

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2018

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, V. V. I.

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2018

NITRA 2023

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2018

Editori / Editors Klaudia Daňová, Ivan Cheben, Dominika Oravkinová

Redakčná rada / Editorial board Klaudia Daňová, Ivan Cheben, Dominika Oravkinová, Marek Vojteček,
Jiří Doležel, Martin Krenn

Recenzenti / Reviewers Erika Makarová, Jana Mellnerová Šuteková

Anglický preklad / English translation Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba / Layout Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, v. v. i., 2023

Rozširuje / Distributed by Archeologický ústav SAV, v. v. i., Akademická 2, SK – 949 21 Nitra
nraukniz@savba.sk

Tlač / Printed by VEDA, vydavateľstvo SAV, Centrum spoločných činností SAV, v. v. i., Bratislava
www.veda.sav.sk

ISSN 0231-925X

ISBN 978-80-8196-066-6

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori. / Authors are responsible for their contributions.

Na obálke je vlasový kotúč z hrobu 3 z prvej polovice 10. storočia z náleziska v Lužiankach.

On the cover is the hair disc from the grave 3 from the 1st half of the 10th century from the site in Lužianky.

OBSAH / CONTENT

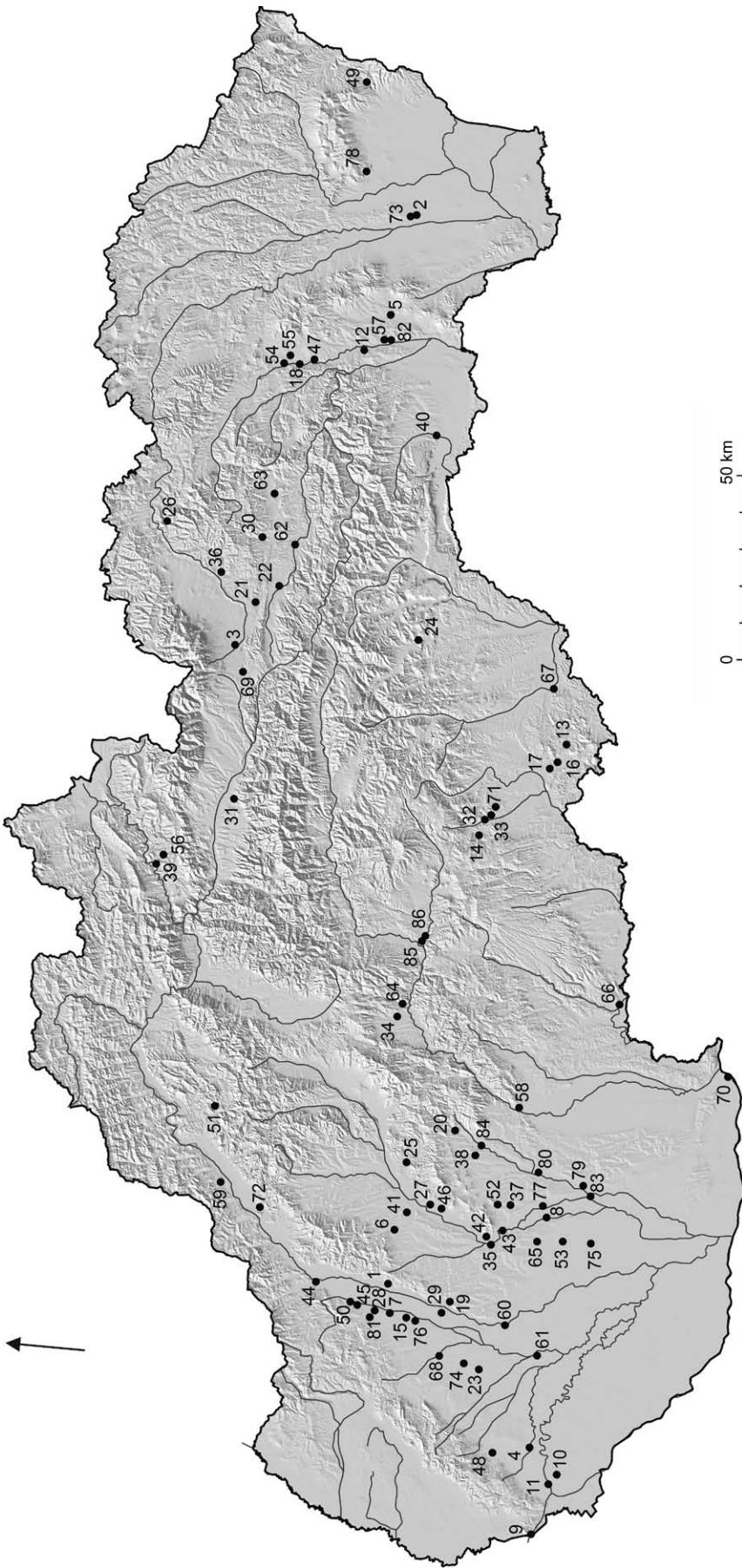
Mapa lokalít / Map of sites	10
Prehľad lokalít / Overview of sites	11
Peter Barta – Dominik Drozd – Martin Neumann – Jozef Urminský	
Archeologický výskum v areáli zámku v Hlohovci	14
The Archaeological Excavation in the Area of the Castle in Hlohovec	15
Igor Bazovský – Radoslav Čambal – Igor Furugláš – Katarína Hladíková	
Pokračovanie zisťovacieho výskumu v Tvrdošovciach	15
Continuation of the Trial Trenching in Tvrdošovce	16
Jozef Batora – Martin Neumann – Tibor Pálinský	
Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách	16
Excavation at the Fortified Settlement of the Baden and Hatvan Cultures in Šahy	18
Peter Bednár – Lucia Luštková – Michal Šimkovič	
Archeologický a stavebno-historický výskum hradu v Podhorodi	18
Archaeological Excavation and Architectural-historical Research at the Castle in Podhorod'	20
Peter Bednár – Michal Šimkovič	
Ďalšia etapa výskumu Vinianskeho hradu	21
The Next Stage of Research at Viniansky hrad Castle	23
Ján Beljak – Matej Ruttkay	
Výskum na hradisku vo Zvolene-Môťovej	23
The Excavation at the Hillfort in Zvolen-Môťová	25
Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová – Miloš Čierny – Mária Putško	
Ďalšia etapa výskumu Pustého hradu vo Zvolene	25
The Next Excavation Season of Pustý hrad castle in Zvolen	28
Noémi Beljak Pažinová – Dominik Repka	
Terénne aktivity katedry archeológie v Nitre	29
Field Activities of the Department of Archaeology in Nitra	31
Lucia Benediková	
Výskum v polohe Veľké skaly v Podskalí	32
Excavations on the Site Veľké skaly in Podskalíe	33
Mário Bielič	
Archeologický výskum Kostola sv. Mikuláša v Kovarciach	33
The Archaeological Excavation in the Church of St. Nicholas in Kovarce	34
Mário Bielič – Stanislava Blahová	
Šiesta sezónna archeologického výskumu hradu Hrušov	35
The Sixth Season of Archaeological Excavation of Hrušov Castle	36
Alena Bistáková – Pavol Bobek	
Výskum v areáli Kostola Sv. Františka Xaverského v Nitre-Dražovciach	36
The Excavation in the Area of the Church of St. Francis Xavier in Nitra-Dražovce	37
Alena Bistáková – Martin Furholt – Ivan Cheben	
Výskum neolitického dlhého domu v Úľanoch nad Žitavou	37
Excavation of a Long Neolithic House in Úľany nad Žitavou	39
Alena Bistáková – Ivan Cheben	
Nálezy lužianskej skupiny z Lužianok	40
Finds of the Lužianky Group from Lužianky	41

Pavol Bobek – Eva Fottová	
Archeologický výskum na výstavbe odpočívadiel na rýchlostnej ceste R1 v Pohraničiach	41
The Excavation on the Construction Sites of Rest Stops on R1 Expressway in Pohranice	43
Pavol Bobek – Vladimír Mitáš	
Záchraný archeologický výskum v Bošanoch a Klátovej Novej Vsi	44
The Rescue Archaeological Excavation in Bošany and Klátova Nová Ves	45
Miloš Čierny	
Nález dvojdielnej keramickej fajky z Lutily	46
The Find of a Bipartite Ceramic Pipe from Lutilla	47
Miloš Čierny	
Ojedinelý nález kamennej štiepanej industrie z Rybníka	47
The Stray Find of Chipped Lithic Industry from Rybník	47
Miloš Čierny	
Ojedinelý nález kamennej štiepanej industrie z obce Stará Kremnička	47
The Stray Find of Chipped Lithic Industry from the Stará Kremnička Village	48
Klaudia Daňová	
Archeologický výskum v Seredi	48
The Archaeological Excavation in Sered'	49
Zdeněk Farkaš – Igor Choma	
Deviata sezóna archeologického výskumu na hrade Čeklís	50
The Ninth Season of Archaeological Excavation at the Čeklís Castle	51
Eva Fottová	
Siedma sezóna archeologického výskumu na hrade Divín	52
The Seventh Season of the Archaeological Excavation at the Divín Castle	53
Martin Furman – Lucia Benediková – Zuzana Šimková	
Výskum na Demänovskej hore v katastroch Demänovskej Doliny a Liptovského Mikuláša-Ploštína	54
The Excavation on Demänovská Hora in Cadastres of Demänovská Dolina and Liptovský Mikuláš-Ploštín	56
Gabriel Fúsek – Peter Bednár – Miroslava Kissová – Petra Chebenová – Barbara Zajacová	
Výskum v areáli Thermalparku Nitrava v Poľnom Kesove	56
The Excavation in the Area of the Thermalpark Nitrava in Poľný Kesov	57
Matúš Hudák – Mária Hudáková – Juraj Timura	
Archeologický výskum v polohe Hozelec-Dubina	58
The Archaeological Excavation at the Site of Hozelec-Dubina	58
Matúš Hudák – Mária Hudáková – Juraj Timura	
Predstihový archeologický výskum v Spišskom Podhradí	58
The Development-led Archaeological Excavation in Spišské Podhradie	59
Matúš Hudák – Mária Hudáková – Juraj Timura – Peter Barta	
Výskum v Provinčnom dome v Spišskej Novej Vsi	59
The Excavation in the Provinčný dom (Province House) in Spišská Nová Ves	62
Matúš Hudák – Mária Hudáková – Juraj Timura – Martin Hložek – Radoslav Beňuš	
Výskum Kostola sv. Vavrinca v Hrabušiciach	62
The Excavation of the Church of St. Lawrence in Hrabušice	66
Matúš Hudák – Maciej Wawrzczak	
Nová lokalita v polohe Hozelec-Breziny	66
The New Locality at the Site of Hozelec-Breziny	67
Zuzana Hukelová	
Antropologické vyhodnotenie kostier z lokality Vráble-Veľké Lehemby	67
Anthropologische Bewertung von Skeletten am Standort Vráble-Veľké Lehemby	70

Drahošlav H u l í n e k – Lukáš T r n k u s – Roman V á v r a – Eva H u l í n k o v á Ť u c h o v á	
Archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach	70
The Archaeological Excavation in the Interior of the Church of St. Martin in Hrnčiarovce	72
Ivan C h e b e n – Martin F u r h o l t – Alena B i s t á k o v á	
Výskum sídliska kultúry s lineárnou keramikou vo Vlkaši	73
Excavation of the Settlement of the Linear Pottery Culture in Vlkaš	74
Lenka C h o m a S o r o č i n o v á	
Záchranný archeologický výskum v Bratislave-Devíne	74
The Rescue Excavation in Bratislava-Devín	75
Lenka C h o m a S o r o č i n o v á	
Záchranný archeologický výskum v priekope na Pezinskom zámku	76
The Rescue Excavation in the Ditch at the Chateau Pezinok	76
Lenka C h o m a S o r o č i n o v á – Július V a v á k	
Archeologické výskumy v Pamätnom dome na Kupeckého ulici v Pezinku	77
Archaeological Excavations in Pamätný dom House in Kupeckého ulica Street in Pezinok	79
Míriam J a k u b č i n o v á	
Záchranný archeologický výskum v areáli benediktínskeho a jezuitskeho kláštora v Trenčíne-Opatovej	80
The Rescue Excavation in the Area of the Benedictine and Jesuit Monastery in Trenčín-Opatová	81
Miroslava K i s s o v á	
Záchranný výskum na ulici Za Ferenitkou v Nitre	81
The Rescue Excavation in Za Ferenitkou Street in Nitra	82
Miroslava K i s s o v á – Michal H o l e š č á k	
Záchranný archeologický výskum vo Veľkom Cetíne	82
The Rescue Excavation in Veľký Cetín	83
Lucia L u š t í k o v á	
Záchranný archeologický výskum v intraviláne Moldavy nad Bodvou	83
The Rescue Excavation in the Built-up Area of Moldava na Bodvou	84
Róbert M a l č e k	
Výsledky záchranného archeologického výskumu v kaštieli v Jelšave	84
Results of the Rescue Archaeological Excavation of the Manor House in Jelšava	87
Róbert M a l č e k – Viktória T i t t o n o v á – Bianka V o z á r o v á	
Výsledky záchranného archeologického výskumu v podhradí Filakovského hradu	87
Results of the Rescue Archaeological Excavation in the Extramural Settlement of the Filakovo Castle	90
Róbert M a l č e k – Viktória T i t t o n o v á – Bianka V o z á r o v á	
Unikátny nález v podhradí Filakovského hradu	91
The Unique Find in the Extramural Settlement of the Filakovo Castle	91
Juraj M a l e c	
Archeologický výskum podzemných priestorov v Novom Meste nad Váhom	92
The Archaeological Excavation of Underground Spaces in Nové Mesto nad Váhom	93
Juraj M a l e c	
Archeologický výskum na polykultúrnej lokalite vo Vrbovom	93
The Archaeological Excavation at the Polycultural Site in Vrbové	94
Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k	
Archeologický výskum v Prešove-Solivare	94
The Archaeological Excavation in Prešov-Solivar	94
Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k	
Archeologický výskum polykultúrnej lokality v Trhovišti a v Bánovciach nad Ondavou	95
The Archaeological Excavation at the Polycultural Site in Trhovište and Bánovce nad Ondavou	97

Jurj M a l e c – Lukáš T r n k u s – Štefan D r á b i k – Michal B u č o – Katarína Č e r ň a v o v á	
Archeologický výskum na trase diaľnice D1 Budimír – Bidovce	97
The Archaeological Excavation on the Course of D1 Highway Budimír – Bidovce	100
Vladimír M i t á š – Róbert M a l č e k	
Prieskumy na juhu stredného Slovenska	100
Surveys in the South-Central Slovakia	104
Adrián N e m e r g u t – Beáta M i l o v á	
Archeologický výskum v Martine nad Žitavou	105
The Archaeological Excavation in Martin nad Žitavou	105
Adrián N e m e r g u t – Lucia P o p o v i č o v á	
Pokračovanie archeologického výskumu v Sedmerovci	106
Continuation of the Archaeological Excavation in Sedmerovec	107
Michaela N i k l o v á	
Náhodný nález štítkového prsteňa z Branča	107
Loose Find of a Shield Ring from Branč	107
Róbert Ö l v e c k y	
Záchranný archeologický výskum v Pezinku	108
The Rescue Excavation in Pezinok	109
Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k	
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2018	110
Research of the Early Medieval Agglomeration Bojná in 2018	112
Matej R u t t k a y – Marián S o j á k	
Piata sezóna výskumu a ďalšej prezentácie lokality Štrba-Šoldov	113
The Fifth Season of the Excavation and Further Presentation of the Site of Štrba-Šoldov	115
Marián S a m u e l – Peter G á b o r	
Pokračovanie výskumu Kostola sv. Martina v Banke	116
Continuation of the Excavation at the Church of St. Martin in Banka	118
Marián S o j á k	
Výskum pri sakrálnych objektoch v Batizovciach a Kolačkove	118
The Excavation Near Two Sacral Objects in Batizovce and Kolačkov	124
Marián S o j á k – Peter F e c k o	
Výskum na Povstaleckej ulici pri Kostole Nanebovzatia Panny Márie v Lubici.....	126
The Excavation at Povstalecká ulica Street Near the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Lubica	127
Petra Š i m o n č i č o v á K o o š o v á	
Archeologický výskum Kostola sv. Mikuláša v Bratislave-Podunajských Biskupiciach	127
The Archaeological Excavation at the Church of St. Nicholas in Bratislava-Podunajské Biskupice	130
Kamil Š v a ň a	
Záchranný výskum v Levoči na Novoveskej ceste	130
Rescue Excavations in Levoča, Site Novoveská cesta	131
Terézia V a n g l o v á	
Predstihový archeologický výskum v historickom centre Trnavy	132
The Development-led Archaeological Excavation in the Historical Centre of Trnava	132
Marek V o j t e č e k – Barbara Z a j a c o v á	
Archeologický výskum na trase optickej trasy Dolný Kubín – Námestovo	133
The Archaeological Excavation Along the Route of the Optical Line Dolný Kubín – Námestovo	133
Ondrej Ž a á r – Lubica Ž a á r o v á – Róbert Ö l v e c k y	
Záchranné archeologické výskumy spoločnosti PAMARCH v roku 2018	134
Rescue Excavations of the Pamarch Company in 2018	142

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič – Miroslav Vrablec	
Záchranný výskum na trase diaľnice D1 Prešov západ – Prešov juh	146
The Rescue Excavation on the Line of D1 Highway Prešov západ – Prešov juh	154
František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič	
Dva sídliskové objekty v Lužiankach	155
Two Settlement Features in Lužianky	155
František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič	
Nález dvoch hrobov zo 16.–17. stor. v historickom jadre Štúrova	155
The Discovery of Two Burials from the 16 th –17 th Centuries in the Historical Centre of Štúrovo	157
František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič – Miroslav Vrablec	
Záchranný výskum v historickom jadre Trnavy	157
The Rescue Excavation in the Historical Centre of Trnava	159
Abecedný zoznam autorov / Alphabetical list of authors	260

Mapa lokalít k prehliadku archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 2018 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam v tabuľke na s. 11–13.
Map of the archaeological excavations and finds in Slovakia in 2018 (numbers correspond with the site numbers in the table on pp. 11–13.

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba					stredovek			novovek		bez možnosti datovania
							bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.–9. storočie	10.–12. storočie	13.–16. storočie			
32	Lovinobaňa	Lučenec	*												*		101
33	Lovinobaňa, časť Uderiná	Lučenec	*		*	*											101, 102
34	Lutila	Žiar nad Hronom													*		46
35	Lužianky	Nitra	*	*							*				*		40, 136, 137, 155
36	Lubica	Kežmarok												*			126
37	Malý Lapáš	Nitra	*			*											29
38	Martin nad Žitavou	Zlaté Moravce				*								*	*		105
39	Medzibrodie	Dolný Kubín							*								133
40	Moldava nad Bodvou	Košice-okolie													*		83
41	Nemčice	Topoľčany			*				*		*	*	*				137
42	Nitra, časť Dražovce	Nitra													*		36
43	Nitra, časť Staré Mesto	Nitra		*		*			*						*		81, 138
44	Nové Mesto nad Váhom	Nové Mesto nad Váhom										*	*				92
45	Očkov	Nové Mesto nad Váhom													*		140
46	Oponice	Topoľčany										*	*				29
47	Petrovany	Prešov				*	*				*	*					151, 152
48	Pezinok	Pezinok		*					*		*	*					76, 77, 108
49	Podhorod'	Sobrance											*				18
50	Podolie	Nové Mesto nad Váhom													*		140
51	Podskalie	Považská Bystrica				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	32
52	Pohranice	Nitra		*	*										*		41
53	Poľný Kesov	Nitra				*					*	*	*				56
54	Prešov	Prešov	*	*	*	*			*						*		146–148
55	Prešov, časť Solivar	Prešov		*	*	*				*	*	*	*				94, 149
56	Pucov	Dolný Kubín				*											133
57	Rozhanovce	Košice-okolie	*	*		*							*	*			98, 99
58	Rybník	Levice	*														47
59	Sedmerovec	Ilava		*	*												106
60	Sereď	Galanta						*	*					*			48, 140
61	Sládkovičovo	Galanta						*							*		30
62	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves							*					*			59
63	Spišské Podhradie	Levoča							*					*			58
64	Stará Kremnička	Žiar nad Hronom	*														47
65	Svätoplukovo	Nitra	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*			30, 140
66	Šahy	Levice			*	*								*			16

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane		
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba					stredovek			novovek		bez možnosti datovania	
							bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.–9. storočie	10.–12. storočie	13.–16. storočie				
67	Širkovce	Rimavská Sobota			*	*									*			102, 103
68	Špačince	Trnava														*		141
69	Štrba	Poprad													*	*		113
70	Štúrovo	Nové Zámky														*		155
71	Točnica	Lučenec														*		102
72	Trenčín, časť Opatová	Trenčín														*		80
73	Trhovište	Michalovce					*		*	*						*		95
74	Trnava	Trnava	*			*	*	*		*						*		132, 141, 157
75	Tvrdošovce	Nové Zámky						*	*									15
76	Veľké Kostoľany	Piešťany	*													*		142
77	Veľký Cetín	Nitra	*		*	*												82
78	Vinné	Michalovce											*	*				21
79	Vlkas	Nové Zámky			*													73
80	Vráble	Nitra			*													67
81	Vrbové	Piešťany				*	*						*					93
82	Vyšný Olčvár	Košice-okolie			*	*									*			100
83	Úľany nad Žitavou	Nové Zámky			*													37
84	Zlaté Moravce	Zlaté Moravce											*	*				142
85	Zvolen	Zvolen			*	*	*						*	*				25
86	Zvolen, časť Môtová	Zvolen								*	*							23

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V AREÁLI ZÁMKU V HLOHOVCI

Peter Barta – Dominik Drozd – Martin Neumann – Jozef Urminský

Hlohovec (okr. Hlohovec), intravilán, Zámok, parc. č. 5053, 5054/3, hrad, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné múzeum v Hlohovci.

História zámku (hradu) v Hlohovci (zapísaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod číslom 838/1), ktorý sa vypína južne od centra mesta nad tokom rieky Váh, siaha do obdobia vrcholného stredoveku (*Bóna 2007*, 129). Od 90. rokov 20. stor. však zostal nevyužitý a postupne chátral. V roku 2005 nechal vlastník zámku – mesto Hlohovec – vypracovať projekt jeho rekonštrukcie, ktorý mal v prvej etape zastaviť jeho znehodnocovanie prostredníctvom zrážkovej vody a zemnej vlhkosti. Krajský pamiatkový úrad v Trnave súhlasil s navrhovanými stavebnými úpravami (TT-06/1452/5038/Pe) a vydal k zámeru rekonštrukcie záväzné stanovisko, v ktorom nariadil vykonanie archeologického výskumu (TT-09/1483/6343/Pe). Prvý archeologický výskum, ktorý tu bol realizovaný v roku 2017, odokryl vonkajšiu priekopu zámku/hradu, murovanú mostnú konštrukciu a umožnil zrekonštruovať pôvodné úrovne niveliet na nádvorí zámku a v jeho bezprostrednom okolí (*Barta a i. 2023*, 14–16). V roku 2018 boli stavebné práce v areáli zámku znovu obnovené, čo si vyžiadalo opätovnú prítomnosť archeologického dohľadu. Realizácia výkopových prác bola pod záštitou Katedry archeológie FF UK v Bratislave pod odborným vedením P. Bartu. Výskumu sa zúčastnili aj D. Drozd a M. Neumann rovnako ako aj pracovníci Vlastivedného múzea v Hlohovci – J. Urminský a L. Trnka. Archeologické práce v teréne boli v tomto roku realizované v priebehu mája až júla.

Krajským pamiatkovým úradom v Trnave bolo nariadené vykonanie archeologického výskumu v exteriérových a interiérových priestoroch zámku v Hlohovci. V zmysle rozhodnutia (KPUTT-2017/4675-9/12807/Pet; KPUTT-2017/25579-4/99458/JAK) mal výskum pozostávať z dvoch etáp. V prvej etape mal byť realizovaný sondážny výskum, ktorý sa v druhej etape po konzultácii s Krajským pamiatkovým úradom v Trnave mal sústrediť na výskum prípadných zachytených architektúr či významných archeologických nálezov.

Archeologické práce pozostávali zo sondážneho archeologického výskumu, ktorý súvisel so znižovaním nivelety povrchu vnútorného nádvorja zámku a úpravy priestranstva severne od zámku spoločne s prístupovou cestou do zámku. Okrem plošného sfahovania cca 40 cm vrstvy zeme bola na nádvorí vyhlbená ryha, ktorá kopírovala priebeh ryhy pre odvod dažďovej vody z roku 2017 (ryha 3/17). Z nej však vyúsťovala približne zo stredu nádvorja ďalšia vetva, ktorá sa ťahala k severozápadnému rohu nádvorja zámku k zvodu odkvapovej vody. Uvedená vetva narušila priebeh pôvodnej murovanej (barokovej) kanalizácie. Po položení inžinierskych sietí bola ryha zasypaná a celé nádvorie prekryté vrstvou makadamu. Splanírovanie povrchu vytvorilo vhodné podmienky na georadarový prieskum, ktorého účelom bola identifikácia starších architektúr. Jeho výsledky ukázali, že v juhozápadnej časti nádvorja je možné počítať s prítomnosťou zaniknutej kamennej studne.

V severnom predpolí zámku sa sústreďovala väčšina archeologických prác. Tie boli zamerané na prieskum okolia tehlového oporného múru (múr 1/18), ktorý stojí na západnom okraji prístupovej cesty do zámku smerom od mesta. Celkovo boli otvorené tri sondy. Sonda 1 sa ako jediná nachádzala na západnej strane múra a bola vyhlbená strojom (hĺbka 180 cm od súčasného povrchu terénu). Základová škára tehlového múra sa nachádzala v hĺbke 160 cm od súčasného povrchu terénu. V sonde 1 sa podarilo objaviť len nepočítané úlomky keramiky a fragment kachlice. Východne od sondy 1 (a zároveň aj tehlového múra) bola vytýčená sonda 2, ktorá dosiahla maximálnu hĺbku 410 cm (dno vonkajšej hradnej priekopy – jej najnižší bod sa nachádzal v hĺbke 405 cm pod úrovňou súčasného terénu). Tá bola rovnako vyhlbená strojom a postupne rozširovaná smerom na východ. Tesne pod súčasným terénom bolo identifikované kamenné murivo, ktorého priebeh nekorešpondoval s priebehom mladšieho tehlového múra. Kamené murivo sa oproti priebehu tehlového múra viac vychýľovalo smerom na severozápad, teda k toku rieky Váh. Základová škára kamenného muriva sa nachádzala v hĺbke 120 cm pod úrovňou súčasného povrchu a bola zapustená do výplne staršej priekopy. Táto priekopa bola druhou vonkajšou priekopou pred priečelím zámku (prvá vonkajšia priekopa spolu s kontraeskarpovým múrom a tehlovou konštrukciou mosta bola čiastočne preskúmaná už v roku 2017). V jej zásype sa nachádzalo veľké množstvo keramiky zaradenej do 16.–17. stor. Počiatok stavby a existenciu kamenného muriva, ktoré bolo zasadené do tohto zásypu, je predbežne možné datovať do obdobia záveru 17. stor. a priebehu 18. stor. V tomto období mohlo spomenuté kamenné murivo brániť ďalším zosuvom zásypu pôvodnej priekopy dolu svahom smerom k Váhu. V rámci sondy 2 sa podarilo identifikovať nivelety troch pôvodných úrovní terénu, ktoré pravdepodobne reprezentujú jednotlivé fázy úpravy okolia zámku v období 16.–19. stor. V navážkach sa okrem fragmentov stredovekej a novovekej keramiky (14.–18. stor.), kachlíc, zvieracích kostí podarilo

nájsť aj niekoľko kovových predmetov (stavebné kovania). V najnižších vrstvách priekopy bol objavený podmáčaný organický sediment (drevo, opracovaná koža) a keramika zo 14. stor. Nakoľko sa dno priekopy začalo rýchlo naplňať vrstevnicovou vodou, predpokladáme, že aj pôvodne bola čiastočne naplnená touto spodnou vodou.

Od sondy 2 smerom na západ naprieč cez cestu bola v zásype vonkajšej hradnej priekopy vyhlbená drenážna ryha s maximálnou hĺbkou 290 cm a šírkou 80 cm. Tá viedla cez vonkajšiu priekopy. V jej spodnom zásype bola objavená mocná vrstva organického sedimentu s keramikou z 15. stor. Vo výplni priekopy sa nachádzali aj opracované kmene stromov, ktoré sem boli s najväčšou pravdepodobnosťou splavené z vyššie situovaných polôh východne od zámku.

Severne od sondy 2 bola položená sonda 3. Šírka sondy 3 bola 210 cm, maximálna dosiahnutá hĺbka podlažia bola 180 cm. V hĺbke 60 cm sa podarilo identifikovať vzájomnú superpozíciu kamenného a tehlového muriva, ktoré na neho priamo nasadalo. Táto situácia dovolila vyvodiť konštatovanie, že tehlový oporný múr bol pôvodnou nadstavbou kamenného muriva. Vznik tehlového múra (v teréne dodnes viditeľného) možno klásť do záveru 18. stor. (múr tvoria pálené kolkované tehly so značkou CEI). Pod tehlovým múrom boli nájdené fragmenty ľudskej lebky a ďalšie ľudské kosti premiešané so zvieracími kosťami. Pravdepodobne tu boli deponované počas spevňovacích prác na svahu koncom 17. stor. V najhlbších zásypových vrstvách sondy 3 boli získané zlomky keramiky z 12.–13. stor.

Počas archeologického výskumu bol pri prácach využívaný aj detektor kovov. Všetky získané archeologické nálezy boli na mieste balené do sáčkov a bol im pridelený jednoznačný priestorový identifikátor. V rámci postexcavačnej fázy boli nálezy umývané a následne konzervované odborným pracovníkom Vlastivedného múzea v Hlohovci, kde sú nálezy uložené v múzejnom depozitári. Počas výskumu bola vyhotovená fotodokumentácia výskumu aj pomocou dronu. Po ukončení výkopových prác plánuje mesto Hlohovec pokračovať s rekonštrukčnými prácami na zámku s cieľom sprístupniť ho verejnosti formou múzea.

Literatúra

- Barta a i.* – P. Barta/D. Drozd/M. Neumann/J. Urminský: Archeologický výskum v areáli zámku v Hlohovci. *AVANS* 2017, 2023, 14–16.
Bóna 2007 – M. Bóna: Hlohovec. In: M. Plaček/M. Bóna (zost.): *Encyklopédia slovenských hradov*. Praha – Bratislava 2007, 129–131.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE AREA OF THE CASTLE IN HLOHOVEC. Hlohovec (Hlohovec district), urban area, the site of Zámok, plots nos. 5053, 5054/3, castle, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Vlastivedné múzeum in Hlohovec. In May–June 2018, an archaeological excavation was carried out, preceding construction works aimed at the interior courtyard and the northern forefield of the castle. The excavation was carried out by the Department of Archaeology of the Faculty of Arts of the Comenius University in Bratislava. The excavation identified the course of the second external ditch in front of the castle and the stonework occurring on the edge of the slope in the course of the constructional modifications near the castle in the end of the 17th century. Younger brickwork from the late 18th century was attached to this stonework. The ditch fill provided numerous finds which can be mostly dated to the 16th–19th centuries. The earliest horizon of settlement at the castle is represented by fragments of pottery from the 12th–13th centuries. The excavation in 2018 extended our information on organization of the area in the Hlohovský zámok castle surroundings. Perspective for further investigation is provided by results of the georadar survey at the castle courtyard which revealed presence of older architectures (a well?).

POKRAČOVANIE ZISŤOVACIEHO VÝSKUMU V TVRDOŠOVCIACH¹

Igor Bazovský – Radoslav Čambal – Igor Furugláš – Katarína Hladíková

Tvrdošovec (okr. Nové Zámky), poloha Včelíny (Méhés puszta), sídlisko, doba laténska, doba rímska. Uloženie nálezov: SNM – Archeologické múzeum a SNM – Historické múzeum, Bratislava.

V roku 2018 sme pokračovali v systematickej archeologickej prospekcii v katastri obce Tvrdošovec, ktorá doložila osídlenie od doby bronzovej po stredovek (*Bazovský a i.* 2023, 16, 17). Súčasne pokračoval aj zisťovací výskum vybraných objektov v polohe Včelíny – germánskej chaty z doby rímskej zistenej v roku 2017 a novo odkrytej chaty z doby laténskej. Pri výskume sme využívali moderné archeologické metódy – geofyzikálny prieskum, fotogrametriu a kolmé snímkovanie pomocou dronu. Taktiež boli

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0491.

odoberané vzorky hliny pre potreby ďalších analýz jednak z jednotlivých vrstiev zásypov objektov, ako aj obsahu nádob.

Ako prvú sme skúmali germánsku chatu zistenú v predchádzajúcom roku (objekt 2/2017). Chata mala sedem kolovú konštrukciu a nevýrazný vchodový výbežok na južnej strane. Okrem početnej keramiky sme zistili drobné predmety: zlatú kruhovú ozdabu, kostenú ihlicu, bronzové spony, kovania a mincu. Tieto nálezy datujú zánik chaty do poslednej tretiny 3. až prvej polovice 4. stor.

Druhým skúmaným objektom bola zemnica zo strednej doby laténskej (objekt 3/2018) s lavicou a kolovými jamami v stredoch kratších strán. Zaujímavým zistením bola spadnutá stena, pod ktorou sa zachovala na dlážke postavená celá nádoba. Nálezy železiarskej trosky vo výplni svedčia o existencii výrobného objektu v bezprostrednom okolí chaty. Najzaujímavejším nálezom bola hlinená plastika v tvare bradatého muža s opaskom a kruhovým symbolom – kolkom na hrudi, ktorá pôvodne tvorila ucho nádoby.

Literatúra

Bazovský a i. 2023 – I. Bazovský/M. Budaj/R. Čambal/M. Furman: Prieskum a zisťovací výskum v Tvrdošovciach. *AVANS* 2017, 2023, 16, 17.

CONTINUATION OF THE TRIAL TRENCHING IN TVRDOŠOVCE. Tvrdošovce (Nové Zámky district), Včelíny (Mehes puszta) site, settlement, La Tène period, Roman period. Finds deposited at: SNM – Archaeological Museum and SNM and Historical Museum, Bratislava. In 2018, we continued with the systematic archaeological prospecting in the urban area of the village of Tvrdošovce which documented settlement from the Bronze Age to the Middle Ages (*Bazovský a i.* 2023, 16, 17). Simultaneously, evaluation excavation continued in selected features at the site of Včelíny – a hut from the Roman period detected in 2017. The hut (feature 2/2017) had a construction of seven stakes and an indistinct entrance projection on the southern side. Besides numerous pottery, miniature artifacts were found – an annular golden ornament, a bone pin, bronze fibulae, fittings and a coin. These finds date extinction of this hut in the last third of the 3rd – first half of the 4th centuries. The second investigated feature was a pithouse from the Middle La Tène period (feature 3/2018) with a bench and stakeholes in the middle of the shorter sides. A collapsed wall with a complete vessel standing on the floor below it was an interesting discovery. Finds of iron slag in the fill suggest existence of a production feature in the nearest vicinity of the hut. A clay figurine in shape of a bearded man with a belt and an annular symbol – a stamp on the chest – was the most interesting find and it was probably a vessel handle.

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA BADENSKEJ A HATVANSKEJ KULTÚRY V ŠAHÁCH²

Jozef B á t o r a – Martin N e u m a n n – Tibor P á l i n k á s

Š a h y (okr. Levice), extravilán, poloha Na vršku a Strážny vrch, opevnené a otvorené sídlisko, systematický výskum, eneolit, staršia doba bronzová, novovek (2. svetová vojna). Uloženie nálezov: Hontianske múzeum a Galéria Ludovíta Simonyiho, Šahy.

V roku 2018 pokračoval v Šahách, v polohách Na vršku a Strážny vrch, systematický výskum, ktorý nadviazal na predchádzajúce výskumné sezóny (*Bátora/Neumann/Pálinkás* 2020; 2022; 2023). Výskum realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre v úzkej spolupráci s Katedrou archeológie FF UK v Bratislave a Hontianskym múzeom a Galériou Ludovíta Simonyiho v Šahách. Na výskume sa v rámci odbornej praxe podieľali študenti archeológie z domácich a zahraničných univerzít (Univerzita Komenského v Bratislave, Univerzita Karlova v Prahe a Univerzita Pardubice). V rámci projektu Grampus Heritage & Training sa výskumu pod vedením Patricie A. Shaw a Micka Yatesa zúčastnili aj študenti z niekoľkých britských univerzít (Bournemouth University, University of Nottingham, University of Sheffield, University of Glasgow, University of Birmingham, Durham University, University of Worcester).

V roku 2018 sa práce v teréne sústredili na tri skúmané plochy, z ktorých jedna sa nachádzala vo vrcholovej časti polohy Strážny vrch (sonda G) a zvyšné dve ležali v polohe Na vršku (sondy D, E, H).

V polohe Na vršku sa práce sústredili na doskúmanie sektora 4 v sonde E. Postupovalo sa znižovaním po technických vrstvách (15 cm). Rovnaký postup bol zvolený aj v prípade doskúmania susednej son-

² Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0550. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0100/19.

dy D (táto sonda bola skúmaná už v roku 2015; *Bátora/Neumann/Pálinkás 2020*, 16). Po dosiahnutí pieskového podložja sa pri ďalšom znižovaní rešpektoval tvar a priebeh vrchnej hranice podložja. Z jednotlivých vrstiev zásypu boli odoberané vzorky sedimentu na archeobotanické analýzy.

V sondách D a E sa pozornosť zamerala na doskúmanie východného okraja kultového objektu. Nálezy keramických zoomorfných plastík, predovšetkým v severozápadnom rohu sondy D, potvrdili špecifické postavenie tohto priestoru v období trvania hatvanskej kultúry. Novým zistením bolo identifikovanie časti staršieho objektu, ktorý bol porušený objektom skúmaným v predchádzajúcich sezónach. Aj tento objekt je možné na základe keramiky datovať do obdobia hatvanskej kultúry a tak potvrdzuje viacfázovosť osídlenia jej nositeľmi.

V polohe Strážny vrch sa pokračovalo vo výskume sondy G, ktorá bola predĺžená o 50 m severovýchodným smerom s úmyslom zachytiť priebeh oboch priekop, ktoré boli objavené počas geomagnetickej prospekcie v roku 2011 (južná časť sondy G bola preskúmaná v roku 2017; *Bátora 2018*, 234; *Bátora/Neumann/Pálinkás 2018*; *Graham 2011*). V sonde sa podarilo zachytiť niekoľko objektov ako aj spomínané dve priekopy. Vnútorňa priekopa (označená ako priekopa 1) mala šírku 3,1 m a zachytená šírka vonkajšej priekopy (označená ako priekopa 2) dosahovala 11,5 m (bolo zistené, že jej severný okraj sa nachádzal už mimo skúmanej sondy G, teda šírka tejto priekopy bola ešte väčšia). Výplň priekopy 1 ukázala, že k jej zasypaniu dochádzalo už v priebehu trvania badenskej kultúry a pokračovalo i v nasledujúcom období. Potvrdzujú to i fragmenty misky na nôžke s vnútornou výzdobou patriace kultúre Kosihy-Čaka-Makó, ktoré sa našli vo vrchnej vrstve zásypu priekopy. Na to, že priekopa 1 datovaná do badenskej kultúry bola v teréne viditeľná veľmi dlhú dobu, poukazuje aj existencia priekopy 2 patriaca hatvanskej kultúre, ktorá s odstupom pravidelne kopírovala priebeh staršej priekopy 1 s kruhovým pôdorysom.

V sonde G bolo v pôdorysoch na úrovni tesne pod spodnou hranicou ornice zachytených okrem spomínaných priekop spolu šesť archeologických objektov. Hatvanskej kultúre možno priradiť objekt 5 vo vrcholovej časti ohradeného sídliska, v tesnej blízkosti ktorého sa nachádzal objekt 4 v tvare písmena „L“. Objekt 4 ako i objekt 6 s veľkou pravdepodobnosťou súvisia s vojenskými operáciami, ktoré prebehli v katastri Šiah v decembri roku 1944 medzi nemeckými a sovietskymi armádnymi jednotkami (*Šteiner 2018*, 21–26). Konštatovať to možno na základe ich tvaru a prítomnosti predmetov a munície z tohto obdobia (pozri text nižšie). Ako s nimi súčasný možno hodnotiť i objekt 2, ktorý narušal objekt 1 s keramikou datovanou do obdobia badenskej kultúry. Objekt 2 možno interpretovať ako vojenský zákop dimenzovaný pre jednu osobu a špeciálne upravený na streľbu.

Objekt 6 bol čiastočne preskúmaný už v predchádzajúcom roku, vďaka čomu boli dopredu známe možné problémy a riziká spojené s jeho skúmaním (prítomnosť vojenskej munície). Cieľom výskumu objektu bolo plastické zachytenie jeho tvaru, a to prostredníctvom postupného odkryvu po mechanických vrstvách (15 cm) a ich priebežnom dokumentovaní. Kvôli očakávanej prítomnosti munície bolo nutné takmer neustále používať detektor kovov. Táto stratégia sa osvedčila, nakoľko vďaka pomalému, no precíznemu postupu sa podarilo nájsť a zamerať pomocou GPS vyše 200 ks nábojníc, telegrafný kábel, klince, gumené vrecúško a rozbušku z obranného granátu sovietskej výroby. Tento nález si vyžiadala privolanie príslušníkov Polície SR a následne pyrotechnickej jednotky z AE Mochovce, ktorá nález odniesla na zneškodnenie. Kvôli zachyteniu celkového priebehu objektu 6 bolo nutné rozšíriť sondu D západným smerom. Vďaka tomu sa nielenže podarilo zachytiť celkový priebeh tohto objektu, ale zistilo sa i narušenie ďalších troch objektov (z toho minimálne jedného pravekého), ktorých doskúmanie bolo ponechané na ďalšiu sezónu.

V sonde H, ktorá bola vyhĺbená v zázemí opevnených sídlisk v polohe Na vršku, na miestach, kde bola magnetometrickým meraním identifikovaná koncentrácia objektov, boli odokryté štyri objekty kruhového pôdorysu. Na základe keramického materiálu je možné zaradiť tri z týchto objektov do obdobia badenskej kultúry a jeden do obdobia kultúry s lineárnou keramikou.

Prieskumom detektorom kovov pozdĺž cintorínskeho plota a plota priľahlej továrne ZF sa podarilo získať aj niekoľko kovových nálezov, predovšetkým mincí z 19.–20. stor. Výskum v Šahách bude pokračovať aj nasledujúci rok.

Literatúra

Bátora 2018 – J. Bátora: *Slovensko v staršej dobe bronzovej*. Bratislava – Nitra 2018.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2018 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: *Šahy poloha „Na vršku“*. III. zväzok. Výskumná správa z archeologického výskumu 1/2018. Bratislava 2018.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2020 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách. *AVANS* 2015, 2020, 15–17.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2022 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách. *AVANS* 2016, 2022, 15, 16.

- Bátora/Neumann/Pálinskás 2023 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinskás: Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách. *AVANS* 2017, 2023, 18–20.
- Graham 2011 – M. Graham: *Our Sustainable Ancestors. Geophysical Survey and Training Action. Na Vršku, Šahy, Slovakia, June 2011.* Šahy 2011.
- Šteiner 2018 – P. Šteiner: *Babylon armád. Boje medzi Iplom a Hronom, zima 1944–1945.* Bratislava 2018.

EXCAVATION AT THE FORTIFIED SETTLEMENT OF THE BADEN AND HATVAN CULTURES IN ŠAHY. Šahy (Levice district), rural area, Na vršku and Strážny vrch sites, fortified and open settlement, systematic excavation, Eneolithic, Early Bronze Age, Modern period (WWII). Finds deposited at: Hontianske múzeum and Galéria Ludovíta Simonyiho, Šahy. The systematic excavation of the fortified settlement of the Baden and Hatvan cultures in Šahy at the sites of Na vršku and Strážny vrch continued in 2018 as well. Field works focused on three investigated areas, one of which was located in the top part of the site of Strážny vrch (trench G) and other two were situated at the site of Na vršku (trenches D, E, H). In trenches D and E, attention was focused on completing the excavation of the eastern edge of a cultic feature. Finds of zoomorphic pottery figurines, mainly in the northwestern corner of trench D, confirmed the specific status of this area in the course of the Hatvan culture. Identification of a part of an older feature disturbed by a feature investigated in previous seasons was a new finding. Based on pottery, this feature can be also dated to the Hatvan culture and, thus, confirm several phases of settlement by its bearers. Trench G was further investigated at the site of Strážny vrch; it was elongated by 50 m northeastwards to detect the course of both ditches discovered during the geomagnetic prospecting in 2011. The inner ditch (indicated as ditch 1) was 3.1 m wide and the detected width of the outer ditch (indicated as ditch 2) was 11.5 m (it was discovered that its northern edge was located outside the studied trench G, i. e. this ditch was wider). The fill of ditch 1 showed that it was gradually filled as early as the Baden culture and continued in the following period. It is also documented by the fragments of a bowl on stem with interior decoration belonging to the Kosihy-Čaka-Makó culture which were discovered in the upper layer of the ditch fill. The fact that the Baden culture ditch 1 was visible in the terrain for a long time, is suggested by the existence of ditch 2 belonging to the Hatvan culture, regularly copying the course of the older circular ditch 1 in a few metres' distance. In the top part of both settlements, three postmedieval features were uncovered (features 2, 4 and 6). They are associated with the military operations which took place in the territory of Šahy in December 1944 between German and Soviet army units. It can be stated on the basis of their shape and presence of items and ammunition from that period in the fill of the above mentioned features (e. g. more than 200 cartridge cases, a telegraph cable, nails, a rubber sack and a detonator from a defensive grenade of Soviet provenance). Four features with circular groundplans were uncovered in trench H, excavated in the catchment area of the fortified settlements at the site of Na vršku, in places with concentration of features identified by magnetometric survey. On the basis of pottery, three of the features can be classified in the Baden culture period and one in the Linear Pottery culture period.

ARCHEOLOGICKÝ A STAVEBNO-HISTORICKÝ VÝSKUM HRADU V PODHORODI³

Peter Bednár – Lucia Luštíková – Michal Šimkovič

Podhorod' (okr. Sobrance), NKP Tibavský hrad (č. ÚZPF 82), stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Hrad v katastri obce Podhorod' (zaužívaný názov Tibavský hrad) sa nachádza na severnom okraji obce Podhorod', na kopci východne od cesty na Ruský Hrabovec. Kopec tvorí výrazné kužeľovité skalné bralo s maximálnou nadmorskou výškou 408 m. Zo severozápadnej strany, súbežne s cestou, ho obteká Sobranecký potok. Z tejto strany je poškodený ťažbou kameňa. Vrchol hradného kopca a jeho svahy s výnimkou plochy poškodenej lomom sú zalesnené. Prístupová cesta na hrad vedie po svahu východne od hradného kopca a v sedle sa napája na strmý peší chodník, ktorý vedie od lomu k vstupnej bráne hradu. Hrad je na kopci orientovaný v smere SZ – JV.

Ide o jeden z dvoch hradov, ktoré bývajú stotožňované s Tibavským hradom, spomínaným v písomných prameňoch od začiatku 14. stor. (druhý hrad označovaný ako Tibavský leží cca 4 km južnejšie v katastri obce Choňkovce). Ich jednoznačné stotožnenie s Tibavským hradom spomínaným v písomných prameňoch je predmetom diskusií (*Magdoško 2017*).

³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

Archeologický výskum hradu v Podhorodi vo väčšom rozsahu nebol doposiaľ vykonávaný. Rozsiahlejší prieskum a zameranie tu vykonali na prelome 70. a 80. rokov M. Slivka a A. Vallašek (*Slivka/Vallašek 1981, 137–139; 1991, 178, 179*) Jediný starší nález z hradného kopca je súbor rímskych mincí, ktoré tam údajne ešte v roku 1946 našiel J. Dudík (*Zprávy 1948–1949, 272*). Súbor pozostáva z 24 mincí z rozpätia rokov 22–276 n. l. (*TIR 2002, 424*).

V júli a auguste 2018 tu Archeologický ústav SAV v spolupráci s občianskym združením Tibavská hradná cesta v rámci Akčného plánu rozvoja okresu Sobrance v rámci prípravy pamiatkovej obnovy hradu vykonal predstihový záchranný archeologický výskum. Súčasne s ním sa vykonával aj architektonicko-historický výskum. Sondy boli v teréne situované tak, aby bol zachytený priebeh a stav obvodového opevnenia hradu a jeho vnútornej zástavby (obr. 1). Zároveň sme sa pokúsili overiť stratigrafickú situáciu v kľúčových častiach hradu a spresniť datovanie jeho vývoja. Dnes sa z hradu zachovalo prízemie valcovej veže na východnej strane hradu a dali sa sledovať terénne relikt, naznačujúce priebeh obvodového opevnenia a brány. Zle bol viditeľný priebeh južnej obvodovej hradby. Okrem toho sa na základe terénnej vlny v juhovýchodnej časti hradu predpokladala existencia vnútornej zástavby.

Spolu sa preskúmalo 13 sond (obr. 1). Iba malá časť z nich bola doskúmaná po skalné podložie. Ciele výskumu, vyvolaného plánovanou revitalizáciou hradného areálu i čas a prostriedky určené na výskum v roku 2018 nedovoľovali doskúmanie všetkých plôch až po skalné podložie. Preto sme sa na väčšine plôch obmedzili iba na odkrytie pôdorysných situácií.

Sondami 1 a 6 sa overil priebeh južnej obvodovej hradby. V oboch sondách bola založená na skalné podložie a zachovala sa iba v malej výške (0,2–0,3 m). V sonde 1 bolo vonkajšie líce úplne zdeštruované a šírku (1,9 m) môžeme určiť iba na základe situácie v sonde 6, kde sa zachovali obe líca. Malá mocnosť vrstvy stavebnej sutiny naznačuje, že hradba bola po zániku hradu postupne rozobratá.

Sonda 13 mala overiť priebeh vonkajšieho líca hradby bezprostredne vedľa veže. Sonda odkryla silne zdeštruované murivo, ktoré malo zachované len vnútorné líce.

V sonde 7 sa overil priebeh hradby a existencia zástavby na hrane zvýšeného terénu. Zistilo sa, že hradba sa v tomto mieste zalamuje a pokračuje severným smerom. V tejto časti bola hradba založená do stavebnej jamy, vytvorenej vylámaním skalného podložja. Pravdepodobne s výstavbou obvodového opevnenia súvisí vrstva malty a maltovej sutiny (vrstva 6). Predpokladali sa tu aj zvyšky vnútornej zástavby. Tá sa však jednoznačne nepotvrdila. Existenciu možnej drevozemnej zástavby naznačuje pomerne mocná vrstva hnej hliny s prímiesou hrudiek prepálenej hliny (vrstva 3), ktorá mohla vzniknúť deštrukciou stavby.

Sondou 4 sa overila existencia brány a jej pôdorysnú dispozíciu. V jej južnej a východnej časti sa odkrylo murivo založené na skalné podložie. Môže sa interpretovať ako južný múr brány. Na neho nadväzovalo murivo brány o hrúbke 0,8 m vystupujúce z línie obvodového opevnenia. Zachovalo sa iba vo fragmentárnom stave, ale je pravdepodobné, že ide o základ pre ostenie brány. Z vnútornej strany bola brána otvorená. Zistila sa úroveň stavby hradby a brány, doložená vrstvou stavebnej malty. Pravdepodobne bol zachytený aj zánikový horizont – hlinitá vrstva s kúskami prepálenej hliny a popola (vrstva 11). Nejasná je interpretácia nepravidelného bloku kompaktného muriva (kamene spájané vápennou maltou) so spojivom odlišným od mált v stredovekých murivách, ktorá sa našla nad touto vrstvou.

Sondou 8 sa overil priebeh vonkajšieho líca hradby na severnej strane hradu. V sonde sa zachytila koruna líca, prekrytá stavebnou sutinou.

V sonde 2 umiestnenej v severozápadnej časti hradu sa odkrylo vnútorné líce hradby. K nemu bolo na sparú pristavané nadzemné ukladané kamenné murivo, prekryté tenkou vrstvou hliny a mohutnou vrstvou stavebnej sutiny. Výskum overil priebeh vnútorného líca múru prebiehajúceho v pôdoryse do oblúka. Vonkajšie líce smerom do nádvorja prebiehalo priamo. Výskum bol pre mocnosť stavebnej sutiny a koreňmi stromov obmedzenú plochu vo vrstve sutiny prerušený a sonda nebola doskúmaná po podložie. Priebeh novoobjaveného muriva v severozápadnej časti hradu a jeho napojenie k obvodovej hradbe sme overili sondou 11. Zistilo sa pokračovanie muriva pristavaného k obvodovej hradbe. Podobne ako v sonde 2 mal múr rovné líce do nádvorja hradu a nepravidelný zaoblený priestor v severozápadnom cípe hradu.

Ďalšie tri sondy sa zamerali na výskum valcovej veže na východnej strane hradu. Sondami 5 a 12 sa podarilo overiť priebeh silno zdeštruovaného vonkajšieho líca veže na exteriérovej strane. Sonda 5 overila zaniknuté vonkajšie líce veže na jej severnej strane. Pri juhovýchodnom okraji sondy sa zistilo sa lícované riadkované murivo exteriérového líca veže, prekryté sutinou. Vzhľadom na mocnosť sutiny obmedzený rozsah sondy sa pôvodný terén nezistil. Sonda 12 preskúmala východnú časť obvodového múru veže v celej hrúbke.

Sondou v interiéri veže sa odkryla maltová podlaha prízemja, vyrovnávajúca nerovnosti na osekanom skalnom podloží. Zásyp interiéru nebol pôvodný, ale vznikol až v druhej polovici 20. stor. Asi

1,6 m nad úrovňou podlahy ležal prah portálu vedúceho na schodisko v hrúbke múru. Ide o netradičné vyústenie schodiska v hrúbke múru do prízemí veže, dosiaľ bez známych analógií. Z ostatných hradov v stredoeurópskom prostredí poznáme väčšinou schodiská v hrúbke muriva, ktoré začínajú na 1. poschodí a vedú do vyšších podlaží veže. Prízemie veží mali buď samostatný vstup z nádvorí, bez prepojenia s vyššími poschodiami, alebo sa do nich vstupovalo z 1. poschodia otvorom v strope. Po vyčistení schodiska sa zistilo, že sú zachované vrchné dva stupne pred jeho vyústením na prvom poschodí. Zostávajúce stupne boli zdeštruované a zachovali sa iba odtlaky schodiska v severnej stene. Po začistení stien sa pri architektonicko-historickom výskume v stene za východným ostením vstupu do prízemí zistilo lôžko pre závoru dverí, čo svedčí o tom, že dvere boli otvárané smerom k schodisku.

Archeologický a architektonicko-historický výskum doplnil výraznou mierou doterajšie poznatky o podobe hradu a jeho vývoji. Hrad v Podhorodí predstavuje príklad stredovekého šľachtického hradu v pomerne čistej podobe, nakoľko od svojho založenia prešiel iba minimálnymi stavebnými úpravami.

Výskumom sa zistilo, že približne 1,9 m široká hradba ohraňovala približne oválnu plochu orientovanú v smere JV – SZ s dĺžkou 39 m a šírkou 17 m. Vznikla súčasne s valcovou vežou, stojacou na juho-východnej strane hradu. Jej priebeh sa zachoval po celom obvode hradu, pričom stav jej zachovania je nerovnomerný. Lepšie sa zachovala na severnej, resp. severovýchodnej strane a iba v minimálnej výške na juhozápadnej strane hradu. Na niektorých miestach je vonkajšie líce hradby úplne zdeštruované. Bola založená priamo na skalné podložie a aj v sondách, preskúmaných po skalné podložie, sa nezistili žiadne staršie pôdne či antropogénne sedimenty. To by naznačovalo, že hrad bol založený na odlesnenom kopci, iba minimálne pokrytom pôdnym krytom.

Súčasnou obvodovej hradby bola aj brána v severovýchodnej časti hradby. Tvoril ju zrejme jednoduchý portál o šírke cca 1 m, ktorý viedol do prechodu vytvoreného v hrúbke hradby. Mierne vystúpenie brány pred líce hradby môže naznačovať, že mala obrannú nadstavbu.

Upresnila sa aj stavebná podoba veže – má pravidelný kruhový pôdorys s vonkajším priemerom 11 m a vnútorným priemerom 3,7 m. Zachovalo sa iba jej prízemie zaklenuté kupolou. Do prízemí sa vstupovalo schodiskom vedúcim z prvého poschodia v hrúbke múru a ústiacim do prízemí nízkym portálom s prahom cca 1,6 m nad úrovňou podlahy prízemí. Veža bola postavená súčasne s hradbou, s ktorou bola tak na juhozápadnej ako aj na severovýchodnej strane previazaná.

Novým poznatkom z výskumu bolo odkrytie doteraz neznámej stavby a v severozápadnom cípe hradu. Stavba využívala existujúcu hradbu. Pristávaním múru na nádvornej strane vznikla budova s vnútorným priestorom nepravidelného oválneho pôdorysu (6,3 × 3,8 m). Vzhľadom na zistený pôdorys a hrúbku múru mohlo ísť o ďalšiu vežovitú stavbu vystupujúcu nad hmotu hradbového múru.

Nepodarilo sa potvrdiť žiadnu ďalšiu stavbu na vnútornom nádvorí. Na mieste paláca, predpokladaného povrchovým prieskumom v juhovýchodnej časti hradu, kde úroveň terénu vystupuje vyššie, sa žiadne zvyšky murovanej architektúry nezistili. Istou indíciou pre drevozemnú zástavbu by mohla byť svetlá hnedá vrstva s prímiesou popola a prepálených hrudiek hliny, zistená v sonde 7.

Výskumom zistená situácia naznačuje, že hrad predstavuje pomerne jednoduchú čistú formu šľachtického hradu, ktorá prešla iba minimálnymi zmenami. Jedinou zistenou a spoľahlivo doloženou stavbou je výstavba „veže“ na severozápadnej strane hradu. Malú intenzitu prestavieb naznačuje aj stratigrafická situácia v sondách, doskúmaných po skalné podložie, v ktorých sa vyskytujú najmä deštruktívne vrstvy, resp. iba tenké a nevýrazné vrstvy z obdobia existencie hradu.

Literatúra

- Magdoško 2017 – D. Magdoško: Podhorod. In: Dvořáková, D. a i.: *Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava 2017, 404–405.
- Slivka/Vallašek 1981 – M. Slivka/A. Vallašek: K lokalizácii Tibavského hradu. *Vlastivedný časopis* 30/3, 1981, 137–139.
- Slivka/Vallašek 1991 – M. Slivka/A. Vallašek: *Hrady a hrádky na východnom Slovensku*. Košice 1991, 178, 179.
- TIR 2002 – *Tabula Imperii Romani*. Kraków 2002, 424.
- Zprávy 1948–1949 – Zprávy štátneho archeologického ústavu v Turč. sv. Martine R. 1946 a R 1947, R. 1946. *Historica Slovaca* 6–7, 1948 – 1949, 269–273.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AND ARCHITECTURAL-HISTORICAL RESEARCH AT THE CASTLE IN PODHOROĎ. Podhorod (Sobrance district), NCM Tibavský hrad castle (CLM no. 82), Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Department of the research of eastern Slovakia, Košice. The castle is located on the northern periphery of the village. It is one of the two castles which are usually identified with the castle of Tibava castle mentioned in written sources from the beginning of the 14th century. In July and August 2018, a development-led rescue excavation and architectonic-historical

investigation were carried out there. Altogether, 13 trenches were excavated (Fig. 1). Only a few of them were studied down to the bedrock and in most areas, only groundplan situations were uncovered.

We verified the course and condition of a peripheral defensive wall and existence of architecture on the edge of the elevated terrain. However, it has not been clearly confirmed. Existence of possible earthen-wooden structures is suggested by a considerably thick layer of brown loam which might have been a result of a structure destruction. The location and groundplan layout of the gate were studied.

In the northwestern part of the castle, the interior face of the defensive wall was uncovered. An above-ground stone masonry with the interior face following an arcuate groundplan was attached to it. The exterior face facing the courtyard was straight.

Three other trenches focused on investigation of the cylindrical tower on the eastern side of the castle. The course of the severely destroyed exterior face of the tower was revealed. The trench in the interior of the tower uncovered mortar floor of the groundfloor levelling the uneven cut bedrock. The backfill of the interior was done as late as the second half of the 20th century. Entrance of the staircase in the wall was trimmed. The staircase uncommonly ends on the tower's groundfloor, which does not have any known analogies. In most other castles in the central European environment, staircases in the wall usually start on the first floor and lead to the higher floors of towers. Tower groundfloors either had a separate entrance from the courtyard, without connection with higher floors, or they were entered from the first floor through a hole in the ceiling. The archaeological and architectonic-historical investigation considerably contributed to our previous knowledge of the castle's design and development. The castle in Podhorod' is an example of a medieval aristocratic castle in a rather pure form, as there were only minimum adaptations made since it had been founded. The defensive wall enclosed an oval area, which was 39 m long in the SE – NW direction and 17 m wide. It was created together with the cylindrical tower on the southeastern wall of the castle. The peripheral defensive wall included a gate in its northeastern part. It was probably made up by a simple portal, approx. 1 m wide. Uncovering of a previously unknown structure in the northwestern corner of the castle is a new discovery from the excavation. The low intensity of reconstructions is also suggested by the stratigraphic situation in the trenches studied down to the bedrock, which mostly contained destruction layers or only thin and indistinct layers from the period of the castle's existence.

ĎALŠIA ETAPA VÝSKUMU VINIANSKEHO HRADU⁴

Peter Bednár – Michal Šimkovic

V i n é (okr. Michalovce), NKP Viniansky hrad (č. ÚZPF 102), záchranný predstihový výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum Vinianskeho hradu sa v roku 2018 sústredil na doskúmanie plôch pred južnou stenou trojuholníkovej veže a severnej vežovitej brány a na výskum pri západnej hradbe.

V priestore južne od severnej vežovitej brány bola rozšírená sonda 48 na celú plochu renesančného vstupu do pivnice a jej severovýchodná časť sa prehĺbila až po skalné podložie. Po odkrytí pôdorysu sa ukázalo, že priestor vstupu do renesančnej pivnice, ktorú vybudovali v prejazde gotickej brány, ohraničovalo murivo pristavané k zamurovanému vnútornému gotickému portálu, resp. k južnej stene brány. Murivo malo v pôdoryse tvar písmena U a vymedzovalo priestor dlhý 2,7 m a široký 1,6 m. Pri južnom múre tohto vymedzeného priestoru boli v oboch rohoch pristavané dva masívne bloky základového muriva, pravdepodobne základy pre mladšie piliere pred vstupom, alebo kamenný portál vstupu.

Vybrali sme sutinový zásyp a odkryli terén klesajúci šikmo z nádvorja k dverám. Povrch podkladu bol mierne zvlhnený. V ďalšej etape sme znížili iba východnú časť a popri zdeštruovanej západnej stene sme ponechali kontrolný blok. Ukázalo sa, že zvlhnený povrch podkladu sutinového zásypu súvisí s existenciou dreveného schodiska. Jeho existenciu spoľahlivo dokladajú kapsy po drevených trámoch, ktoré sa zachovali vo východnej stene, na rozhraní liateho základového a nadzemného ukladaného muriva.

Pod touto úrovňou sa zachytili vrstvy, ktoré súvisia s úpravami terénu počas výstavby schodiska a z obdobia pred jeho výstavbou, do ktorých bolo základové murivo obvodu schodiska zapustené. Ich vznik kladieme na základe keramiky do druhej polovice 15. stor. Iba pomerne tenká, nevýrazná a bez nálezov bola najspodnejšia vrstva, do ktorej bolo zapustené rozšírené základové murivo kvadratickej vežovej brány.

Ďalšia sonda (sonda 54) bola umiestnená do severozápadného rohu nádvorja, na styk južnej steny trojuholníkovej veže a západnej hradby. Postupne sa vybral sutinový zásyp priestoru, ktorý bol ohraničený na

⁴ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

severozápadnej strane hradbou, na severovýchodnej strane stenou veže a na juhovýchodnej a juhozápadnej strane murivom pristavaným k veži a hradbe. Išlo o suterén stavby s vnútornými rozmermi 6,6 × 6,3 m. Do suterénu sa vchádzalo z východnej strany jazykovitým vstupom, ktorý ústil v juhovýchodnom rohu miestnosti. Pod sutinovým zásypom ležala vrstva svetlej hnedej až žltej ilimerizovanej spráše s prímiesou malty a stopami prepálenia. Povrch tejto vrstvy klesal od stien na juhozápadnej a juhovýchodnej strane do stredu suterénu. Vrstvu interpretujeme ako deštrukciu drevohlinitých stien nadzemného podlažia stavby. V juhozápadnom rohu miestnosti sa v tejto vrstve dala sledovať zvýšená koncentrácia zlomkov renesančných tapetových kachlíc a hrúd prepálenej hliny. Ide o deštrukciu kachľovej pece, ktorá pravdepodobne stála v prízemí stavby.

Po vypreparovaní povrchu tejto vrstvy sme výskum obmedzili iba na plochu 2 × 2 m v severozápadnom rohu, pri styku hradby a veže (sonda 54A). Tu sa zistilo, že vrstva hnedožltej ilimerizovanej spráše prekrýva takmer rovný tvrdý povrch so stopami prepálenia. Ten bol interpretovaný ako podlaha pivnice. Pomerne mocná homogénna tmavá vrstva pod ním obsahovala veľké množstvo nálezov. Pravdepodobne vznikla jednorazovo ako planírka. Na základe početných nálezov črepov keramiky, cibuľových kachlíc a železných predmetov (kľúč, ostroha) ju datujeme do 15. stor. Táto vrstva prekrývala tenké vrstvy vyliatej malty. Tie vznikli pri stavbe veže a západnej obvodovej hradby. Z odkrytej situácie bolo zrejme, že najstarším objektom na hrade je veža, ku ktorej v krátkom časovom odstupe pristavali obvodovú hradbu. Veža i hradba mali rovnako ako vežovitá brána na východnej strane veže iba plytký základ, vykopaný do tenkej vrstvy hliny, ležiacej bezprostredne na skalnom podloží.

Tretia sonda (sonda 53) vo vnútri hradu bola umiestnená pri západnej hradbe 0,8 m južne od sondy 54. Cieľom bolo overenie zástavby na vnútornej strane hradby a stratigrafickej situácie pri západnej hradbe. Vrchnú vrstvu v sonde tvorila stavebná sutina, ktorá vznikla deštrukciou objektov pristavaných k hradbe. Z jedného z pristavaných objektov sme odkryli korunu a severné líce, pravdepodobne vnútornej priečky, širokej cca 0,8 m. Murivo bolo postavené z lomového kameňa, spájaného nekvalitnou ne-súdržnou maltou. Zachytila sa spodná časť nadzemného muriva a liate základové murivo steny, pristavanej k mladšej fáze obvodovej hradby. K nadzemnému murivu steny sa pripájala torzovite zachovaná rovná udupaná piesčité pochôdzna vrstva.

Pod úrovňou rozhrania základového a nadzemného muriva tejto steny sme zachytili rad kolových jám, založených do hlbokého žlabu. Priebeh línie kolov bol rovnobežný s vnútorným lícom západnej hradby. Priebeh žlabu sa spoľahlivo zachytil až v úrovni terénu, ktorý zodpovedal úrovni rozhrania staršej a mladšej fázy hradby a výkop žlabu presekával mohutné súvrstvie s nálezmi z 15. stor. Ide pravdepodobne o zvyšok palisádovej ohrady z obdobia medzi zánikom gotického opevnenia a jeho obnovou v závere 15. a v prvej polovici 16. stor. Podobné fragmenty stĺpových konštrukcií z obdobia medzi poškodením staršej gotickej hradby a výstavbou mladších renesančných fáz opevnenia sa zistili aj na iných miestach hradu, tak pri východnej ako aj západnej hradbe (Bednár/Hreha/Straková 2017; Bednár/Hláváčová/Šimkovic 2019; Bednár/Šimkovic 2020; 2023). Zhodné je aj mohutné zvýšenie úrovne terénu v priebehu 15. stor. a na začiatku 16. stor. Výskum v sonde 53 bol z bezpečnostných dôvodov v hĺbke cca 2,5 m ukončený.

Sondami 55–57 sme odkryli priebeh vonkajšieho líca hradby. Výskum sa sústredil najmä na zachytenie priebehu hradby a overenie stratigrafických pomerov pri vonkajšom líci. Zistilo sa, že hradba bola na vonkajšej strane založená na skalnom podloží. Založenie bolo plytké a na viacerých miestach neskôr okolitý pôdny kryt poškodila erózia. Terén pri hradbe bol počas jej existencie čistený a najstarší sediment predstavuje až sutinový kužeľ, ktorý vznikol deštrukciou opevnenia. Odkryvom a začistením hradby sa podarilo zachytiť dva stavebno-technické detaily opevnenia. Začistením vonkajšieho líca hradby sa na jednom úseku podarilo zachytiť plochu, na ktorej sa zachovala kvalitne vyhladená biela vápenná omietka. Je to jeden z mála zachovaných dokladov omietania hradného opevnenia. Ďalším zaujímavým stavebným detailom boli dobre viditeľné technologické stavebné riadky muriva, vysoké 0,6–0,7 m, v južnej časti skúmaného úseku v murive jadra hradby.

Výskum Vinianskeho hradu v roku 2018 priniesol dôležité poznatky o vnútornej renesančnej zástavbe v severnej a západnej časti hradu a jej stavebnom vývoji (obr. 2). Situácia odkrytá a skúmaná v rokoch 2017 a 2018 svedčí o tom, že šlo o dlhodobý stavebný proces, prebiehajúci vo viacerých stavebných fázach. Časť z týchto stavieb musela slúžiť aj na obytné účely a mala honosnejší charakter, čo naznačujú rozmery i výbava podpivničenej stavby v severozápadnom rohu nádvorja hradu.

Významné sú aj pozorovania o vývoji niveliet terénu v opevnenom areáli v priebehu stredoveku a novoveku na západnej strane hradu. Rovnako ako na východnej strane, aj tu sa ukázalo, že najstaršie stredoveké objekty sú budované na dovtedy neosídlennej ploche, s minimálnou mocnosťou pôdneho krytu na skalnom podloží. Areál hradu bol v priebehu svojho života v stredoveku čistený a k výraznému

nárastu úrovne terénu tu došlo až v priebehu 15. a na začiatku 16. stor., počas asanácie časti stredovekej zástavby a na počiatku renesančnej prestavby hradu. Terén bol čistený aj v okolí hradu pred hradbami, kde došlo k nárastu terénu až po opustení.

Literatúra

Bednár/Hreha/Straková 2017 – P. Bednár/R. Hreha/L. Straková: Archeologický výskum Vinianskeho hradu. *AVANS* 2012, 2017, 27–29.

Bednár/Hlaváčková/Šimkovic 2019 – P. Bednár/S. Hlaváčková/M. Šimkovic: Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu. *AVANS* 2014, 2019, 28–31.

Bednár/Šimkovic 2020 – P. Bednár/M. Šimkovic: Výskum Vinianskeho hradu. *AVANS* 2015, 2020, 21–23.

Bednár/Šimkovic 2023 – P. Bednár/M. Šimkovic: Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu. *AVANS* 2017, 2023, 23–25.

THE NEXT STAGE OF RESEARCH AT VINIANSKY HRAD CASTLE. Vinné (Michalovce district), NCM Viniansky hrad castle (CLM no. 102), development-led rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period (13th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation of the Vinné castle in 2018 focused on completing the excavation of the areas in front of the southern wall of the triangular tower and the northern tower gate as well as the excavation at the western defensive wall (Fig. 2). South of the northern tower gate, trench 48 was extended over the whole area of the Renaissance cellar entrance. The area of entrance to the Renaissance cellar in the passage of the Gothic gate was enclosed by masonry attached to the bricked-up interior Gothic portal. Next to the southern wall of this limited area, two massive blocks of foundation masonry – probably foundations for more recent pillars in front of the entrance or a stone portal for the entrance – were built. The cellar was entered by a wooden staircase. It is documented by sockets in the eastern wall, on the interface of the poured foundation and laid above-ground masonry. Layers dated in the second half of the 15th century were detected below this level. The bottom layer was considerably thin and without finds. The foundation masonry of the quadratic tower gate was sunken into it. Another trench (trench 54) was located in the northwestern corner of the courtyard, on the touch of the southern wall of the triangular tower and the western defensive wall. Basement of a structure with interior dimensions of 6.6 × 6.3 m was uncovered. The basement was entered from the east, through a tongue-shaped entrance. After trimming of the surface of the destroyed wooden-earthen walls of the above-ground floor, the excavation was limited to an area of 2 × 2 m in the northwestern corner, at the touch of the defensive wall and the tower (trench 54A). The cellar floor and a layer containing numerous finds from the 15th century were uncovered there. The layer covered the construction horizon of the tower and the western peripheral defensive wall. It was obvious from the uncovered context that the tower is the oldest feature of the castle and the peripheral defensive wall was added to it shortly after the tower had been built. The third trench (trench 53) at the western defensive wall south of trench 54 uncovered part of a wall and floor of a Renaissance extension to the defensive wall. Below this level, a row of stakeholes sunken in a deep furrow running parallelly with the defensive wall was uncovered. It is probably a relic from a palisade enclosure from the period between the extinction of the Gothic fortification and its renovation in the end of the 15th and the first half of the 16th century. Trenches 55–57 revealed the course of the defensive wall's exterior face. It was discovered that the wall was shallowly sunken in the bedrock on the exterior. The terrain next to the defensive wall was cleaned during its construction and the debris cone is the oldest sediment. Uncovering and trimming of the defensive wall allowed detection of two construction-technical details of the fortification – an area where high-quality smooth lime plaster was preserved and well visible technological lines of masonry in the core of the defensive wall.

VÝSKUM NA HRADISKU VO ZVOLENE-MÔŤOVEJ⁵

Ján B e l j a k – Matej R u t t k a y

Z v o l e n, časť M ô ť o v á (okr. Zvolen), Hradisko Môťová (Priekopa), fortifikácia, záchranný výskum, včasný stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Hradisko Zvolen-Môťová, opevnené šijovým valom a priekopou, sa nachádza na ostrohu nad sútokom riek Slatiny a Neresnice pri významnej komunikácii vedúcej z Poiplia na horné Pohronie. Archeologické nálezy a stavebné úpravy jeho opevnenia naznačujú, že hradisko vzniklo už v závere 8., resp. v 9. stor. Prestavané bolo v 10. stor. a následne mohlo byť využité v začiatkoch formovania správnych inštitúcií Uhorského kráľovstva vo Zvolenskej kotline v 11. stor.

⁵ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0063-17 a APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0124/20..

Potvrdil to aj záchranný výskum na jar roku 2018, keď sa robila elektrifikácia v záhradkárskej osade nachádzajúcej sa v priestore hradiska. V súčinnosti so zemnými prácami sa realizoval archeologický výskum pod vedením J. Beljaka a M. Ruttkaya z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Výskumom sa zdokumentoval západný profil valu. Ručne kovaná ryha určená na uloženie elektrických rozvodov so šírkou 0,35 m obsiahla 2/3 plochy hradiska predovšetkým v jeho južnej časti. Hlavná vetva s hĺbkou 0,8 m smerovala z juhu na sever v celkovej dĺžke 104 m od vonkajšej päty valu. Na ňu sa napájali dve bočné vetvy smerom na východ a tri smerom na západ s hĺbkou 0,35 m.

Prvá západná bočná vetva sa na hlavnú napájala vo vzdialenosti 3,1 m od vnútornej päty valu a mala dĺžku 6 m. Druhá vetva smerom na západ bola vo vzdialenosti 30,6 m a mala celkovú dĺžku 40 m. Tretia vetva mala dĺžku 20 m a od hlavnej ryhy sa odkláňala vo vzdialenosti 62 m. Na východnú časť hradiska od hlavnej ryhy smerovali dve odbočky. Prvá s dĺžkou 23 m vo vzdialenosti 36,3 m a druhá s dĺžkou 21,1 m vo vzdialenosti 59,1 m od vnútornej päty valu. V ryhách boli objavené tri jamové objekty (obr. 3). Objekt 3 sa nachádzal vo vzdialenosti 53 m od vnútornej päty valu. Objekt 2 vo vzdialenosti 62 m od vnútornej päty valu v mieste, kde sa odpájala druhá východná prípojka, v ktorej sa vo vzdialenosti 6,9 m nachádzal objekt 1. Iba v ňom sa našli hnutelné archeologické nálezy v podobe črepov z 9.–10. stor.

Výskum sa v roku 2018 realizoval aj formou začistenia západného profilu južnej línie valu v mieste jej prerušenia prístupovou cestou v línii, v ktorej bola vedená ryha pre uloženie elektrického kábla (obr. 4: 1). Zvyšky zdeštruovanej kamennej plenty najstaršieho valu (SJ 12) boli objavené na úrovni 320,1–320,9 m n. m. vo vzdialenosti 4,9–6,1 m od vonkajšej päty valu. Od 6 do 11 m bola v úrovni od 319,4 do 321,7 m n. m. dobre čitateľná ílovitá výplň komory valu (SJ 8). Na jej korune sa nachádzali uložené ďalšie ploché kamene (SJ 13), ktoré mohli byť pochôdnou úrovňou prvej etapy valu. Na plochých kameňoch a na ílovitej výplni pôvodne asi 4 metre širokej komory valu sa nachádzala tenká vrstva prepálenej zeminy s uhlíkmi. Z tejto časti valu boli odobrané tri vzorky pre rádiouhlíkovú analýzu⁶ (obr. 4: 2). Vzorka 1 pochádzala z úrovne 320,2 m n. m. pri päte valu, vzorka 2 bola odobraná z hornej časti valu z rovnakej nivelety ako uložené ploché kamene (321,7 m n. m.). Vzorka 3 pochádzala z prepálenej vrstvy situovanej nad týmito kameňmi v nadmorskej výške 321,95 m. Vzorka 1 sa nedala datovať. Na základe výsledkov datovania druhej a tretej vzorky vieme konštatovať, že pochádzajú z 8.–9. stor.

K deštrukcii, resp. čiastočne na deštrukcii staršieho valového opevnenia boli z južnej strany dobudované dve komory druhej fázy opevnenia. Prvá bola širšia (3,2 m) a založili ju na relikte zdeštruovaného na sucho kladeného čelného múru staršieho valu (SJ 12). V západnom profile (obr. 4: 2) bola čitateľná v úseku od 2,8 do 6 m od vonkajšej päty valu. Jej základ bol zdokumentovaný na nivelete 319,5 m n. m. a zachovaná koruna dosahovala úroveň 322,7 m n. m. Značná časť jej silne do červena prepálenej hlinitej výplne (SJ 4) sa zrútila do vnútra na zvyšky prvej etapy valového opevnenia. Od úrovne 321 m n. m. po dno tvorila výplň komory sypká prepálená sivá hlina s prímiesou hrúd mazanice (SJ 7). V jej spodnej a severnej časti sa nachádzali kamene (SJ 12) zo zdeštruovanej kamennej bermy staršieho valu a na jeho korune boli na úrovni 321,7 m n. m. položené ploché kamene (SJ 13), ktoré mohli tvoriť pochôdnou úroveň druhej etapy opevnenia. V spodnej časti zásypu širšej komory boli čitateľné dve vertikálne línie. Jedna sa nachádzala približne v jej strede a tvorila ju tmavohnedá sypká prepálená hlina s úlomkami mazanice (SJ 7). Z južnej strany sa k nej napájala hnedá sypká vrstva (SJ 6). Druhá vertikálna línia sa nachádzala na rozhraní oboch mladších komôr valu a jej výplň tvorila tmavá zemina s prímiesou uhlíkov (SJ 5). Pravdepodobne ide o zvyšky zuhoľnatených trámov z dubového dreva komory druhej etapy valového opevnenia. Z tejto vrstvy bola z úrovne 319,9 m n. m. odobraná štvrtá vzorka na absolútne datovanie (obr. 4: 2). Vzorka bola datovaná do 10. stor. Z tohto obdobia zrejme pochádza aj najjužnejšia línia komôr valového opevnenia, ktorá bola v západnom profile valu čitateľná v úseku od 1 do 2,8 m od vonkajšej päty. Jej výplň tvoril žltý íl o hrúbke 1,7 m (od úrovne 320,2 do 321,9 m n. m.; SJ 3). Na jej dne sa nachádzali menšie kamene a na jej korune vrstva pôdneho humusu.

Počas záchranného archeologického výskumu hradiska Zvolen-Môťová v roku 2018 sme začistili západný profil južného valu a odobrali z neho štyri vzorky uhlíkov pre rádiouhlíkové datovanie a tri z nich priniesli výsledky. Na ich základe vieme datovať vznik prvej fázy valového opevnenia do záveru 8. až 9. stor. a jeho dobudovanie o ďalšie línie komorového valu v 10. stor. Výskumom v elektrifikárskych ryhách tiež boli objavené tri jamové sídliskové objekty. Iba v objekte 1 sa našli hnutelné archeologické nálezy v podobe črepov z 9.–10. stor. V 11. stor. začali na zvyškoch valu stavať murované opevnenie, ktoré však zrejme nedokončili. Výsledky archeologického výskumu hradiska vo Zvolene-Môťovej v roku 2018 sme komplexne publikovali spolu s M. Mácelovou (*Beljak/Ruttkay/Mácelová 2018*), ktorá tu realizovala roz-

⁶ Datovanie C¹⁴ AMS vyhotovilo Rádiouhlíkové laboratórium v Poznani. Kalibrácia získaných údajov bola upravená v programe OxCal v4.3.2 (IntCal13).

siahly archeologický výskum v rokoch 1988–1992. Zhrnuli sme v ňom výsledky všetkých výskumných sezón a nachádza sa v ňom súpis všetkej literatúry k predmetnej lokalite.

Literatúra

Beljak/RuttKay/Mácelová 2018 – J. Beljak/M. RuttKay/M. Mácelová: Hradisko vo Zvolene-Môfovej vo svetle najnovších výskumov. In: *Stredné Slovensko v stredoveku*. Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégii mestu Zvolen. Zvolen 2018, 124–157.

THE EXCAVATION AT THE HILLFORT IN ZVOLEN-MÔŤOVÁ. Zvolen, Zvolen district, site Môťová hillfort (Priekopa), fortification, rescue excavation, Early Middle Ages. In the course of the archaeological excavation at the Zvolen-Môťová hillfort in 2018, the western profile of the southern rampart was trimmed and four charcoal samples were taken from it for radiocarbon dating – three of them bringing results. By them, we can date the origin of the first stage of the rampart fortification to the end of the 8th–9th centuries and its completion with more lines of the box rampart in the 10th century. Excavation in trenches for power cables also discovered three settlement pit features. Movable archaeological finds in form of sherds from the 9th–10th centuries were found only in feature 1. In the 11th century, they started to built the masoned fortification on the rampart remains, but it was probably never finished. The results of the archaeological excavation at the hillfort in Zvolen-Môťová in 2018 were complexly published with participation of M. Mácelová (*Beljak/RuttKay/Mácelová 2018*), who carried out an extensive archaeological excavation in 1988–1992. We summed up the results of all excavation seasons and included a complete bibliography related to the site.

ĎALŠIA ETAPA VÝSKUMU PUSTÉHO HRADU VO ZVOLENE⁷

Ján B e l j a k – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á – Miloš Č i e r n y – Mária P u t š k o

Z v o l e n (okr. Zvolen), NKP Pustý hrad (č. ÚZPF 1131), Dolný hrad, Horný hrad, fortifikácia, obytná veža, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely v súvislosti s obnovou NKP, pravek, neskorý eneolit (badenská kultúra), mladšia a neskorá doba bronzová (kyjatická kultúra, lužická kultúra), doba laténska, doba rímska, vrcholný stredovek. Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum na Dolnom hrade

V sezóne 2018 sa na Dolnom Pustom hrade preskúmala plocha 557 m² v piatich archeologických sondách (obr. 5; 7: 1). Sonda 1/2018 bola priečnym rezom východnej hradby, ktorá ju rozdeľovala na dve časti. Sektor 1A/2018 (2 × 2 m) sa nachádzal v interiérovej časti nádvorja pri vnútornom líci hradby (obr. 7: 2). Na ňu sa z vonkajšej strany hradby napájala sektor 1B/2018 (3 × 10 m). Hĺbka výkopu sa pohybovala od 0,6 m do 3 m. Sonda odkryla časť juhovýchodnej línie 2,5 m hrubého opevnenia Dolného hradu. V interiérovej časti (1A) sa našli zvyšky kultúrnej vrstvy zo stredoveku. Pod ňou sa nachádzala kultúrna vrstva s nálezmi z doby bronzovej a okraj kameno-zemnej konštrukcie pravekého valu. Jeho zvyšky boli lepšie čitateľné v exteriérovej časti (1B), kde boli na skalnom podloží uložené kamene z deštrukcie kamennej plenty valového opevnenia premiešané s do červena prepálenou hlinou. V nej sa nachádzali črepy z neskoršej doby kamennej a doby bronzovej. Do skalného podložia bola vykopaná základová ryha pre založenie stredovekej hradby. Potvrdilo sa tak, že praveké valové opevnenie (pochádzajúce s najväčšou pravdepodobnosťou z doby bronzovej) sa zrejme nachádzalo po celom obvode Dolného hradu (*Beljak a i. 2014*, 81, 82, obr. 51).

V sezóne 2018 bol doskúmaný priebeh južnej línie opevnenia Dolného hradu, aby bolo pripravené na následnú stavebnú sanáciu. V rámci sondy 2/2018 (34 × 10 m) bol realizovaný plošný odkryv a začistenie celej koruny muriva južnej línie opevnenia, ktoré dosahovalo hrúbku múru 1,7–2,5 m (obr. 7: 3).

Dvoma sondami bol v roku 2018 skúmaný aj tzv. spojovací múr. Pri juhozápadnom nároží obytnej veže bola situovaná sonda 3/2018 (15 × 5 m), v rámci ktorej sa uskutočnil plošný odkryv a začistenie celej koruny 1,7 m hrubého muriva spojovacieho múru (obr. 7: 4). Pri bráne v spojovacom múre bola umiestnená sonda 4/2018 (16 × 3 m; obr. 7: 5). Aj tu sa realizovalo začistenie koruny muriva (hrúbka 1,7 m) ako príprava na stavebnú sanáciu. Nakoľko sa v sonde 3/2018 a ani v sonde 4/2018 nešlo do hĺbky (do kultúrnych vrstiev), ale čistili sa murivá, resp. miestami znižovala sutina, ani z jednej sondy nepochádzal nehnuteľný archeologický materiál.

⁷ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0063-17.

Z hľadiska nálezov bola najbohatšia sonda 5/2018, ktorá bola situovaná pri vnútornom (sonda 5A/2018; 11,5 × 5 m) i vonkajšom líci (sonda 5B/2018; 6 × 2 m) západnej hradby neďaleko hlavnej vstupnej brány (obr. 7: 6). Sonda bola následne rozšírená aj o časť západnej hradby, ktorá bola odkrytá v celej hrúbke (2,5 m) v úseku 40 m a pripravila sa na stavebnú sanáciu. V sonde 5A/2018 sa okrem početných nálezov z druhej polovice 13. stor., ktoré sa koncentrovali okolo zvyškov maltovej podlahy zrubového objektu pristavaného k západnej hradbe, objavila aj bohatá kolekcia keramiky a kamenných nástrojov badenskej kultúry z neskorej doby kamennej. Potvrdili sa tu tiež keramické fragmenty z mladšej a neskorej doby bronzovej. S týmto obdobím súvisí aj kamenno-zemná konštrukcia valu, ktorý sa podarilo zachytiť už v minulosti pod západnou aj juhovýchodnou líniou opevnenia Dolného hradu.

Charakter nálezov z Dolného hradu

V roku 2018 sa na Dolnom hrade našlo až 2818 ks nálezov, pričom prevažovali nálezy keramiky. Praveká keramika pochádzala zo sond 1/2018 a 5/2018. Okrem keramiky badenskej kultúry boli v priestore nádvorja hradu prítomné aj fragmenty lužickej a kyjatickej kultúry, ktoré sa sústreďovali opäť v sondách 1/2018 a 5A/2018. Praveký nálezový materiál bol značne fragmentárny, väčšie kusy predstavovali hlavne fragmenty keramiky badenskej kultúry s plastickou lištou a zdobením prostredníctvom „kvadríkovania“. Z drobných pravekých hlinených predmetov za zmienku stojí takmer neporušené koliesko zo sondy 5A/2018.

Stredoveká keramika sa objavila predovšetkým v sondách 1/2018 a 5/2018. Nálezový materiál bol však fragmentárny, pričom pochádzal prevažne z tiel nádob (vydutina a spodná časť), v minimálnej miere boli zastúpené okraje, ústia a dná. Tvarovo dominovali bezuché hrnce vajcovitého a sudkovitého tvaru. Najčastejším typom výzdoby boli ryté obežné línie vo forme hrubších (hrúbka viac ako 2 mm) žliabkov, zriedka sa objavila aj vlnovka.

Ojedinele sa v sonde 1A/2018 objavili fragmenty novovekej keramiky z 19. stor., ktoré spájame s aktivitami prvých výskumníkov Pustého hradu (*Beljak/Pažinová/Maliniak 2011*).

Z kovových nálezov boli nájdené väčšinou kince (49 ks), ďalej hrot šípu, podkova, ozdobné kovanie, železná čepeľ či železná pracka. Z nekovových drobných predmetov netreba zabudnúť spomenúť štiepanú industriu, ktorá sa našla v počte 64 ks, takmer kompletne zachované hlinené koliesko z doby bronzovej a kamenné drvidlo.

Archeologický výskum na Hornom hrade

V sezóne 2018 bolo skúmaných rovnako šesť sond s celkovým rozsahom 390 m² (obr. 6). Priebeh južnej línie opevnenia Horného hradu západne od hlavnej vstupnej brány bol skúmaný v rámci sondy 1/2018, ktorá bola rozdelená na tri sektory. Sektor 1/B (7 × 3 m) sa nachádzal v exteriérovej časti hradu pri vonkajšom líci južnej línie stredovekého opevnenia. V tejto časti sa overila prítomnosť pravekého kamenno-zemného valu pod stredovekou hradbou. V zásype valu sa našla početná keramika lužickej a kyjatickej kultúry. Sonda celkovo potvrdila, že opevnenie stredovekého Horného hradu, ktoré zaberá plochu 3,5 ha, vzniklo už v závere 12., resp. najneskôr na začiatku 13. stor. Pri vnútornom líci opevnenia boli situované sektory 1A (5 × 7 m) a 1C (4 × 4,5 m; obr. 8: 1). Okrem početných stredovekých i pravekých nálezov tu bola objavená kamenná podmurovka, ktorá svedčí o pristavanom stredovekom zrubovom objekte v závere 13. stor. k vnútornému líci opevnenia. K južnej hradbe tu bol pristavaný aj starší zrub s maltovou podlahou, ktorý pochádza z prvej polovice 13. stor.

Pri severnej stene veže komitátneho hradu (obr. 8: 2) bola umiestnená sonda 2/2018 (3 × 15 m), ktorá overila skutočnosť, že najstaršia veža na Pustom hrade samostatné opevnenie v dobe svojho vzniku v posledných desaťročiach 12. stor. nemala. Chránilo ju tzv. veľké opevnenie Horného hradu, ktoré vzniklo krátko po jej výstavbe. Priekopa, ktorá ju chránila zo severnej strany, nebola vybudovaná v dobe jej vzniku, ale až v 14. stor. V sonde boli dobre čitateľné nálezové situácie datované keramikou z 12. a 13. stor., ale aj slavónskym denárom Bela IV. Aj vďaka týmto nálezom vieme posunúť opláštenie a dobudovanie veže komitátneho hradu už do polovice 13. stor.

Na akropole Horného hradu, medzi vežou komitátneho hradu a vežou II. (obr. 8: 3), bola skúmaná sonda 3/2018 (5 × 5 m). Sonda bola pomerne plytká, na skalné podložie sa narazilo v hĺbke 0,4–0,6 m. Neboli tu zistené žiadne zvyšky po kamennej alebo drevenej stavbe. Medzi nálezmi sa sporadicky objavila keramika z doby bronzovej a vrcholného stredoveku, hrot šípu i čepeľ noža z vrcholného stredoveku.

Cez prvú priečnu hradbu na mieste, kde nebola v teréne čitateľná, bola umiestnená sonda 4/2018 (3 × 10 m). Jej hĺbka sa pohybovala od 1 do 1,2 m. Objavené tu bolo základové murivo hradby, ktoré je dôkazom, že obrannú líniu v druhej polovici 13. stor. kompletne dostavali (obr. 8: 4). V sonde sa vyskyt-

lo pomerne veľké množstvo keramických nálezov z mladšej a neskorej doby bronzovej, čo vypovedá o intenzívnom pravekom osídlení areálu, ale aj o postupných splavoch materiálu po západnom svahu z priestoru vrcholovej plošiny Horného hradu.

V priestore tzv. Dončovho hradu boli v sezóne 2018 umiestnené dve sondy (obr. 8: 5). Sonda 5/2018 (3 × 10 m) sa nachádzala pri vnútornom juhovýchodnom rohu tzv. predpalácového objektu (5A/2018) a tvorila zároveň priečny rez cez východnú líniu opevnenia Horného hradu (5B/2018). Interiér samotného predpalácového objektu bol skúmaný už v roku 1998, ale nebola doriešená existencia staršieho opevnenia v tomto priestore. Pod stredovekou hradbou bol sondou 5/2018 zistený aj v tejto časti areálu praveký val, ktorý mal kamennozemnú konštrukciu so silne do červena prepálenou hlinou, v ktorého výplni sa nachádzala keramika z mladšej a neskorej doby bronzovej.

Posledná sonda 6/2018 sa nachádzala na nádvorí tzv. Dončovho hradu medzi vstupom do paláca, cisternou a pri predpalácovom objekte v mieste jeho pripojenia k palácu (obr. 8: 6). Sonda bola rozdelená na dva takmer rovnaké sektory (severný „A“ 10 × 5 m a južný „B“ 11 × 5 m). Hĺbka po skalné podlažie v oboch sektoroch bola 0,5–1 m. Výskum priniesol početné nálezy z druhej polovice 13. stor. a objav maltovej podlahy dreveného objektu, ktorý sa nachádzal pred vstupom do paláca (v severnom sektore sondy 6/2018). V severozápadnom rohu sondy 6A/2018 bola nad úrovňou brala do červena prepálená úroveň hliny s nálezmi z doby bronzovej. Je možné, že ide o zvyšok pravekého valu. Južný sektor (6B/2018) obsahoval iba minimum archeologických nálezov. V jeho severozápadnom rohu bola čitateľná tenká vrstva maltovej podlahy, ktorá zasahovala aj do juhozápadného profilu sondy 6A/2018.

Charakter nálezov z Horného hradu

V sezóne 2018 bolo objavených 22 497 nálezov, ktoré zaberajú širší časový úsek od praveku až do novoveku (*Beljak/Beljak Pažinová 2018, 229–232*).

Z pravekého obdobia je výrazne zastúpená mladšia a neskorá doba bronzová. Nálezy z doby bronzovej sa objavili vo všetkých skúmaných sondách, avšak najpočetnejšie zastúpené boli v sonde 4/2018. Všetky nálezy zo sledovaného obdobia pochádzali z vrstiev. Datujeme ich do mladšieho stupňa kyjatickej kultúry a môžeme ich synchronizovať zo stupňami HB1–HB2. Z hľadiska druhej rôznorodosti pravekých nádob objavených na lokalite nachádzame hlavne zlomky, ktoré slúžili na uskladnenie potravín (hrnce a misy), stolová keramika sa neobjavuje.

Mimoriadne dôležité bolo objavenie nálezov z doby laténskej a rímskej. Pri južnej línii stredovekého opevnenia v sonde 1A/2018 bolo nájdených až 11 fragmentov pochádzajúcich z jedného hrnca s prímiesou grafitu so zosilneným okrajom, s nízkym hrdlom členeným plastickým prstencom a telom zdrsneným zvislým ryhovaním, ktorý môžeme datovať do stredolaténskeho stupňa LT C2. Okrem toho sa tu našiel aj zlomok laténskeho skleneného náramku modrej farby.

Unikátny bol nález rímskej mince – subaeratného antoniniána cisára Galliena, ktorý vládol v rokoch 253–268, sa podarilo zachytiť detektorom kovov v sonde 1A/2018. Minca, ktorá môže súvisieť s osídlením germánskeho kmeňa Kvádov v priestore Zvolenskej kotliny, bola vyrobená tak, že na medené jadro sa pritlačili strieborné pliešky. Významným je nález fragmentu torcovanej ihlice vyrobenej z jantáru a ďalšieho fragmentu jantáru, ktoré datujeme do neskorej doby rímskej.

Najpočetnejšie zastúpená bola stredoveká keramika, ale objavilo sa aj niekoľko novovekých črepov. V roku 2018 sa našlo 9089 kusov stredovekých črepov. Najväčší počet pochádza zo sondy 1A/2018. Nálevový fond je možné datovať do obdobia od 12. do 14. stor. (väčšina pochádza z druhej polovice 13. stor.).

V sezóne 2018 sa podarilo objaviť aj stredoveké mince. Popri falzifikátoch mincí z prelomu 13. a 14. stor. sa v sonde 1A/2021 objavili aj pravé razby Bela IV. (1235–1270) a Přemysla Otakara II. V prípade poslednej menovanej sa na averze nachádzala pomerne dobre zachovaná razba pantera držiaceho pred sebou v labe vztýčený meč. Jedna minca bola objavená aj v sonde 2/2018 pri veži komitátnej hradu. Išlo o slavonský banský denár Bela IV. razený v Záhrebe v rokoch 1235–1382.

Spomedzi drobných kovových nálezov nachádzame veľké množstvo kincov, ale takisto hroty šípov, ktoré sa sústredili hlavne v sonde 6A/2018, ostrohy či fragmenty podkovy. Najbežnejšie predmety osobnej výbavy, ktoré sa počas sezóny 2018 našli, boli rôzne ozdobné aplikácie z bronzu či pracky. Okrem kovových predmetov vynikali opracované kosti, z ktorých púta pozornosť hlavne tenká zdobená kostená platnička (zachovaná vo viacerých kusoch), ktorá pôvodne zdobila, resp. tvorila obloženie azda truhličky.

Na Hornom hrade nachádzame aj nepočítaný súbor včasnónovovekých nálezov, ku ktorým patrili hlinené črepy a fragmenty skla. Novoveká keramika (glazovaná aj neglazovaná) pochádzala hlavne zo sond 1A/2018 a 2/2018. Objavené boli aj štyri novoveké mince z 19. stor. (roky razby: 1859, 1868, 1879, 1881) a fragmenty fajok. Sú svedectvom prvých bádateľských a objaviteľských aktivít na Pustom hrade v druhej polovici 19. stor.

Sezóna 2018 na Pustom hrade bola bohatá na rôzne kategórie archeologických nálezov. Dominovali nálezy z obdobia stredoveku reprezentované predovšetkým keramickými fragmentami. Našli sme aj veľké množstvo klincov, hroty šípov, ostrohy a fragmenty podkovy. Najbežnejšie predmety osobnej výbavy predstavujú rôzne ozdobné aplikácie z bronzu a pracky. Okrem kovových predmetov sa našli aj opracované kosti, z ktorých vyniká hlavne tenká zdobená kostená platnička, ktorá pôvodne zdobila, resp. tvorila obloženie drevenej truhličky. V roku 2018 sa na Hornom hrade podarilo objaviť aj stredoveké mince. Popri falzifikátoch mincí z prelomu 13. a 14. stor. sa v sonde 1A/2021 objavili aj pravé razby Bela IV. (1235–1270) a Přemysla Otakara II. Jedna minca bola objavená aj v sonde 2/2018 pri veži komitátneho hradu. Išlo o slavónsky banský denár Bela IV. razený v Záhrebe v rokoch 1235–1382.

Okrem stredovekých nálezov sa však na Hornom hrade objavujú aj nálezy z doby bronzovej, doby laténskej a rímskej (*Beljak a i. 2014*). Na Dolnom hrade sa opäť potvrdilo osídlenie badenskej kultúry z neskoršej doby kamennej a lužickej a kyjatickej kultúry z mladšej a neskoršej doby bronzovej. Na oboch polohách hradného kopca sa našli aj nálezy z obdobia novoveku, ktoré súvisia s prvým archeologickým výskumom v závere 19. stor. Mimoriadne dôležité je objavenie fragmentov z keltskej nádoby s prímiesou grafitu z mladšej doby laténskej, nález rímskej mince cisára Galliena (*Beljak/Beljak Pažinová/Stoklas 2021*) a tordovanej ihlice vyrobenej z jantáru z neskoršej doby rímskej. Tieto nálezy boli objavené v sonde 1A/2018 pri južnej hradbe Horného hradu v blízkosti stredovekej vstupnej brány. Nálezy potvrdzujú osídlenie Horného Pustého hradu aj v protohistorickom období pričom nálezy z doby rímskej doteraz z Pustého hradu absentovali. Rímska minca súvisí zrejme s osídlením Kvádov na strednom Pohroní v mladšej dobe rímskej. Keltská keramika pochádza z laténskej fázy osídlenia tohto priestoru kmeňom Kotínov v 2. stor. pred Kr.

Literatúra

Beljak a i. 2014 – J. Beljak a i.: *Pustý hrad. Dolný hrad 2009–2014*. Zvolen – Nitra 2014.

Beljak/Beljak Pažinová 2018 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová: Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene. In: *Stredné Slovensko v stredoveku. Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégií mestu Zvolen*. Zvolen 2018, 212–235.

Beljak/Pažinová/Maliniak 2011 – J. Beljak/N. Pažinová/P. Maliniak: Zvolenský Pustý hrad vo svetle archeologického bádania (od amatérskych výkopov až po začiatok systematického výskumu). *Archaeologia Historica* 36, 2011, 265–278.

Šimkovic/Beljak/Maliniak 2011 – M. Šimkovic/J. Beljak/P. Maliniak: *Zvolenský Pustý hrad: sprievodca po hrade*. Zvolen 2011.

THE NEXT EXCAVATION SEASON OF PUSTÝ HRAD CASTLE IN ZVOLEN. Zvolen (Zvolen district), NCM Pustý hrad castle (CLM no. 1131), Horný hrad and Dolný hrad sites, fortification, residential tower, archaeological excavation for scientific and documentation purposes associated with NCM renovation, prehistory, Eneolithic (Baden culture), Late and Final Bronze Age (Kyjatice culture, Lusatian culture), La Tène period, Roman period, High Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Season 2018 at the castle of Pustý hrad was rich in various categories of archaeological finds. Finds from the Middle Ages, represented mainly by pottery fragments, dominated. A large number of nails, arrowheads, spurs and a fragment of a horseshoe were also discovered. The most common personal items include various bronze applications and buckles. Apart from metal artifacts, trimmed bones were found as well. Among them, a thin decorated bone plate originally decorating or plating a wooden box stands out. In 2018, medieval coins were discovered at the Upper castle. Together with counterfeit coins from the turn of the 13th and 14th centuries, trench 1A/2021 contained genuine coins of Béla IV (1235–1270) and Přemysl Otakar II. One coin was also discovered in trench 2/2018, near the tower of the county castle. It was a Slavonic mining denarius Béla IV minted in Zagreb in 1235–1382. Besides medieval finds, finds from the Bronze Age, La Tène and Roman periods also occur at the Upper castle. At the Lower castle, settlement of the Baden culture from the Late Stone Age was confirmed again as well as settlement of the Lusatian and Kyjatice cultures from the Late and Final Bronze Age. Finds from the Postmedieval period associated with the first archaeological excavation in the late 19th century were discovered on both sides of the castle hill. Discovery of fragments from a Celtic vessel with addition of graphite from the Late La Tène period, the find of a Roman coin of Emperor Gallienus and a twisted pin made of amber in the Late Roman period are extremely important. These finds were discovered in trench 1A/2018 next to the southern defensive wall of the Upper castle, near the entrance gate. The finds confirm settlement of the Upper Pustý hrad castle also in protohistory. Finds from the Roman period were previously absent at Pustý hrad. The Roman coin is probably associated with the Quadi settlement in the middle Pohronie region in the Late Roman period. The Celtic pottery comes from the La Tène phase of settlement of this area by the Gotini tribe in the 2nd century BC.

TERÉNNÉ AKTIVITY KATEDRY ARCHEOLÓGIE V NITRE⁸

Noémi Beljak Pažinová – Dominik Repka

Katedra archeológie FF UKF v Nitre uskutočnila v roku 2018 dvadsaťdva archeologických výskumov v Nitrianskom a jeden v Trnavskom kraji. Deväť z nich bolo s pozitívnym výsledkom. Jednotlivé lokality predstavujeme v abecednom poradí:

1. M a l ý L a p á š (okr. Nitra), poloha Jágerská pustatina, parc. č. 484/59, sídlisko, záchranný archeologický výskum, pravek, mladšia a neskorá doba bronzová?. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v roku 2018 v mieste výstavby rodinného domu na Jaseňovej ulici v novej rezidenčnej štvrti na východnom okraji obce na pravej strane cesty III/06434 Lapáš – Pohranice. Pôvodne sa tu nachádzali poľnohospodárske polia, lúky a miestami i lesný porast.

Pozemok určený na novostavbu mal rovinatý charakter. Počas zemných prác bol v hutnom žltom sprašovom podloží zachytený jeden rozsiahlejší sídliskový objekt (obr. 9: 1), ktorého vrchná časť splyvala s premiešanou hlinitou ornitou/podorničím. Objekt (min. dl. 3,3 m, max. hl. 0,9 m od súčasného terénu) mal pomerne rovné dno (azda obydlie) s tmavšou hlinenou výplňou (obr. 9: 2). Nálezy z výplne objektu predstavovali hrubostennú atypickú keramiku (3 ks), okraj s telom zdobeným radom vhlbených jamiek, oblé dno, telo s vodorovnou rytou výzdobou a zvieracie kosti (7 ks). Keramiku (obr. 9: 3–5) je možné datovať do praveku (azda do mladšej a neskoršej doby bronzovej).

V nedávnej minulosti bolo v rámci výstavby novej rezidenčnej štvrte v predmetnej časti Malého Lapáša v polohe pod Jágerskou pustatinou postupne rozpoznané rozsiahle polykultúrne nálezisko (54 sídliskových objektov z neolitu – železovská skupina a eneolitu – badenská kultúra; *Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013a*, 251). V podstate na rovnakej polohe, ale až na druhej strane kopca (už kat. úz. obce Pohranice) v mieste premostenia rýchlostnej cesty R1 Pribina bolo taktiež identifikované praveké osídlenie (13 objektov z eneolitu – lengyelská kultúra, Lengyel III/IV; *Ruttkay a i. 2013*, 212–214).

Doklady osídlenia boli zistené aj necelých 300 m od vyššie uvedenej plochy, a to na parc. č. 474/2 v katastrálnom území Malý Lapáš. V roku 2014 a 2015 tu Katedra archeológie FF UKF v Nitre sledovala zemné práce v súvislosti s novostavbou rodinného domu. V základových ryhách bolo zachytených 11 archeologických objektov (z toho jedna pec a 10 sídliskových/odpadových jám) a jedna výrazná kultúrna vrstva. Spolu bolo zdokumentovaných až 519 ks hnutelných archeologických nálezov, a to v podobe 384 fragmentov pravekej keramiky, 91 ks mazanice, jednej hrudky surového grafitu, jedného kovového predmetu (bronzová tyčinka/telo ihlice?) a 42 ks zvieracích kostí. Nálezy z objektov 1, 4, 10 a kultúrnej vrstvy bolo pritom možné datovať do obdobia kultúr stredodunajských popolnicových polí, konkrétne podolskej kultúry (*Beljak Pažinová/Repka 2015*).

2. O p o n i c e (okr. Topoľčany), poloha Oponický hrad, NKP 216/1-14, parc. č. 639, hrad, predstihový výskum, vrcholný stredovek, novovek (druhá polovica 13.–polovica 17. stor.). Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

V roku 2018 bola na hrade realizovaná štvrtá sezóna systematického archeologického výskumu, ktorý súvisí s komplexnou pamiatkovou obnovou hradu. Preskúmané boli dva úseky horného hradu (obr. 10). Prvý predstavoval priestor predpokladaného priebehu juhozápadnej a severozápadnej časti ranogotického hradbového múru I, ktorý tvoril opevnenie horného hradu (sondy 2A–2E/2018). Okrem zachytenia uvedeného múru sa zistili priečne múry napájajúce sa na neho z interiérovej časti. Popri útočištnej veže a dvojice palácov tak ide o doklady ďalších murovaných objektov v priestore horného hradu. Druhým skúmaným úsekom bol priestor medzi ranorenesančným palácom I. juhozápadným a neskorogotickým palácom II. severovýchodným (sonda 1/2018), kde sa potvrdilo pokračovanie spojovacej chodby vedúcej od útočištnej veže smerom k spomínanej časti hradbového múru.

Počas výskumu v roku 2018 bolo nájdených 2676 ks nálezov. Z tohto počtu bolo 870 ks fragmentov stredovekej a novovekej keramiky, 1251 ks fragmentov kachlíc, jeden fragment hlineného prasleny, 235 ks železných predmetov, dva kusy bronzových predmetov, 22 ks fragmentov sklenených nádob a tabuľového skla, tri kusy tehál, 24 ks omietky (v dvoch prípadoch s červenou maľbou), jeden kus keramickej dlažby, štyri kusy kamenných predmetov, jeden kus kosteného obloženia rukoväte, 257 ks zvieracích kostí a päť kusov uhlíkov.

⁸ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0261/20.

K najzaujímavejším nálezom z výskumnej sezóny v roku 2018 patrí fragment kamenného architektonického článku nájdeného v priestore spojovacej chodby vedúcej od útočistickej veže smerom k juhozápadnej časti hradbového múru I. (sonda 1/2018), na ktorom je vytesaný renesančný erb (*Repka/Sater 2019*). Na erbe je vyobrazený jeleň alebo srnec, na ktorom sedí alebo ho loví dravý vták. Erb možno priradiť k šľachtickému rodu Horváthovcov. Jeho členovia sa na Oponickom hrade spomínajú v druhej polovici 16. a v prvej polovici 17. stor. ako jeho správcovia (v roku 1560 Štefan Horváth ako kastelán a v roku 1614 Gregor Horváth ako vicekastelán; *Repka/Sater 2019*).

3. Sládkovičovo (okr. Galanta), poloha Malý Diosek, parc. č. 3613/90, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska, novovek. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v roku 2018 v súvislosti so stavbou „Rodinného domu DOBRO“ tvoriaci súčasť novej obytnej zóny „IBV Záhradnícka“ v juhozápadnej časti katastra mesta Sládkovičovo, pri okraji jeho intravilánu v polohe Malý Diosek (obr. 11: 1). Na mieste výkopov pre základy uvedeného domu bol čiastočne zachytený jeden sídliskový objekt (objekt 1; obr. 11: 2). Objekt so zachovanou šírkou 0,6 m a dĺžkou 1,35 m bol plytko (0,28–0,29 m) zahĺbený s kolmými a prepálenými stenami a rovným vymazaným dnom. Možno predpokladať, že mal pôvodne štvoruholníkový pôdorys so zaoblenými rohmi. Z čiastočne preskúmanej výplne objektu nepochádza žiaden hnutelný archeologický nálezový materiál. Na základe tvaru a prepálenia stien možno v súvislosti s ním uvažovať o jamovitom žiarovisku štvoruholníkového pôdorysu, s ktorými sa stretávame v dobe rímskej, pričom ich funkcia nie je dosiaľ jednoznačne interpretovaná (pozri *Kolník/Roth 2011; 2012*).

Archeologické nálezy v podobe 27 ks keramiky, ôsmich kusov mazanice, dvoch kusov železných predmetov (z toho jedna železná skoba), siedmich kusov zvieracích kostí boli v priestore skúmanej plochy zistené v ornici.

Nálezy keramiky možno z časového hľadiska zaradiť do obdobia mladšej doby rímskej (obr. 11: 3–6) a novoveku.

Z okolia skúmanej parcely pochádza viacero dokladov osídlenia z doby rímskej. Vyššie opísaný sídliskový objekt bol súčasťou väčšieho germánskeho sídliska preskúmaného na ploche výstavby „IBV Záhradnícka“ v polohe Malý Diosek (*Ölvecký/Šurániová/Tábiová 2021*). Sídlisková keramika datovaná do mladšej doby rímskej bola zistená v západnej časti tejto polohy už v minulosti (*Turčan 1981*, 321). V susednej polohe Nové diely bolo v 60. rokoch 20. stor. preskúmané aj väčšie (86 hrobov) birituálne pohrebisko zo staršej doby rímskej (*Kolník 1980*, 126–162). Severovýchodným smerom, 500 m od neho a 350 m od križovatky s cestou vedúcou zo Sládkovičova do Pustých Úľan, bol preskúmaný ešte jeden kostrový hrob z mladšej doby rímskej (*Kolník 1980*, 163, 164). V jeho blízkosti bol objavený aj porušený sídliskový objekt zo staršej doby rímskej (*Kolník 1980*, 163).

4. Svätoplukovo (okr. Nitra), poloha Horné Zemky, polykultúrne sídlisko, záchranný výskum, pravek, doba bronzová, doba laténska, doba rímska, včasný stredovek, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Poloha určená na výstavbu novej obytnej zóny má rovinatý charakter a situovaná je na západnej terase Mlynského potoka, na severovýchodnom okraji územia obce (východne od miestneho cintorína). Celý priestor bol v nedávnej minulosti využívaný na poľnohospodárske účely, pričom realizovaná orba tu výrazne porušila doklady staršieho osídlenia. Na celej ploche výstavby obytnej zóny sa nachádza pomerne mocná (hĺbka 0,5 m až do 1 m vo východnej časti plochy na terase Mlynského potoka) s orniciou premiešaná „kultúrna“ vrstva. V miestach, kde archeologická lokalita nebola zničená orbou sa darí zachytiť spodné časti sídliskových objektov farebne sa líšiacich od žltého sprasového podlažia. Prvé doklady polykultúrneho charakteru polohy (84 objektov z viacerých období) sa objavili už v roku 2009 v rámci výstavby komunikácií a inžinierskych sietí pre „IBV Obytná zóna Horné Zemky“ (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013b*).

V roku 2018 bolo v polohe Horné Zemky realizovaných Katedrou archeológie FF UKF v Nitre celkovo šesť záchranných archeologických výskumov (obr. 12: 1):

- a) Parc. č. 2360/9, výskum 2018: jeden rozsiahly objekt s množstvom zdobenej typickej keramiky (35 ks), hlavne hrncov, ktoré je možné na základe profilácie nádob a samotnej výzdoby radiť do včasného stredoveku – 8./9. stor. Z výplne objektu 1 pochádzalo celkovo: 98 ks keramiky (obr. 12: 2, 4), jeden praslen (obr. 12: 8), 15 ks mazanice, 25 ks zvieracích kostí. Z hľad výkopov rodinného domu pochádzal rôznorodý nálezový materiál (102 ks keramiky, 29 ks zvieracích kostí, 40 ks mazanice) datovaný do praveku (doby bronzovej?), stredoveku a novoveku.

- b) Parc. č. 2360/10, výskum 2018: štyri objekty (?). Na základe nepočteného (jeden kus keramiky, štyri kusy mazanice) a často atypického nálezového materiálu z preskúmaných častí výplní objektov však ich jednoznačné časové zaradenie nie je možné. Početnejšie nálezy (96 ks keramiky, 16 ks mazanice, dva železné klince, jeden praslen, 39 ks zvieracích kostí) z ornice, a prehľadávania háld vykopanej zeminy možno zaradiť do mladšej doby bronzovej, doby rímskej (germánska, rímsko-provinciálna keramika a terra sigillata; obr. 12: 3, 7) a stredoveku (10.–12. stor.).
- c) Parc. č. 2360/12, výskum 2018: jeden objekt (doba bronzová?). Z premiešanej kultúrnej vrstvy na ploche stavby vyzbierané praveké keramické fragmenty (12 ks), mazanica (1 ks) a zvieracie kosti (14 ks).
- d) Parc. č. 2360/13, výskum 2018: šesť objektov, z tohto dva (tri?) z doby bronzovej, dva z vrcholného stredoveku, jeden žlabový útvar (bez nálezov). Celkovo zaznamenaných 104 ks nálezov: 32 ks keramiky (obr. 12: 1), 12 ks mazanice, 58 ks zvieracích kostí, jeden fragment kamennej podložky, jeden kus železnej trosky.
- e) Parc. č. 2360/15, výskum 2018: štyri objekty, z nich dva z doby bronzovej, jeden bez nálezov, jeden len so zvieracími kosťami. Celkovo objavených osem kusov keramiky, 14 ks zvieracích kostí. K výnimočným nálezom patrí fragment modrého skleneného náramku zo strednej doby laténskej (záver LT C1 a LT C2), ktorý bol zdobený žltou pastóznou farbou (obr. 12: 6) a ktorý možno zaradiť do variantu 8b (najnovšie *Březinová 2018*, 12, 27, 28, obr. 3). Nález pochádzal z premiešanej vrchnej vrstvy ornice a objavili sme ho na halde z výkopu severnej obvodovej ryhy rodinného domu.
- f) Parc. č. 2360/18, výskum 2018: šesť objektov, z toho tri praveké (doba bronzová?), dva stredoveké, jeden novoveký žlab. Objavených celkovo 69 ks nálezov: keramika (49 ks), mazanica (13 ks), zvieracie kosti (7 ks).

Zámerom Katedry archeológie FF UKF v Nitre je výsledky záchranných výskumov na celej skúmanej lokalite „Obytná zóna Horné Zemky“ vo Svätoplukove publikovať komplexne formou vedeckého článku až po ukončení výstavby na všetkých vytýčených parcelách.

Literatúra

- Beljak Pažinová/Repka 2015* – N. Beljak Pažinová/D. Repka: *Malý Lapáš, okres Nitra „Novostaoba rodinného domu“ parcela č. 474/2, k. ú. Malý Lapáš*. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Nitra 2015.
- Březinová 2018* – G. Březinová: *Šperk zo skla a sapropelitu u Kelto v Slovensku*. Nitra 2018.
- Kolník 1980* – T. Kolník: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei*. Bratislava 1980.
- Kolník/Roth 2011* – T. Kolník/P. Roth: Špecifické objekty doby rímskej. Pravouhlé jamové žiaroviská s prepálenými stenami z neskorej doby rímskej v Pobeďime. *Zborník SNM 105, Archeológia 21*, 2011, 183–186.
- Kolník/Roth 2012* – T. Kolník/P. Roth: Pravouhlé jamové žiaroviská z doby rímskej. K výskytu a funkcii v kontexte výskumu v Pobeďime. In: G. Březinová/V. Varsík (ed.): *Archeológia na prahu histórie: K životnému jubileu Karola Pietu*. Nitra 2012, 303–330.
- Ölvecký/Šurániová/Tábiová, 2021* – R. Ölvecký/V. Šurániová/M. Tábiová: *Sládkovičovo „Miestna obslužná komunikácia pre IBV Záhradnícka, Sládkovičovo“*. Výskumná správa PAMARCH č. 2-2021/OI. Bratislava 2021.
- Repka/Sater 2019* – D. Repka/P. Sater: Erb na kamennom článku z Oponického hradu. Pôsobenie Horváthovcov v rodinnom sídle Aponiovcov. *Studia Historica Nitriensia 23*, 2019, 158–170.
- Ruttkay a i. 2013* – M. Ruttkay/H. Baliová/M. Bielich/A. Bistáková/J. Ďuriš/M. Kopčeková/J. Harušík/M. Jakubčínová/R. Malček/V. Mitáš/M. Vojteček: Záchranné archeologické výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Nitra-Selenec – Beladice. *AVANS 2009, 2013*, 209–223.
- Turčan 1981* – V. Turčan: Sídlisko z mladšej doby rímskej v Sládkovičove. *AVANS 1980, 1981*, 321, 322.
- Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013a* – T. Štefanovičová/J. Hlavatá/ P. Spišák: Záchranný výskum v Malom Lapáši. *AVANS 2009, 2013*, 251, 252.
- Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013b* – T. Štefanovičová/J. Hlavatá/P. Spišák: Záchranný výskum v obci Svätoplukovo. *AVANS 2009, 2013*, 252–254.

FIELD ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY IN NITRA. The Department of Archaeology of FA UCP in Nitra in 2018 carried out 22 archaeological excavations in the region of Nitra and one in the region of Trnava, of which nine were positive for archaeological finds.

1. Malý Lapáš (Nitra district), Jágerská pustatina site, plot no. 484/59, settlement, rescue excavation, Prehistory, Late and Final Bronze Age?. Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. In the course of earthworks at the construction site of a detached house in Jaseňová ulica street, a single large settlement feature was detected in the dense yellow loess subsoil (Fig. 9: 1, 2). The pottery (Fig. 9: 3) from its fill can be dated to prehistory (possibly Late and Final Bronze Age). The construction site of a new residential borough in the relevant part of Malý Lapáš is a registered site (*Beljak Pažinová/Repka 2015; Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013a*, 251).

2. Oponice (Topoľčany district), Oponický hrad site, NCM 216/1-14, plot no. 639, castle, development-led excavation, High Medieval Ages, Postmedieval period (second half of the 13th–mid-17th centuries). Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. The excavation is associated with the complex monument renovation of the castle. In 2018 (Fig. 10), the area of the assumed course of the southwestern and northwestern parts of the Early Gothic defensive wall I was studied. It made up fortification of the upper castle (trenches 2A–2E/2018). More masoned structures were detected in the area of the upper castle. The second investigated section was the area between the Early Renaissance palace I southwestern and the Late Gothic palace II northeastern (trench 1/2018), where continuation of the connecting corridor leading up to the refuge tower was confirmed. The most interesting finds of season 2018 include a fragment of a lithic architectonic element (trench 1/2018) with an engraved Renaissance coat-of-arms of the Horváth aristocratic family (*Repka/Sater 2019*).

3. Sládkovičovo (Galanta district), Malý Diosek site, plot no. 3613/90, settlement, rescue excavation, Roman period, Postmedieval period. Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. A settlement feature (feature 1; Fig. 11: 2) was detected in the excavated foundations for a detached house. Based on the shape of the walls and their burning, we can consider a pit cremation burial with a rectangular groundplan, like the ones we come across in the Roman period (see *Kolník/Roth 2011; 2012*). The pottery finds from the topsoil at the construction site are dated to the Late Roman period (Fig. 11: 3) and the Postmedieval period. Multiple evidence from the Roman period settlement comes from the surroundings of the studied plot (*Kolník 1980, 163, 164; Ölvecký/Šurániová/Tábiová 2021; Turčan 1981, 321*).

4. Svätoplukovo (Nitra district), Horné Zemky site, polycultural settlement, rescue excavation, prehistory, Bronze Age, La Tène period, Roman period, Early Middle Ages, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. The site for construction of a new residential zone is situated on the western terrace of the Mlynský potok stream, on the northeastern periphery of the village area (east of the cemetery). The whole area was used for farming and deep ploughing had distinctly damaged evidence of an older settlement (*Štefanovičová/Hlavatá/Spišák 2013b*). The Department of Archaeology of the FA UCP in Nitra carried out six rescue excavations with positive results at plots 2360/9, 10, 12, 13, 15, 18 (Fig. 12: 1). Polycultural settlement with finds dated to prehistory (Bronze Age), Late Roman period, Early to High Middle Ages was identified (Fig. 12: 2–8).

VÝSKUM V POLOHE VEĽKÉ SKALY V PODSKALÍ⁹

Lucia Benediková

P o d s k a l i e (okr. Považská Bystrica), poloha Veľké skaly/Roháč, výšinné sídlisko?, obetisko?, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, mladšia a neskorá doba bronzová, staršia – neskorá doba halštatská, včasná – neskorá doba laténska, včasná a staršia doba rímska, neskorá doba rímska/sťahovanie národov, včasný stredovek (8. stor.), vrcholný stredovek, novovek (začiatok 17. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na základe informácií o ohrození lokality amatérskymi detektoristickými aktivitami (reportovaný nález depotu bronzových predmetov z doby halštatskej, ktorý stále nie je dostupný pre vedecké spracovanie, i ďalších predmetov z lokality) v poslednom desaťročí i na základe doteraz známych informácií o nálezoch z tejto polohy (*Benediková 2019, 136; Benediková/Pieta 2020, obr. 7: 2*) sa uskutočnil prieskum Veľkých skál v rokoch 2016 a 2018 s cieľom zistiť rozsah rozptylu archeologických artefaktov, prípadne v teréne rozpoznateľné nehnuteľné pamiatky (stopy opevnenia, prístupové cesty a pod.) a potenciál archeologickej lokality pre ďalší výskum. V roku 2016 bola preverená severná časť polohy Veľké skaly s negatívnym výsledkom. V roku 2018 sa po spresnení informácií o miestach archeologických nálezov robil prieskum v južnej časti, ktorý priniesol pozitívne archeologické zistenia – vymapovanie doteraz nachádzaných (a v súčasnosti nedostupných) archeologických artefaktov, ako aj nové nálezy. Tieto čiastočne potvrdzujú zo sprostredkovaných informácií známy chronologický profil lokality, ale doložili sa aj ďalšie dejinné etapy využitia polohy (pozri vyššie). Spomedzi chronologicky i kultúrne preukazných predmetov získaných prieskumom v roku 2018 možno spomenúť železnú oblúkovú sponu s pásikovým lučíkom (obr. 13: 14), datovateľnú do neskorkej doby laténskej (LTD; pozri napr. *Pieta 1982, 31*), pribojník/ocielku typu Dresden-Dobritz/Žerniki Wielkie (obr. 13: 10) z fáz C3–D2 doby rímskej alebo zo sťahova-

⁹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0491. Je len stručným predstavením výsledkov výskumu na nálezisku, ktoré boli podrobne – vrátane podrobného rozboru terénnej situácie, získaných artefaktov i možnej interpretácie funkcie lokality aj v kontexte známeho osídlenia v okrese Považská Bystrica – publikované na inom mieste (*Benediková 2019, 125–152*).

vania národov (Schuster 2011, 70–75), závesok z nákončia opaska (obr. 13: 5), aké sú známe z garnitúr opaskových kovani z neskoroavarského obdobia (stupne III–IV; druhá polovica 8. stor. n. l./750–800 n. l.; Zábójník 1991, 249–242, tab. 41) či mincu – uhorský denár Mateja II. zo začiatku 17. stor. (určil J. Hunka; obr. 13: 12).

Lokalita mala v rôznych historických obdobiach rôzne využitie. Mohla slúžiť na krátkodobé osídlenie (doba laténska, staršia doba rímska), ale aj ako rituálne miesto (doba bronzová mladšia a neskorá, doba halštatská, doba laténska). Nálezy z konca doby rímskej a z včasného stredoveku majú skôr stratový charakter. V novoveku bolo jej úpätie využívané na poľnohospodársku činnosť.

Literatúra

- Benediková 2019 – L. Benediková: Archeologická topografia okresu Považská Bystrica. Pramene z neskorej doby bronzovej až strednej doby laténskej so zreteľom na nálezy depotov (prípadová štúdia stredné Považie). In: I. Bazovský/G. Březinová (ed.): *Ludia a hory – archeologická perspektíva. Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska*. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia, Supplementum 12. Bratislava – Nitra 2019, 125–152.
- Benediková/Pieta 2020 – L. Benediková/K. Pieta: Early and Middle La Tène Period in the Slovakian Western Carpathians. Current state of knowledge. In: G. Pierrevelcin/J. Kysela/S. Fichtl (dir.): *Unité et diversité du monde celtique – Unity and Diversity in the Celtic World. Actes du 42e colloque international de l'AFEAF (Prague, 10–13 mai 2018)*. Collection Afeaf 2. Praha 2020, 383–411.
- Pieta 1982 – K. Pieta: *Die Púchov-Kultur*. Studia Archaeologica Slovaca Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovaciae I. Nitra 1982.
- Schuster 2011 – Przekłuwacze typu Dresden-Dobritz / Żerniki Wielkie. Uwagi na temat narzędzi z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. *Wiadomości Archeologiczne* 62, 2011, 65–82.
- Zábójník 1991 – J. Zábójník: Seriation von Gürtlebeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs (Beitrag zur Chronologie der Zeit des Awarischen Kaganats). In: Z. Čilinská (ed.): *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*. Nitra 1991, 219–321.

EXCAVATIONS ON THE SITE VEĽKÉ SKALY. Podskalíe (distr. Považská Bystrica), Veľké skaly/Roháč site, hilltop site?, ritual place?, archaeological excavations for scientific and documentation purposes, Late and Final Bronze Age, Early – Final Hallstatt period, Middle – Late La Tène period, Early Roman period, Late Roman period/Migration period, Early Middle Ages (8th century), High Middle Ages, Postmedieval period (17th century). Finds deposition: SAS Institute of Archaeology, Nitra. The site Veľké skaly in Podskalíe was surveyed in 2016 and 2018 with the goal to verify the information obtained through a mediator about the finding spots of the artefacts collected by treasure hunters. Besides those, new artefacts and facts about the site were retrieved. Among the chronologically conclusive artefacts the Late La Tène period brooch (La Tène period stage Lt D; Fig. 13: 14), the punch/sharpening steel of Dresden-Dobritz/Żerniki Wielkie type (obr. 13: 10) from the Late Roman or Migration period (Roman period phases C3–D2/Migration period), the pendant from the belt strap-end (Fig. 13: 5) from the Late Avar period (second half of the 8th century AD), and the 17th century coin – Hungarian denarius of Matej II (Fig. 13: 12) can be mentioned. The scientific evaluation of the results from the excavations on the site in the context of the settlement of the region (Považská Bystrica district) was recently published elsewhere (Benediková 2019, 125–152).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOSTOLA SV. MIKULÁŠA V KOVARIACH¹⁰

Mário Bielič

Kovarc (okr. Topoľčany), Kostol sv. Mikuláša, archeologický výskum, stredovek, novovek (17.–18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Príspevok prináša základné informácie o menšom záchranom archeologickom výskume barokového Kostola sv. Mikuláša v Kovarciach. Výskum bol vyvolaný stavebnými aktivitami pri rekonštrukcii kostola a priniesol mnoho nových poznatkov o vývoji kostola a jeho okolia od stredoveku až do 19. stor.

V roku 2018 sa v rámci prípravy revitalizácie okolia Kostola sv. Mikuláša vykopalí východne a západne od kostola zisťovacie sondy, ktorých cieľom bolo identifikovať priebeh ohradového múru cintorína (sondy 8–10A–D; obr. 14: 1).

¹⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

Sonda 8 sa nachádzala pri južnej stene hlavnej lode a zachytili sme v nej južný oporný pilier pôvodného gotického kostola, ktorý vystupuje z južnej steny barokového kostola. Oporný pilier bol široký 80 cm a pravdepodobne sa nachádzal v rohu juhozápadnej steny staršieho kostola.

Sondy 9A–E sa nachádzali v exteriéri, západne od Kostola sv. Mikuláša a mali orientáciu S – J a V – Z. Cieľom sond 9A–E bolo identifikovať priebeh ohradového múru na západe. Ako podklad k vytýčeniu sond sme použili geofyzikálny prieskum J. Tirpáka z rokov 2016 a 2017. Sondy 9A a 9B sme vytýčili oproti barokovému vstupu do kostola, na okraji betónového chodníka. Sondy mali orientáciu S – J a mali rozmery 100 × 200 cm a v oboch sa nám podarilo po 15–20 cm od povrchu zachytiť západný priebeh ohradového múru cintorína. Základy ohradového múru boli široké okolo 80 cm. Odkryli sme ho maximálne do nivelety 30 cm od zachytenia. Múr je tvorený zo stredne veľkých lomových kameňov, spájaných maltou s menším podielom piesku. V sonde 9C sme nezachytili žiadny múr. Priestor sondy bol silne narušený novšími zásahmi. Svedčia o tom výkopy inžinierskych sietí zdokumentovaných popri ceste, v profiloch ktorých sa nachádzali rôzne káble a elektrické vedenie. Sondu 9D sme situovali do betónového chodníka a mala orientáciu V – Z. Po odstránení betónu sme v strede zachytili ohradový múr cintorína. Severozápadne od kostola do trávinatej plochy sme situovali poslednú sondu 9E. V sonde sme zachytili rovnako priebeh ohrady, pričom sme zistili, že ohrada pokračuje do výkopu kanalizácie, ktorý sa uskutočnil v roku 1978 a bol dokumentovaný A. Ruttkayom (1978). Múr vznikol pravdepodobne v 16. stor. a fungoval do konca 17. stor.

Sondy 10A–E sa nachádzali východne od presbytéria kostola v exteriéri. Terén v mieste sond 10A–E tvorila iba trávnatá plocha. Cieľom sond 10A–E bolo identifikovať a sledovať priebeh východného ohradového múru kostolného cintorína. Priebeh múru presne kopíroval anomálie identifikované geofyzikálnym prieskumom (Tirpák 2017). Na základe geofyzikálneho prieskumu sme vytýčili sondu 10A, severovýchodne od rohu sakristie kostola. Po znížení terénu o 30 cm sme zachytili relikty ohradového múru cintorína. Vo východnej časti sondy sme zdokumentovali kultúrnu vrstvu, ktorá obsahovala veľké množstvo keramiky zo 17.–18. stor. Vytýčili sme sondy 10B a 10C. V oboch sme zachytili priebeh muru, ktorý mal šírku 80 cm. Múr je tvorený zo stredne veľkých lomových kameňov, spájaných maltou s menším podielom piesku. Podarilo sa nám zachytiť iba základy ohrady. Sondu 10D sme situovali na okraj trávinatej plochy areálu kostola. Bohužiaľ v tejto sonde sme múr nezachytili, takže sme vytýčili sondu 10E, s orientáciou S – J v bezprostrednej blízkosti sondy 10C. Následne sme preskúmali priebeh ohrady až po asfaltovú cestu. Počas výkopu piatich zisťovacích sond západne od kostola sa nám podarilo v štyroch sondách doložiť priebeh ohradového múru cintorína. Múr vznikol pravdepodobne v 16. stor. a fungoval do konca 17. stor.

Archeologický výskum Kostola sv. Mikuláša v Kovarciach napriek svojmu malému rozsahu priniesol množstvo nových poznatkov o vývoji tohto stavebného objektu a jeho okolia v stredoveku a novoveku. Najstarší sakrálny okrskok v Kovarciach bol v období renesancie ohradený ohradovým múrom, ktorý bol archeologickým výskumom preskúmaný v rokoch 2018 a 2019. Múr sme zachytili iba východne a západne od kostola. Severná a južná časť múru bola zničená výstavbou cesty. Z výskumu pri ohradovom múre pochádza novoveká keramika z 18.–19. stor (obr. 14: 2–5). Ide najmä o zlomky novovekých nádob a kachlice.

Literatúra

Ruttkay 1978–A. T. Ruttkay: *Kovarce, poloha: Kostol sv. Mikuláša*. Nálezová správa č. 5916/78. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1978.

Tirpák 2017–J. Tirpák: *Kovarce, poloha: Kostol sv. Mikuláša*. Odborný posudok nedeštruktívneho archeologického výskumu geofyzikálnym meraním. UKF v Nitre. Nitra 2017.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE CHURCH OF ST. NICHOLAS IN KOVARCE. Kovarce (Topoľčany district), Church of St. Nicholas, archaeological excavation, Middle Ages, Postmedieval period (17th–18th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation in the Church of St. Nicholas in Kovarce – despite its small extent – brought a lot of new information on development of this building and its surroundings in the Middle Ages and Postmedieval period. The earliest sacral district in Kovarce was enclosed by a wall in the Renaissance period (Fig. 14: 1). It was studied by an archaeological excavation in 2018 and 2019. The wall was detected only east and west of the church. The northern and southern parts of the wall were damaged by construction of a road. The excavation near the enclosing wall brought postmedieval pottery from the 18th–19th centuries. There are mostly fragments of postmedieval vessels (Fig. 14: 2–5) and stove tiles.

ŠIESTA SEZÓNNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU HRADU HRUŠOV¹¹

Márió B i e l i c h – Stanislava B l a h o v á

H o s t i e (okr. Zlaté Moravce), NKP hrad Hrušov (č. ÚZPF 1539/1–13), archeologický výskum, stredovek, novovek (17.–18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Hrad Hrušov sa nachádza v severozápadnej časti katastra obce Hostie pri hranici pohorí Pohronský Inovec a Tribeč, v časti Lehotská planina. Samotný hrad bol postavený na vyvýšenine nazývanej Skala, na skalnatom podloží vytvorenom blokovými kremencami (*Atlas krajiny SR 2002*).

V roku 2018 sa uskutočnila šiesta sezóna archeologického výskumu hradu Hrušov, ktorú realizoval AÚ SAV v Nitre. V rokoch 2013–2015 realizovala archeologický výskum súkromná spoločnosť PAMARCH, s. r. o., pod vedením R. Daňa. Archeologický výskum v roku 2016 realizovala Katedra archeológie FF UKF v Nitre pod vedením P. Šteinerja a D. Repku a bol realizovaný v priestore východného paláca hradu (*Šteiner/Repka 2016*). V roku 2017 viedol výskum opäť R. Daňo v priestore západného nádvorja hradu. Na tento výskum sa priamo nadviazalo v roku 2018 (obr. 15: 1).

Hrad vznikol pravdepodobne koncom 80. rokov 13. stor. Bol postavený ako strážny – obranný hrad na posilnenie južnej hranice majetkov rodu Čák v období panovania Matúša Čáka Trenčianskeho. Po smrti Matúša Čáka zostal hrad v rukách kráľa až do roku 1369, neskôr sa dostal do vlastníctva šľachty. Jeden z vlastníkov Koloman z Topoľčianok dal v polovici 15. stor. hrad zrekonštruovať. Ďalšie výrazné prestavby sa uskutočnili na hrade okolo roku 1585 a spájajú sa s Jánom Topoľčianskym. V priestore prvého predhradja bola v tomto období vybudovaná aj podkovovitá delová bašta v južnom nároží opevnenia. Mladšie prestavby hradu spojené s výstavbou druhého predhradja sa spájajú s novými majiteľmi Rákociovcami. Najpodstatnejšie úpravy sa uskutočnili počas života Ladislava Rákociho (ukončené 1662). Po potlačení povstania Františka II. Rákociho bol hrad v roku 1708 zničený cisárskym vojskom. V rokoch 1928 až 1930 sa uskutočnila na svoju dobu rozsiahla pamiatková konzervácia ruiny z podnetu prezidenta T. G. Masaryka (*Plaček/Bóna 2007*, 138–141).

V roku 2018 sa uskutočnila celkovo šiesta sezóna archeologického výskumu hradu Hrušov. V priestore západného nádvorja boli umiestnené tri zisťovacie rezy (obr. 15: 2). Výskum bol realizovaný v spolupráci s Občianskym združením LEUSTACH pod vedením J. Blaha a S. Blahovej. Na výskume spolupracovali žiaci ZŠ na Fatranskej ulici a dobrovoľníci zo združenia.

Sonda 1/2018 bola situovaná ako kolmý rez západným nádvorím v smere V – Z. Pri východnom okraji sondy sa zachytila stavebná jama, ktorá vznikla pri rekonštrukcii hradu v roku 1928. Táto jama bola vykopaná do deštruktívneho kužela západnej steny renesančného paláca. Pod vrstvou deštrukcie sa nachádzala hnedá kultúrna vrstva, ktorá vznikla v období renesancie a je datovaná nálezmi kachlíc do 16.–17. stor. Na kachliciach sme identifikovali figurálny motív sv. Juraja (obr. 15: 5) a rôzne rastlinno-geometrické motívy (obr. 15: 6–15). Z tejto vrstvy pochádza aj hrot železného šípu z kuše (obr. 15: 3) a železný kľúč (obr. 15: 4). Pod ňou sa nachádza mohutná vrstva stavebnej suty, ktorá slúžila na zvýšenie pôvodnej gotickej nivelety nádvorja. Pod touto vrstvou sa nachádza hnedá vrstva, pôvodná gotická niveleta nádvorja. Túto vrstvu sme skúmali do hĺbky 60 cm. Vo východnej časti sondy vychádzalo na povrch skalné podložie. Vo východnej časti sondy v profile sa zachytil priebeh dvoch murív. Prvé murivo je základ západnej steny renesančného paláca a druhé murivo by mohlo byť súčasťou opevnenia v období gotiky, bohužiaľ priebeh tohto muriva sa nedá určiť. Pokračuje smerom ku kvadratickej nárožnej veži.

Sonda 2/2018 bola situovaná v severnej časti západného nádvorja. Postupne sa identifikoval a začistil vstupný otvor do hospodárskej budovy na severe, ktorý bol využívaný v období 14.–16. stor. Neskôr bol zamurovaný, keď bola zvýšená niveleta nádvorja na renesančnú úroveň. Kamenný pieskovcový prah bol dlhý 130 cm a široký 20 cm. Skladal sa z troch opracovaných kameňov. Od prahu išli smerom hore dve ostenia, ktoré sa zachovali vo veľmi torzálnom stave, pretože vstupný otvor bol neskôr zamurovaný a počas obnovy v 20. rokoch 20. stor. znovu konzervovaný.

Sonda 3/2018 sa nachádzala v západnej časti západného hradného nádvorja, prechádzala zo severu na juh s cieľom identifikovať pôvodnú šírku základov západnej hradby. Západná hradba je široká 120 cm, pričom pri jej obnove v 20. rokoch 20. stor. bolo ustúpené o 20 cm, takže nadmurované časti majú šírku 100–120 cm.

Šiesta sezónna archeologického výskumu hradu Hrušov, aj keď menšia rozsahom, priniesla mnoho nových poznatkov o stavebnom vývoji hradu a o živote na hrade v 16.–17. stor.

¹¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

Literatúra

Atlas krajiny SR 2002 – Atlas krajiny Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia SR, Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia. Bratislava 2002.

Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava 2007.

Šteiner/Repka 2016 – P. Šteiner/D. Repka. Hrad Hrušov. V-KARCH 07/2016/Stei/Rep. UKF Nitra, Katedra Archeologie, 2016.

THE SIXTH SEASON OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF HRUŠOV CASTLE. Hostie (Zlaté Moravce district), NCM Hrušov castle (CLM no. 1539/1–13), archaeological excavation, Middle Ages, Postmedieval period (17.–18. stor.). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2018, the sixth season of archaeological research of Hrušov castle took place. In the area of the western courtyard, we excavated 3 discovery cuts (trenches 1–3/2018). The research was carried out in cooperation with the Civic Association of Leustach (Association for the Preservation of the Medieval Architectural Heritage of the Nitra Region) under the leadership of J. Blaho and S. Blahová. Pupils of the Primary School on Fatranska Street and volunteers from the association collaborated on the research.

Trench 1/2018 was located as a perpendicular section through the western courtyard in the E – W direction. At the eastern edge of the probe, we detected a construction pit that was created during the reconstruction of the castle in 1928. This pit was dug into the destruction cone of the western wall of the Renaissance palace. Under the layer of destruction, there was a brown cultural layer, which was created during the Renaissance and is dated to the 16th–17th centuries by pottery finds. Beneath it is a massive layer of building rubble, which served to increase the original Gothic level of the courtyard. Below this layer is a brown layer, the original Gothic level of the courtyard. We examined this layer to a depth of 60 cm. In the eastern part of the probe, the bedrock came to the surface. In the eastern part of the probe in the profile, we captured the course of two masonry. The first masonry is the foundation of the western wall of the Renaissance palace, and the second masonry could be part of the fortifications in the Gothic period, unfortunately the course of this masonry cannot be determined. It continues towards the square corner tower.

Trench 2/2018 was located in the northern part of the western courtyard. We gradually identified and cleaned the entrance to the farm building in the north, which was used in the 14th–16th centuries. It was later walled in when the level of the courtyard was raised to the Renaissance level. The stone sandstone threshold was 130 cm long and 20 cm wide. It consisted of three worked stones. From the threshold, two linings went upwards, which were preserved in a very good condition, because the entrance was later walled up and preserved again during the restoration in the 20^s of the 20th century.

Trench 3/2018 was located in the western part of the western castle courtyard, passing from north to south with the aim of identifying the original width of the foundations of the western wall. The western wall is 120 cm wide, while during its restoration in the 20^s of the 20th century, it was retreated by 20 cm, so that the walled parts have a width of 100–120 cm. The sixth seasonal archaeological research of Hrušov castle, although smaller in scope, brought a lot of new knowledge about the construction development of the castle and about life in the castle in the 16th and 17th centuries.

Translation provided by the author

VÝSKUM V AREÁLI KOSTOLA SV. FRANTIŠKA XAVERSKÉHO V NITRE-DRAŽOVCIACH¹²

Alena B i s t á k o v á – Pavol B o b e k

N i t r a, časť D r a Ź o v c e (okr. Nitra), Sčasného ulica, sakrálna stavba, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V areáli farského Kostola sv. Františka Xaverského na Sčasného ulici 325 v Nitre-Dražovciach (obr. 16: 1) boli preskúmané časti základového muriva ohradného múru z rokov 1803–1804 (*Pamiatky 2012*) v jeho severovýchodnom úseku (obr. 16: 2). Výskum odhalil staršiu asanáciu zvyškov muriva. Po nej bola celá plocha zavezená navážkou hlinitej pôdy s vysokým obsahom rôzneho odpadu (sklo a stavebný materiál), pravdepodobne v závere 19. alebo začiatkom 20. stor. Navážka dosahovala mocnosť od 18 cm do 50 cm, v závislosti od priebehu terénu. Jej účel tak možno určiť pomerne jednoznačne a spočíval v nivelizácii terénu v tejto časti areálu. Zvýšený výskyt kameňa na ploche severovýchodne od základu múru

¹² Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0062/21.

mohol pochádzať zo zvalenej nadzemnej časti, nedá sa však vylúčiť ani náhodný zhluk. Základ múru tvorí v najnižších častiach voľne sypaný lomový kameň vo vrstve hrubej okolo 20–40 cm, na ktorý nadväzuje liaty múr z lomového kameňa a ojedinele aj so zlomkami tehál. Na základe priebehu odkrytých častí základov mal ohradný múr v tomto úseku predpokladaný zalomený tvar a pravidelný priebeh, ktorý kopíruje pôdorys presbytéria kostola, ku ktorému bola neskôr pristavaná pravouhlá sakristia (obr. 16: 3, 4).

Nálezy z navážky a pôdy v blízkosti základov sa obmedzujú na niekoľko fragmentov keramiky so zelenou glazúrou, pochádzajúcich z jednej nádoby (obr. 16: 5, 6) a fragment hlinenej fajky s dvoma rytými líniami (obr. 16: 7). Tieto nálezy možno s otáznikom datovať do 18.–19. stor.

Literatúra

Pamiatky 2012 – Register nehnuteľných NKP. Nitra-Dražovce. [online]. © 2012. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/nkp-a-po/register-po/objekt-detail/?idObjekt=6161> [cit. 4. 10. 2023]

THE EXCAVATION IN THE AREA OF THE CHURCH OF ST. FRANCIS XAVIER IN NITRA-DRAŽOVCE. The excavation in the area of the Church of St. Francis Xavier in Nitra-Dražovce, Nitra-Dražovce (Nitra district), Sčasného ulica street, sacral building, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. During the archaeological excavation, destroyed parts of the enclosing wall of the church built in 1803–1804 were investigated (Fig. 16: 1, 2). Foundations confirmed the supposed bent course of masonry copying the original groundplan of the church presbytery in front of the added rectangular sacristy. Destruction of the above-ground parts and levelling of the terrain can be dated – with certain doubts – from the 18th to 19th century on the basis of the finds from the made-up ground (Fig. 16: 3–5).

VÝSKUM NEOLITICKÉHO DLHÉHO DOMU V ÚLANOCH NAD ŽITAVOU¹³

Alena B i s t á k o v á – Martin F u r h o l t – Ivan C h e b e n

Úlany nad Žitavou (okr. Nové Zámky), poloha Dolné diely, sídlisko, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, neolit (kultúra s lineárnou keramikou, železovská skupina). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologickému výskumu predchádzalo geofyzikálne meranie v juhovýchodnej časti extravilánu, na základe ktorého boli zistené pôdorysy dlhých domov v priestore po oboch stranách cesty v smere na Hul (poloha Dolné diely a Dolné Rakytiny). V auguste 2018 bola v priestore sídliska vytýčená sonda s rozmermi 15 × 8 m, s cieľom zachytiť pôdorys kolového domu a obrys pozdĺžnej jamy na jeho západnej strane (obr. 17: 1). Po stiahnutí vrstvy ornice zemným strojom a začistení plochy bol v pôdoryse identifikovaný systém kolových jám a časť západnej dlhej jamy (obr. 17: 2, 3). Južne od dlhej jamy (objekt 1) sa v pôdoryse črtala ďalšia sídlisková jama oválneho tvaru (objekt 2) a ako objekt bol pôvodne označený aj farebne sa odlišujúci kontext v juhovýchodnom rohu sondy (objekt 3). Na základe metodiky výskumu boli objekty 1 a 2 skúmané šachovnicovo v sektoroch. Odkryv bol realizovaný postupne po 15 cm úrovniach (Planum) až po podlažie. Každý kontext bol geodeticky a fotograficky dokumentovaný. Profily boli dokumentované fotogrametricky po dosiahnutí úrovne podlažia. Okrem zvyškov nádob a štiepanej industrie boli počas výskumu evidované fragmenty mazanice a zvieracích kostí. Rovnako tak boli v jednotlivých úrovniach odoberané vzorky na archeobotanické a C¹⁴ analýzy.

Objekt 1 – západná dlhá jama bola pre odkryv vytipovaná na potvrdenie výsledkov geofyzikálneho merania a pre získanie prvotnej informácie o dlhých domoch na sídlisku. Zachytená bola v dĺžke 10 m a šírke 3,5 m, pričom jej západná a severná časť pokračovala mimo vytýčenú sondu. Priemerná hĺbka jamy bola cca 70 cm. V úrovni 3 (30 cm od úrovne zachytenia) v severnej časti dlhej jamy bola zachytená tzv. „Schlitzgrube“. Preskúmaná bola v sektoroch 1 a 4 a od dlhej jamy sa odlišovala výrazne tmavým sfarbením výplne a vyššou koncentráciou uhlíkov. Objekt s profilom tvaru V siahal do hĺbky 135 cm.

¹³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0075/21. Terénny výskum sa uskutočnil v rámci projektu DFG 1266 „The Dynamics of Settlement Concentration Processes and Land-use in Early Farming Communities in the North-western Carpathian Basin“ v spolupráci s Christian-Albrechts-Universität Kiel.

Dlhá jama bola preskúmaná v rámci piatich sektorov, pričom najviac nálezov pochádzalo z horných vrstiev. V sektore 4 bol v úrovni 4 (hl. 30–45 cm) zistený a 3D fotogrametriou zdokumentovaný väčší zhluk zvieracích kostí. Výrazný zoologický materiál bol zachytený v rovnakej úrovni aj v sektore 8 (leba zvierat). V sektore 8 (s presahom severným smerom) bola detailnejšia pozornosť venovaná nálezovej situácii, ktorú predstavovala vrstva mazanice oranžového až ružového sfarbenia. Situácia sa v pôdoryse i profile črtala v štvoruholníkovom tvare (š. cca 25 cm). Nález dopĺňalo väčšie množstvo uhlíkov.

Z objektu 1 boli odobraté vzorky pre rádiouhlíkové datovanie v priestore sektoru 1 (vzorky z úrovne vrstvy 3, 5 a 11) a v priestore sektoru 5 (úroveň vrstvy 3: hl. 15–30 cm).

Objekt 2 – sídlisková jama oválneho tvaru (2,5 × 2 m). Jama mala členité dno s hĺbkou od 35 do 42 cm. Na základe metodiky výskumu bola preskúmaná severovýchodná (sektor 12) a juhozápadná časť objektu (sektor 13). Okrem črepového materiálu boli z objektu 2 vyzdvihnuté zvieracie kosti, štiepaná industria ale i fragment zrnôtierky.

Objekt 3 – vyznačený bol po skrývke ornice a po začistení plochy v úrovni 1. Po preskúmaní objektu po úroveň 3 (15–30 cm) možno uvažovať, že v tomto prípade išlo len o zvyšky kultúrnej vrstvy. Zistených tu bolo len niekoľko fragmentov neolitckej keramiky.

Objekty 4–16 – kolové jamy v interiéri dlhého domu usporiadané v troch, výnimočne dvoch líniách, pričom vzdialenosť medzi kolovými jamami bola 100–140 cm (obr. 17: 3). Preskúmaná bola severná polovica jám. Profily boli zdokumentované fotogrametricky, zároveň bolo na stenách profilov realizované meranie *susceptibility*.

Archeologickým výskumom bolo zaevidovaných cca 645 keramických fragmentov. Zistené boli v dlhej jame (objekt 1; obr. 18: 1–9, 11–14, 17, 20, 21; 19: 1–5, 7–14) pri západnej stene domu, v jame situovanej južne od dlhej jamy (objekt 2; obr. 18: 10, 15, 16, 18, 19; 19: 6) a taktiež v objekte, ktorý sa črtal po skrývke ornice v juhovýchodnom rohu vytýčenej sondy (objekt 3). Najviac fragmentov keramiky pochádzalo z hĺbky 0–30 cm od úrovne zachytenia objektov. Získaný materiál bol veľmi fragmentárny, rekonštruovať celú nádobu bolo možné len v jednom prípade (obr. 18: 16). Vysoký podiel drobných fragmentov keramiky bol viditeľný napríklad pri objekte 2, kde takéto zlomky tvorili až polovicu získaných črepov. Pomer hrubej a jemnej keramiky bol vo všetkých nálezových celkoch vyrovnaný. Hrubú keramikou predstavovali nádoby guľovitých a polguľovitých tvarov, misy a nádoby s hrdlom. Na vonkajšom povrchu nádob bola aplikovaná predovšetkým vhlbená výzdoba zaštipovaním, nechťovými vrypami, ale i vhlbením jamiek často spolu s funkčnými, plastickými výčnelkami (obr. 19). Napriek tomu, že nálezový súbor jemnej keramiky pozostáva prevažne z častí tiel, ktoré neumožňujú rekonštruovať typ nádoby, v niekoľkých prípadoch bolo možné identifikovať tenkostenné až polohrubostenné časti polguľovitých, príp. guľovitých nádob, ale i nádoby na dutej nôžke (obr. 18: 14, 17–21). Fragmenty malých, zväčša zdobených nádobiek zaznamenávame jednak v objekte 2 (obr. 18: 16), ale i v severovýchodnej časti dlhej jamy (objekt 1, sektor 4). Zvláštne tvary keramiky, prípadne sitká či pokrievky neboli v kolekcii definované. Nádoby s prevrtaným otvorom pod okrajom, známe z iných nálezísk, boli v Úľanoch nad Žitavou zistené len v jednom prípade. Prevrtanie bolo prevedené z vonkajšej strany nádoby (obr. 18: 1). Povrch stien nádob bol prevažne hladý, percentuálne vyjadrenie leštenia povrchu nádob znemožňuje poškodenie ich povrchu. Pri niektorých nádobách bolo síce leštenie sledované, ale zachované bolo na nádobe len fragmentárne. Väčšina nádob jemnej keramiky bola zdobená najmä kombináciou rytej a vhlbenej výzdoby, avšak výzdobné motívy sú v súbore zachytené len minimálne (obr. 18: 14–19).

Najlepšiu kolekciu zdobeného riadu poskytujú nálezy z objektu 2. Vyskytli sa tu nádoby zdobené pod okrajom trojicou vodorovných rytých línií prerušenými dvojicami jamiek alebo presekmami, ako aj dvojnásobné dvojité linky umiestnené pod okrajom alebo na tele šikmo. Výzdoba bola opäť doplnená vhlbenými dvojitými a trojitými jamkami. Zdobenie vodorovnými linkami dopĺňali na tele aplikované šikmé linky (obr. 18: 15, 16, 18, 19).

Dekorácia nádob pochádzajúcich z objektu 1 poukazuje na aplikovanie rôzneho počtu vodorovných rytých línií s kombináciou šikmých i oblúkových línií na tele riadu. Priebeh línií prerušovali vhlbené jamky rôznych variant, v niekoľkých prípadoch aj zárezy/preseky (obr. 18: 2–9, 11–14). Len malé percento nádob bolo zdobených aj na vnútornej stene. Jedinou súvislejšou výzdobou je vetvičkový motív pozostávajúci z rytej a vhlbenej výzdoby (obr. 18: 16), v ostatných prípadoch ide o jemné ryté línie, ojedinele s vhlbenými jamkami (obr. 18: 12).

Vo výzdobe nádob z Úľan nad Žitavou môžeme pozorovať ešte dožívajúce prvky kultúry s mladšou lineárnou keramikou ako je napríklad používanie jamiek v podobe notovej hlavičky umiestnenej

na rytej línii obiehajúcej pod okrajom tenkostennej polguľovitej nádoby, prípadne ukončujúcu šikmú líniu (obr. 18: 14). Výzdoba týchto nádob je doplnená o oblúkové ryté línie. Výzdobné prvky trojitých línií s dvoma až štyrmi oválnymi jamkami splývajúcimi akoby do jedného vrypu, dvojnásobné až trojnásobné línie kombinované s vhlbenou výzdobou vo forme splývajúcich jamiek či preseku poukazujú na nástup železovských výzdobných štýlov (obr. 18: 7, 15, 17, 18). Zriedkavo bola zachytená aj výzdoba vnútorných stien nádob (obr. 18: 12) či plastické tvarovanie okraja vo forme zásekov, typické práve pre obdobie železovskej skupiny (obr. 18: 6).

Archeologickým výskumom bol preskúmaný neolitický dlhý dom orientovaný v smere SV – JZ. Pôdorys domu dokumentuje systém kolových jám vzdialených od seba 100–140 cm zachytených v dvoch, výnimočne troch líniách. Pri západnej stene domu bola preskúmaná dlhá jama v superpozícii s tzv. „Schlitzgrube“ a ďalšia menšia sídlisková jama lokalizovaná južne. Skladba a výzdoba keramickej kolekcie získanej preskúmaním dlhej jamy (objekt 1) a jamy (objekt 2) pri západnej stene domu umožňuje ich datovanie do staršieho stupňa železovskej skupiny s dožívaním prvkov kultúry s mladou lineárnou keramikou. Nálezy z priestoru označeného ako objekt 3 môžeme rámcovo zaradiť do neolitu. Bližšie chronologické zaradenie tejto skupiny nálezov nie je možné kvôli fragmentárnosti keramickeho súboru.

EXCAVATION OF A LONG NEOLITHIC HOUSE IN ÚLANY NAD ŽITAVOU. Úlany nad Žitavou (Nové Zámky district), Dolné diely site, settlement, excavation for scientific and documentation purposes, Neolithic (Linear Pottery culture, Želiezovce group). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was carried out in cooperation with Christian-Albrechts-Universität Kiel and it was preceded by a detailed geophysical survey of the area on both sides of the road from Úlany nad Žitavou to Hul. The trench (15 × 8 m) at the site of Dlhé diely was supposed to allow investigation of the groundplan of a long house and the western long pit (Fig. 17: 1). After removal of topsoil, three large settlement pits (Fig. 17–19) and a system of stakeholes (feature 4–16; Fig. 17: 2) were identified. On the basis of the excavation methodology, features 1 and 2 were investigated in sectors in a chessboard pattern (Fig. 17: 3). Planum method was used to remove 15 cm thick layers down to the subsoil. Besides remains of vessels and chipped industry, fragments of daub and animal bones were recorded during the excavation. Samples for archaeobotanical and ¹⁴C analyses were taken on individual levels as well. It was impossible to detect the western long pit (feature 1) completely. With its groundplan, it was a 10 m long and 3.5 m wide feature; its western and northern parts continued outside the trench. The so-called “Schlitzgrube” detected on the level of planum 3 (30 cm from the level of detection) is an interesting find. It was a narrow feature with a pointed bottom (V-shaped profile) and depth of 1 m. South of the long pit, a small oval settlement pit (feature 2) of 250 × 200 cm and with rugged bottom 35–42 cm deep was detected. Apart from sherd material, two animal bones, chipped industry as well as a fragment from a grinding slab were retrieved from the feature. Sporadic fragments of pottery were also documented in feature 3. On the basis of the find context, we can suppose that the dark colour represents remains of a cultural layer. Stakeholes (feature 4–16) were only partly investigated to provide an idea of their shape in profile. The archaeological excavation allowed registration of 645 pottery fragments. They were discovered in the long pit (feature 1) near the western wall of the house, in the pit located south of the long pit (feature 2) as well as in the feature looming after removal of topsoil in the southeastern corner of the trench (feature 3). Most pottery fragments came from the depth of 0–30 cm from the level of detection of the features. The obtained material was rather fragmentary, it was possible to restore only one vessel (Fig. 18: 16). The proportion of coarse and fine pottery was even in all find complexes. Coarse pottery was represented by globular and semiglobular vessels, bowls and vessels with necks (Fig. 19). Although the assembly of fine pottery consists mostly of body parts not allowing reconstruction of the vessel type, it was possible to identify some thin-walled to thick-walled parts of semiglobular or globular vessels as well as vessels on hollow stems (Fig. 18: 14, 17–21). Fragments of small, mostly decorated miniature vessels are recorded in feature 2 (Fig. 18: 16) as well as in the northeastern part of the long pit (feature 1, sector 4). The archaeological excavation investigated the long Neolithic house oriented in the northeastern – south-western direction. The house groundplan is documented by a system of stakeholes at 100–140 cm intervals. They were detected in two, occasionally in three lines. Next to the western wall of the house, a long pit in superposition with the so-called Schlitzgrube and another small settlement pit located southwards were investigated. Composition and decoration of the pottery assembly obtained by a survey in the long pit (feature 1) and the pit (feature 2) near the western wall of the house allow their dating to the early stage of the Želiezovce group with surviving elements of the Late Linear Pottery culture. The finds from the area indicated as feature 3 can be roughly dated to the Neolithic.

NÁLEZY LUŽIANSKEJ SKUPINY Z LUŽIANOK¹⁴

Alena Bistáková – Ivan Cheben

Lužianky (okr. Nitra), intravilán, Závodníkova ulica, sídlisko, záchranný výskum, mladý neolit (lužianska skupina). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum bol realizovaný v priestore stavby rodinného domu na parc. č. 1251/124 v západnej časti intravilánu obce. Skúmaný terén sa nachádza na rovinatom pozemku v nadmorskej výške 151–152 m (obr. 20: 1). Zo západnej strany je tesne ohraničený železničnou traťou, z južnej strany sa napája na uličnú sieť. V severnom susedstve sa nachádza novostavba rodinného domu, susedný pozemok z južnej strany bol v čase výskumu nezastavaný.

Napriek tomu, že výskum bol obmedzený na sledovanie výkopu jednotlivých stavebných objektov, zachytili sme v tomto priestore časti troch sídliskových objektov z obdobia praveku.

Objekt 1 (dĺ. 164 cm), zdokumentovaný v profiloch základovej ryhy pre južnú stenu domu, sa smerom nadol kónicky zužoval. Spodná časť jamy siahala pod úroveň vyhlbenej základovej ryhy. Nálezy tvorili črepy hrubozrnnej keramiky, ale i fragmenty bledohnedej tenkostennej keramiky z jemne preplavenej hliny.

Objekt 2 (dĺ. 160 cm) bol zachytený v profiloch základovej ryhy severnej steny domu. Steny jamy sa smerom ku dnu (cca 75 cm od úrovne terénu) zaobľovali (obr. 20: 2). Okrem fragmentov hrubej i tenkostennej keramiky bola z objektu vyzdvihnutá aj mazanica a jeden silicitový úštep.

Objekt 3 predstavuje sídlisková jama (dĺ. 140 cm), ktorej zvyšky boli zistené vo väčšom výkope (žumpa) v južnej časti skúmanej plochy. Steny sa smerom ku dnu zužovali, dno objektu bolo oválne (cca 104 cm od úrovne terénu; obr. 20: 3). Nálezy pozostávali z fragmentov okrajov a tiel hrubej úžitkovej i tenkostennej keramiky a mazanice.

Súhrnne boli z profilov objektov získané črepy prevažne atypickej hrubostennej (9 ks) a tenkostennej keramiky (21 ks), ale i hrubostenné (2 ks) a tenkostenné (3 ks) okraje, mazanica (4 ks) a štiepaná industria (1 ks). Nálezy keramických fragmentov umožňujú datovať objekty do obdobia mladého neolitu (lužianska skupina). V prípade tejto lokality nejde o ojedinelý nález. Okrem sídliska a pohrebiska lužianskej skupiny preskúmaného v polovici 20. stor. v polohe Kajsa (*Budinský-Krička 1947, 60; Novotný 1962*), tu bolo práve v posledných rokoch objavených niekoľko ďalších sídliskových objektov a nálezov z obdobia mladého neolitu (*Beljak Pažinová/Daňová 2017; Milo 2001; 2007*). Priamo v priestore Závodníkovej ulice bolo počas stavieb rodinných domov preskúmaných spolu viac ako 20 objektov lužianskej skupiny, pričom po skrývke vrchnej časti ornice neboli objekty jasne identifikované a výskumy sa tak sústredili na zdokumentovanie objektov v základových ryhách jednotlivých stavebných objektov (*Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020, 3n.; Žák Matyasowszky/Šebesta/Chmelo 2018, 151*).

Tri sídliskové objekty preskúmané na parc. č. 1251/124 sú teda nepochybne súčasťou väčšieho sídliskového areálu rozkladajúceho sa v období mladého neolitu na pravobreží rieky Nitry. Jeho existenciu evidujeme už zo starších výskumov na rozsiahlej ploche v polohe Kajsa (obr. 20: 1).

Literatúra

Budinský Krička 1947 – V. Budinský-Krička: *Slovensko v mladšej dobe kamennej. Slovenské dejiny I.* Bratislava 1947, 58–61.
Beljak Pažinová/Daňová 2017 – N. Beljak-Pažinová/K. Daňová: *Nové nálezy lužianskej skupiny z Lužianok a Zelenča.*

In: I. Cheben (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2013. Zborník referátov z 32. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Rimavská Sobota 23.–26. 9. 2013.* Nitra 2017, 57–66.

Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020 – N. Beljak Pažinová/D. Repka/K. Šimunková: *Nové nálezy lužianskej skupiny z Lužianok. Študijné zvesti AÚ SAV 67, 2020, 1–37.*

Milo 2001 – P. Milo: *Sídliskové nálezy z Lužianok. AVANS 2000, 2001, 150, 151.*

Milo 2007 – P. Milo: *Sídliskové nálezy lužianskej skupiny z Lužianok. AVANS 2005, 2007, 143, 144.*

Novotný 1962 – B. Novotný: *Lužianska skupina a počiatky maľovanej keramiky na Slovensku.* Bratislava 1962.

Žák Matyasowszky/Šebesta/Chmelo 2018 – F. Žák Matyasowszky/B. Šebesta/L. Chmelo: *Záchranný výskum v Lužiankach. AVANS 2013, 2018, 151, 152.*

¹⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0062/21 a 2/0075/21.

FINDS OF THE LUŽIANKY GROUP FROM LUŽIANKY. Lužianky (Nitra district), urban area, Závodníková ulica street, settlement, rescue excavation, Late Neolithic (Lužianky group). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The rescue archaeological excavation carried out in the western part of the village area of Lužianky discovered parts of three settlement features from the Late Neolithic (Lužianky group). Pits were detected in foundation furrows (plot. no. 1251/124) in Závodníková ulica street. The finds contained fragments of thick as well as thin-walled pottery, daub and a fragment of a silicite flake. It is part of a large settlement of the Lužianky group known from previous excavations carried out at the site of Kajsa since the mid-20th century. Construction of residential houses carried out in this area mainly in recent years brought information on more than twenty new settlement features of the Lužianky group (*Beljak Pažinová/Repka/Šimunková 2020; Žák Matyasowszky/Šebesta/Chmelo 2018*).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA VÝSTAVBE ODPOČÍVADIEL NA RÝCHLOSTNEJ CESTE R1 V POHRANICIACH¹⁵

Pavol Bobek – Eva Fottová

P o h r a n i c e (okr. Nitra), poloha Pod Janíkovskou cestou, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, neolit, eneolit (lengyelská kultúra), novovek (20. stor., 2. svetová vojna). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou odpočívadiel na oboch stranách rýchlostnej cesty R1 v polohe Pod Janíkovskou cestou (obr. 21: 1). Celková rozloha preskúmaného územia dosiahla 63 346 m². Plochy boli situované mimo zastavané územia, na poľnohospodársky intenzívne obrábanej pôde. Stavba bola pre dokumentačné účely rozdelená na úseky A–F. Archeologický predstihový výskum plôch A–D prebiehal v roku 2017, plochy E a F boli preskúmané v roku 2018. Sledovanie výkopov inžinierskych sietí bolo ukončené v roku 2020. Skúmané plochy sa nachádzajú juhozápadne od intravilánu obce Pohranice. Južná časť úseku C, západná časť úseku D a úseky E–F sú situované v severnej časti temena a na severovýchodnom svahu výraznej vyvýšeniny s kótou 220. Úsek C sa v mieste vetvenia nachádza v širokom údolí severozápadne od vyvýšeniny a oba konce úsekov A a B ležia na nevýraznom svahu orientovanom na juh až juhovýchod. Úsek D sa rozprestiera na východnom svahu a úpätí kóty 220. Súčasný vodný tok v okolí predstavuje potok Kadaň, ležiaci východne od preskúmaných plôch. Archeologické situácie sa objavili vo viacerých častiach stavby a spravidla sa prejavovali nevýrazne, čo si vyžiadalo viacero zisťovacích rezov. V prípadoch objektov, ktoré rozmermi presahovali šírku skúmanej plochy a zároveň boli zachytené v dĺžke viac ako 10 m, bola použitá sektorová metóda s postupným znižovaním po technických vrstvách. Vzhľadom k veľkosti objektov bol ich výskum obmedzený na polovičný profil v línii plánovaného výkopu ryhy pre inžinierske siete. Časť označených archeologických situácií sa v priebehu výskumu nepotvrdila. Číslovanie objektov bolo priebežné pre celú skúmanú oblasť.

Úsek A dosahoval dĺžku 212 m a šírku 5 m (obr. 21: 1, 2). Smeroval od areálu družstva juhozápadným smerom k spojnicí s úsekmi C–B. Terén bol relatívne rovný, s miernym sklonom na juhovýchod. Na ploche sa po skrývke ornice vrysoval rozmerný objekt 15, preskúmaný sektorovou metódou piatimi sondami v jeho severnej polovici (obr. 23: 1). V okrajových rezoch A a E sa objekt nepotvrdil. Išlo o plytký zásah s dĺžkou 28 m a hĺbkou do 0,8 m, na ktorého dne bola tmavá vrstva s ojedinelým materiálom lengyelskej kultúry. Objekt je interpretovaný ako zaniknuté koryto menšieho vodného toku, nemožno vylúčiť ani terénnu depresiu vyplnenú kultúrnou vrstvou z eneolitu.

Úsek B tvoril severovýchodnú vetvu inžinierskych sietí v dĺžke 240 m a šírke 5 m, vychádzajúcu zo spojnice s úsekmi A–C (obr. 21: 1, 3). Terén má mierny sklon na juhovýchod. Po skrývke ornice sa na povrchu vrysovali objekty 7–14. Z piatich objektov menších rozmerov bol do praveku datovaný iba objekt 10. Objekty 8 a 11 obsahovali materiál z novoveku, objekty 9 a 12 boli bez nálezov. Okrem nich boli na ploche dva rozmerné zásahy, preskúmané sektorovou metódou v ich západnej polovici. Objekt 13 bol rozsiahly hliník, zachytený v dĺžke 11 m, so šírkou presahujúcou 5 m a maximálnou zistenou hĺbkou 1 m (obr. 23: 2). Vo výplni sa nachádzalo množstvo keramického materiálu, štiepanej kamennej industrie, hlinených hladidiel z črepov, zvieracích kostí a mazanice. Objekt 14, situovaný severozápadnejšie, prechádzal celou šírkou plochy skrývky a dosahoval dĺžku 19 m. Na základe výkopu štyroch zisťovacích rezov bol interpretovaný ako koryto zaniknutého vodného toku alebo pozostatok hlinníka s hĺbkou do 1,3 m (obr. 23: 3). Materiál z objektov ich datuje do lengyelskej kultúry.

¹⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0139/21.

Úsek C s dĺžkou 700 m a šírkou 5 m bol situovaný od diaľnice R1 smerom na sever, k spojnici s úsekmi A–B (obr. 21: 1, 4; 23: 4). Terén mal sklon na sever až severovýchod. V južnej časti úseku, pod vrcholom kóty 220, sa na ploche s dĺžkou 150 m zachytilo 7 objektov. Objekty 1 a 3 boli dná urien so zvyškami prepálených kostí (obr. 23: 5; 24: 1). Objekt 2 bola veľmi plytká jama vyplnená uhlíkmi a pravdepodobne tiež išlo o žiarový hrob (obr. 23: 6). V ich okolí boli na niektorých miestach zachytené drobné prepálené kostičky a zlomky pravekej keramiky. Nachádzali sa buď na úrovni podlažia alebo v spodnej vrstve ornice. Pôvodné urnové a pravdepodobne aj jamkové žiarové pohrebisko bolo zničené eróziou a pomerne intenzívnou poľnohospodárskou činnosťou. Severnejšie situované objekty 6 a 7 predstavovali blízko seba ležiace, plytké jamy vaničkovitého tvaru. V oboch sa objavila praveká keramika. V objektoch 4 a 5 boli zistené zvyšky spáleného dreva a podľa zachovalosti išlo o novoveké kolové jamy. Na základe výskytu ojedinelých kovových nálezov a kameňa v južnej časti úseku C predpokladáme, že počas výskumu bola čiastočne zachytená historická cesta Janíkovce – Pohranice, s ktorou by mohli súvisieť aj objekty 4 a 5.

Súbežne s trasou diaľnice R1 v smere Z – V bol umiestnený úsek D s dĺžkou 630 m a šírkou do 15 m (obr. 21: 1). Terén mal sklon na východ do údolia potoka Kadaň. Po skrývke ornice sa vo východnej polovici na úpätí svahu zistili štyri výraznejšie zhluky objektov, označené od východu ako plochy D I–D IV. Takmer na temene kóty 220 bol zistený objekt 59, označený ako plocha D V. Na ploche D I sa po skrývke rysovalo deväť objektov (obr. 22: 1). Po začistení sa podarilo objaviť ďalšie štyri objekty. V priebehu výskumu sa nepotvrdili objekty 21 a 23. Pôvodne označený rozmerný objekt 20 tvorila sústava jám, ktorej súčasťou boli neskôr identifikované objekty 24a, 48, 49 a 50. Za praveké sídliskové jamy možno považovať objekty 16, 17, 18, 22 a 49. V objektoch 20, 22, 24a a 48 sa nachádzal materiál lengyelskej kultúry, v ostatných sa našli atypické praveké nálezy. Objekty 19 a 44 nebolo možné datovať. Na ploche D II boli objekty zachytené na podlaží a prejavovali sa ako dva väčšie zhluky nepravidelného tvaru (obr. 22: 1). Po detailnejšom ručnom začistení sa podarilo identifikovať 18 objektov. Okrem samostatných objektov 24, 25, 31, 35, 38–40 a 45 nepravidelného kruhového alebo oválneho tvaru, sa objekty na ploche vyskytovali ako súčasť väčších zhlukov jám (obr. 24: 2). Na základe tvaru pôdorysu a sfarbeniu zásypu sa v nich predbežne identifikovali jednotlivé objekty, ktoré sa následne overovali zisťovacími rezmi. V severnom zhluku to boli objekty 30, 34, 41, 42 a v južnom objekty 32, 33, 36, 37, 43. Objekty 37, 43 a 46 sa v priebehu výskumu nepotvrdili. Objekty 24, 25, 32–32a, 33, 36, 39, 40, 30–34, 41, 41a, 42 sú datované do lengyelskej kultúry a vzhľadom k typu zásypu sem možno zaradiť pravdepodobne aj objekty 31, 35, 38, 45 bez nálezov. Objekt 46 bol novoveká jama, v superpozícii s recentnou drenážnou ryhou, prechádzajúcou cez centrálnu os úseku D. Na ploche D III sa po skrývke rysovala rozsiahla tmavá vrstva polkruhového tvaru s dĺžkou 24 m a šírkou 9 m (obr. 24: 3). Vzhľadom k výrazným pôdnym príznakom severne od preskúmanej plochy nemožno vylúčiť, že lokalita tvorila jeden sídliskový areál s lokalitou na ploche D II. Po začistení sa zväčša nejasne rysovalo 15 objektov, preskúmaných spravidla overovacími rezmi (obr. 22: 1). Objekt 26 sa v priebehu výskumu nepotvrdil. Objekty 27 (3x), 6x, 13x a pravdepodobne aj 4x tvorili sústavy jám, pravdepodobne pozostatky hlinníkov (obr. 24: 4). Objekt 47 možno vzhľadom k tvaru a hĺbke interpretovať ako spodnú časť zásobnej jamy a objekt 2x ako dno kolovej/stĺpovej jamy. Zvyšné predstavujú funkčne neurčené sídliskové jamy, prevažne s nepravidelne okrúhlym alebo oválnym pôdorysom. Získané nálezy keramiky, zvieracích kostí a štiepanej industrie majú jednotný charakter a možno ich priradiť lengyelskej kultúre. Výraznou tmavou vrstvou sa prejavovala aj plocha D IV (22: 2). Po začistení bolo identifikovaných sedem objektov, z ktorých tri sa počas výskumu nepotvrdili. V prípadoch objektov 54, 57, 58 išlo o zvyšky kultúrnej vrstvy. Objekty 52 a 55 predstavovali menšie jamy kruhového pôdorysu a misovitého tvaru. Objekt 53 mal oválny pôdorys s dĺžkou 4 m a šírkou 2,4 m. Najvýraznejší objekt 56 (obr. 24: 5) bol rozsiahly hlinník s dĺžkou 10,1 m a šírkou 4,5 m, v ktorom sa nachádzal bohatý keramický materiál a štiepaná kamenná industria. Nálezy datujú všetky objekty do lengyelskej kultúry. Pracovne bol do plochy D IV zaradený aj objekt 51, zachytený 50 m východne. Vo výplni sa nenachádzali žiadne nálezy, avšak jej sfarbenie a prítomnosť drobných kusov mazanice naznačovali, že išlo o praveký objekt. Plocha D V sa nachádzala 130 m západne od D IV (obr. 22: 2). Na svahu tesne pod temenom kóty 220 bol preskúmaný objekt 59. Mal takmer okrúhly pôdorys a stupňovité dno. Nálezy ho datujú do eneolitu. V okolí neboli zistené ďalšie archeologické situácie.

Skúmané plochy úsekov E a F sa nachádzali na vrchole kóty 220 severne a južne od dnešnej trasy rýchlostnej cesty R1. Vzhľadom k rozsahu (spolu 51 743 m²) boli tieto plochy preskúmané 162 sondami rôznej dĺžky, ktoré systematicky pokryli celé preskúmané územie (obr. 22: 3; 24: 6). Plocha úseku E je v blízkosti zisteného pohrebiska v úseku C, ktoré sa na základe výsledkov výskumu pravdepodobne rozkladalo iba na svahu klesajúcom na východ a nebolo rozšírené do vrcholovej časti vyvýšeniny. Vzhľadom k erózii a poľnohospodárskej činnosti však nemožno vylúčiť, že hroby boli v týchto miestach zničené orbou. Na preskúmanej ploche sa s použitím detektoru kovov našli ojedinelé nábojnice, podkovy,

dve mince z 19. stor. a bronzový prsteň s chýbajúcim očkom. Časť týchto nálezov možno dávať do súvisu s priebehom historickej cesty Janíkovce – Pohranice, zachytenej pravdepodobne v úseku C. Na ploche úseku F sa objavil viacnásobne zalomený líniový objekt 1F (obr. 22: 3, 4). Dosahoval dĺžku 74 m a hĺbku okolo 1 m. Porovnaním s dostupnými informáciami bolo zistené, že ide o zákop z obdobia II. svetovej vojny, ktorý tvarom aj rozmermi zodpovedá plánom v príručke nemeckej armády (*BNS 1944*, Blatt 1, 2). Na základe týchto informácií a siedmych streleckých pozícií je zrejmé, že objekt bol jednoznačne orientovaný východným smerom. Predsunuté stanovisko, vychádzajúce z hlavnej línie asi uprostred dĺžky objektu východným smerom, sa nepodarilo odкрыť v celom rozsahu, keďže pôdorys sa po skrývke strácal a bez výsledku bolo aj ručné začistenie. Podobá situácia nastala aj pri dohľadani severného a južného ukončenia, takže nie je zrejmá celková pôvodná dĺžka objektu. Na základe charakteru zásypu a absencie erózie stien v rezoch je vysoko pravdepodobné, že zákop bol otvorený pomerne krátke obdobie. Striedanie svetlej a tmavej pôdy vo výplni naznačuje ručné zasypávanie. Prieskum detektorom priamo v línii, v jej okolí, ako aj prehľadávanie vykopanej hliny z rezov nepriniesli žiadne nálezy, ktoré by svedčili o bojovom strete v tomto priestore. Objekt možno datovať do začiatku roku 1945, pričom bojové strety väčšieho rozsahu v okolí sú na základe prameňov nepravdepodobné, keďže hlavný smer útoku sovietskej armády do oblasti Nitry smeroval od juhu až juhozápadu (*Nagy/Slnková 1998*, 333, 334). Prieskum celej plochy úseku F s pomocou detektora kovov doložil ojedinelé nábojnice a gombíky z 20. stor.

Archeologický výskum jednoznačne preukázal, že pôdne anomálie na svahu medzi rýchlostnou cestou R1 a poľnohospodárskym družstvom predstavujú menšie sídliskové areály. Na základe družicových snímok tu možno predpokladať najmenej 12 ďalších a pri všetkých možno očakávať podobné datovanie ako na preskúmaných plochách. Z prospekcie v roku 2010 sú doklady osídlenia z eneolitu a doby laténskej na oboch brehoch potoka Kadaň (*Kopčeková/Ruttikay 2010*). Počas záchranného výskumu na trase rýchlostnej cesty R1 boli na ploche paralelnej s východnou časťou úseku D preskúmané splachové koncentrácie a 11 sídliskových objektov datovaných do lengyelskej kultúry, ktoré jednoznačne súvisia s plochami D I–D III. Na protihlhom ľavom brehu potoka Kadaň bolo preskúmaných 38 sídliskových objektov, dva hroby a rozsiahly kruhový útvar. Nálezy datovali osídlenie do neolitu a eneolitu, mladšej doby bronzovej, doby laténskej a včasného stredoveku (*Ruttikay a i. 2013*, 211–213).

Literatúra

- BNS 1944* – Bildheft neuzeitlicher Stellungsbau. Merkblatt 57/5. 1. Juni 1944. [online]. 2021 [cit. 2021-09-02]. Dostupné na internete: <<https://bunkermuseumhanstholm.dk/en/learn-more/documents-1940-1945/german-manuals-for-construction-of-fortifications/bildheft-neuzeitlicher-stellungsbau-161944/>>
- Kopčeková/Ruttikay 2010* – M. Kopčeková/M. Ruttikay: *Nálezová správa č. 17135/10*. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 2010.
- Nagy/Slnková 1998* – Z. Nagy/V. Slnková: Nitra v období totality (1939–1990). In: G. Fusek/M. R. Zemene (zost.): *Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra 1998, 325–347.
- Ruttikay a i. 2013* – M. Ruttikay/H. Baliová/P. Bednár/M. Bielich/A. Bistáková/J. Ďuriš/M. Gabulová/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/R. Malček/V. Mitáš/M. Vojteček: Záchranné archeologické výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Nitra-Selenec – Beladice. *AVANS* 2009, 2013, 209–229.

THE EXCAVATION ON THE CONSTRUCTION SITES OF REST STOPS ON R1 EXPRESSWAY IN POHRANICE. Pohranice (Nitra district), Pod Janíkovskou cestou site, settlement, burial ground, rescue excavation, Eneolithic (Lengyel culture), Postmedieval period, Modern period (20th century, WWII). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was executed in association with construction of rest stops on R1 expressway at the site of Pod Janíkovskou cestou in the cadastral area of Pohranice (Fig. 21: 1). The total investigated area was 63,346 m². Construction was divided into sections A–F. The excavation at sections A–D was carried out in 2017 and sections E and F were investigated in 2018. *Section A* was 212 m long and 5 m wide (Fig. 21: 1, 2). The terrain was slightly sloping southeastwards. Feature 15 was excavated in this area (Fig. 23: 1). It was a shallow interference, 28 m long and max. 0.8 m deep, with rare material of the Lengyel culture in the dark layer at the bottom. It was probably an extinct bed of a water stream or a terrain depression.

Section B was 170 m long and 5 m wide (Fig. 21: 1, 3). The terrain was slightly sloping southeastwards. Features 7–14 were detected in the section. Feature 10 is dated to prehistory. Two large features 13 and 14 were excavated in sectors. Feature 13 was a large claypit, 11 m long and max. 1 m deep (Fig. 23: 2). Feature 14, interpreted as a bed of an extinct stream, was 19 m long and max. 1.3 m deep (Fig. 23: 3). They both contained material of the Lengyel culture. Postmedieval material was detected in features 8 and 11. Features 9 and 12 contained no finds.

Section C was 700 m long and 5 m wide (Fig. 21: 1, 4; 23: 4). The terrain was sloping northwards to northeastwards. A cremation burial ground and a settlement from the Eneolithic were detected in the southern part. Features 1 and 3 were urn bottoms with remains of burned bones (Fig. 23: 5; 24: 1). Feature 2 was probably

a pit burial (Fig. 23: 6). Features 6 and 7 contained pottery from prehistory. Features 4 and 5 were post-medieval stakeholes. Based on rare finds, the historical road Janíkovce – Pohranice was probably detected in the southern part of section C.

Section D was 600 m long and max. 15 m wide (Fig. 21: 1). The terrain was sloping eastwards. After the topsoil removal, 5 sites with archaeological contexts were detected and they were indicated as D I–D V. At site D I in the east, nine features were detected, mainly systems of pits (Fig. 22: 1). Features 16, 17, 18, 22 and 49 were dated to prehistory. Material of the Lengyel culture was discovered in features 20, 22, 24 and 48. It was not possible to date features 19 and 44. 18 features, mostly parts of two clusters of pits (Fig. 22: 1), were found in area D II. Features 24, 25, 32-32a, 33, 36, 39, 40, 30–34, 41, 41a, 42 were dated to the Lengyel culture (Fig. 24: 2). Feature 46 was postmedieval. Other features did not contain any finds and they can be probably dated to the Eneolithic. 15 features were excavated in area D III (Fig. 22: 1; 24: 3). Features 27 (3x), 6x, 13x and 4x constituted systems of pits and they are probably bottoms of claypits (Fig. 24: 4). Feature 47 was the bottom of a storage pit and feature 2x was a stakehole. Other features are functionally unidentified settlement pits. Finds date the features to the Lengyel culture. Seven features were identified in area D IV; three of them were not confirmed in the course of the excavation (Fig. 22: 2). Feature 56, interpreted as a large claypit with length 10.1 m and width 4.5 m, was the most distinct one (Fig. 24: 5). Finds date the features to the Lengyel culture. Feature 51 without finds, detected 50 m eastwards, was included in section D IV. Feature 59 with Eneolithic finds was excavated in section D V (Fig. 22: 2).

Areas of sections E and F were located at the top of altitude 220. With regard to the size reaching 51,743 m², they were investigated by 162 trenches (Fig. 22: 3; 24: 6). Rare finds were detected in section E by a metal detector; they are probably associated with the historical road Janíkovce – Pohranice. In section F, multiply bent linear feature 1F, 74 m long and 1 m deep, was detected (Fig. 22: 3, 4). The feature was identified as a trench of the German army from WWII. There are no finds from the feature and it can be dated to the beginning of 1945. Rare finds from the 20th century come from the survey of section F.

The archaeological excavation completes information on the intense settlement of the Kadaň stream valley in the cadastral area of Pohranice discovered in the course of construction of R1 expressway.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BOŠANOCH A KLÁTOVEJ NOVEJ VSI¹⁶

Pavol Bobek – Vladimír Mitáš

Medzi obcami Bošany a Klátova Nová Ves (okr. Partizánske) sa v októbri a novembri 2018 budovalo kanalizačné prepojenie. Na uvedenej líniovej stavbe sa uskutočnil záchranný archeologický výskum, ktorý doložil štyri nové miesta s výskytom archeologických nálezov (obr. 25). Všetky náleziská sú súčasťou katastra Klátovej Novej Vsi a povodia rieky Vyčomy, ktorá je ľavostranným prítokom rieky Nitry. Nálezy sa identifikovali tak v ryhe, ako aj na výkopoch zeminy z ryhy, poprípade v bezprostrednom okolí stavby na poľnohospodársky obrábanej ploche, na ľavej strane cesty tretej triedy č. 1750 v smere od Klátovej Novej Vsi do Bošian. Miesta nálezov prezentujeme v poradí, ako sa v teréne preskúmali.

Klátova Nová Ves (okr. Partizánske)

1. Poloha Lúky I, sídlisko, neolit, eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko je situované na jazykovitej terase s miernym sklonom na juh, asi 450 m od okraja intravilánu Klátovej Novej Vsi. V profile ryhy sa spozoroval porušený objekt, zachytený na základe výskytu keramických zlomkov v tmavej pôde na povrchu haldy. Objekt s tmavohnedou výplňou sa nachádzal v hĺbke takmer 1,2 m od úrovne súčasného terénu. Vzhľadom na charakter stavby z terénnej situácie nebolo možné spoľahlivo určiť, či ide o dôsledok erózie, alebo je pôvodný terén prekrytý násypom cesty. Obdobná situácia a zvrstvenia v profiloch ryhy na ďalších úsekoch stavby však naznačujú, že pôjde skôr o výsledok erózie z relatívne prudkých svahov, ležiacich severne od sledovaného úseku. Zistený objekt na základe nevýrazných keramických nálezov datujeme do neolitu, eventuálne na začiatok eneolitu.

2. Poloha Lúky II, sídlisko, starý eneolit (lengyelská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita leží približne 880 m od okraja intravilánu Klátovej Novej Vsi, na podobnom terénnom útvare. Na povrchu haldy sa pozorovala tmavá hlina, v ktorej sa našiel zhluk keramických fragmentov s výraznou

¹⁶ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441.

prímesou drobných kamienkov a zle zachovaným povrchom. Medzi črepmi sa vyskytol pozoruhodný minerál (kalcit) bez stôp opracovania (obr. 27: 1), ktorý možno považovať za manuport. Objekt sa v úzkej a hlbkej ryhe nepodarilo dohľadať. Spomenuté fragmenty majú atribúty keramiky zo staršieho eneolitu (lengyelská kultúra).

3. Poloha Lúky III, sídlisko, neolit, eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko sa rozprestiera približne 1250 m západne od okraja intravilánu Klátovej Novej Vsi, v blízkosti spevneného násypu úzkorozchodnej železnice. Aj v tomto prípade sa na povrchu haldy nachádzala tmavá zemina s vyšším počtom keramických črepov a kamenným úštepom z limnosilicitu (obr. 27: 2). Objekt sa v ryhe nepodarilo zachytiť. Nevýraznú keramiku s poškodeným povrchom rámcovo zatriedujeme do neolitu až začiatku eneolitu.

4. Poloha Šariny, sídlisko, neolit (kultúra s lineárnou keramikou), starý eneolit (lengyelská kultúra), neskorá doba bronzová? (lužická kultúra?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita je situovaná približne 1500 m západne od okraja Klátovej Novej Vsi na celkom výraznom a plošne rozsiahlom jazykovitom výbežku. Na jeho povrchu sa nachádzali početné nálezy keramiky a mazanice, dokladajúce praveké osídlenie. Fragmentárne keramické nálezy z úseku ryhy datujeme do neolitu/kultúra s lineárnou keramikou (obr. 27: 4, 5), staršieho eneolitu/lengyelská kultúra (obr. 27: 3, 7) a časť materiálu snáď patrí do záveru doby bronzovej/lužická kultúra (obr. 27: 6, 8–12).

Z prehľadu archeologického bádania na území obce Klátova Nová Ves vyplýva (*Krupica 1973; Wiedermann 1985; 2003*), že vo všetkých prípadoch ide o nové miesta archeologických nálezov a doklady pravekého osídlenia na hornej Nitre (obr. 25). Intenzitu lokálneho osídlenia a rozsah opísaných lokalít však musí objasniť detailnejší terénny výskum. Geograficky najbližšie k aktuálne zisteným nálezom je lokalita Lúky, z ktorej sa uvádzajú zberové nálezy z 12.–13. stor. (*Borzová/Gogová 2006, 51, obr. 24: 2*). Vzhľadom k tomu, že nám nie je známa presná poloha týchto nálezov, do úvahy prichádza spojitosť s lokalitami Lúky I až III. Pravda, chronologická odlišnosť publikovaných nálezov zároveň naznačuje, že ide o iné nálezisko, ktoré gravituje k súčasnému toku Vyčomy. Predpokladáme, že všetky nami zistené archeologické lokality už poškodila stavba cesty tretej triedy č. 1750, prechádzajúca cez jazykovité výbežky kopcovitého terénu nad terasou Vyčomy. K istému narušeniu týchto nálezísk zrejme došlo aj pri výstavbe úzkorozchodnej železnice na trase Cibajky – Klátova Nová Ves – Bošany – Práznovce, ktorá bola vybudovaná v rokoch 1914–1916 (*Lukačka 2007, 20*). Jej pozostatky v podobe mostných pilierov a násypov železničnej trate sa sledovali aj popri výskume a na povrchu pozdĺž preskúmanej líniovej stavby sú miestami viditeľné i v súčasnosti.

Literatúra

Borzová/Gogová 2006 – Z. Borzová/S. Gogová: Prieskum v pohorí Tríbeč. AVANS 2004, 2006, 51–53.

Krupica 1973 – O. Krupica: *Pravek severného povodia rieky Nitry*. Bratislava 1973.

Lukačka 2007 – J. Lukačka: Z histórie Klátovej Novej Vsi. In: I. Radziaková (zost.): *Kultúrno-historické pamiatky obce Klátova Nová Ves*. Klátova Nová Ves 2007, 9–24.

Wiedermann 1985 – E. Wiedermann: *Archeologické pamiatky topolčianskeho múzea*. Nitra 1985.

Wiedermann 2003 – E. Wiedermann: *Archeoenvironmentálne štúdie prehistorickej krajiny*. Nitra 2003.

THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN BOŠANY AND KLÁTOVA NOVÁ VES.

The article presents results of the rescue excavation carried out along the sewerage line between the villages Bošany and Klátova Nová Ves. Four new sites with occurrence of archaeological finds were documented along the above described line. All the sites are part of the cadastral area of Klátova Nová Ves and the Vyčoma river basin; Vyčoma is the left-side tributary of the Nitra river. Locations of the finds are situated on the left side of road no. 1750 from Klátova Nová Ves to Bošany. The article presents them in the order of excavation. Klátova Nová Ves (Partizánske district)

1. Lúky I site, settlement, Neolithic, Eneolithic. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is situated on a tongue-shaped terrace, approx. 450 m from the periphery of the village area.

2. Lúky II site, settlement, Early Eneolithic (Lengyel culture). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is situated approx. 880 m west of the village area, on a similar terrain shape as the previous site.

3. Lúky III site, settlement, Neolithic, Eneolithic. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is situated approx. 1250 m west of the village area, finds were identified on the tongue-shaped terrace.

4. Šariny site, settlement, Neolithic (Linear Pottery culture), Eneolithic (Lengyel culture), Final Bronze Age? (Lusatian culture?). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is situated approx. 1500 m west of the periphery of Klátova Nová Ves on a relatively distinct and large tongue-shaped projection of the hilly terrain north of the studied structure or road no. 1750 from Klátova Nová Ves to Bošany and vice versa. All four cases are new archaeological sites in the village area of Klátova Nová Ves, which enrich our knowledge of the prehistoric settlement in the Upper Nitra river basin. However, intensity of the local settlement and extent of the detected settlement areas in the Vyčoma river basin, must be explained by a more detailed field work.

NÁLEZ DVOJDIELNEJ KERAMICKEJ FAJKY Z LUTILY¹⁷

Miloš Čierny

Lutíla (okr. Žiar nad Hronom), intravilán, Moyzesova ulica, náhodný nález, novovek. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V dôsledku hlbokorby v jednej zo záhrad rodinných domov na Moyzesovej ulici bol v intraviláne obce Lutíla (obr. 26: 1) objavený fragment dvojdielnej glazovanej keramickej fajky (obr. 26: 2). Keramicnú hmotu, z ktorej je fajka zhotovená, tvorí kvalitne vypálená hlina svetlosivej farby. Jej povrch je v tenkej vrstve glazovaný. Lesklá vrstva glazúry je svetlo zelenej/hráškovovej farby. Fajka je bohato zdobená kombináciou niekoľkých výzdobných techník – radielkom vytvorenými líniami, kolkovaným zdobením vzoru štylizovaného kvetu a rytými líniami. Fajka z Lutíly typovo patrí k dvojdielnym fajkám, ktoré sú dominantne zastúpenou skupinou na Slovensku (Čurný/Šimčík/Bielich 2013, 89). Informácie k tematike dvojdielných fajok sú prehľadne spracované v Študijných zvestiach AÚ SAV (Čurný/Šimčík/Bielich 2013; Čurný a i. 2013; Čurný/Šimčík 2016).

Hlavička fajky je zdobená pásikmi vyhotovenými radielkom. Ústredným výzdobným motívom je rastlinná ornamentika, ktorá pozostáva z okrúhleho kvetu so šiestimi kruhovými lupeňmi, vytvorená kolkom vtlačeným do hlíny. Štylizovaný rastlinný motív radíme, z hľadiska výskytu, k bežne využívaným výzdobným motívom, ktorý nie je možné s určitou presnosťou prepojiť s konkrétnou oblasťou, v ktorej bol vyrobený. Motív okrúhleho kvetu je na fajke vytvorený kolkom v dvoch verziách. Menší kvet v ohraničujúcom kruhu predstavuje jej prvú verziu. Väčší kvet, voľne vtlačený do vytvoreného ohraničujúceho kruhu, je ďalšou verziou kolkového zdobenia. Fajka nesie stopy používania. Poškodenie hlavičky bolo spôsobené buď mechanicky alebo samotným opotrebením materiálu vrchnej časti, čo znemožnilo jej používanie, a to bolo pravdepodobne dôvodom pre odhodenie tohto úžitkového predmetu. Nájdenný artefakt je umelecky aj kvalitatívne na dobrej úrovni. Fajka nenesie označenie svojho výrobcu. Absenciu autorskej značky spájame s práním výrobcu zostať v anonymite. Napovedá to tomu, že predmet bol vyrobený v dobe, kedy výroba fajok bola postavená mimo zákon. M. Bielich a M. Čurný (2007, 91) uvádzajú, že autorské kolky sa na fajkách začínajú objavovať až koncom 18. stor., kedy boli zrušené zákazy výroby fajok. Staršie fajky, vyrobené v 17. stor., je možné identifikovať na základe niekoľkých znakov (Čurný/Šimčík 2016, 147). Jedným z nich je použitie jemnej okrovej alebo bielej hlíny. Ďalším znakom je aplikovanie transparentnej glazúry, resp. menšie rozmery hlavičky fajky. Výzdobné prvky obvykle kombinovali plastickú výzdobu s rytím a radielkovaním pod krycou glazúrou. M. Čurný a P. Šimčík (2016, 148) tiež uvádzajú, že fajky v období 18. stor. boli zdobené radielkovaním, rytím a odtlačovaním typária. Ako uvádzajú na príklade exemplára zo Šarišského hradu, na fajkách môžeme pozorovať tiež odtlačky geometricky štylizovanej rastlinnej výzdoby.

Dvojdielnu fajku z obce Lutíla, na základe zhotovenia, rámcovo datujeme do konca 17. až začiatku 18. stor.

Literatúra

- Bielich/Čurný 2007 – M. Bielich/M. Čurný: Fajky. In: G. Březinová/M. Samuel a kol.: *Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre*. Nitra 2007, 91–96.
- Čurný/Šimčík/Bielich 2013 – M. Čurný/P. Šimčík/M. Bielich: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku I. *Študijné zvesti AÚ SAV* 53, Nitra 2013, 85–101.
- Čurný a i. 2013 – M. Čurný/V. Mitáš/P. Šimčík/M. Žáčik: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku II. *Študijné zvesti AÚ SAV* 54, Nitra 2013, 189–208.
- Čurný/Šimčík 2016 – M. Čurný/P. Šimčík: Nálezy fajok zo 17.–19. stor. na Kapušianskom, Šarišskom a Uhroveckom hrade z výskumov Archeologickej spoločnosti TRIGLAV. In: J. Dano (ed.): *História výroby fajok a archeologické ná-*

¹⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0037/17.

lezy fajok na Slovensku II. Zborník príspevkov z II. medzinárodnej konferencie konanej 13. 9. 2013 a z III. medzinárodnej konferencie konanej 10. 9.–11. 9. 2015 v Tekovskom múzeu v Leviciach. Tekovské múzeum v Leviciach. Levice 2016, 144–154.

THE FIND OF A BIPARTITE CERAMIC PIPE FROM LUTILA. Lutila (Žiar nad Hronom district), urban area, Moyzesova ulica street, loose find, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The bipartite glazed ceramic pipe (Fig. 26: 2) was discovered during ploughing in one of the gardens of houses in the village area of Lutila (Fig. 26: 1). The pipe is decorated with tracing wheel marks, stamping and engraving. The pipe is not marked with a maker stamp. On the basis of production and decorative elements, the pipe is roughly dated to the end of the 17th century and the beginning of the 18th century.

OJEDINELÝ NÁLEZ KAMENNEJ ŠTIEPANEJ INDUSTRIE Z RYBNÍKA¹⁸

Miloš Čierny

R y b n í k (okr. Levice), extravilán, poloha Hruštená Dolina, náhodný nález, pravek. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2018, počas turistickej prechádzky severne od obce Rybník, bol objavený drobný fragment kamennej štiepanej industrie (obr. 28: 2). Nálezca neposkytol presnú polohu objaveného artefaktu. Informoval, že to bolo niekde v okolí Hruštenej doliny (obr. 28: 1).

Objavený artefakt kamennej štiepanej industrie je ojedinelý zberový nález, zachovaný vo forme fragmentu. Jeho povrch je značne pórovitý, má jemne retušované hrany. Vyrobený bol z bližšie neidentifikovanej dobre štiepateľnej horniny bielej farby. Rozmery artefaktu: 2,9 × 2,3 × 0,8 cm, váha 5 g. Podľa vzhľadu nájdeného fragmentu a vyhotovenia je možné uvažovať nad paleolitickým pôvodom tohto nástroja. Napriek nedostatku doplňujúcich údajov k datovaniu predmetu, miesto objavenia artefaktu v oblasti Slovenskej brány s vysokou koncentráciou archeologických lokalít, sa vyznačovalo pomerne silným zastúpením osídlenia zo staršej doby kamennej. Bez bližších nálezových okolností je možné artefakt datovať len rámcovo do praveku.

THE STRAY FIND OF CHIPPED LITHIC INDUSTRY FROM RYBNÍK. Rybník (Levice district), rural area, Hruštená Dolina valley, loose find. Find deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The fragment of chipped lithic industry with finely retouched edges (Fig. 28: 2) was discovered in the urban area of Rybník (Levice district), at the site of Hruštená Dolina (Fig. 28: 1). The artifact (2.9 × 2.4 × 0.7 cm, 5 g) has considerably porous surface and it was made of an unidentified white lithic raw material. The stray find of chipped lithic industry is roughly dated to prehistory.

OJEDINELÝ NÁLEZ KAMENNEJ ŠTIEPANEJ INDUSTRIE Z OBCE STARÁ KREMNIČKA¹⁹

Miloš Čierny

S t a r á K r e m n i č k a (okr. Žiar nad Hronom), extravilán, náhodný nález, pravek. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2018, v letných mesiacoch počas obhliadky lokality Stará Kremnička, poloha Kotlište (obr. 29: 1), bola nájdená retušovaná kosákovito zahnutá kamenná čepeľka (obr. 29: 2). Kotlište je lokalitou Žiarskej kotliny s významným ložiskom limnosilicitu. Táto kremitá hornina predstavovala kvalitnú a dobre opracovateľnú surovinu, ktorá bola využívaná na výrobu nástrojov kamennej štiepanej industrie. Jej nadmerná ťažba od praveku po súčasnosť zapríčinila devastáciu tejto polohy. Nájdený artefakt kamennej čepeľky bol vyrobený z pazúrka tmavošedej farby s rozmermi 3,1 × 1,7 × 0,8 cm. Nález bol objavený na lúke v rovinnom zatrávenom teréne, neďaleko väčšej haldy hlíny, ktorá bola nahrnutá pravdepodobne pri revitalizačných prácach na lokalite z rokov 2002–2010. V okolí nálezu nebol zaznamenaný žiadny iný archeologický

¹⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0037/17.

¹⁹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0037/17.

materiál. Kamennú čepieľku, ako ojedinelý nález bez nálezových okolností a sprievodného materiálu, nie je možné s určitosťou datovať do konkrétneho obdobia praveku. Dá sa uvažovať o tom, že artefakt bol vyrobený v období paleolitu, nakoľko v blízkom okolí lokality Stará Kremnička existujú početné doklady osídlenia zo stredného a mladého paleolitu. Objavená čepieľka bola vyrobená z importovaného sivého pazúrika a podľa tvrdenia J. Bárta (1979, 10) dochádzalo na územie Slovenska k intenzívnemu dovozu severského a východoeurópskeho pazúrika práve v období mladého paleolitu. Na základe makroskopického pozorovania pripomína čepieľka svojím zhotovením a retušou štiepané nástroje produkované v eneolite. Najbližšie doložené eneolitické osídlenie je cca 7 km vzdialené od polohy Kotlište v obci Lovča (okr. Žiar nad Hronom), kde bol nájdený kamenný sekeromlat a keramika badenskej kultúry (Pieta/Mosný 1990, 140). J. Bátor (1984, 32) poukazuje na vysoký počet štiepanej industrie z limnosilicitu, ktorý pochádza zo Žiarskej kotliny na lokalitách sídlisk badenskej kultúry v Mochovciach, Nevidzanoch, Nových Vozokanoch, Čiernych Kľačanoch a Volkovciach. Vzhľadom na doložené početné nálezy limnosilicitovej industrie z eneolitu je možné predpokladať, že bohaté a dobre dostupné ložisko limnosilicitu v Starej Kremničke bolo nositeľom badenskej kultúry známe. Absencia nálezov tejto kultúry v obci a jej bezprostrednom okolí pravdepodobne súvisí s nízkym počtom výskumov v tejto oblasti.

Literatúra

Bárta 1979 – J. Bárta: K Problematike proveniencie surovín na výrobu štiepanej kamennej industrie v paleolite Slovenska. *Slovenská archeológia* 27, 1979, 5–13.

Pieta/Mosný 2003 – K. Pieta/P. Mosný: Zisťovací výskum v Žiari nad Hronom. *AVANS* 2002, 2003, 107, 108.

Bátor 1984 – J. Bátor: Nové lokality a nálezy z juhozápadného a stredného Slovenska. *AVANS* 1983, 1984, 31–34.

THE STRAY FIND OF CHIPPED LITHIC INDUSTRY FROM THE STARÁ KREMNIČKA VILLAGE. Stará Kremnička (Žiar nad Hronom district), rural area, loose find, prehistory. Find deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The retouched sickle-bent lithic bladelet made of flint (Fig. 29: 2) was discovered during inspection of the limnosilicite source in the Žiarska kotlina basin. The bladelet was found at the site of Kotlište (Fig. 29: 1), in the cadastral area of Stará Kremnička. The location of the artifact was secondarily changed in the course of revitalization works at the site. No associated finds were discovered near the bladelet. The artifact was probably made in the Late Paleolithic or Eneolithic.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V SEREDI²⁰

Klaudia Daňová

S e r eď (okr. Galanta), poloha Prúdy, sídlisko, záchranný výskum, doba laténska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum v polohe Prúdy bol vyvolaný výstavbou polyfunkčnej zóny Prúdy, 49 rodinných domov a príslušná technická infraštruktúra. Archeologický ústav realizoval v rokoch 2018 a 2019 výskum na technickej infraštruktúre – cesta. Výskum bol realizovaný po oboch stranách existujúcej komunikácie – (Strednočepenská ulica) na voľných nezastavaných plochách, ktoré slúžili ako orná pôda. Metodiku výskumu určil Krajský pamiatkový úrad. Na základe rozhodnutia KPÚ Trnava mal výskum pozostávať z nepretržitej sondáže po celom rozsahu cesty na hĺbku 0,5 m. Investor stavby však nesúhlasil s odhumusovaním plochy na uvedenú hĺbku, pretože projekt bola na hĺbku 0,3 m, hlbší zásah do pôdy by predražil náklady na hutnenie komunikácie. Odhumusovaný priestor pod budúcou komunikáciou bol dlhý cca 980 m a široký cca 8 m. Po dohode oboch subjektov bol plocha odhumusovaná na 0,3 m. Prične cez cestu bolo umiestnených celkovo 44 sond. Severne od existujúcej komunikácie to bolo 25 sond (budúca Nezábudková ulica) a južne od komunikácie bolo 19 sond (budúce ulice Konvalinková a Tulipánová). Sondy boli od seba vzdialené 8–20 m v závislosti od výskytu objektov. V niektorých prípadoch sa žlté podlažie objavilo už pri hĺbke 0,3–0,4 m, niekde bolo nutné ísť hlbšie až do 0,7 m. Samostatnou sondou bol kanalizačný výkop, ktorý bol realizovaný stredom plánovaných novovznikajúcich ulíc. Hĺbka kanalizačného výkopu bola cca 1,3 m v telese cesty, ktorá bola už predtým odhumusovaná na 0,3 m. Šírka výkopu bola cca 0,8–0,9 m. Posledným výkopom bola vodovodná ryha, ktorá viedla južne od Strednočepenskej ulice a východne od Šulekovskej ulice popri jej okraji a popri závode ZIPP. Časť územia západne od vyvýšeniny bola zničená pri ťažbe hliny. Na Tulipánovej ulici bol tento stav dokumentovaný v sondách 42 a 43 a vo vodovodnej ryhe.

²⁰ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276.

Počas výskumu sa preskúmalo a zdokumentovalo deväť archeologických objektov (*Daňová/Kissová 2021*, fig. 1). Na Nezábudkovej ulici bol identifikovaný zásah – označený ako objekt 1. Osem objektov bolo preskúmaných na Konvalinkovej ulici v jej východnej časti na temene sprašovo-pieskovej duny.

Opis objektov

Objekt 1: rozmery 140 × 16 × 4 cm (dĺ. × š. × hl. použité v ďalších popisoch), povrchový objekt bez rozoznateľných obrysov. Identifikovaný len na základe výskytu mazanice. Výplň tvorila prepálená hlina – mazanica. Bez nálezov. Nedatované.

Objekt 2: rozmery 38 × 30 × 8 cm, kolová jama oválneho tvaru so stenami klesajúcimi k oblému dnu. Bez nálezov. Nedatované.

Objekt 3: rozmery 440 × 320 × 5 cm, zhluk deštruovanej mazanice. Vo výplni sa nachádzala keramika. Stredná doba laténska..

Objekt 4: rozmery 246 × 233 × 90 cm, sídlisková jama. Objekt sa rozdelil kontrolným blokom na dve časti – východnú a západnú. Pri vyberaní západnej časti bolo zistené nerovné dno s dvoma výraznejšími zahĺbeniami, čo naznačovalo na možnosť dvoch objektov. V teréne sme ich označili 4A (južná časť objektu) a 4B (severná časť objektu). Rozdiel vo výplni sa nám však nepodarilo zachytiť a rovnako ani superpozíciu. V objekte 4A sa tesne pod povrchom v jednom mieste nachádzalo viac mazanice a v spodnej časti aj uhlíky. Výplň oboch častí 4A aj 4B bola však jednoliata tmavá hutná humózná vrstva. V zásype objektu sa nachádzala keramika a lúčik zo spony. Stredná doba laténska..

Objekt 5: rozmery 517 × 350 × 68 cm, chata v tvare obdĺžnika so zaoblenými rohmi, stenami mierne kónicky klesajúcimi k takmer rovnému dnu. Dno objektu bolo zahĺbené do žltej spraše, premiešanej drobnými kameňmi. Na dne objektu bolo identifikovaných osem menších jám: 5/1: 73 × 30 × 20 cm; 5/2: 45 × 36 × 72 cm; 5/3: 52 × 46 × 8 cm; 5/4: ø 36 cm, hĺbka 8 cm; 5/5: 72 × 42 × 16 cm; 5/6: 42 × 36 × 20 cm; 5/7: 36 × 34 × 56 cm; 5/8: 72 × 36 × 11 cm. Po dlhších stranách objektu to boli skôr žlabovité útvary, v strede kratších strán objektu sa nachádzali hlbšie kolové jamy (5/2 a 5/7). Výplň objektu bola tmavá hlinitá s množstvom keramiky (*Daňová/Kissová 2021*, pl. I–V), zvieracích kostí a mazanice. Stredná doba laténska..

Objekt 6: rozmery 206 × 180 × 5 cm, zhluk deštruovanej mazanice. Vo výplni sa nachádzala keramika, zvieracie kosti a stavebný materiál. Stredná doba laténska..

Objekt 7: rozmery 158 × 100 × 10 cm, sídliskový objekt oválneho tvaru so stenami kónicky sa zužujúcimi k rovnému dnu. Výplň objektu tvorila hnedá hlina veľmi jemne sa odlišujúca od okolia. Bez nálezov.

Objekt 8: rozmery 520 × 325 × 58 cm, chata v tvare obdĺžnika so zaoblenými rohmi, stenami mierne kónicky klesajúcimi k takmer rovnému dnu. Na dne objektu bolo identifikovaných deväť jám: 8/1: ø 66 × 30 cm, jama 8/2: ø 70 × 31 cm, 8/3: 37 × 32 × 28 cm; no. 8/4: 30 × 26 × 46 cm; 8/5: 52 × 42 × 62 cm; 8/6: ø 32 × 52 cm; 8/7: 60 × 50 × 40 cm; 8/8: 103 × 75 × 47 cm; 8/9: 100 × 82 × 52 cm. V strede objektu bol identifikovaný žlab s rozmermi 380 × 68 × 7 cm. K najhlbším patrili opäť jamy v dlhšej osi objektu a to 8/5, 8/6 (vedľa seba) a 8/3, 8/4 (vedľa seba). Jama 8/2 bola čiastočne prekrytá veľkým plochým kameňom. Zaujímavá situácia bola aj v jame 8/9, ktorá bola celá prepálená (veľkosti pripomínala jamy 1 a 2). Jamy 7 a 8 sa nachádzali vo východnej časti objektu. Z nálezovej situácie nie je celkom jasné, či išlo o superpozíciu alebo o súčasť objektu – výplň jam 8/7 a 8/8 sa nelíšila od výplne objektu. Väčšie jamy sa nachádzali aj v juhozápadnom (jama 8/1) a severozápadnom (8/2) rohu stavby. Výplň objektu tvorila tmavá hlina, v ktorej sa nachádzal sporadický keramický materiál (*Daňová/Kissová 2021*, pl V: 5–12), drobné predmety a zvieracie kosti. Stredná doba laténska..

Objekt 9: rozmery 128 × 66 cm, pravdepodobne oválna sídlisková jama so stenami kónicky sa zužujúcimi k oblému dnu. Zachytená len na profile kanalizačnej ryhy. Výplň objektu tvorila tmavá hlina. Bez nálezov. Nedatované.

Objekty 1, 2, 7 a 9 neobsahovali materiál, ktorý by upresnil ich datovanie. Objekty 5 a 8 boli zahĺbené polozemnice so stĺpovou konštrukciou. V strede dlhších strán sa nachádzali hlbšie zapustené nosné konštrukčné stĺpy. S obytným objektom 5 mohol súvisieť objekt 3, ktorý sa nachádzal v jeho blízkosti. Išlo o deštrukciu mazanice, ktorá obsahovala aj keramiku (*Daňová/Kissová 2021*). Podobná situácia sa vyskytla aj pri obytnom objekte 8. V jeho blízkosti sa nachádzala mazanicová deštrukcia označená ako objekt 6 (*Daňová/Kissová 2021*). Keramický materiál z objektov 5 a 8 podrobnejšie vyhodnotila M. Kissová. V oboch objektoch sa vyskytoval materiál zo strednej doby laténskej (*Daňová/Kissová 2021*). V objekte 4 sa nachádzal keramický materiál zhodný s datovaním sídliska do strednej doby laténskej. Predpoklad je, že sídlisko pokračuje juhozápadným smerom a je situované primárne na vrchole duny. V severovýchodnej časti stavby bol pri hĺbení kanalizačnej ryhy zachytený meander rieky Váh.

Literatúra

Daňová/Kissová 2021 – K. Daňová/M. Kissová: New settlement from the La Tène period in Sered'. In: Z. Robak/M. Ruttikay (eds.): *Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta*. Slovenská archeológia – Supplementum 2. Nitra 2021, 81–93.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN SEREĎ. Sered' (Galanta district), Prúdy site, settlement, rescue excavation, La Tène period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation at the site of Prúdy was initiated by construction of the multifunctional zone Prúdy, 49 residential houses and associated technical infrastructure. The Institute of Archaeology carried out the excavation on the technical infrastructure – the road – in 2018 and 2019. The road was approx. 980 m long and approx. 8 m wide. The contractor removed the humus layer of 0.3 m, to the site depth. 44 trenches were added

to complete the excavation of the linear structure. In the investigated area, nine archaeological features were identified and studied. Features 1, 2, 7 and 9 did not contain any material specifying their dating. Features 5 and 8 were semi-sunken houses with stake construction. In the middle of the longer sides, deeper-sunken construction poles were located. Feature 3 might have been associated with feature 5, as it was located nearby. It contained destroyed remains of daub with pottery (Daňová/Kissová 2021). A similar situation occurred in residential feature 8. Nearby, destroyed remains of daub were detected and indicated as feature 6 (Daňová/Kissová 2021). The pottery from features 5 and 8 was evaluated more in detail by M. Kissová. Both features contained material from the Middle La Tène period (Daňová/Kissová 2021). In feature 4, there was pottery material identical with the dating of the settlement in the Middle La Tène period. It is presumed that the settlement continues southwestwards and is primarily located at the top of a dune. In the northeastern part of the structure, a meander of the Váh river was detected during excavation of a sewerage trench.

DEVIATA SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE ČEKLÍS

Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a

B e r n o l á k o v o (okr. Senec), hrad Čeklís – Várdomb, systematický výskum, doba halštatská, doba rímska, stredovek (13.–15. stor.). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Počas deviatich výskumných sezón sa podarilo odkryť približne štvrtinu predpokladanej plochy stredovekého hradu Čeklís – miesto, kde stál pôvodný stredoveký hrad, dnes upravené na násyp pod vodárenskú vežu. Úlohou archeologického výskumu v roku 2018 bolo doskúmať tzv. severný palác a zistiť, predovšetkým v severovýchodnej časti hradu, vzťah tunajšieho do oblúku zahnutého muriva budovy k staršiemu hradobnému múru. Prepojením sondy II, IIa a niekoľkých rezov (obr. 30), ktorými sa v predchádzajúcich sezónach skúmalo predpokladané predpolie či berma medzi pätou hradby a priekopou, sa zistilo nasledovné:

Po zániku hradu v závere 15. stor. zrúcaniny poslúžili miestnemu obyvateľstvu ako zdroj ľahko dostupného stavebného materiálu. Pri tejto príležitosti bol celý severný hradobný múr a časť východného múru rozobratý až po základovú špáru. *In situ* sa zachovali iba zvyšky hlbšie zapustených základových pilierov oblúkov a aj to iba čiastočne. Zatiaľ čo vonkajšia hrana múru bola zapustená do svetlého, aj keď oproti pôvodnej realite zníženého rastlého terénu, tak vnútorná sa rozplývala v deštrukčnom zásype pivnice severného paláca. A to napriek tomu, že obidva zásypy sa inak výrazne odlišovali. Výplň po negatívoch muriva bola štrkovitá, svetlosivej farby, s prímiesou maltoviny, zatiaľ čo zásyp pivnice pozostával z prepálených stavebných zvyškov, predovšetkým maltoviny, zlomkov tehál, drobných kameňov a pod., hneďavej až hnedočervenej, miestami výrazne červenej farby. Premiešanie zásypov v tejto časti zrejme spôsobilo to, že dno pivnice severného paláca zahĺbili až takmer po základovú špáru pôvodných vynášacích oblúkov hradbového múru, čím celkom zanikla základová ryha a že k rozobratiu najspodnejších vrstiev muriva došlo až v dobe, keď bývalá pivnica už bola vyplnená deštrukciou z vyššie položených poschodí. Hrúbku muriva však možno odhadnúť podľa zachovaných častí a zdá sa, že niektoré drevené trámy, ktoré niesli požiarom zničenú doskovú dlážku, zapustili do rýh, ktoré lemovali múry z vnútornej strany. Podľa toho pôvodný hradbový múr bol široký 1,8–1,9 m. Súčasne sa doložilo, že oblúk v severovýchodnom rohu paláca nevznikol až pri jeho stavbe (azda v závere 14. až prvej polovici 15. stor.), ale bol už súčasťou hradby z 13. stor. Pri výstavbe paláca a hĺbení jeho základov do starších násypov a sčasti aj pôvodného terénu, sa do interiéru pivnice otvorili aj vynášacie oblúky, vyplnené len zeminou. Z estetických, ale aj praktických dôvodov medzery vyplnili plentami z kamenného muriva, ktoré sa zachovali aspoň v stopových zvyškoch. Ukázalo sa však, že jama vedúca po vnútornej hrane muriva, zachytená v rokoch 2013 a 2014 pri napojení východného múru severozápadnej veže opevnenia na severnú hradbu, nie je základovou ryhou pre takýto múrik, ako sme pôvodne predpokladali, ale pozostatkom „ŕažiarskej sondy“ na získavanie stavebného materiálu. Súčasne sa ukázalo, že intenzita požiaru, alebo aspoň jeho dôsledky, klesali od západnej časti pivnice smerom k jej východnému oblúku. Pôvodný hradobný múr bol z vonkajšej strany zapustený do rastlého terénu, ktorý azda mohli kvôli prekrytiu vrcholov vynášacích oblúkov ešte aj sčasti umelo navýšiť. Medzi hradbou a stredovekou priekopou sa v roku 2018 zachytili štyri objekty. Najvýznamnejší bol objekt 1/Ha, cez ktorý prechádzali základy 1. piliera vynášacieho oblúka východnej hradby. Podľa

sprievodného, pomerne bohatého materiálu ho možno datovať do priebehu kalenderberskej kultúry. V severnej časti plochy sa podarilo odkryť tri jamy kruhového pôdorysu ako zo stredoveku, tak doby halštatskej, pričom najmenej dve z nich možno zaradiť medzi pece.

Pri začíšťovaní pôvodnej dlážky pivnice sa už nezachytili stopy žiadnych stavebných aktivít, ktoré by bolo možné spájať s konštrukčnými prvkami paláca. Začistil sa však takmer kompletný štvrtoblúk vonkajšieho okraja staršej priekopy, ktorá azda obkolesovala násyp, na ktorom a okolo ktorého neskôr vznikol stredoveký hrad. Na základe zlomkov keramiky z predchádzajúcich sezón sa priekopa spájala s dobou halštatskou. V snahe zistiť tvar a dobu vzniku priekopy bol cez ňu vyhlbený rez s rozmermi 6,4 × 2 m. Umiestnenie sondy bolo limitované ochranou zvyškov stredovekých múrov. Preto bola vedená paralelne s južným múrom gotického paláca, kolmo na jej východný okraj. Výkop však ukázal, že priekopu sa nepodarilo prerezať kolmo na jej pôvodný priebeh, ale sonda tvorila len sečnicu kruhu. Preto nebolo možné zachytiť jej pôvodnú šírku, odhadovanú na 5–6 m. Dno priekopy ležalo v hĺbke 2,66–2,7 m od súčasného povrchu. K tomu treba prirátavať najmenej 0,8–1 m terénu, ktorý zničila už stredoveká výstavba. Dno bolo mierne lavórovito prehnuté, ale vonkajší okraj k nemu strmo klesal pod uhlom okolo 75°. Priekopu zahĺbili do svetlého piesčitého ílu, od ktorého sa výrazne odlišovali predovšetkým okrajové zásypové vrstvy z hnedej hlinitej, výrazne zvrstvenej zeminy. Zásypy vytvárali smerom ku dnu sa rozširujúci kužel. Stred zásahu bol vyplnený prehnutými vrstvami piesčitého ílu s drobnými svetlejšími medzivrstvičkami o čosi tmavšieho materiálu, ktoré poukazujú na prírodný proces vyplňovania depresie. Predpokladáme, že asi len posledných 0,4 m v strede zásypu možno považovať za zámernú planírku, azda už späť s výstavbou hradu. Z hlinitých vrstiev sa získal početný praveký keramický materiál, vrátane mazanice, ktorý zodpovedá materiálnej náplni kalenderberskej kultúry. Prekvapením bol nález bronzovej pracky zo záveru doby rímskej, príp. začiatku sťahovania národov spolu s inými zlomkami železa i farebných kovov priamo na jej dne, ktorý postavil datovanie priekopy do nového svetla a tým azda aj ňou obkoleseného staršieho násypu – mohly? Črepový materiál z doby halštatskej sa tak do zásypu mladšej priekopy mohol dostať sekundárne z blízkych, zdá sa početných objektov z tejto doby. Priekopa spolu s ňou ohradeným priestorom si tak vyžiada samostatnú pozornosť.

Ďalším prekvapivým nálezom bolo odkrytie časti mohutného stredovekého kamenného múru v severovýchodnom rohu sondy II. Už v roku 2015 sa tu zistila ohraničená deštruktívna vrstva s približne pravouhlým pôdorysom, ktorú sme považovali za ďalší zvyšok pätky vynášacieho oblúka pôvodnej hradby z 13. stor. Ukázalo sa však, že 1,7–2 m široký múr je výrazne hlbšie založený, ako všetky základy vynášacích pilierov (doposiaľ sa nepodarilo dosiahnuť jeho základovú špáru). Zachytil sa v dĺžke 3,4 m a pokračuje mimo sondu II, pod dnešnú nespevnenú komunikáciu. Múr nebol na úrovni základov prepojený s murivom stredovekej hradby a ani oblúkovým múrom paláca. Jeho funkciu tak môže ozrejmiť až ďalší výskum. V súvislosti s prípravami na povrchovú úpravu a prezentáciu severnej časti hradu sa metódami archeologického výskumu znižovala aj úroveň terénu smerom na západ od pôvodnej sondy I, až na úroveň pôvodného nádvorja. Zistilo sa, že všetky vrstvy nad pochôdnou nivelitou nádvorja súvisia až s postmedieválnymi aktivitami, ale v zásypoch sa nachádzal prakticky len stredoveký sprievodný materiál – fragmenty keramiky, stavebné železka, fragmenty kachlíc, minca a azda zliatky olova z okenných výplní. Súčasne sa ukázalo, že základy murovaného piliera z tehál a kameňa, zachytené v roku 2010, ležia na mladších deštrukciách a nemožno ho preto spájať so stredovekým hradom.

Samostatnou akciou, od roku 2018 oddelenou od výskumu hradu Čeklís, bol výskum prikostolného cintorína smerom na juh od hradných zrúcanín, kde sa zachytili pohreby z konca 17. až priebehu 18. stor.

THE NINTH SEASON OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE ČEKLÍS CASTLE. Bernolákovo (Senec district), Čeklís castle-Várdomb site, systematic excavation, Hallstatt period, Roman period, Middle Ages (13th–15th centuries). Finds deposited at: Slovak National Museum – Archaeological Museum, Bratislava. In the course of nine excavation season, it was possible to uncover about one fourth of the supposed area of the medieval castle of Čeklís (the site of the original medieval castle, now adopted to a bank under an elevated tank), built on the periphery of the Trnavská tabuľa plateau. In 2018, before the area was submitted to monument adaptation, the excavation of its northern part was completed. There, the course of the original stone defensive wall from the 13th century was detected. In the northeastern corner of the area, the defensive wall created a rather regular arch. Later, the defensive wall and the adjacent northwestern tower of fortification were used for construction of probably a palace building, which was destroyed by an intense fire in the second half of the 15th century. The castle ruin was later used by the people from the nearby town as a welcomed source of construction material (quarry stone, bricks, roof tiles

or remains of heating devices). Under the foundations of the palace, approx. a third of a circular ditch was found, including – surprisingly – material from its bottom (a bronze buckle, fragments of bronze plates and iron artifacts) dated to the turn of the Late Roman period and the beginning of the Great Migration period. It originally enclosed an embankment, possibly a mound, used as a basis for wooden-earthen medieval fortification preceding the construction of the stone castle. They probably started building the castle after the Tatar invasion (1241–1242), in the second half of the 13th century.

SIEDMA SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE DIVÍN²¹

Eva F o t t o v á

D i v í n (okr. Lučenec), NKP Hrad Divín (č. ÚZPF 431), hrad, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2018 sa na hrade Divín uskutočnila siedma etapa archeologického výskumu (Fottová/Šimkovic 2018). Aj v tohtoročnej sezóne išlo o výskumné práce spojené s projektom obnovy hradu. Cieľom rekonštrukcie sa stal priestor predhradia (obr. 31: 1). Pracovalo sa v úseku jeho východného opevnenia (sondy 19f/I, 19f/II, 19f/III, 19f/IV, 19f/V), na temene juhovýchodného bastiónu (sonda 13/2018), na hrotitom bastióne (sonda 15) a pri severnej hradbe predhradia (sonda 17a, t. j. interiér miestnosti). Na mieste východného opevnenia bolo hlavným cieľom zistiť a čiastočne odkryť zachovanú časť hradby, ktorá v tomto úseku chýbala. V súvislosti s rekonštrukciou opevňovacieho systému predhradia sa plánuje aj obnova juhovýchodného a hrotitého bastiónu. Z toho dôvodu bolo potrebné preskúmať stav ich zachovania.

Sonda 13/2018 bola umiestnená na temene juhovýchodného bastiónu. Prvú časť sondy tvoril pozdĺžny rez okrajom temena (obr. 31: 2). Odkryla sa tu zdeštruovaná koruna čelného muriva bastiónu a pevný kamenno-maltový povrch, podbiehajúci pod dvojím profil sekundárneho násypu temena. Druhú časť sondy predstavoval kolmý rez na pôvodnú pozdĺžnu sondu 13/2018, umiestnený v smere do vnútra bastiónu (obr. 31: 1). Potvrdilo sa ním, že v prípade kamenno-maltového povrchu ide o pevnú podlahu s niveletou povrchu 310,6–310,7 m n. m. Táto plocha predstavuje povrch staršej stavebnej fázy bastiónu. Na profiloch prerezaného terénu sa zdokumentoval mladší násyp, ktorý tu pôvodne mohol dosahovať výšku okolo 2,8 m. Časť z neho sa preskúmala už v roku 2017 (Fottová 2023, 51). Násyp tvorili striedajúce sa vrstvy pevného stabilného ílu a sypkého kamenitého materiálu. Na základe výsledkov výskumu je evidentné, že tu v záverečnej stavebnej fáze hradu, v 17. stor., došlo k prestavbe bastiónu navýšením jeho palebnej pozície pomocou ílovito-kamenitého násypu.

Hrotitý bastión sa skúmal sondou 15/2018. Ide o mladší bastión, pristavaný z vonkajšej strany juhovýchodného bastiónu, pri vstupnej hradnej bráne. V tohtoročnej sezóne sa odkryl takmer celý jeho pôdorys. Stavba mala dĺžku 18 m a šírku 21 m, v pôdoryse predstavovala trojuholník. Obvodové murivo sa skladalo zo západného a východného ramena. Tie sa zbiehali do čelného hrotu. V mieste hrotu bola zachytená jeho max. výška 5 m. Bočné ramená boli vstavané do svahu. Západné rameno sa zachovalo nad úroveň terénu len v dĺžke 10,6 m. Severozápadným smerom sa strácalo pod zásypmi. Výskumom sa zistilo, že smerom k napojeniu na juhovýchodný bastión murivo nebolo dokončené (sonda 15/Z; obr. 31: 3). Východné rameno sa podarilo odkryť v celej dĺžke 24,3 m. Murivo tu dosahovalo šírku 1,2–1,6 m. Na východnom ukončení sa nachádzal 1,2 m široký otvor s lícovanými bočnými stenami, zatiaľ bližšie neurčenej funkcie (sonda 15/Vb; obr. 32: 1). V mieste napojenia na juhovýchodný bastión sa východné rameno takmer trojuholníkovito rozširovalo. Išlo o nedokončenú stavebnú aktivitu, podobne ako na západnom ramene. V sonde 15/Va sa ozrejmla aj chronologicko-stratigrafická súvislosť medzi juhovýchodným bastiónom a hrotitým bastiónom.

Sonda 17a/2018 predstavuje interiér jednej z miestností hospodárskej budovy na juhovýchodnom nádvorí, ktorá je pristavaná k severnej hradbe predhradia. Výskum sa tu uskutočnil z dôvodu dokončenia uzavretia tohto úseku opevnenia a zároveň z dôvodu sanácie prilahlých architektur. Miestnosť má obdĺžnikový pôdorys s rozlohou 16 m². Severnú stenu tvorí hradba. V nej sa zachytil otvor so šikmým ostiením. Išlo pravdepodobne pôvodne o strieľňu v opevnení, ktorá bola pri výstavbe hospodárskej budovy prestavaná na vstupný otvor znázornený na historickej mape pôdorysu hradu zo 17. stor. Východnú stenu miestnosti tvorí obvodové murivo severovýchodnej bašty. K nej je pristavaná južná obvodová stena

²¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0115/22.

hospodárskej budovy so zaklenutým vstupom (výška 2,3 m, šírka 2 m). Zásyp miestnosti bol znížený tesne nad jej podlahu. Tvorila ju hlinitá vrstva so stopami malty, resp. miestami pevná maltová vrstva. V juhovýchodnom rohu sa zachytili stopy po vykurovacom zariadení (obr. 32: 2). Išlo o tehlovú stavbu s predpokladanými rozmermi 0,8 × 0,9 m.

Sondy 19f/I/2018, 19f/III/2018, 19f/IV/2018 boli situované v úseku východnej hradby predhradia a priľahlej miestnosti. V rámci týchto sond sa zachytila koruna východnej hradby vo výške 308,7–308,8 m n. m. (obr. 32: 5). Z vnútornej strany sa nachádzal interiér miestnosti, ktorá bola odkrytá len torzovite v sondách 19f/I a 19f/IV. Išlo o miestnosť s dĺžkou 5 m a šírkou 5,5 m. Ohraničená bola severnou obvodovou stenou, východnou stenou a zo západu stredovou priečkou. Južnú stenu tvorila hradba. V juhozápadnom rohu miestnosti bola umiestnená tehlová pec, pristavaná k hradbe a k stredovej priečke miestnosti. Ide pravdepodobne o tehlový sokel z kachľovej pece. V súvislosti s touto miestnosťou bola zachytená aj úroveň podlahy vo výške 308,6–308,7 m n. m. Interiér miestnosti bol zasypaný zrútenou tehlovou klenbou.

Sonda 19f/V/2018 bola umiestnená nad predpokladanou východnou hradbou predhradia pri juho-východnom bastióne (obr. 32: 3). Výskumom sa odkryla koruna východného opevnenia vo výške okolo 308,2–308,5 m n. m. Z vnútornej strany hradby sa nachádza ďalší interiér dlhý 7,7 m. Z východu je ohraničený kamennou priečkou zistenou v sonde 19f/III. Západnú stenu tvorí severovýchodné murivo juho-východného bastiónu. Južná stena, hradba, bola zničená takmer až na úroveň predpokladanej podlahy miestnosti, čo je okolo 308,2 m n. m. Napriek tomu sa tu podarilo zistiť ďalšiu strieľňu. Miestnosť bola v spodných úrovniach zavalená kamennou deštrukciou pravdepodobne severnej steny miestnosti, so stopami po horení kameňa, hliny a drevených konštrukcií. Z miestnosti bol odkrytý len úzky priestor pozdĺž vnútorného líca hradby a časť úseku pri stene juhovýchodného bastiónu. V budúcoročnej sezóne bude nevyhnutné odkryť celú severovýchodnú stenu bastiónu a stavebne ju zabezpečiť. Predpokladáme, že v dosiaľ zasutenej severozápadnej časti miestnosti sa bude nachádzať vstup do priestoru juhovýchodného bastiónu.

Sonda 19f/II/2018 predstavuje priestor z exteriérovej strany východnej hradby predhradia (obr. 32: 4). Ide o priestor chránený východnou ušnicou oblého čela juhovýchodného bastiónu. Po znížení terénu sa odkryli okolité architektúry. Na severnej strane sa obnažilo vonkajšie líce hradby do výšky 0,8 m. Na západnej strane sa zachytil juhovýchodný múr bastiónu pristavaný k vonkajšiemu lícu hradby predhradia. Kamenný múr bol dlhý 7 m. Nachádzali sa v ňom dve veľké delové strieľne (šírka 1,9–2 m, výška 1,5 m), ktoré boli v ďalšej fáze zamurované. Výskyt strieľní je dokladom existencie doteraz netušeného interiéru v juhovýchodnom bastióne.

Výsledky výskumu priniesli nové informácie o zástavbe predhradia. V tomto roku sa podarilo zachytiť celú líniu východného opevnenia. Zistilo sa, že v čase zániku hradu tu muselo dôjsť k výraznému porušeniu hradby a príľahlých budov pravdepodobne v dôsledku explózie a následného ohňa. Ďalším významným poznatkom bolo doloženie minimálne dvoch stavebných fáz juhovýchodného bastiónu a existencie neočakávaného interiéru v jeho útrobách.

Literatúra

Fottová/Šimkovic 2018 – E. Fottová/M. Šimkovic: Divín – Hrad Divín, parc. č. 975/1. *Výskumná dokumentácia 19828/18*. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 2018.

Fottová 2022 – E. Fottová: Šiesta etapa archeologického výskumu na hrade Divín. *AVANS* 2017, 2022, 49–51.

THE SEVENTH SEASON OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE DIVÍN CASTLE. Divín (Lučenec district), NCM Hrad Divín castle (CLM no. 431), castle, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2018, seven season of archaeological excavation was carried out at the castle of Devín. It focused on the bailey (Fig. 31: 1). Works were executed in the area of the eastern fortification (trenches 19f/I, 19f/II, 19f/III, 19f/IV, 19f/V), at the top of the southeastern bastion (trench 13/2018), on the pointed bastion (trench 15) and next to the northern defensive wall of the bailey (trench 17a, i. e. room interior). At the top of the southeastern bastion (trench 13/2018), the destroyed coping of the face masonry and solid stone-mortar surface were uncovered (Fig. 31: 2). It is the floor of the older construction phase of the bastion. In the later phase, a 2.8 m tall rampart was located on it. Part of it was excavated in 2017 (Fottová 2022). The rampart was made of layers of solid and stable clay and loose stone material. The excavation revealed that in the 17th century, the bastion was rebuilt by elevation of its firing position. The pointed bastion (trench 15/2018) has a triangular groundplan, 18 m long and 21 m wide. It was attached to the SE bastion. The circumferential masonry consisted of the western (Fig. 31: 3) and eastern wing. They met in the front point, which was 5 m tall. The interior space was filled with clay. The eastern wing was uncovered in the whole length of 24.3 m, with

masonry 1.2–1.6 m wide. On the eastern end, there was a 1.2 m wide opening with unidentified function (trench 15/Vb; Fig. 32: 1). It means unfinished construction activity.

Interior of the utility building in the bailey (trench 17a/2018) is attached to the northern defensive wall of the bailey. Excavation was carried out there due to the enclosure of this part of the fortification. The room has a rectangular groundplan and area of 16 m². The defensive wall is also its northern wall. An opening with oblique casing was detected in it. It was probably an embrasure in the fortification which was rebuilt into an entrance in the course of construction. Backfill of the room was lowered just above its floor made of a layer of loam with traces of mortar. In the southeastern corner, traces of a heating device were detected (Fig. 32: 2). Trenches 19f/I/2018, 19f/III/2018, 19f/IV/2018 were located next to the eastern defensive wall of the bailey. Coping of this wall was detected just above the adjacent room's floor (Fig. 32: 5). The room was 5 m long and 5.5 m wide. It was not completely uncovered. In the southwestern corner of the room, a brick plinth of a heating device was found. The room was filled with collapsed brick vaulting. Trench 19f/V/2018 was situated in the section of the bailey's eastern fortification next to the southeastern bastion. Coping of the fortification was also uncovered as well as another interior, 7.7 m long, uncovered on its interior side. The defensive wall was destroyed down to the level of the supposed floor of the room (Fig. 32: 3). Despite this, another embrasure was identified. Trench 19f/II/2018, situated on the exterior side of the bailey's eastern defensive wall uncovered the exterior face of the defensive wall, up to the height of 80 cm. On the western side, the southeastern wall of the bastion, 7 m long, was detected. It contained two large cannon embrasures (199–200 cm wide, 150 cm tall), secondarily bricked-up (Fig. 32: 4). On the southern side of the trench, the eastern end of the southeastern bastion's rounded face, 6.9 m long and 2.5 m wide, was found. Results of the excavation brought new information on the bailey's architecture. In 2018, the complete line of the eastern fortification was recorded. It was discovered that in the time of the castle's demise, the defensive wall and the adjacent buildings must have been severely damaged, probably as a result of an explosion and the subsequent fire. Another important information was confirmation of at least two construction stages of the southeastern bastion and existence of the previously unknown interior in the southeastern bastion with secondarily bricked-up cannon embrasures.

VÝSKUM NA DEMÄNOVSKEJ HORE V KATASTROCH DEMÄNOVSKEJ DOLINY A LIPTOVSKÉHO MIKULÁŠA-PLOŠTÍNA²²

Martin Furman – Lucia Benediková – Zuzana Šimková

Demänovská Dolina a Liptovský Mikuláš, časť Ploštín (okr. Liptovský Mikuláš), poloha Demänovská hora/Demänovská poludnica, refúgium, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, staršia doba halštatská - staršia doba laténska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, Liptovské múzeum v Ružomberku, Krajský pamiatkový úrad Žilina.

V roku 2018 autori príspevku v spolupráci s členmi spolku SEPTENTRIO uskutočnili prieskum archeologického náleziska – refúgia Demänovská hora. Archeologický prieskum bol vyvolaný bezodplatným odovzdaním početného súboru archeologických nálezov, ktoré sa našli detektorom kovov v 90. rokoch 20. stor. prevažne na strmých svahoch refúgia.

Lokalita je známa z predchádzajúcich terénnych aktivít i z literatúry a patrí k sídliskovému areálu zahŕňajúcemu okrem prezentovaného refúgia i hradisko v polohe Rohačka v katastri Liptovského Mikuláša-Ploštína a sídlisko na jeho západnom úpätí (*Benediková a i.* 2019, 51–88; *Benediková/Švihurová/Šimková* 2020, 38, 39; *Pieta* 1981; 1983).

Archeologické nálezy odovzdané na Krajský pamiatkový úrad v Žiline koncom roka 2017 predstavujú súbor železných a bronzových hrotov šípov a ďalších železných predmetov, ako ihly, sekerky, kosáky a zlomky drobných predmetov.

Detektorový prieskum uskutočnený v máji a v auguste 2018 potvrdil polohy výskytu prevažnej väčšiny odovzdaných nálezov – železných a bronzových hrotov šípov, ktorých zhluky sa sústreďovali na severných svahoch Demänovskej hory. Novým zistením bolo dokázanie výskytu hrotov aj na južných svahoch.

Získané nálezy umožňujú spresnenie poznatkov o chronológii náleziska. Doteraz sa vedelo o využití polohy v neskoršej dobe halštatskej až včasnej/staršej dobe laténskej (*Pieta* 1981; 1983) a jej využitie

²² Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0399/18. Je stručným predstavením výsledkov výskumu na nálezisku, ktoré boli podrobnejšie publikované na inom mieste (*Furman/Benediková/Šimková* 2019, 86–83).

v priebehu mladšej doby halštatskej (HC2–HD1) sa predpokladalo na základe nemnohých indícií (Benediková 2006, tab. XLI: 20). Na základe nových nálezov umožňuje o skoršom osídlení než v neskoršej dobe halštatskej uvažovať napr. bronzová plechová loďkovitá spona s romboidne rozšíreným lučíkom (obr. 33: 36). Analogické spony sa datujú do raného 7. stor. pred n. l., t. j. do mladšieho HC1 (Teržan 1990, 100, 101, mapa 13, obr. 24: 6). Bronzové klincovité záušnice (obr. 33: 33–35) sú artefakty so širším datovaním v rámci doby halštatskej (pozri Pabst-Dörrer 2000; Parzinger 1993). Určite mimoriadne zaujímavá a očakávaná bude podrobná typologicko-chronologická analýza veľkého súboru hrotov šípov (vyše 300 ks). Nachádza sa v ňom niekoľko typov bronzových i železných hrotov. Medzi bronzovými typmi možno rozoznať dvojkridelkové hroty (obr. 33: 1), trojkridelkové hroty s vnútornou tuľajkou (obr. 33: 2, 3, 7, 8 a i.), s vyťahnutou krátkou tuľajkou (obr. 33: 17, 18) a s dlhšou tuľajkou, trojboké hroty s krátkou tuľajkou (obr. 33: 5, 6) a bez tuľajky (obr. 33: 9, 10). V rámci základných typov trojbokých a trojkridelkových hrotov sa dá rozlíšiť viacero morfológických variantov. Medzi železnými hrotmi sú exempláre s plochým „dvojkridelkovým“ hrotom a s dlhou tuľajkou (obr. 33: 27, 28), so spätnými kridelkami s dlhou tuľajkou, exempláre s trojbokým hrotom a s dlhou tuľajkou, so štvorhranným (so štvorcovým alebo obdĺžnikovým prierezom) hrotom a s dlhou tuľajkou. Na tuľajkách železných hrotov je rozpoznateľný technologický kováčsky šev. Pozoruhodné sú jednoduché ploché trojuholníkové železné hroty s dierkami na upevnenie vláknom na násadu šípu, ku ktorým zatiaľ nepoznáme analógie (obr. 33: 31, 32). Väčšina súboru bronzových hrotov sa dá zaradiť k neskorohalštatským až včasnotatenským typom, vyskytujúcim sa v prostredí vekerzugskej kultúry (Kozubová 2013, 88–92). Hroty s vonkajšou tuľajkou, rovnako ako loďkovitá spona, sekera s tuľajkou (tzv. severoalpínsky typ s datovaním od neskoršej doby bronzovej do včasnej doby laténskej; pozri Benediková 2014; 2017) a klincovité záušnice však nevyklúčujú ani úvahy o osídlení polohy v skorších obdobiach doby halštatskej. O využití polohy v dobe laténskej (včasnej–staršej; LTA–LTB) svedčia i ďalšie dve sekery s otvorenou tuľajkou a s rozšíreným ostrím (Furman/Benediková/Šimková 2018, p. č. 1/2018, obr. 2: 1, 2) a železné kosáky (Furman/Benediková/Šimková 2018, p. č. 25/2018; obr. 4: 2, 3).

Literatúra

- Benediková 2006 – L. Benediková: *Besiedlung der Westkarpaten und des nördlichen Teils der Ostkarpaten von der Hallstattzeit zur Mittellatènezeit*. Dizertačná práca. Univerzita Komenského Bratislava. Archeologický ústav SAV Nitra – Filozofická fakulta Nitra – Bratislava 2006.
- Benediková 2014 – L. Benediková: Nepublikované nálezy z neskoršej doby bronzovej a z doby halštatskej/včasnej doby laténskej zo známych stredoslovenských lokalít v kultúrno-chronologickom kontexte. In: J. Čiznářová/N. Venclová/G. Březinová (ed.): *Moravské křižovatky: Střední Podunají mezi pravěkem a historií (Věnováno památce Miloše Čiznáře)*. Brno 2014, 15–33.
- Benediková 2017 – L. Benediková: Kulturkontakte des slowakischen Teils der Westkarpaten während der Hallstattzeit. In: E. Miroššayová/Ch. Pare/S. Stegmann-Rajtár (Hrsg.): *Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien*. Archaeolingua 38. Budapest 2017, 335–381.
- Benediková/Švihurová/Šimková 2020 – L. Benediková/M. Švihurová/Z. Šimková: Archeologické terénne výskumy v Liptove. AVANS 2015, 2020, 38, 39.
- Benediková a i. 2019 – L. Benediková/M. Furman/Z. Bielichová/J. Mihályiová/J. Tirpák: Čo (staro)nového pod Roháčkou? Úlomky poznania pravekého a včasnodejinného sídliskového areálu v Liptovskom Mikuláši a Demänovskej Doline. In: L. Benediková/G. Březinová/E. Horváthová/S. Stegmann-Rajtár (ed.): *Fragments of time. Dedicated to Elene Miroššayovej k 70. narodeninám*. Študijné zvesti AÚ SAV, Supplementum 1. Nitra 2019, 51–88. DOI: <https://doi.org/10.31577/szsausav.2019.suppl.1.2>
- Furman/Benediková/Šimková 2018 – M. Furman/L. Benediková/Z. Šimková: *Výskumná dokumentácia z archeologického prieskumu refúgia Demänovská hora (Demänovská poludnica) v k. ú. Demänovská Dolina a Ploštín, okr. Liptovský Mikuláš*. Výskumná dokumentácia KPÚ Žilina 09/2018/, výskumná správa AÚ SAV Nitra 19799. Žilina – Nitra 2018. Dokumentácia AÚ SAV.
- Furman/Benediková/Šimková 2019 – M. Furman/L. Benediková/Z. Šimková: Nové poznatky o refúgiu na Demänovskej hore. In: B. Lofajová Danielová/M. Furman (ed.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku II. a III. Zborník príspevkov z 2. a 3. ročníka konferencie archeológov pôsobiacich v oblasti stredného Slovenska, Banská Bystrica 2017 – Oravský Podzámok 2018*. Dolný Kubín – Bratislava 2019, 76–83.
- Kozubová 2013 – A. Kozubová: *Pohrebiská vekerzugskej kultúry v Chotíne na juhozápadnom Slovensku*. Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses 1. Bratislava 2013.
- Pabst-Dörrer 2000 – S. Pabst-Dörrer: *Untersuchungen zu hallstattzeitlichen Frauentrachten mit Spiralbrillenfibeln zwischen Alpen, Karpaten und Ostsee*. Internationale Archäologie 51. Berlin 2000.
- Parzinger 1993 – H. Parzinger: Zum Ende der westlichen Lausitzer Kultur – Kulturverhältnisse zwischen Elbe und Warthe während des 5. vorchristlichen Jahrhunderts. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 74, 1993, 503–528.

Pieta 1981 – K. Pieta: *Refúgiá z doby halštatskej v Liptove*. *Liptov* 6. Martin 1981, 53–66.

Pieta 1983 – K. Pieta: Halštatské výšinné sídliská v Liptove. *Archeologické rozhledy* 35, 1983, 39–48.

Teržan 1990 – B. Teržan: *Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem*. *The Early Iron Age in Slovenian Styria*. Ljubljana 1990.

THE EXCAVATION ON DEMÄNOVSKÁ HORA IN CADASTRES OF DEMÄNOVSKÁ DOLINA AND LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ-PLOŠTÍN. Demänovská Dolina – Liptovský Mikuláš-Ploštín (distr. Liptovský Mikuláš), site Demänovská hora/Demänovská poludnica, refuge place, archaeological excavations for scientific and documentation purposes, Early Hallstatt period – Early La Tène period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra, Liptov museum in Ružomberok, Regional Monument Board Žilina. In 2018 the authors of the paper together with the members of association Septentrio carried out survey of the refuge place on Demänovská hora (Demänovská poludnica). The site is known from previous archaeological activities in 1970s, 1990s, 2000s and 2015 (*Benediková a i.* 2019, 51–88; *Benediková/Švihurová/Šimková* 2020, 38, 39; *Pieta* 1981; 1983). It was defined as a refuge place and dated to wide time span from Late Hallstatt till Early La Tène period (Ha D–Lt A/B1). The current survey was provoked by the information about new finds made by amateur archaeologists and submitted to the Monument Board office in Žilina. The survey yielded rich assemblage of metal – bronze and iron – artefacts, of which the most abundant are the arrowheads of “eastern/nomadic” type. Several types of bronze and iron arrowheads are recognizable in the collection. Among conspicuous finds the boat-shaped fibulae and nail-shaped hair-/ear-rings can be mentioned. Thus, the dating of the site to the Late Hallstatt–Early La Tène period can be confirmed; however some of the artefacts indicate the possibility of site occupation even in earlier stages of the Hallstatt period. The scientific evaluation of the results from the excavations on the site was recently published elsewhere (*Furman/Benediková/Šimková* 2019, 76–83).

Translation provided by the author

VÝSKUM V AREÁLI THERMALPARKU NITRAVA V POĽNOM KESOVE²³

Gabriel F u s e k – Peter B e d n á r – Miroslava K i s s o v á – Petra C h e b e n o v á – Barbara Z a j a c o v á

P o l n ý K e s o v (okr. Nitra), areál Thermalparku Nitrava, záchranný výskum, mladšia doba bronzová, vrcholný stredovek (12.–13. stor.), novovek (2. svetová vojna). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný archeologický výskum v areáli Thermalparku Nitrava v Poľnom Kesove sa vykonával v rokoch 2017–2018. Bol vyvolaný rozširovaním toboganovej haly a stavebnými a technickými úpravami infraštruktúry v areáli. Nadviazal na predchádzajúce výskumy v rokoch 2014 (*Cheben/Zaujecová* 2014), 2016 (*Fottová a i.* 2016) a 2017 (*Žitňan/Rejdovianová* 2017), pri ktorých sa zistilo osídlenie polohy v praveku a vo vrcholnom a neskorom stredoveku. Lokalita sa nachádza na ľavobrežnej terase Cabajského potoka na severozápadnom okraji intravilánu.

Výskum začal v auguste 2017 obhliadkou výkopu ryhy pre elektrický kábel, ktorá viedla od termálneho vrtu k pôvodnej bazénovej budove. Ryha porušila iba vrstvu recentnej navážky a zasiahla do vrstvy čiernozeme, v ktorej sa nerýsovali žiadne objekty.

Ďalšiu etapu výskumu predstavoval plošný výskum na ploche 1, situovanej pod prechodovým traktom medzi toboganovou halou a bazénmi. V rámci toho boli v profile jamy pre toboganovú halu zistené dva objekty. Po odstránení ornice na úroveň sprašového podlažia tu bolo preskúmaných spolu osem objektov. Na jar v roku 2018 bol realizovaný výskum na ploche východne a severne od toboganovej haly. Tu sa podarilo preskúmať spolu 48 objektov (obr. 34).

Okrem výskumu v okolí toboganovej haly sa vykonala aj obhliadka zemných prác na čističke odpadových vôd, ktorá sa stavala v inudačnom území potoka južne od bazénov. Na tejto ploche sa zistila mohutná vyše tri metre mocná vrstva ilimerizovaných hlinitých sedimentov bez stôp antropogénnych nálezov a objektov.

Výskumom v okolí toboganovej haly sa zistilo, že objekty sa vyskytovali iba na vyššie položenej časti svahu terasy a samotnej terase potoka. V spodnej časti svahu sa žiadne stopy osídlenia nezistili.

²³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

Preskúmali sme spolu 56 zahĺbených objektov z praveku až novoveku (obr. 34). Najstaršiu skupinu objektov predstavujú praveké zahĺbené objekty z mladšej doby bronzovej (kultúra stredodunajských popolnicových polí – objekty 7, 40 a 45). Z pravekých objektov stojí za zmienku objekt 7. Išlo o zahĺbenú zásobnú jamu, okolo ktorej boli štyri kolové jamy (7A–7D). Z tohto obdobia pravdepodobne pochádza aj objekt 16, ktorý neobsahoval žiadne nálezy a bol datovaný iba na základe charakteru zásypu objektu.

Prevažná väčšina datovaných objektov pochádza z vrcholného stredoveku. Z tohto obdobia sa preskúmalo 23 objektov. Išlo o časť zaniknutej stredovekej dediny, z ktorej sa odkryli dve zahĺbené časti domov s pecami (objekty 5 a 15), jedna samostatná pec vyhlbená do sprašového podlažia (objekt 6), viacero zásobných jám a sústava kolových jám pri domoch. Pravdepodobne spodnú časť výkopu tretieho domu tvorí objekt 46 s príľahlou prepálenou plochou, ktorá je pravdepodobne zbytkom pece (objekt 47). Lokalita bola v stredoveku osídlená pravdepodobne dlhšiu dobu, o čom svedčia superpozície stredovekých objektov. Išlo o superpozíciu objektu 1 nad objektom 2 a superpozíciu domu s jazykovitým výbežkom v rohu (objekt 5) nad pecou vyhlbenou do sprašového podlažia (objekt 6). Nejasná je funkcia žlabu v severnej časti skúmanej plochy. Pravdepodobne ide o hospodársky objekt, patriaci k zaniknutej stredovekej dedine.

Stredoveké objekty datujeme na základe malého počtu nálezov a typu zahĺbených obydlí s pecou v rohu do 12.–13. stor. Malé množstvo huteľných nálezov v objektoch naznačuje pokojný zánik osídlenia a opustenia lokality.

Okrem stredovekých objektov sa preskúmali tri objekty datované do novoveku (objekty 3A, 3B, 3C). Išlo o strelecké okopy z 2. svetovej vojny, čo naznačujú nálezy nábojníc zo zásypu a ich tvar.

Výskum v areáli Termalparku v Poľnom Kesove spolu s predchádzajúcimi záchrannými výskumami doplnil naše poznatky o osídlení tohto priestoru. Podáva obraz najmä o stredovekom osídlení polohy a o štruktúre zaniknutej stredovekej osady. Bude nevyhnuté sledovať aj ďalšie zemné práce na dosiaľ neskúmaných a neporušených plochách, aby sa rozšírilo poznanie pôdorysnej štruktúry tejto osady a spresnilo jej časové zaradenie.

Literatúra

- Cheben/Zaujecová 2014 – I. Cheben/M. Zaujecová: *Poľný Kesov „Revitalizácia areálu Thermal Kesov – SO 01 Krytý bazén, SO 02 nový vonkajší bazén“*. Výskumná dokumentácia 18555. Nitra 2017. Dokumentácia AÚ SAV.
- Fottová a i. 2015 – E. Fottová/ Z. Poláková/P. Smetanová/M. Zaujecová: *Poľný Kesov „Tobogánová hala“*. Výskumná dokumentácia 18962. Nitra 2015. Dokumentácia AÚ SAV.
- Žitňan/Rejdovjanová 2016 – A. Žitňan/Z. Rejdovjanová: *Poľný Kesov. Revitalizácia areálu – IV. etapa*. Výskumná dokumentácia 19367. Nitra 2016. KPÚ Nitra.

THE EXCAVATION IN THE AREA OF THE THERMALPARK NITRAVA IN POĽNÝ KESOV. Poľný Kesov (Nitra district), area of the Thermalpark Nitrava, rescue excavation, Late Bronze Age, High Middle Ages (12th–13th centuries), Modern period (WWII). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The rescue excavation in the area of Thermalpark Nitrava in Poľný Kesov was carried out in 2017–2018. The excavation started in August 2017 by a survey of the excavated furrow for power cables leading from the thermal well to the original pool building. The furrow disturbed only a layer of recent made-up ground and interfered with a chernozem layer without any looming features. The next stage of the excavation was an area excavation around the water slide hall. There, 56 features from prehistory to the Postmedieval period were studied in total (Fig. 34). They occurred only on the higher located slope of the terrace and the stream terrace. The oldest group of features includes features from the Late Bronze Age (the Middle-Danube Urnfield culture – features 7, 40, 45 and probably also 16). Most of the dated features come from the High Middle Ages. 23 features from this period were investigated. It was part of an extinct medieval village, with two uncovered sunken parts of houses with stoves (features 5 and 15), one separate stove dug in the loess subsoil (feature 6), several storage pits and a system of stakeholes near the houses. The site was probably settled for a long time in the Middle Ages, which is documented by superpositions of medieval features. Function of the trough in the northern part of the excavated area is not clear. It is probably a utility building belonging to the extinct medieval village. The medieval features are dated – based on a small number of finds and type of the sunken features with stoves in the corners – to the 12th–13th centuries. Besides the medieval features, three features dated to the Postmedieval period were excavated (features 3A, 3B, 3C). They were shooting trenches from WWII, which is suggested by finds of cartridge cases from the backfill and their shapes.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V POLOHE HOZELEC-DUBINA

Matúš H u d á k – Mária H u d á k o v á – Juraj T i m u r a

H o z e l e c (okr. Poprad), extravilán, poloha Dubina, výšinná poloha, výskum na vedecké a dokumentačné účely, neolit – eneolit, doba bronzová, doba železná, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi.

Archeologická lokalita Dubina sa nachádza v okrese Poprad na rozhraní katastrálnych území obcí Hozelec a Hranovnica. Leží na hrebeni pohoria Kozie chrbty, po ktorom prechádza aj spomínaná katastrálna hranica.

Archeologický výskum v polohe Hozelec-Dubina realizovalo Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi v roku 2018 (*Hudáková/Hudák/Timura 2018a*, 49–55; *Hudáková/Hudák/Timura 2018b*, 11–17). Výskum bol realizovaný na vedecké a dokumentačné účely s cieľom priniesť nové poznatky o lokalite. Počas archeologického výskumu a detektorového prieskumu lokality, ktorý trval niekoľko mesiacov, sa podarilo nájsť iba veľmi málo keramiky. Zlomky nádob sú navyše veľmi malé a ťažko datovateľné. Minimálne jeden z nich môžeme s istotou zaradiť do stredoveku, no v súbore sa pravdepodobne nachádzajú aj praveké exempláre. Výrazný nedostatok keramických nálezov svedčí o tom, že poloha nebola nikdy dlhodobosídlená väčším počtom ľudí. Doložená je ale prinajmenšom krátkodobá prítomnosť ľudí v dobe bronzovej, železnej, stredoveku a novoveku. Najzaujímavejším nálezom je depot šperkov so zachovanými kúskami kože, ktorý interpretujeme ako ozdobnú pokrývku hlavy. Výsledky výskumu boli odborne spracované a publikované v roku 2019 v samostatnej monografii, preto sa im na tomto mieste nebudeme ďalej venovať (*Hudáková/Hudák/Timura a kol. 2019*).

Literatúra

Hudáková/Hudák/Timura 2018a – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Nepísané dejiny Hozeleca. In: M. Hudák/M. Števík (zost.): *Hozelec*. Hozelec 2018, 37–55.

Hudáková/Hudák/Timura 2018b – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Predbežné výsledky archeologického výskumu na Dubine pri Hozeleci. In: Z. Krempaská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník 9*. Spišská Nová Ves 2018, 11–17.

Hudáková/Hudák/Timura a kol. 2019 – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura a kol.: *Archeologický výskum v polohe Hozelec-Dubina/Archaeological Research in Hozelec, Dubina Site*. Spišská Nová Ves 2019.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE SITE OF HOZELEC-DUBINA. Hozelec (Poprad district), rural area, Dubina site, hill-top site, excavation for scientific and documentation purposes, Neolithic – Eneolithic, Bronze Age, Iron Age, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Spiš Museum in Spišská Nová Ves. The archaeological excavation brought new information from the site, but mainly a depot of jewels from the Bronze Age interpreted as an ornamental head cover.

PREDSTIHOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V SPIŠSKOM PODHRADÍ

Matúš H u d á k – Mária H u d á k o v á – Juraj T i m u r a

S p i š s k é P o d h r a d i e (okr. Levoča), intravilán, poloha Pažica, predstihový výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi.

Archeologický výskum v polohe Pažica v Spišskom Podhradí bol vyvolaný výstavbou novej VN prípojky pre potreby Spišského Salaša v roku 2018. Prípojka bola vedená v zemi. Trasa vychádzala od Spišskej Kapituly, obchádzala archeologickú lokalitu na Pažici z južnej a západnej strany a cez Pažicu pokračovala k Spišskému Salašu. Vzhľadom na to, že trasa prípojky obchádzala uvedenú archeologickú lokalitu v tesnej blízkosti, Krajský pamiatkový úrad Prešov vydal rozhodnutie, v ktorom investorovi nariadil vykonať v trase stavby záchranný archeologický výskum. Výskum mal byť realizovaný formou sledovania výkopových prác.

Archeologický výskum na trase VN prípojky zachytil jeden archeologický objekt (obr. 35: 1), ktorý bol interpretovaný ako jama po ťažbe travertínu. Charakter jeho výplne naznačuje, že po skončení funkcie bol vyplnený naplaveninami. Vrstvy obsahovali pomerne homogénny keramický materiál, ktorý je možné datovať približne do druhej polovice 14. stor. (obr. 35: 2–7). Medzi nálezmi sa však objavili aj

ojedinelé včasnónovoveké črepy, ktoré tvorili menej ako 3 % všetkých keramických zlomkov. Datovanie objektu na základe výplne je z viacerých dôvodov značne komplikované a je závislé na interpretácii tafonómie lokality. S istotou môžeme objekt datovať iba rámcovo do druhej polovice 14. stor. až novoveku (Hudáková/Hudák/Timura 2020, 16, 17). Využívanie objektu v druhej polovici 14. stor. by mohli podporovať nálezy stredovekých denárov v blízkosti objektu a výsledky výskumu A. Vallaška zo 70. rokov 20. stor. Stredoveké stavby na Pažici boli podľa neho postavené z travertínu a niektoré z nich boli prestavované ešte v 14. stor. Zánik všetkých stavebných objektov kladie autor do prvej polovice 15. stor. (Vallašek 1979; 1999, 65). V trase VN prípojky boli okrem toho zozbierané rôzne ojedinelé nálezy. Väčšina z nich bola získaná pri predstihovom prieskume trasy pomocou detektora kovov. Tieto stredoveké a novoveké artefakty odrážajú rôzne aktivity, ktoré sa na Pažici odohrávali. Niektoré by mohli súvisieť s náboženským charakterom Pažice, ktorá je známa aj ako Spišský Jeruzalem – privesok so sv. Karolom Boromejským, vrchnák z kahanca sviečky, zlomky liatinového svietnika. Nález olovenej guľky s priemerom 15 mm je zas pravdepodobne odrazom poľovníctva alebo vojenstva. Pri Kaplnke sv. Jána Nepomuckého, ktorá sa nachádza necelých 400 m od nálezu táborilo v roku 1849 približne 3000 ruských vojakov cára Mikuláša I (Olejník 2014, 60). Kovová známka s nápisom 1921, SPIŠ. PODHRADIE, ŽUPA SPIŠSKÁ by zas mohla súvisieť s turizmom alebo chovom hospodárskych zvierat. K zaujímavým nálezom patria aj stredoveké a novoveké mince. Samostatnú kategóriu tvoria nálezy, ktoré pochádzajú z mohutných novovekých navážok na východnom konci ryhy ako napr. tehly, fragmenty ľudských kostí a takisto predmety, ktoré by s týmito alebo podobnými navážkami mohli súvisieť, napr. sklovitá tavenina, kameň z taviacej pece (?) s nataveným povrchom či zelenkastá hornina. Navážky pochádzajú pravdepodobne z priestoru Spišskej Kapituly a vznikli zrejme v súvislosti s prestavbami niektorých objektov v priebehu 20. stor.

Literatúra

- Hudáková/Hudák/Timura 2020 – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Archeologické výskumy Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi v rokoch 2018–2020. In: Z. Krempaská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník* 10. Spišská Nová Ves 2020, 11–20.
- Olejník 2014 – V. Olejník: Dejiny Spišského Jeruzalema – kalvárie pri Spišskej Kapitule. In: V. Barbuščáková (ed.): *Spišský Jeruzalem: história, fauna, flóra*. Spišská Nová Ves 2014.
- Vallašek 1979 – A. Vallašek: Výskum Spišskej kapituly. *AVANS* 1978, 1979, 276.
- Vallašek 1999 – A. Vallašek: Zaniknutý kláštor svätého Martina nad Spišskou Kapitulou. *Pamiatky a múzeá* 2, 1999, 61–65.

THE DEVELOPMENT-LED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN SPIŠSKÉ PODHRADIE. Spišské Podhradie (Levoča district), urban area, Pažica site, development-led excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Spiš Museum in Spišská Nová Ves. The excavation in Spišské Podhradie, Pažica site, was carried out in form of monitored excavations in September to October 2018. Since no archaeological features were identified during topsoil removal, a furrow was excavated. In its profile, a feature interpreted as a pit from travertine exploitation, roughly dated to the second half of the 14th century – Postmedieval period, was finally detected.

VÝSKUM V PROVINČNOM DOME V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI

Matúš H u d á k – Mária H u d á k o v á – Juraj T i m u r a – Peter B a r t a

S p i š s k á N o v á V e s (okr. Spišská Nová Ves), intravilán, NKP Provinčný dom (č. ÚZPF 599), Letná ulica, parc. č. KN-C 125, 126, predstihový výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi.

Výskum realizovalo Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi v rámci dotácie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v programe Obnovme si svoj dom a podprograme Obnova kultúrnych pamiatok. V rámci archeologického výskumu v sezóne 2018 boli na Letnej ulici 57/50 zrealizované dve sondy (Hudáková/Hudák/Timura 2020, 12, 13). Sonda 1 bola situovaná v najsevernejšej časti suterénu dvorového krídla, pozdĺž severnej obvodovej steny (obr. 36: 1). Sonda 2 bola umiestnená na dvore Provinčného domu, pri severovýchodnom nároží dvorového krídla. Dlhšou osou bola orientovaná pozdĺž jeho východnej fasády s presahom do priestoru prejazdu (obr. 36: 2). Cieľom sondáže bolo zdokumentovať stratigrafiu terénu a jej vzťah k murivu dvorového krídla. V sonde 1 sa pod betónovou podlahou suterénu nachádzala vrstva škvary, ktorá poslúžila buď ako planírka pod betónovú vrstvu alebo predstavovala samostatnú

povrchovú úpravu suterénu z 20. stor. Pod opísanými recentnými vrstvami sa nachádzala ešte maltová vrstva 4. Tú ale v úzkom páse pozdĺž päty obvodových murív prekrývala ílová vrstva 12. Maltová vrstva 4 môže predstavovať pozostatok maltovej podlahy alebo môže ísť o vrstvu malty, ktorá sa na dne pivnice nahromadila pri jej výstavbe alebo stavebných úpravách. Pravdepodobne nad maltovou vrstvou ležala pôvodne aj väčšia pieskovecová platňa, ktorá by mohla predstavovať posledný pozostatok kamennej barokovej dlažby. Takáto dlažba bola odkrytá v južnej časti suterénu dvorového krídla počas archeologických výskumov firmy Via Magna, s. r. o., v rokoch 2010, 2011 a 2015.

Je možné, že ešte pred vznikom maltovej vrstvy 4 bola podlaha pivnice znížená. Ílová vrstva 12 pri päťtách obvodových stien by v takom prípade predstavovala podložie, ktoré zostalo nalepené na základovom murive prehlbenej pivnice a ktoré neskôr odpadlo. Ak ale dno suterénu nebolo prehlbované, potom ílovitá vrstva 12 predstavuje zrejme určitú formu staršej hlinitej omietky alebo ílovej izolácie. Maltová vrstva ležala na sterilnom ílovom podloží. Vo východnej časti sondy 1 sa ešte podarilo čiastočne preskúmať objekt 1, ktorý predstavuje suterén stredovekej stavby. Tá bola orientovaná približne v smere sever – juh a jej suterén mal výrazne podlhovastý pôdorys so šírkou len cca 1,5 m. Objekt 1 predstavujúci suterén mal nerovnomerne hlboké dno. Severná, plytšie zahĺbená časť, mala v čase zániku stredovekej stavby dno v hĺbke cca 1,8 m od povrchu súvekeho terénu (povrchu vrstvy 12 v sonde 2). Dno výraznejšie zahĺbenej časti (v čase zániku už zasypanej a nevyužívanej) sa ale nachádzalo až v hĺbke takmer 3 m. V oboch prípadoch bolo dno zahĺbené až do štrkovej vrstvy podložia. Vyššie položená časť objektu 1 (suterén stredovekej stavby) zanikla pri požiari. Požiarové vrstvy v pôvodnej zánikovej polohe obsahovali keramiku datovateľnú do 15. stor. Po požiari bol spálený suterén obsahujúci zhorenisko zasypaný. Súčasťou požiarových vrstiev boli aj zuhoľnatené kusy driev. Najväčšie a najkompaktnejšie ležali takmer na dne objektu v čiernej uhlíkovej vrstve (vrstva 8) a boli obklopené vyššie ležiacimi vrstvami, vrátane mazanicovej kryhy. Ojedinele sa v požiarových vrstvách vyskytli aj menšie nedohorené kusy driev. Južná, výrazne zahĺbená časť objektu 1, prešla zložitejším vývojom. Ešte pred požiarom bola táto časť vyplnená ílovitohlinitou vrstvou 15, do ktorej bola vyhlbená odpadová jama (žumpa?). Po zaplnení odpadovej jamy vrstvou 16 a možno aj jej čiastočnom zasypaní, bola jej horná časť neskôr pravdepodobne porušená mladším zásahom. Nakoniec bola znížená časť objektu 1 s nepoužívanou odpadovou jamou zasypaná až do úrovne štrkovej vrstvy 14.

Vrstva 14 môže indikovať pochôdznu úroveň zahĺbeného objektu 1 v čase pred požiarom. Ak by išlo naozaj o pochôdznu úroveň, znamenalo by to, že južná, výrazne zahĺbená časť objektu 1, bola zasypaná už v čase, kedy sa jeho vyššie položené časti ešte využívali. Klesanie štrkovej vrstvy južným smerom by mohlo byť spôsobené práve postupným sadaním zasypania (vrstvy 15). Nemožno vylúčiť ani to, že výrazne zahĺbená časť objektu 1 predstavuje samostatný starší a hlbší objekt, ktorý neskôr prekryl mladší a plytší objekt suterénu. Štrková vrstva 14 by v takom prípade oddeľovala výplň staršieho a hlbšieho objektu s odpadovou jamou od mladšieho a plytšieho suterénu. Výplň pod štrkovou vrstvou (vrstva 15) však poskytla iba ojedinele datovateľné nálezy, ktoré sa z chronologického hľadiska nijak výrazne neodlišujú od materiálu z požiarových vrstiev z vyššie položených častí objektu 1. Z výplne odpadovej jamy (vrstva 16) sa podarilo získať iba menšie kusy dreva – v jednom prípade so stopami opracovania – a ojedinele kosti so stopami po rezaní. Steny suterénu (severnej, vyššie položenej časti objektu 1) mali pravdepodobne drevenú alebo drevo-hlinitú výstuž. Nezdá sa ale, že by išlo o kolovú konštrukciu, pretože na dne objektu sa nepodarilo zachytiť stopy kolových jám. Podľa odtlačkov v prepálenej mazanici sa v konštrukcii stredovekej stavby uplatnila stredne veľká guľatina, okresané hranoly alebo dosky a tiež tenšia tyčovina alebo hrubšie prútie. Podľa dendrochronologickej a dendroarcheologickej analýzy išlo vo všetkých prípadoch o ihličnaté dreviny, ktoré boli určené ako jedľa biela a smrek/smrekovec). Bohužiaľ žiadnu z odobratých vzoriek sa nepodarilo datovať. Na jednej zo zuhoľnatených vzoriek nájdených v suteréne sa ale zistili znaky vystavenia časti povrchu dreveného prvku vplyvom počasia pred archeologizáciou – predmetný povrch bol exponovaný v nechránenom exteriéri. Mohlo by teda ísť o prvok, ktorý bol umiestnený na fasáde a ktorý sa pri požiari prepadol až do suterénu. Nedá sa však vylúčiť ani opakované použitie dreva zo staršej rozobratej konštrukcie, kde bol tento kus vystavený vplyvom počasia. Na inej vzorke sa zas zistila anaeróbna degradácia, ktorá by mohla poukazovať na depozíciu dreveného prvku vo vode, vodou nasýtenom sedimente alebo v prostredí s nedostatkom kyslíka (napr. íly) predtým, ako prvok zuhoľnatel. Tento prvok bol obklopený vrstvou prepálenej mazanice, čo znamená, že mohol byť súčasťou kombinovanej drevo-hlinitej konštrukcie. Vystavenie vode je ale takisto možné, pretože hladina spodnej vody na tomto území vystupuje pomerne vysoko. Skúmaný stredoveký suterén bol ale napriek tomu úplne suchý. Len vrstvy v spodnej výraznejšie zahĺbenej časti objektu 1 boli výraznejšie vlhké. Táto zahĺbená časť mohla teda hypoteticky slúžiť aj ako drenážna jama pre plytšie zahĺbený stredoveký suterén. Voda do nej mohla presakovať cez štrkové podložie, do ktorého boli obidve časti zahĺbené. Jeden vstup do suterénu viedol zo západnej strany. Reprezentuje ho jazykovitý výbežok so

stupňovite klesajúcim dnom – schodmi. Schody tvorili pravdepodobne iba jednoduché hlinené stupne. Vstup bol, zdá sa, uzavretý drevenými dverami. Prítomnosť dverí naznačuje obhorené drevo ležiace na štrkovom podlaží na rozhraní vstupu a interiéru, ktoré by mohlo predstavovať pozostatok prahu a tiež mohutný plochý železný predmet (kovanie dverí?) nájdený v mazanicovej kryhe v bezprostrednej blízkosti vstupu. Kamennú štruktúru zachytenú na okraji objektu severne od vstupného výbežku je ťažké interpretovať. Tvorí ju lomový pieskovec spájaný ílom. V smere V – Z mal šírku cca 0,4 m a zdalo sa, že bol lícovaný smerom do interiéru objektu 1.

So stredovekým suterénom zachyteným v sonde 1 súvisí pravdepodobne aj murivo 20 odkryté v sonde 2. Ide o posledné riadky 0,5–0,6 m širokého základu z lomového pieskovca spájaného ílom. Murivo malo rovnakú orientáciu ako stredoveký suterén v sonde 1. Prebiehalo približne v smere sever – juh a do sterilného prírodného podlažia zasahovalo do hĺbky cca 0,6 m. Základové murivo bolo rozobraté v 15. stor., teda približne v rovnakom období, v akom zhorel a zanikol aj spomínaný suterén. Výkop po rozobraní, ktorý bol dobre viditeľný na severnom aj južnom profile sondy, totiž vyplňala vrstva 12 a s ňou súvisiace vrstvy 14 a 16, ktoré obsahovali materiál datovateľný do 15. stor. (obr. 36: 4, 5). Rovnako datovateľný materiál obsahovala aj vrstva 13, ktorá reprezentuje zásyp interiéru stavby. Z chronologického hľadiska a z hľadiska vzniku môže byť vrstva 13 v sonde 2 dokonca totožná s vrstvou 5 v sonde 1. Datovanie zániku stavby v zmysle *ante quem* umožňuje navyše aj vrstva 10 obsahujúca materiál z 15.–17. stor., ktorá prekrýva základové murivo 20, výkop po jeho rozobraní aj stredovekú vrstvu 12. K funkcii vyššie opísanej stredovekej stavby sa dá na základe sondážneho výskumu vyjadriť len veľmi ťažko. Predpokladáme skôr určitú hospodársku funkciu. Poukazuje na ňu umiestnenie stavby v zadnej časti stredovekej parcely a tiež menej nákladná kombinovaná kamennodrevo-hlinitá konštrukcia. Kamenný bol pritom s určitosťou iba základ a aj ten bol spájaný len obyčajným ílom. Medzi nálezmi z vrstvy 13 tvoriacej deštručnú výplň interiéru bola aj troska (?) s obsahom medi. Aktivity spojené s metalurgiou sa teda v širšom okolí skúmanej plochy mohli odohrávať už pred zánikom stavby v 15. stor. Na základe súčasných poznatkov ich však nie je možné jednoznačne spojiť so zachytenou stredovekou stavbou. V sonde 2 sa síce našli aj zlomky malých taviacich téglikov s kruhovým strhávaným dnom a hranatým ústím, z ktorých niektoré nesú stopy medenky, no všetky pochádzajú z mladších vyššie položených vrstiev. Jeden pochádza z včasnónovovekej vrstvy 9, avšak väčšina sa našla až vo vrstve 7 datovanej do 18.–19. stor. Na druhej strane poslednú spomenutú vrstvu interpretujeme ako novovekú planírku s obsahom stredovekej intrúzie, ktorá vznikla pri výstavbe dvorového krídla, kedy došlo aj k porušeniu spálenej stredovekej stavby. Nemožno preto vylúčiť, že tégliky môžu pochádzať z jej deštručného zásypu alebo iných stredovekých vrstiev. Intrúziu predstavuje nepochybne aj hrudka medi, ktorá sa našla v novovekých vrstvách tvoriacich výplň základovej jamy dvorového krídla. Stredoveké základové murivo 20 v sonde 2 bolo v južnej časti mierne porušené pri výstavbe obvodových stien dvorového krídla. Obvodové murivo je postavené z lomového pieskovca spájaného chudobnou vápenno-piesčitou maltou. Bolo postavené do stavebnej jamy a bolo založené do väčšej hĺbky než v akej bolo jej dno. Výkop jamy neporušil len stredoveké murivo 20, ale zničil aj väčšiu časť stredovekého suterénu zachyteného v sonde 1.

V sonde 2 bolo v rámci základového muriva možné na prvý pohľad sledovať určité „riadkovanie“. Celé murivo je ale vybudované z rovnakého materiálu (lomového pieskovca) a spájané rovnakou maltou. Navyše v nárožiach odkrytých v rámci sond 1 a 2 je murivo previazané. Obvodové steny boli teda nepochybne postavené v rámci jednej stavebnej fázy. „Riadkovanie“ sledovateľné na exteriérovej strane odráža pravdepodobne iba etapovitý postup stavebných prác, pričom jednotlivé etapy mohli realizovať rôzne skúsení, resp. rôzne dôslední remeselníci. Obvodové murivo bolo stavané do stavebnej jamy so šikmými stenami. Počas výstavby sa teda neopieralo o výkop, ale stálo ako samostatná stena. A najskôr preto bolo počas stavby lícované aj z exteriéru. Už počas jeho výstavby sa ale počítalo s následným zasypáním stavebného výkopu, a preto sa prípadným chybám v exteriérovom lícovaní nevenovala výraznejšia pozornosť. Stavebná jama so šikmou stenou je dobre viditeľná na južnom profile sondy 2. Porušuje vrstvu 12 datovanú do 15. stor., nad ňou ležiacu vrstvu 10 datovanú do 15.–17. stor. aj vrstvu 9 datovanú do včasného novoveku, ktorej povrch tvoril pochôdznu úroveň v čase výstavby. Spodnú časť stavebnej jamy vyplňa vrstva 22, ktorá obsahuje materiál datovateľný do 18. stor. Výplň hornej časti tvorí včasnónovoveká vrstva 9 a nad ňou ležiaca vrstva 24 obsahujúca materiál z 18.–19. stor. (obr. 36: 3). Výplň základovej jamy aj stavebná pochôdzna úroveň (povrch včasnónovovekej vrstvy 9) sú prekryté mohutnou ílovou planírkou v podobe vrstvy 7. Predpokladáme, že ide o materiál z výkopu základovej jamy, ktorý bol namiesto pracného odvážania upotrebený na zarovnanie nádvorja a zároveň možno ako izolácia základov novopostaveného dvorového krídla. Súčasťou planírky (vrstva 7) sú aj tenké uhlíkové vrstvičky oddelené vrstvičkami ílu, ktoré súborne označujeme ako vrstvu 8. Interpretujeme ich ako presypy, ktoré tvorí materiál zo starších stredovekých vrstiev. Výkop základovej jamy pre barokovú pivnicu porušil

pozostatky stredovekej stavby, ktorá zanikla požiarom v 15. stor. Ak teda materiál vrstvy 7 pochádza z výkopu tejto základovej jamy, potom by uhlíkové vrstvičky mohli predstavovať napr. materiál z tejto staršej spálenej stavby, ktorý sa neskôr stal súčasťou novovekej planírky. K zaujímavým huteľným nálezom z vyššie opísanej novovekej vrstvy 7 datovanej do 18.–19. st. (resp. vrstvy 8, ktorá je jej súčasťou) patria zlomky hrubších aj tenkostenných čírych sklenených nádob, ktoré poukazujú na luxusnejší mobiliár používaný v Provinčnom dome. Zlomky skla pochádzajú aj z nižšie položených včasnou novovekej vrstvy 9 datovanej približne do 16.–17. stor. Sú medzi nimi zlomky z okraja tenkostennej čirej nádoby, zlomok okenného terčíka (?) aj zlomok nádoby na nôžke zo zeleného bublinkového skla. Podobný zlomok pochádza aj z výplne stredovekého suterénu (sonda 1, objekt 1, sektor C). Naznačuje to možnosť, že v prípade zeleného bublinkového skla by mohlo ísť o stredoveké výrobky. Na druhej strane sa ale nedá s určitou istotou vylúčiť, že tento zlomok nepredstavuje mladšiu intrúziu. Pochádza totiž z povrchovej časti výplne.

Výnimočným nálezom z včasnou novovekej vrstvy 9 je odtlačok bohato zdobenej (vyšívanej?) tkaniny na keramickom zlomku. Poukazuje na skutočnosť, že pri výrobe keramiky sa ako handry využívali aj zbytky luxusnejších textílií. Stratigrafiu terénu zdokumentovanú v rámci sondy 2 dopĺňa v hornej časti ešte recentná dlažba a jej podkladové vrstvy v podobe piesku a betónu (Hudák/Hudáková/Timura 2018).

Literatúra

Hudák/Hudáková/Timura 2018 – M. Hudák/M. Hudáková/J. Timura: *Výskumná dokumentácia č. 1/2018 – Spišská Nová Ves – Provinčný dom, sezóna 2018*. Spišská Nová Ves 2018. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Levoča.

Hudáková/Hudák/Timura 2020 – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Archeologické výskumy Múzea Spiša v Spiškej Novej Vsi v rokoch 2018–2020. In: Z. Krempaská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník 10*. Spišská Nová Ves 2020, 11–20.

THE EXCAVATION IN THE PROVINČNÝ DOM (PROVINCE HOUSE) IN SPIŠSKÁ NOVÁ VES. Spišská Nová Ves (Spišská Nová Ves district), urban area, NCM Provinčný dom house (CML no. 599), Letná ulica street, plot no. KN-C 125, 126, development-led excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Spiš Museum in Spišská Nová Ves. In association with renovation of the Provinčný dom building in Spišská Nová Ves, two trenches were excavated. Trench 1 was situated in the northernmost part of the cellar of the two-yard wing. Trench 2 was located in the yard of the Provinčný dom, near the northeastern corner of the yard wing. Remains of a medieval building dated to the 15th century were uncovered in trench 1. This building had a combined stone-wooden-earthern construction. The masonry uncovered in trench 2 is probably associated with the medieval building found in trench 1. It is a 0.5–0.6 m wide foundation from quarry stone (sandstone) bonded with clay. The masonry had identical orientation as the medieval basement in trench 1 – approximately in the north-east direction. It was disassembled in the 15th century, i. e. approx. in the same time when the above mentioned basement was burned and demised.

VÝSKUM KOSTOLA SV. VAVRINCA V HRABUŠICIACH

Matúš H u d á k – Mária H u d á k o v á – Juraj T i m u r a – Martin H l o ť e k – Radoslav B e ň u š

H r a b u š i c e (okr. Spišská Nová Ves), intravilán, NKP Kostol sv. Vavrinca (č. ÚZPF 649), parc. č. KN-C 1, ojedinelý praveký nález, predstihový výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi.

Sondážny archeologický výskum pri Kostole sv. Vavrinca v Hrabušiciach realizovalo v roku 2018 Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi. Tento prvý archeologický výskum kostola bol vyvolaný rekonštrukciou bleskozvodu. Súčasťou nového riešenia mal byť aj nový rozsiahly systém uzemnenia, ktorý mal byť uložený v bezprostrednom okolí kostola, na ploche prikostolného cintorína. Pred realizáciou uzemnenia bola stratigrafická situácia cintorína zdokumentovaná dvoma sondami. Sondy mali určiť niveletu najvyššie položených hrobov a zároveň zdokumentovať vzájomný vzťah niektorých častí stavby. Následne sa pristúpilo k výkopu na bleskozvod a odsledovaniu ryhy (Hudáková/Hudák/Timura 2020, 13–15).

Sonda 1/2018 – s rozmermi 230 × 80 cm bola situovaná na styku oporného piliera svätyne a sakristie. Dlhšou osou bola orientovaná rovnobežne s pozdĺžnou osou lode. V rámci sondy boli zdokumentované recentné zásahy ako drenážny výkop a výkop pre dažďovú kanalizáciu. Tie boli zahĺbené do vrstvy 17, ktorá obsahovala na pomery prikostolného cintorína veľké množstvo nálezov, okrem iného aj početné zvieracie kosti a množstvo veľmi fragmentárnej kuchynskej a stolovej keramiky a kachlíc.

Na zvieracích kostiach boli zdokumentované zárezy po odstraňovaní mäsa (obr. 38: 2) a tzv. „hrncový lesk“, ktorý svedčí o ich varení. Ide teda nepochybne o kuchynský odpad. Súbor keramiky obsahoval materiál z neskorého stredoveku až 18. stor. Stredoveké zlomky z 15. stor. a zlomky z 18. stor. boli ale iba veľmi ojedinelé. Drvivú väčšinu tvorí materiál datovateľný do 16.–17. stor. Na základe týchto zistení interpretujeme vrstvu 17 ako novovekú planírku, ktorá vznikla pravdepodobne v 17. alebo na prelome 17. a 18. stor.

Planírka vznikla pravdepodobne ešte v čase, keď sa na prikostolnom cintoríne aktívne pochovávalo. Zvieracie kosti a novoveké keramické zlomky sa totiž vyskytovali aj v nižšie položenej hlinitej vrstve 1, kam sa dostali pri hĺbení hrobov. Početnosť zlomkov s rastúcou hĺbkou klesala.

V blízkosti murív mala planírka vysoký obsah sypkej malty, ktorý s rastúcou vzdialenosťou klesal. Malta by mohla súvisieť s poslednou úpravou svätyne alebo sakristie, no mohla vzniknúť aj v období, keď tieto časti kostola výrazne chátrali a opadávala z nich omietka.

Pod novovekou planírkou sa nachádzala hlinitá vrstva 1. Povrch tejto vrstvy pôvodne priliehal k murivu tesne nad základovým odskokom sakristie a prvým pieskovcovým blokom oporného piliera.

Vrstva 1 obsahovala okrem novovekých keramických zlomkov, najmä premiešané ľudské kosti a železné klince z rakiev. K výnimočnejším ojedinelým nálezom patrila napr. zlomok ozdobne tvarovaného skla, kamenný brúsik či okrúhly zlomok keramickej nádoby, ktorý by mohol predstavovať hrací žetón. Do vrstvy 1 a pod ňou ležiaceho ílového podlažia boli zahĺbené tri hrobové jamy (obr. 38: 1). Dve z nich, ktoré boli preskúmané a zdokumentované, boli označené ako hroby 4 a 5. Tretia jama, označená ako hrob 7, zasahovala do priestoru sondy iba veľmi malou časťou a preto nebola skúmaná.

Porušený hrob 4 obsahoval kostrové pozostatky dospeléj mladej ženy vo veku okolo 30 rokov (lebka), pri ktorých sa nachádzali fragmenty lebky a dlhých kostí jedinca vo veku 18 až 20 rokov neurčeného pohlavia a tiež jedna kosť jedinca vo veku infans II (7–13 rokov). Hrobová jama bola orientovaná rovnobežne s dlhšou osou kostola (približne v smere JZ – SV). Domnievame sa, že hrob patril žene, ktorej patrila lebka a že jedinec bol orientovaný hlavou na juhozápad. V blízkosti lebky sa podarilo zdokumentovať kus zotletého dreva – pravdepodobne pozostatok rakvy. Z dreva sa podarilo odobrať vzorky, ktoré boli odoslané na dendrologickú analýzu. Podľa prvotnej vizuálnej obhliadky vzoriek by sa malo jednať o ihličnatý strom.

Výplň hrobu 4 obsahovala aj zlomok keramickej nádoby zdobený polomajolikou (rovnobežné horizontálne linky maľované hnedou linkou na bielu engobu prekryté priesvitnou glazúrou), ktorý je možné datovať približne do včasného novoveku. Črep pochádza pravdepodobne z novovekej planírky (vrstva 17). Zlomok sa ale nachádzal blízko miesta, kde bol hrob 4 porušený hrobom 5. Nedá sa preto vylúčiť, že sa sem dostal až pri hĺbení mladšieho hrobu 5. Pre datovanie hrobu 4 nám teda zlomok poskytuje iba hranicu v zmysle *ante quem*. Pre datovanie tohto hrobu môže byť významná aj skutočnosť, že v rámci tohto archeologického výskumu ide o jediný hrob s orientáciou Z – V, ktorá výrazne dominuje v období stredoveku.

Hrob 5, ktorý porušoval hrob 4, bol v rámci sondy odkrytý iba čiastočne. Obsahoval ľavú nohu dospelého jedinca. Hrobová jama bola orientovaná podobne ako v prípade hrobu 4, teda rovnobežne s dlhšou osou kostola (približne v smere SV – JZ). Jedinec bol ale v tomto prípade uložený veľmi netypicky hlavou na severovýchod. Na základe keramického zlomku zo zásypu hrobu 4 môžeme hrob 5 zaradiť pravdepodobne do obdobia po vytvorení novovekej planírky v 17., resp. na prelome 17. a 18. stor. Toto datovanie podporuje aj nezvyklá orientácia hrobu.

V rámci sondy 1 sa podarilo zdokumentovať tiež vzájomný vzťah oporného piliera svätyne a sakristie. Základ piliera je vybudovaný z lámaného pieskovca, ktorý je v spodnej časti (pod základovým odskokom) spájaný ílom a v hornej (nad základovým odskokom) ílom alebo chudobnou maltou. Nadzákladové murivo piliera tvoria tesané pieskovcové kvádre spájané vápennou maltou. K opornému pilieru je na škáru pristavaná severná stena sakristie. Jej základ je z lámaného pieskovca spájaného maltou. Z rovnakého materiálu je v tomto prípade aj nadzákladové murivo.

Na základe archeologickým výskumom zistených skutočností nie je možné rozhodnúť, kedy boli murivá postavené. Odborná literatúra ale uvádza, že nové gotické presbytérium bolo vybudované začiatkom 15. stor. a že stará sakristia z prvej polovice 14. stor. bola rozšírená okolo roku 1500 (*Harminc a i.* 1967). Z nálezovej situácie jasne vyplýva, že základové murivo sakristie bolo k opornému pilieru svätyne pristavané neskôr, takže by sa malo jednať o spomínané rozšírenie z neskorého stredoveku.

Sonda 2/2018 – s rozmermi 260 × 140 cm bola situovaná na styku južnej steny veže a západnej steny lode. Dlhšou osou bola orientovaná pozdĺž veže, rovnobežne s dlhšou osou kostola. Aj v sonde 2 boli zdokumentované recentné zásahy v podobe drenážneho výkopu a uzemnenia starého bleskozvodu. Pod

súčasným pôdnym krytom sa striedali hlinité vrstvy s maltovými vrstvičkami a vrstvami stavebného odpadu. Najstaršia z nich bola kompaktniešia maltová vrstva 2. Ide pravdepodobne o vrstvu stavebného odpadu, ktorá sa nahromadila na povrchu vtedajšieho terénu počas výstavby kostola. Malta kopíruje nerovný povrch terénu, ktorý v tom čase mierne klesal západným smerom. S výstavbou súvisí pravdepodobne aj nad ňou ležiaca maltovopiesčitá vrstva 3 s dočervena sfarbeným povrchom (pravdepodobne tehlový prach). Ide zrejme takisto o vrstvu stavebného odpadu, ktorá vznikla počas výstavby. V ploche tejto vrstvy boli viditeľné dve prerušenia pripomínajúce hrobové jamy. V priebehu ďalšieho výskumu sa ale nepodarilo identifikovať hroby, ktoré by im zodpovedali. Ešte o niečo vyššie leží maltovo-štrková vrstva 4 s ojedinelými malými zlomkami tehál. Pravdepodobne ide o stavený odpad a prebytočný stavebný materiál, ktorý bol po dokončení stavby použitý na vyrovnanie klesajúceho terénu. Predpoklad, že terén bol vyrovnaný bezprostredne po dostavaní kostola, podporuje aj skutočnosť, že stavebné vrstvy 2–4 na seba bezprostredne nadväzujú a nie sú prevrstvené žiadnym hlinitým horizontom. Povrch vrstvy 4 teda považujeme za úroveň terénu v čase dokončenia kostola vrátane veže. Túto interpretáciu podporuje aj skutočnosť, že povrch tejto vrstvy dosadal k murivu približne v úrovni horného základového odskoku. Nad vrstvou 4, ktorú interpretujeme ako planírku, sa striedajú hlinité vrstvy 5, 8, 10 a tenké sypké vrstvičky malty 7, 9. Hlinité horizonty predstavujú prirodzený nárast terénu, prípadne planírky. Maltové vrstvičky zodpovedajú aktuálnej úrovni terénu v období stavebných úprav alebo v období, kedy okolité murivá výraznejšie chátrali. Vrstvy 10–12 neobsahovali žiadne nálezy, ktoré by bolo možné jednoznačne zaradiť do stredoveku. Vyskytovali sa v nich zvieracie kosti a novoveké keramické zlomky, ktoré charakterom zodpovedali súboru keramiky zo sondy 1. Predpokladáme, že tieto nálezy pochádzajú z tej istej novovekej planírky, ktorá bola zdokumentovaná v sonde 1 a ktorej vznik kladieme do 17., resp. na prelom 17. a 18. stor. (pozri vyššie). V rámci sondy 2 ju pravdepodobne reprezentujú vrstvy 8 alebo 10.

Prinajmenšom vrstvy 2–8 existovali už v čase, keď sa ešte na prikostolnom cintoríne aktívne pochovávalo, teda pred rokom 1783, kedy bol vysvätený nový cintorín (*Chalupecký/Lučivjanský/Petrík 2006, 47*). Dokazujú to nielen ľudské kosti, ktoré sem boli vynesené pri hĺbení hrobov, ale aj množstvo novovekých keramických zlomkov, ktoré sa do vrstvy 1 dostali pri ich zasypávaní.

Povrch hlinitej vrstvy 1 považujeme za úroveň terénu v čase výstavby kostola. K murivu lode a veže priliehal pod horným základovým odskokom.

Vrstva 1 obsahovala okrem novovekých keramických zlomkov najmä premiešané ľudské kosti a železné klince z rakiev. K výnimočnejším ojedinelým nálezom patrili napr. zlomky okenných terčiek, zlomok omietky maľovaný červenou farbou (?), železné podkovy na obuv, olovená guľka s priemerom cca 9 mm a päť mincí (*Hudák/Sabol/Hložek 2021, 88*).

Všetky mince boli nájdené v premiešanej časti vrstvy 1, nad úrovňou prvých zachovaných hrobov. Nevieme teda, či ide o milodary zo starších rozrušených hrobov, alebo či sa do zásypu dostali náhodou, prípadne zo symbolických dôvodov. Pre interpretáciu môže byť zaujímavá aj skutočnosť, že prvé dve mince boli nájdené v rovnakej výškovej úrovni. To, že aspoň niektoré mince môžu predstavovať obolus mŕtvych, naznačuje nález sánky z rozrušeného hrobu 1 (pozri nižšie), ktorá bola na vnútornej strane lokálne sfarbená zelenou patinou.

V hlinitej vrstve 1 boli zdokumentované hroby minimálne štyroch jedincov, ktoré boli označené ako hrob/jedinec 1, 2, 3, 6. Ako hrob/jedinec 1 boli označené porušené kostrové pozostatky z rozrušeného hrobu vo východnej časti sondy. Patrili dospelému jedincovi vo veku adultus II (30 až 39 rokov), pravdepodobne ženského pohlavia. Jeho kĺbové plochy nevykazovali známky osteoartrózy. Tomuto jedincovi patrila zrejme aj sánka s pokazeným chrupom, ktorá bola na vnútornej strane sfarbená oxidmi medi do zelena. Hrob 1 nie je možné bližšie datovať. Mohol byť ale rozrušený pri hĺbení neskúmaného hrobu 6.

Neskúmaný hrob 6, rozpoznávaný v hĺbke cca 153 cm, bol situovaný v rohu medzi vežou a loďou kostola. Hrobová jama bola orientovaná približne v smere S – J pozdĺž steny lode. Hrob bol zapustený do ílovcovo-ílového podlažia pod úroveň základovej škáry. Nezabíhal však pod základové murivá, ale presne rešpektoval ich priebeh. Na základe viditeľného kúska lebky predpokladáme, že pochovaný jedinec (dieťa?) je orientovaný hlavou na sever. Hrob nebol skúmaný preto, že jeho spodnú časť zakrýval blok zeminy, ktorý držal ťažkú betónovú platňu odkvapového chodníka. Navyše cieľom výskumu bolo zdokumentovať iba najvyššie položené hroby, medzi ktoré tento jedinec nepatrí. Vzhľadom na orientáciu hrobu predpokladáme, že patrí skôr do novoveku.

Hrob 3 obsahoval pozostatky dieťa vo veku circumnatale (7. intrauterinný mesiac až 6. mesiac po narodení). Prítomná bola báza lebky, sánka, líčne kosti, obe kľúčne kosti, kosti ľavej hornej končatiny a fragmenty rebier a stavcov. Pozostatky boli odkryté ako samostatný, jasne vymedzený zhluk drobných kostičiek v hĺbke cca 150 cm bez vzťahu k inému hrobu alebo jedincovi. Bohužiaľ vzhľadom na drobnosť a nenápadnosť kostrového materiálu bol hrob počas odkryvu rozrušený, a preto nemohol byť zdoku-

mentovaný v polohe *in situ*. Hrobová jama bola pravdepodobne orientovaná v smere V – Z. Na základe veku dieťaťa a predpokladanej orientácie hrobu sa domnievame, že ide o novoveký hrob.

Hrob/jedinec 2 (obr. 37: 1) obsahoval pozostatky dieťaťa v kategórii infans I vo veku okolo 5–6 rokov. V čelustných dutinách dieťaťa boli stopy zápalov, ktoré mohli byť spôsobené chronickými zápalmi horných dýchacích ciest. Dieťa bolo uložené v drevenej rakve spájanej klincami na ílovcovom podloží. Z dreva sa podarilo odobrať vzorky, ktoré boli odoslané na dendrologickú analýzu. Podľa prvotnej vizuálnej obhliadky vzoriek by sa malo jednať o ihličnatý strom. Rakva bola uložená na ílovcovo-ílovitom podloží. Hrob bol orientovaný približne v smere S – J, s hlavou na sever, približne kolmo na južnú stenu veže.

V okolí lebky dieťaťa sa nachádzali početné drobné koráliky navlečené na tenkom drôte z farebného kovu. Boli ale vtlačené v mokrej ílovitej zemine, takže ich nebolo možné vypreparovať na mieste. Horná časť jedinca bola preto aj s rakvou vyzdvihnutá v bloku zeminy a podrobená RTG a CT vyšetreniu. Ani pri jednom z nich sa ale rozloženie korálikov nepodarilo zobrazit' v potrebnej kvalite. Príčinou nezdaru bola ich malá veľkosť (pr. 1,5–3 mm), materiálové zloženie (sklo) a tiež ich uzavretie v ťažkej a hustej ílovito-kamenitej zemine. Nález bol preto zdokumentovaný až po fyzickom vypreparovaní. Koráliky tvorili zrejme výzdobu čelenky z organického materiálu. Naznačuje to ich umiestnenie v rámci hlavy aj zoskupenie výzdobných segmentov v akomsi páse. To, že ide o čelenku podporuje aj fakt, že bola nájdená v detskom hrobe. Takéto ozdobné čelenky bývajú totiž spájané s deťmi, mladými či nevydatými dievčatami.

Čelenky sú známe predovšetkým z oblasti karpatskej kotliny. V Maďarsku sú považované za typickú súčasť tamojšieho odevu zo 16.–17. stor. (Horváth 1970, 169). Z etnografického materiálu vieme, že v stredo- a východoeurópskom priestore boli čelenky bežnou a často používanou súčasťou odevu (Polla 1986, 197). Stopy používania vykazujú napr. aj textilná čelenka z krypty pod Kostolom sv. Jakuba v Brne (Zúbek 2016, 106; Šulcová/Zúbek 2012). Najbližšie publikované analógie k čelenke z Hrabušíc by mali predstavovať nálezy z novovekého cintorína v Košiciach-Krásnej (Polla 1986, 197). Ďalšie podobné nálezy sa uvádzajú napr. zo Starej Haliče (Vallašek 1967, 400), Kremnice (Hoššo 1989, 275) či Smoleníc (Dušková 1980, 438, 439). Čelenka je ale vyobrazená iba v poslednom zo spomínaných príspevkov. Za konzultácie a pomoc pri vyhodnocovaní nášho nálezu týmto ďakujeme Dominike Nagyovej a Veronike Šulcovej z Národného múzea v Prahe.

Pokrývku hlavy z Hrabušíc zdobili sklenené koráliky, ktoré boli pôvodne našité na organickom podklade z látky, kože alebo plsti. Organický materiál mohol byť prípadne vystužený dreveným materiálom. Sklenené koráliky z bieleho pastózneho skla mali priemer 1,5–3 mm a boli navlečené na drôtku z farebného kovu s priemerom do 0,5 mm (obr. 38: 3). Koráliky boli usporiadané do obdĺžnikovitých, polkruhových a kruhových (?) tvarov, ktoré boli vo vnútri vyplnené ďalšími prvkami. K týmto prvkom patrilo minimálne 36 plieškov s priemerom 4–5 mm a drobnou dierkou uprostred a tiež minimálne tri pologulovité aplikácie z farebného kovu s priemerom 5 mm a výškou 3 mm bez akéhokoľvek úchyty. Takúto pologulovitú aplikáciu v jednom prípade obkolesovala rúrka zo špirálovite navinutého drôtu z farebného kovu a kruh z korálikov. Koráliky a ozdoby z farebného kovu boli podrobené chemickej analýze (Beňuš a i. 2021, 17).

Na pravej strane lebky, v blízkosti posledných korálikov sa našiel zlomok železného drôtu, na ktorom bol prichytený drobný zvyšok tkaniny (súčasť zapínania?). V jeho bezprostrednej blízkosti sa našla aj väčšia vzorka rovnakej textilie. Bola tkaná plátňovou väzbou a prestúpená koróznymi produktami železa. Z nálezovej situácie nebolo jasné, či tieto textilné zvyšky spojené so železným prvkom majú priamy vzťah k pokrývke hlavy. Ďalšie organické vzorky, do ktorých boli odtlačené geometrické vzory z korálikov, boli odobraté priamo z povrchu lebky. Zatiaľ neboli analyzované.

V rámci sondy 2 sa podarilo zdokumentovať tiež vzájomný vzťah západnej steny lode a južnej steny veže. Základové murivo západnej steny lode je založené na ílovcovo-ílovitom podloží v hĺbke približne 80 cm od úrovne terénu v čase výstavby (povrchu vrstvy 1) a približne 140 cm od súčasného povrchu. Základ je vybudovaný z väčších kusov lámaného pieskovca spájaného vápennou maltou, čo dobre zodpovedá románskym stavebným postupom. Murivo je pomerne dobre zalícované a má dva základové odskoky, pričom na horný dosadajú zvyšky pôvodnej (?) vápennej omietky. V čase výstavby kostola vyčnieval horný odskok nad terén. Domnievame sa však, že bezprostredne po dostavaní lode a veže románskeho kostola bol klesajúci terén na západnej strane vyrovnaný pomocou stavebného odpadu (vrstva 4) až do úrovne horného odsokku (pozri vyššie). Nadzákladové murivo lode má rovnaký charakter ako základ. Južná stena veže je k západnej lodi kostola pristavaná na škáru. Charakter základového a nadzákladového muriva, hĺbka založenia, nivelety základových odsokkov aj zvyšky vápennej omietky na hornom základovom odsokku, sú ale úplne rovnaké ako v prípade lode. Na základe zistených skutočností môžeme konštatovať, že loď kostola bola uzavretá západnou stenou a pravdepodobne aj omietnutá skôr, ako k nej pristavali vežu. Totožný charakter muriva lode a veže vrátane všetkých detailov však naznačuje,

že obidve stavebné etapy na seba bezprostredne nadväzovali. Pravdepodobne ich realizovali tí istí stavitelia v rámci jednej stavby rozdelenej na menšie časti (Hudák/Hudáková/Timura 2019).

Sledovanie výkopových prác

Po ukončení sondáže výskum pokračoval sledovaním výkopových prác pre uzemnenie hromozvodu. Výkop bol hlboký iba 50–60 cm a zasiahol len povrchové vrstvy, stavebné vrstvy a planírky. V trase výkopu boli z haldy výberovo zozbierané rôzne hnuiteľné nálezy. Medzi najzaujímavejšie patria závesné krížiky z farebného kovu s plastikou Krista (pravdepodobne z ružencov; obr. 38: 4), zlomky olovených rámkov z okenných výplní, jeden kus štiepanej industrie či mince spred roku 1918, ktorá bola určená ako:

Prír. č. 89: 1 kreuzer, František I., Rakúske cisárstvo, Letopočet 180* (1800) min. značka E – Karlovskej Belehrad (Alba Iulia – Rumunsko), typ Huszár č. 2028, váha 2,96 g, pr. 23 mm, minca odlomená.

Literatúra

- Beňuš a i. 2022 – R. Beňuš/M. Hložek/M. Hudák/M. Hudáková/J. Timura: Dětské hroby s mineralizovanými organickými zbytky ze sondážního archeologického výzkumu u kostela sv. Vavřince v Hrabušicích (SR). In: Z. Krem-paská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník* 11. Spišská Nová Ves 2022, 11–40.
- Dušeková 1980 – S. Dušeková: Cintorín z 15.–17. stor. v Smoleniciach. *Slovenský národopis* 28, 1980, 433–454.
- Harminc a i. 1967 – I. Harminc a kol: *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý. A–J*. Bratislava 1967.
- Horváth 1970 – B. Horváth: A tisztaörvényi pártá és pártáöv. *Folia Archaeologica* 21, 1970, 157–168.
- Hoššo 1989 – J. Hoššo: Výsledky historicko-archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica* 39–40, 1989, 249–292.
- Hudák/Sabol/Hložek 2021 – M. Hudák/D. Sabol/M. Hložek/J. Timura: Novoveké falzá z výskumu kostola sv. Vavrinca v Hrabušiciach. In: M. Budaj (zost.): *Denarius 9 – numizmatický časopis*, 2021, 88–95.
- Hudák/Hudáková/Timura 2019 – M. Hudák/M. Hudáková/J. Timura: *Hrabušice – Výmena bleskozvodov na rímskokatolíckom farskom kostole sv. Vavrinca*. Spišská Nová Ves 2019. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu č. 2/2019. KPÚ Levoča.
- Hudáková/Hudák/Timura 2020 – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Archeologické výskumy Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi v rokoch 2018–2020. In: Z. Krem-paská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník* 10. Spišská Nová Ves 2020, 11–20.
- Chalupecký/Lučivjanský/Petrík 2006 – I. Chalupecký/L. Lučivjanský/J. Petrik: *Hrabušice*. Hrabušice 2006.
- Polla 1986 – B. Polla: *Košice-Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom*. Bratislava 1986.
- Šulcová/Zůbek 2012 – V. Šulcová/A. Zůbek: *Hrobové textilie z krypty kostela sv. Jakuba v Brně. Fórum pro konzervátory-restaurátory*. Brno 2012, 37–42.
- Vallašek 1967 – A. Vallašek: Zisťovací archeologický výskum v areáli kostola v Starej Haliči. *Monumentorum Tutela* 4, 1967, 387–418.
- Zůbek 2016 – A. Zůbek: *Hřbitov při kostele sv. Jakuba v Brně. Vyhodnocení archeologických poznatků*. Brno 2016.

THE EXCAVATION OF THE CHURCH OF ST. LAWRENCE IN HRABUŠICE. Hrabušice (Spišská Nová Ves district), urban area, NCM Church of St. Lawrence (CLM no. 649), plot. no. KN-C 1, unique prehistoric find, development-led excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Spiš Museum in Spišská Nová Ves. The first archaeological excavation of the Church of St. Lawrence in Hrabušice was not very extensive, but it brought some interesting results. It contributed to the explanation of the construction-historical development of the building by studying mutual relations of some of its parts. The excavation explained the development of the terrain in the area of the church cemetery. It documented the latest and the uppermost layer of graves. The results contributed to the questions of investigation methodology of burial grounds and burying of children by an attempt to evaluate and interpret the fragmentary anthropological material from the backfill layers. It extended our knowledge by means of other natural science methods, mainly chemical analysis of grave goods.

NOVÁ LOKALITA V POLOHE HOZELEC-BREZINY

Matúš H u d á k – Maciej W a w r z c z a k

H o z e l e c (okr. Poprad), extravilán, poloha Breziny, sídlisko, prieskum, neskorý paleolit, eneolit, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi.

Archeologická lokalita Breziny bola identifikovaná počas prieskumu chotára obce Hozelec (okr. Poprad), ktorý realizovalo Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi v rokoch 2017–2018 v súvislosti s prípravou obecnej monografie (Hudáková/Hudák/Timura 2018, 42). Ide o novú, doposiaľ neevidovanú lokalitu situova-

nú v južnej časti katastra, na severnom svahu pohoria Kozie chrby v nadmorskej výške približne 707 m n. m. Počas prieskumu bolo v záreze lesnej cesty nájdených 15 črepov, mazanica a deväť kamenných artefaktov. Podrobne boli spracované v roku 2020 (*Hudák 2020*, 4, 5; *Hudák/Wawrzczak 2020*, 21–28), z tohto dôvodu na tomto mieste nebudeme podrobnejšie popisovať získané nálezy.

Literatúra

- Hudák 2020* – M. Hudák: *Povrchové zberové nálezy z polohy Hozelec-Breziny*. Spišská Nová Ves 2020. Správa o náleze č. 3/2020, evid. č. 339/2020. KPÚ Levoča, 1–9.
- Hudák/Wawrzczak 2020* – M. Hudák/M. Wawrzczak: Archeologická lokalita Hozelec-Breziny vo svetle kamenných nálezov. In: Z. Krempaská/M. Števík (zost.): *Spiš – Vlastivedný zborník 10*. Spišská Nová Ves 2020, 21–28.
- Hudáková/Hudák/Timura 2018* – M. Hudáková/M. Hudák/J. Timura: Nepísané dejiny Hozelca. In: M. Hudák/M. Števík (zost.): *Hozelec*, Hozelec 2018, 37–55.

THE NEW LOCALITY AT THE SITE OF HOZELEC-BREZINY. Hozelec (Poprad district), rural area, Breziny site, settlement, survey, Late Paleolithic, Eneolithic, Early Bronze Age. Finds deposited at: Spiš Museum in Spišská Nová Ves. The new archaeological site of Breziny was localized south of the Hozelec village area. Finds date the site to the period from the Late Paleolithic to the Bronze Age.

ANTROPOLOGICKÉ VYHODNOTENIE KOSTIER Z LOKALITY VRÁBLE-VEĽKÉ LEHEMBY²⁴

Zuzana H u k e ľ o v á

V r á b l e (okr. Nitra), poloha Veľké Lehemby, sídlisko, pravek, neolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Analyzované kostrové pozostatky pochádzajú z archeologického výskumu vykonávaného na lokalite Vráble-Veľké Lehemby v rokoch 2016 a 2017. Názov „Vráble-Veľké Lehemby“ súborne označuje skupinu troch osád zistených v polohe Veľké Lehemby a Farské, pričom lokalita patrí medzi najväčšie známe sídliská kultúry s lineárnou keramikou v strednej Európe (*Furholt a i. 2014; Petrasch 2012*). Od roku 2010 je tento sídelný klaster predmetom spoločného výskumného projektu Archeologického ústavu SAV a Christian Albrecht's University v Kielu. Od roku 2016 je lokalita súčasťou väčšieho projektu zameraného na transformáciu sociálnych, ekonomických a sociálno-environmentálnych vzťahov. Bolo otvorených niekoľko menších sond, zachytávajúcích jednotlivé domy alebo domové zoskupenia vo všetkých častiach osady. V niekoľkých kontextoch/sondách boli nájdené ľudské kostrové pozostatky dospelých aj nedospelých jedincov (*Furholt a i. 2020a*), často vo fragmentárnej podobe. Dokopy boli hodnotené kostrové zvyšky pochádzajúce pravdepodobne z 19 jedincov (*Müller-Scheeßel a i. 2021*).

Osteologický materiál bol spracovaný základnými morfoskopickými a morfometrickými metódami (napr. *Buikstra/Ubelaker 1994*). Pohlavie nedospelých jedincov nebolo určované, pri dospelých jedincoch bolo pohlavie determinované na základe morfologických znakov na lebke a panve (podľa *Acsádi/Nemeskéri 1970; Brickley/McKinley 2004; Graw a i. 1999; Phenice 1969; Rogers/Saunders 1994*). V prípade nedostatočného zachovania lebky a panvy bola použitá metóda zameraná na rozmery postkranialneho skeletu (*Black 1978; Dwight 1894; Stewart 1979; Symes/Jantz 1983*). U detí bol vek determinovaný na základe mineralizácie zubov (*Ubelaker 1989*). V prípade, že sa dentálny vek odhadnúť nedal, boli použité metrické tabuľky pre odhad veku na základe dĺžok diafýz dlhých kostí (*Fazekas/Kósa 1978; Stloukal/Hanáková 1978*). U adolescentov s kompletne vyvinutým chrupom bol vek určovaný aj na základe času vzniku osifikačných centier a zrastania epifýz s kosťou (napr. *Cundy a i. 1988; Lewis/Garn 1960; Krogman 1962*). Pri určovaní veku dospelých jedincov bol aplikovaný multifaktorový prístup, s dôrazom na metódy odhadujúce vek podľa zmien na styčnej ploche lonovej kosti (*symphysis pubica; Brooks/Suchey 1990; Meindl a i. 1985; Todd 1930*), kĺbnej ploche pre krížovobedrový kĺb (*facies auriculata; Buckberry/Chamberlain 2002; Lovejoy a i. 1985*) a osifikácie sternálneho konca rebier (*DiGangi a i. 2009; İřçan a i. 1984a; 1984b; 1985; İřçan/Loth 1986; Kurki 2005; Yoder a i. 2001*). Ako komplementárna metóda bola použitá aj metóda zohľadňujúca opotrebovanie zubnej skloviny (*Brothwell 1981; Lovejoy 1985; Miles 2001*). Telesná výška dospelých jedincov bola vypočítaná podľa *Sjøvolda (1990)*. Na každej kostre bola makroskopicky hodnotená prítomnosť akejkoľvek atypickej lézie indikujúcej ochorenie alebo zranenie.

²⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0146/20.

Antropologické pozostatky z lokality Vráble-Veľké Lehemby patrili pravdepodobne devätnástim jedincom. Zachovalosť kostrových pozostatkov bola priemerná, vo väčšine prípadov bol antropologický materiál zlomkovitý, povrch jednotlivých kostí bol zachovaný dobre. Základné výsledky antropologickej analýzy sú uvedené v tabele 1, podrobnejšie informácie o analyzovaných jedincoch a archeologickom kontexte, v ktorom boli nájdené, je možné nájsť v literatúre (Furholt a i. 2020b; Hukeľová/Krošláková 2021; Müller-Scheeßel/Hukeľová 2020).

Tabela 1. Základné výsledky antropologickej analýzy.

Kostra [ID]	Pohlavie	Vek		Výška postavy [cm]	Osteologický nález
G1/S14	M?	adultus I–II	20–34	–	rozsiahle zhojené zranenie spôsobené tupým predmetom na temných kostiach vzadu; Schmorlove uzly na C2 a C3; perimortálne zlomeniny kostí; známky postmortálneho ohryzenia zvieratami
G2/S21	M	adultus I–II	25–34	167,5–168,7	abnormálna porozita lebky; <i>vastus notch</i> ; perimortálne zlomeniny kostí; známky postmortálneho ohryzenia zvieratami
G3/S21	M?	adultus I–II	25–34	–	<i>cribra orbitalia</i> ; zubný kameň; dvojkoreňový prvý premolár; perimortálne zlomeniny kostí; známky postmortálneho ohryzenia zvieratami
G4/S21	?	infans II	3–6	–	
G5/S21	M?	juvenis–adultus I	15–24	161,5	zhojená trauma/cysta na proximálnom článku prsta ruky; zrast C2–C3 (Klippel-Feilov syndróm); perimortálne zlomeniny kostí; známky postmortálneho ohryzenia zvieratami
G6/S21	?	juvenis–adultus I	18–22	–	perimortálne zlomeniny kostí; známky postmortálneho ohryzenia zvieratami
G7/S21	M	adultus II–maturus I	30–44	161,2–165,0	zubný kameň; perimortálne zlomeniny kostí
G8/S21	M	adultus I	20–29	163,5–168,0	<i>cribra orbitalia</i> ; zle zhojená fraktúra ľavej kľúčnej kosti; zubný kameň; defekt zubnej skloviny (dentálna hypoplázia); perimortálne zlomeniny kostí; opotrebované predné zuby v dôsledku používania chrupu ako pracovného nástroja; podrepové plôšky na tibiách; <i>vastus notch</i>
G9/S21	F	maturus I	40–49	155,0–156,0	zubný kameň; známky rednutia kostnej hmoty; perimortálne zlomeniny kostí
G10/S21	?	juvenis–senilis		–	perimortálne zlomeniny kostí
G11/S22	?	adultus I	20–29	–	perimortálne zlomeniny kostí
G12/S23	F?	adultus I	20–24	155,0–160,0	spondylolýza driekového stavca; <i>spina bifida</i> ; degeneratívne zmeny na stavcoch; perimortálne zlomeniny kostí; podrepové plôšky na tibiách; v jame sa nenachádzala lebka
G13/S24	M	adultus II–maturus I	35–49	–	zhojená fraktúra ľavej kľúčnej kosti; zhojená fraktúra pravého piateho metakarpu; Schmorlove uzly na stavcoch; podrepové plôšky na tibiách; v jame sa nenachádzala lebka ani ľavá ruka jedinca
G14/S21	?	infans II	4–6	–	
I15/S21	?	juvenis	15–19	–	
I16/S23	?	dospelý		–	
I17/S23	?	dospelý		–	perimortálne zlomeniny kostí
I18/S21	?	dospelý		–	
I19/S10	?	?		–	

Literatúra

- Acsádi/Nemeskéri 1970 – G. Acsádi/J. Nemeskéri: *History of human life span and mortality*. Budapest 1970.
- Black 1978 – T. K. Black: A new method for assessing the sex of fragmentary skeletal remains: Femoral shaft circumference. *American Journal of Physical Anthropology* 48, 1978, 227–231.
- Brickley/Mckinley 2004 – M. Brickley/J. I. Mckinley (eds.): *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*. Reading 2004.
- Brooks/Suchey 1990: S. T. Brooks/J. M. Suchey: Skeletal age determination based on the os pubis: a comparison of the Acsádi-Nemeskéri and Suchey-Brooks methods. *Human Evolution* 5/3, 1990, 227–238.

- Brothwell 1981 – D. Brothwell: *Digging Up Bones*. Ithaca 1981.
- Buckberry/Chamberlain 2002 – J. L. Buckberry/A. T. Chamberlain: Age estimation from the auricular surface of the ilium: a revised method. *American Journal of Physical Anthropology* 119/3, 2002, 231–239.
- Buikstra/Ubelaker 1994 – J. Buikstra/D. H. Ubelaker: *Standards for Data Collection From Human Skeletal Remains*. Fayetteville – Arkansas 1994.
- Cundy a i. 1988 – P. Cundy/D. Paterson/L. Morris/B. Foster: Skeletal age estimation in leg length discrepancy. *Journal of Pediatric Orthopedics* 8/5, 1988, 513–515.
- Digangi a i. 2009 – E. A. DiGangi/J. D. Bethard/E. H. Kimmerle/L. W. Konigsberg: A new method for estimating age-at-death from the first rib. *American Journal of Physical Anthropology* 138/2, 2009, 164–176.
- Dwight 1894 – T. Dwight: The range and significance of variation in the human skeleton. *Boston Medical Surgery Journal* 131, 1894, 73–76.
- Fazekas/Kósa 1978 – I. Gy. Fazekas/F. Kósa: *Forensic Fetal Osteology*. Budapest 1978.
- Furholt a i. 2014 – M. Furholt/J. Bátor/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vráble-Vel'ké Lehemby: Eine Siedlungsgruppe der Linearkeramik in der Südwestslowakei. Vorbericht über die Untersuchungen der Jahre 2010 und 2012 und Deutungansätze. *Slovenská archeológia* 62, 2014, 227–266.
- Furholt a i. 2020a – M. Furholt/N. Müller-Scheeßel/M. Wunderlich/I. Cheben/J. Müller: Communalty and Discord in an Early Neolithic Settlement Agglomeration: The LBK Site of Vráble, Southwest Slovakia. *Cambridge Archaeological Journal* 30, 2020, 1–21.
- Furholt a i. 2020b – M. Furholt/I. Cheben/J. Müller/A. Bistáková/M. Wunderlich/N. Müller-Scheeßel: *Archaeology in the Žitava Valley I. The LBK and Želiezovce Settlement site of Vráble*. Leiden 2020.
- Graw/Czarnetzki/Haffner 1999 – M. Graw/A. Czarnetzki/H.-T. Haffner: The form of the supraorbital margin as a criterion in identification of sex from the skull: investigations based on modern human skulls. *American Journal of Physical Anthropology* 108, 1999, 91–96.
- Hukeľová/Krošláková 2021 – Z. Hukeľová/M. Krošláková: Klippel-Feil syndrome cases from Slovakia. *International Journal of Paleopathology* 33, 2021, 188–195.
- İşcan/Loth 1986 – M. Y. İşcan/S. R. Loth: Determination of age from the sternal rib in white females. *Journal of Forensic Sciences* 31/3, 1986, 990–999.
- İşcan a i. 1984a – M. Y. İşcan/S. R. Loth/R. Wright: Age estimation from the rib by phase analysis: white males. *Journal of Forensic Sciences* 29/4, 1984, 1094–1104.
- İşcan a i. 1984b – M. Y. İşcan/S. R. Loth/R. Wright: Metamorphosis at the sternal rib: a new method to estimate age at death in white males. *American Journal of Physical Anthropology* 65/2, 1984, 147–156.
- İşcan a i. 1985 – M. Y. İşcan/S. R. Loth/R. Wright: Age estimation from the rib by phase analysis: white females. *Journal of Forensic Sciences* 30/3, 1985, 853–863.
- Krogman 1962 – W. M. Krogman: *The Human Skeleton in Forensic Medicine*. Springfield – Illinois 1962.
- Kurki 2005 – H. Kurki: Use of the first rib for adult age estimation: a test of one method. *International Journal of Osteoarchaeology* 15/5, 2005, 342–350.
- Lewis/Garn 1960 – A. B. Lewis/S. M. Garn: The relationship between tooth formation and other maturational factors. *Angle Orthodontics* 30, 1960, 70–77.
- Lovejoy 1985 – C. O. Lovejoy: Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 1985, 47–56.
- Lovejoy a i. 1985: C. Lovejoy/R. Meindl/T. Pryzbeck/R. Mensforth: Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: a new method for the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 1985, 15–28.
- Meindl a i. 1985 – R. S. Meindl/C. O. Lovejoy/R. P. Mensforth/R. A. Walker: A revised method of age determination using the os pubis, with a review and test of accuracy of other current methods of pubic symphyseal ageing. *American Journal of Physical Anthropology* 68/1, 1985, 29–45.
- Miles 2001 – A. E. Miles: The Miles method of assessing age from tooth wear revisited. *Journal of Archaeological Science* 28/9, 2001, 973–982.
- Müller-Scheeßel/Hukeľová 2020 – N. Müller-Scheeßel/Z. Hukeľová: The burials and human remains from the LBK and Želiezovce settlement site of Vráble. In: *Furholt a i. 2020b*, 159–235.
- Müller-Scheeßel a i. 2021 – N. Müller-Scheeßel/Z. Hukeľová/J. Meadows/I. Cheben/J. Müller/M. Furholt: New burial rites at the end of the Linearbandkeramik in south-west Slovakia. *Antiquity* 95, 2021, 65–84.
- Petrasch 2012 – J. Petrasch: Ausgrabungspläne, die Bewohner bandkeramischer Häuser und die Sozialstruktur des mitteleuropäischen Frühneolithikums. In: M. Cladders/H. Stäuble/T. Tischendorf/S. Wolfram (eds.): *Siedlungsstruktur und Kulturwandel in der Bandkeramik. Beiträge zur internationalen Tagung 'Neue Fragen zur Bandkeramik oder alles beim Alten?!'* Leipzig 23–24. September 2010. Dresden 2012, 53–67.
- Phenice 1969 – T. W. Phenice: A Newly Developed Visual Method for Sexing the Os Pubis. *American Journal of Physical Anthropology* 30, 1969, 297–301.
- Rogers/Saunders 1994 – T. Rogers/S. Saunders: Accuracy of Sex Determination Using Morphological Traits of Human Pelvis. *Journal of Forensic Sciences* 39, 1994, 1047–1056.
- Sjøvold 1990 – T. Sjøvold: Estimation of Stature from Long Bones Utilizing the Line of Organic Correlation. *Human Evolution* 5/5, 1990, 431–447.

- Stewart 1979 – T. D. Stewart: *Essentials for Forensic Anthropology*. Springfield – Illinois 1979.
- Stloukal/Hanáková 1978: M. Stloukal/H. Hanáková: Die Länge der Längsknochen altslawischer Bevölkerungen – Unter Besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen. *Homo* 29, 1978, 53–69.
- Symes/Jantz 1983 – S. A. Symes/R. L. Jantz: *Discriminant function sexing of the tibia*. Paper presented at the 35th annual meeting of the Academy of Forensic Sciences, Cincinnati. Cincinnati 1983.
- Todd 1930 – T. W. Todd: Age changes in the pubic bone. VIII. Roentgenographic differentiation. *American Journal of Physical Anthropology* 14/2, 1930, 255–271.
- Ubelaker 1989 – D. H. Ubelaker: *Human skeletal remains* (2nd ed.). Washington 1989.
- Yoder *a i.* 2001 – C. Yoder/D. H. Ubelaker/J. F. Powell: Examination of variation in sternal rib end morphology relevant to age assessment. *Journal of Forensic Sciences* 46, 2001, 223–227.

ANTHROPOLOGISCHE BEWERTUNG VON SKELETTEN AM STANDORT VRÁBLE-VELKÉ LEHEMBY. Vrable (Bez. Nitra), Ort Veľké Lehembý, Siedlung, Vorgeschichte, Jungsteinzeit. Aufbewahrung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die analysierten Skelettreste stammen aus archäologischen Forschungen, die 2016 und 2017 in der Lokalität Vrable-Veľké Lehembý durchgeführt wurden. In mehreren Kontexten/Sonden wurden menschliche Skelettreste von Erwachsenen und Jugendlichen, oft in fragmentarischer Form, gefunden. Zusammen wurden Skelettreste von wahrscheinlich 19 Individuen ausgewertet.

Übersetzung durch den Autor

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V INTERIÉRI KOSTOLA SV. MARTINA V HRNČIAROVCIACH

Drahošlav Hulíněk – Lukáš Trnkus – Roman Vávra – Eva Hulínková Ťuchová

Hrnčiarovce nad Parnou (okr. Trnava), intravilán, NKP Kostol sv. Martina (č. ÚZPF 878), kostol, záchranný výskum, stredovek (12.–13. stor.), renesancia, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: Slovenského archeologického a historického inštitútu – SAHI, o. z.

Záchranný archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach nad Parnou bol vyvolaný plánovanou výstavbou podlahového kúrenia a výmenou podlahy. Výskum v teréne prebiehal v roku 2016 a vyhodnocovanie nálezových situácií a jednotlivých nálezov v rokoch 2016–2018. S predstaviteľmi KPÚ Trnava bolo dohodnuté zriadenie dvoch sond – jednej v priestore presbytéria (sonda A) a druhej v sakristii kostola (sonda B). Po vykopaní a zdokumentovaní sond sme predĺžili sondu A o trojuholníkový segment (sonda C) pre spresnenie stratigrafických poznatkov o objekte. V rámci archeologického výskumu prebehla aj odborná analýza tehál, ktorú vypracoval P. Nagy z Archeologického múzea SNM a J. Žuffová vypracovala aj architektonicko-historický posudok odkrytých architektonických prvkov.

Všetky záznamy trnavskej arcidiecézy od polovice 19. stor. uvádzajú ako dátum vzniku kostola a farnosti rok 1215. Okrem iného pravdepodobne vychádzajú z konštatovania niekdajšieho miestneho farára, vzdelanca a lokálpatriota Štefana Nemečkaya. On vo svojich rukopisných dejinách farnosti uviedol názor, že kostol a farnosť sv. Martina v Hrnčiarovciach založil uhorský kráľ Ondrej II. pred odchodom na križiacku výpravu do Svätej zeme v roku 1215. Išlo o piatu križiacku výpravu, ktorá sa uskutočnila v priebehu rokov 1217–1221. Kráľ Ondrej II. bol jedným z jej vodcov, pričom zo Svätej zeme svojvoľne odišiel v roku 1218 a vrátil sa do Uhorska. Š. Nemečkay sa ohľadne datovania chrámu odvoláva aj na zachované informácie pochádzajúce z arcibiskupského archívu v Ostrihome. Doterajšie poznatky archeológie a architektonicko-historického výskumu nevyklúčujú, že tu nejaký kostol stál už v prvej polovici 13. stor. Okrem Ondreja II. sa za zakladateľa kostola považuje aj ostrihomský arcibiskup Ján, ktorý ho mal niekedy v rokoch 1205–1222 posvätiť. Na tento vznik kostola upozorňuje aj chronogram, ktorý v roku 1842 umiestnili na oblúku sanktuária. Obdobný nápis sa nachádzal aj na piatich štítoch pripevnených na konsekračných miestach na stenách chrámu (Kopecká/Novanský/Ďurko 2015, 11; Nemečskay 1836–44; Žuffová 2017).

Dosť často prijímaný predpoklad, že chrám sv. Martina pochádza z roku 1215 alebo niekedy z priebehu 13. stor., zatiaľ nemožno jednoznačne potvrdiť ani vyvrátiť. Aj keď je vysoko pravdepodobné, že tu kostol v prvej tretine 13. stor. stál, pričom jeho pôvod mohol siahať do 11. až 12. stor. Viaceré okolnosti ohľadne datovania kostola do určitej miery relevantnejšie naznačili výsledky v tomto príspevku prezentovaného archeologického výskumu.

Sondu A s dĺžkou 320 cm a najväčšou šírkou 160 cm (smerom k vyústeniu svätyne sa zužovala) sme vytýčili pozdĺž južného múru presbytéria. Výskumom sa podarilo zachytiť päť postupne budovaných podláh, viaceré architektonické nosné prvky, objekty súvisiace s interiérovou výbavou kostola, aj narušené hrobové jamy a kryptu. Pod najnovšou podlahou, kladenou v 70. rokoch 20. stor., sa nachádzala dlažba z pieskovcových platní s rozmermi 40 × 40 × 2 cm, kladená na podmurovku z vápennej malty (kontext 1). Nasledovala podlaha z pieskovcových dlaždíc s rozmermi 18 × 18 cm, ktorá sa zachovala len fragmentárne (kontext 2). Staršie podlahy boli hlinené – podlaha 4 zachytená v celej sonde bola tvorená žltouhnedou sprašou mocnou až 23 cm (kontext 6) a ležala na zásype krypty (kontexty 7 a 9). Táto podlaha zrejme pochádza zo záverečnej fázy gotiky a keďže nebola porušená výstavbou krypty, kryptu môžeme datovať minimálne rovnako. Podlaha 5 (kontext 10) bola obdobná, ale výstavba krypty ju narušila. Dosahovala mocnosť 25 cm. Pod najstaršou podlahou sa nachádzala planírka predchádzajúca výstavbe kostola (kontext 21). Ležala na tmavohnedej až čiernej vrstve 18 (kontext 20), ktorá obsahovala dva rady hrobových zásypov. Okrem druhotne pohodených kostrových pozostatkov sme v hlbšom rade našli aj tri ľudské lebky, z ktorých jedna pravdepodobne súvisí s hrobom 3 zo sondy C (pozri nižšie). Starší z dvoch radov hrobových jám bol zahĺbený do neantropogénnej sprašovej vrstvy a predstavuje horizont stredovekých pohrebov spreď výstavby kostola. Narušenie vrstvy zrejme súvisí s prestavbou kostola po roku 1250.

Ďalej sme v sonde A zachytili tehlový sokel trojuholníkového tvaru (kontext 4) a jamu nepravidelného kruhového pôdorysu dôkladne obloženú gotickými strešnými korýtkami, tehľami a kameňmi (kontext 5). Predpokladáme, že oba tieto kontexty sa viažu na inštaláciu niekdajšieho barokového kolového oltára. Podarilo sa tiež odkryť vrchnú rozšírenú časť základu presbytéria (kontext 11). Murivo je zhotovené z tehál prstoviek, ktoré môžeme datovať do druhej tretiny 13. až druhej tretiny 14. stor., ale možné je aj neskoršie datovanie do 15. až 16. stor. Rozšírenie základu dosadalo na zrejme starší základový múr (kontext 16) postavený z tehál plevoviek, ktorý môžeme datovať podobne ako kontext 11, prípadne na základe použitých tehál do rozmedzia 11. až 13. stor. V západnej časti sondy bola rozpoznateľná časť krypty (kontext 15) a prístavok súvisiaci s prekrytím tejto krypty, tzv. rub klenby, pokrytý maltou (kontext 19).

Sonda B s takmer štvorcovým pôdorysom a rozmermi 150 × 146 cm bola vytýčená pri severnom múre sakristie. Aj v tejto sonde bola zachytená sekvencia viacerých podláh – najvrchnejšia pochádza zo 70. rokov 20. stor., pod ňou sme našli dve vrstvy podláh z pieskovcových dlaždíc obdobných tým, ktoré sme našli v sonde A v presbytériu. Prostriedkom sondy viedol masívny základový múr (kontext 6), pravdepodobne zvyšok základu staršej sakristie. Ten môžeme datovať do obdobia gotiky a poznáme aj písomné pramene zmiňujúce prestavbu, respektíve vybudovanie novej sakristie. Severný okraj sondy tvoril základový múr súčasnej sakristie (kontext 10) a podarilo sa zachytiť aj tehlové rozšírenie tohto základu (kontext 11). Podobne ako v sonde A, aj v sonde B sme našli vrstvu obsahujúcu roztrúsené kosti (kontext 8) aj narušené hrobové jamy (kontexty 12 a 13). Išlo o neúplný hrob č. 1 prerušený základovým múrom – kontextom 6, a ďalší neúplný hrob č. 2 s dobre zachovanými kosťami, ktorý bol po konzultácii s pracovníkmi KPÚ v Trnave ponechaný na mieste a opätovne zasypaný.

Sonda C bola predĺžením sondy A a predstavuje druhú etapu archeologického výskumu. Stratigrafia podláh bola podobná situácii v sonde A, ale medzi druhou hlinitou podlahou a prvou pieskovcovou dlažbou sa podarilo identifikovať zvyšky ďalšej podlahy zachované ako negatív v zhluku malty v kontexte 3. Doložili sme pokračovanie základových múrov z tehál prstoviek a plevoviek (kontexty 10 a 11, totožné s kontextmi 11 a 16 v sonde A). Tieto boli zasadené do vrstvy predstavujúcej zásypovú vrstvu hrobových jám (kontext 7, totožný s kontextom 20 v sonde A). Opäť boli rozpoznateľné dva po sebe nasledujúce rady hrobových jám, pričom spodný bol zahĺbený do sprašového podlažia. Podarilo sa nám odkryť dobre zachovaný hrob zo spodného radu (hrob 3, kontext 9), ktorý obsahoval kostrové zvyšky jedinca s chýbajúcou lebku. Hlava bola od tela oddelená pred pochovaním a uložená spolu s dvomi ďalšími hlavami/lebkami cca 50–100 cm od hrobu. Tieto tri lebky boli predtým nájdené v sonde A v kontexte 20.

Výskumom sa podarilo zistiť či overiť viaceré skutočnosti súvisiace s výstavbou a históriou Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach nad Parnou. Na architektúre kostola sú doteraz jednoznačne rozpoznateľné prvky ranej gotiky a v kontexte najstarších tehál aj potenciálne znaky staršieho románskeho obdobia. Podľa odborného posudku P. Nagya sa v najstarších fázach stavby kostola použili tehly s obsahom pliev, tzv. „plevovky“. Okrem toho boli tieto miestne tehly tvorené z mierne železitej hliny s malou prímiesou piesku. Ich rozmer bol 29 × 16 × 6 cm. Tento druh tehál je všeobecne datovaný do 11.–13. stor. Ďalšie použité tehly zo stredovekého obdobia, tzv. „prstovky“, podľa posudku pochádzajú z 13. až 15. stor. (Nagy 2016). Pokiaľ ide o nálezy najstarších typov krytiny, v zásype archeologických sond A a C sme našli tzv. korýtkovú strešnú krytinu, ktorá sa používala v 12. až 14. stor. (Nagy 2016). Na základe

týchto poznatkov P. Nagy vyslovil predbežné datovanie archeologického náleziska do 12. stor. až po súčasnosť (Nagy 2016). V týchto súvislostiach je dôležitá veža kostola. Ide najmä o umiestnenie dvoch súbežných malých okien asi v strede jej výšky a jej zahrotenie, tvoriace murovaný hlavný ihlan. Ten je obklopený štyrmi vežičkami. Veža pôvodne vyčnievala z pôdorysu lode, najneskôr v roku 1692 bola do nej úplne vstavaná (Kopecká/Novanský/Ďurko 2015, 14; Nagy 2016; Novanský 2001, 5; *Visitatio Canonica Illesiana* 1694).

Analýza základového muriva zachyteného v presbytériu nám naznačuje výskyt staršieho kostola, ktorý bol prestavaný niekedy v období po mongolskom vpáde (1241–1242). Dokazovali by to druhotne použité tehly plevovky v základovom múre. Táto staršia stavebná fáza, kedy bol kostol postavený najmä zo spomínaných plevoviek, by spadala do obdobia medzi 11. stor. a prvou tretinou 13. stor. V ďalšej fáze výstavby, ktorú môžeme datovať do polovice 13. stor., bol kostol prebudovaný vrátane presbytéria v jeho súčasnej dispozícii. Podarilo sa nám tiež odкрыť stavebné zásahy týkajúce sa pravdepodobne niektorej z prestavieb sakristie v podobe tehlového rozšírenia základového múru. Vo všetkých sondách sme zistili viaceré po sebe nasledujúce historické podlahy. Najviac týchto horizontov sa zachovalo v sonde C, kde sme našli celkovo šesť podláh vrátane počas posledného archeologického výskumu súčasnej, zo 70. rokov 20. stor., dvoch pieskovcových dlažieb, negatívú ďalšej dlažby v zhluku malty a dvoch hlinitých podláh. Najstaršiu z nich datujeme do stredoveku, druhú najstaršiu na záver gotického obdobia a predchádzala jej výstavba krypty (respektíve mohli byť súčasné). Významný je nález vrstvy hrobových zásypov z obdobia pred výstavbou kostola alebo aspoň jeho prestavbou. Vo vrstve boli roztrúsené druhotne pohodené kostrové pozostatky a podarilo sa odкрыť aj tri viac či menej narušené hroby. Do tejto vrstvy boli zapustené základové múry zachytené výskumom, pričom základy priamo narúšajú jeden zo skúmaných hrobov. Okrem týchto nálezov za zmienku stoja aj nálezy sokla a kolovej jamy súvisiace s osadením barokového oltára. Z hľadiska hnutelných archeologických nálezov prevažovala stredoveká keramika a fragmenty kachlíc, ktoré môžeme datovať do 12./13. až 16. stor.

Literatúra

- Hulínek a i. 2020 – D. Hulínek/E. Hulínková/Ťuchová/L. Trnkus/D. Kendrala: *Archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach*. Bratislava 2020. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Trnava.
- Kopecká/Novanský/Ďurko 2015 – M. Kopecká/Š. Novanský/P. Ďurko: História kostola a jeho stavebný vývoj. In: M. Kopecká/Š. Novanský/J. Kaman/P. Ďurko (ed.): *Kostol sv. Martina Hrnčiarovce nad Parnou 1215–2015*. Hrnčiarovce nad Parnou 2015, 11–20.
- Nagy 2016 – P. Nagy: Hrnčiarovce nad Parnou – kostol sv. Martina. Dokumentácia a vyhodnotenie nálezov stavebnej keramiky a tehlových objektov z obhliadky konanej 23. 3. 2016 a archeologického výskumu v roku 2016. In: D. Hulínek/E. Hulínková/Ťuchová/L. Trnkus/D. Kendrala 2020: *Archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach*. Bratislava 2020. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Trnava.
- Nemecskay 1836-44 – S. Nemecskay: *Historia Parochiae Gerencser*, rukopis z r. 1836-44. Archív RKFÚ Hrnčiarovce nad Parnou, číslo A-II-1.
- Novanský 2001 – Š. Novanský: *Dejiny farnosti Hrnčiarovce nad Parnou*. Diplomová práca. Bratislava 2001.
- Visitatio Canonica Illesiana* 1694. In: S. Nemecskay: *Visitaciones Canonicae Ecclesiae Gerencser, rukopis z roku 1838*. Archív RKFÚ Hrnčiarovce nad Parnou, číslo A-I-1.
- Žuffová 2017 – J. Žuffová: Kostol sv. Martina, Hrnčiarovce nad Parnou. Správa z architektonicko-historického vyhodnotenia murív odкрыtých počas archeologického výskumu. Bratislava 2017. In: D. Hulínek/E. Hulínková/Ťuchová/L. Trnkus/D. Kendrala 2020: *Archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Hrnčiarovciach*. Bratislava 2020. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Trnava.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE INTERIOR OF THE CHURCH OF ST. MARTIN IN HRNČIAROVCE. Hrnčiarovce nad Parnou (Trnava district), urban area, NCM Church of St. Martin (CLM no. 878), church, rescue excavation, Middle Ages (12th–13th centuries), Renaissance, Post-medieval period (20th century). Finds deposited at: Slovak Archaeological and Historical Institute – SAHI, o. z. The article is a summary of results from the rescue excavation in the interior of the Church of St. Martin in Hrnčiarovce nad Parnou. In three trenches located in the sacristy and presbytery, stratigraphy of the site from its initial use in the 12th century until now was detected. The deepest anthropogenic layers represented two horizons of medieval burials. Levelling and construction of the church with its current layout were carried out and allowed detection of several construction stages. We can suppose existence of an older church from the period before the Mongol invasion which was rebuilt around 1250. We also detected traces of a Baroque stake altar and a sequence of six historical floors in the presbytery. Movable archaeological finds (fragments of pottery and stove tiles) can be dated to the 12th/13th–16th centuries.

VÝSKUM SÍDLISKA KULTÚRY S LINEÁRNOU KERAMIKOU VO VLKASI²⁵

Ivan Cheben – Martin Furholt – Alena Bistáková

V l k a s (okr. Nové Zámky), poloha Do hulskeho chotára, sídlisko, výskum na vedecké a dokumentačné účely, neolit (kultúra s lineárnou keramikou, železovská skupina), eneolit (badenská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V predchádzajúcej výskumnej sezóne sa podrobným povrchovým zberom na ploche 300 × 600 m zozbieral nálezový materiál potvrdzujúci osídlenie v mladšom vývojovom stupni kultúry s lineárnou keramikou a v priebehu železovskej skupiny (Cheben/Furholt 2023). Sporadicky sa objavil aj keramický inventár patriaci badenskej kultúre a vrcholnému stredoveku. Vyhodnotením geofyzikálneho zamerania dotknutej plochy sa získal podrobný plán sídliskového areálu s rozlohou temer 20 ha. Nálezisko je situované južne od obce a rozkladá sa na mierne sa zvažujúcom teréne. Na základe rozpoznaných dvojíc dlhých jám bolo možné stanoviť počet, orientáciu i veľkosť domov s kolovou konštrukciou spomenutej kultúry. Tohtoročný výskum bol zameraný na odkrytie časti dlhej jamy a vnútorného i vonkajšieho priestoru dvoch pôdorysov dlhých domov, ktoré boli identifikované na geofyzikálnom pláne. Pri výbere zohrali úlohu jasne odlišiteľné obrysy objektov.

Vytýčené boli dve sondy, označené ako S12 a S15, s rozmermi 9 × 15 m. Sonda S12 bola umiestnená tak, aby zachytila východnú časť dlhej jamy domu a priestor východne od na geofyzikálnom pláne identifikovaného pôdorysu domu, kde sa predpokladali zahĺbené objekty. Mimo vymedzenú plochu dlhého domu sa v priebehu výskumu odkrylo sedem objektov. Naproti tomu pri sonde S15 bol výber plochy situovaný v priestore, kde sa zachytila dlhá jama domu vykazujúca najvýraznejší signál.

V sonde S12 sa odkrylo južné ukončenie východnej dlhej jamy domu a objekty situované pod ňou i vedľa nej. Dlhá jama, objekt S12/1, bola rozdelená na štrnásť sektorov, ktoré sa postupne vyberali tak, aby sa zachytili a fotogrametricky dokumentovali priečne, ako i celkový pozdĺžny profil. Tesne pod ukončením dlhej jamy sa odlišil objekt S12/8, ktorý obsahoval keramický inventár badenskej kultúry. Východne od okraja dlhej jamy domu, objekt S12/1, sa zachytilo šesť objektov, ktoré boli rozložené v pozdĺžnom rade. Išlo o jamy kruhového pôdorysu s priemerom v rozpätí 35–105 cm. Iba objekty S12/4 a S12/5 obsahovali niekoľko fragmentov pochádzajúcich z tiel guľovitých nádob. Reprezentatívnejší súbor keramiky mladšieho stupňa kultúry s lineárnou keramikou sa získal z objektu S12/1. Zastúpené boli guľovité i misovité tvary nádob, ktorých rytý ornament pozostával z obežných línií pod okrajom tvorených dvojlínkou (obr. 39: 2, 6, 9, 11, 12) alebo trojlínkou (obr. 39: 4), ale vyskytla sa i samostatná obežná línia (obr. 39: 3, 5). Hlavný ornament, umiestnený pod alebo vychádzajúci z obežných línií, tvorili ryté lomené dvojlínky (obr. 39: 2, 5, 6, 9, 11, 13, 14) alebo plošne ohraničené ryhy (obr. 39: 12). Ryté línie boli ukončené alebo prerušené notovou hlavičkou. Notové hlavičky sa objavili aj na ušku pravdepodobne amforovite tvarovanej nádoby (obr. 39: 1). V jednom prípade bola zastúpená aj miska na nôžke (obr. 39: 7). Niektoré tvary a spôsob rytej výzdoby sa zistil aj na inventári mladšieho stupňa kultúry s lineárnou keramikou z objektu S12/8 badenskej kultúry.

V sonde S15 bola zachytená odlišná pôdorysná dispozícia. V strede odkrytej plochy sa nachádzala dlhá jama domu, ktorá v južnej časti bola užšia ako v severnej. Pozdĺž západného okraja boli zachytené štyri objekty – kolové jamy, pričom v každom z nich sa nachádzal keramický inventár. Tri sídliskové objekty sa zistili aj v západnej časti sondy. V mieste najsilnejšej anomálie sa v pôdoryse podlhovastej jamy črtal objekt S15/9, ktorý obsahoval vrstvu črepov hrubostennej rozmernej nádoby a veľké fragmenty mazanice. Prítomnosť veľkého počtu keramických nálezov spôsobila, že na geomagnetickom pláne sa situácia javila ako veľmi výrazná anomália.

Z objektu S15/10, ktorý bol identifikovaný v severnej časti sondy S15, sa získal keramický inventár, ktorého typová skladba pozostáva prevažne z guľovitých a misovitých tvarov. Vo výzdobe oboch typov nádob sa uplatňuje ornament pozostávajúci s obežných línií pod okrajom v podobe rytej dvojlínky prerušovanej vrypom (obr. 40: 1, 2, 5, 10, 16), výnimočne i dvojicou jamiiek (obr. 40: 14). Pod obežnou líniou je rytá výzdoba povrchu nádob vyhotovená v kombinácii obežnej dvojlínky a pásu lomených dvojlínok (obr. 40: 2, 14, 16, 17) alebo vodorovných dvojlínok (obr. 40: 3, 5). Na polguľovitej nádobe

²⁵ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0075/21. Terénny výskum sa uskutočnil v rámci projektu DFG 1266 „The Dynamics of Settlement Concentration Processes and Land-use in Early Farming Communities in the North-western Carpathian Basin“ v spolupráci s Christian-Albrechts-Universität Kiel.

sa vyskytla plocha medzi dvomi vodorovne bežiacimi dvojlinkami vyplnená rytými vlnovkami (obr. 40: 8). Ojedinelým „technickým“ prvkom je podlhovastá vypnulina umiestnená na vnútornej strane polguľovitej misy (obr. 40: 13).

Na základe analýzy keramického inventára dvoch dlhých jám odkrytých v sondách S12 a S15 sa ukazuje, že osídlenie polohy začína v období mladšieho stupňa kultúry s lineárnou keramikou a posledné dlhé domy boli budované v priebehu záverečného stupňa želiezovskej skupiny.

Literatúra

Cheben/Furholt 2023 – I. Cheben/M. Furholt: Prieskum a dokumentácia sídlisk kultúry lineárnej a želiezovskej skupiny v povodí horného toku Žitavy. *AVANS* 2017, 2023, 58–62.

EXCAVATION OF THE SETTLEMENT OF THE LINEAR POTTERY CULTURE IN VLKAS. Vlkas (district Nové Zámky), Do hulskeho chotára site, settlement, research for scientific and documentary purposes, Neolithic (Linear Pottery culture, Želiezovce group), Eneolithic (Baden culture). Deposit of finds: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Surface collection in the previous season confirmed occupation during the younger Linear pottery culture and Želiezovce group (*Cheben/Furholt 2023*). Pairs of longhouse pits were recognized on the basis of geophysical survey. The excavation focused on exposing part of the long pit and the interior and exterior of the two longhouse floor plans. Two trenches, designated S12 and S15, measuring 9 × 15 m, were excavated. Trench S12 intercepted the eastern part of the long pit, feature S12/1, of the house. Outside its area seven features were uncovered. In contrast, for trench S15, the area selection was located in the area where the long pit of the house showing the strongest signal was intercepted. Feature S15/9 was distinguished in this location, which contained a layer of sherds of coarse-walled dimensional pottery and large fragments of daub. A total of seven objects were uncovered along both edges of the elongated pit. The objects recovered from both trenches include mainly ceramic inventory, the type composition of which consists mainly of globular and bowl form types. In the decoration of both types there is an ornament consisting of lines under the rim in the form of an engraved double line interrupted by “note head” in the object S12/1 (Fig. 39: 2, 6, 9, 11, 12) or an incised line (Fig. 40: 1, 2, 5, 10, 16) in object S15/10. The main ornament on pottery from feature S12/1, located below or emerging from the orbital lines, consisted of engraved slashed double lines (Fig. 39: 2, 5, 6, 9, 11, 13, 14) or the grooves were area-bounded (Fig. 39: 12). The decoration in object S15/10 below the line below the rim used a combination of an orbital double line and a band of broken double lines (Fig. 40: 2, 14, 16, 17) or horizontal double lines (Fig. 40: 3, 5). Based on the analysis of the ceramic inventory of the two long pits uncovered in trenches S12 and S15, it appears that the settlement of the site begins during the younger stage of the Linear Pottery culture, and the last longhouses were built during the final stage of the Želiezovce group.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BRATISLAVE-DEVÍNE

Lenka Choma Soročinová

Bratislava, časť Devín (okr. Bratislava IV), Kremelská ulica, sídlisko, záchranný archeologický výskum, vrcholný stredovek, neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Malokarpatské múzeum v Pezinku.

Záchranný archeologický výskum v rokoch 2017 a 2018 sledoval výkopové práce pri rekonštrukcii starého rodinného domu v mestskej časti Bratislava-Devín na Kremelskej ulici 90 (parc. č. 173, 181, 623/10). Skúmaná plocha leží naproti hradnému návršiu pod svahmi Devínskej Kobyly v blízkosti miesta napojenia Štrbskej ulice na Kremelskú ulicu.

Skúmaná plocha bola rozdelená podľa stavebných výkopov na tri časti. Na dvore rodinného domu (parc. č. 173) bola vykopaná jama pre zbernú nádrž na vodu – výkop 1. V mieste mestského chodníka (parc. č. 181) kolmého na Kremelskú ulicu bol robený výkop 2 pre vodomernú šachtu. Líniový výkop 3 pre prípojku k šachte bol vedený cez mestský chodník s presahom na vozovku Kremelskej ulice (parc. č. 181 a 623/10).

Výkop 1 – pod recentnými situáciami boli zachytené masívnejšie novoveké vrstvy (hrúbka spolu približne 100 cm). Predstavujú pravdepodobne navážky/ planírky súvisiace s úpravami pozemku v staršom aj mladšom novoveku. Pod nimi bolo objavené a v rámci rozsahu výkopu preskúmané murivo (objekt 1) pravouhlého pôdorysu z precízne ukladaných lomových kameňov spájaných hlinou (obr. 41: 1). Murivo

bolo z vonkajšej aj vnútornej strany lícované, široké 45 cm (odokryté dĺžky stien 145 cm a 73 cm). Zachovalo sa do výšky 49 cm. Základová škára sa nachádzala v hĺbke 160–170 cm (149,80 m n. m.) od súčasného terénu. Objekt obklopovala kultúrna vrstva alebo planírka s nálezmi črepov stredovekých keramických nádob, zvieracích kostí, uhlíkov a fragmentov mazanice s odtlačkami rastlín a tyčoviny. Z muriva boli pri rozoberaní časti, ktorá prekážala stavbe, získané keramické črepy z nádob (14.–15. stor.). Vznik objektu datujeme do neskorého stredoveku (15. stor.). Najpravdepodobnejšie ide o podmurovku hospodárskej, prípadne obytnej stavby s drevenou konštrukciou.

Výkop 2 – odokryl múr z lomových kameňov (objekt 4). Tento sa nachádzal pod kamenným základom steny starého dodnes stojaceho domu (situovaného na susednej parc. č. 170). S malou odchýlkou viedol v osi steny domu. Jeho celkovú šírku nebolo možné zistiť, pred stenu predstupovalo cca 45 cm hmoty muriva. Kolmo na múr sa pripájala previazaná priečka šírky 60 cm (obr. 41: 2). Nachádzala sa v priestore dnešného mestského chodníka, nad priečkou nestála žiadna stavba. Základová škára objektu ležala v hĺbke okolo 150 cm (cca 148,82 m n. m.) od súčasného povrchu. Zachovaná výška muriva bola 90–100 cm. Objekt predstavuje základové, prípadne aj nadzákladové murivo viacpriestorového, zrejme obytného objektu – domu. Nález sa nachádzal blízko uličnej čiary. Dá sa predpokladať, že je totožná s vtedajšou. Okolie nálezu bolo výrazne porušené výkopmi starších inžinierskych sietí. Zdá sa, že murivo bolo zapustené do vrstvy, ktorú materiál datuje do 14.–15. stor. Vznik muriva môžeme na základe stratigrafie a jeho charakteru predpokladať v období záveru stredoveku až staršieho novoveku. Z výkopu pochádzajú aj črepy keramiky (napr. črepy hrubostenných zásobníc s prímiesou tuhy), ktorú zaraďujeme do 13. stor. a naznačuje na prítomnosť staršieho vrcholnostredovekého osídlenia.

Výkop 3 – viedol prevažne v trase starších inžinierskych sietí a stavebných výkopov a archeologické nálezové situácie v ňom neboli rozpoznané.

Nálezy podobného charakteru (neskorostredoveká murovaná architektúra a ďalšie) boli zistené na Kremelskej ulici už záchranným výskumom Múzea Mesta Bratislavy v roku 2003, vo vzdialenosti len asi 50 m od plochy nášho výskumu (*Harmadyová 2004*). Výskumy spoločne dokladajú osídlenie z obdobia neskorého stredoveku ako aj novoveku po oboch stranách vtedajšej dôležitej komunikačnej linky, dnešnej Kremelskej ulice.

Literatúra

Harmadyová 2004 – K. Harmadyová: Záchranné archeologické výskumy v obci Devín. AVANS 2003, 2004, 70.

THE RESCUE EXCAVATION IN BRATISLAVA-DEVÍN. Bratislava-Devín (Bratislava IV district), Kremelská ulica street, settlement, rescue excavation, High Middle Ages, Late Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Little Carpathian Museum in Pezinok. The rescue excavation in 2017 and 2018 monitored excavations associated with reconstruction of a residential house in Bratislava-Devín, Kremelská ulica 90 site. The investigated area was divided into three parts by construction pits. Construction pit 1 was a pit for a water tank in the house yard (plot no. 173). Postmedieval layers, probably made-up ground, approx. 100 cm thick, were detected. Under those layers, masonry with a rectangular groundplan was found. It was made from precisely placed quarry stones bonded with clay, aligned on the exterior as well as interior side, 45 cm wide (Fig. 41: 1). Sherds from medieval pottery vessels, animal bones and fragments of daub were obtained from the area around the masonry. Origin of the feature is dated to the Late Middle Ages (15th century). It is most probably a base wall of a utility or a residential building with wooden construction. Construction pit 2 in the place of town pavement (plot no. 181) perpendicular to Kremelská ulica street was excavated for a water-meter shaft near the street line. It uncovered a wall from quarry stones under the stone foundation of the wall from the old, still standing house (on the neighbouring plot no. 170). Perpendicular to the wall, a partition wall was attached to the wall. It was 60 cm wide (Fig. 41: 2). The feature represents foundation or super-foundation masonry of a multi-room house. The masonry was sunken in the layer dated to the 14th–15th centuries. Its origin can be presumed in the end of the Middle Ages to Early Postmedieval period. Sherds from pottery classified in the 13th century and suggesting presence of high medieval settlement were also discovered in the construction pit. The linear construction pit 3 for the connection to the shaft was led through the town pavement, overlapping the road in Kremelská ulica street (plots nos. 181 and 623/10). No archaeological finds were distinguished in it.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PRIEKOPE NA PEZINSKOM ZÁMKU

Lenka Choma Soročinová

Pezinok (okr. Pezinok), NKP Pezinský zámok (č. ÚZPF 511), fortifikácia – priekopa, záchranný výskum, vrcholný/neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Malokarpatské múzeum v Pezinku.

V súvislosti s obnovou objektu Pezinského zámku realizovalo Malokarpatské múzeum v Pezinku v roku 2018 menší záchranný výskum formou odborného dozoru. Predmetom výskumu bola stavba nádrže na zrážkovú vodu zo strechy zámku. Navrhnutá bola východne od zámku (parc. č. 2/1, 2/8), v blízkosti kamenného obranného parkánového múru, v mieste predpokladanej vodnej priekopy pôvodného stredovekého hradu. Ďalej, východným smerom od zámku, sa nachádza nad terén vystupujúci zvyšok obranného valu.

Stavebná jama mala približne obdĺžnikový pôdorys s maximálnou dĺžkou 21,8 m, šírkou okolo 7 m a hĺbkou prevažne 4 až 4,3 m (orientovaná pozdĺžne v smere S – J). V hornej tretine až polovici výkopu, do hĺbky približne 2 m, sa nachádzal zásyp hliny so stavebným odpadom z druhej polovice 20. stor. Odokrylo sa tu tiež kamenné základové murivo budovy, ktorá ešte nedávno stála východne od zámku a mala by pochádzať z 20. stor. Pod recentnou navážkou bol rozpoznávaný starší zásyp obrannej priekopy pozostávajúci z troch vrstiev, pod ktorými sa nachádzalo štrkové podložie. Hornú vrstvu tvorila hlina premiešaná s množstvom zlomkov tehál a škridiel. Nachádzali sa v nej početné novoveké keramické črepy z nádob a zlomky skla. Jej uloženie predpokladáme v závere 19. až začiatkom 20. stor. Pod ňou ležala miestami až 1 m hrubá vrstva tmavej sivej lepivej mokrej hliny, obsahujúca biele fajansové črepy a zlomky glazovanej i neglazovanej novovekej keramiky. V rámci vrstvy sa pri východnom profile nachádzal väčší fragment lícovaného tehlovo-kamenného muriva v sekundárnej polohe. Ide pravdepodobne o fragment kamennej steny s tehlovou špaletou okna (segmentový záklenok). Pôvod muriva predpokladáme v období staršieho novoveku (16.–17. stor.). Na úrovni vrstvy sa už objavovala spodná voda. V západnom a južnom profile, bližšie k zámku, sa medzi vrstvami nachádzala tretia vrstva v podobe sutiny z kameňov a malty, ktorá stúpala smerom k parkánovému múru. Z nej boli taktiež získané novoveké keramické črepy. Mohlo by ísť o deštrukciu muriva zrútenú do priekopy zo zámku. Za dno priekopy považujeme úroveň štrkovo-hlinitého podložia. Oproti dnešnému terénu sa nachádzalo v hĺbke okolo 3,5 m. Nameované hodnoty jeho nadmorskej výšky boli v rozsahu 158,69 až 158,53 m. V rámci preskúmanej plochy, vo vzdialenosti cca 2,5–9,5 m od parkánového múru len mierne stúpalo smerom od zámku. Okraje priekopy výkop nezachytil.

Medzi nálezmi zo všetkých vrstiev v priekope, vrátane zásypu z 20. stor., sa ako prímes nachádzali v menšom množstve črepy stredovekej keramiky. Radíme ju prevažne do 15. stor. Tesne nad dnom priekopy bol nájdený keramický pohár z obdobia neskorého stredoveku. Kvôli sťaženým podmienkam vo väčšej hĺbke výkopu nebolo možné situáciu dôkladnejšie preskúmať a zistiť, či sa na dne nachádzala vrstva so stredovekým materiálom alebo ide o predmet v sekundárnej polohe.

Výskumom bolo získané množstvo huteľných archeologických nálezov. Sú to najmä keramické črepy, z ktorých sa v niektorých prípadoch dali zrekonštruovať väčšie časti nádob. Nájdené boli aj fragmenty kachlíc (obr. 42: 1), zlomky skla, zvieracie kosti či drobné kovové predmety. Väčšina predmetov patrí do obdobia novoveku, menej početné sú artefakty z vrcholného/neskorého stredoveku. K zaujímavším predmetom patrí sklenený pohár zdobený kvapkovými výčnelkami (17.–18. stor.) či keramická časť dvojdielnej fajky s tmavou hnedou glazúrou (17. stor.; obr. 42: 2). Získané boli tiež stredoveké tehly tzv. prstovky a novoveké tehly so značkami Pálfiovskej tehelne.

THE RESCUE EXCAVATION IN THE DITCH AT THE CHATEAU PEZINOK. Pezinok (Pezinok district), NCM Chateau Pezinok (CLM no. 511), fortification – ditch, rescue excavation, High Middle Ages, Late Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Little Carpathian Museum in Pezinok. In association with renovation of the Chateau Pezinok, the Malokarpatské múzeum museum in Pezinok carried out a rescue excavation in 2018, during construction of a rainwater tank. It was situated east of the chateau (plots nos. 2/1, 2/8), near the stone outer bailey wall, in the place of assumed water ditch of the original medieval castle. The construction pit had approx. rectangular groundplan with the max. length of 21.8 m, width of approx. 7 m and depth of mostly 4–4.3 m (longitudinally oriented in the N – S direction). Recent backfill and stone foundations of a building from the 20th century reached approx. 2 m deep. Below, older backfill of the ditch consisting of three layers with rich postmedieval finds was detected. Part of the backfill was debris which might have come from the destroyed masonry of the

chateau. A large fragment of masonry in a secondary position was discovered (stone wall with brick window casing); its origin is assumed in the Early Postmedieval period. The level of gravel-loam subsoil is considered the bottom of the ditch. It was about 3.5 m below the current terrain (158.69–158.53 m a. s. l.). Within the excavated area (2.5–9.5 m from the outer bailey wall), it was only slightly rising towards the chateau. Edges of the ditch were not detected by the construction pit. Medieval pottery was found as addition in all layers, including the recent backfill. The excavation obtained a great number of movable finds. There are sherds from pottery vessels, fragments of stove tiles (Fig. 42: 1), fragments of glass, animal bones, miniature metal artifacts, bricks shaped with fingers and bricks with marks. Most of the items belong to the Postmedieval period, fewer artifacts come from the High/Late Middle Ages. The most interesting artifacts include a ceramic cup (15th century), a glass cup (17th–18th centuries) or a clay pipe (17th century; Fig. 42: 2).

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V PAMÄTNOM DOME NA KUPECKÉHO ULICI V PEZINKU

Lenka Choma Soročinová – Július Vavák

Pezinok (okr. Pezinok), NKP Pamätný dom a pamätná tabuľa Jána Kupeckého (č. ÚZPF 507), Kupeckého ulica, parc. č. 107, sídlisko, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, záchranný výskum, vrcholný stredovek, neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Malokarpatské múzeum v Pezinku.

Pamätný dom na Kupeckého ulici 39 má podobu dvojkrídlovej jednopodlažnej nepodpivničenej stavby so sedlovou strechou a pôdorysom tvaru písmena „L“. Na základe inštalovania pamätnej tabule z druhej polovice 19. stor. je známy ako Rodný dom Jána Kupeckého, barokového maliara narodeného v roku 1667 v Pezinku. V rokoch 1951–1952 prešiel objekt rozsiahlou „pamiatkovou prestavbou“. V roku 2005 sa realizoval architektonicko-historický výskum (*Sabadošová/Havlík 2005*). Autori výskumu identifikovali väčšinu hmoty ako repliku domu z 19. stor. zrealizovanú v polovici 20. stor. Pozostatky stavby pochádzajúcej zo 17. stor. neboli zachytené.

Archeologický výskum Pamätného domu Jána Kupeckého začal výskumom pre vedecké a dokumentačné účely realizovaným Malokarpatským múzeom v Pezinku v rokoch 2015 a 2016. Počas rekonštrukcie objektu NKP (I. etapa obnovy) pokračoval v rokoch 2017 a 2018 formou záchranného výskumu.

Výskum pre vedecké a dokumentačné účely

Hlavným cieľom výskumu pre vedecké a dokumentačné účely bolo overiť na parcele možnú prítomnosť obydľia zo 17. stor. Uskutočnil sa formou lokálnej sondáže ôsmymi sondami v interiéri a dvoma v exteriéri domu (obr. 43: 1).

V interiéri v dvorovom krídle v sonde I bol odkrytý zahĺbený objekt 1 lichobežníkového pôdorysu so stenami z liatej malty. Objekt pravdepodobne pochádza z priebehu 19. stor., vyplňal ho rôznyi materiál, pričom najmladší je datovaný do druhej štvrtiny 20. stor. Jeho funkcia bola spojená s chladením potravín. V sonde bol zachytený tiež plytký kamenný základ (objekt 11) západnej murovanej steny, ktorej datovanie je hľadané v 19. stor. (*Sabadošová/Havlík 2005*). S uvedeným datovaním sa stotožňujeme, avšak hypoteticky pripúšťame datovanie s možným presahom i do 18. stor. Túto stenu, najzachovalejšiu z pôvodnej budovy, objekt 1 evidentne rešpektuje skoseným tvarom. V sonde I, podobne ako v sonde II, III, IV aj exteriérových sondách IX a X sa zistili po obvode dnes stojacej dvorovej časti stavby murivá umiestnené na plytko založenej betónovej báze (objekty 10, 12, 13). Kladieme ich do polovice 20. stor., vznikli počas pamiatkovej prestavby.

Zaujímavú situáciu zachytávajú sondy II a IV, ktorými pozdĺžne prechádza prevažne kamenné murivo spájané vápennou maltou (objekt 2A) umiestnené excentricky voči súčasnej južnej stene budovy. V sonde II sledujeme jeho napojenie na priečne murivo (objekt 2B) deliace dvorový a uličný trakt. Prerušenie muriva 2B zachytené v sonde VI môže poukazovať na prítomnosť vchodu do priestoru na susednom pozemku. Dokladom po takomto objekte – budove na susednom južnom pozemku – je snád murivo 2A. Na murivo 2A sú tiež kolmo napojené dve kamenné nasucho kladené paralelné murivá (objekty 3A, 3B), azda prístavky s hospodárskym účelom. Ich ukončenie (prerušené, bez uzáveru) sme pozorovali v sonde III v blízkosti severnej dvorovej fasády domu. Murivá spájané vápennou maltou, ako aj spomenuté nasucho kladené múry sú aspoň sčasti postavené na zásype zahĺbeného objektu 4A. Zrejme ide u oboch objektov o rešpektovanie parcelácie pozemku. Na základe stratigrafie s objektom

4A môžeme murivo 2A klásť najskôr do rozmedzia priebehu 18. stor. až do priebehu (asi počiatku) 19. stor. Do tohto rozsahu patrí aj od neho o čosi mladšie, naň sekundárne napojené nasucho kladené murivo 2B.

Zahĺbený objekt 4A zachytený sondami II a IV má na dne vrstvičku udupanej hliny. Nad ňou sa nachádza zásyp, vrátane stavebného materiálu, najmä však črepového materiálu, ktorý možno datovať od vrcholného (14. stor.) a neskorého stredoveku až do novoveku (17.–18. stor.). Vyskytla sa tu aj habánska/posthabánska keramika (obr. 43: 2, 3). Spomedzi drobných nálezov vyniká denár uhorskej kráľovnej Márie (1382–1395) a kovové pečatidlo osemuholníkového tvaru, ktoré možno podľa analógií zaradiť do 17. stor. Pečatidlo je opatrené znázornením strapcov viniča, vinohradníckeho noža a súkromnými iniciálami „H L“, ktoré snáď môžu odkazovať na niekdajšieho majiteľa pozemku (obr. 43: 5). Súčasťou tohto objektu môže byť aj objekt 4B, zachytený v sonde III, ktorý obsahoval podobný zásyp s keramikou zo 17.–18. stor. a vrcholno až neskorostredovekú prímies keramiky. Objekt môže byť vstupom do priestoru zahĺbeného objektu 4A. V nálezovom materiáli zo zásypu sa objavil uhorský denár Ferdinanda II. z roku 1620. Hypotetickou interpretáciou objektov 4A a 4B a ich funkcie by mohol byť do zeme zahĺbený priestor obdĺžnikového pôdorysu, pravdepodobne hospodárskeho charakteru, slúžiaci napr. ako zásobáreň potravín. Vchádzať sa doň mohlo z úrovne vtedajšieho terénu užším zvažujúcim sa vstupom. Objekt mohol existovať samostatne alebo mohol byť súčasťou väčšej stavby (obydlia?). Ako analógiu, i keď skoršieho datovania, uvádzame pôdorys viacpriestorového sídliskového objektu z prelomu stredoveku a novoveku preskúmaný v Chľabe (objekt 57b, druhá štvrtina 16. stor.). Jedna z miestností domu slúžila ako tzv. podpivničená komora, keďže bol v rámci nej zistený zahĺbený priestor štvorcovej dispozície so šikmo sa zvažujúcim vstupom (*Hanuliak 1989*, obr. 31, 180, 182).

Sonda IX v exteriéri síce neobnažila základ muriva budovy kvôli umiestneniu elektrického kábla a betónovej priečky, pod dlažbou dvora sa však našiel starostlivo vo fľaši uložený recentný žartovný odkaz z roku 1992. Naopak, exteriérová sonda X odkryla zaujímavú situáciu superpozície stredovekého zahĺbeného hospodárskeho objektu 5, najskôr kruhovitej/oválnej odpadovej jamy, ktorú z časti porušuje základové murivo z polovice 20. stor. a recentná kanalizácia. Bohatý črepový materiál datujeme do druhej polovice 14. až prvej polovice 15. stor. V rámci neho sa objavila aj zaujímavá, jednoduchá miskovitá lampička (obr. 43: 4).

Interiér pri uličnej čiare priniesol jednoduchšie, mierne odlišné situácie. Podobný recentný betónový základ ako v dvorovej časti predstavuje murivo v sondách V a VI v rámci južnej steny (objekt 14). Sondy V a VII pri uličnej fasáde zachytávajú situáciu so základovým murivom pozostávajúcím z tehál a kamenia spájaných cementovou maltou (objekt 15). Uličnú fasádu kladieme do polovice 20. stor., pričom je založená hlbšie ako zvyšné steny domu a podľa všetkého kopíruje staršie tehlové murivo (objekt 16) zistené v sonde VIII. Toto je spájané hlinenou maltou a datujeme ho do priebehu 18.–19. stor. Nachádza sa v priestore predpokladaného vstupu do domu cez čiernu kuchyňu. Naopak, naň kolmá nepreviazaná tehlová priečka s pieskovou maltou (objekt 17), ktorá oddeľuje priestor od prechodovej chodby na dvor, pochádza až z polovice 20. stor.

Záchranný výskum

Následný záchranný výskum dokumentoval stavebné ryhy pre bleskozvod a dažďové zvody v exteriéri pamätného domu, t. j. vo dvore a na chodníku pred uličnou fasádou. Pre potreby dokumentácie boli rozdelené na sedem úsekov.

Výkopom na chodníku pred domom (úsek 1) bolo obnažené murivo priečelia domu (objekt 1/2017–2018). Murivo bolo z interiérovej strany odokryté už pri výskume v rokoch 2015–2016, kedy bola zistená jeho nezvykle veľká hĺbka založenia oproti zvyšným stenám domu. Záchranný výskum na základe stratigrafie s vrstvami v dotyku so základom potvrdil jeho datovanie do polovice 20. stor. Pod povrchom sa nachádzala aj časť omietnutého nadzákladového muriva, z čoho vyplýva, že úroveň terénu pred domom mierne narástla. Nižšia pôvodná úroveň by vysvetľovala potrebu hlbšieho založenia steny.

Výkopové a stavebné práce vo vstupe do budovy z ulice (úsek 7) obnažili murivá jeho stien nad aj pod úrovňou terénu. Juhovýchodnú stenu vstupu tvorenú tehlovým murivom s pieskovou maltou (objekt 6/2017–2018) datujeme do polovice 20. stor. Avšak tehlové murivo spájané hlinou (objekt 7/2017–2018), tvoriace základ severozápadnej steny vstupu v dotyku so susedným domom, pripomína objekt 16 zachytený predchádzajúcim výskumom. Datovanie muriva predpokladáme podobne do 19. stor. (max. druhej polovice 18. stor.).

Priestor dvora (úseky 2–6) bol z archeologického hľadiska zaujímavejší. V zadnej časti úseku 2, rovnobežného s dvorovým krídlom domu, bol zachytený plytký zahĺbený objekt (2/2017–2018) obsa-

hujúci keramický nálezový materiál z obdobia vrcholného až neskorého stredoveku (druhá polovica 14.–15. stor.). Objekt sa nachádzal vo vzdialenosti 150 cm od stredovekého objektu 5 zisteného predchádzajúcim výskumom. Na úseku 2 bližšie k ulici bola nájdená aj malá zle zachovaná minca, pravdepodobne parvus Žigmunda Luxemburského (14.–15. stor.). Pri juhozápadnom nároží domu (úsek 4) bol zachytený porušený zahĺbený objekt (objekt 5/2017–2018) s keramickými črepami a mazanicou, ktoré môžeme datovať azda tiež do vrcholného až neskorého stredoveku. Miestami boli v ryhách vo dvore pozorované drobné kúsky mazanice a uhlíky ojedinele alebo aj v kumulácii (objekt 3/2017–2018 na úseku 2). Okrem toho sa na dvore na viacerých miestach (úseky 2–4) nachádzala od povrchu rôzne hrubá vrstva (25–40 cm) premiešanej hliny, ktorá obsahovala drobné zlomky tehál/ mazanicu, uhlíky, keramické črepy z vrcholného až neskorého stredoveku a novoveku, ale aj mladšie predmety (sit. 7/2017–2018). Pravdepodobne ide o recentnú navážku, ale miestami nevyklúčujeme ani zachovanie kultúrnej vrstvy z novoveku.

Výskum pre vedecké a dokumentačné účely ani záchranný výskum neodhalili v hmote pamätného domu pozostatky staršej murovanej architektúry zo 17. stor. Výskumy však zachytili viaceré nálezové situácie z obdobia novoveku, predovšetkým v interiéri domu. Potvrdená bola prítomnosť murív z 19. stor. zistená už architektonicko-historickým výskumom, pričom pripúšťame vznik novovekých murív i s presahom do 18. stor. Zahĺbený objekt so zásypom zo 17.–18. stor. v interiéri dvorového krídla interpretujeme predbežne buď ako hospodárke zázemie blízkeho obydľia ležiaceho v okolí, azda na susedných parcelách, alebo je možnosťou i úplné odstránenie jednoduchej, možno zrubovej stavby, prepojenej so zahĺbeným objektom. Túto dilemu môže eliminovať ďalší výskum. V exteriéri budovy boli zistené zahĺbené objekty z vrcholného až neskorého stredoveku (druhá polovica 14. až prvá polovica 15. stor.). Sú dokladom osídlenia skúmanej plochy v tomto období, pričom predstavovali zrejme hospodárske súčasti dvora, bez zachytených stredovekých obytných stavieb, ktoré však na okolitých parcelách predpokladáme na základe dobových prameňov o uličnej sieti mestečka. Pokiaľ ide o samotnú budovu NKP, ukazuje sa, že ani do recentnej pamiatkovej repliky zakomponované staršie murivá z 19. stor. (s možným presahom do 18. stor.?) podľa našich zistení nie sú súčasťou údajného domu rodiny Kupeckých, v ktorom sa mal slávny barokový maliar narodiť.

Literatúra

- Hanuliak 1989 – M. Hanuliak: Praveké, včasnodedajinné a stredoveké osídlenie v Chľabe. *Slovenská archeológia* 37, 1989, 151–212.
- Sabadošová/Havlík 2005 – E. Sabadošová/M. Havlík: *Pezinok. Rodný dom Jána Kupeckého*. Architektonicko-historický výskum objektu. Pezinok 2005.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PAMÄTNÝ DOM HOUSE IN KUPECKÉHO ULICA STREET IN PEZINOK. Pezinok (Pezinok district), NCM Pamätný dom house and Commemorative Plate of Ján Kupecký (CLM no. 507), Kupeckého ulica street, plot. no. 107, settlement, excavation for scientific and documentation purposes, rescue excavation, High Middle Ages, Late Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Little Carpathian Museum in Pezinok. The Pamätný dom house in Kupeckého ulica street 39 in Pezinok commemorates the birth of Ján Kupecký, a Baroque painter, in 1667. The house underwent considerable “monument reconstruction” in 1951–1952. The goal of the archaeological excavation for scientific and documentation purposes in 2015 and 2016 was to verify possible presence of a dwelling from the 17th century on the plot, as previous architectonic-historical investigation (Sabadošová/Havlík 2005) dated the oldest masonry to the 19th century. In 2017 and 2018, results were complemented by the rescue excavation carried out in association with stage I of the building’s renovation. Archaeological excavations did not uncover remains of older masoned architecture from the 17th century in the mass of the memorial house. Nevertheless, the excavations detected several find contexts from the Postmedieval period, mainly in the house interior. Presence of masonries from the 19th century was confirmed; we also admit occurrence of postmedieval masonries with overlapping to the 18th century. It was discovered that most of the current mass, including foundations, belongs to recent masonries from the mid-20th century. The detected sunken feature with backfill from the 17th–18th centuries in the house interior is interpreted either as part of the utility area of a nearby dwelling, possibly situated on the neighbouring plots, or removal of a simple above-ground structure connected with the building is possible. In the exterior, in the memorial house’s yard, sunken features from the High to Late Middle Ages (second half of the 14th–first half of the 15th centuries) were detected. They are evidence of settlement at the investigated area in that period. They were probably the utility catchment areas for undetected medieval residential buildings. It seems that the masonry remains incorporated in the monument replica of the house cannot be – in our opinion – part of the supposed native house of the famous painter.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V AREÁLI BENEDIKTÍNSKEHO A JEZUITSKÉHO KLÁŠTORA V TRENČÍNE-OPATOVEJ²⁶

Miriám J a k u b č i n o v á

T r e n č í n, časť O p a t o v á (okr. Trenčín), poloha Veľká Skalka, benediktínsky a jezuitský kláštor; záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Benediktínsky a jezuitský kláštor Skalka je situovaný na západnom Slovensku, v juhozápadnej časti Ilavskej kotliny, cca 5 km severovýchodne od mesta Trenčín a južne od obce Skalka nad Váhom. Ruiny bývalého benediktínskeho kláštora sa rozkladajú na pravom brehu rieky Váh na vyvýšenom zalesnenom mieste nad cestou vedúcou z obce Zamarovce do obce Skalka nad Váhom (obr. 44: 1). Priestor bývalého kláštora je chránený zo severovýchodnej strany strmým zrázom a z južnej a juhozápadnej strany masívnym skalným bralom, ktoré bolo čiastočne využité ako súčasť kláštora (Nešporová 1996, 3).

V období medzi 22. 10.–27. 11. 2018 sa uskutočnil v benediktínskom a jezuitskom kláštore v Trenčíne-Opatovej, poloha Veľká Skalka, záchranný archeologický výskum. Cieľom výskumu bolo zachytenie historických (stratigraficky najmladších) niveliet terénu v miestnosti 104 pre potreby vyhodnotenia architektonicko-historického výskumu, ktorý realizovali M. Haviarová a T. Haviar. Jeho zámerom nebolo dosiahnutie skalného podložja v skúmanom priestore, takže nebolo realizované preskúmanie starších vrstiev v jednotlivých sondách. Kláštor pozostáva z dvoch krídel, juhozápadného a severozápadného. Miestnosť 104 sa nachádza v juhozápadnom krídle a vchádza sa do nej z pozdĺžnej chodby (miestnosť 106), ktorá kopíruje celý úsek juhozápadného krídla (obr. 44: 2). V archívnych ikonografických prameňoch (plán konventu z roku 1783 podľa P. Váradyho) je miestnosť 104 označená ako pivnica (obr. 44: 2), pričom len dve tretiny miestnosti sú tam naznačené ako zaklenuté klenbou. Počas výskumu boli otvorené dve sondy v severozápadnej štvrtine miestnosti 104, ktoré boli oddelené od seba kontrolným blokom. Sonda 2, ktorá sčasti zasahovala aj do vstupného otvoru dverí, bola na základe odporúčania záverečnej komisie rozšírená na celý vstup a čiastočne aj do chodby (miestnosť 106).

Vo vstupe z chodby (miestnosť 106) do miestnosti 104 bol odkrytý kamenný prah s drážkou smerujúcou do vnútra tejto miestnosti (obr. 44: 6). Drážka zaiste slúžila na zachytenie a upevnenie (dvojkřídlových) dverí, ktoré sa pravdepodobne otvárali smerom do miestnosti 104. Vo vstupnom priestore, medzi priečkami miestností 104 a 106, bolo odkryté skalné podložie, ktoré bolo v západnej časti čiastočne doplnené tehliami, pravdepodobne kvôli vyrovnaniu pochôdzneho terénu v tejto vstupnej časti priestoru dverí.

V priestore pod klenbou, v juhozápadnom rohu miestnosti 104, bolo nájdené staršie porušené murivo, s ktorým bola po dlhšej osi previazaná ešte dnes zachovaná priečka s klenbou (obr. 44: 3, 4). Previazanie muriva pri obvodovom múre bolo čiastočne porušené. Objavené murivo sa viazalo na skalné podložie nachádzajúce sa vo vstupnej časti, pričom na niektorých miestach je poznať úpravu, akoby zarovnávanie, kamenného podložja. Objavené murivo je stratigraficky staršie ako dnes stojaca priečka s klenbou a pravdepodobne súvisí s obvodovým múrom a so stopami po odstránenej priečke. Zistené murivo v severozápadnom rohu pod, v súčasnosti len čiastočne zachovanou, klenbou interpretuje M. Haviarová ako stredovekú priečku medzi miestnosťami 104 a 106 asanovanú v súvislosti s prestavbou a obnovou kláštora v rokoch 1667–1669 (Haviarová 2018).

V miestnosti 104, v sonde 1 aj 2, bola zachytená pochôdzna úroveň terénu vo forme podlahovej úpravy – hlinenej výstelky podlahy v hĺbke približne 0,83–0,95 m od dnešnej výšky terénu. V sondách bolo zachytených niekoľko zásypových suťových vrstiev, v ktorých sa našiel relatívne premiešaný nálezový materiál. Išlo predovšetkým o fragmenty tzv. tapetových kachlíc (obr. 44: 7–12), ktoré sú rámcovo datované do konca 16. a prvej polovice 17. stor., a fragmentov kachlíc z 18. stor. (za informáciu ďakujem M. Bielichovi). Našli sa tu aj fragmenty sklenených nádob, pomerne nevýraznej keramiky či porcelánu. Zaujímavosťou je aj nález fragmentov strešnej krytiny, ošetrované a zafarbené tmavohnedou glazúrou, ktoré sa nachádzali v spodných vrstvách, prípadne značené časti. Háčik na zavesenie bol robený do formy a možno ich datovať najskôr do 19. stor. (za informáciu ďakujem M. Čurnému). Je pravdepodobné, že počas úprav areálu kláštora v 90. rokoch vznikli vrchné zásypové vrstvy (minimálne do úrovne vstupnej časti dverí a kamenného prahu dverí), preto zrejme došlo aj k určitému premiešaniu nálezového materiálu. Na základe skúmanej nálezovej situácie sa dá predpokladať, že spodné vrstvy súvisia s postupnou deštrukciou kláštora. Po odchode jezuitov (na konci 18. stor.) sa v prvej polovici 19. stor. v rámci

²⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0043/22 a 2/0159/21.

kláštorného komplexu spomína ešte niekoľko opráv súvisiacich s kláštorom, ale postupne začal areál a jednotlivé jeho objekty pustnúť. Vzhľadom k nájdenému nálezovému materiálu je však pomerne zložité jednoznačne určiť postupný priebeh deštruovania stavby.

Archeologický výskum v miestnosti 104 v kláštore v polohe Veľká Skalka priniesol nové informácie o jeho výstavbe, pomohol rozšíriť poznatky týkajúce sa niektorých etáp prestavby, prípadne doplnil už doteraz známe vedomosti o skúmanom priestore v areáli konventu.

Literatúra

Haviarová 2018 – M. Haviarová: *Kláštor benediktínov, Veľká Skalka, Trenčín-Opatová*. Architektonicko-historické vyhodnotenie architektúry odkrytej archeologickým výskumom v konvente, priestore č. 104, 2018.

Nešporová 1996 – T. Nešporová: Úvod. In: L. Strohnerová/E. Halusková (zost.): *Skalka pri Trenčíne. Miesto legiend a púti*. Regionálna bibliografia. Trenčín 1996, 3–6.

Várady 1783 – P. Várady: *Plan deren samtllichen Gebauden in dem zu den Fundum Studiorum gehörigen Praedio Szkálka*. 1783. S12. Div V No.0006.

THE RESCUE EXCAVATION IN THE AREA OF THE BENEDICTINE AND JESUIT MONASTERY IN TRENČÍN-OPATOVÁ. Trenčín-Opatová (Trenčín district), Veľká Skalka site, Benedictine and Jesuit monastery, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the end of 2018, a rescue excavation was carried out in the area of the Benedictine and Jesuit monastery of Veľká Skalka, which is situated in Western Slovakia, approx. 5 km northeast of Trenčín (Fig. 44: 1). The investigation in room 104 (Fig. 44: 2) was initiated to detect the original terrain levels (stratigraphically youngest) for the purposes of evaluation of the architectonic-historical investigation carried out by M. Haviarová and T. Haviar. In the course of the archaeological excavation, parts of architectures were uncovered in the northeastern corner of the room and in the entrance area of the door. A stone threshold (Fig. 44: 6), in which a double-wing door was probably mounted, was uncovered in the entrance to room 104 from the cloister. In the northwestern corner of room 104, older, possibly medieval, masonry (Fig. 44: 3–5) was discovered; it was probably destroyed in association with the reconstruction and renovation of the monastery in 1667–1669. Trenches detected several backfill debris layers, where mixed finds were found (Fig. 44: 7–12). They were mainly fragments from stove tiles, so-called wallpaper tiles, which are roughly dated to the end of the 16th and the first half of the 17th century, and fragments of stove tiles from the 18th century (I would like to thank M. Bielich for this information), fragments of glass vessels, indistinct pottery and porcelain. The find of fragments of roofing, which can be dated to the 19th century at the earliest, is interesting (I would like to thank M. Čurný for the information). The archaeological excavation brought new information on the construction of the monastery, extended our knowledge of some stages of construction and complemented the previously known facts on the investigated area in the convent.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA ULICI ZA FERENITKOU V NITRE²⁷

Miroslava K i s s o v á

N i t r a, časť S t a r é M e s t o (okr. Nitra), Ulica Za Ferenitkou, mesto, záchranný výskum, staršia doba bronzová, novovek (koniec 19.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný archeologický výskum na ulici Za Ferenitkou v Nitre bol vyvolaný výstavbou bytového domu Ferenit s podzemným parkoviskom. Skúmaná plocha bola situovaná v južnej časti areálu bývalej továrne Ferenit, založenej v rokoch 1911–1913 podnikateľom Adolfom Kramerom. Poloha sa nachádzala na pravobrežnej strane súčasného koryta rieky Nitra, na okraji jej pôvodného inundačného územia. Pomerne rozsiahly výkop základov stavby umožňuje načrtnúť pôvodný vzhľad terénu a vplyv rieky Nitra v tejto časti mesta v minulosti. Rozdiel medzi hornou a spodnou niveletou výkopu dosahoval 3,6–3,8 m v severnej časti a 2–2,6 m v južnej časti skúmanej plochy. Na celej ploche sa nachádzali početné navážky z 20. stor. súvisiace s činnosťou továrne Ferenit, zameranej na výrobu bridlicovej krytiny, súčasného remeselného dvora, ako aj viaceré recentné zásahy v podobe inžinierskych sietí. V severnej časti stavebnej jamy dosahovala mocnosť navážok z 20. stor. až 1,6 m od súčasného povrchu terénu. Pod nimi boli rozlíšiteľné dve výrazné vrstvy fluvialných sedimentov so súhrnnou mocnosťou do 1 m. V hĺbke 2,3–2,8 m od súčasného povrchu terénu bola objavená vrstva hrubá 0,2–0,3 m s keramikou z doby bronzovej. Pod touto vrstvou sa až po dno výkopu vyskytovala ílovitá hlina, predstavujúca intaktné podlažie. V západ-

²⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0035/22.

nej časti výkopu stavebnej jamy nebolo možné zdokumentovať vrstvy pod novovekou navážkou z dôvodu vysokej hladiny spodnej vody. Na základe stratigrafických pozorovaní z výskumu a historických máp je možné povedať, že ide o územie, ktoré bolo s vysokou pravdepodobnosťou neobývané od záveru staršej doby bronzovej až do novoveku. Na túto skutočnosť malo vplyv meniace sa koryto rieky Nitra a jej pravidelné vylievanie, čím bol limitovaný priestor vhodný na osídlenie.

Počas výskumu boli objavené dva sídliskové objekty z doby bronzovej, ktoré možno zaradiť do úněticko-maďarovskej fázy. Na dne výkopu v strednej časti stavebnej jamy bol zemným strojom porušený zvyšok zahĺbeného objektu oválneho pôdorysu, ktorý obsahoval početný súbor keramiky s celkovou hmotnosťou 13,2 kg, dva fragmenty zrnôtierok, zlomky z dvoch hlinených závaží, fragmenty kamenných predmetov, zlomok ľudskej lebky dospelého jedinca, zvieracie kosti vrátane dvoch rohov a trosku. V severnom profile výkopu bol zachytený zvyšok menšieho objektu s nevýraznými hranami, ktorý obsahoval nádobu v črepoch a trosku. Osídlenie zo staršej doby bronzovej bolo podrobne publikované na inom mieste (Bobek/Kissová/Šimunková 2020).

Literatúra

Bobek/Kissová/Šimunková 2020 – P. Bobek/M. Kissová/K. Šimunková: Sídliskové nálezy zo staršej doby bronzovej na ulici Za Ferenitkou v Nitre. In: A. Kozubová/E. Makarová/M. Neumann (ed.): *Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám*. Slovenská archeológia – Supplementum 1. Nitra 2020, 67–78.

THE RESCUE EXCAVATION IN ZA FERENITKOU STREET IN NITRA. Nitra-Staré Mesto (Nitra district), Ulica Za Ferenitkou street, town, rescue excavation, Early Bronze Age, Postmedieval period (end of the 19th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of construction of the Ferenit residential house in Za Ferenitkou street, in the area of a former factory from the beginning of the 20th century dealing with production of shale roofing, a rescue excavation was carried out, documenting use of the area in question in the Early Bronze Age and the final Postmedieval period (end of the 19th–20th centuries). Between these horizons and at the bottom of the construction pit, three distinct layers of fluvial sediment with total thickness of 1–2 m were distinguishable. They point to frequent floods on the Nitra river. On the surface of the investigated area, made-up ground from the 20th century, associated with the activity of the Ferenit factory and later craft yard, were found. They were up to 1.6 m thick. 2.3–2.8 m below the current terrain surface, a 0.2–0.3 m thick layer with pottery from the Bronze Age was discovered. Two settlement features from the Bronze Age were studied. They can be classified in the Únětice-Maďarovce stage. At the bottom of the excavation pit in the middle part of the construction pit, an earth-moving machine disturbed remains of a sunken feature with oval groundplan, which contained a numerous assemblage of pottery, fragments of grinding slabs, fragments from two clay weights, fragments of lithic artifacts, a fragment from the skull of an adult individual, animal bones including two horns and slag. Remains of a smaller feature with indistinct edges, containing vessel sherds and slag, were found in the northern profile of the construction pit.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM VO VEĽKOM CETÍNE²⁸

Miroslava K i s s o v á – Michal H o l e š č á k

Veľký Cetín (okr. Nitra), intravilán – juhovýchodná časť, sídlisko, záchranný výskum, pravek, neolit (kultúra s lineárnou keramikou), eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný výskum v juhovýchodnej časti intravilánu obce Veľký Cetín bol vyvolaný budovaním komunikácie a inžinierskych sietí v rámci plánovanej výstavby rodinných domov. V čase výskumu išlo o nezastavanú plochu využívanú na poľnohospodárske účely, na ktorej sa výskum realizoval formou obhliadky a zdokumentovania nálezovej situácie v profiloch rýh pre inžinierske siete a následne plošným odkryvom na ploche projektovaných cestných komunikácií a chodníkov. Lokalita sa nachádza na pravej strane cesty smerujúcej z Nitry do Vinodolu.

Na ploche s rozlohou cca 1750 m² bolo zdokumentovaných 16 zahĺbených sídliskových objektov a zvyšok pravekej kultúrnej vrstvy. Objekty sa koncentrovali vo východnej časti odkrytej plochy. Osídlenie smerom na západ vyznieva a je tu možné rátať s jeho ukončením.

Zahĺbené objekty boli prevažne kónických tvarov s rovným dnom a rôznou hĺbkou. Nálezový inventár

²⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0035/22.

bol objavený vo výplni deviatich z nich. Reprezentuje ho najmä črepový materiál, ktorý dovoľuje datovať šesť objektov do kultúry s mladou lineárnou keramikou (objekty 5, 7, 9, 12, 15 a 16), jeden objekt do eneolitu (objekt 8) a dva objekty rámcovo do obdobia praveku (objekt 1 a 4). Výplň objektov bola prevažne homogénna, svetlohnedá, väčšinou bez akýchkoľvek prímiesí, s ojedinelým výskytom črepov. Osobitým bol objekt 16, v ktorého výplni bolo nájdených 72 zlomkov keramiky kultúry s mladou lineárnou keramikou (obr. 45: 2–7). Objekt bol prekrytý zvyškom kultúrnej vrstvy z obdobia neolitu, ktorá zrejme vyplňala nevýraznú terénnu depresiu. Unikátnym nálezom je fragment hladenej kamennej industrie (sekerky?) zo začistovania povrchu objektu 8 (obr. 45: 1).

THE RESCUE EXCAVATION IN VEĽKÝ CETÍN. Veľký Cetín (Nitra district), urban area – south-eastern part, settlement, rescue excavation, prehistory, Neolithic (Linear Pottery culture), Eneolithic. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Settlement from prehistory, the Neolithic (Late Linear Pottery culture) and Eneolithic was documented in the southeastern part of the village area of Veľký Cetín in the course of the rescue excavation related to construction of a road and utility networks. Over the area of approx. 1,750 m², 16 settlement features were discovered as well as remains of a cultural layer which probably filled an indistinct terrain depression. Movable finds were discovered in the fill of nine features, which allows rough dating of the features in prehistory (features 1 and 4), the Late Linear Pottery culture (features 5, 7, 9, 12, 15 and 16) and the Eneolithic (feature 8).

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V INTRAVILÁNE MOLDAVY NAD BODVOU²⁹

Lucia Luštíková

Moldava nad Bodvou (okr. Košice-okolie), intravilán, Ulica Rožňavská, Hlavná, Hviezdoslavova a Budulovská ulica, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Záchranný archeologický výskum v intraviláne Moldavy nad Bodvou sa uskutočnil počas výkopových prác pre polozenie plynového potrubia. Výkopy boli realizované na Rožňavskej ulici, na Hlavnej ulici v časti na juh od Kostola reformovanej kresťanskej cirkvi, na Hviezdoslavovej a Budulovskej ulici.

Staršie archeologické výskumy a prieskumy v meste aj jeho okolí poukazujú na osídlenie regiónu od praveku po súčasnosť. Ojedinelé nálezy črepov bukovohorskej kultúry boli objavené v Moldavskej jaskyni (*Lamiová-Schmiedlová/Miroššayová 1991, 115*). Osídlenie z doby rímskej je lokalizované juhovýchodne od Moldavy (*Kaminská 1981, 142, 143*). Sídlisko z včasného stredoveku bolo doložené záchranným archeologickým výskumom pri stavbe supermarketu Tesco v polohe Nižné pole na dnešnej Rožňavskej ulici (*Hreha 2009, 79, 80*). Nálezy zo stredoveku boli zdokumentované na polohe Remene (*Kaminská 1981, 142, 143*), v Moldavskej jaskyni a neďaleko cintorína (*Lamiová-Schmiedlová/Miroššayová 1991, 115*). Prvá písomná zmienka o Moldave je z roku 1255 (*VSOS 1977, 269*). Mesto bolo opevnené hradbou, ktorej zvyšky sú náznakovo prezentované na Hlavnej ulici.

Napriek tomu, že výkopy boli situované v stredovekom jadre mesta priamo na Hlavnej ulici ako aj v tesnej blízkosti supermarketu Tesco na Rožňavskej ulici, kde bolo v roku 2007 preskúmané včasnostredoveké sídlisko, neboli v nich zachytené archeologické nálezy ani objekty. Ryhy sa nachádzali pri okrajoch ciest, v pásoch zelene alebo zasypaných odvodňovacích jarkoch pri cestách. Jediný fragment kamenného muriva bez datovania a určenia jeho funkcie bol zdokumentovaný vo výkope prípojky na Hviezdoslavovej ulici 44. Počas výkopových prác na Hlavnej ulici, pri realizácii prípojky k domu č. 27, bola pracovníkom realizujúcim výkopové práce odovzdaná minca nájdená na halde. Na prednej strane mince je profilový portrét panovníka s vencom na hlave a nápis: IOS-II-D-G-R-I-S-A-GE-HV-BO-REX-A-A. Na zadnej strane je veniec a v ňom nápis EIN KREUTZER 1790.

Literatúra

Hreha 2009 – R. Hreha: Záchranný výskum v Moldave nad Bodvou. *AVANS* 2007, 2009, 79, 80.

Kaminská 1981 – E. Kaminská: Výsledky prieskumov v okresoch Košice-vidiek a Trebišov. *AVANS* 1981, 1982, 141–143.

Lamiová-Schmiedlová/Miroššayová 1991 – M. Lamiová-Schmiedlová/E. Miroššayová: *Archeologická topografia Košíc*. Košice 1991.

VSOS 1977 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Moldava nad Bodvou. Bratislava 1977, 269.

²⁹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0048/18.

THE RESCUE EXCAVATION IN THE BUILT-UP AREA OF MOLDAVA NA BODVOU. Moldava nad Bodvou (Košice-okolie district), urban area, Ulica Rožňavská street, Hlavná, Hviezdoslavova and Budulovská ulica streets, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Department of the research of eastern Slovakia, Košice. The rescue archaeological excavation in the urban area of Moldava nad Bodvou was carried out in the course of excavation works for gas pipeline. The work was carried out in Rožňavská ulica street, Hlavná ulica street south of the Church of the Reformed Christian Church, in Hviezdoslavova and Budulovská ulica streets. During the excavation in Budulovská ulica 44 street, a fragment of stone masonry with unknown function and dating was found. An EIN KREUTZER coin with inscription IOS·II·D·G·R·I·S·A·G·E·H·V·B·O·R·E·X·A·A· comes from the spoil bank from the construction pit for extension in Hlavná ulica 27 street. Other construction pits did not suggest presence of archaeological features or finds.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V KAŠTIELI V JELŠAVE³⁰

Róbert Malček

Jelšava (okr. Revúca), intravilán, poloha Kaštieľ, záchranný/zisťovací výskum, raný novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V sezóne 2018 sa na polohe Jelšava-kaštieľ sledovali sanačné zemné práce (výkopy súvisiace s odvodnením priestoru, išlo o sondy 9 až 12), skúmali sa aj plochy otvorené ešte v predošlých výskumných kampaniach (sondy 1/2016 a 8, pre rozloženie sond pozri obr. 47). Zistilo sa nasledovné:

Sondy 1/2016 a 10

Sondami sa skúmala plocha priľahlá zo severu k barokovej vežovitej stavbe v severovýchodnom trakte kaštieľa.

V sonde 1/2016 sa už v sezóne 2016 asi 60 cm pod súčasným povrchom (na nivelete cca 266,5 m) odkryla kamenná dlažba (SJ10/2016). Obnažená časť tohto objektu mala nepravidelný tvar, spôsobený zrejme dodatočne čiastočným rozobratím, tvorili ho veľké kamenné platne (min. 60 × 15 cm, max. 120 × 40 cm) opäť nepravidelného obrysu, kladené do sypkého hlinito-štrkovitého podkladu. Dlažba priliehala jednak k lícu severozápadnej steny barokovej veže z 18. stor., ale čiastočne aj k severovýchodnej stene klasicistickej časti severovýchodného traktu z počiatku 19. stor. Overovacími rezmi 1 a 2 sa zistilo, že konštrukcia presahovala severovýchodné líce len asi o 100 cm (dosahovala tak dĺžku asi 800 cm pri orientácii juhozápad – severovýchod) a rozkladala sa na páse širokom asi 350 cm (spolu s SJ44 4,2 m); ide teda zrejme o vydláždenie manipulačného priestoru pred bočným prejazdom vybudovaným v klasicistickej fáze výstavby budovy. S tým súvisí aj pravdepodobné datovanie tejto stavebnej konštrukcie: povrch dlažby zrejme reprezentuje pochôdznu úroveň v čase spomenutej klasicistickej dostavby severovýchodného krídla. Podľa zistenia v reze 2 konštrukciu aspoň na severozápadnom okraji lemoval asi 60–70 cm široký pás menších lomových skál kladených i na hranu (SJ44).

Stratigrafiu rozšírenej časti nad dlažbou tvorilo zvrstvenie 3–8/2016 hrubé 60 cm, z toho ako pochôdznu úroveň možno určiť uloženie 5/2016 v hĺbke asi 20 cm pod recentným povrchom. Tvorila ju vrstva udupaného drobného štrku premiešaného s hrdzavohnedou hlinou, ktorá ležala na obdobných štrkovitých vrstvičkách a prekryvala ju asi 5 cm hrubá vrstva čiernej blatistej hliny (SJ4/2016). Zrejme pôjde o úroveň terénu v 19. a v prvej polovici 20. stor.

Sondu 10, čiže rigol hĺbený stavebníkom, možno chápať aj ako ďalší kontrolný rez naväzujúci na sondu 1/2016. Stratigrafia sa sledovala po stavebnú hĺbku (t. j. do 60–70 cm) a zistila sa nasledovná stratigrafická sekvencia:

Povrch v juhozápadnej časti rezu tvorila SJ3/2016, čiže tmavohnedá piesčitá nesúdržná hlina premiešaná s drobným štrkom, resp. i úlomkami tehál hrubá asi 20 cm. Obdobne ako v reze 2 pod ňou ležala asi 5–10 cm hrubá vrstva čiernej blatistej hliny zmiešanej s veľmi drobným štrkom (SJ4/2016), táto však spočívala na hrudkovitej až piesčitej sypkej stredne hnedej hline zmiešanej so suťovou drvinou (SJ45). Zostáva otvorené, či ju možno stotožniť s SJ5/2016 (nemožno vylúčiť, že vrstva na tvrdom

³⁰ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0062/21.

podklade z kamennej dlažby 10/2016, ktorá v sonde 10 chýbala, mohla byť väčšmi zhutnená z prirodzených príčin).

Zistené súvrstvie v severovýchodnej tretine rezu narúšal misovitý výkop 47, ktorý vyplňali viaceré hlinito-suťové vrstvy (SJ47a–e). Vzhľadom na superpozíciu k vyššie uvedenému súvrstviu ho možno datovať do 20. stor. Rigolom nebol narezaný ani v celej šírke, ani v celej hĺbke, pravdepodobne bol doňho vhlbený ďalší výkop, ktorého zásyp tvorila vrstva 46.

Sonda 8

Skúmala južnú miestnosť západnej bašty. Vzhľadom na výskyt neznámeho muriva (SJ30) sa už v sezóne 2017 znížili asi o 50 cm dve tretiny plochy juhovýchodnej časti miestnosti, čiže priestor veľký 570 × 300 cm, približne v strede sa kopalo až 100 cm pod súčasný povrch. V sonde sa hneď pod povrchovou vrstvou (SJ37) odkryl základ 30, ktorý siahal od severovýchodnej k juhozápadnej stene miestnosti, orientáciou rešpektoval jej pozdĺžnu os. K nemu od juhovýchodnej steny šikmo viedol kanál 29, ktorého žlab pretínal korunu múru 30. V sezóne 2017 sa v kontrolnom reze v strede miestnosti múr prerezalo súvrstvie 31–36, z toho spodná vrstva 36 zrejme vyplňala výkop situovaný k východnému nárožiu miestnosti a pôvodne do exteriéru kaštieľa. V sezóne 2018 sme sa pokúsili vybrať zásyp tohto výkopu a zistiť jeho pôvodné určenie. V prvej fáze sa odstránili ílovité a štrkovo-hlinité vrstvy 31–35, ktoré obsahovali pomerne početné nálezy z 18. a 19. stor. Podľa pozorovaní v juhozápadnom profile sondy sa navyše medzi vrstvu 34–35 a sterilné hlinité podložie nasúvala vrstva kohéznej tmavosivej piesčitej hliny, hrubá až 40 cm, ktorá vyplňala aj základovú ryhu múru 30 (či aspoň sa jej zásyp od tejto uložieniny nedal odlíšiť). Zaevidovaná bola ako SJ41. Túto pôvodnú stratigrafickú sekvenciu, datovanú najskôr do renesancie, narušili výkopy 40 a 43 a prevrstvili novoveké vrstvy 31–35. Povrch SJ41 pri líci múru 30 môže určovať niveletu pôvodného terénu pri západnej bašte.

Povrch vrstvy 36 – vlastného zásypu výkopu 43 – sa zachytil asi v hĺbke 50 cm pod hranou koruny SJ30. Tvorila ho uľahlá, veľmi lepivá hrudkovitá ílovitá hlina tmavosivohnedej, pri dne až čiernej farby, premiešaná s drobnými zrnkami bielosivej suťovej drviny a obsahujúca veľmi početné antropogénne intrúzie (o. i. sa v nej *in situ* na dvoch až troch úrovniach našli úplne zachované nádoby). Početnosť keramických zlomkov sa síce s väčšou hĺbkou znižovala, avšak črepy (i celá nádoba) sa zriedkavejšie vyskytovali aj na spodnej nivelete výkopu (obr. 48).

Výskumom v roku 2018 sa teda potvrdila prítomnosť umelej zahĺbeniny situovanej pôvodne do nárožia západnej bašty, ktorej juhovýchodnú stenu pôvodne tvorilo murivo 30, a juhozápadného, renesančného traktu kaštieľa. Podľa stratigrafie juhozápadného profilu sondy, ktorý možno stotožniť s juhozápadnou stenou výkopu 43, bola táto jama približne trojuholníkového pôdorysu zahĺbená do hlinitého podložja a pravdepodobne³¹ narušila základovú ryhu múru 30. Zároveň bolo počas ranobarokovej (?) prestavby v týchto miestach do jej zásypu založené novšie murivo juhovýchodnej steny bašty. Výkop sa síce nevybral v celej hĺbke, na dosiahnutej nivelete však už jeho severozápadný a severovýchodný úsek prikresaná rastlá skala, na ktorej stál múr 30 i múr juhozápadného traktu kaštieľa, takže pravdepodobne sa už vlastné dno výkopu nenachádzalo oveľa hlbšie.

V zásype jamy 43 sa našlo veľké množstvo keramických úlomkov, ktoré dokazujú, že sa druhotne využila ako smetisko. Na spodnej nivelete sa odkryla aj mohutná drevená hrada, uložená vodorovne asi v sekundárnej polohe (?), ktorá prečnievala pod základ novšej prístavby; táto mohla pochádzať aj z rozobratej pôvodnej bašty (?). Naopak *in situ* sa v západnom cípe jamy, pri juhovýchodnom líci múru 30, odkryla päťka asi 20 cm hrubého kola, zapusteného do podložja, ktorý môže svedčiť napr. aj o prestrešení skúmaného priestoru (?). Pôvodnú funkciu jamy 43 sa zistiť nepodarilo, s veľkou pravdepodobnosťou však nešlo o zvyšky priekopy.

V juhozápadnej stene výkopu 43 (čiže v juhozápadnom profile sondy) sa identifikoval ďalší výkop (SJ40). Zahĺbenina, ktorá ústila do jamy 43, bola široká asi 70 cm a hlboká aspoň 70 cm, mala zvislé steny, pravdepodobne pretínala vrstvu 41 (ale jej zásyp sa farebne od danej vrstvy neodlišoval), prekrývala ju vrstva 34–35 a v spodnej časti bola zahĺbená do hlinitého podložja. Na jej dne sa odkryl kanálik zostavený z tehál uložených nasucho. Vzťah tohto objektu k jame 40 ostal nejasný, je však možné, že boli v superpozícii, keďže tehlová konštrukcia kanálika do zásypu jamy 43 nepokračovala. Avšak nemožno vylúčiť, že kanálik naopak výkop 43 odvodňoval.

³¹ Musím tu upozorniť na skutočnosť, že sa výskum realizoval za veľmi slabého osvetlenia a v podmočenom zásypovom horizonte, ktorý značne sťažoval preparáciu nálezových situácií.

Objekt 30 – základ a spodný riadok nadzemnej časti exteriérového múru dlhého 370 cm a hrubého 80 cm, sa v sezóne 2018 odkryl až po základovú spáru. Hmotu múru tvorilo jadrové lomové murivo, hrubo lícované, zo severozápadnej strany mal vytvorený asi 10 cm široký predzáklad. Viazal sa na juhozápadnú stenu juhozápadného traktu kaštieľa, od dnešnej juhozápadnej steny bašty ho oddeľovala cezúra. Základ tvorilo 6–7 nepravidelných riadkov lomových skál veľkých na spodku až 40 cm, v horných riadkoch boli skaly menšie. V horných riadkoch malta cez spáry pretekala, dole nie. Základová spára sa nachádzala 90 cm pod korunou, múr stál na prikrasanej rastlej skale (obdobne ako prilahlá juhozápadná stena renesančného traktu kaštieľa; táto konštrukcia mala aj obdobnú hĺbku základu).

V stratigrafii juhozápadného profilu sondy sa nezistila prítomnosť priekopy.

Sondy 9 a 11

Mikrosondou 9 sa kontroloval priebeh trasy recentného potrubia, pokračovania kanálíka SJ3, ktorého vývod z betónovej nádržky sa zistil pri západnom nároží barokovej veže. Betónové potrubie sa v sonde pod čiastočne zamurovaným portálom veže skutočne našlo, bolo prisypané sypkou zmesou hliny a drobného štrku. Rúry ležali nad úrovňou prahu barokového portálu, ktorý určoval niveletu povrchu terénu v 18. stor. v týchto častiach skloneného nádvorja (asi 264,2 m n. m., t. j. asi 50 cm pod súčasným povrchom).

Stavebník sa v priebehu rekonštrukčných a sanačných prác rozhodol čiastočne využiť tento recentný drenážny systém a v miestach sondy 9 ho prepojiť s inou jeho časťou, ktorá viedla od šachty situovanej 7 m pred južné nárožie barokovej veže k hlavnému podjazdu. Výkop prepájajúci obe časti sme zaevidovali ako sondu 11A. V stratigrafii tohto rezu tvorila povrch vrstva 19, teda zhutnená piesčito-štrkovitá hlina zmiešaná s drobnozrnným štrkom a suťovou drvinou, hrubá asi 40 cm. Vrstvu pozdĺžne členila asi 5 cm hrubá vrstvička čiernej hrudkovitej nekompaktnej hliny (SJ20), ktorá pripomínala obdobnú vrstvu 4/2016 na sonde 1/2016 v záhrade. Vrstva 19 ležala jednak na vrstve 49, teda na hrdzavohnedej hrudkovitej ílovitej hline, ktorá už mohla predstavovať podložie polohy, jednak prekryvala zásyp výkopu šachty (SJ48). Niveleta povrchu vrstvy 49 zodpovedala úrovni prahu barokového portálu a aj to potvrdzuje mladé datovanie povrchovej vrstvy 19. Ak šlo v prípade vrstvy 49 skutočne o podložie, znamenalo by to, že terén nádvorja prešiel počas barokovej prestavby kaštieľa úpravami, pri ktorých sa odstránili staršie sídliskové vrstvy. Avšak v sonde sa nenašli ani zvyšky žabícového či liateho maltového dláždenia identifikovaného v sondách 5 a 6 v sezóne 2017 v nižších častiach nádvorja.

Sledovaním výkopu 11B, teda trasy recentného potrubia, sa zistilo narušenie stratigrafie touto drenážou. Zásyp recentnej drenáže tvoril sypký štrkovitý materiál sfarbený do čierne.

Sonda 12

Šlo opäť o drenážny výkop vyhlbený stavebníkom pozdĺž juhozápadnej steny severnej bašty v šírke 50 cm a do hĺbky 60–30 cm. Výkop prerezal len jeden pôdny horizont, totiž vrstvu hrudkovitej piesčitej hliny, ktorej skelet tvorila rozptýlená suťová mrvina, občas sa vyskytli aj väčšie úlomky štrku či tehál, keramika chýbala. Zvláštne nálezové situácie sa tu neidentifikovali, len pri severozápadnej stene severozápadného krídla sa v hĺbke 30 cm obnažila škrupina našľapanej malty súvisiaca zrejme s niektorou z posledných úprav fasády tejto časti kaštieľa.

Záverom možno zhrnúť, že v sezóne 2018 sa šiestimi sondami dokumentovali stratigrafické pomery nádvorja a zadných dvorov, kde sa zistilo zrejme mladé datovanie horných vrstiev daných stratigrafických sekvencií. Zdá sa, že samotné hlavné nádvorie mohlo prejsť transformáciou terénu už počas barokových stavebných úprav a v tomto období sa mohli odstrániť staršie sídliskové nánosy. Na zadnom dvore sa sledovaním výkopu pri severnej bašte taktiež neidentifikovala prítomnosť staršieho kultúrneho horizontu či náznakov priekopy, ale tento výkop nedosahoval patričnú hĺbku. Na druhú stranu sa však už v sezóne 2017 pri západnej bašte zistilo, že nadložie na zadnom dvore je v týchto miestach pomerne tenké (cca 30 cm).

Na severovýchodnom nádvorí sa v reze 10 javila situácia inak. Zložitejšia stratigrafia východne od barokovej veže môže súvisieť už s barokovou prestavbou, ale sondou prefaté vrstvy ležali ešte nad dlažbou SJ10/2016, čiže pôjde o nánosy a výkopy z 19. a 20. stor., kedy tu zjavne došlo k viacerým terénnym úpravám. Ako som už uviedol vyššie, kamenné dláždenie SJ10/2016 malo nepravidelný pôdorys a čiastočne bolo rozobraté. Zdá sa, že takto bol vydláždený len manipulačný priestor pred vstupom do bočného prejazdu, a to až po výstavbe barokovej veže. Možno dodať, že zistené výsledky sú vzhľadom na charakter realizovaných výkopov len čiastkové a k overeniu stratigrafie či identifikovaniu prípadného

fortifikačného objektu (priekopy), resp. i zvyškov staršieho vývoja pamiatky by bolo treba na jednotlivé nádvoría položiť regulérne rezy.

Ohľadom stavebného vývoja kaštieľa najcennejšiu informáciu priniesla situácia v sonde 8 v južnej miestnosti západnej bašty, kde sa okrem odvodňovacieho kanála (SJ29) najmä odkryl základ zjavne exteriérového múru (SJ30). Odkryté murivo možno vzhľadom na dispozíciu protilahlej severnej bašty interpretovať ako základy pôvodnej juhovýchodnej obvodovej steny západnej bašty. Naopak sa nepodarilo objasniť funkciu pôvodne exteriérového výkopu 43, ktorý druhotne slúžil ako odpadová jama a bol starší ako klasicistná (?) prestavba západnej bašty. Datovanie jamy neskoršie upresní slohová analýza keramiky, je však jasné, že bola vyhlbená až po výstavbe renesančnej bašty. Ani v tomto priestore sa nezistila prítomnosť priekopy.

RESULTS OF THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE MANOR HOUSE IN JELŠAVA. Jelšava (Revúca district), urban area, Manor site, rescue/development-led excavation, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In season 2018, reconstruction earth works (excavations associated with draining of the area – trenches 9–12) were monitored at the site of Jelšava-manor and areas opened in previous campaigns (trenches 1/2016 and 8) were also investigated. Six trenches at the site documented stratigraphic situation of the courtyard and backyards, where probably late dating of upper layers of the relevant stratigraphic sequences was detected. It seems that the main courtyard itself might have undergone transformation of the terrain as early as the Baroque construction adaptation and this is when older settlement deposits might have been removed. In the backyard, tracing of the construction pit next to the northern bastion did not reveal presence of any older cultural horizon or traces of a ditch either. However, the pit was not deep enough. On the other hand, it was found out in season 2017 that the overlay in the backyard is considerably thin in these areas (approx. 30 cm). The situation seemed different in the northeastern yard, section 10. The more complex stratigraphy east of the Baroque tower can be associated with the Baroque reconstruction, but the layers cross-cut by the trench lay above pavement SJ10/2016, i. e. they are probably sediments and construction pits from the 19th and 20th centuries, when several terrain modifications were obviously executed. Stone pavement SJ10/2016 had an irregular groundplan and it was partly disassembled. It seems that only the manipulation area in front of the entrance to the side passages was paved after the construction of the Baroque tower. The obtained results are – with regard to the character of the executed excavations – only partial and to verify stratigraphy or identify a potential fortification feature (a ditch) or remains of older development of the monument we should apply regular sections on individual courtyards. With regard to the construction development of the manor, the most precious information was brought by the situation in trench 8 in the southern room of the western bastion, where mainly foundations of an obviously exterior wall (SJ30) were uncovered together with a drainage canal (SJ29). The uncovered masonry can be interpreted as foundations of the original southeastern peripheral wall of the western bastion, with regard to the opposing north bastion's layout. On the contrary, it was not possible to explain the function of the originally exterior construction pit 43, which was secondarily used as a waste pit and it was older than the classicistic (?) reconstruction of the western bastion. Dating of the pit will be specified later by a stylistical analysis of pottery. Nevertheless, it is clear that it was excavated after the construction of the Renaissance bastion. No ditch was detected in this area either.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V PODHRADÍ FIĽAKOVSKÉHO HRADU³²

Róbert Malček – Viktória Tittónová – Bianka Vozárová

Fiľakovo (okr. Lučenec), intravilán, poloha Podhradie, Podhradská ulica, sídlisko (mesto), záchranný/zisťovací výskum, stredný/mladý eneolit (badenská kultúra), stredná doba bronzová (pilinská kultúra), vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Fiľakove.

Záchranný archeologický výskum sa realizoval v západnom podhradí Fiľakovského hradu. Sústredil sa jednak na priestor v blízkosti dodnes stojacej bašty mestského opevnenia (pozemok 2765/1 a čiastočne i 2764/4), kde sa položili sondy 1 a 2, jednak na miesto výstavby plánovaných toaliet na pozemku 2767, ktorý sa skúmal sondami 3 a 4 (obr. 46). Zistilo sa nasledovné:

³² Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0084/18 a 2/0062/21.

Sonda 1

Sonda s rozmermi 9 × 2 m sa situovala asi 4 m na juhovýchod od spomenutej mestskej bašty. Orientovaná bola dlhšou osou v smere SV – JZ. Ešte pred začatím vlastných výskumných prác sa však v priestore bagrom odstránil recentný horizont na ploche veľkej asi 13 × 4,5 m do hĺbky 30 cm, do tohto pásu sa položila vlastná sonda skúmaná ručne. Preskúmala sa tak plocha o rozlohe 18 m², a to do hĺbky max. 150 cm (v juhozápadnom závere sondy) – vzhľadom na typ výskumu (záchranný, vyvolaný stavbou) sa stratigrafická sekvencia neskúmala až po podložie, ale zväčša po stavebnú hĺbku plánovaných zemných prác (avšak vzhľadom na porozumenie investora sa v niektorých miestach rezy zapustili aj hlbšie).

Sonda 2

Sonda s rozmermi 5 × 3 m sa situovala asi 2,5 m na juhozápad od bašty, orientovaná bola v smere SZ – JV, recentný povrch sa zhrnul bagrom, nižšie úrovne sa odkopávali ručne. Preskúmala sa tu tak plocha o rozlohe 15 m², a to do hĺbky asi 90–100 cm v juhovýchodnej polovici sondy. V severozápadnej časti sa overovací rezom, hĺbeným strojom, dosiahla hĺbka asi 280 cm, v ňom sa nadložie prerezalo v celej hĺbke.

Vzhľadom na to, že plochy skúmali jeden priestor, v nasledujúcom texte ich vyhodnotíme spoločne. Sídliiskové súvrstvie sme rozdelili na nasledujúce horizonty:

Horizont I (min. 189,61 m; max. 189,94 m). Sekvencia predstavuje povrchové súvrstvie priestoru, ktorý vytvárali vrstvy 1 a 2. Zachytilo sa tu viacero objektov náležiacich k najmladšej stavebnej etape pozemku. Z toho konštrukcia 38 podľa situovania a orientácie zrejme predstavuje základ kamennej ohrady medzi pozemkami 2765/1 a 2764/4. SJ10 predstavuje základ budovy stojacej ešte v polovici 20. stor.

Horizont II (min. 189,23 m, max. 189,52 m). V sonde 2 tvorili ho dva subhorizonty, ktoré v sonde 1 približne zodpovedali uloženine 3. Vrstva prekrývala negatív hradby SJ38, čiže jej *post quem* datovanie určuje zánik mestského opevnenia, t. j. pravdepodobne koniec 17. stor., tvorila sa asi v 18. stor. a vrchná časť asi aj v 19. stor. Vzhľadom na superpozíciu SJ12, SJ30, SJ24 (jamy), SJ147 (kolová jama) a vrstvy SJ03 budú tieto objekty pravdepodobne pochádzať z 19., resp. i 20. stor.

V sonde 2 vrstve 3 *extra muros* zodpovedá približne horná časť konštrukcie 10 pri juhozápadnom profile sondy. Išlo tu o plytký základ mestského domu z prelomu 19. a 20. stor. Pred hradbou (t. j. v juhovýchodnej tretine sondy) nižší interval tohto horizontu tvorila uloženina 5 datovaná do prelomu 19. a 20. stor.

Horizont III. V sonde 1 ho opäť tvorili dva subhorizonty, ktoré zhruba zodpovedali uloženine 53 (*intra muros* mesta), resp. 37 (*extra muros*). Vrstvu 53 od nadložja a podložja sčasti oddeľovali asi 5 cm hrubé blatité uloženiny v reze čierne, ktoré sa však pri odkrývaní zhora javili ako ubité či vymazané plochy prifarbené žltými hručkami – možno zvyšky podlahy nejakého nadzemného objektu. Každopádne obe spomenuté vrstvy určujú dve pochôdzne úrovne priestoru.

V horizonte III sa na sonde 1 zachytila aj horná hrana negatívu hradby (SJ39) zbúranej v 17. stor. Superpozícia objektu s daným horizontom datuje súvrstvie do 17. stor.; čo napokon potvrdzuje aj nález mince z roku 1625.

V sonde 2 sa v tomto horizonte na úrovni koruny zachovaného fragmentu hradby zachytil povrch vrstvy 18. Podľa splachových vrstiev v severovýchodnom profile sondy tu možno počítať s pochôdznou úrovňou približne na nivelete 188,9 m. Datovanie vrstvy je otázne – v týchto miestach by sa mala podľa dobových vyobrazení nachádzať priekopa, ktorá by mala, obdobne ako hradby, zaniknúť koncom 17. stor. Vrstva by teda mala byť mladšia. Prítomnosť priekopy sa však na sonde jednoznačne nedokázala. V spodnej časti horizontu sa v sonde 2 našlo viacero sídliskových objektov datovaných do 17. stor.

Horizont IV. V sonde 1 ho predstavovala najmä vrstva 5. Vzhľadom na vyhodnotenie nálezových okolností horizont IV musí byť starší ako hradba, pravdepodobne vznikol ešte v priebehu 16. stor. To potvrdzuje aj nález kolov staršej palisády pod hradbou – palisáda každopádne potvrdzuje existenciu mestského opevnenia už koncom 16. stor. (a aj jeho deštrukciu).

V sonde 2 sa v tomto horizonte skúmala len časť za hradbou. Identifikoval sa tu žlabovitý výkop 29, ktorý sa identifikoval len v profile sondy a dnom rešpektoval hĺbku základovej spáry hradby. Predbežne ho nemožno interpretovať – zdá sa, že na priekopu, predpokladanú v týchto miestach podľa dobových vyobrazení, je príliš plytký. Žlab bol zahĺbený do čiernej kompaktnej glejovitej vrstvy 32, ktorá už môže predstavovať podložie priestoru, pôvodne pravdepodobne mokriny. Z tejto vrstvy pochádzajú aj praveké črepy, snáď šlo o splachy z vyššie položenej terasy. Identifikovali sa medzi nimi fragmenty pilinskej keramiky zo strednej doby bronzovej.

Horizont V (min. 187,43 m; max. 188,04 m). Najväčšiu hĺbku v sonde 1 dosiahli dná kolov palisády pod hradbou, na dne negatívu hradby sa dala pozorovať aj hrana základového výkopu palisády. Mladšia hradba líniu tohto pôvodného opevnenia rešpektovala. V reze sondou 2 sa v tejto hĺbke nachádzala už len vrstva 32 (podložie?).

Sonda 3

Sonda bola situovaná v severnej časti parc. č. 2767. Pôvodne mala rozmery 6,5 × 3 m, orientovaná bola dlhšou osou v smere SZ – JV. Dodatočne sa v juhozápadnej časti rozšírila o 2 m široký pás a v konečnej fáze výskumu prepojila so sondou 4. Spolu s rozšírenou časťou tak sonda zaberala plochu asi 35 m², ktorá sa preskúmala do hĺbky asi 250 cm – vzhľadom na typ výskumu (záchranný, vyvolaný stavbou) sa stratigrafická sekvencia neskúmala až po podložie, ale po stavebnú hĺbku plánovaných zemných prác. Aj vzhľadom na túto skutočnosť sa ešte pred začatím vlastných výskumných prác v priestore bagrom odstránil recentný sídliskový horizont (SJ17) asi do hĺbky 60 cm, spodné časti súvrstvia sa odkopávali ručne. V prvej fáze výskumu sa stratigrafická súslednosť po stavebnú hĺbku overovala kontrolným rezom so šírkou 150 cm vedeným po severovýchodnom okraji sondy, neskôr sa nálezové situácie skúmali plošne.

Sonda 4

Sonda bola orientovaná približne na priečnu os parc. č. 2767 paralelne so sondou 3, mala rozmery 5 × 3 m. Aj na tejto ploche sa horný sídliskový horizont odstránil bagrom, nižšie sa plocha odkopávala ručne. Preskúmala sa tu tak plocha o rozlohe 15,5 m², a to do hĺbky asi 250 cm, teda na stavebnú niveletu.

Vzhľadom na to, že plochy skúmali jeden priestor, v nasledujúcom texte ich vyhodnotíme spoločne. V priestore skúmanom sondami sa zameralo päť hlavných nivelačných sekvencií (1–5), z ktorých však väčšina zahŕňa dva výškové intervaly. Zároveň sa medzi sekvenciami nachádzali prechodové nivelačné hladiny (1/2, 2/3, 3/4, 5/6), vyplývajúce z rôznych superpozícií a neostrých prechodov.

Kombináciou stratigrafických pozorovaní a nivelačných sekvencií možno popísať stratografiu skúmaného priestoru nasledovne:

Skúmané zvrstvenie antropogénnych pôdnych uloženín možno rozčleniť približne do štyroch hlavných sídliskových horizontov, ktorých rozhranie však často pri skúmaní zhora nebolo možné rozpoznať predovšetkým pre rovnaký charakter jednotlivých uloženín – prakticky vždy išlo o sivohnedú prachovitú hlinu, ktorej skelet tvorila viac-menej rozptýlená sušovitá drvína. Horizonty navyše narúšali početné výkopy, ktoré situáciu ešte zneprehľadňovali. Naopak rozhranie signalizovali tzv. deštrukčné vrstvy na povrchu zmienovaných horizontov (SJ23, 48, 52/92). Treba uviesť, že sa priestor nepreskúmala až po podložie, takže tu možno počítať s ďalšími sídliskovými uloženinami.

Horizont I. Z nivelačných sekvencií k nemu patria intervaly 1a až 2a. Popisovaný horizont zahŕňa jednak recentný povrch (horná hladina nivelácií), jednak rôzne stavebné objekty s datovaním do 20. stor. (betónový múrik). Vlastný recentný sídliskový horizont predstavovala vrstva 17 navrhovaná pravdepodobne v priebehu 19. a 20. stor. Do nej bolo zahĺbených viacero neočíslovaných výkopov, ale i sústava kolových jám (69–73, 76, 83). Tieto výkopy na ploche nevytvárali pravidelnú štruktúru. Pôvodne sa nachádzali v dvorovej časti mestského domu, zbúraného po II. svetovej vojne. Na sonde 4 sa na tejto výškovej hladine zvláštne objekty nepozorovali. Výnimku predstavuje výkop studne (SJ35). Tento stavebný objekt o priemere asi 300 cm (vlastná, kameňmi obložená šachta mala priemer 100 cm, s obložením asi 230 cm) pretínal skúmané súvrstvie v celej hĺbke, v zásype sa nachádzal mobiliár z pokročilého 20. stor.

Spodnú časť horizontu I tvorila zväčša vrstva 75 v sonde 3, v sonde 4 jej zodpovedala vrstva 9. Vzhľadom na postavenie horizontu v súvrství predpokladáme jeho datovanie do 18./19. stor.

Horizont II. Povrch tohto horizontu od nadložia (SJ75) v sonde 3 zväčša oddeľovala vrstvička mazanícových hrudiek. Avšak v juhozápadnej časti sondy a v sonde 4 miestami i kompaktná vrstva mazanice o hrúbke 10–20 cm (SJ48). Túto deštrukčnú vrstvu interpretujeme ako tzv. katastrofický horizont, ktorý azda možno spojiť s niektorou z ničivých udalostí 17. stor. (?).

Vlastnú hmotu horizontu II tvorila zväčša vrstva 87. V hornej nivelačnej sekvencii (2a) sa tu vyrýsovali prepálené plochy, ktoré sa dodatočne identifikovali ako obrisy zásobných jám (SJ104 a 109). Celou svojou hmotou sa v ňom nachádzala konštrukcia SJ80. Išlo o šachtovitý útvar široký asi 90 cm a dlhý 150 cm, zložený z dvoch línií lomových skál a uložený na tvrdej prepálenej ploche (SJ80). Útvar kolmo priliehal k zuhoľnatenému trámu preseknutému výkopom 104. Orientácia trámu rešpektovala hranu hlbšie zachyteného objektu 121 a sledovala predpokladanú líniu hradby. SJ80 snáď možno interpretovať

ako zvyšky vykurovacieho telesa neidentifikovaného sídliskového objektu, ku ktorému mohla sčasti náležať aj do čierna prepálená plocha spolu s vrstvou podlahy 111 zachytenou o úroveň nižšie.

V horizonte II sa čiastočne zdokumentovali aj dná predpokladaných zásobných jám (104 a 109), v ktorých zásype sa začistili vrstvy zrna a nádoby *in situ*. Jamy možno najskôr datovať na prelom 17. a 18. stor. Ich využívanie ukončila katastrofická udalosť (požiar). Z rozloženia objektov 104, 109 a 80/111 vyplýva, že nemohli existovať súčasne – objekt 80/111 zanikol o sídliskový horizont skôr. Spodok horizontu II na sonde 3 predstavovalo rozhranie sídliskových vrstiev 87 a 122. Na tejto nivelačnej úrovni sa zachytil objekt 117 – zrejme dno pece s predpecnou jamou. V sonde 4 sa v tejto sekvencii podarilo okrem rôznych kolových jám začistiť torzá neidentifikovateľných situácií, ktoré pravdepodobne súvisia s objektami evidovanými v sonde 3. Horizont II datuje nálezový mobiliár do 17. stor.

Horizont III. Hmotu tejto stratigrafickej jednotky asi reprezentuje najmä sídlisková vrstva 122. Na povrchu horizontu sa zachytila prvá vrstva (torzo výmazu?) sídliskového objektu 121 s ílovitou lištou a líniou menších kolových. Väčšie kolové jamy 107 a 133 mohli tvoriť aj súčasť nosnej konštrukcie objektu. V sonde 4 sa v tejto nivelačnej sekvencii zdokumentovali okrem zásypu recentnej studne fragmenty prepálených vrstiev (SJ27) a neočíslovaná väčšia kolová jama.

V spodnej časti sídliskového horizontu III (sekvencia 4) sa odkryli zvyšky už zmieneného sídliskového objektu 121, ktorý pozostával so žltkastej plochy udupanej hliny pravouhlého obrysu lemovanej sivými pásmi po východnom a severnom okraji. K objektu mohli patriť aj niektoré z väčších kolov, ktorých jamy sme zachytili v jeho interiéri či po okrajoch a zuhoľnatený trám, ktorý sa začistil v sonde 4 pri jamách 41 a 81. Jamy 89, 107 a 127 boli zoskupené do jednej línie v pozdĺžnej osi predpokladanej nadzemnej stavby. V jej interiéri sa v sonde 4 ešte odkryl blok do červena prepálenej hliny veľký asi 120 × 70 cm (SJ101–102) bez určenej funkcie. Zistená stavba by mohla mať rozmery asi 520–550 × min. 550 cm. Zo skutočnosti, že sa medzi popísaným objektom a vyššie položenou konštrukciou 80 nevytvorila hrubšia medzivrstva (a zároveň sú rovnako orientované) možno vyvodzovať, že datovanie spodnejšieho horizontu III môže taktiež spadať ešte do 17. stor. Zmienené objekty (80/111 a 121) môžu predstavovať stavebný vývoj jednej parcely v pomerne úzko vymedzenom časovom úseku, pričom počas tohto vývoja mohlo dôjsť k deštrukcii stavby a jej obnove.

Horizont IV. Z tohto horizontu sa v podstate preskúmal len jeho povrch, na ktorom ležala deštrukčná vrstva 52. Hrana tejto vrstvy veľkých mazanicových hrúd s max. hrúbkou asi 30 cm sledovala približne líniu vedenú paralelne s pozdĺžnou osou skúmanej plochy (či vrstevnicu priestoru). Uloženína sa rozkladala asi v 3 m širokom páse pri juhovýchodnom okraji skúmaného priestoru. Prekrývala spodnejší sídliskový horizont s povrchom prepáleným do čierna, ktorý sme na sonde 3 evidovali ako SJ142. Čierne sfarbenie pravdepodobne spôsobila hlinená štruktúra, z ktorej pochádzala vrstva mazanice 52 a ktorá sa zjavne zrútila pri požiari. Na tejto čiernej ploche sa objavovali sivasté flaky a línie, mohlo ísť o negatívy nejakej drevenej konštrukcie. Do povrchu vrstvy bola zahĺbená aj línia kolov (123, 141, 161) osadených do širších kolových jám. Tieto koly najskôr tvorili súčasť palisády, z ktorej pochádzala aj spomenutá vrstva mazanice 52. Palisáda sa pri požiari očividne zrútila východným smerom, mimo skúmanú plochu (snáď do priekopy na úpätí hradného vrchu?). Azda ide o stopy predsunutého opevnenia hradného vrchu, ktoré snáď možno vzhľadom na stratigrafickú polohu priradiť k prvej etape renesančného pevnostného systému hradu, teda na začiatok 17., príp. už na koniec 16. stor.

Keďže sa z hmoty sídliskového horizontu IV zisťovacím rezom získal praveký sídliskový materiál (badenská kultúra, stredný/mladý eneolit), možno predpokladať, že zmienená deštrukcia (palisáda) stála už na pravekej sídliskovej vrstve. Existencia stredovekého predhradia sa v týchto miestach nepotvrdila a plocha by mala byť po praveku osídlená až počiatkom novoveku.

RESULTS OF THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE EXTRAMURAL SETTLEMENT OF THE FILAKOVO CASTLE. Filakovo (Lučenec district), urban area, Podhradie site, Podhradská ulica street, settlement (town), rescue/development-led excavation, Middle/Late Eneolithic (Baden culture), Middle Bronze Age (Piliny culture), High Middle Ages, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Castle Museum in Filakovo. The rescue excavation was executed in the western extramural settlement of the castle in Filakovo. It focused on the area near the still standing bastion of the town fortification, where trenches 1 and 2 were placed, as well as the construction site of proposed toilets on the foot of the castle hill, which was investigated by trenches 3 and 4 (Fig. 46). Trenches 1 and 2 confirmed presence of approx. four main settlement horizons – horizon I – 20th century, horizon II – 18th/19th century, horizon III – 17th century, horizon IV – 16th century. Several settlement features or their parts were identified in individual horizons. The foundation furrow of the northern defensive wall with stakeholes from an older

palisade seems to be the most important feature. The find contexts belong to horizons III or IV. Presence of a town ditch was not confirmed. Some prehistoric sherds (Middle Bronze Age, Piliny culture) were found in secondary positions in trench 2. Similar stratigraphy was identified in trenches 3 and 4, where four main settlement horizons were recognized again – horizon I – 19th/20th century, horizon II – 17th/18th century, horizon III – 17th century, horizon IV – prehistory/16th century. The group of strata was cross-cut by a recent well. Trench 3 documented large grain pits with remains of charcoals of cereals or corn in horizon II/III. Below them, remains of an above-ground structure of approx. 520–550 × at least 550 cm and a heating device probably from the 17th century were detected. The feature was located on the surface of horizon IV, where a compact layer of daub and a line of large stakeholes – probably remains of a forwarded fortification of the castle hill (palisades) – were uncovered. Prehistoric finds (Ózd group of the Baden culture) came from the cross-section through horizon IV.

UNIKÁTNY NÁLEZ V PODHRADÍ FILAKOVSKÉHO HRADU³³

Róbert Malček – Viktória Tittónová – Bianka Vozárová

Filakovo (okr. Lučenec), intravilán, poloha Podhradie, sídlisko, záchranný výskum, eneolit, mladšia/neskorá doba bronzová, vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Filakove.

V roku 2018 sa začala realizácia rozsiahleho výskumu v západnej časti podhradia Filakovského hradu, dnes v intraviláne obce (obr. 49: 1). Výskum uskutočnilo Hradné múzeum vo Filakove v spolupráci s Archeologickým ústavom SAV Nitra. Záchranný výskum na polohe vyvolala plánovaná výstavba nového parkoviska so spevnenými plochami, verejných toaliet a rekonštrukciou bašty mestského opevnenia. Hlavným cieľom terénnych prác bolo zachytenie pozostatkov pôvodných mestských hradieb. Otvorené boli celkovo štyri sondy, z ktorých dve (sonda I, II) boli umiestnené pri exteriéri náročnej bašty v západnej časti areálu a ďalšie dve (sonda III, IV) na protiláhlej východnej strane plochy, v mieste budúcej stavby toaliet.

Práve v tejto časti plochy sa pri výkopových prácach v sonde III odkryl najpozoruhodnejší artefakt celej výskumnej sezóny. V hĺbke približne 160–170 cm na rozhraní sivohnedej hlinitej vrstvy a masívnej prepálenej mazanicovej deštrukcie ležalo torzo hlineného predmetu. Išlo o dva zlomky pôvodne okrúhleho artefaktu s otvorom uprostred (pr. 100 mm, hr. cca 10 mm). Fragmenty predmetu zdobia kolokované geometrické, resp. florálne motívy a je na ňom viditeľný aj arabský nápis aplikovaný rovnakou metódou (obr. 49: 2).

Po analýze predmet interpretujeme ako zvyšok šiítskeho modlitebného kotúča a na základe našich poznatkov ide o doposiaľ prvý nález tohto druhu na území Slovenska. Zrejme sem bol privezený priamo zo Stredného východu Turkami, ktorí hrad obliehali v 16. alebo 17. stor. Najbližšie známe analógie podobných kotúčov pochádzajú zo susedného Maďarska, z lokalít Szekszárd a Dunapataj, ktoré boli, rovnako ako Filakovo, okupované Turkami (Szabó 2016; Pányal/Rosta 2019).

Pôvodne mal predmet náboženskú funkciu a spája sa s islamom. Kotúče patrili k špecifickej osobnej výbave a slúžili na vykonávanie každodennej modlitby. Na základe etnografických paralel je ich použitie v oblasti Iránu doložené dodnes (Szabó 2016).

Literatúra

Szabó 2016 – G. Szabó: Nem tékép e táj. Régészeti kutatások eredményei Szekszárd területén 2006–2015. *A Wosinsky Mór Múzeum kiállítása* 3. Szekszárd, 2016.

Pányal/Rosta 2019 – I. Pányal/Sz. Rosta: Dunapataj-Szentkirály palánkvára 2016-17. évi kutatásainak összefoglalása. *Castrum. A Castrum Bene Egyesület folyóirata* 22, 2019, 157–169.

THE UNIQUE FIND IN THE EXTRAMURAL SETTLEMENT OF THE FILAKOVO CASTLE. Filakovo (Lučenec district), urban area, Podhradie site, settlement, rescue excavation, Eneolithic, Late/Final Bronze Age, High Middle Ages, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Castle Museum in Filakovo. In 2018, rescue excavation was started in the western part of the extramural settlement of the Filakovský hrad castle. It was initiated by construction of a new car park, public toilets and reconstruction of a bastion of the town fortification (Fig. 49: 1). The excavation was carried out by the Castle Museum in Filakovo in cooperation with the Institute of Archaeology of SAS in Nitra. Four trenches in total were opened in the area to study remains of the original town defensive walls. A unique artifact was uncovered in trench III in the eastern part of the area, in the place for the future toilets. On the surface of massive destroyed remains

³³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276.

with clusters of burned daub, two fragments of a round clay artifact with a hole in the middle were lying (diameter 100 mm, approx. 10 mm thick). The artifact is decorated with stamped geometrical or floral patterns and there is also an Arabic inscription on it. The discovered fragments come from a Shiite prayer disc, which is the first find of this kind in the territory of Slovakia (Fig. 49: 2). The closest analogies to this artifact are recorded at similar Hungarian sites (Szekszárd, Dunapataj) dated to the 16th–17th centuries. Occurrence of finds of prayer discs at the above mentioned sites is undoubtedly associated with the Turkish occupation of these territories (Szabó 2016; Pányai/Rosta 2019). These artifacts are associated with the Islamic religion and were originally used for everyday prayers, which is also documented by ethnographic parallels from the territory of today's Iran (Szabó 2016).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM PODZEMNÝCH PRIESTOROV V NOVOM MESTE NAD VÁHOM

Juraj Malec

Nové Mesto nad Váhom (okr. Nové Mesto nad Váhom), Námestie slobody, pivnice, záchranný archeologický výskum, neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum bol realizovaný v juhozápadnej časti Námestia slobody, v priestore prvých dvoch krajných domov od križovatky s Komenského ulicou. Predmetom prvej etapy archeologického výskumu bolo odborné dohliadanie na čistenie pivničných priestorov a zisťovacia sondáž na dohodnutých miestach v útrobach pivníc. Predmetom druhej etapy bolo sledovanie a dokumentovanie výkopových prác na nádvorí, resp. na povrchu a realizácia zisťovacej sondáže, predpísanej v priebehu samotných prác.

Pivničné priestory sa nachádzali podobne ako v severnom trakte, tak aj v trakte južnom, pričom v oboch boli orientované v smere východ – západ. V severnom trakte sa v prvom podzemnom podlaží nachádzala pivnica 1, pivnica 2, pivnica 3 a chodba 1. V druhom podzemnom podlaží bola situovaná pivnica 9 a rozvetvená chodba, označená ako sonda 3. V tomto trakte bola nariadená zisťovacia sondáž v pivnici 1 (sonda 1) a v pivnici 2 (sonda 2).

V južnom trakte sa v 1. podzemnom podlaží nachádzala pivnica 4 a 5. Z nej sa schádzalo do druhého podzemného podlažia s pivnicami 6 a 7. Z pivnice 7 sa schádzalo ešte hlbšie, do podlažia 3, kde sa nachádzala nedokončená podzemná chodba, označená ako pivnica 8. Vzhľadom na potrebné vyčistenie a upravenie prechodovej časti medzi pivnicami 7 a 8, sme tento úsek označili ako sonda 4.

Počas čistenia jednotlivých pivničných priestorov na dohodnutú úroveň sme sa stretávali výhradne s novovekými archeologickými nálezmi, datovanými zväčša do 20. stor.

Výnimku tvorila podzemná chodba do druhého podlažia v severnom trakte. Počas jej čistenia bola porušená časť pôvodného schodiska, ktorého spodné tehlové stupienky boli uložené na vrstvách z neskorého stredoveku. Po dosiahnutí zamurovaného vstupu do pivnice 9 sa v čistení chodby pokračovalo aj ďalej a bolo zistené jej pokračovanie južným i západným smerom. Južná chodba bola ukončená masívnym kamenným múrom a západným smerom sa chodba rozvetvovala do zasypaného priestoru, zrejme pivnice. Jej minimálna dĺžka je 5 m, nakoľko sa nám počas druhej etapy archeologického výskumu podarilo v prípojke ryhy IS zachytiť prieduch. Taktiež v pivnici 9 sa nám po jej sprístupnení podarilo zachytiť zamurovaný otvor vo východnej stene, ústiaci do neznámeho priestoru pod námestím.

Pivnice severného traktu (1 a 2) boli doposiaľ datované do stredoveku. Tento údaj sa však nepotvrdil počas zisťovacej sondáže, kedy v oboch prípadoch bolo evidentné založenie obvodových murív na vrstvách novovekých navážok (sonda 1 a 2). Tento údaj nepotvrďuje ani zapustenie jednotlivých pivníc, ktorých niveleta podláh je situovaná vo vyššej nadmorskej výške ako stredoveké vrstvy, zachytené v sonde 3 a všeobecne vo výškach novovekých vrstiev zachytených na ploche stavby. V období stredoveku tieto priestory preto prinajmenšom neslúžili ako pivničné.

Ako sondu 4 sme označili priestor medzi pivnicou 7 a 8, kde bola nariadená úprava prístupu do spodnejšej úrovne. Počas výkopových prác sa nám podarilo zachytiť časť klenby, tvoriacej pravdepodobne vstup do zasypanej pivnice, priamo pod pivnicou 7.

Počas sledovania výkopových prác pri realizácii inžinierskych sietí (2. etapa) sme sa stretli iba s archeologickými situáciami datovanými do obdobia novoveku, nakoľko sa hĺbka výkopov pohybovala okolo 1,3 m od súčasného terénu. Jediný hlbší zásah sa týkal šachty 4, situovanej pri budove sýpky. Počas realizácie sa nám podarilo zachytiť zopár murovaných architektúr, datovaných taktiež do obdobia novoveku. Podobné zásahy do terénu boli spojené aj s realizáciou budovy svadobnej siene, kedy sa nám

taktiež podarilo zachytiť viacero murovaných konštrukcií. Ani tu sme sa nestretli s preukázateľným nálezom zo staršieho obdobia. Archeologická zisťovacia sonda 5 bola vyhlbená za účelom overenia prípadného pivničného priestoru v západnej časti severného traktu. Prítomnosť pivnice zistená nebola, pričom východná stena sondy kopírovala vonkajšiu stenu posledného pivničného priestoru v severnom trakte, v súčasnosti zasypaného. Archeologickou sondou 6 sme overovali hĺbku zapustenia severnej obvodovej steny severného traktu. Základová špára bola zachytená v hĺbke 215 cm od súčasného terénu. Múr pravdepodobne tvoril oporu aj pre niekdajšiu stavbu na susednom pozemku. V rámci skúmanej pivnice nebola zachytená klenba, vnútorná strana múru však bola vo vrchnej časti (nadzákladové muro) omietnutá. Archeologická sonda 7 bola vyhlbená po oboch stranách južného obvodového múru severného traktu. Ani tu sa nepodarilo zachytiť stopy po zaklenuť zasypaného priestoru. Archeologická sonda 8 bola vyhlbená za účelom overenia nad úroveň terénu vyčnievajúcej klenby. Tehlová klenba zrejme slúžila ako statický prvok, čím sa vylučuje prípadné využitie ako podzemnej chodby.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF UNDERGROUND SPACES IN NOVÉ MESTO NAD VÁHOM. Nové Mesto nad Váhom (Nové Mesto nad Váhom district), Námestie slobody square site, cellars, rescue excavation, Late Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The excavation was carried out in Námestie slobody square, in its southwestern part, in the area of first two houses at the crossroads with Komenského ulica street. First stage of the excavation supervised cleaning of cellars and test trenching at agreed places as well as in the cellars. Second stage monitored and documented excavation works at the courtyard or on the surface and execution of test trenches arranged in the course of work. While individual cellars were cleaned to the agreed level, we found exclusively postmedieval archaeological finds, mostly dated to the 20th century. The underground corridor to the second floor in the northern tract was an exception. During its cleaning, part of the original staircase with the bottom brick steps deposited on layers from the Late Middle Ages was disturbed.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA POLYKULTÚRNEJ LOKALITE VO VRBOVOM

Juraj M a l e c

V r b o v é (okr. Piešťany), poloha Šípkovec, sídlisko, záchranný výskum, doba bronzová, doba halštatská, vrcholný stredovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Plošná skrývka ornice bola realizovaná za pomoci mechanizmu so svahovacou lyžicou pod celou plochou rodinného domu i v mieste plánovaných inžinierskych sietí. Celková preskúmaná plocha tak dosahovala rozmery 20 × 10,5 m. Už od prvých metrov sa nám podarilo identifikovať archeologické objekty, vzhľadom na charakter pôdy neraz ťažko čitateľné. V centrálnej časti plochy sme identifikovali rozmerne veľký komplex viacerých archeologických objektov (objekt 2), ktorý sme vzhľadom na jeho charakter skúmali prostredníctvom krížových sektorov, s ponechaním kontrolných blokov. V rámci tohto komplexu sme predbežne s rezervou odlíšili iba objekt 9. Tri archeologické objekty zachádzali mimo plochu predmetnej stavby a boli tak vzhľadom na ich charakter (nevýrazný materiál) preskúmané len čiastočne v rámci stavby (objekty 4, 10 a 12). Podobná situácia sa vyskytla i pri objekte 2C, kde jeho doskúmaniu bránilo viacero faktorov z hľadiska stavebných prác.

Celkovo sa nám tu podarilo zachytiť 12 archeologických objektov, pričom objekt 2 predstavoval komplex viacerých archeologických objektov v superpozícii. Funkčné zaradenie väčšiny archeologických objektov sa nám bližšie určiť nepodarilo a označili sme ich iba rámcovo ako sídliskové jamy. Týkalo sa to objektov 1, 3, 4, 6 a 8–12. Charakteristickú zásobnú jamu predstavoval stredoveký objekt 5 a praveký objekt 2C.

Komplex archeologických objektov označený ako objekt 2 pôvodne v praveku predstavoval zrejme akýsi pracovný priestor, s rovnajúcou centrálnou časťou a zahľbenými objektmi po obvode (objekt 2A a 2C). Do tohto priestoru bol v období stredoveku zahľbený objekt 2B, ktorý de facto deštruoval centrálnu časť objektu 2.

Na ploche sa nám podarilo zaznamenať archeologické objekty z dvoch časových úsekov, a to z obdobia praveku a z obdobia stredoveku. Ako praveké môžeme označiť objekty 2, 2A, 2C, 3, 9 a 12. Vychádzajúc z analýzy zachytenej keramiky ich môžeme pripísať nositeľom lužickej kultúry v závere neskoršej doby bronzovej a na začiatku staršej doby halštatskej. Presnejšie sa pravdepodobne jedná o sliezsko-platěnickú fázu lužickej kultúry v stupňoch HB–HC. Stredoveký hnutelný materiál obsahovali objekty 2B, 5, 6, 7 a 8. Vychádzajúc z analýzy zachytenej keramiky ich môžeme zaradiť do obdobia vrcholného

stredoveku. V objektoch 1, 4, 10 a 11 sa nám nepodarilo zachytiť žiadne hnutelné archeologické nálezy, čiže ich s istotou nevieme priradiť ani k jednému z uvedených období.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE POLYCULTURAL SITE IN VRBOVÉ. Vrbové (Piešťany district), Šípkovec site, settlement, rescue excavation, Bronze Age, Hallstatt period, High Middle Ages. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The twelve archaeological features were detected at the site. Feature 2 was a complex of several archaeological features in superposition. Functional classification of most archaeological features was not specified and they were indicated only roughly as settlement pits. This applies to features 1, 3, 4, 6 and 8–12. The medieval feature 5 as well as the prehistoric feature 2C represented typical storage pits. Features 2, 2A, 2C, 3, 9 and 12 can be identified as prehistoric and they can be attributed to the Lusatian culture in the end of the Final Bronze Age and the beginning of the Hallstatt period. Features 2B, 5, 6, 7 and 8 contained movable medieval material and they can be classified in the High Middle Ages.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PREŠOVE-SOLIVARE

Juraj Malec – Štefan Drábik

Prešov, časť Solivar (okr. Prešov), intravilán, sídlisko, záchranný výskum, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Plocha výskumu sa nachádzala v spoločnom priestore obytných budov, ktoré postavili počas 80. rokov 20. stor. a boli následne asanované pred začiatkom výskumu. Preto bol predpoklad, že už počas ich výstavby bude plocha výskumu narušená početnými výkopmi sietí (elektrina, voda, kanalizácia), prístupovej cesty a chodníkov, základmi budov a možnými skládkami odpadu a sute počas výstavby.

Z týchto dôvodov sme rovno pristúpili k plošnému sťahovaniu plochy po podlažie pomocou mechanizmov a počas znižovania plochy sme sa aj stretli s početnými narušeniami pôvodného podlažia. Po znížení vrchných vrstiev (hrubých 30–40cm) na podlažie sme zachytili archeologické objekty, ale aj novoveké odpadové jamy. Najväčšie koncentrácie objektov sa nachádzali v juhovýchodnej a západnej časti skúmanej plochy.

Celkovo sa podarilo preskúmať 10 objektov, pričom objekty 3 a 4 boli na základe charakteru výplne zaradené medzi novoveké odpadové jamy. Objekty 1, 2, 5, 6, 8, 9 a 10 môžeme podľa nálezov črepov chronologicky zaradiť do obdobia stredoveku. V objekte 7 sme nezachytili žiadne datovateľné nálezy, ale aj napriek tomu sa vzhľadom na totožný charakter jeho výplne s ostatnými datovateľnými objektmi domnievame, že taktiež tvorí súčasť zachyteného stredovekého sídliska.

Objekt 1, zachytený v centrálnej časti skúmanej plochy, vykazoval konštrukčné prvky zahĺbenej pece (azda chlebovej, prípadne určenej na varenie jedla). Túto teóriu môžu podporiť početné nálezy zvieracích kostí v objektoch 2, 9, 10, ktoré v niektorých prípadoch nesú stopy po nástrojoch na spracovanie mäsa.

Objekt 2 obsahoval hojné nálezy zvieracích kostí z koňa, hovädzieho dobytku či hydiny a taktiež kostry psov. Pôvodne jama azda slúžila ako zásobnica, avšak neskôr sa jej účel zmenil na odpadovú jamu.

Pri objektoch 5, 6, 7 a 9 nebolo možné z funkčného hľadiska určiť pôvodný účel, preto sme ich rámcovo označili len ako sídliskové jamy. Objekty 1 a 10 boli v neskorších fázach používané ako ohniská. Dokladajú to vrstvy popola, uhlíkov a väčších kameňov, ako aj nálezy železných klinčov, azda pochádzajúcich zo spálených drevených dosiek.

Získaný keramický materiál datovaním spadal výhradne do obdobia stredoveku, presnejšie do 13. stor. V súbore keramiky sa nachádzali charakteristicky profilované okraje nádob, ako aj charakteristické typy výzdoby, v podobe rytých obežných línií, vlnoviek či žliabkov. Jedinú výnimku tvoril fragment zrejme pravekej keramiky z objektu 9, s badateľnými stopami po slamovaní.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN PREŠOV-SOLIVAR. Prešov-Solivar (Prešov district), urban area, settlement, rescue excavation, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. In total, 10 archaeological features were detected and investigated in the course of the excavation – features 3 and 4 were postmedieval refuse pits. Other features were chronologically classified in the Middle Ages. Feature 1 was interpreted as a sunken stove and feature 2 was a storage pit. The obtained pottery material was dated exclusively to the Middle Ages, the 13th century in particular. The pottery assemblage contained typically profiled vessel rims as well as typical types of decoration in form of engraved girth lines, wavy lines or flutings.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM POLYKULTÚRNEJ LOKALITY V TRHOVIŠTI A V BÁNOVCIACH NAD ONDAVOU

Juraj Malec – Štefan Drábik

1. Trhovište (okr. Michalovce), intravilán, sídlisko, záchranný výskum, doba bronzová, doba železná, doba rímska, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Predmetný archeologický výskum spočiatku spočíval v sledovaní výkopových prác na jednotlivých vetvách stavby kanalizácie. Až do začiatku realizácie výkopov na vetve A v obci Trhovište sa nám však nepodarilo zachytiť akékoľvek hnutelné či nehnuteľné stopy historického osídlenia. Už po prvých metroch ryhy vetvy A sa nám však podarilo identifikovať relatívne hrubú kultúrnu vrstvu, ako aj súvisiace archeologické objekty. Tie sa počas celej doby výskumu vyskytovali v relatívne vysokej hustote. Lokalitu sme najskôr skúmali prostredníctvom vetvy A, tiahnucej sa severným smerom k hlavnej ceste. Po dosiahnutí jej severného ohraničenia sa práce preniesli na južný koniec vetvy AA, ktorá na juhu nadväzovala na plochu budúcej čističky odpadových vôd (ČOV). Nakoľko sa jednalo o realizáciu kanalizácie, archeologické práce prebiehali v obmedzenej forme v 1 m širokej ryhe. Jedinou výraznejšou výnimkou bola práve plocha ČOV, ktorá nám ponúkla možnosť komplexnejšieho preskúmania zachytených archeologických objektov, a to až na ploche 10 × 10 m. Od plochy ČOV pokračovala trasa kanalizácie východným smerom, prostredníctvom vetvy AF. Práve na nej sa nám podarilo zachytiť východné ohraničenie skúmaného archeologického náleziska. Ako poslednú časť v rámci zachyteného polykultúrneho sídliska sme preskúmali zostávajúcu časť vetvy AA, a to v smere z juhu na sever. Na danej vetve sme ako na jedinej nerealizovali znižovanie kultúrnej vrstvy prostredníctvom vopred vymeraných sektorov, spravidla dlhých 3 m, ktoré rozdeľovali kontrolné bloky so šírkou 0,5 m. Spolu sme takýmto spôsobom preskúmali 108 sektorov (vetvy A, „AF“ a ČOV).

Plocha osídlenia preukázateľne pokračovala aj západným a južným smerom, kde však jej ohraničenie predpokladáme iba na základe konfigurácie terénu. Na juhu to boli dodnes badateľné stopy niekdajšieho meandru jedného z ramien rieky Ondavy. Na strane západnej, k Ondave sa zvažujúcom svahu, bola predpokladaná hranica tvorená nadmorskou výškou, resp. vzdialenosťou od vodného toku, v predmetnej dobe neohrozenou spodnou vodou. Práve spodná voda miestami predstavovala výrazný problém počas realizácie archeologického výskumu, kedy boli zachytené archeologické objekty pri vyberaní neraz takmer okamžite zalievané. Ďalšou súvisiacou výraznejšou komplikáciou bola relatívne značná hĺbka zachytenia kultúrnej vrstvy a najmä archeologických objektov. Tá spočívala vo výraznom náraste terénu v novoveku. Už aj tak obmedzujúca šírka výkopov bola zúžená prítomnosťou paženia, predstavujúceho však vzhľadom na charakter prítomných vrstiev neoddeliteľnú súčasť výskumných prác. Každodennou záležitosťou bolo taktiež pokrývanie otvorených úsekov plechmi, nakoľko bola prevažná časť náleziska situovaná v zastavanej časti obce Trhovište.

Sídlisková vrstva bola tvorená prevažne tmavohnedou hlinou s veľkým obsahom drobných kúskov mazanice a bola bohatá na nálezy črepov a zvieracích kostí. Pod ňou sa nachádzalo žlté ílovité podložie. Nad sídliskovou vrstvou bola svetlohnedá hlinitá vrstva prekrytá kamenisto-štrkovým základom asfaltovej cesty. Medzi sektormi 37–38 a 38–39 bola sídlisková vrstva zničená hlavnými ťahmi inžinierskych sietí, vody a plynu. Celkovo sme v rámci vetvy A vyhlbili 68 sektorov a preskúmali 50 objektov.

Veľmi zaujímavým bol rozmerný objekt 20, ktorý sme zachytili bez prerušenia v štyroch sektoroch, pričom v preskúmanom výkope dosahoval dĺžku až 11,4 m. Zaujímavým objektom bola aj štvorcová pec (objekt 25) s prepálenou červenou vrstvou na dne objektu. V priestore sektorov 59–61 sme zdokumentovali novoveký zásah v podobe drevenej konštrukcie s nálezom nábojnice z roku 1913 a črepov datovateľných do obdobia pred alebo počas 1. svetovej vojny. Objekty 8, 12, 17, 18, 21 a 22 vzhľadom na plochu patria medzi rozmerovo väčšie (2,2–3 m) a mohli by potenciálne slúžiť ako obytné alebo hospodárske stavby.

Charakter sídliskovej vrstvy sa na priestore vetvy A výraznejšie nemenil. Výplne prevažne tvorila tmavohnedá hlina s bohatým zastúpením drobných kúskov mazanice, nálezov črepov a zvieracích kostí. V strednej a južnej časti vetvy A bolo podložie tvorené žltým ílom a v severnej časti sa výrazne menil na zelený až pistáciovo-zelený íl, čo naznačuje dlhodobější vplyv vody na túto časť (močiar?). To azda súvisí aj s viditeľným úbytkom „pred-stredovekých“ sídliskových objektov a nástupom pravdepodobne novovekých zásahov v severnej časti vetvy.

Sídlisková vrstva v priestore ČOV bola tvorená tmavohnedou hlinitou výplňou s početnými nálezmi črepov a zvieracích kostí. Vrstvu sme skúmali prostredníctvom sektorov s rozmermi 3 × 3 m, ktoré vydeľovali kontrolné bloky so šírkou 0,5 m. V priestore ČOV sme ručne vyhlbili 11 sektorov a preskúmali 14 objektov. Časť skúmaných objektov vytvárala dvojice kruhových sídliskových jám v čiastočnej superpozícii (objekty 66–69; 73, 74). Rozšírením výkopu ČOV o prístupovú rampu sme ručne preskúmali sídliskovú vrstvu

a ďalších 12 archeologických objektov. Tak ako v prípade ČOV boli objekty prevažne kruhového pôdorysu a väčšina vytvárala súbor dvoch alebo troch jám v čiastočnej superpozícii (objekty 83 a 90; 85–87; 79–81).

Objekt 83 bol zaujímavý najmä nálezom kostrových pozostatkov ľudského jedinca. Telo bolo uložené v sídliskovej jame bez hrobových prídavkov v osi S – J, na chrbte, ale aj napriek tomu boli jeho dolné končatiny neprirodzene ohnuté smerom na juhozápad. Horné končatiny smerovali na západ. Vek jedinca odhadujeme na 6–9 rokov. Absencia hrobových prídavkov a funkcia sídliskovej jamy ako zbernica odpadu naznačuje, že dieťa pravdepodobne bolo pochované narýchlo alebo bol jeho sociálny status veľmi nízky.

Medzi zaujímavé objekty v priestore vetvy AF patrí najmä objekt 98, ktorý má pravdepodobne štvorcový alebo obdĺžnikový tvar pôdorysu. Nami preskúmaná časť mala dve nárožia. V každom z nich sa nachádzalo po jednej kolovej jamke, ktoré by azda mohli naznačovať nadzemnú konštrukciu zahĺbenej stavby. V sektore 91 sa nachádzali dva objekty (objekty 96 a 97), slúžiace ako ohniská alebo pece. V priestore vetvy AF sídlisková vrstva miestami dosahovala hrúbku až 0,7 m a nachádzalo sa v nej veľké množstvo keramického materiálu – najmä väčších kusov črepov a častí nádob. Je pravdepodobné, že sa v sídliskovej vrstve nachádzali i menšie objekty, ktoré napriek veľkej snahe nebolo možné v tmavohnedej hline rozoznať. V priestore vetvy AF sme celkovo ručne preskúmali 29 sektorov a 23 objektov.

Ďalej sa pokračovalo v skúmaní vetvy AA, na ktorej sídlisková vrstva dosahovala hĺbku len 5–10 cm. Vrstva bola doskúmaná ručne až na žlté podložie. Na južnej strane vetvy AA bola sídlisková vrstva a potenciálne objekty zničené stavebnou činnosťou z 20. stor. a hlavným ťahom inžinierskych sietí. V priestore vetvy AA sa tak ako v prípade vetvy A nachádzalo 14 prerušení spôsobených prípojkami inžinierskych sietí. Zaujímavými nálezovými situáciami boli dva rozsiahle súbory objektov, slúžiacich pravdepodobne ako ťažobné jamy na hlinu (objekty 106–108, 116–118). Na skúmanej ploche sa nachádzala aj väčšia skupina kolových jám. Objekt 122 zahŕňa súbor drobných jamiek o priemere približne 5 cm, ktoré boli rozmiestnené v diagonálnych radoch. Pravidelnosť rozstupov by mohla naznačovať, že by mohli byť pozostatkami po oplatení či inej nadzemnej konštrukcii. Ďalšou pecou štvorcového pôdorysu s prepáleným dnom bol objekt 151. Celkovo sa podarilo lokalizovať koniec severnej a východnej časti sídliska. Medzi vetvami A a AA sa pravdepodobne začiatkom 20. stor. vybudoval odvodňovací rigol, ktorý zničil značnú časť lokality. Súhrnne sme v 21 sondách a 108 sektoroch preskúmali 154 objektov. Z objektov tvorilo najväčšiu skupinu 74 sídliskových jám, následne 42 kolových jám, sedem zásobníc, päť pyrotechnických zariadení, šesť zahĺbených stavieb, dva hliníky, zvyšky drevenej konštrukcie a sídliskový objekt s hrobom.

Na bližšie určenie časového zaradenia polykulturného sídliska sa podarilo zachytiť relatívne veľké množstvo keramických fragmentov s charakteristickými vlastnosťami pre jednotlivé historické obdobia. Z tvarov dominujú hrncovité nádoby, ale neobvyklými nie sú ani rôzne typy mís či šálok. Relatívne rovnomerne je zastúpený oxidačný aj redukčný výpal keramiky.

Dominantné zastúpenie v hnutelnom archeologickom materiáli patrí časovému úseku v rozmedzí medzi neskorou dobou bronzovou a 2. stor. n. l., kde sa už stretávame s badateľným dáckym vplyvom. Vo výzdobe prevládajú plastické výčnelky rôznych tvarov, ako aj plastické lišty, často presekávané i zaoblené. Stretávame sa aj so stopami hrebeňovania, prstovými vrypami, vpichmi, kolkovanou či jamkovou výzdobou. Popri bežnej na kruhu vytáčanej keramike sa ojedinele vyskytuje aj grafitová keramika. Na niektorých fragmentoch keramiky sa tiež objavujú stopy slamovania. Prihliadnuc na kvalitu niektorých nájdených fragmentov nemôžeme vylúčiť ani možnosť, že pochádzajú z importovanej rímskej keramiky.

Archeologické nálezy z doby halštatskej, resp. staršej doby železnej môžeme pripísať nositeľom kuštano vickej kultúry. Jej materiálna náplň bola na lokalite plynulo nahradená nálezmi z keltsko-dáckeho horizontu.

Pomerne početne boli zastúpené aj nálezy z doby bronzovej. Mimo niektorých vyššie uvedených mís tu zaraďujeme aj fragmenty keramiky s horizontálnou i vertikálnou kanelúrou. Na základe nálezových okolností, ako aj charakteristických znakov pripisujeme zachytený materiál z tohto obdobia nositeľom gávskej kultúry z mladšieho až neskorého stupňa doby bronzovej. S určitou rezervou datujeme do doby bronzovej aj fragment keramického kolieska, pochádzajúceho pravdepodobne z vozíka.

Značne menej preukázateľných nálezov pochádza zo záveru doby rímskej, presnejšie zo 4.–5. stor., pričom tu môžeme postrehnúť i možný vplyv typu Blažice. Stretávame sa tu s lištou pod okrajom i charakteristickou viacnásobnou rytou obežnou vlnkou a líniou. Archeologické nálezy z tohto obdobia pripisujeme nositeľom przeworskej kultúry.

Medzi zachytenými hnutelnými nálezmi predstavovali skupinu aj keramické prasleny. Bližšie nedatovateľné boli tiež zriedkavé nálezy štiepanej industrie, pričom ako materiál prevažoval obsidián. Fragmenty odlievacích téglikov, železné koliesko, ako aj fragment bronzového predmetu datujeme do doby rímskej. Z kovových nálezov jednoznačne dominuje bronzová spona, ktorú na základe nálezových okolností pripisujeme nositeľom przeworskj kultúry v závere doby rímskej. Úplne okrajovo sme sa tu stretli aj s fragmentami keramiky z obdobia stredoveku. Novoveké nálezy boli vzhľadom na výrazný nárast terénu oveľa bežnejšie, neraz vo väčších koncentráciách.

2. B á n o v c e n a d O n d a v o u (okr. Michalovce), intravilán, sídlisko, záchranný výskum, pravek, neolit – staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Počas sledovania prác sa podarilo zachytiť rozsiahlejší sídliskový objekt 1 s dĺžkou 4,1 m na skúmanej ploche výkopu kanalizácie (šírka 1 m). Tvar objektu nebolo možné určiť, pretože jeho severovýchodná a juhozápadná časť zachádza mimo skúmanej plochy. Výplň tvorila tmavohnedá, veľmi kompaktná hli- na. Steny boli mierne konvexné a dno ploché. Objekt 2 bol podobne ako objekt 1 neznámeho pôdorysu, pretože jeho časť sa nachádzala mimo skúmanej plochy. Objekt mal mierne konkávne steny a ploché dno. Výplň tvorila tmavohnedá hli- na. Objekt 3 mal oválny pôdorys s konvexnými stenami a mierne konvexným dnom. Výplň tvorila tmavohnedá hli- na.

Zo skupinky troch zachytených objektov pochádzal len veľmi nevýrazný atypický keramický materiál, navyše výrazne znehodnotený prítomnosťou agresívnej pôdy, typickej pre väčšiu časť obce. Materiál sme preto datovali len rámcovo do obdobia praveku, presnejšie do rozmedzia neolitu až staršej doby bronzovej.

Lokalita sa nachádza na miernom svahu kopca. Objekty boli situované vo veľmi tuhom kompaktnom ílovitom podloží žltej a bielej farby. Podložie svojou konzistenciou izolovalo a tým udržovalo vysokú spodnú vodu aj na temene kopca. Aj napriek dôkladnému sledovaniu výkopových prác, sme na vyvýše- nej polohe kopca nezachytili už žiadne ďalšie archeologické objekty.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE POLY CULTURAL SITE IN TRHOVIŠTE AND BÁNOVCE NAD ONDAVOU.

1. Trhovište (Michalovce district), urban area, settlement, rescue excavation, Bronze Age, Iron Age, Roman period, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michal- ovce. Initially, the discussed archaeological excavation monitored excavation works on individual branches of sewerage construction. 154 archaeological features were investigated and 21 trenches and 108 sectors were excavated. Among the features, the largest group contained 74 settlement pits, 42 stake- holes, seven storage pits, five pyrotechnical devices, six sunken structures, two clay pits, one wooden construction and one settlement feature with a burial. The period between the Final Bronze Age and the 2nd century BC, when we encounter visible Dacian influence, is predominant in the movable archaeo- logical material. In decoration, plastic protuberances of various shapes as well as plastic cordons, often slashed or rounded, prevail. We also find traces of combing or finger scratches and incisions or stamped or impressed decoration. Graphite pottery occurs rarely and wheel-thrown pottery is common. Some fragments of pottery bear traces of brushing. With regard to the quality of some discovered fragments, we must consider the possibility that they might come from imported Roman pottery. The archaeologi- cal finds from the Early Iron Age can be attributed to the bearers of the Kuštanovice culture. Its mate- rial fill was continuously replaced by finds from the Celtic-Dacian horizon at the site. Finds from the Bronze Age were also numerous. Apart from some of the above mentioned bowls, fragments of pottery with horizontal as well as vertical cannelures can be classified in the same period. On the basis of find contexts as well as typical features, the detected material from that period is attributed to the bearers of the Gáva culture from the late/final stages of the Bronze Age. With certain doubts, the fragment of a pot- tery wheel, which probably comes from a wagon, can be dated to the Bronze Age as well. Considerably fewer documentable finds come from the end of the Roman period, the 4th–5th centuries in particular; here, we can notice possible influence of the Blažice type. We also find cordons below rims and typical multiple engraved girth waves and lines. The archaeological finds from this period are attributed to the Przeworsk culture bearers.

2. Bánovce nad Ondavou (Michalovce district), urban area, settlement, rescue excavation, Neolithic – Early Bronze Age. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. On the site in Bánovce nad Onda- vou three prehistoric objects were identified.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA TRASE DIAĽNICE D1 BUDIMÍR – BIDOVICE

Juraj M a l e c – Lukáš T r n k u s – Štefan D r á b i k – Michal B u č o – Katarína Č e r ň a v o v á

Archeologický výskum na trase plánovanej trasy diaľnice sme započali vytipovaním predpokladaných archeologických lokalít, vychádzajúc z dovtedajších výsledkov archeologického bádania v danej oblasti. Niektoré lokality sa nám podarilo zachytiť prostredníctvom podrobnej povrchovej prospekcie a niektoré počas systematického sledovania výkopových prác na celej trase stavby. Celkovo sme archeologický výskum realizovali na 10 lokalitách.

1. B u d m í r (okr. Košice-okolie), poloha Kačov, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neolit (bukovohorská kultúra), doba bronzová, včasný stredovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Na lokalite Kačov sa podarilo zachytiť polykultúrne praveké sídlisko. Archeologické objekty boli identifikované na celej ploche, nachádzajúcej sa v stúpajúcom svahu a na temene riečnej terasy. V inundačnom území rieky Torysa sa presah lokality počas predstihovej sondáže ani počas sledovania výkopových prác doložiť nepodarilo. Archeologická lokalita bola vopred známa, najmä na základe staršieho archeologického bádania (*Budinský-Krička 1975, 57*).

Spolu sa podarilo identifikovať 252 archeologických objektov. Na temene riečnej terasy (akropole) bola relatívne masívna praveká kultúrna vrstva. Medzi najzaujímavejšie objekty patria obydlia, zásobníkové jamy, zemník a hospodárske objekty. Zvyšné objekty boli tvorené kolovými jamami a bližšie nešpecifikovateľnými sídliskovými jamami.

Väčšina archeologických objektov spadá do obdobia stredného neolitu – bukovohorskej kultúry. Sporadicky sa vyskytujú objekty z doby bronzovej i včasného stredoveku. Medzi nálezmi dominuje keramika a mazanica, menej štiepaná industria a zvieracie kosti. Keramika je často zdobená s výrazne charakteristickou výzdobou. Medzi vzácnejšie nálezy patria napr. kamenné podložky či farbivo, slúžiace na farbenie keramiky.

2. R o z h a n o v c e (okr. Košice-okolie), poloha Plebanské, sídlisko, záchranný výskum, pravek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

V trase stavby sa podarilo zachytiť iba okrajovú časť pravekého osídlenia. Lokalita sa nachádza v záplavovom území rieky Torysa. Identifikované boli štyri sídliskové objekty, obkolesené bývalým močiarom. Objekty zrejme okrajovo súviseli s opevnenou osadou, pôvodne sa nachádzajúcou v mieste dnešného záhradníctva (*Gašaj 1983*).

3. R o z h a n o v c e (okr. Košice-okolie), poloha Na bulharské, sídlisko, záchranný výskum, pravek až novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Počas niekoľkonásobnej povrchovej prospekcie sa na tejto lokalite zozbieral relatívne veľký počet archeologických nálezov z viacerých časových období. V miestach s najväčšou koncentráciou nálezov bola realizovaná predstihová sondáž, počas ktorej sa nepodarilo zachytiť žiadne archeologické objekty či situácie. Rovnaký výsledok sa potvrdil aj počas sledovania výkopových prác na lokalite.

Na základe uvedenej situácie je predpoklad, že hnutelné archeologické nálezy pochádzajú z vyššie situovanej polohy, odkiaľ sa na plochu dostali postupným splavovaním rozoraného pôdneho krytu. Archeologické nálezy pochádzajú z rôznych časových období, a to od praveku až do mladšieho novoveku.

4. B i d o v c e (okr. Košice-okolie), poloha Chlebovisko, sídlisko, žiarové hroby, záchranný archeologický výskum, neolit (bukovohorská kultúra), doba bronzová (kyjatická kultúra). Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Lokalitu sme tu vytipovali na základe pozitívnej povrchovej prospekcie, počas ktorej sa nám podarilo zozbierať viacero hnutelných archeologických nálezov spadajúcich do obdobia praveku. Počas skrývky ornice v okrajových častiach úseku boli identifikované dva žiarové hroby a niekoľko archeologických objektov.

Po realizácii plošnej skrývky na lokalite sa podarilo zachytiť celkovo 32 archeologických objektov. Väčšina objektov spadá do obdobia mladšej doby bronzovej, kedy tu sídlili nositelia kyjatickej kultúry. Približne polovicu objektov môžeme interpretovať ako sídliskové jamy. Na staršie osídlenie poukazuje prítomnosť fragmentov keramiky bukovohorskej kultúry, obývajúcej tento priestor v období stredného neolitu. Medzi nálezmi dominuje keramika a mazanica, menej štiepaná industria a zvieracie kosti. K výnimočným nálezom patrí fragment antropomorfnnej plastiky.

5. R o z h a n o v c e (okr. Košice-okolie), poloha Cicáše I-východ, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neolit (kultúra s východnou lineránou keramikou), doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Lokalita bola objavená vďaka výraznej vodnej erózii každoročne preorávanej role, pri ktorej sa na povrch dostalo veľké množstvo hnutelných i nehnuteľných archeologických nálezov. Presah do priestoru bývalého lesa sa podarilo potvrdiť prostredníctvom mikrosondáže na jeho okraji.

Celkovo sa podarilo identifikovať 192 archeologických objektov, z ktorých sa 59 nachádzalo v priestore bývalého lesa. Na lokalite sa nachádzalo aj veľké množstvo archeologických situácií, ktoré sme preskúmali viac ako 50 rezmi. Na tomto polykultúrnom, viacnásobne osídlenom sídlisku, evidujeme obytné

stavby, sídliskové jamy, kolové jamy, ohniská či zemník. Drvivá väčšina objektov je pripísaná nositeľom bukovohorskej kultúry. Sporadicky sa stretávame aj s mladšími nálezmi z doby bronzovej. Zo staršieho obdobia evidujeme jeden sídliskový objekt kultúry s východnou lineárnou keramikou zo staršieho neolitu. Medzi nálezmi dominuje štiepaná industria a mazanica, menej keramika a zvieracie kosti. Medzi zaujímavosti patrí zoomorfna plastika, kamenné podložky či kamenné sekerky. Zo štiepanej industrie môžeme vyzdvihnúť desiatky opracovaných čepelí a streliiek.

6. **Ď u r ě o š í k** (okr. Košice-okolie), poloha K Olšovianskemu lesu.

Lokalita bola známa vďaka starším archeologickým prieskumom (*Varsik 1977*, 100). Celkovo sme na tomto úseku vykopalí viac ako 100 archeologických sond na troch vybraných miestach. Ani v jednom prípade sa nám tu nepodarilo potvrdiť očakávané predpoklady.

7. **R o z h a n o v c e** (okr. Košice-okolie), poloha Kamenčie, sídlisko, záchranný výskum, pravek, stredovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Počas realizácie prístupovej cesty na severnom okraji SO 230 sa nám po skrývke ornice podarilo identifikovať viacero archeologických objektov. Ich hustota sa počas plošnej skrývky južným smerom pomaly vytrácala. Z toho môžeme predpokladať, že sa nám podarilo zachytiť okrajovú časť rozsiahlejšieho polykultúrneho sídliska, rozprestierajúceho sa v severnom susedstve sledovaného úseku stavby.

Celkovo sa nám tu podarilo identifikovať 106 archeologických objektov. Viacero zachytených archeologických situácií sme preskúmali prostredníctvom ďalších 22 rezov. Objekty interpretujeme najmä ako sídliskové a kolové jamy, evidujeme tu aj šesť ohnisk. Medzi nálezmi dominuje keramika a mazanica, menej štiepaná industria a zvieracie kosti. Prevažnú väčšinu nálezov datujeme do obdobia praveku, ale stretli sme sa tu aj s nálezmi z vrcholného stredoveku, súvisiacimi pravdepodobne so zaniknutou stredovekou dedinou na susednom západnom svahu (lokalita 9).

8. **R o z h a n o v c e** (okr. Košice-okolie), poloha Cicáše II-západ, sídlisko, záchranný výskum, neolit (bukovohorská kultúra), stredná doba bronzová, stredovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Na tejto lokalite sa nám podarilo pravdepodobne doložiť presah archeologického osídlenia z lokality 5 vo východnom susedstve. Celkovo sa nám tu podarilo identifikovať 22 archeologických objektov, najmä v podobe sídliskových a kolových jám. Zaujímavým bol masívny žlab v spodnej časti lokality, obsahujúci veľký počet hnutelných pravekých archeologických nálezov, najmä fragmentov keramiky.

Objekty datujeme rámcovo do obdobia stredného neolitu, kedy tu sídlil ľud bukovohorskej kultúry. Sporadicky sa stretávame aj s nálezmi zo strednej doby bronzovej. Medzi zaujímavé nálezy jednoznačne patril objav hrotu stredovekej kopije, pravdepodobne z obdobia bitky pri Rozhanovciach. Nález viacerých ocieľok v tesnej blízkosti hrotu kopije nám napovedá zrejmu prítomnosť príležitostného stredovekého tábora.

9. **R o z h a n o v c e** (okr. Košice-okolie), poloha Keveče, zaniknutá dedina, záchranný výskum, vrcholný stredovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Na tomto úseku stavby sa nám podľa všetkého podarilo identifikovať pozostatky zaniknutej stredovekej dediny. Popri charakteristických archeologických objektoch tu dominovala masívna kultúrna vrstva obsahujúca veľký počet stredovekých hnutelných nálezov. Nižšie položená časť plochy bola v značne podmáčanom teréne, čo malo za následok vybudovanie vyššie položenej vodárne a polozenie pomerne hustej siete melioračných trubiek. Zachytenú kultúrnu vrstvu sme preskúmali prostredníctvom prehlbovania vopred vytýčených sektorov. Celkovo sme ich zrealizovali viac ako 50, s rozmermi 3,5 × 10 m.

Popri tom sme tu zachytili 40 archeologických objektov. Medzi najzaujímavejšie objekty patria bez pochýb tzv. kultová jama a obytná stavba. Popri nich sme zachytili viacero zásobnicových jám, dve pyrotechnické zariadenia, niekoľko kolových jám a ostatné bližšie neurčiteľné sídliskové jamy. Medzi nálezmi dominuje charakteristická keramika a mazanica, menej zvieracie kosti a kovy. Predpokladáme, že sa jedná o pôvodnú dedinu Rozhanovce z 13. stor. Tá bola pravdepodobne vypálená a opustená buď v období tatárskych nájzdov, alebo v súvislosti s bitkou pri Rozhanovciach.

10. **V y š n ý O l č v á r** (okr. Košice-okolie), poloha Vyše mosta/Pod Bikešom, sídlisko, cestná komunikácia, vojenský zákop, neolit (bukovohorská kultúra), doba bronzová, novovek (18./19. stor., 1. svetová vojna). Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Podobne ako lokalita 1, aj toto nálezisko sa rozprestieralo na riečnej terase nad údolím Torusy. Celkovo sa nám tu podarilo identifikovať 35 archeologických objektov a viacero archeologických situácií. Popri sídliskových objektoch sme sa tu stretli taktiež s rozmerným zemníkom, pôvodne slúžiacim ako

zdroj hlíny. Medzi zaujímavé nálezy patrí aj relatívne dochovaná cestná komunikácia s doteraz viditeľnými vyjazdenými koľajami po vozoch, datovaná predbežne do prelomu 18. a 19. stor. Za zmienku určite stojí aj nález vojenského zákopu, zrejme z obdobia 1. svetovej vojny. Pre nálezisko sú charakteristické taktiež výrazné kultúrne vrstvy s pomerne bohatým nálezovým inventárom.

Z hnutelných archeologických nálezov prevládajú fragmenty keramiky, v menšom množstve sa stretávame so štiepanou industriou či mazanicou. Medzi najzaujímavejšie nálezy patrí nožička z keramickej antropomorfnéj figúrky. Archeologický materiál môžeme relatívne presne datovať do mladšej doby kamennej a pripísať ho opäť nositeľom bukovohorskej kultúry.

Literatúra

Budinský-Krička 1976 – V. Budinský-Krička: Praveké a včasno-historické sídliskové nálezy z Budimíra. *AVANS* 1975, 1976, 56.

Gašaj 1983 – D. Gašaj: Výsledky záchranného výskumu opevnenej osady otomanskej kultúry v Rozhanovciach. *Archeologické rozhledy* 35, 1983, 130–137.

Varsík 1977 – B. Varsík: *Osidlenie Košickej kotliny III*. Bratislava 1977.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION ON THE COURSE OF D1 HIGHWAY BUDIMÍR – BIDOVICE. 1. Budimír, Kašov site; 2. Rozhanovce, Plebanské; 3. Rozhanovce, Na Bulharské; 4. Bidovce, Chlebovisko site; 5. Rozhanovce, Cicáše I-east site; 6. Ďurdošik, K Olšovianskemu lesu site; 7. Rozhanovce, Kamenčie site; 8. Rozhanovce, Cicáše II-west site; 9. Rozhanovce, Keveče site; 10. Vyšný Olčvár, Vyše mosta/ Pod Bikešom sites (Košice-okolie district), settlement, cremation burials, demised village, extinct road, shelter, rescue archaeological excavation, prehistory, neolit (Eastern Linear Pottery culture, Bükk culture), Bronze Age (Kyjatice culture), Early – High Medieval period, Postmedieval period (18th–19th centuries), Modern period (WWI). Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The archaeological excavation along the planned course of the highway was started with selection of assumed archaeological sites, following from previous results of archaeological investigation from the relevant area. We succeeded in detecting some sites by means of detailed surface prospecting and some were detected in the course of systematic monitoring of excavation works along the whole course of the construction. In total, the excavation was carried out at ten sites. Settlements primarily settled in the Middle Neolithic by the Bükk culture bearers with re-settlement in later periods were most frequently represented (site 1, 4, 5, 8 and 10). The scattered polycultural settlement was detected at site 7. At site 9, part of an extinct village was investigated. At site 2 and site 3, we encountered only sporadic archaeological finds and the excavation at site 6 brought negative results.

PRIESKUMY NA JUHU STREDNÉHO SLOVENSKA³⁴

Vladimír Mitáš – Róbert Malček

V jarných a jesenných mesiacoch rokov 2017 a 2018 sme uskutočnili archeologické prieskumy na juhu stredného Slovenska. Z geografického hľadiska sa dotkli okresov Lučenec, Rimavská Sobota a regiónov Novohrad, Gemer. Realizovali sa cielene v úsekoch vybraných povodií, na konkrétnych výšinných polohách, prípadne šlo o obhliadky evidovaných archeologických nálezísk a ich zázemia. Uvedené prieskumy vychádzali zo súčasnej archeologickej topografie juhu stredného Slovenska, štúdia ortofotomáp v aplikácii Google Earth a nadväzovali na terénne aktivity tohto typu z predchádzajúcich rokov (*Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015; Beljak/Mitáš/Pažinová 2016; Beljak a i. 2017*). Miesta archeologických nálezov sa fixovali GPS prístrojmi, rekognoskované plochy sa podrobnejšie fotodokumentovali. Preskúmané miesta, na ktorých sme identifikovali archeologické nálezy/objekty (obr. 50), sú predstavené abecedne podľa dotknutých okresov/regiónov a ďalej podľa jednotlivých lokalít.

1. Č a m o v c e (okr. Lučenec), poloha Na mláke, povrchový zber, novovek, recentné nálezy. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 1).

Prospekcia približne 0,5 km dlhého úseku na poľnohospodársky využívannej ploche východne od intravilánu. Predmetná plocha je terasou Čamovského potoka a nachádza sa medzi zmieneným tokom a železničnou traťou Filakovo – Jesenské, juhozápadne a južne od Ladislavovho vrchu (307 m n. m.). V rámci povrchového zberu na oráčine sa doložili len nevýrazné stopy ľudskej aktivity – keramicke zlomky z konca novoveku a recentný materiál.

³⁴ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441 a APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0084/18 a 2/0062/21.

2. F i ľ a k o v s k é K o v á č e, časť K u r t á ň (okr. Lučenec), poloha Hradište, fortifikácia (obr. 50: 2).

Podnetom k prieskumu uvedenej polohy bolo nielen jej špecifické toponymum a výborná dostupnosť, ale aj fakt, že toto miesto nie je evidované v súpisoch archeologických nálezísk z doby bronzovej alebo zo stredoveku na juhu stredného Slovenska (napr. *Balaša 1960, 37, 50; Furmánek 1983, 28–31; Hrubec 1992a, 41*). Podotýkame, že v dokumentácii Archeologického ústavu SAV sa síce správa o pravekých (eneolitických?) nálezoch z Hradišťa vo Fiľakovských Kováčoch registruje, avšak s ťažko zistiteľnou lokalizáciou (*Tóth 2010, 100*). Hradište je rozsiahlou a v súčasnosti z veľkej časti poľnohospodársky využívanou polohou, ktorá sa rozprestiera severozápadne od Fiľakova a po pravej strane hlavnej cesty 71 z Fiľakova do obce Fiľakovské Kováče. Prospekcia v roku 2017 sa zamerala výhradne na obhliadku hrebeňovitého výbežku s plošinou a nevýraznou fortifikáciou nad južným okrajom časti Kurtáň. V širšom priestore povodia rieky Suchá ide o strategicky zaujímavú terénnu vyvýšeninu, ktorá je vzdialená 1,4 km od súčasného sútoku Suchej a Beliny. Realizáciu povrchového zberu znemožnila hustá vegetácia. Pokiaľ by plató s jeho severovýchodným svahom neboli zarastené, poskytlo by dobrý výhľad na súčasné obce Prša a Buzitka, t. j. na časť povodia Suchej.

3. L o v i n o b a ň a (okr. Lučenec), poloha Sídliisko (tiež Za jarkom), povrchový zber, pravek, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 3).

Nálezisko objavené M. Peřkom z obce Lovinobaňa leží približne 0,2 km na juhovýchod od sídliska z druhej polovice 20. stor. na juhovýchodnom okraji obce, južne od Maťašovie vrchu (506 m n. m.). Areál pravekého sídliska podľa koncentrácie zberových nálezov nie je veľký (obr. 52: 1, 2) a zaberá najmä plošinu terasovitého výbežku, ktorý sa nachádza nad pravým brehom potoka Salajka. Z uvedenej polohy sú publikované zberové nálezy keramiky a štiepanej kamennej industrie badenskej kultúry, skupiny Ózd (*Mitáš 2019, 26–29*), prípadne zlomky keramických fajok z novoveku (*Mitáš/Poláková 2015, 62, 63*). Prieskumom v roku 2018 sa rozšírila kolekcia kamenných úštepov (limnosilicity), ďalší materiál predstavujú atypické zlomky keramiky z praveku a z mladšieho novoveku, poprípade artefakty z 20. stor. (napr. figúrka z priesvitného skla fialovej farby v tvare sediaceho psíka z regionálnej sklárskej produkcie?).

4. L o v i n o b a ň a, časť U d e r i n á (okr. Lučenec), poloha Dolina, sídlisko, povrchový zber, stredný až mladý eneolit (badenská kultúra, skupina Ózd). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 4).

Sledovali sa známe archeologické náleziská v polohách Dolina, „južne od Dolnej hory“ a ich zázemie.

Archeologicky registrovaná sídlisková lokalita, pôvodne datovaná do mladšej až neskorej doby bronzovej a zaradená ku kyjatickej kultúre, sa nachádza na poľnohospodársky obrábanej ploche obkolesenej kopcami a lesným porastom (*Mitáš 2013, 174*). Situovaná je na konci krátkej doliny a na mier- nom svahu (obr. 52: 3), resp. západnom úpätí vrchu Kopaň (361 m n. m.), asi 0,7 km na juhovýchod od vrcholu Dolnej hory (pozri ďalej) a približne 0,5 km na severovýchod od nižšie opísanej polohy Svinia hôrka, kde sú markantné stopy banskej činnosti z minulosti. Výskyt keramických fragmentov kyjatickej kultúry v nálezovom súbore z opakovaných povrchových zberov v zásade nespochybňujeme, avšak v súčasnosti sa domnievame, že isté zastúpenie v analyzovanom materiáli má aj keramika zo stred- ného až mladého eneolitu, ktorú v povodí Krivánskeho potoka spájame so skupinou Ózd badenskej kultúry. Kopy kameňov, ktoré sa v roku 2018 nachádzali tak na obrábanej ploche, ako aj po jej zatrá- vených stranách, pravdepodobne pochádzajú z definitívne zničených sídliskových objektov, napríklad tzv. podmuroviek.

5. L o v i n o b a ň a, časť U d e r i n á (okr. Lučenec), poloha „južne od Dolnej hory“ (Dolná hora II), povrchový zber, eneolit?. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 5).

V literatúre zapísané archeologické nálezisko (*Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015, 92, 93; Beljak a i. 2017; 35*) sa nachádza na terasovitej vyvýšenine po ľavej strane drobného bezmenného toku (obr. 52: 4), ktorý sa vlieva do potoka Uderinka. Týmto terasovitým výbežkom vyúsťuje krátka dolina, na ktorej opačnom konci sa registruje iné praveké sídlisko v polohe Dolina (pozri vyššie). Lokalita leží južne od Dolnej hory a vidno ju od hlavnej cesty E 571 z Lučenca do Lovinobane. V roku 2018 nájdená štiepaná industria (limnosilicitový úštep a rádiolaritové jadro s odbitiami) pochádza asi z eneolitu a časovo korešponduje so zlomkami keramiky a kamennými úštepami zo spomínanej polohy Sídliisko v Lovinobani, na ktorej sa zdokumentovalo osídlenie badenskej kultúry (skupiny Ózd) zo stredného až mladého eneolitu. Materiál z doby popolnicových polí sa na pertraktovanej ploche tento raz nedolozil. Dva extrémne zvetrané, aty- pické a drobné úlomky pravekej keramiky sa ponechali na mieste.

6. L o v i n o b a ň a, časť U d e r i n á / P o d r e č a n y (okr. Lučenec), poloha Suchý potok, sídlisko, povrchový zber, pravek, mladšia až neskorá doba bronzová (kyjatická kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 6).

Prospekcia vybraného úseku ľavobrežnej terasy Krivánskeho potoka na rozhraní katastrov obcí Podrečany a Uderiná (obr. 52: 5, 6) v roku 2018 vychádzala zo štúdia ortofotomáp (snímky z ostatných piatich rokov), ktoré sú dostupné v aplikácii Google Earth, ale aj z poznatkov o žiarových hroboch kyjatickej kultúry v Podrečanoch (*Mitáš 2019*, 32, 33). Zlomky keramiky z niekoľkých typov nádob (obr. 53) a kusy mazanice, ktoré pochádzajú z vyššie uvedenej polohy severne od Podrečian, dokladajú nové sídlisko kyjatickej kultúry z konca mladšej doby bronzovej až z neskej doby bronzovej. Rádiolaritový úštep datujeme rámcovo do praveku. Miesta zberových nálezov aj špecifické sfarbenie ornice naznačujú, že sídliskový areál nie je veľký a od súčasného koryta Krivánskeho potoka je vzdialený približne 150 až 200 m. Je veľmi pravdepodobné, že toto sídlisko má súvis s neďalším pohrebiskom kyjatickej kultúry, ktoré v polohe Hrb (tiež Hrbok) zaevidoval Vojtech Budaváry počas 2. svetovej vojny (*Budinský-Krička 1945-1946*, 264), avšak pri ťažbe čadiča sa definitívne zničilo. Možno dodať, že z archeologickej lokality v polohe Suchý potok je výborný výhľad na horu Strieborná (719 m n. m.) v extraviláne obce Cinobaňa (okr. Poltár). Na vrchole Striebornej sú zvyšky hradiska kyjatickej kultúry (*Furmánek 1983*, 29, 30, obr. 2).

7. T o č n i c a (okr. Lučenec), poloha Uderinky, ojedinelý nález, povrchový zber, novovek (19. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 7).

Na prieskumoch v okrese Lučenec v roku 2018 sa s pracovníkmi Archeologického ústavu SAV v Nitre zúčastnil aj už vyššie spomenutý M. Peško, ktorý nám odovzdal ojedinelý nález keramickej fajky. Podľa jeho informácií ju našiel J. Urbančok v roku 2015 počas zberu húb „v lese severne od poľnohospodárskeho družstva“ v Točnici. Uvedená fajka oranžovo-hnedej farby bola vylisovaná vo forme a na hlavičke charakteristicky vyzdobená. Vzhľadom na stopy zadymenia na vnútornej stene hlavičky bola evidentne používaná a po prepálení pukla. Ide o fajku uhorskej proveniencie, z ktorých sa na území Slovenska bežne fajčilo v 19. stor. (napr. *Bielich/Čurný 2009*, 345, obr. 6: d, e).

8. T o č n i c a / L o v i n o b a ň a (okr. Lučenec), časť U d e r i n á, poloha Hradište (kóta 416), fortifikácia, refúgium, terénna prospekcia (obr. 50: 8).

Archeologicky známa poloha na rozhraní katastrov obcí Točnica a Uderiná sa eviduje ako refúgium kyjatickej kultúry lokálneho významu (*Furmánek 1983*, 28, 29, obr. 2). Nie je vylúčené, že obdobnú funkciu malo toto miesto aj v stredoveku (*Hrubec 1992b*, 51) či počiatkom novoveku. Vyznačuje sa malou rozlohou a nevýraznými zvyškami fortifikácie (obr. 54: 1, 2). Pozostatky zemného valu so vstupom do opevneného areálu na severnej strane sú viditeľné aj v súčasnosti (obr. 54: 3). Pod plató, na západnej strane opevneného objektu s priekopou, sú stopy po zrejme nelegálnej sondáži aj kutaní. Prieskumom tejto polohy s jej najbližším okolím v roku 2018 sa nezistili žiadne keramické alebo kovové artefakty.

9. T o č n i c a / L o v i n o b a ň a (okr. Lučenec), časť U d e r i n á, poloha Svinia hôrka, zaniknuté banské diela, terénna prospekcia (obr. 50: 9).

Na zalesnenej ploche na rozhraní Točnice a Uderinej sú výrazné stopy po banskej činnosti (obr. 54: 4–6). Ide o menšiu vyvýšeninu, ktorá je situovaná juhovýchodne od Dolnej hory. Nedisponujeme informáciami, že by tento zaniknutý ťažobný areál bol predmetom záujmu archeológov. Od miestnych obyvateľov sa však získali správy, že „krátery“ na lokalite v minulosti navštevovali hľadači pokladov. Vzhľadom na zverejnené správy o historickom baníctve v tejto časti Slovenského rudohoria (napr. *Bakos/Chovan/Žitňan a i. 2017*, 163, 172–176) predpokladáme, že ide o relikty po ťažbe farebných kovov v stredoveku a/alebo v novoveku.

10. Š i r k o v c e (okr. Rimavská Sobota), Širkovský hrad (tiež Serkevár/Serkivár, Kapla/Kápla, Hradný kopec), sídlisko, povrchový zber, stredný až mladý eneolit (badenská kultúra, skupina Ózd), neskorý stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 10).

Prospekcia sa zamerala na areál zaniknutého Širkovského hradu, ale aj na širšie okolie.

Širkovský hrad sa nachádza na vrchole kuželovitého kopca (378 m n. m.), juhozápadne od stredu obce Širkovce a západne od usadlosti Medvedová. Severozápadne od Hradného kopca je Opátska dolina a severovýchodne sa rozprestiera poloha Podhradie. Z archeologického hľadiska ide o pozoruhodnú polykultúrnu lokalitu výšinného typu (obr. 55: 1), na ktorej sa realizovali prieskumy aj výskumy (*Malček/Mitáš/Botoš 2018*, 46, 47). Hlavným cieľom prospekcií hradného areálu v rokoch 2017 a 2018 bolo doloženie relevantného materiálu z doby popolnicových polí, resp. potvrdenie či spochybnenie tohto horizontu osídlenia na lokalite. Škála zozbieranej keramiky zreteľne ukazuje, že ide o sídlisko skupiny Ózd

badenskej kultúry zo stredného až mladého eneolitu. Materiál, ktorý by vypovedal o osídlení kultúr popolnicových polí sa nezískal, čo vzbudzuje pochybnosť o relevantnej pozícii Širkovského hradu v súpise hradísk kyjatickej kultúry (Furmánek 2015, 190, obr. 149). Eneolitické nálezy evidentne pochádzajú zo sekundárnych polôh, najmä zo strmej plochy nad priekopou, t. j. z priestoru pod platô na severnej strane (obr. 55: 2, 3). Usudzujeme, že pravekú vrstvu na platô (asi úplne) zničila stredoveká výstavba. Stredoveké zlomky keramiky zo zberu zaraďujeme do neskorého stredoveku. Vrcholovú plošinu a južnú stranu hradného kopca sme vzhľadom na zelený porast s náletovými drevinami neskúmali.

11. Š i r k o v c e (okr. Rimavská Sobota), poloha Pri jelšínach, sídlisko, povrchový zber, neolit až eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra (obr. 50: 11).

Uvedenú polohu na vyvýšenej terase Rimavy (obr. 55: 4, 5), východne od Širkovského kanála a severne od železničnej trate Jesenské – Rimavská Seč, sme navštívili po štúdiu ortofotomáp v aplikácii Google Earth a excerpovaní publikovaných správ o osídlení chotára Širkoviec, ale aj po vizuálnom kontakte s daným miestom z vyvýšenej polohy Podhradie, t. j. z miesta asi 255 m n. m., ktoré je situované severovýchodne od archeologickej lokality Širkovský hrad (obr. 55: 6). Pri jelšínach doposiaľ neboli evidované archeologické nálezy. Nevýrazný keramický materiál a štiepaná kamenná industria (limnosilicity), nájdené asi 400–500 m na východ od Širkovského kanála, pochádzajú pravdepodobne z neolitu až eneolitu a signalizujú sídlisko.

Archeologický prieskum na juhu stredného Slovenska v rokoch 2017 a 2018 (obr. 50) hodnotíme nasledovne. Zvýšená pozornosť sa v rámci prospekcie venovala okresu Lučenec a povodiu Krivánskeho potoka (Lovinobaňa, Lovinobaňa-Uderiná, Podrečany), prípadne okoliu Filakova (Čamovce, Filakovské Kováče-Kurtáň). Z vyššie opísaných lokalít má väčší vedecký význam objav sídliska kyjatickej kultúry na rozhraní katastrov obcí Podrečany a Uderiná v polohe Suchý potok (obr. 52: 5, 6). Toto nálezisko s ťažiskom osídlenia pravdepodobne v stupni HB dopĺňa obraz o dobe popolnicových polí na severe Novohradu, o ktorej sa v posledných rokoch získali pozoruhodné poznatky, napríklad systematickým výskumom v Cinobani (Mitáš/Furmánek 2015). Čo sa týka montánnej archeológie, tak zaiste zaujímavé sú archeologickým materiálom bližšie nedatované stopy banskej činnosti na rozhraní katastrov obcí Točnica a Uderiná v polohe Svinia hôrka (obr. 54: 4–6).

V okrese Rimavská Sobota sa sledovalo niekoľko polôh v extraviláne obce Širkovce, ktorý sa rozprestiera v povodí Rimavy. V polohe Pri jelšínach sa identifikovalo nové praveké sídlisko (obr. 55: 4–6), predbežne datované do neolitu až eneolitu. Keramické nálezy z opakovaných prieskumov areálu Širkovského hradu zreteľne ukazujú na osídlenie tejto výšinnej polohy (obr. 55: 1–3) v strednom až mladom eneolite (skupinou Ózd badenskej kultúry) a v neskorom stredoveku. Materiál z doby popolnicových polí sa na tejto polohe nedoložil. Uvedené skutočnosti spolu s revíziou dostupného keramického materiálu zo zberov na Širkovskom hrade nateraz signalizujú, že stotožnenie tohto náleziska s hradiskami kyjatickej kultúry, ktorých prínos k riešeniu problematiky tejto archeologickej entity je dominantný (Furmánek 2015, 190, obr. 149), je vcelku problematické. K povrchovým zberom v oboch okresoch treba dodať, že na viacerých miestach by bolo vhodné prospekciu zopakovať. Konštatujeme, že prieskumy a povrchové zbery vo vybraných regiónoch juhu stredného Slovenska sú stále zmysluplné, aj preto v nich hodláme v ďalších rokoch pokračovať.

Literatúra

- Bakos/Chovan/Žitňan a i. 2017 – F. Bakos/M. Chovan/P. Žitňan a i.: *Zlato na Slovensku – Gold in Slovakia. Sprievodca zlatou históriou a náleziskami na našom území*. Bratislava 2017.
- Balaša 1960 – G. Balaša: *Praveké osídlenie stredného Slovenska*. Martin 1960.
- Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/V. Mitáš: *Stredné a horné Poiplie. Svedectvo archeológie*. Nitra 2015.
- Beljak a i. 2017 – J. Beljak/E. Fottová/K. Kučeráková/V. Mitáš/N. Beljak Pažinová: Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska. *AVANS* 2012, 2017, 34–39.
- Beljak/Mitáš/Pažinová 2016 – J. Beljak/V. Mitáš/N. Pažinová: Archeologický prieskum stredného Poiplia a stredného Pohronia. *AVANS* 2011, 2016, 47–53.
- Bielich/Čurný 2009 – M. Bielich/M. Čurný: Pipe finds from Nitra and Nitra pipe production. In: *Studies in Post-medieval Archaeology* 3. Post-medieval ceramics, production, assortment, usage. Praha 2009, 337–362.
- Budinský-Krička 1945–1946 – V. Budinský-Krička: Zpráva o terénnych výskumoch Štátneho archeologického ústavu v Turč. Sv. Martine, podniknutých v r. 1939–1945. *Historica Slovaca* 3–4, 1945–1946, 260–267.
- Furmánek 1983 – V. Furmánek: Hradiská pilinskej a kyjatickej kultúry na Slovensku. *Archeologické rozhledy* 35, 1983, 24–32.
- Furmánek 2015 – V. Furmánek (zost.): *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. Nitra 2015.

- Hrubec 1992a* – I. Hrubec: Filakovské Kováče, časť Kurtáň. In: D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. stor.* II. zväzok. Stredoslovenský kraj. Nitra 1992, 41.
- Hrubec 1992b* – I. Hrubec: Točnica. In: D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. stor.* II. zväzok. Stredoslovenský kraj. Nitra 1992, 51.
- Malček/Mitáš/Botoš 2018* – R. Malček/V. Mitáš/A. Botoš: Nálezy badenskej kultúry zo Širkoviec – Širkovského hradu. *Gemer-Malohont 14*, 2018, 43–63.
- Mitáš 2013* – V. Mitáš: Ďalšie nálezy z Lovinobane. *AVANS 2009*, 2013, 173–175.
- Mitáš 2019* – V. Mitáš: Najstaršie osídlenie obce Lovinobaňa. Svedectvo archeologických prameňov. In: P. Žigo a kol.: *Lovinobaňa. História, príroda a spoločnosť*. Lovinobaňa 2019, 23–44.
- Mitáš/Furmánek 2015* – V. Mitáš/V. Furmánek: Pohrebisko kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí v Cinobani (Výskum v rokoch 2007–2012). In: O. Ožďáni (ed.): *Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z XII. medzinárodnej konferencie „Doba popolnicových polí a doba halštatská“, Hriňová-Poľana 14.–18. máj 2012*. Nitra 2015, 159–190.
- Mitáš/Poláková 2015* – V. Mitáš/Z. Poláková: Keramické fajky z archeologických nálezísk Gemera-Malohontu a Novohradu. *Gemer-Malohont 11*, 2015, 56–77.
- Tóth 2010* – P. Tóth: Poiplie v mladšej dobe kamennej. *Študijné zvesti AÚ SAV 47*, 2010, 63–148.

SURVEYS IN THE SOUTH-CENTRAL SLOVAKIA. In 2017 and 2018, archaeological surveys were carried out in the south of central Slovakia. They were applied in the districts of Lučenec, Rimavská Sobota, and regions of Novohrad and Gemer. They were targeted at sections of selected river basins, at particular hill-top sites, or they were surveys of recorded archaeological sites and their catchment areas. The surveys followed from current archaeological topography of the south of central Slovakia, study of orthophotomaps in the Google Earth application and from field activities of this type from previous years (*Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015; Beljak/Mitáš/Pažinová 2016; Beljak a i. 2017*). The inspected sites where archaeological finds/features were identified, are presented in alphabetical order according to relevant districts/regions and further according to individual sites.

1. Čamovce (Lučenec district), Na mláke site, surface collection, Postmedieval period, Modern Period.
2. Filakovské Kováče-Kurtáň (Lučenec district), Hradište site, fortification.
3. Lovinobaňa (Lučenec district), Settlement (Za jarkom) site, surface collection, prehistory, Postmedieval period (20th century).
4. Lovinobaňa-Uderiná (Lučenec district), Dolina site, settlement, surface collection, Middle to Late Eneolithic (Baden culture, Ózd group).
5. Lovinobaňa-Uderiná (Lučenec district), Južne od Dolnej hory site, settlement, surface collection, Eneolithic (?).
6. Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Lučenec district), Suchý potok site, settlement, surface collection, prehistory, Late - Final Bronze Age (Kyjatice culture).
7. Točnica (Lučenec district), Uderinky site, loose find, surface collection, Late Postmedieval period (19th century).
8. Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Lučenec district), Hradište site (altitude 416), fortification, refuge site, field survey.
9. Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Lučenec district), Svinia hôrka site, extinct mines, field survey.
10. Širkovce (Rimavská Sobota district), Širkovský hrad site, hillfort, surface collection, Middle to Late Eneolithic (Baden culture, Ózd group), Late Middle Ages.
11. Širkovce, Pri jelšínách site, settlement, surface collection, Neolithic to Eneolithic.

Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

More attention within the prospecting was paid to the district of Lučenec and basin of the Krivánsky potok stream (Lovinobaňa, Lovinobaňa-Uderiná, Podrečany), or vicinity of Filakovo district. From the above mentioned sites, discovery of the Kyjatice culture settlement on the border of areas of Podrečany and Uderiná (Suchý potok site) villages is important from the aspect of archaeology. This site with the peak of settlement probably in stage HB complements the picture of the Urnfield period in the north of Novohrad region. From the aspect of montane archaeology, the relics of mining with unspecified dating on the border of Točnica and Uderiná (Svinia hôrka site) villages are noteworthy. In Rimavská Sobota district, several sites outside the village area of Širkovce, i. e. the Rimava river basin, were studied. At the site of Pri jelšínách, a new prehistoric settlement was identified and preliminarily dated to the Neolithic-Eneolithic. Pottery finds from repeated surveys in the area of Širkovce castle clearly point to settlement at this hill-top site in the Middle-Late Eneolithic (by the Ózd group of the Baden culture) and in the Late Middle Ages. Material from the Urnfield period was not documented at this site. These facts, together with revision of the available pottery material from collections at the castle of Širkovce, signal that identification of this site with hillforts of the Kyjatice culture, whose contribution to the topic of this archaeological entity is dominant (*Furmánek 2015*, 190, obr. 149), is rather problematic. The executors of surveys state that the surveys and surface collections in the south of central Slovakia are still meaningful.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V MARTINE NAD ŽITAVOU³⁵

Adrián N e m e r g u t – Beáta M i l o v á

M a r t i n n a d Ž i t a v o u (okr. Zlaté Moravce), poloha Vinice, sídlisko, záchranný výskum, pravek, eneolit (ludanická skupina), vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita je situovaná severozápadne od intravilánu obce Martin nad Žitavou, v polohe Vinice, na temene kopca a na svahu so sklonom na sever, severovýchod a východ. Nachádza sa v rozmedzí nadmorských výšok 219–230 m. Najbližší vodný tok, potok Stránka, sa nachádza 150 m západne od skúmanej plochy.

Výskum sa uskutočnil na stavbe „Zóna bytovej výstavby Martin nad Žitavou – sever“ v rozsahu komunikácií, chodníkov, elektrických rozvodov, kanalizácie a verejného vodovodu (obr. 56). V prvej etape bol výskum realizovaný formou sledovania zemných prác – skrývky ornice v rámci komunikácií a chodníkov, počas ktorej boli zistené zahĺbené archeologické objekty. V druhej etape sa uskutočnil plošný archeologický výskum.

Celkovo bolo nájdených 19 zahĺbených sídliskových archeologických objektov a v jednom úseku priebeh zaniknutej novovekej cesty (objekt 12). K dôležitým objavom patrí objekt 1, ktorý reprezentoval obydľie obdĺžnikového pôdorysu z vrcholného stredoveku (obr. 57). Severovýchodná časť objektu bola odstránená/prebraná počas skrývky ornice, v severovýchodnom rohu tak bola zachovaná len kolová jama. Obvod objektu lemovali horizontálne uložené spálené drevené trámy, pod ktorými sa približne v strede dlhších stien a v severovýchodnom a juhovýchodnom rohu nachádzali kolové jamy. Menšie kolové jamy sa nachádzali aj v sektoroch A, B, F. V sektore H bola rozpoznaná zahĺbená jama. Pod severozápadným a juhozápadným rohom kolové jamy zistené neboli, avšak v týchto rohoch bolo viditeľné rohové prečnievanie drevených brviem do exteriéru objektu (zrubový rohový spoj s presahom driev za rovinu steny). V exteriéri, čiastočne pozdĺž najdlhších stien, boli zachytené rady malých kolových jám. Vo východnej časti sektora H bol nájdený trám, ktorý sa kolmo napájal na obvodové brvno južnej steny. Na kolko bol trám zachovaný už len torzovite (max. hrúbka 1 cm), nebolo možné zistiť, či bol uložený *in situ*, alebo v sekundárnej polohe, napr. ako súčasť padnutej steny. V interiéri objektu sa nachádzalo množstvo spálených driev rôznej veľkosti, pod ktorými sa nachádzala udupaná podlaha. V tesnej blízkosti, západne od objektu, sa nachádzalo torzo pece kupolovitého tvaru (objekt 20) s nálezmi z vrcholného stredoveku, ktorej súvislosť s objektom 1, kvôli odťaženiu situácií zemným strojom, nie je jasná. Pec bola vyplnená hnedožltou hlinou, premiešanou s uhlíkmi a prepálenou hlinou. V peci bol nájdený fragment tehly (plevovka). Na dne pece sa nachádzala vrstva naukladaných črepov. Ostatné zahĺbené objekty reprezentovali jamy bližšie neurčenej funkcie (objekty 2–6, 11, 13–19) a niekoľko jám, resp. sústavu, ktorú možno interpretovať ako hliník (objekty 7–10).

Nálezový inventár reprezentuje najmä črepový materiál (obr. 58, 59), menej zvieracie kosti, rôzne kovové predmety, plevové tehly, štiepaná kamenná industria (obr. 60: 2, 4, 6), brúsený kamenný artefakt (obr. 60: 5) a hlinené závažie (obr. 60: 3). Unikátnym nálezom je medený predmet z objektu 7, ktorý je datovaný do eneolitu (obr. 60: 1).

Na základe predbežnej analýzy keramického materiálu možno osídlenie na lokalite chronologicky zaradiť vo všeobecnosti do praveku (objekty 3, 4, 18), ďalej eneolitu (ludanickej skupiny; objekty 2, 5, 7–11, 19) a vrcholného stredoveku (objekty 1, 6, 13–17, 20).

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN MARTIN NAD ŽITAVOU. Martin nad Žitavou (Zlaté Moravce district), settlement, rescue excavation, prehistory, Eneolithic (Ludanice group), High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of the rescue excavation at the construction of the residential zone Martin nad Žitavou-North (roads, pavements, electrical network, sewerage and public water pipeline), 19 sunken settlement features generally dated to prehistory, the Eneolithic (Ludanice group) and High Middle Ages were discovered. In one section, the course of an extinct postmedieval road was detected. The sunken features mostly represented pits with unspecified function, remains of a medieval dwelling, torso of a stove and several pits or a system of pits, which can be interpreted as a clay pit. A dwelling with a rectangular groundplan from the High Middle Ages (feature 1) is an important discovery. Its circumference was lined by horizontally arranged burned wooden beams. Under them, approx. in the middle of the longer walls and in the northeastern and southwestern corners, stakeholes were situated. Stakeholes were not detected under the northwestern and southwestern corners. However, corner overlapping of wooden beams in the exterior of the feature (log

³⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0101/19 a 2/0124/20.

joint with beams extending the wall plane) was visible. In the exterior, partly along the longest walls, rows of stakeholes were detected. Many burned woods of various sizes were found in the interior of the feature. Hardpacked floor was situated under them. The inventory of finds consists mainly of sherds, fewer animal bones, various metal artifacts and chipped lithic industry. The copper artifact from feature 7, which is dated to the Eneolithic, is a unique find.

POKRAČOVANIE ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V SEDMEROVCI³⁶

Adrián N e m e r g u t – Lucia P o p o v i č o v á

S e d m e r o v e c (okr. Ilava), poloha Podjamie, výskum na vedecké a dokumentačné účely, mezolit (?), eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita sa nachádza na vyššej terase rieky Váh, približne 500 m severovýchodne od obce. Leží na svahu s orientáciou na juh s nadmorskou výškou 280–286 m (obr. 61). Archeologický výskum nadväzoval na predošlý prieskum z roku 2015 (*Cheben a i. 2018; 2020*) a výskum z roku 2016 (*Cheben/Cheben/Nemergut 2017; 2020*), kedy boli získané nálezy z eneolitu (lengyelskej kultúry) a možno z mezolitu. Výskum v roku 2018 bol zameraný na zistenie rozsahu lokality, overenie stratigrafickej situácie, ako aj získanie chronologicky citlivých artefaktov, prípadne vhodného organického materiálu na rádiouhlíkové datovanie.

Pred vytýčením sond bol realizovaný povrchový zber, za účelom zistenia rozsahu výskytu nálezov na povrchu, ako aj hustoty ich koncentrácií. Na základe výsledku zberu bolo na lokalite vytýčených sedem sond, na miestach s najväčšou koncentráciou nálezov na povrchu, na ich okrajoch a na okrajoch samotnej lokality. Sondy 1–5 a 7 mali rozmery 1 × 1 m, sonda 6 mala rozmer 0,5 × 0,5 m.

Celkovo bolo počas zberu získaných 408 kusov štiepanej kamennej industrie a päť črepov. Západná polovica lokality, ktorú oddeľuje od východnej poľná cesta, bola poraná a z toho dôvodu bol na nej objavený väčší počet nálezov. Východná polovica bola naopak zarastená kukuricou a preto z nej pochádza aj menej artefaktov.

Zo sond 1–3, 5, 6 boli nálezy získané výlučne z ornice, pod ktorou sa nachádzala sterilná žltohnedá prachovitá vrstva bez nálezov. Zo sondy 4 pochádzajú nálezy jednak z ornice, ako aj z klinovitých ílovitých zátekoch v žltohnedej prachovitej vrstve, kde sa pravdepodobne dostali sekundárne. V sonde 7 ležali nálezy v ornici, v sivej-žltohnedej hlinitej vrstve a v páse sivohnedej hlinitej vrstvy, ktorá zrejme predstavuje pozostatok po hlbšej orbe. Z uvedeného vyplýva, že vrstvy s nálezmi boli s najväčšou pravdepodobnosťou redeponované a nenachádzali sa v pôvodnej polohe. V sondách bolo nájdených 260 kusov kamenných artefaktov, tri črepy a jeden kamenný otlkač.

Celkovo bola štiepaná kamenná industria vyrobená najmä z miestneho rádiolaritu, len ojedinele zo silicitu krakovsko-čenstochovskej jury, limnosilicitu, eratického silicitu a jeden artefakt bol z obsidiánu. Kolekcia pozostáva prevažne z výrobného odpadu (fragmenty úštepov a malých úštepov), ďalej nasledujú v početnosti neretušované čepele a čepeľky (obr. 62: 3–6), úštepy, retušované nástroje a najmenej boli zastúpené jadrá (obr. 62: 1, 2, 7, 8). Z retušovaných nástrojov boli rozpoznané rôzne retušované čepele (obr. 62: 9), rydlá, vruby a dva mikrolity romboidného tvaru z rádiolaritu (obr. 62: 10, 11). Črepové nálezy reprezentujú nevýrazné črepy bez výzdoby, z tiel nádob, bez možnosti bližšieho chronologického zaradenia.

Literatúra

Cheben/Cheben/Nemergut 2017 – I. Cheben/M. Cheben/A. Nemergut: Preliminary results of the recent excavation of a radiolarite mine area and its surrounding in Sedmerovec. *Litikum* 5, 2017, 5–11.

Cheben/Cheben/Nemergut 2020 – I. Cheben/M. Cheben/A. Nemergut: Predbežné výsledky prieskumu a výskumu rádiolaritového ťažobného areálu a jeho zázemia v Sedmerovci. In: J. Gancarski (red.): *Epoka kamienia w Karpatach*. Krosno 2020, 105–131.

Cheben a i. 2018 – I. Cheben/M. Cheben/A. Nemergut/M. Soják: The latest knowledge in use of primary sources of radiolarites in the central Váh region (the microregion of Nemšová–Červený Kameň). In: D. H. Werra/M. Woźny (eds.): *Between History and Archaeology. Papers in honour of Jacek Lech*. Oxford 2018, 115–132.

Cheben a i. 2020 – I. Cheben/M. Cheben/A. Nemergut/M. Soják: Prieskum rádiolaritových ťažobných polí a ich zázemia na strednom Považí. *AVANS* 2015, 2020, 72–78.

³⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0101/19

CONTINUATION OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN SEDMEROVEC. Sedmerovec (Ilava district), Podjamie site, excavation for scientific and documentation purposes, Mesolithic (?), Eneolithic. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation followed from the previous excavations in 2015 (*Cheben a i. 2018; 2020*) and 2016 (*Cheben/Cheben/Nemergut 2017; 2020*), when finds from the Eneolithic (Lengyel culture) and possibly Mesolithic were obtained. A surface collection was carried out prior to excavation of trenches. Seven trenches in total were excavated in stage 2. In total, 408 exemplars of chipped lithic industry and five sherds were obtained by the collection. In trenches 1–3, 5, 6, finds were taken exclusively from the topsoil, under which a sterile yellow-brown dusty layer without finds was situated. In trench 4, finds come from the topsoil as well as from wedges of clay in the yellow-brown dusty layer, which was probably their secondary position. In trench 7, finds were found in the topsoil, grey-yellow-brown loamy layer and a band of grey-brown loamy layer, which is probably a relic of deep ploughing. It follows from the above mentioned that the layers with finds were most probably re-deposited and they were not found in their original position. In total, 260 lithic artifacts, three sherds and one percussor were found. The chipped lithic industry was made mainly from the local radiolarite, rarely from the Jurassic silicite of Krakow-Czestochowa, limnic silicite, erratic silicite and one artifact was made of obsidian. The assemblage consists mainly of production waste (fragments of flakes, miniature flakes), unretouched blades and bladelets, flakes, retouched tools are less frequent and cores were the least frequent (Fig. 62: 1, 2, 7). As for retouched tools, various retouched blades (Fig. 62: 9), burins, notches and two rhombic microliths made of radiolarite were recognized (Fig. 62: 11). Sherds are indistinct, without decoration from vessel bodies, without specified chronological classification.

NÁHODNÝ NÁLEZ ŠTÍTKOVÉHO PRSTEŇA Z BRANČA

Michaela Niklová

B r a n ě (okr. Nitra), intravilán, parc. č. 1935/161, ohlásený nález, neskorý stredovek až včasný novovek (?). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

V apríli roku 2018 vykonali pracovníci Krajského pamiatkového úradu Nitra obhliadku ohláseného zisteného archeologického nálezu, ku ktorému došlo pri výkope ryhy určenej pre prestrešenie bazéna na pozemku patriacom k rodinnému domu situovanému na parc. č. 1935/161, kat. úz. Branč, okr. Nitra. Zachytený bol v západnej časti ryhy, v hĺbke cca 80 cm od súčasného terénu. Pracovníci Krajského pamiatkového úradu Nitra miesto nálezu obhliadli, začistili a fotograficky zdokumentovali (obr. 51: 1). Nález predstavuje masívny liaty prsteň so zdobeným štítkom nepravidelného kruhového tvaru. Na ploche štítku, po obvode ohraňčenom ryhami vytvoreným osemuholníkom, je vyobrazený cválajúci kôň hľadiaci vpravo (obr. 51: 2). Tento druh šperku je možné rámcovo zaradiť do neskorého stredoveku až včasného novoveku (?).

Na základe nálezovej situácie je viac ako pravdepodobné, že nález bol na miesto jeho objavenia premiestnený sekundárne. Vzhľadom na to, že z obce Branč pochádza polykultúrna archeologická lokalita, identifikovaná a čiastočne skúmaná na polohe Arkuš (*Cheben/RuttKay/RuttKayová 1992, 66, 67*), nie je možné vylúčiť spojitosť ohláseného nálezu s tamojším stredovekým osídlením.

Nález bol dočasne deponovaný na Krajskom pamiatkovom úrade Nitra a následne odstúpený Pamiatkovému úradu Slovenskej republiky.

Literatúra

Cheben/RuttKay/RuttKayová 1992 – I. Cheben/M. RuttKay/J. RuttKayová: Záchrané výskumy na trase výstavby ropovodu. *AVANS* 1991, 1992, 64–68.

LOOSE FIND OF A SHIELD RING FROM BRANČ. Branč (Nitra district), urban area, plot no. 1935/161, reported find, Late Middle Ages to Early Postmedieval period (?). Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. In April 2018, employees of the Regional Monuments Board in Nitra were called to a find identified on the estate belonging to the residential house located on plot no. 1935/161, Branč cadastral area, Nitra district. The find is a massive cast ring with a decorated shield of irregular circular shape. On the shield, along the circumference lined with engraved octagon, a galloping horse looking to the right is depicted (Fig. 51: 2). This type of jewel can be roughly classified in the Late Middle Ages to Early Postmedieval period (?). However, despite its secondary position, we can presume its association with the settlement recorded at the Arkuš site.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PEZINKU

Róbert Ölvécký

Pezinok (okr. Pezinok), Hrnčiarska ulica, parc. č. 4619, 4618, 4524/10, /11, /12, sídlisko, mestské opevnenie, záchranný výskum, neolit, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum na stavbe „Novostavba polyfunkčného objektu“ nadväzoval na výskum spoločnosti Via Magna, s. r. o., v roku 2016. Úlohou výskumu v rokoch 2017 a 2018 bolo doskúmať zvýšné plochy dotknuté stavbou (polyfunkčný objekt a inžinierske siete). Výskumné práce prebehli formou sondáže a neskôr odborným dozorom pri výkopoch rýh a stavebných jám v rámci realizovania výstavby inžinierskych sietí (obr. 63: 1). Stavba sa dotýkala NKP Opevnenie mestské (č. ÚZPF 510, parc. č. E: 171/1) a je súčasťou pamiatkovej zóny. Výskumom sa doložilo osídlenie z neolitu, stredoveku a novoveku.

Na ploche stavby sa preskúmalo päť pravekých objektov (1/17, 2/17, 3/17, 1/18, 2/18), jeden bližšie nedatovaný objekt (4/17), tri vetvy novovekej kamennej kanalizácie (vetva A, B, C), zadný oporný kamenný múr, parcelačný múrik a čiastočne aj čelný kamenný múr mestského opevnenia (obr. 63: 2; 64: 1). V prípade objektov 1/17 a 2/17 (obr. 64: 1–3) išlo o rozmerné a plytko zahĺbené objekty, ktoré obsahovali množstvo črepového materiálu (1856 ks), menej zvieracích kostí a mazanice. Rovnako skromné nálezy drobných predmetov reprezentuje kamenná štiepaná industria a kamenná sekerka. Získaná hrubostenná neolitic-ká keramika bola vyhotovená z hliny so silnou prímiesou piesku a drobných minerálií. Len výnimočne sa na keramike objavili stopy po farbe (červená, biela). Pod ústím a na vydutí keramiky sa početne objavujú polguľovité a hore vyhnuté hrotité výčnelky rôznej veľkosti (niekedy prevrtané). Časté je presekávanie okraja nádob. Rytá výzdoba je ojedinelá a vyskytla sa na tenkostennej keramike. V prípade týchto črepov možno na základe jemnej hmoty keramiky a výzdoby uvažovať o ich staršom pôvode. Výnimočne sa nachádza na jednom exemplári výzdoba okolo pupčeka vo forme vpichov (objekt 2/17). Objekty 1–3/17 možno na základe archeologického materiálu bližšie časovo zaradiť do obdobia lengyelskej kultúry (fáza II alebo III). Materiálny fond je potrebné podrobiť detailnejšej analýze, prostredníctvom ktorej bude možné presnejšie chronologické zaradenie hnutelných, ale i nehnuteľných nálezov.

Stredovek je zastúpený iba keramickým materiálom nájdeným vo vrstvách. Neskorostredoveký materiál (14.–15. stor.) pochádza z hnejdej vrstvy, ktorú možno interpretovať ako neskorostredovekú úroveň terénu, resp. niveletu pred vybudovaním mestského opevnenia. Vo vrstve sú zastúpené aj praveké nálezy. V podobnej vrstve boli zistené stredoveké a praveké črepy aj na Hrnčiarskej ulici 58 (*Nagy a i. 2005*, 215). Pod hnedou vrstvou na úrovni podlažia boli zistené menšie praveké objekty 1/18 a 2/18. Hnedú hlinito piesčitú vrstvu možno teda považovať za prirodzene vytvorenú pôdu na žltom piesčito štrkovom substráte.

Na skúmanej ploche bolo najviac zastúpené obdobie novoveku (16.–20. stor.). Prekvapujúcim bol nález dvoch vetiev kamennej kanalizácie (vetva A, C). Vetva B vedúca naprieč plochou bola preskúmaná a odstránená v roku 2016. Novoobjavená vetva A (obr. 63: 2; 64: 2, 4–6) prebiehala popri súčasnom južnom oplotení a pred zemným násypom mestského opevnenia sa stáčala smerom na sever. Táto vetva bola prerušená a zaslepená na obdivoch koncoch druhou, o niečo mohutnejšou kanalizáciou (vetva B; obr. 65: 2, 3). Vetvy kanalizácie sa odlišovali aj použitím rôzneho kamenného materiálu. Tesne nad kamennými platňami sa identifikoval žltý piesčitý zásyp. Mohutnejšia vetva B bola široká od 100 do 110 cm a šírka vnútorného žlabu činila 30–35 cm. Vetva A bola široká 80 cm a šírka vnútorného žlabu sa pohybovala v rozmedzí od 20 do 25 cm. Napokon vetva C, ktorá sa napájala na vetvu A mala šírku 60 cm (obr. 65: 1). Vetva C vbíehala pod plot a pokračovala na južný, susedný pozemok. Na presnejšie chronologické určenie kanalizácií by boli potrebné ďalšie archeologické výskumy na susedných pozemkoch a v exteriérovej časti mesta (pri čelnom kamennom múre). Kým pri vetve A sa zdá, že rešpektuje fortifikačný systém mesta, tak chronologicky mladšia vetva B vbíeha pod zadný oporný múr a zemný násyp, resp. pod val opevnenia. Na základe analógií z výskumu zo Svätého Jura z Pálffyovského kaštieľa (výskum autora príspevku) možno považovať všetky vetvy kanalizácie za renesančné (17. stor.). Otázkou je ich vzťah k opevneniu. Nie je vylúčený ich vznik už v 16. stor., teda ešte pred vybudovaním mestských hradieb.

V dĺžke 13 m sa podarilo doložiť priebeh 60 cm širokého zadného oporného múra, ktorý bol na obidvoch koncoch plochy prerušený (obr. 63: 2; 65: 3–5, 7, 8). Tento múr bol doložený aj na Hrnčiarskej ulici 2 a 58 (*Nagy a i. 2005*). Na základe nálezových situácií a konštrukčných prvkov však nemožno múr považovať za súčasť fungujúceho mestského opevnenia. Jeho funkcia je dosiaľ odborníkmi interpretovaná ako

ochranná v zmysle chrániť pred zosuvom zemného násypu po zániku pôvodného účelu fortifikácie a pochádza zrejme z 18. stor. Dalším nálezom bol parcelačný múrik severojužnej orientácie, ktorý bol situovaný cca 70 cm od východného líca oporného múra a na niektorých miestach sa zistilo jeho pravouhlé zalomenie a prekrytie oporného zadného kamenného múra (obr. 65: 4–6). Parcelačný múrik možno datovať do 19. stor. Vrstvy nad oporným múrom, ale aj nad parcelačným múrikom pochádzajú z 19.–20. stor. a nemajú nič spoločné s opevnením mesta.

Čelný kamenný hradbový múr bol doskúmaný v rámci dvoch sond (S2/18, S3/18), ktoré sa umiestnili popri murive z vonkajšej a vnútornej strany. Hĺbka sond bola limitovaná niveletou stavebníka. Základová škára mestského opevnenia bola zistená v roku 2016 spoločnosťou Via Magna, s. r. o. Horné zásypové vrstvy priekopy sa preskúmali prostredníctvom dvoch sond (S3/18, S4/18) a ich stavebnými rozšíreniami. Hĺbka bola opäť limitovaná požadovanou niveletou stavebníka. Výskumom sa však podarilo zrejme zachytiť hornú hranu vonkajšieho svahu, ktorý sa nachádzal v hĺbke 50 cm od terajšej úrovne terénu. Vzdialenosť hornej hrany vonkajšieho svahu priekopy od západného líca čelného múra možno teda určiť na 9,5 m. Horné zásypové vrstvy priekopy boli plné novovekého až recentného materiálu. Ojedinele sa našli aj stredoveké črepy.

Literatúra

Nagy a i. 2005 – P. Nagy/P. Pospechová/J. Vavák/P. Wittgrúber: Výskum mestského opevnenia v Pezinku. *Zborník SNM 99, Archeológia 15*, Bratislava 2005, 209–224.

THE RESCUE EXCAVATION IN PEZINOK. Pezinok (Pezinok district), Hrnčiarska ulica street, plots nos. 4619, 4618, 4524/10, /11, /12, settlement, town fortification, rescue excavation, Neolithic, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. The aim of the excavation in 2017 and 2018, which followed from the excavation of Via Magna, Ltd., was to complete the excavations in the remaining areas related to construction. The excavation was carried out in form of trenches and later in form of supervision at excavation of furrows and construction pits for utility systems (Fig. 63: 1). The construction was attached to the NCM Town Fortification (CLM no. 510, plot no. E: 171/1) and is part of the monument zone. Five prehistoric features were investigated at the site (1/17, 2/17, 3/17, 1/18, 2/18) as well as one feature with unspecified dating (4/17), three branches of postmedieval stone sewerage (branches A, B, C), the rear supporting wall, a plot-dividing wall and partly also the stone face wall of the town fortification (Fig. 63: 2; 64: 1). Features 1–3/17 can be dated to the period of the Lengyel culture (stage II or III; Fig. 64: 1–3) on the basis of archaeological material. The material must be analyzed more in detail. The Middle Ages period is represented by pottery found in layers. The late medieval material (14th–15th centuries) comes from the brown layer which can be interpreted as the late medieval terrain level or the level before construction of the town fortification. In a similar layer in Hrnčiarska ulica 58 street, medieval and prehistoric sherds were discovered (*Nagy a i. 2005*, 215). The Postmedieval period (from the 16th to the 20th centuries) was most frequently represented at the site. Discovery of two branches of stone sewerage (branches A and C) was surprising. The newly discovered branch A (Fig. 63: 2; 64: 2, 4–6) was leading along the current southern fence and it turned to the north in front of the southern embankment of the town fortification. This branch was interrupted by a more massive sewerage (branch B; Fig. 65: 2, 3). The smallest branch C was attached to branch A at the current southern fence (Fig. 65: 1). Further archaeological excavation is needed to specify the chronological classification of the sewerages. Based on analogies, they are Renaissance sewerages (17th century). Their relation to the fortification is disputable. They might have occurred as early as the 16th century, i. e. before the construction of the town fortification. A 13 m long section of the 60 cm wide rear supporting wall was documented (Fig. 63: 2; 65: 3–5, 7, 8). This wall was also documented in Hrnčiarska ulica 2 and 58 street (*Nagy a i. 2005*). Its function has been interpreted by experts as a form of protection from landslide from the earthen embankment after the original function of the fortification expired and it probably comes from the 18th century. The plot-dividing wall can be dated to the 19th century. The investigation of the stone face defensive wall was completed in two trenches (S2/18, S3/18). The foundation joint of the town fortification was found in 2016 by the Via Magna, Ltd. The upper backfill layers of the ditch were investigated by means of two trenches (S3/18, S4/18) and their constructional expansions. The excavation probably detected the upper edge of the external slope of the ditch. The distance of the upper edge of the ditch from the western face of the face wall is 9.5 m. The upper backfill layers of the ditch were full of medieval-postmedieval material.

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ V ROKU 2018³⁷

Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k

B o j n á (okr. Topoľčany), poloha Valy (Bojná I) a Žihľavník (Bojná III), hradiská, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, záchranný výskum, včasný stredovek (8.–10. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum na hradisku Valy sa počas dvanástej sezóny zamerlal na preskúmanie západného predhradia a na záchranný výskum východnej brány, spojený s dohľadom na jej rekonštrukciu. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v periodiku AVANS (*Pieta/Robak 2019; 2023; Pieta/Jakubčinová/Robak 2022; Pieta a i. 2011; 2013; 2015; 2016; 2017; 2018; 2020*). Súhrnný prehľad súčasného stavu poznania aglomerácie Bojná prinieslo druhé rozšírené vydanie monografie Bojná 2 (*Pieta/Robak 2017*) a ďalšie práce (*Pieta/Robak 2018; Robak 2021*).

Hradisko Bojná I-Valy

Počas výskumnej sezóny sa nadviazalo na úlohy z predchádzajúcich rokov. Ich cieľom bolo získať údaje o vnútornej zástavbe hradiska a preskúmať vybrané časti jeho zložitého opevnenia, s ohľadom na pamiatkovú úpravu jeho vybraných častí.

Východná brána a jej rekonštrukcia

Výkopové práce na ploche 1 súviseli s realizáciou stavebného projektu brány v častiach, kde stavba rekonštrukcie zasahovala do originálu valového násypu. Pred začatím prác sa s pomocou dronu fotograficky zaznamenal terén východného vstupu a jeho okolie. Zasypala a povrchovo sa upravila sonda XLVII na rozhraní severného krídla a priebehu valu, kde sa zistila stena komory vnútornej konštrukcie.

Pre potreby rekonštrukcie (položenie spojnic čelnej palisády s jej podpornou konštrukciou) sa archeologicky vykopali priečne ryhy korunou valu po oboch stranách brány. Dostala sa tak dokumentácia profilov krídla brány z rokov 2012 a 2013. Potvrdili sa poznatky z predchádzajúcich sezón, kedy tam prebiehal pravidelný výskum východnej brány (*Pieta a i. 2016; 2017; 2018*). Zaujímavosťou bol nález pôvodného pochôdzneho horizontu – humusovej vrstvy pod základnou, vyrovnávacou vrstvou čelnej komory, ktorá sa na iných miestach hradiska objavuje len zriedka. Žiaľ, bez materiálu. V priečnom (západnom) profile sa zistil ďalší stĺp vnútornej konštrukcie komôr (viac-menej v línii KJ 47–49 a KJ 25), súvisiaci pravdepodobne so západnou stenou komory, zdokumentovanej v severnom profile. Tento stavebný prvok potvrdzuje predpoklad, že mohutná konštrukcia východnej brány bola zostavená z viacerých komôr menších rozmerov, resp. že komory brány boli kvôli zvýšenému tlaku ešte vnútorne členené. Vnútorne stĺpy väčšinou súviseli s kamenným obložením zrubových priečok komôr.

Členovia pracovnej skupiny sa spolu s ďalšími odborníkmi podieľali na realizácii projektu stavebnej rekonštrukcie východnej brány hradiska, ktorý podala a zabezpečovala Obec Bojná a financovalo ho Ministerstvo kultúry SR. Realizácia sledovala experimentálne ciele, týkajúce sa objemov použitého materiálu i konštrukčného riešenia a zároveň poslúži ako prezentácia včasnostredovekej obrannej architektúry. Brána bola odovzdaná do užívania v rámci Cyrilo-metodských slávností 4. 7. 2018. Súčasťou dvojpodlažnej stavby bude aj expozícia, približujúca verejnosti históriu veľkomoravskej Bojnej, priebeh výskumu a postupy pri rekonštrukcii brány. Projekt brány bude pokračovať druhou etapou, v ktorej sa počíta s dopracovaním konštrukčných detailov rozšírením priebehu zrekonštruovanej hradby a s prezentáciou predpolia opevnenia s doriešením priebehu cesty a priekop.

Západné predhradie

V severnej časti západného predhradia (plocha 4) bola doskúmaná polozemnica s depotom (objekt 44) z roku 2017. Predĺžená sonda XLV čiastočne zasahovala do telesa valu prehradia a v profile bola zaznamenaná poloha jeho pôvodnej zadnej steny.

Pokračovalo sa v spoznávaní zástavby západného predhradia systémom úzkych dlhých rezov a štvorcových sond s cieľom zachytiť ďalšie prípadné sídliskové objekty. Väčšina nálezov včítane početnej ke-

³⁷ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0043/22 a 2/0124/20.

ramiky pochádzala s povrchovej vrstvy. Jedine v sonde LI bol preskúmaný obdĺžnikový objekt 47 (obr. 66: 1) s rozmermi 250 × 110 cm a hĺbkou 110–130 cm. Jama, pravdepodobne pivnica, bola vysekaná do skalnatého podložia. Mala kolmé steny a na plochom dne ležali zuhoľnatené dosky, pravdepodobne z podlahy alebo prepadnutého krytu. Vo výplni objektu sa našiel nožík spolu s kamenným trojhranným brúsikom (obr. 66: 2, 3). Objekt bol v minulosti pravdepodobne úmyselne zasypávaný kompaktnou svetlou hlinou so štrkom. Potvrzuje to chýbajúce zvrstvenie ako znak postupného zasypávania v dôsledku postdepozíčných procesov. Z objektu 47 bolo získaných päť vzoriek uhlia na radiokarbónové datovanie, z ktorých boli na analýzy odoslané dve. Dátum 1165 ±30 BP (uhlík z výplne pri brúsiku) možno akceptovať ako spoľahlivý, avšak dátum 950 ±30 BP (prepadnutý kryt) bude nutné overiť analýzou ostatných vzoriek.

V sonde LV sa zachovala sídlisková vrstva, ktorá v západnom rohu dosahovala hrúbku 100 cm. V nej sa koncentrovala početná zlomkovitá keramika. Koncentrácia kameňov s výskytom mazanice (objekt 51) v juhovýchodnom rohu sondy bola asi pozostatkom rozbitej pece, avšak nie je to jasné.

V sondách na ploche 6 v južnej časti západného predhradia neboli okrem ojedinelých kusov keramiky v povrchovej vrstve zaznamenané žiadne objekty či nálezy. Bol to neobývaný a nevyužívaný priestor predhradia. Len v sonde LVIII v blízkosti valu sa našli viaceré kovové predmety a zistil sa objekt 48. Južnejšie od objektu sa preskúmala priehľbeň (objekt 49a–b), datovaná keramikou do doby bronzovej. Patrí k najstaršiemu horizontu osídlenia, zisteného aj v neďalekom priestore zničeného vstupu do opevnenia predhradia (*Pieta a i.* 2013). Je to prvý prehistorický objekt, ktorý sa našiel na kopci Valy.

Pamiatková úprava západného valu

V bývalom reze valom v blízkosti západnej brány hradiska sa vykonali základné terénne úpravy. Pamiatkovo sa upravila modelová rekonštrukcia jednej z komôr západnej časti valu po úroveň dnešného povrchu opevnenia a podľa zachovaného originálu sa zrekonštruovala časť čelnej plenty hradby. Vyčistila sa časť kameňmi zasypanej priekopy pred hradbou.

Hradisko Bojná III-Žihľavník

Na hradisku Žihľavník v polohe Obora v okolí mohýl boli kvôli overeniu snímok LiDAR-u obnovené a predĺžené sondy 8 a 9 z roku 2010. Priebeh na mape viditeľných valov je totiž v teréne takmer nepozorovateľný. Násyp dvojitého valu sa zachoval do výšky 40 cm, miestami, ako popri sonde 8, val nebol v poraste vôbec viditeľný. Sledovanie priebehu opevnení sťažujú aj viaceré s veľmi paralelné lesné cesty, ktoré pripomínajú priekopy. V skutočnosti len jedna z nich viedla pôvodnou priekopou, porušujúc teleso valov. Princíp konštrukcií dvojitých násypov bol dobre viditeľný v profiloch obnovených sond. Val na tomto mieste pozostával z jednoduchého hlineného násypu bez zreteľných prevrstvení, ktorý z oboch strán držal akýsi výplet alebo iná stena, z ktorej sa zachovali len žľaby a kolové jamy popri základoch. V sondách 8 a 9 sa pod povrchom zachovala vrstva kameňov, ktoré mohli pôvodne slúžiť ako obloženie násypu. Svedčilo by to o tom, že pôvodný násyp v južnej časti hradiska bol veľmi nízky a jeho obranné vlastnosti boli dosť obmedzené. Násyp mohol slúžiť skôr ako prísyp pre palisádu.

V sondách na ľahšie dostupnej opačnej strane hradiska v polohe Vartovka sa opevnenie ukázalo ako robustnejšie, s komplikovanejším priebehom. To naznačuje, že útok bol očakávaný skôr zo severu. Násyp valu však neobsahoval takmer žiadne vrstvy s organickými pozostatkami. V jeho výplni sa dalo len ťažko určiť rozhranie deštrukcie valu a vrstvy intaktnej pôdy, použitej na navýšenie násypu.

Dve strojové sondy presekli dvojitú líniu opevnenia po oboch stranách brány a tretia jednu z bočných línií na východnej strane oblúka valov. Aj na týchto miestach val potvrdil jednoduchý násyp s priekopou, avšak dali sa pozorovať slabo viditeľné zvrstvenia zásypov. Nenašli sa žiadne konštrukčné prvky a nepodarilo sa identifikovať ani organické relikt, potrebné pre vzorky na chronologické analýzy. Násypy valov neobsahovali žiadne nálezy. V zásype priekop sa však našla včasnostredoveká keramika. Opevnenie Žihľavníka tak naďalej pozostáva nedatované. Včasnostredoveké osídlenie z vnútornej plochy hradiska možno na základe doterajších nálezov datovať do 7.–9. stor.

Prieskumy okolia

V katastri obce v časti Bojná-Malé Dvorany sa povrchovým prieskumom neúspešne overovali staršie informácie o včasnostredovekom osídlení územia dnešnej dediny v okolí bývalého JRD (*Bialeková 1988, 45; Ruttkay 1989*). Zistila sa len atypická praveká keramika.

Začal sa systematický prieskum severne od Bojnej v katastri obce Závada, kde bolo na území obce v 20. stor. 70. rokoch preskúmané známe kostrové pohrebisko z 9. stor. V zalesnenom teréne pri úpätí masívu vrchu a hradiska Úhrad boli v blízkosti vodných zdrojov nájdené dve nové lokality (Mníchova studňa a Zlavy). Boli využívané v strednej dobe laténskej (LT C1b) a vo včasnom stredoveku. Prieskumy viacerých ďalších dominantných polôh boli negatívne.

Literatúra

- Bialeková 1988 – D. Bialeková: Slovania po príchode a v období Veľkej Moravy. In: V. Uhlár (zost.): *Okres Topoľčany. Historicko-vlastivedná monografia*. Topoľčany 1988, 37–46.
- Pieta/Robak 2017 – K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. 2. vydanie, Archaeologica Slovaca Monographiae, Fontes, Institutii Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovaca, Tomus XXII. Nitra 2017.
- Pieta/Robak 2018 – K. Pieta/Z. Robak: The Early Medieval Hillfort Bojná-Valy, Slovakia, and its Defence System. *Acta Archaeologica Carpathica* 52, 2018, 171–186.
- Pieta/Robak 2019 – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2014. *AVANS* 2014, 2019, 124–127.
- Pieta/Robak 2023 – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2017. *AVANS* 2017, 2023, 107–109.
- Pieta/Jakubčinová/Robak 2022 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2016. *AVANS* 2016, 2022, 112–114.
- Pieta a i. 2011 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekého hradiska Bojná i v rokoch 2007 a 2008. *AVANS* 2008, 2011, 205–210.
- Pieta a i. 2013 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2009. *AVANS* 2009, 2013, 203, 182–187.
- Pieta a i. 2015 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2010, 2015, 182–184.
- Pieta a i. 2016 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2011. *AVANS* 2011, 2016, 185–190.
- Pieta a i. 2017 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2012. *AVANS* 2012, 2017, 129–135.
- Pieta a i. 2018 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2013. *AVANS* 2013, 2018, 129–133.
- Pieta a i. 2020 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2015, 2020, 119–123.
- Robak 2021 – Z. Robak: Wczesnośredniowieczne grodzisko Bojná-Valy na Słowacji. Nowe interpretacje. *Historia Słavorum Occidentis* 28/1, 2021, 36–64.
- Ruttkay 1989 – A. Ruttkay: Bojná, časť Malé Dvorany. In: D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. stor.* I. zväzok, 2. časť. Nitra 1989, 322.

RESEARCH OF THE EARLY MEDIEVAL AGGLOMERATION BOJNÁ IN 2018. Bojná (Topoľčany district), Valy (Bojná I) and Žihľavník (Bojná III) sites, hillforts, excavation for scientific and documentation purposes, rescue excavation, Early Middle Age (8th–10th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. During the 12th season, research at the Valy hillfort focused on the examination of the western forecourt and rescue research of the eastern gate, in conjunction with the supervision of its reconstruction. In the area of the gateway, a fragment of the newly uncovered northern profile was excavated and documented. This complemented the documentation of the gate wing profiles from 2012 and 2013. The findings from previous seasons, when regular exploration was focused on the gate, were confirmed. An interesting finding was the discovery of the original walking horizon – a humus layer beneath the base, levelling layer of the front chamber. In the northern part of the western forecourt (area 4) in trench LI, a rectangular feature 47 (Fig. 66: 1), measuring 250 × 110 cm and 110–130 cm deep, was explored. A pit, probably a cellar, was cut into the bedrock. It included perpendicular walls and charred slabs, probably from the floor or a collapsed cover, laying on the flat bottom. A knife was found in the backfill of the feature, along with a stone triangular whetstone (Fig. 66: 2, 3). From Feature 47 samples were collected for radiocarbon dating. A date of 1165 ±30 BP (carbon from the backfill near the grinding stone) can be accepted as reliable however 950 ±30 BP (the collapsed cover) will need to be verified by the analysis of other samples. At the Bojná III Žihľavník hillfort on the Obora site in the vicinity of the mounds, trenches 8 and 9 from 2010, which intersected the double line of a very low mound, were recovered and extended to verify LiDAR images. The rampart on this site consisted of a simple soil embankment with no obvious layering, held on either side by some sort of spillway or another wall, of which only the troughs and stake pits alongside the foundations survive. In trenches 8 and 9 a layer of stones

survived below the surface, which may have originally served as the lining of the bank. In the trenches on the more easily accessible opposite side of the hillfort, in the Vartovka site, the fortification proved to be more robust, with a more complex course. Also at these points, the rampart is a simple embankment with a ditch, but weakly visible layers of embankments could be observed. No structural elements were found. Similarly, no organic relics, necessary for samples for chronological analyses, could be identified. The embankments of the mounds contained no finds. However, early medieval pottery was found in the backfill of the ditches. The fortification of the Žihľavník thus remains undated. Based on the findings so far, the early medieval settlement from the inner area of the hillfort can be dated back to the 7th–9th centuries.

Translated by Magdalena Adamus

PIATA SEZÓNA VÝSKUMU A ĎALŠEJ PREZENTÁCIE LOKALITY ŠTRBA-ŠOLDOV³⁸

Matej Ruttkay – Marián Soják

Štrba (okr. Poprad), poloha Vlčia jama – zaniknutá stredoveká osada Šoldov, výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13.–15. stor.), novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2018 sa v uvedenej polohe uskutočnila v areáli zaniknutej stredovekej osady Šoldov piata výskumná sezóna (2013, 2015–2018). Realizovala sa formou zisťovacích archeologických sond východne od opevneného kostola, na vytipovaných miestach a tiež v úsekoch s geofyzikálne a magnetometricky nameranými anomáliami (v roku 2017).

Spolu sa v priestore zaniknutej usadlosti umiestnilo a preskúmalo osem archeologických sond (1–8/18). Sondami 1, 3–5 sme sa snažili zachytiť stopy predpokladanej stredovekej cesty, ktorá mohla viesť od východu smerom na západ do kostolného areálu s prikostolným cintorínom. Zvyšné štyri sondy (2, 6–8) sa lokalizovali do miest, v ktorých sa zachytili nedefinované anomálie (Ruttkay/Soják 2018).

Sondy a nálezové situácie (obr. 67)

Sonda 1/18 (2 × 10 m, max. hl. 0,6 m, orientácia S – J) sa vytýčila v mieste, kde sa po sondážnej časti výskumu začala výstavba rekonštruovanej zrubovej zemnice. Skúmanie po 10 cm vrstvách ukázalo, že pod ornitou čiernej farby spočívala vrstva hnedočierneho sfarbenia so svetlejším odtieňom a s ojedinelými nálezmi. Z hlinitých nánosov pochádzajú drobné kovové predmety a stredoveké črepy. Zaujímavý je fragment s viacnásobnou vlnovkou s možným datovaním spreď 13. stor. Na sterilnom podloží sa nevyšktyli žiadne objekty, ani náznaky predpokladaného priebehu prístupovej komunikácie.

Sonda 2/18 (2 × 9,5 m, max. hl. 0,55 m). Situovaná bola kolmo na predošlú sondu v jej juhozápadnej časti so smerovaním pozdĺžnej osi V – Z. Zachytené stratigrafické vrstvy mali rovnaké zloženie, aké sa doložilo v sonde 1. V oboch vrstvách nad sterilným podložím spočívali početnejšie kovové predmety a ich zlomky (podkova), črepy a fragment kamenného brúsika.

Sonda 3/18 (2 × 9,5 m, max. hl. 0,5 m) sa umiestnila 16 m na východ od sondy 1 v rovnakom smerovaní pozdĺžnej osi. Stratigrafické zloženie sa zhodovalo so sondou 1 a 2. Vo výplni sa nenašli žiadne archeologické nálezy a nezistili nálezové situácie.

Sonda 4/18 (2 × 9,7 m, max. hl. 0,5 m) spočívala 82 m na východ od sondy 3 v analogickom smerovaní pozdĺžnej osi a tiež podobnej stratigrafie vrstiev ako v predchádzajúcich sondách. V jej výplni sa našli železné klince, neúplná bronzová ozdoba (obr. 68: 4), fragmenty podkov a iných predmetov, ďalej výraznejšia stredoveká keramika z 13.–15. stor. a drobný zlomok hlavice keramickej fajky z novoveku.

Sonda 5/18 (2 × 10 m, max. hl. 0,5 m) sa skúmala 16 m na východ od sondy 4, s orientáciou približne S – J i rovnakou stratografiou doložených vrstiev. V oboch vrstvách nad sterilným podložím sa vyskytovali kovové predmety, ako napr. fragment zubadla, klince, ďalej stredoveké črepy, hlinený kónický praslen (obr. 68: 7) a olovená guľka.

³⁸ Táto práca bola podporená Agentúrou na dodporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0124/20.

Sonda 6/18 (2 × 10 m, hl. 0,5 m) sa situovala 16 m na juhovýchod od sondy 5, s orientáciou pozdĺžnej osi Z – V. V západnej časti sa nachádzal zhluk plochých kameňov, ktoré môžu byť pozostatkom z deštrukcie objektu/domu 1 z roku 2015. Platne boli len 2,5 m od južného okraja spomínanej zemnice. Pozdĺž sondy prechádzala drenážna rúra na odvodňovanie polí. Potvrdilo sa to priečnym kontrolným rezom 0,5 m širokým vo vzdialenosti 2,5 m od západného okraja sondy. Melioračné potrubie bolo zachytené v hĺbke 0,75 m od úrovne pôvodného terénu. Vo výplni objektu sa nachádzalo viac kovových predmetov, črepy, mazanica, zvieracie kosti. Zaujímavý je nález predpokladaného hlineného hracieho žetónu/hracej kocky s ryhovaním na povrchu (obr. 68: 5).

Sonda 7/18 (5 × 5 m, hl. 0,45–0,5 m), cca 5 m na juh od južného okraja predošlej sondy, mala štvorcový pôdorys. V juhozápadnom rohu sondy sa v hĺbke 0,30–0,35 m rysovala tmavšia vrstva, v jej východnej časti prebiehala ryha po meliorácii. V západnom profile sa zachytili dve kolové jamy. Kultúrna vrstva na tomto mieste bola hrubá iba 0,15 m. V hĺbke 0,45–0,5 m už začala stúpať spodná voda. Približne v strede sondy sa vytýčil kontrolný rez s rozmermi 0,5 × 1,5 m, ktorý sa prehĺbil až po sterilné kamenné podlažie a neobsahoval žiaden archeologický materiál. Výplň sondy bola najbohatšia na výskyt archeologických nálezov i paleobotanické zvyšky (odobratá vzorka hliny s uhlíkmi na analýzu). Našli sa viaceré železné výrobky, napr. klince, fragment podkovy, troska a tiež olovené a bronzové zliatky. Rovnako početný bol aj keramický materiál, medzi ktorým sa našiel fragment kahanca. Nechýbali zvieracie kosti a mazanica. Z výnimočných nálezov možno z podorničia spomenúť novoveké mosadzné gombíky a olovenú guľku do strelnej zbrane.

Sonda 8/18 (5 × 5 m, hl. 0,35 m) sa vytýčila asi 9 m severozápadne od objektu 1 z roku 2015. V hĺbke 0,35 m od úrovne súčasného terénu sa začalo rysovať sterilné podlažie s kameňmi. Vo východnej a južnej časti sondy sa urobil kontrolný rez, vo výplni ktorého sa nenašli žiadne archeologické nálezy ani situácie. Vo výplni sondy spočívali klince, podkovy, železný nožík, fragmenty neurčitých železných predmetov. V malom počte sa objavili črepy a mazanica.

Aj tohoročnou výskumnou sezónou sa získala dominantná keramika, zachovaná v čreпоч. Na rozdiel od minulých sezón je menej početná a značne rozdrobená. Patrí do časového horizontu 13.–15. stor. Je z kategórie jemnej i úžitkovej keramiky. Pred rekonštrukciou možno rozpoznať zlomky hrncov, mís, džbánov, pohárov, pokrývok a jedného kahanca. Objavuje sa i jemná sivá keramika, výnimočne s radielkovou výzdobou. Vo všeobecnosti sa nelíši od spektra tvarovej a ornamentálnej škály nálezov získaných a opísaných v predošliých rokoch. Spomedzi kovového inventára prevládajú železné klince s rozlične formovanou hlavicou, najmä v tvare písmena „T“. Časť z nich pochádza z podkov (podkováky). Okrem nich sa vyskytol zlomok noža, zubadla či pracky a rozličné formy stavebných želiel, ako napr. kovania z dverí či okien a tiež železné artefakty patriace do kategórie poľnohospodárskych nástrojov (bránik, motyka). Nechýbajú konské podkovy, pásovina a kusy železnej trosky, resp. vytavenej železnej suroviny. Značnú časť železných zlomkov kvôli fragmentárnosti nevedno funkčne zaradiť. Zaujímavý je nález drobných vidlíc (?) s tuľajkou, ktorý môže predstavovať tiež trojramennú (stredné rameno odlomené?) osť s tuľajkou na chytanie rýb. Do úvahy však pripadá aj iná interpretácia artefaktu – možno furketa (?), t. j. podpera pušky (obr. 68: 8). V sonde 4 sa našla neúplná mosadzná ozdoba (obr. 68: 4) a sotva čitateľná medená minca, akiste z 15. stor. Na averze mince vidno dvojramenný kríž, reverz je slabo zachovaný. V sonde 7 sú identifikované dva mosadzné novoveké gombíky a olovená guľka. Početné sú nálezy z farebných kovov, dohľadané pomocou detektora kovov na haldách a v okolí skúmanej plochy. Patrí sem napr. drobná šesťcípá bronzová ozdôbka (obr. 68: 6), medený gombík a viaceré novoveké predmety – mosadzná nábojnica, olovená guľka a minca zo 17. stor., predstavujúca zošúchaný 15-grajciar Leopolda I., zhotovená z medi potiahnutej striebrom (falzum?) a iné. Zo sondy 2 pochádza pieskovcový brúsik. Z hliny je okrem mazanice vyrobená vyššie uvedená ryhovaná hracia kocka (?) a kónický praslen (obr. 68: 5, 7). Paleobotanické vzorky boli odobraté zo sondy 7, v ktorej sa doložili kolové jamy.

V priebehu aktuálnej výskumnej sezóny sa pozornosť upriamila na výskum plochy východne od areálu opevneného kostola, t. j. zaniknutej osady, a to v mieste prv doložených dvoch obytných objektov so zahĺbenými spodnými/pivničnými časťami a predpokladanými nadzemnými zrubovými časťami domov. Zároveň bolo cieľom zachytiť prístupovú cestu z východného priestoru osady do areálu kostola s cintorínom, a to tesne za južným okrajom poľnohospodársky obrábanej plochy a severne od výrazne zamokreného terénu. Väčšina tohoročných sond sa situovala v miestach ano-

málií, zistených počas geofyzikálnych či magnetometrických meraní a čiastočne overených v rokoch 2015 až 2017. Nálezový materiál z výplní sond nebol početný a výrazný a neobjavili sa žiadne obytné objekty a napokon ani priebeh predpokladanej prístupovej cesty. Najviac nálezov pochádza zo zamokrenej sondy 7, kde sa v profile podarilo rozpoznať stopy po dvoch kolových jamách. Nemožno vylúčiť, že môže dokumentovať zvyšok akéhosi prístrešku pre dobytok, prípadne zastrešené miesto ľahkej konštrukcie pre uskladnenie slamy alebo sena, a to južne od zoskupenia príbytkov – zemníc. Práve v tejto časti sa zaznamenal aj najväčší výskyt zvieracích kostí, pred odbornou analýzou so zreteľnými kosťami hovädzieho dobytku a ošípanej. Problémom počas výskumu bol vysoký stav hladiny spodnej vody, ktorá v sonde 7 začala na povrch presakovať už v hĺbke 45–50 cm od úrovne súčasného terénu. Tá môže byť aj príčinou, prečo v skúmaných sondách orientovaných v pozdĺžnom smere S – J, sa nezistili stopy po predpokladanej vozovej ceste v smere od východu na západ, t. j. z osady do kostolného areálu. Tá mohla byť pôvodne posunutá viac v severnom smere, do priestoru súčasných polí. K zničeniu stôp však mohlo dôjsť hlbokou orbou a výraznými melioráciami značne zamokrených pozemkov.

Počas aktuálneho výskumu sa na základe konzultácií a vypracovanej dokumentácie s architektmi/kunsthistorikmi (T. Haviar a M. Haviarová) a zástupcami KPU Prešov – pracovisko Levoča (G. Lukáč) prišlo k postaveniu premostenia ponad východné opevnenie a prišlo sa tiež k výstavbe jednej z dvoch naprojektovaných zemníc s nadzemnou zrubovou časťou (obr. 68: 1). Premostenie bolo situované vo východnej časti kostolného areálu, ponad systém fortifikácie, zloženej z dvojitých priekop a valov. Dva hrubo opracované hranoly sa položili naprieč priekopou na oporné drevené prahy. V prípade priekopy sa urobila oporná konštrukcia, pri ktorej sa vychádzalo z výsledkov archeologického výskumu v 2013, kedy sa na dne priekopy našiel *in situ* hranol s vydlabanými otvormi pre horizontálne vzpery mostu. Drevená pochôdzna plocha je z bokov ohraničená zábradlím vyrobeným z horizontálne vypletanými stenami z lieskových konárov. Samotná konštrukcia premostenia je zo smrekovca opadávého, doloženého i výskumom (obr. 68: 2). Pre stavbu stredovekého zrubu z guľatiny a s kamennou podmurovkou sa využili vykopané sondy 1 a 2/18. Strešný plášť tvorí šindľová krytina, rovnako z červeného smreka. Štíty strechy sú vyrobené vodorovným vypletaním z lieskových prútov (obr. 68: 3). V nastávajúcej sezóne sa plánuje výstavba druhého zrubu, náznakovitej studne s prístupovými chodníkmi a aktualizovanými náučnými panelmi.

Literatúra

Ruttkay/Soják 2018 – M. Ruttkay/M. Soják: Archeologická sezóna na Šoldove v roku 2018. *Štrbské noviny* 9, 2018, 12, 13.

THE FIFTH SEASON OF THE EXCAVATION AND FURTHER PRESENTATION OF THE SITE OF ŠTRBA-ŠOLDOV. Štrba (Poprad district), Vlčia jama site – extinct medieval settlement of Šoldov, excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages (13th–15th centuries), Post-medieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2018, attention was focused on excavation of the area east of the fortified church, i. e. the settlement, at the location of two previously documented residential features with sunken lower/cellar parts and supposed above-ground log parts. The aim was also to detect the access road from the eastern part of the settlement to the church with a cemetery just behind the southern periphery of the cultivated area and north of the considerably waterlogged terrain. Most trenches (1–8/18) were situated on spots of anomalies identified by geophysical or magnetometric surveys and partly verified in 2015–2017 (Fig. 67). Finds from the fill of the trenches was not numerous or distinct (Fig. 68: 4–8) and did not reveal any residential features or the course of the medieval road. Most finds come from the waterlogged trench 7, where traces of two stakeholes were recognized in the profile. It could be a shelter for cattle or a roofed storage for straw or hay, located south of a cluster of investigated dwellings – pithouses. The high level of underground water during the excavation was a problem. In trench 7, it came up to the surface 0.45–0.5 m below the current terrain level. This could be the reason why no traces of the supposed road from the east to the church area were detected in the investigated trenches with the north-south orientation. The road might have been shifted northwards, in the current fields. Nevertheless, the traces might have been destroyed by deep ploughing and soil improvement. This excavation season presented the bridging and one of the two planned medieval dwellings was built (Fig. 68: 1–3). The reconstruction was executed on the basis of results from previous excavations by IA SAS and according to the documentation elaborated by architects/art historians (T. Haviar and M. Haviarová) and approved by Regional Monuments Board (G. Lukáč).

POKRAČOVANIE VÝSKUMU KOSTOLA SV. MARTINA V BANKE³⁹

Marián S a m u e l – Peter G á b o r

B a n k a (okr. Piešťany), intravilán, NKP Kostol sv. Martina (č. ÚZPF 768), záchranný výskum, novovek (17.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum rímskokatolíckeho Kostola sv. Martina v Banke sa uskutočnil v súvislosti s projektom celkovej obnovy objektu, vrátane zlepšenia jej technického stavu (odstránenie vlhnutia stien, statických porúch a pod.). Výskum v roku 2018 nadviazal na výsledky archeologického výskumu v roku 2016 a ďalších reštaurátorských (P. Koreň), architektonicko-historických (T. Haviar/M. Haviarová), archívnych (P. Buday), dendrochronologických (T. Kyncl) a petrografických (J. Jahn) výskumov a analýz. Výsledkom tejto interdisciplinárnej spolupráce bolo pomerne komplexné spoznanie stavebného vývoja a histórie pamiatky (*Samuel/Haviar/Haviarová 2018; Samuel 2022*).

Obec Banka leží na ľavom brehu rieky Váh, na juhozápadných svahoch Považského Inovca, v bezprostrednej blízkosti Piešťan. Pôvodná zástavba sa formovala na miernych svahoch úpätia pohoria, na oboch brehoch krátkého prítoku Váhu – Bananského potoka. Kostol sv. Martina stojí na terase mierneho svahu vyvýšeniny Serbalov, ktorá predstavuje najzápadnejší výbežok pohoria do širokej nivy rieky Váh. Areál kostola, už len sčasti ohradeného pôvodným kamenným múrom zo 17. stor., z juhu vymedzuje Bananská a zo západu Topoľčianska ulica. Druhá zo spomínaných ulíc kopíruje priebeh odvekej cesty smerujúcej z údolia Váhu cez sedlo Radošiná na druhú stranu pohoria a odtiaľ smerom na Topoľčany a Nitru. Z historických máp vyplýva, že Kostol sv. Martina vznikol na západnom okraji obce, vysoko nad bývalým inundačným územím. Obec Banka je v odbornej literatúre, ale aj laickej verejnosti známa hlavne ako lokalita s početnými paleozoologickými a pravekými nálezmi, počínajúc obdobím staršej doby kamennej. Počiatky stredovekého osídlenia lokality dokumentujú archeologické nálezy (*Bača/Klčo/Krúpa 1997; Samuel 2018*), pretože prvé písomné správy o obci a kostole pochádzajú až zo 14. stor.

O obci Banka a jej kostole sa zachovalo len málo hodnoverných písomných prameňov. Najstaršia správa o obci (*Banya*) je až z roku 1348 v listine kráľa Ludovíta I., ktorý daroval panstvo a hrad Tematín Mikulášovi, synovi Vavrinca (*Klčo/Krúpa 2004*, 24). Hoci obec Banka sa v stredovekých prameňoch ešte niekoľkokrát spomína, o farnosti a kostole máme len dve zmienky. Prvou je súpis fár, ktoré v 30. rokoch 14. stor. odvieďli pápežským kolektorom desatinu zo svojho príjmu. Vtedajší farár v Banke – Benedikt priznal príjem len pol marky, z čoho zaplatil daň vo výške tri groše (*Sedlák 2008*, 171, 46). Výška príjmu tak naznačuje existenciu len veľmi nepočetnej, resp. chudobnej farnosti. Druhá zmienka o fare v Banke pochádza zo záveru 14. stor., kedy sa spomína ako súčasť Nitrianskeho archidiakonátu Ostrihomskeho arcibiskupstva (*Buday 2016*, 52).

Najnovšie výskumy umožnili na objekte kostola vyčleniť deväť stavebných fáz (obr. 69: 1): 1. románska (najneskôr 13. stor.), 2. gotická I. (13./14. stor.), 3. gotická II., 4. renesančná, (1695–1700), 5. baroková (pred 1731), 6. neskorobaroková (druhá polovica 18. stor.), 7. druhá polovica 19. stor., 8. 1930–1931, 9. 2005, 2007 (*Haviar/Haviarová 2016; Samuel/Haviar/Haviarová 2018*).

Cieľom archeologického výskumu v roku 2018 bolo znížiť terén v interiéri kostola na úroveň tehlovej barokovej podlahy, následne vyhlbiť novú sondu (S7) pri južnej stene lode pôvodného kostola a rozšíriť a prehĺbiť sondu S2 z roku 2016. Celkovo bola preskúmaná plocha s rozlohou cca 70 m² do hĺbky cca 110 cm od najmladšej podlahy a ďalšia plocha 6 m² do hĺbky 269–309 cm.

Lod' a svätyňa „starého“ kostola

Po odstránení kamennej dlažby z 80. rokov 20. stor. (1985?) a betónovej podlahy z roku 1930 sa pod tenkou vyrovnávacou vrstvou piesčitej sprašovej hliny nachádzala suť z deštruovaných častí pôvodného kostola. V suti sa našlo niekoľko fragmentov stredovekých (?) a novovekých architektonických článkov. Najlepšie zachovaný bol fragment hlavice pilastra pochádzajúci asi z 18. stor. Odstránením sute sa na celej ploche odkryl povrch dobre zachovanej tehlovej podlahy vyhotovenej takmer bezo zbytku z tehál so značkami CIE (*Comes Iosephus Erdődy*). Z historických súvislostí vyplýva, že podlaha mohla byť vyhotovená niekedy medzi rokmi 1780–1788. Počas rozoberania oltára z roku 1931 sa zistilo, že menzu oltára vytváral sekundárne použitý náhrobný kameň (178 × 107 × 15 cm) z konca 17. stor. (obr. 69: 2). Náhrobok má pomerne jednoduché stvárnenie. V obdĺžnikovom ráme je v hornej časti zobrazený latinský kríž s trojlaločným (v heraldike nazývaným aj datelinkovým) ukončením ramien a nápisom IHS. Spodná časť

³⁹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0115/22.

zvislého ramena stojí na návrší vyplnenom rozetou tvorenou piatimi lupeňmi. V dolnej časti náhrobku je vytesaný v šiestich riadkoch latinský nápis, ktorý môžeme preložiť nasledovne: *Pamätník pána Bernarda Iuliniho kamenára jeho dvoch detí ako aj ďalších potomkov. On (kamenár) zomrel vo svojom 45 roku 9. apríla 1682.* Kameň teda označoval rodinné hrobové miesto kamenára, jeho dvoch detí a ďalších rodinných príslušníkov. Hrobové miesto, možno v podobe krypty, sa nachádzalo v lodi kostola, kde boli pochovávaní len významní členovia farnosti, väčšinou šľachta, kňazi či solventní farníci. Náhrobok bol vyhotovený z miestneho pieskovca, je veľmi dobre zachovaný, „poškodený“ len na jednom mieste, kde v súvislosti s jeho novou funkciou oltárnej dosky vysekali plytkú priehlbinu štvorcového pôdorysu slúžiacu na uloženie relikvií. Nájdený náhrobný kameň predstavuje veľmi zaujímavú epigrafickú pamiatku, možno sa jedná o najstarší náhrobok kamenára z územia Slovenska, ktorý potvrdzuje význam a sociálne postavenie špecializovaných remeselníkov vo vtedajšej spoločnosti (Samuel/Gábor 2018).

Po rozobraní oltára z roku 1931 a ďalšom odstraňovaní sute sa odhalili zvyšky dvoch starších oltárov. Mladší oltár so zachovanou výškou cca 60 cm mal tvar obráteného štvorbokého zrezaného ihlana s rozmermi 160 × 110 cm v spodnej časti a cca 200 × 160 cm v hornej časti. Na jeho povrchu sa nachádza omietka, v centrálnej časti antependia zdobená maľbou s motívom kríža v kosoštvorcovom poli. Tento oltár pravdepodobne vznikol pri stavebných úpravách v druhej polovici 18. stor. Na oltári sa nachádzajú z vonkajšej strany praskliny a škáry, v ktorých sú viditeľné rohy omietnutých stien staršieho oltára. Vznik menšieho oltára pravdepodobne spadá do obdobia po renesančnej prestavbe na začiatok 18. stor. Nie je vylúčené, že barokové oltáre stoja na zvyškoch staršieho, možno stredovekého oltára. Okolo barokových oltárov z 18. stor. sa nachádzali vyvýšené stupne tehlovej podlahy.

Sonda 2 (rozšírenie sondy z roku 2016 o 1 m smerom na východ)

Cieľom prác bolo lepšie spoznať nivelety terénu a zvyšky podláh v jednotlivých stavebných etapách a overiť prípadnú existenciu empory v západnej časti lode kostola. Vrchnú niveletu sondy vytváral povrch tehlovej podlahy vyhotovenej z tehál so značkami CIE. Pod tehlovou podlahou sa miestami nachádzali zvyšky renesančnej podlahy zo záveru 17. stor., ležiacej na súvekom násype hrubom takmer 50 cm. Pod násypom sa zachytil povrch stredovekej maltovej podlahy, ktorý korešpondoval s niveletou maltového jazyka omietok na murive západnej steny pôvodnej (románskej) lode kostola. Základová škára západného múru románskej lode kostola sa nachádzala v hĺbke 227 cm od úrovne najmladšej podlahy (1985?). Pri vnútornom líci muriva, medzi stredovekou podlahou a intaktným podložíom bol zahĺbený hrob (H2) dospelého jedinca pochovaného v truhle, orientovaný v smere S – J (obr. 69: 3). Z juhovýchodnej časti bola jeho hrobová jama porušená severnou polovicou mladšieho hrobu (H3) pravdepodobne nedospelého jedinca s rovnakou orientáciou. Aj v tomto hrobe sa zachovali stopy po drevenej truhle. Oba hroby pochádzajú zrejme z obdobia stredoveku. Východne od týchto hrobov bol rozpoznávaný novoveký hrob (H1) s orientáciou Z – V. Hroby H1 a H3 zostali vzhľadom k priestorovým a časovým dôvodom nedoskúmané. Doklady prítomnosti empory sa na skúmanej ploche nezistili.

Sonda 7

Sonda (1,0 × 2,0 m, neskôr rozšírená o 0,7 m na západ) sa nachádzala v osi južnej časti románskej lode kostola. Cieľom výskumu v tejto časti interiéru bolo odkryť predpokladaný pôvodný vstup do kostola a overiť stratigrafiu kontextov zistenú v ostatných sondách. Najdôležitejším poznatkom bolo zachytenie pôvodného vstupu do kostola. Ten sa však nenachádzal uprostred južnej steny lode, ako sme predpokladali, ale bol vysunutý západným smerom. Zo vstupu sa odkryla časť kamenného prahu s dĺžkou 60 cm (úplný priebeh znemožňovalo základové murivo novovekého pilastra) a výškou približne 15 cm (obr. 69: 4). Jeho šírka presahovala južnú stenu lode o približne 10 cm. Bol vyhotovený z jedného bloku horniny, s mierne zaoblenou hranou, z vrchu vyhladený chôdzou a z boku so stopami po pracovných nástrojoch. Pod prahom sa našli zvyšky stredovekej maltovej podlahy. Odkryté románske nadzákladové murivo južnej steny ležalo na mierne (cca o 10 cm) severným smerom vysunutom základovom murive klesajúcim smerom na východ (o cca 20 cm). Pozostávalo z nahrubo pritesaných kvádrov (max. 30 × 40 cm) vytvárajúcich spodný riadok nadzákladového muriva a lomových kameňov ukladaných do nepravidelných riadkov. Kamene spájala pevná, svetlá malta s drobnými čiernymi kamienkami. Na líci muriva sa zachovalo niekoľko stredovekých a novovekých omietok. Základová škára ležala v hĺbke 251–258 cm od najmladšej podlahy.

Značnú časť sondy vytvárali novoveké kontexty, hlavne novoveké hroby. V blízkosti vnútorného líca muriva, v severozápadnej časti sondy, pod úrovňou renesančnej podlahy začínal zásyp hrobu (H4)

s orientáciou Z – V. Východne od neho, vo východnej časti sondy, bol rozpoznaný ďalší hrob (H5) s identickou orientáciou. Oba hroby zostali vzhľadom k priestorovým a časovým možnostiam nedoskúmané.

Z nepočetných nálezov získaných výskumom možno spomenúť včasnou-novoveký džbán nájdený pri základoch južnej steny lode a novoveký agnusťek so zobrazením sv. Jána Nepomuckého a Panny Márie s dieťaťom na rukách.

Záchranný výskum v interiéri Kostola sv. Martina v Banke priniesol niekoľko nových poznatkov k stavebnému vývoju objektu. Zistilo sa, že kostol zrejme nemal murovanú emporu a identifikoval sa priestor pôvodného vstupu do kostola v jeho južnej stene. Potvrdilo sa intenzívne pochovávanie v interiéri pôvodnej lode kostola v stredoveku aj v novoveku, identifikovali sa nivelety stredovekých a novovekých podláh a dlažieb. Odstránením násypu hrubého takmer 1 m pochádzajúceho z roku 1930, resp. 1931 sa znížil terén na úroveň tehlovej dlažby z konca 18. stor., čím objekt získal priestorové parametre určené na plánovanú revitalizáciu starej časti kostola.

Literatúra

- Bača/Klčo/Krúpa 1997 – R. Bača/M. Klčo/V. Krúpa: *Archeologická bibliografia obcí bývalého okresu Piešťany (1945–1960)*. Piešťany 1997.
- Buday 2016 – P. Buday: *Výskum a analýza prameňov a literatúry*. Archívny výskum. 2016.
- Haviar/Haviarová 2016 – T. Haviar/M. Haviarová: *Kostol sv. Martina – severná loď kostola*. Č. ÚZPF 768/1. Banka, 2016. Architektonicko-historický výskum.
- Klčo/Krúpa 2004 – M. Klčo/V. Krúpa: *História Banky I. Od praveku do roku 1918*. OÚ Banka, 2004.
- Samuel/Haviarová/Haviar 2018 – M. Samuel/M. Haviarová/T. Haviar: *Výskum Kostola sv. Martina v Banke*. *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja* 21, 2018, 55–64.
- Samuel 2022 – M. Samuel: *Výskum Kostola sv. Martina v Banke*. *AVANS* 2016, 2022, 138–142.
- Samuel/Gábor 2018 – M. Samuel/P. Gábor: *V kostole našli viac ako tristo-ročný náhrobok*. *Bananský hlásnik* 10, 2018, 7.
- Sedlák 2008 – V. Sedlák (ed.): *Rationes collectorum pontificorum in annis 1332–1337*. *Monumenta Vaticana Slovaciae*, Tomus I., *Trnavae-Romae*, 2008.

CONTINUATION OF THE EXCAVATION AT THE CHURCH OF ST. MARTIN IN BANKA. Banka (Piešťany district), urban area, NCM Church of St. Martin (CLM no. 768), rescue excavation, Post-medieval period (17th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The short development-led excavation at the Church of St. Martin in Banka (Piešťany district) followed from the results of the excavations carried out in 2016, when it was discovered that the feature previously considered a Renaissance structure or a structure built on remains of an older medieval construction mentioned in the 14th century comes from the 13th century at the latest. After the paving from the 20th century was removed, the debris embankment containing fragments of medieval (?) and postmedieval architectonic elements was investigated. The debris was deposited on a well-preserved brick floor made in 1780–1788 from bricks with marks CIE (Comes Iosepus Erdódy). The trench at the western wall of the Roman nave did not detect remains of the empora. Two – probably medieval – burials were uncovered, and it was impossible to complete the investigation of two postmedieval burials. Part of a stone threshold of the original entrance to the church, situated west of the axis of the Roman nave, was uncovered in the trench near the southern wall of the nave. Both trenches uncovered remains of medieval and postmedieval floors and embankments. It was confirmed that the nave interior was intensely used for burying. When the altar was being disassembled during the last major reconstruction of the church (1930–1931), it was found out that its mensa was made from the secondarily used tombstone of local stonemason Bernard Iulini from 1682. This epigraphic monument is probably the oldest tombstone of a stonemason from the territory of Slovakia.

VÝSKUM PRI SAKRÁLNYCH OBJEKTOCH V BATIZOVCIACH A KOLAČKOVE⁴⁰

Marián Soják

1. B a t i z o v c e (okr. Poprad), Dvor rímskokatolíckeho Kostola Všetkých svätých, výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13.–15. stor.), novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom výskumu bolo overiť existenciu predpokladaného pohrebiska a sídliska zo strednej a neskoršej doby laténskej a zaniknutého sakrálneho objektu – predpokladanej kaplnky na severnej strane

⁴⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0001/18.

kostola. Jeho priebeh sa pridržiaval rozhodnutia KPÚ Prešov č. konania KPUPO-2018/5550-2/17698/Lk zo dňa 14. 3. 2018 a prispôbil vstupnej a priebežnej komisii so zástupcom zmieneného úradu (G. Lukáčom).

Katolícky Kostol Všetkých svätých sa nachádza v strede obce na Štúrovej ulici 31 v opevnenom areáli, západne a južne od ktorého tečie Batizovský potok. Ide o neskororománsky kostol s predstavanou západnou vežou, kvadratickým presbytériom s východnou renesančnou prístavbou a severnou sakristiou. Počiatok jeho výstavby sa kladie približne do polovice 13. stor. Z románskeho obdobia sa zachoval južný ústupkový portál v lodi a zamurované štrbinové okno vo východnej stene presbytéria. Pôvodnú jednolodovú stavbu okolo roku 1300 prestavali, keď bola zaklenutá svätyňa rebrovou krížovou klenbou a interiér vyzdobený nástennými maľbami. Ďalšiu freskovú výzdobu získal kostol niekedy po roku 1360. K východnej stene presbytéria pristavali asi v období renesancie vysokú kvadratickú prístavbu. V 18. stor. kostol zbarokizovali v interiéri i exteriéri. V rokoch 1764–1767 bola zaklenutá loď a vynovili aj vnútorné zariadenie. Maľby sa objavili pri prieskume v rokoch 1963 a 1967 a zreštaurované zostali v rokoch 1966–1969. Celková obnova objektu sa dokončila v roku 1975 (<http://apsida.sk/c/10864/batizovce>; *Súpis* 1967, 104, 105).

Priamo na mieste predmetného archeologického výskumu sledoval od roku 1960 terénne práce rímskokatolícky kňaz I. Žemba. V roku 1964 tu realizoval systematickejšie vykopávky. Zameral sa na sledovanie jednotlivých fáz stavebného vývoja sakrálneho objektu. Keďže na celej ploche dvora sa počas terénnych úprav (miestami zníženie úrovne terénu o 15–20 cm a splanírovanie) objavovali ľudské kosti z narušených hrobov, nechal vykopáť jamu, do ktorej sa kosti pietne ukladali. Pri jej prehlbovaní sa údajne prišlo na prvé hrobové a sídliskové nálezy z doby laténskej. Okrem toho sa zachránili ojedinelé praveké artefakty a najmä početné nálezy z obdobia vrcholného stredoveku a novoveku (*Soják* 2004, 35, 56 nn.). I. Žemba zaslal nálezy na odborné posúdenie V. Budinskému-Kričkovi (1965). Deponované sú v Podtatranskom múzeu v Poprade. Následný výskum realizovala až Technická univerzita v Košiciach v roku 2010 pod vedením P. Tajkova a v súvisi s odvzdušňovacími ryhami pozdĺž základov kostola. V roku 2015 uskutočnil v interiéri kostola georadarové meranie M. Terray (nameraná krypta, nepublikované).

Aktuálny výskum sa realizoval troma archeologickými sondami 1/18, 2a, b/18 a 3/18 umiestnenými na severnej strane kostolného dvora, na mieste údajných nálezov laténskeho pohrebiska i neskoršieho sídliska zo 4./3. až 1. stor. pred Kr. (obr. 70: 1).

Sondy a nálezové situácie (obr. 71; 72)

Sonda 1/18 (950 × 100 cm, hl. 120 cm): orientovaná zhruba S – J. Situovaná so zámerom zistiť celkový charakter kostolného dvora a jeho osídlenia, hlavne v mieste presne nezameranej sondy I. Žemby z roku 1965. V južnej časti sondy sa zachytil zvyšok muriva prístavby ku kostolu (múr 1), ďalej približne v strede zvyšok novodobého osária s množstvom ľudských kostí a pri severnom okraji sondy zvyšky šiestich kostrových hrobov:

Hrob 1 (91 × 27 cm, hl. 106 cm): orientácia Z – V, preskúmaný od pása nadol, zachytené zvyšky dolných končatín a panvy s nepatrným zvyškom kostí rúk. Hrobová jama sa črtala nevýrazne. Zo severnej a južnej strany zistené klinec z pôvodnej nedochovanej rakvy. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 2 (93 × 30 cm, hl. 107 cm): orientácia Z – V, preskúmaný od pása dole, zachytené zvyšky dolných končatín a panvy s nepatrným zvyškom kostí rúk. Hrobová jama sa črtala len nepatrne. Zo severnej i južnej strany zistené klinec z pôvodnej nedochovanej rakvy. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 3 (80 × 34 cm, hl. 100 cm): orientácia Z – V, preskúmaný od pása dole. Zo západnej strany poškodený pravdepodobne starou sondou z roku 1965, viditeľnou v profile, preto sa z kostry zachoval nepatrný zvyšok z panvy a dolné končatiny s klinecami z niekdajšej rakvy. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 4 (95 × 29 cm, hl. 99 cm): orientácia Z – V, preskúmaný od pása dole so spodnými časťami rúk preloženými sčasti cez seba, zachovaná panva s celými dolnými končatinami a s klinecami z rakvy. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 5 (89 × 40 cm, hl. 96 cm): poškodený, orientácia V – Z, bez dochovanej lebky, v čiastočne skrčenej polohe na ľavom boku, zachovaná vrchná časť kostry so stehnovými kosťami a hornými končatinami, čiastočne prekríženými. Za chrbtom zistený klinec z rakvy. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 6 (40 × 26 cm, hl. 94 cm): nepatrný zvyšok, orientácia Z – V, so zachovanými spodnými časťami dolných končatín, v zásype klinec z rakvy a črepy z novoveku. Datovanie: stredovek až novovek.

Osárium/kostnica: založené v priebehu archeologického výskumu v roku 1965. Do vykopanej jamy sa uložili zvyšky lebiek a kostí dlhých končatín z poškodeného cintorína počas úpravy kostolného dvora. Jama mala dĺžku asi 270 cm a vykopaná bola do hĺbky vyše 100 cm. Zachytila sa jej východná polovica, pričom na východnom okraji sa našiel zvyšok drevenej dosky z truhly.

Múr 1: zachytený v južnej okrajovej partii sondy 1. Išlo o nepravidelné okruhliaky, siahajúce len do hĺbky 25 cm od úrovne súčasného povrchu a kladené do hliny s nepatrnými zvyškami malty. Značne bol poškodený výskumom v roku

1965 (rozobratý) a tiež neskoršími odvodňovacími prácami, naposledy počas výskumu v roku 2010, keď ho nespozorovali a zničili. Nepreskúmalo sa tak jeho potencionálne pristavenie k západnému múru sakristie a k severovýchodnému múru lode. Tento múr pokračoval v západnom smere v sonde 2a (obr. 70: 2).

Sonda 2a/18 (350 × 200 cm, hl. 78 cm): západne od južnej časti sondy 1. Situovaná v mieste prístavby zistenej I. Žembom. Doložené značne poškodené murivo vyššie uvedenej prístavby (múr 1) so zvyškom východnej časti štvorcového základu (múr 2).

Múr 1: v sonde 2 doskúmaný zvyšok pôvodnej prístavby k severnej lodi a západnej sakristii. Celková zachytená dĺžka prístavby je štyri metre, a v severnom smere pokračovala do šírky niečo cez dva metre, pričom sa zachytila a preskúmala šírka 120 cm. Rozdelená je priečkou, posunutou bližšie k sakristii, na dve miestnosti. V jej západnej časti sa dochovala len v negatívne. Múr je zložený z nepravidelne veľkých okruhliakov, pričom severozápadná okrajová časť už bola poškodená predošlými výskumami a úpravou nádvorja. Zdá sa, že spojivom nedbalého postaveného múru bola hlina sporadicky premiešaná maltou. V zásypových vrstvách sa našiel stredoveký a novoveký náleзовý materiál. Ak k preskúmanej prístavbe prirátame zvyšky múrov zničených odvodňovacími prácami v roku 2010, celkové vonkajšie rozmery boli 220 × 500 cm, s jednou väčšou (západnou) a druhou menšou (východnou) miestnosťou. Hrúbka múrov bola cca 60 cm.

Múr 2 (pozri nižšie pri sonde 2b/18).

Sonda 2b/18 (200/300 × 95/200 cm, hl. 69 cm): západne a severozápadne od predošlej sondy. Situovaná kvôli komplexnému preskúmaniu štvorcového múru 2, zistenému za severozápadným okrajom murovanej prístavby (múr 1). Rozmery sú 90 × 90 cm. Zložený je z opracovaných pieskovcových platní kladených nasucho, pričom kraje boli spevnené zvislými platňami. Znamená to, že pri výstavbe bola vykopaná štvorcová jama obložená zvislými platňami a vyplnená plocho naukladanými pieskovcovými kameňmi spevnenými len hlinou. Základ sa nachádzal v hĺbke 60–65 cm od úrovne súčasného terénu a bol hlbší ako v prípade múru 1. Pri juhozápadnom okraji sondy sa tesne nad sterilným podložíom preskúmala nevyrazná prapálená vrstva s miniatúrnymi uhlíkmi nevhodnými na analýzu.

Sonda 3/18 (300 × 200 cm, hl. 100 cm): umiestnená v severnej okrajovej partii kostolného dvora, 4 m západne od severného okraja sondy 1, a to kvôli zisteniu prítomnosti potencionálneho laténskeho osídlenia a rozšírenia stredovekých a novovekých hrobov. Výskum ukázal, že tu pokračuje radový cintorín s orientáciou Z – V a s mladším etažovitým pochovávaním s orientáciou S – J. Preskúmalo sa sedem hrobov, označených 7–13 (obr. 70: 3):

Hrob 7 (96 × 25 cm, hl. 99 cm): neúplný hrob dospelého jedinca, preskúmaný od kolien nahor, orientácia Z – V, lebka a pravé rameno nedochované, ruky preložené cez seba. Pri ľavej ramennej kosti železný klinec z pôvodnej rakvy, ktorá sa nedochovala. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 8 (90 × 24 cm, hl. 89 cm): neúplný hrob dospelého jedinca, preskúmaný od členkov nahor, orientácia Z – V, bez hlavy a pravej ramennej kosti, s rukami preloženými cez seba. Odetý v pôvodnom „kabátiku“, z ktorého sa dochovali nepatrné zvyšky s kovovými nitkami, resp. nitkami petrifikovanými kovom, so zvyškami klinec z nezachovanej rakvy. Na hrudi spočíval zvyšok rozpadnutej štvorcovej kovovej schránky (relikviár?). Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 9 (65 × 18 cm, hl. 100 cm): kostra dieťaťa vo veku do 1 roka, orientácia Z – V, zachované zvyšky panvy a dolných končatín, východne od kostričky zvyšky lebky z dieťaťa (toho istého?), bez sprievodných nálezov. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 10 (62 × 30 cm, hl. 100/112 cm): neúplná drevená truhlička s dvoma zvyškami dlhých kostí dieťaťa, orientácia SZ – JV, bez hrobových príloh. Datovanie: novovek (17.–18. stor.).

Hrob 11 (123 × 33 cm, hl. 84–96 cm): detský, zachovaný v celosti, v drevenej rakve, orientácia S – J, ruky cez seba, rakva spevnená klineciami, na hrudi gombík zhotovený z mince s petrifikovanou textíliou (z 1/2-grajciara 1764). Datovanie: 18. stor. (podľa gombíka z mince po roku 1764).

Hrob 12 (65 × 16 cm, hl. 125/131cm): neúplný detský, v truhličke spájanej klineciami, orientácia S – J, zachované dolné končatiny, panva, rebrá (hlava pod profilom). V zásype nájdené dva cínové gombíky. Datovanie: novovek (17.–18. stor.).

Hrob 13 (200 × 40 cm, hl. 125–131cm): dospelý zdatný muž (výška cca 180–190 cm) v drevenej rakve spájanej klineciami, orientácia Z – V, ruky preložené cez seba a omotané ružencom s korálikmi, komplexne zachovaný a v superpozícii pod detským hrobom 11. Datovanie: stredovek až novovek.

Archeologické nálezy sa našli v jednotlivých sondách, zriedkavo na haldách hlíny z vykovaných sond a ojedinele tiež na povale kostola v násypových vrstvách. Prevládajú zlomky keramiky, ale objavil sa tiež kovový, organický, osteologický a ojedinele sklenený náleзовý materiál.

Vzhľadom k rozsahu výkopov keramiky netvorí početnú náleзовú skupinu, hoci dominuje. Chronologicky ju možno rozdeliť na stredovekú z druhej polovice 13. až prvej tretiny 14. stor., zo 14.–15. stor. a hlavne z novoveku. Najstaršie črepy sú z hrncovitých nádob zdobených obežnými ryhami, niekoľko fragmentov je okrajových alebo sú z tiel nádob bez výzdoby. Časť možno zaradiť len rámcovo do neskorého stredoveku (14.–15. stor.), napr. ojedinelé fragmenty zo sivých gotických pohárov. Dominuje však

neskoronovoveká, zriedkavejšie včasnouovoveká keramika s glazúrou rozličnej farby, prípadne zvyškami maľovania. Typologicky sú prítomné fragmenty z hrncov, džbánov, mís i tanierov. Všeobecne je stredovekej keramiky málo, pričom sa zdá, že ani jediný črep nepochádza spreď polovice 13. stor. Získali sa i malé zlomky nezdobených komorových kachlíc, zväčša so zelenou a bielou glazúrou. Ojedinele sa vyskytla reliéfná výzdoba, ktorá je problematcky rekonštruovateľná, napr. rastlinný motív. Patrí pravdepodobne do obdobia renesancie, hoci prevládajú barokové zlomky kachlíc. Početnejšiu skupinu železných artefaktov zastupujú klince. Vo väčšine prípadov súvisia s novovekom, hoci medzi nimi môžu byť aj stredoveké exempláre s rozlične tvarovanými hlavičkami. Na niektorých exemplároch vidno zvyšky petrifikovaného dreva, čo môže indikovať funkčné využitie (z truhiel, drevenej dlážky alebo konštrukcie strechy). Absolútne dominujú klince z truhiel, ktoré sú doložené aj v preskúmaných hroboch. Na povale kostola sa počas obhliadky a fotodokumentácie stredovekých fresiek našla železná ocieľka. K ďalším výrobkom zo železa patrí pracka, šatové spínadlo, podkovička z obuvi, neurčité zlomky a kovania. Do kategórie artefaktov z farebných kovov prináleží numizmatický materiál, súčasti odevu (pracka, gombíky, spínadlo, textil s kovovými nitkami), olovené projektily a ich zlomky, prípadne deformované kusy, ako aj schránka/krabička zo zliatiny olova a cínu z hrobu 8 (na uloženie relikvie?), rôzne pliešky a zlomky, pochádzajúce možno z plechovej strechy kostola. Nálezy numizmatickej povahy zastupuje minca obalená v textílii použitá ako gombík v hrobe 11 – 1/2-grajciar Márie Terézie z roku 1764. V sonde 1 sa našiel obolus Mateja Korvína z roku 1467 (*Huszár 1979*, č. 715) a denár Leopolda I. z roku 1681 (*Huszár 1979*, č. 1508/1509). V sonde 3 spočíval denár Ferdinanda II. z roku 1631 (*Huszár 1979*, č. 1205), zničený denár z novoveku (16.–17. stor.) a krakovský 3-groš Žigmunda III. z roku 1603 (*Kopicki 1976*, 207, č. LIVk.–4). Na povale kostola medzi odpadkami spočíval denár Rudolfa s leťopočtom razby 1603 (*Huszár 1979*, č. 1060). Zo sondy 1 pochádza tiež mosadzný benediktínsky medailón/sviatostka zo 17.–18. stor., na averze s gréckym krížom v jeho raménach (nápisy CSSML, NDSMD), na reverze v strede IHS a tri klíny, okolo VRSNSMVSM Q LIVB. Nechýbajú výrobky zo skla, najmä gombík a viaceré zlomky sklenej vitráže okien kruhového tvaru, nepochybne z pôvodnej gotickej výplne okien. Spomenúť možno aj kostené obloženie nožíka, zdobeného vybíjanými koncentrickými kruhmi a koráliky z ruženca z hrobu 13, pričom pozoruhodná je kombinácia sklenených exemplárov s organickými – z klokoča perovitého (*Mihályiová 2018*). Získali sa i drobné fragmenty maza-nice, tehál, omietky so zvyškom nepatnej maľby a zvieracie kosti. Na antrakotomický rozbor sa odobrali vzorky drier z rakiev hrobov 10–13, vzorka zeminy s kožou (v sonde 1) a kvôli potencionálnej analýze DNA v budúcnosti sa odobrali z každého hrobu malé vzorky ľudských kostí.

Predmetný archeologický výskum v severnej časti kostolného dvora mal pozitívne výsledky. Odkryl sa murovaný objekt (múr 1), ktorého funkčné využitie a celkový výzor je problematcký. Objekt značne poškodili staršie výskumy, ktoré ho detailne nezamerali a nezdokumentovali. Výskumom v roku 2010 sa dokonca ani nezaznamenal, hoci pozdĺž základov kostola sa kopali odzdušňovacie ryhy kvôli odvodneniu (nepublikované). Prístavba, z väčšej časti zachovaná už len v negatíve, mala výrazne plytký základ a postavená bola z nepravidelných okruhliakov rôznej veľkosti (spájané maltou premiešanou hlinou?), ktoré boli sčasti aj v zásype sondy 2a, b. Azda aj preto bola nestabilná a časom zanikla. Uvedená stavba, ktorá mohla mať pôvodne ľahkú nadzemnú konštrukciu z dreva, nie je zaznamenaná ani v kanonických vizitáciách (archívny výskum V. Olejníka). Preto nepredpokladáme, že išlo o regulárnu kaplnku pristavanú k západnému múru sakristie a severovýchodnej časti lode (ako napr. zaniknutá Kaplnka sv. Valentína v Poprade). Je zřejmé, že priečkou je rozdelená na dve miestnosti, pričom staršie výskumy stien lode a sakristie mohli rozpoznať potencionálne pôvodné vchodové portály do preskúmanej prístavby (ak vstup nebol z exteriérovej časti). Otázne je funkčné využitie pôdorysne štvorcového muriva za severozápadným okrajom prístavby (múr 2) a tiež uvažovaný súvis s uvedenou prístavbou. Ak s ňou súvisel, možno predpokladať, že analogický múr stál aj pri severozápadnom nároží sakristie a zničili ho odvodňovacie výkopy. V takomto prípade by mohlo ísť o podstavce oporných pilierov otvorenej časti prístrešku s akousi chodbou a pristavaného k preskúmanej prístavbe. Ak múr 2 predstavoval sólo stavbu, mohlo ísť tiež o podstavec pod kríž, označujúci cintorín.

Výskumom sa odkryl aj prikostolný cintorín. Výskum hrobov v sonde 1 a 3 ukázal, že staršie hroby (neskorostredoveké až včasnouovoveké?) sa vzájomne rešpektujú. Mŕtvych pochovávali v drevených rakvách spájaných klincami, s orientáciou Z – V. Jedine mladšie hroby, jeden z nich (hrob 11) s mincou z 18. stor., mali orientáciu približne S – J, pričom vo všetkých troch prípadoch (hroby 10–12) išlo o pohreby detí v truhličkách. V superpozícii pod hrobom 11 spočíval v drevenej rakve hrob dospelého muža, ktorý mal zápastia omotané ružencom zo sklenených a organických korálikov. Okrem železných klinčov, vyššie uvedeného ruženca a gombíka z mince sa v hrobch nevyskytli iné prílohy. Jedine v zásyrových vrstvách sa našla ojedinelá novoveká keramika, ktorá vzhľadom k nálezovým okolnostiam neprispieva k bližšiemu časovému zaradeniu väčšiny hrobov s orientáciou Z – V. V zásype hrobu 12 sa našli dva

cínové gombíky, len pravdepodobne súvisiace so zosnulým. Pozoruhodný je tiež hrob dospelého jedinca, ktorého akiste pochovali v odev – kabátiku poprešivanom kovovými nitkami (ozdoba odevu). Na jeho hrudi sa našiel malý fragment rozpadnutej schránky, azda na uschovanie relikvie. Jeden hrob zo sondy 1 (č. 5) bol opačne orientovaný a v mierne skrčenej polohe na ľavom boku, pričom však rešpektuje rad prítomných hrobov ležiacich severne od neho. Sonda 3 ukázala, že mŕtvych v neskorom novoveku pochovávali v superpozícii nad staršími hrobmi, pričom tie už nerešpektujú úzus orientácie hrobov Z – V, ale zosnulých pochovávali nohami smerom ku kostolu. Zároveň sa v sonde 1 doložilo miesto novodobej kostnice (z roku 1965). Kvôli úpravám sa zároveň znížila úroveň dvora, čo spôsobilo, že najmä v poslednej fáze pochovávaní v 17.–18. stor. spočívajú hroby relatívne plytko pod povrchom. Okrem preskúmania charakteru miestneho cintorína a neznámej prístavby zo severnej strany lode bolo cieľom výskumu zistenie predpokladaných nálezových situácií zo strednej až neskorkej doby laténskej, údajne doložených I. Žembom. Podľa ústnej informácie B. Novotného z roku 1991 sú nálezové okolnosti uvedených laténskych pamiatok nehodnoverné. Aktuálnym výskumom sa nezískal jediný nález z tohto obdobia, čím zostáva otázka osídlenia zo strednej a mladšej doby laténskej otvorená a nezodpovedaná. Po ukončení výskumu sa uskutočnil nad hrobmi nebožtíkov slávnostný obrad (požehnanie) za účasti miestneho pána farára Vaňovského. Zároveň sa do hrobu 12 vložil písomný odkaz v sklenej fľaštičke pre budúce generácie o výsledkoch aktuálneho výskumu.

2. K o l a č k o v (okr. Stará Lubovňa), dvor Kostola sv. Michala archanjela, záchranný výskum, stredovek (13.?, 14.–15. stor.), novovek (16.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom výskumu, v zmysle rozhodnutia KPÚ Prešov č. konania KPÚPO-2018/6518-2/23806/Sab zo dňa 5. 4. 2018, bolo v exteriérovej časti preskúmať a zdokumentovať stratigrafiu terénu, zdefinovať hornú niveletu prikostolného pochovávaní a zistiť charakter pôvodného oplotenia areálu kostola. Výskum sa realizoval v súvislosti s odvodnením základových konštrukcií stavby a demontážou pôvodného oplotenia areálu, a to piatimi sondami v rôznych častiach kostolného dvora a tiež sledovaním prác počas realizácie vyššie uvedeného odvodnenia. Jeho priebeh sa prispôbil aj záverom zo vstupnej a priebežných komisií so zástupcom KPÚ Prešov (M. Hudáková).

Katolícky Kostol sv. Michala archanjela sa nachádza v strede obce, východne od Kolačkovského potoka. Severne od neho prebieha malý prítok vlievajúci sa do Kolačkovského potoka zo západu. Kostol predstavuje pôvodne ranogotickú (?) sakrálnu stavbu, postavenú okolo r. 1300, v neskorších obdobiach viacnásobne upravovanú (VSOS 1977, 41; *Súpis* 1968, 60). Pravdou však je, že táto hypotéza je nadhodnotená a kostol musel aj s obcou vzniknúť až v 14. stor., na čo poukazuje najmä archívny výskum V. Olejníka (2018). Najstaršou zachovanou priamou písomnou správou o Kolačkove, ako aj najstaršou nepriamou zmienkou o kostole, je listina z 2. januára 1361. Na juhozápadnom opornom múre kostola je situovaný neskororenesančný epitaf s erbami z roku 1612. Objekt predstavuje jednolodovú stavbu s obdĺžnikovým presbytériom. Na západnej strane je pôvodný gotický vstupný portál zo 14. stor. Zachovaný je aj južný vstupný otvor do lode. K severnému múru presbytéria je pristavaná sakristia. V Kolačkove sa dosiaľ nerealizoval žiadny archeologický výskum, ani v predmetnom kostole. Výnimkou je malý sondážny výskum z roku 1987 pri základovom murive stavby, ktorý súvisel so statickým zabezpečením kostola (Olejník 2018, 24 nn.).

Sondy a nálezové situácie (obr. 73: 1)

Sonda 1/18 (510 × 150 cm, hĺ. 53–130 cm): severne od kostola, orientovaná zhruba SZ – JV. Situovaná so zámerom zistiť predpokladaný priebeh zaniknutého prikostolného opevnenia a tiež niveletu hrobov, ktoré sa pri južnom okraji sondy aj sčasti zachytili (č. 1, 2; obr. 74: 2). Zdokumentovali sa tri profily s charakteristikou vrstiev a urobila sa tiež 3D fotogrametria (obr. 74: 1).

Hrob 1 (zachytená dĺ. 21 cm, hĺ. 107 cm): orientácia S – J, preskúmaná nepatrne zachovaná časť od hlavy po ramená (žena?). Hrobová jama sa nečrtala. Nálezy: uhľíky, klince, keramika, stavebný materiál – omietka. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 2 (zachytená dĺ. 55 cm, hĺ. 130 cm): orientácia S – J, preskúmaný od hlavy po pás, zachytené zvyšky horných končatín (pravá ruka) so stavecami z chrbtice, rebrami a deštruovanou mužskou lebku. Hrobová jama sa nečrtala. Nálezy: uhľíky, klince, omietka. Datovanie: stredovek až novovek.

Múr 1 (150 × 116 cm, hĺ. 85 cm): zachytený v južnej okrajovej partii sondy 1. Ploché i nepravidelné zvyšky pieskovec kladené na hlinu, sčasti premiešanú vápnom. Ide o časť zachyteného základu pôvodného oplotenia kostola, prebiehajúceho južne od súčasného oplotenia. Odkryté zvyšky obidvoch hrobov sú tak situované pri severnom okraji pôvodného cintorína. Severne od neho (mimo oplotenia) sa fragmenty ľudských kostí už nenachádzali. Datovanie: stredovek až novovek.

Sonda 2/18 (151 × 102 cm, hl. 117 cm): situovaná za východným okrajom sakristie (pod oknom), v mieste predpokladaného napojenia na severovýchodnú časť presbytéria. Nálezy: drobné predmety – kovanie, mince, klince, keramika, omietka. Datovanie: stredovek až novovek.

Múr 2 (96 × 54 cm, hl. 65 cm): pristavaný k základovému murivu sakristie. Smerom nadol sa rozširuje a siaha po kamenné geologické podložie. Zhruba v strede výšky ho oddeľuje tvrdá betónová vrstva; v nadloží je ukončený betónovou dlažbou prebiehajúcou po obvode celého kostola. Múr 2 je vystavaný z pieskovecových platní kladených do pevného spojiva charakteru betónu (cement, vápno). Možno sa domnievať, že mal stabilizačný charakter (podmáčanie stavby) a plnil funkciu oporného piliera. Východne od múru 2 mala hlina charakter narušeného zásypu premiešaného kameňmi, zriedkavými novovekými nálezmi a pri dne s fragmentmi ľudských kostí (z lebky) v sekundárnej polohe. Vzhľadom k dodatočnému primurovaniu múru 2 k východnej sakristii nebolo možné sledovať priebeh previazania či pristavania muriva sakristie k severovýchodnému nárožiu. Datovanie: novovek (obr. 75: 1).

Sonda 3/18 (189 × 91 cm, hl. 63 cm): umiestnená vo východnej okrajovej partii kostolného dvora, na mieste súčasného plotového ohradenia kostola. Výskum ukázal, že súčasné oplotenie má betónový základ na deštrukcii pôvodného oplatenia. Svedčia o tom kamene rôznej veľkosti sčasti naukladané na seba, z väčšej časti však deštruované. Napadané kamene boli aj v západnej časti tejto sondy. Betónový základ súčasného oplatenia výrazne narušil pôvodný ohradový múr, avšak ho zreteľne rešpektuje. Nálezy: kliniec, minca, keramika. Datovanie: stredovek až novovek (obr. 75: 2).

Sonda 4/18 (147 × 160 cm, hl. 77/96 cm): umiestnená v južnej exteriérovej časti kostola, za východným okrajom oporného piliera, za ktorým je významný renesančný epitaf z r. 1612. Aj tu sa výskumom doložil súvislý múr kladený do cementovej malty s evidentným vápnom a vo vrchnej časti s betónovou dlažbou. Pristavali ho k južnej časti lode rovnako ako v sonde 2. Označil sa ako múr 3. Možno predpokladať, že mal tiež oporný/stabilizačný charakter. Pojednávaný múr porušuje novoveký detský hrob 4, pod ktorým sa v nižšej partii našli zvyšky ďalších kostrových hrobov 3 a 5. Nálezy: minca, keramika, omietka a zvieracie kosti. Datovanie: stredovek až novovek (obr. 75: 3, 4).

Hrob 3 (zachytená dl. 80 cm, hl. 77 cm): neúplný hrob dospelého jedinca (muž), preskúmaný od hlavy nadol do polovice stehnových kostí, orientácia J – S, položený na chrbte a s ľavou ramennou kosťou pozdĺž tela. Hrobová jama nezreteľná. Pri pravej ramennej kosti nájdený železný kliniec z pôvodnej rakvy, ktorá sa opäť nedochovala. Nálezy: kliniec. Datovanie: stredovek až novovek.

Hrob 4 (hl. 58 cm): kostra dieťaťa vo veku do 2 až 3 rokov, bez zistenej orientácie (J – S?), zachované zvyšky hrudného koša, bez sprievodných nálezov. Výrazne poškodený výstavbou oporného múru 3. Datovanie: novovek.

Hrob 5 (zachytená dl. 20 cm, hl. 96 cm): neúplný hrob dospelého jedinca, preskúmaná hrudná časť s hornými končatinami, lebka absentuje, ruky preložené cez seba (?), orientácia S – J. Bez nálezov. Datovanie: stredovek až novovek.

Múr 3 (zachytená časť 125 × 50 cm, hl. 50 cm): charakter ako v prípade múru 2 v sonde 2. Bez nálezov. Datovanie: novovek.

Sonda 5a/18 (153 × 58 cm, hl. 52 cm): situovaná od súčasného oplatenia na sever, smerom ku kostolu. Jej cieľom bolo opätovne zistiť presné situovanie priebehu pôvodného oplatenia, tentokrát južne od kostola. Výskum ukázal, že súčasné oplotenie je postavené priamo na základe pôvodného a výrazne ho poškodzuje. Svedčí o tom deštrukcia skál. Nálezy: kliniec, keramika. Datovanie: stredovek až novovek.

Sonda 5b/18 (146 × 60 cm, hl. 53 cm): umiestnená od súčasného oplatenia na juh, pričom nadväzuje na sondu 5a. Aj tu sa zistila výrazná deštrukcia pôvodného oplatenia, t. j. súčasný základ oplatenia rešpektuje pôvodné neskorostredoveké až včasnónovoveké ohradenie. V sonde je výraznejšia deštrukcia skál ako v prípade predošlej sondy. Nálezy: kliniec, keramika. Datovanie: stredovek až novovek.

Archeologické nálezy sa našli v jednotlivých sondách, zriedkavo na haldách hlíny z vykopaných sond a ojedinele tiež na dvore kostola (detektorom kovov). Prevládajú zlomky keramiky, ale objavil sa tiež kovový, organický, osteologický, stavebný nálezový materiál. Keramika nie je výrazná a predstavuje zväčša drobné fragmenty z hrncovitých tvarov. Podstatne menej črepov možno zaradiť do stredoveku, najskôr do 14. stor., resp. 14.–15. stor. Ide o nezdobené fragmenty, príp. len s jednoduchými obežnými ryhami. Dominujú črepy z glazúrovaných hrncovitých a misovitých nádob, zo žltozelenou glazúrou (16.–17. stor.), ale aj zelenou a bordovou, vrátane ľudovej keramiky z 18.–19. stor. Ojedinelý je zlomok glazúrovanej a reliéfne zdobenej barokovej kachlice s hnedou až bordovou glazúrou. Najstaršou mincou je švédsky solidus Karola X. Gustáva (1654–1660) z roku 1660 (obr. 73: 3). Prevažne z kostolného dvora sa podarilo zachrániť drobnú rakúsku či uhorskú menu Františka Jozefa I. (1848–1916; obr. 73: 2) a iné mince z rokov 1860–1948. Až na najstarší strieborný exemplár sú všetky razby bronzové. Z farebných kovov možno spomenúť mosadzné ozdobné kovanie zo sondy 2, reprezentujúce novoveké ozdobné kovanie pochádzajúce azda zo zásuvky či skrinky (18.–19. stor.;

obr. 73: 4). Inventár dopĺňa zdeformovaný olovený projektíl zo strelnej zbrane (zo sondy 4), drobná novoveká mosadzná pracka z remeňa brašne, resp. tenkého opaska (obr. 73: 5). Zo železných artefaktov sa okrem klincov našli zlomky plechov a troska. Na antrakotomický rozbor (J. Mihályiová) sa odobrali vzorky driev z rakiev hrobov (č. 1, 2), uhlíkov, ako aj železné klince s petrifikovaným drevom z truhiel. Popritom sa získali fragmenty mazanice, vápna a tiež novovekej omietky. Vo vápne je zreteľná slama a ulity drobných slimákov. Kvôli potencionálnej analýze DNA v budúcnosti sa odobrali malé vzorky ľudských kostí z hrobov 1–3, ako aj zo zásypovej vrstvy sond 1 a 4. Z niektorých sond sa vyzdvihli výraznejšie zvieracie kosti – zuby, príp. určiteľné fragmenty. Miniaturne kosti sa nachádzali bežne a kvôli pokročilej deštrukcii bez možnosti druhového faunistického určenia sa nebrali.

Pojednávaný výskum sa realizoval výhradne v exteriérovej časti Kostola sv. Michala archanjela. Po dohovore so zástupcami KPÚ Prešov sa neskúmala interiérová časť sakrálneho objektu. Sondy sa situovali do miest, kde sa predpokladal priebeh pôvodného ohradenia kostolného dvora a prikostolný cintorín. Sondami 1, 3 a 5a, b sa doložil priebeh tohto oplotenia, pričom neskorostredoveký alebo včasnovoveký múr (múr 1) sa najlepšie zachoval severne od kostola a južne od súčasného oplotenia. Južne od zisteného základového muriva sa na okraji cintorína zistili zvyšky dvoch včasnovovekých (?) hrobov s orientáciou S – J (bez hrobových príloh). V sondách 2 a 4 sa doložili zvyšky novovekých múrov (múr 2 a 3), pristavaných k cirkevnej stavbe z východnej, príp. južnej strany. Predpokladáme, že ich úlohou malo stabilizovať podmáčané a narušované múry kostola. Ich datovanie do neskorého novoveku (19.–20. stor.?) sa opiera o preskúmaný zvyšok plytkého detského hrobu 4 v sonde 4 z predpokladaného 18. stor., ktorý konštrukcia tohto stabilizačného/oporného múru výrazne poškodila. V jeho vrchnej časti osadili v 20. stor. do maltového lôžka betónovú dlažbu popri obvodovom murive kostola. Na dne tejto sondy sa preskúmali zvyšky dvoch hrobov orientovaných S – J, resp. J – S, azda z včasného novoveku. Sondy 3 a 5 (a, b) ukázali, že socialistické oplotenie kostolného dvora plne rešpektuje základ pôvodného oplotenia ohradového múru, čím zapríčinilo jeho výraznú deštrukciu. Kvôli orientácii datujeme všetky hroby najskôr do novoveku, nakoľko v stredoveku je najčastejšia pozícia hrobov Z – V. Získaný nálezový materiál je nevýrazný a reprezentuje ho prevažne zlomkovitá keramika a drobné kovové výrobky zo 17. až prvej polovice 20. stor. Najstaršie keramické fragmenty zo 14. stor. sú v zhode s počiatkom výstavby dotknutého sakrálneho objektu. Prieskum zemných/odvodňovacích prác pozdĺž základov kostola sa uskutočnil po ohlásení výkopu a založení fólie stavebníkom. V obnažených výkopoch sa nezískali žiadne artefakty a nedoložili iné nálezové situácie (obr. 73: 6).

Literatúra

- Budinský-Krička 1965 – V. Budinský-Krička: Archeologické nálezy z Batizoviec. *Študijné zvesti AÚ SAV* 15, 1965, 167–176.
- Huszár 1979 – L. Huszár: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. München – Budapest 1979.
- Kopicki 1976 – E. Kopicki: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych, II*. Warszawa 1976.
- Mihályiová 2018 – J. Mihályiová: *Batizovce – Dvor rímsko-katolíckeho kostola*. Výskumná dokumentácia 23341. Dokumentácia AÚ SAV.
- Olejník 2018 – V. Olejník: *Archívny výskum stavebného vývoja Kostola sv. Michala arcganjela v Kolačkove*. Levoča 2018. Rukopis uložený v AÚ SAV – OZV Spiš.
- Soják 2004 – M. Soják: Najstaršie dejiny Batizoviec. In: M. Soják a kolektív: *Batizovce v zrkadle dejín*. Batizovce 2004, 34–74.
- Súpis 1967 – *Súpis pamiatok na Slovensku*. Zväzok prvý A–J. Bratislava 1967.
- Súpis 1968 – *Súpis pamiatok na Slovensku*. Zväzok druhý K–P. Bratislava 1968.
- VSOS 1977 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava 1977.
- <http://lapsida.sk/c/10864/batizovce>

THE EXCAVATION NEAR TWO SACRAL OBJECTS IN BATIZOVCE AND KOLAČKOV.

1. Batizovce (Poprad district), yard of the Roman Catholic Church of All Saints, excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages (13th–15th centuries), Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation in Batizovce (Poprad district), at the site of the Yard of the Roman Catholic Church of All Saints, brought positive results (Fig. 70–72). North of the nave, a masonry feature (wall 1) was uncovered; its function and design are disputable. The feature was severely damaged by older (1965) as well as recent excavations which did not document it in detail or record it (2013). The extension, mostly preserved in a negative, had considerably shallow foundations and was built of irregular pebbles of various sizes (joined with mortar mixed with

clay?). This might have been the cause of its instability and later demise. The above described structure, which might have had a light above-ground construction made of wood, is not recorded in canonical visitations. Thus, we do not suppose that it was a regular chapel added to the western wall of the sacristy and the northwestern part of the nave. This building is divided into two rooms by a partition wall; older investigations of the nave and sacristy walls might have recognized the potentially original entrance portals of the studied extension (unless it was entered from the outside). Function of the masonry with a square groundplan behind the northwestern edge of the extension (wall 2) is questionable as well as the supposed association with the extension in question. If there was any association, we can assume that an analogous wall was also standing at the northwestern corner of the sacristy and it was destroyed by drainage furrows. If so, they could be pliths for supporting pillars in the open part of the shed with a kind of a corridor which was attached to the investigated extension. If wall 2 was a solo structure, it might have been a plinth for a cross as a symbol of the cemetery. The excavation also uncovered the church cemetery. Excavation of burials in trenches 1 and 3 showed that older burials (late medieval-postmedieval?) respect each other. The dead were buried in wooden coffins joined with nails, with W – E orientation. Only younger burials – one of them (burial 11) with a coin from the 18th century – were N – S oriented. In all three cases (burials 10–12), children were buried in small coffins. In superposition below burial 11, a burial of an adult man with a rosary of glass and organic beads wrapped around his wrists was deposited in a wooden coffin. Apart from iron nails, the above mentioned rosary and a coin button, there were no other grave goods. However, in the backfill layers, rare postmedieval pottery was found, which – with regard to the find context – does not contribute to chronological classification of most burials with W – E orientation. In the backfill of burial 12, two tin buttons, probably associated with the dead, were discovered. Remains of the adult individual from burial 8 is also noteworthy. He was buried in a coat quilted with metal threads (garment decoration); on his chest, a small fragment of a disintegrated box – possibly for a relic – was found. One burial from trench 1 (no. 5) was oriented in the opposite direction and slightly crouched on the left side. Nevertheless, it respects the row of the burials situated north of it. Trench 3 showed that in the Late Postmedieval period, the dead were buried in superposition above older burials; these burials do not respect the W – E orientation – the dead were buried with their feet turned to the church. At the same time, the location of a postmedieval ossuary (from 1965) was documented in trench 1. It consisted of an excavated pit where bones from burials damaged by the excavation and terrain modifications at the church yard were poured. With regard to those modifications, the yard level was lowered. This caused the dead buried in the 17th–18th centuries lie relatively shallowly under the surface. Apart from the numismatic sources, the noteworthy finds included some miniature artifacts, such as an iron sharpener, metal buttons, a decorated knife handle, lead projectiles from firearms, stained glass from Gothic windows. Pottery, the oldest from the second half of the 13th to the first third of the 14th century, is preserved in fragments. Apart from investigation of the character of the local cemetery and the unknown extension on the northern side of the church, the aim of the excavation was to detect assumed find contexts from the Middle – Late La Tène period, reportedly documented by I. Žemba. The current excavation did not obtain a single find from that period, which means that the question of settlement from the Late Iron Age remains open and unanswered.

2. Kolačkov (Stará Lubovňa district), yard of the Church of St. Michael the Archangel, rescue excavation, Middle Ages (13th?, 14th–15th centuries), Postmedieval period (16th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation in the village of Kolačkov (Stará Lubovňa district) was carried out in the exterior part of the Church of St. Michael the Archangel. After the agreement with the Regional Monuments Board in Prešov, trenches were located in places of the assumed course of the original enclosure of the church yard and burials from the church cemetery (Fig. 73: 1). Trenches 1, 3 and 5a, b detected the course of this enclosure; the late medieval or early postmedieval wall (wall 1) was best preserved north of the church and south of the current fence (Fig. 74: 1). South of the detected foundation masonry, remains of two early postmedieval (?) burials with N – S orientation (without grave goods; Fig. 74: 2) were discovered. Trenches 2 and 4 documented remains of postmedieval walls (wall 2 and 3) attached to the church building from the east or south (Fig. 75: 1, 3). We can suppose that their role was to stabilize the waterlogged and disturbed walls of the church. Their dating to the Late Postmedieval period (19th–20th centuries?) relies on the investigated remains of the shallow child burial 4 in trench 4 from the assumed 18th century, which was considerably damaged by this stabilizing/retaining wall. In its upper part, concrete paving was set in the mortar bed along the peripheral wall of the church. At the bottom of this trench, remains of two burials were investigated. The burials were N – S or S – N oriented, probably from the Early Postmedieval period. Trenches 3 and 5 (a, b) showed that the socialist fence of the church yard fully respected the foundation of the original enclosure wall and caused its severe destruction. All burials are most probably from the Postmedieval

period, as suggested by their orientation, as most burials in the Middle Ages were W – E oriented. The obtained finds are indistinct and are represented by sherds and miniature metal artifacts from the 17th to the first half of the 20th centuries (Fig. 73: 2–5). The oldest pottery fragments come from the 14th century and are in accordance with the beginning of construction of the church. Survey of the drainage works along the church foundations was carried out after the excavation was reported and foil was installed by the constructor. No artifacts were obtained from the uncovered construction pits and no find contexts were documented.

VÝSKUM NA POVSTALECKEJ ULICI PRI KOSTOLE NANEBOVZATIA PANNY MÁRIE V LUBICI⁴¹

Marián S o j á k – Peter F e c k o

L u b i c a (okr. Kežmarok), Povstalecká ulica, predstihový/záchranný výskum, stredovek (14.–15. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Medzi významné stredoveké lokality v obci Lubica patrí farský Kostol Nanebovzatia Panny Márie, ktorý bol postavený v druhej polovici 13. stor., údajne v blízkosti kláštora stredovekého pôvodu. Ide o dvojloďový kostol s polygonálnym presbytériom, severnou sakristiou a predstavanou západnou vežou, situovaný na návrší, v areáli vymedzenom historickým ohradným múrom (*Súpis* 1968, 252). Archeologický výskum v ňom dosiaľ nebol realizovaný. Je však žiaduci, už len vzhľadom k tomu, že podľa niektorých odborníkov mohol byť pôvodný neskororománsky kostol podstatne menší ako súčasná stavba a pri ranogotickej prestavbe bola predĺžená loď a pristavané kvadratické presbytérium. Tento poznatok azda naznačuje nesystematické georadarové meranie v uličke medzi lavicami v hlavnej lodi (uskutočnené M. Terrayom v roku 2019), ktoré nevylučuje prítomnosť starších základových murív v okolí prvého západného oporného stĺpu (z pôvodného kratšieho kostola?) (*Terray* 2019, 3). Podrobný georadarový prieskum sa však mohol vykonať len na voľnej ploche dlážky svätyne a hlavnej lode pred víťazným oblúkom. V roku 2018 sa skúmalo okolie kostola, na mieste rekonštrukčných prác na prilahlej Povstaleckej ulici, v súvisi s obnovou chodníkov, parkoviska, inštaláciou elektrických stĺpov a prípojok. Výskumom sa doložil zahĺbený objekt oválneho pôdorysu, čiastočne narušený novovekým zásahom (obr. 76: 1). Mal nerovné dno, v strede s oválnou jamou, čiastočne s pieskovcovými kameňmi. Objekt s viacerými vrstvami obsahoval rozmanitý archeologický materiál. Vo výplni sa našlo množstvo medenej trosky, kamenné brúsiky, železné kovania, nožík, zvieracie kosti a črepy, ktoré možno na základe analýzy datovať do posledných dvoch tretín 14.–15. stor. (obr. 76: 2–8). Na základe početnej medenej trosky s obsahom bronzoviny a podľa prepálených vrstiev ho možno interpretovať ako výrobný objekt, druhotne využitý ako odpadová jama. Predpokladáme, že išlo o odlievaciu jamu na výrobu zvona. Vypovedá o tom tiež jeho situovanie v tesnej blízkosti kostola. Na dne jamy zistená priehlbina môže indikovať kanálik na prívod tepla alebo žlab na odstránenie popola. V neposlednom rade o takejto funkcii vypovedá najmä väčší nález medenej trosky, ktorá môže predstavovať zvonovinu, teda druh cínového bronzu so špecifickým pomerom medi a cínu (obr. 76: 9, 10). Hodno poznamenať, že najstarší dochovaný zvon (tzv. Veľký zvon) z Kostola Nanebovzatia Panny Márie pochádza z roku 1475 od Pavla Gaala a Jána Wagnera. Dolný priemer zvona má 148 cm, pričom priemer preskúmaného výrobného objektu je o niečo väčší (200 cm; *Ďurica* 2009; *Flodr* 1983; *Spiritza* 1972, 77 nn.).

Literatúra

Ďurica 2009 – P. Ďurica: *Zvonárstvo – technológia výroby u nás (archeologické doklady)*. Bakalárska práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava 2009.

Ďurica 2013 – P. Ďurica: *Zvonolejárstvo v strednej Európe*. Diplomová práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava 2013.

Flodr 1983 – M. Flodr: *Technologie středověkého zvonářství*. Brno 1983.

Súpis 1968 – *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý K–P*. Bratislava 1968.

Spiritza 1972 – J. Spiritza: *Spišské zvony*. Bratislava 1972.

Terray 2019 – M. Terray: *Správa z georadarového prieskumu a videoinspekcia v Kostole Nanebovzatia Panny Márie v obci Lubica*. Správa z georadarového prieskumu. Dokumentácia AÚ SAV, Košice 2019.

⁴¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0124/20.

THE EXCAVATION AT POVSTALECKÁ ULICA STREET NEAR THE CHURCH OF THE ASSUMPTION OF THE VIRGIN MARY IN LUBICA. Lubica (Kežmarok district), Povstalecká ulica street, development-led/rescue excavation, Middle Ages (14th–15th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2018, the vicinity of the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Lubica was investigated in association with the reconstruction works in the adjacent Povstalecká ulica street. The works included renovation of pavements and the car park, installation of pylons and connections. A sunken feature with an oval groundplan, which was partly disturbed by a recent interference, was studied. It had uneven bottom with an oval pit in the centre. The bottom was partly paved with sandstone. The feature with several layers contained various archaeological material (Fig. 76). The fill contained a large amount of copper slag, whetstones, iron fittings, a knife, animal bones and sherds, whose analysis pointed to the period of the 14th and 15th century. On the basis of the frequent copper slag containing bronze and according to the burned layers, the feature can be interpreted as a production feature secondarily used as a refuse pit. We suppose that it was a casting pit for a bell. It is also suggested by its location near the church. The depression found at the bottom of the pit might indicate a heat conducting channel or a furrow for removal of ashes. The last but not least, such function is suggested mainly by the amount of the discovered copper slag, which could be bell metal, i. e. type of tin bronze with a specific proportion of copper and tin.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOSTOLA SV. MIKULÁŠA V BRATISLAVE-PODUNAJSKÝCH BISKUPICIACH

Petra Šimončíčová Koošová

Bratislava, časť Podunajské Biskupice (okr. Bratislava II), NKP Kostol sv. Mikuláša (č. ÚZPF 342), parc. č. 1/1, archeologický výskum, stredovek, novovek (11.–20. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

V rámci obnovy Kostola sv. Mikuláša v Bratislave-Podunajských Biskupiciach prebehol v rokoch 2015, 2016 a 2018 archeologický výskum (obr. 77: 1), ktorého hlavným cieľom bolo zachytiť starší stavebný vývoj sledovanej sakrálnej architektúry. Celkovo bolo vytýčených sedem lokálnych sond zameraných na priestor presbytéria a sakristie kostola, ako aj v exteriéri, v dotyku so sakristiou. Okrem toho bol terén zároveň sledovaný v rámci kompletnej výmeny dlažby v kostole. Výsledky výskumu už boli čiastkovo publikované (Šimončíčová Koošová a i. 2019; Šimončíčová Koošová/Murín 2022).

Primárnym cieľom archeologického výskumu presbytéria v roku 2015 (sondy S1/15, S2/15) bolo identifikovať najstaršiu stavebnú fázu kostola, pričom pri lokalizácii sond sa vychádzalo z hypotéz stavebno-historického výskumu. Zachytili sme horizontálnu stratigrafiu minimálne piatich stredovekých podláh (liate maltové s rôznou štruktúrou), ďalšej pravdepodobne z prelomu stredoveku a novoveku a dve úpravy podláh z 20. stor. V priebehu nasledujúcich výskumných sezón sme horizontálnu stratigrafiu dopĺňali a spresňovali. V sezóne 2015 boli identifikované štyri objekty (ako objekt 2/15 bola označená mladšia románska dlážka). Objekt 1/15 interpretujeme ako základ bočného oltára. Po prvý raz sa spomína v roku 1634 a podľa archívnych správ (1755, 1756) bol umiestnený vo svätyni na epištolovej strane (Botek a i. 2015, 55–57). Objekt 1/15 a 4/15 boli lokalizované nad sebou. Z nálezovej situácie nie je celkom jasné, či išlo o ten istý objekt. Nález mince (1 grajciar, Rakúsko-Uhorsko, 1860) zo zásypu objektu 1/15, medzi dlážkami 2 a 3, spresnil obdobie zániku (preloženia) oltára. Funkciu objektu 3/15, výkop značných rozmerov s premiešaným zásypom, sme neboli schopní interpretovať. Počas výskumu sa nenašiel takmer žiadny chronologicky citlivý materiál, ktorý by nám umožnil datovať jednotlivé dlážky a objekty. Najstaršie nálezy (tuhová keramika a esovitá záušnica; 11.–12. stor.) sa našli v sekundárnych polohách (zásyp objektu 3/15), preto nebolo možné prostredníctvom nich spresniť datovanie odkrytých situácií. Podľa chronológie pohrebísk 10.–11. stor., ktorú vypracoval G. Fusek (2012a) na základe výskumu v lokalite Nitra-Šindolka, možno záušnicu (obr. 77: 2a) z Podunajských Biskupíc zaradiť k typu 11 spadajúcemu do staršieho stupňa belobrdskej kultúry, do druhého horizontu (Fusek 2012a, 99, 110). Podľa inej publikovanej chronológie spomínaného autora ju radíme ku typu B (Fusek 2012b, 808). Na základe analógií a uvedených chronológií sme datovali esovitú záušnicu z Podunajských Biskupíc na prelom 10.–11. stor., evidovanú do prvej polovice 11. stor. (Šimončíčová Koošová a i. 2019, 756–759), čo nám umožnilo predpokladať pochovávanie v tejto polohe už od začiatku 11. stor.

Keďže archeologický výskum v roku 2015 nezachytil žiadne murivo, pristúpili sme k realizácii prvého geofyzikálneho prieskumu na lokalite (Šimončíčová Koošová/Murín 2022), ktorý sa zamerával na presbytérium

kostola a sakristiu. Problémom nielen v rámci geofyzikálneho výskumu boli všadeprítomné rozvody a kovové výstuže betónových podláh, ktoré zužovali plochu vhodnú na realizáciu akéhokoľvek výskumu. Výsledky geofyziky sme overovali archeologicky v roku 2016.

Reštaurátorské práce v presbytériu v roku 2016 boli spojené s rozobratím hlavného oltára, pod ktorým chýbali vrstvy betónových podláh z 20. stor., čím bol uvoľnený priestor pre archeologický výskum v interiéri kostola. Vytýčená sonda (S3/16) nepriniesla výsledky očakávané z geofyzikálneho prieskumu, preto sme otvorili ďalšiu (S4/16) v exteriéri. Tu sa podarilo identifikovať dva horizonty cintorína – starší zo záveru 10.–12. stor. a mladší z obdobia novoveku (17.–18. stor.).

Sondáž pod hlavným Oltárom sv. Mikuláša (S3/16) priniesla informácie ohľadom jeho starších foriem. Stál na rovnakom mieste od gotiky po súčasnosť. Zároveň sme spresnili prehľad úprav podláh v presbytériu. Najstarší zachytený horizont v rámci celého archeologického výskumu v Kostole sv. Mikuláša v Podunajských Biskupiciach predstavuje podlaha 8 (S3/16) a pozostatky cintorína (S4/16). Spomínaná podlaha mala charakter svetlosivej veľmi jemnozrnej maltovej vrstvy, ktorá bola zvrchu prekrytá tmavohnedou hlinitou vrstvou s vysokým podielom veľkých kostí v sekundárnych polohách (vrstva porušeného cintorína). Ide o relikť súčasný alebo mladší ako cintorín (zachytený v exteriéri), ktorý je zároveň starší ako staršia románska úroveň existujúceho presbytéria. Preto datujeme podlahu 8 rámcovo do 11. až prvej polovice 12. stor. Vyššie zachytené podlahy/pochôdzne nivelety (1–7; S3/16) súvisia už s výstavbou a existenciou presbytéria v súčasnom rozsahu. Sú datované od prvej polovice 12. do začiatku 20. stor. Objekt 6/16 zaberá takmer celú plochu S3/16 a v pôdoryse mal tvar obdĺžnika. Po okrajoch bol ohraničený opracovanými kameňmi. Jeho výplň tvoril zásyp z lomového kameňa, zlomkov prstoviek a fragmentov sivobielej hrubozrnej vápenej malty. Interpretujeme ho ako základ gotického oltára. Na jeho južnom nároží boli rozpoznateľné dva stupne schodiska, pričom vrchný z nich mal zachovanú omietku. Možno ho spojiť s mladšou gotickou prestavbou presbytéria – 6. vývojovou etapou výstavby kostola, v 20.–30. rokoch 14. stor. Existenciu tohto objektu zvrchu uzavrelo položenie barokovej podlahy v závere 18. stor., evidované úpravy presbytéria v prvej polovici 18. stor. O gotickej podobe hlavného oltára nemáme zmienky v prameňoch. Až v roku 1634 sa uvádza, že hlavný Oltár sv. Mikuláša je „obyčajnou prácou“, no v roku 1673 bol označený už ako „význačný“. V roku 1714 boli oltáre v kostole poškodené a v 1731 došlo k ich opätovnému vysväteniu (*Botek a i. 2016*, 175, 176). Dokladom tejto úpravy a zmien vo vzhľade hlavného oltára by mohol byť objekt 7/16, ktorý interpretujeme ako súčasť jeho konštrukcie – kolová jama pre podporný stĺp. Na dne objektu sa našiel duarius Leopolda II. z roku 1696, čím sa datovanie potvrdilo. V roku 1779–1782 došlo k výstavbe oratória kardinála Batthyányho (*Botek a i. 2016*, 177). Pri nej boli použité tehly so značkami *PIB*, aké si kardinál Iosephus Batthyány objednával aj pri výstavbe svojho letného sídla v neďalekom Lieskovci (1780) (*Nagy/Nagyová 2015*, 191). Podlahu 2 (tehlová so značkami *PIB*; S3/16) spájame s prestavbou kostola v závere 18. stor. V tom čase mohol byť barokový oltár opäť nejakým spôsobom upravený – prestavaný. Do telesa základu pôvodného gotického oltára bol v rámci úprav presbytéria súvisiacich s položením podlahy zapustený objekt 5/16 (menšia kapsa vymurovaná z tehál pod nadzemnou časťou oltára).

Priestor neporušeného cintorína sme skúmali len v exteriéri kostola (sedem hrobov). Situácia v sonde S4/16 nebola vhodná na vytvorenie detailnejšej chronológie pochovávaní, ktorá by odzrkadľovala aj stavebný vývoj kostola. Starší horizont (hroby č. 2/16, 2a/16, 3/16, 4/16, 5/16 a 6/16) datujeme na základe nálezov esovitej záušnice (obr. 77: 2b) z cintorínovej vrstvy tesne nad hrobom 2/16. Tým sa potvrdila hypotéza vyslovená v roku 2015 na základe nálezov prvej esovitej záušnice. Podľa výsledkov vyššie spomínanej analýzy z pohrebiska v lokalite Nitra-Šindolka by sme záušnicu nájdenú v roku 2016 (obr. 77: 2b) zaradili do horizontu 3, typ 16, ktorý je datovaný vďaka nálezom mincí prvých Arpádovcov do obdobia okolo polovice 11. stor. (*Fusek 2012a*, 99, 100). Vrstvu staršieho cintorína pri Kostole sv. Mikuláša zvrchu uzatvára podlaha 9 (skôr exteriérová niveleta) – pozostatok po stavebnej činnosti súvisiacej s prestavbou presbytéria, ktorá je predbežne datovaná do 12. stor. V žiadnom z hrobov sa nenašli hrobové prílohy, čiže ich príslušnosť k staršiemu horizontu bola určená výlučne na základe homogénosti a charakteru cintorínovej vrstvy (výrazná tmavohnedá ílová vrstva obsahujúca väčšie zlomky kostí), do ktorej boli hroby zapustené. Z hnedej ílovo-hlinitej vrstvy nad úrovňou podlahy 9 pochádza nález dobového falza dolnorakúskeho fenigu Albrechta II. (1330–1358) razeného v meste Enns⁴². Na základe nálezových súvislostí datujeme podlahu 9 do 12. stor. Porušil ju až výkop jamy pre hrob 1/16, ktorý spadá do záverečného horizontu pochovávaní v okolí Kostola sv. Mikuláša (17.–18. stor.). Jeho rámcové datovanie je možné na základe hrobových nálezov – osobnej výbavy zosnulého (súčasti obuvi, medailón a perličky z ruženca). Okrem nich sa našli v hrobe kovania a klince z truhly.

⁴² Určil M. Budaj (SNM – Historické múzeum v Bratislave).

Zo sondy S4/16 boli odobraté vzorky z geologických vrstiev, ktoré vyhodnotil P. Pišút. Konštatoval, že bola odkrytá časť pôdneho profilu pôvodnej aluviálnej pôdy prekrytej mladšími antropickými navážkami. Koncom roka 2016 prebehli GPR merania, ktoré zachytili ďalšie miesta s anomáliami potenciálneho archeologického významu.

Doposiaľ posledná výskumná sezóna bola zrealizovaná v roku 2018. Archeologický výskum sa zaoberal tromi priestormi v rámci Kostola sv. Mikuláša – presbytériom, sakristiou a pôvodným trojloďím. V prvých dvoch boli vytýčené sondy, pri ktorých sme dosiahli hĺbku podlažia (S5/18) evidentne so zámerom sledovať štruktúry základových murív (S6/18, S7/18, S7/18a, ZS14/18). V ostatných priestoroch bol vykonávaný dohľad pri výmene dlažby, pričom stavebná hĺbka určovala úroveň sledovaných archeologických výkopov. Boli ukončené nad úrovňou gotických podláh. Exteriér v zmysle pôvodného stredovekého trojloďového kostola sme skúmali v prístavbách z 20. stor.

Aj výskum v roku 2018 doplnil horizontálnu stratigrafiu podláh zachytenú v predošlých sezónach. V sonde S5/18 bolo identifikovaných celkovo päť niveliet podláh (od úrovne opukovej dlažby, cez tehlovú zo štvorcových dlaždíc zo 16. stor. po niekoľko stredovekých liatych maltových). Pred položením novej dlažby v presbytériu došlo k zníženiu terénu približne po úroveň dlažby zo 16. stor. Po okrajoch bola odkrytá kompaktná tehlová podlaha zo štvorcových dlaždíc. Priestor medzi pásmi zo štvorcov vyplňalo maltové lôžko s odtlačkami po šesťuholníkových dlaždiciach a pod ním sa našlo staršie maltové lôžko s odtlačkami obdĺžnikovými tehál (miestami zachované aj celé kusy). V sakristii bola počas výmeny podlahy odstránená betónová vrstva s rozvodmi kúrenia. V priestore vstupu z presbytéria do sakristie bola zachytená podlaha z obdĺžnikovými tehál, v ostatnej časti sakristie sa zachovalo len maltové lôžko s ich odtlačkami. Pri juhozápadnej stene (S7/18, S7/18a) bol viditeľný otvor v podlahe s dnom upraveným tehľami. Jeho funkciu sme nezistili. V sonde S6/18 sme zdokumentovali torzo bielej liatej maltovej podlahy, ktorú sme v inej časti sakristie nezachytili. Druhou výraznou niveletou v S6/18 bola uľahlá vrstva hnedej hliny, ktorá pokrývala rozšírený základ juhovýchodnej steny sakristie. Interpretujeme ju ako pochôdznu úroveň pred výstavbou sakristie. Podobná situácia bola zdokumentovaná v S7/18a, kde bola v malom rozsahu odkrytá aj najnižšia maltová vrstva, ktorá mohla predstavovať podlahou (?) bližšie neidentifikovaného priestoru. V rámci trojloďia boli zdokumentované dve pochôdzne nivelety – stredoveká, maltová liata podlaha (pri severnom bočnom oltári) a mladšia, renesančná z tehlových štvorcov.

Okrem pochôdznych niveliet sa podarilo čiastočne zodpovedať otázky stavebného vývoja kostola. Sondy S6/18 a S7/18 odkryli rozšírený základ juhovýchodnej steny sakristie. Ide o neštandardne stojace murivo, o ktorom architektonicko-historický výskum už v roku 2015 predpokladal, že do seba poňalo starší objekt. Podľa nášho názoru, na základe archeologických zistení, bol postavený do už existujúcej vrstvy staršieho cintorína. Išlo o mohutné murivo z lomového kameňa, ktoré bolo spájané pevnou bielou vápennou maltou. Zatiaľ ho pokladáme za najstaršie zachytené v rámci kostola (cca druhá polovica 11. stor.). Jeho priebeh máme zdokumentovaný pod severozápadnou stenou presbytéria až po prvý oporný pilier (S4/16), kde sa stáča smerom na sever (pod uvedený pilier). Jeho ukončenie zatiaľ odkryté nebolo. Na západnej strane (S7/18) nebolo murivo previazané ani s juhozápadnou stenou sakristie, ani s murivom triumfálneho oblúka (S1–S2/15). Žiadna z odkrytých pochôdznych niveliet k nemu priamo nedosadá. Na základe súčasného stavu výskumu nie je možné sa vyjadriť k pôdorysu stavby, ku ktorej murivo s rozšíreným základom patrilo.

V presbytériu a v sakristii (S5/18, S6/18, S7/18) bolo zachytené cca 100 cm široké murivo (objekt 11/18 – jeho severovýchodná stena, severné nárožie a severozápadná stena), ktoré identifikoval geofyzikálny prieskum v júli 2017. Podľa výsledkov geofyziky by malo murivo v presbytériu kostola pokračovať smerom na juhovýchod približne do stredu svätyne, kde sa stráca. V rámci archeologicky sledovaných murív malo jedinečnú štruktúru – do hrubej vrstvy sivej štrkovitej malty boli osadené lomové kamene. Objekt 11/18 prerušil staršie murivo pod juhovýchodnou stenou sakristie (S5/18, S6/18) a hroby 3/16 a 4/16 (S4/16). Zároveň ho prekryla podlaha 4 (S5/18), ktorá je asi prvou položenou v úplnom rozsahu existujúceho presbytéria. Výstavba svätyne je datovaná do druhej polovice 13. stor. Preto je zatiaľ možné klásť existenciu objektu 11/18 do 12. stor.

Počas výskumu v roku 2018 sme zachytili celkovo tri objekty (objekt 9/18–11/18). Objekt 9/18 (S5/18) predstavoval mierne vyvýšený stupeň, ktorý mohol zjednodušovať prístup k pastofóriu. Rovnako schodovito bola riešená aj juhovýchodná strana presbytéria. Počas rozoberania jeho výplne bola na rozhraní schodu (podlaha 2) a základu (objekt 9/18) zachytená valcová kolová jama (objekt 10/18; S5/18). Jej okraje boli spevnené svetlosivou liatou maltou s vyšším obsahom riečného štrku. Interpretácia jej funkcie zostáva zatiaľ nejasná. Okrem spomínaných objektov sa v rámci výskumnej sezóny 2018 našli

aj ďalšie pozostatky po drobnej architektúre – kamenný schod pred hlavným oltárom, kamenný prah pri vstupe z presbytéria do sakristie a základ bočného oltára v severnej lodi (jeho vznik je datovaný vienským féniom Fridricha V. (po roku 1457) a zánik položením tehlovej podlahy v polovici 16. stor.), päťky štyroch sekundárne osadených stĺpov v lodi kostola a základ ďalšieho stĺpu s kruhovým prierezom pod dnešnou emporou. V južnej novodobej prístavbe kostola bol odkrytý pôdorys nadzemnej časti pohrebnej kaplnky rodiny Ormosdy (bola postavená v roku 1794), ktorej suterén je dnes opäť prístupný schodiskom. Druhá zasypaná krypta sa našla v severozápadnom rohu pôvodného stredovekého kostola, k jej výskumu sme však nepristúpili. V priestore severnej novodobej prístavby bol zachytený tehlový základ severnej predsieni. Do jej muriva boli zakomponované dva oporné piliere, z ktorých sme odkryli kamenné päťky.

Literatúra

- Botek a i. 2015* – A. Botek/R. Erdélyi/P. Pauliny/B. Vachová: *Rímskokatolícky Kostol sv. Mikuláša v Podunajských Biskupiciach – Presbytérium*. Architektonicko-historický výskum a návrh obnovy – I. etapa. Bratislava 2015.
- Botek a i. 2016* – A. Botek/R. Erdélyi/P. Pauliny/B. Vachová: *Rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša v Podunajských Biskupiciach*. Architektonicko-historický výskum a návrh obnovy. Bratislava 2016.
- Fusek 2012a* – G. Fusek: Chronologische Fragen der Nitraer Gräberfelder des 10.–11. Jahrhunderts: das Fallbeispiel Nitra-Šindolka. In: T. Bendeguz (Hrsg.): *Die Archäologie der frühen Ungarn. Chronologie, Technologie und Methodik, RGZM – Tagungen*. Band 17. Mainz 2012, 89–112.
- Fusek 2012b* – G. Fusek: Beitrag zur Typologie der S-förmigen Schlafenringe. In: T. Vida (Ed.): *Thesaurus Avarorum – Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére*. Budapest 2012, 803–812.
- Nagy/Nagyová 2015* – P. Nagy/D. Nagyová: *Register tehliarskych značiek na Slovensku*. Zborník SNM Archeológia, Supplementum 10. Bratislava 2015.
- Šimončíčová Koošová a i. 2019* – P. Šimončíčová Koošová/P. Pauliny/ R. Erdélyi/B. Vachová/A. Botek/D. Pivko/I. Murín: Lokalizácia najstaršieho sakrálneho priestoru v Kostole sv. Mikuláša v Bratislave-Podunajských Biskupiciach (výsledky archeologického výskumu). *Archaeologia historica* 44/2, 2019, 749–773.
- Šimončíčová Koošová/Murín 2022* – P. Šimončíčová Koošová/I. Murín: Kostol sv. Mikuláša v Podunajských Biskupiciach. Archeologický výskum a výsledky georadarových meraní. In: P. Pauliny (ed.): *Kostol sv. Mikuláša v Podunajských Biskupiciach v Bratislave vo svetle nových výskumov*. Bratislava 2022.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CHURCH OF ST. NICHOLAS IN BRATISLAVA-PODUNAJSKÉ BISKUPICE. Bratislava-Podunajské Biskupice (Bratislava II district), NCM Church of St. Nicholas (CLM no. 342), plot no. 1/1, archaeological excavation, Middle Ages, Postmedieval period (11th–20th centuries). Finds currently deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic.

In 2015–2018, an archaeological excavation was carried out at the Church of St. Nicholas in Bratislava-Podunajské Biskupice. Its aim was to detect individual construction phases and identify the oldest sacral building in the investigated area. Simultaneously, an architectonic-historical and restoration investigations were carried out. Their results complemented the interpretation of the archaeological findings. The assumption of existence of the first sacral building at the locality of the Church of St. Nicholas follows exclusively from the conclusions of the archaeological excavation. It is associated with the detected cemetery dated to the turn of the 10th and 11th centuries on the basis of finds of S-shaped lock rings (Fig. 77: 2a, 2b). Floor 8 (trench S4/16) might have been part of the assumed church probably standing in superposition with today's presbytery (approx. 11th century). The second construction phase is represented by the widened foundations under the northwestern wall of the presbytery. Its groundplan is unclear and it is roughly dated to the 11th century (?). The following construction – three naves (second half of the 12th century), constructional adaptations associated with feature 11/18 (12th century), the polygonal presbytery (final 13th – early 14th century), sacristy (vaulted in the mid-14th century) and truss above the whole church (1492) copied the currently visible size of the church.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V LEVOČI NA NOVOVESKEJ CESTE

Kamil Š v a ň a

Levoča (okr. Levoča), poloha Novoveská cesta, sídlisko, vojenské cvičisko, záchranný výskum, neskorá doba bronzová, doba halštatská, vrcholný stredovek, novovek (20. stor.). Uloženie nálezu: Podtatranské múzeum v Poprade.

V mesiacoch júl až október roku 2018 realizovalo Podtatranské múzeum v Poprade záchranný výskum vyvolaný výstavbou haly v priemyselnom parku na polohe Novoveská cesta. Poloha sa v lite-

ratúre uvádza tiež ako Vojenské cvičisko (obr. 78: 1). Plocha plánovanej stavby sa stavebnými mechanizmami zbavila ornice, ktorej mocnosť dosahovala 25–40 cm. Nad úrovňou kvartérneho pokryvu lokality tvoreného sprašou, svahovinami a sutinami sa miestami nachádzala tenká, od ornice len zle odlišiteľná kultúrna vrstva s nálezmi. Na ploche sa celkovo identifikovalo 58 objektov (obr. 78: 2). Dve hlavné skupiny tvorili sídliskové objekty z konca doby bronzovej a doby halštatskej a objekty vojenského cvičiska z medzivojnového obdobia. Ako objekt 19 sa označila spodná časť vrcholnostredovekej nádoby zahĺbená do podlažia. Zberom sa z plochy získal ďalší stredoveký a ranonovoveký materiál, ktorý sa sem dostal v súvislosti s poľnohospodárskou aktivitou. Objekt 7 predstavoval bioturbáciu, ktorú sekundárne zaplnil sídliskový materiál.

Sídliskové objekty sa predbežne datovali na koniec doby bronzovej a do doby halštatskej (stupne HB3–HC/HC2). Výskumom sa neodkryla žiadna obytná stavba. Odkryté objekty predstavovali zemníky, ohniská a jednoduché, pravdepodobne metalurgické pece (obr. 79; 83). Plytký objekt 4 s náznakmi plytkých kolových jám možno slúžil na spracovanie alebo zrenie hliny zo susedných zemníkov. Jama označená ako objekt 28 sa pôvodne nachádzala uprostred stavby pravouhlého pôdorysu s kolovou konštrukciou. Túto konštrukciu dosvedčuje jedenásť zachytených kolových jám, popri ktorých sa na úrovni podlažia črtali zvyšky odvodňovacích žlabov. V jame sa našli zvyšky tzv. kusovej piecky z hliny, čo vytvára predpoklad, že sa výskumom odkryli zvyšky remeselnej dielne súvisiacej so spracovaním kovu. Charakter objektov nasvedčuje, že sa výskumom odkryla časť výrobného areálu.

Nálezový materiál tvorili predovšetkým črepy, mazanica a kúsky trosky (obr. 80; 81). Keramický materiál predstavovali predovšetkým zlomky hrubostennej kuchynskej keramiky (obr. 80: 1, 2, 5, 8), tenkostenný riad (obr. 80: 4, 7; 81: 7, 9; 82) sa vyskytoval len ojedinele. Vo výzdobe sú zastúpené predovšetkým pretláčané a presekávané lišty, plastické výčnelky, vrypy a ryhy, vyskytovalo sa tiež pretláčanie stien nádob (obr. 80: 10–12; 81: 2–8; 82: 1, 2, 4). Keramika bola formovaná v ruke. Súbor je svojím charakterom najbližší produkcii lužickej kultúry, respektíve jej oravskej skupiny.

K drobným predmetom patrili okrem spomínaných zvyškov kusovej piecky aj dva kusy štiepanej industrie (juhopoľsko-podkrakovský pazúrik), otlkač, zlomok brúsika (obr. 80: 6), časť bridlicovej platne (snáď zvyšok tretej podlažky) a žiarom poškodený bronzový nôž. Osteologický materiál sa vyskytoval len ojedinele a v zlomkovitom stave. V jednom prípade sa určil prežúvací zub mladého jedinca turovitej zveri.

Odkryté sídlisko by mohlo súvisieť s identifikovaným osídlením na vyšinnej opevnenej polohe Burg (Karabinoš/Lukáč 2009, 109, 110).

Objekty vojenského cvičiska sa identifikovali ako zvyšky prekážok, jednoduché ohniská (v jednom prípade so zvyškami plechovky) a zákopy vykopaného do pravekého zemníka (obr. 78: 2). Popri militáriách v podobe nábojnice, zvyškov ostnatého drôtu a zlomkov neskoronovovekej keramiky sa výskumom získali dve mince z obdobia prvej ČSR.

Literatúra

Karabinoš/Lukáč 2009 – A. Karabinoš/G. Lukáč: Nové nálezy z Levoče. AVANS 2006, 109–110.

RESCUE EXCAVATIONS IN LEVOČA, SITE NOVOVESKÁ CESTA. Levoča, (dist. Levoča), Novoveská cesta site, settlement, military training ground, rescue excavation, Late Bronze Age, Hallstatt period, High Medieval period, Postmedieval period (20th century). Deposition of finds: Podtatranské múzeum museum in Poprad. Rescue excavation at site Levoča, Novoveská Cesta was undertaken in 2018. 58 features were overall identified in the excavated area. Finds from the Final Bronze Age/Hallstatt period (Ha B3–Ha C/Ha C2) and features attributed to the military training ground from interwar period were most numerous. Beside that feature 19 was identified as lower part of High Medieval period vessel (pot with wavy decoration) which was dug in subsoil. Fragments of Medieval and Early Modern period pottery were also acquired as stray finds. Excavated Final Bronze Age/Hallstatt period features were mostly identified as borrow pits for excavation of loess, fireplaces and simple furnaces. Of note is feature 28, an oval pit in which remains of clay bloomery were found. Eleven postholes situated around the pit attest to a construction of a workshop with rectangular ground plan. Finds from this settlement consist mostly of pottery fragments, daub and slag. Small finds include chipped stone industry, whetstone, grinding stone and bronze knife. Pottery shows affinity with Lusatian culture and Orava group of the Hallstatt period. As for features of interwar military training ground they were identified as remnants of simple obstacles and fireplaces. In one case trench was dug into a large borrow pit. Finds from this period include barbed wire, pottery sherds, bullet casing included and two interwar coins.

Translated by the author

PREDSTIHOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V HISTORICKOM CENTRE TRNAVY⁴³

Terézia V a n g Ľ o v á

Trnava (okr. Trnava), Ulice Hviezdoslavova a Hornopotočná, parc. č. 254, 260, 261, 263, predstihový archeologický výskum, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Prvú sezónu predstihového archeologického výskumu v historickom centre Trnavy, na parc. č. 254, 260, 261 a 263 (medzi ulicami Hornopotočná a Hviezdoslavova; obr. 84: 1) realizovali pracovníci AÚ SAV v dňoch 11. 6. až 29. 11. 2018. Výskum bol vyvolaný plánovanou výstavbou polyfunkčnej budovy s podzemným parkoviskom („Polyfunkčný súbor Hviezdoslavova-Hornopotočná“).

Prvá etapa výskumu spočívala v sondáži plochy, ktorá mala určiť, aké silné sú recentné vrstvy a navážky z 19. a 20. stor. Boli vytýčené štyri zisťovacie sondy (obr. 84: 2):

Sonda 1 – bola umiestnená v severnej časti parc. č. 254. Bola hlboká 175–190 cm. Na dne bola zachytená spodná hranica navážky. V západnom rohu sondy bola odkrytá časť muriva.

Sonda 2 – bola umiestnená na parc. č. 261. Kvôli pivnici sonda nepokračovala až k dochovanej časti meštianskeho domu. V najhlbšej, západnej, časti bola hlboká 240 cm. V západnom aj východnom profile boli zachytené zvyšky murív. V západnej časti sondy sa našli pozostatky zuhoľnatej drevenej konštrukcie – bola dosiahnutá úroveň stredovekého terénu.

Sonda 3 – bola umiestnená na parc. č. 260. V západnom profile bolo čiastočne odkryté murivo s klenbou. V južnom profile, približne v hĺbke 80 cm bola zachytená vrstva štrku – pravdepodobne pochôdzna vrstva.

Sonda 4 – bola umiestnená na pomedzí parc. č. 261 a 262. Bola hlboká 190–210 cm. Pri západnom okraji sondy bola odkrytá časť muriva.

V druhej etape malo dôjsť k plošnému odkryvu. Než bola úroveň na celej ploche strojovo znížená o navážky z 19. a 20. stor., bola strojom odstránená vrstva navážok na úroveň základových murív zbúranej časti meštianskeho domu medzi sondami 3 a 4. Jednotlivé murivá boli označené ako murivo A–D. Medzi murivami B a C boli odkryté priečky. Výplň z jednotlivých „miestností“ bola vyberaná ručne. Priestor medzi murivami A a B a murivami C a D bol tiež znižovaný ručne (po mechanických vrstvách), keďže tu neboli žiadne priečky – šlo o priestor mimo domu – boli rozdelené na menšie sektory (S 1–S 4), medzi ktorými boli nechané kontrolné bloky.

V juhozápadnom rohu medzi murivami A a B bol pri strojovom znižovaní porušený objekt 1. Výplň tvorila sivohnedá až sivočierna kompaktná hlina s početnými nálezmi celých nádob. Ako objekt 2 bol označený pôdorys s drevenými stenami, odkrytý na severnom okraji základového muriva zbúranej budovy. Objekt 3 bol zachytený vo východnom profile medzi murivami B a C. V južnej časti východného profilu sondy 3 bola zachytená časť vápennej jamy 1 (objekt 4). V južnej časti západného profilu sondy 3 bola zachytená časť vápennej jamy 2, označená ako objekt 5. Keďže sonda bolo strojovo znížená, nie je jasné, či ide o jednu jamu, alebo dve jamy blízko seba. Severne od muriva A bol zachytený objekt 6 s kruhovým pôdorysom. Vedľa objektu 6 bol zachytený menší oválny pôdorys, označený ako objekt 7. Objekty 2, 6 a 7 neboli počas prvej sezóny preskúmané.

V západnej časti parc. č. 260 bolo odkryté ďalšie murivo, označené ako murivo E. Murivo F priliehalo k severnému okraju muriva B.

THE DEVELOPMENT-LED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE HISTORICAL CENTRE OF TRNAVA. Trnava (Trnava district), Ulice Hviezdoslavova and Hornopotočná streets, plots nos. 254, 260, 261, 263, development-led excavation, Postmedieval period (20th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Two stages were carried out in the course of the first season of the archaeological excavation at plots nos. 253, 254, 260, 261, 263 in the historical centre in Trnava (between Hornopotočná and Hviezdoslavova ulica streets). In first stage, four trenches were excavated (Fig. 84: 2), whose goal was to detect the thickness of the made-up ground from the 19th and 20th centuries. In second stage, machinery removed the made-up ground between trenches 3 and 4 and foundations of the destroyed part of a burgher house were uncovered. Seven features (1–7) were detected in the course of manual trimming.

⁴³ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0146/22.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA TRASE OPTICKEJ TRASY DOLNÝ KUBÍN – NÁMESTOVO⁴⁴

Marek V o j t e ě k – Barbara Z a j a c o v á

Záchranný archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou optickej siete spoločnosti Orange Slovensko. Líniový výkop prebiehal v dĺžke 42,5 km prakticky celým regiónom dolnej Oravy od Dolného Kubína až po Tvrdošín. Aj napriek charakteru líniového výkopu sa podarilo identifikovať dve nové archeologické náleziská na dolnej Orave (obr. 85: 1).

1. M e d z i b r o d i e (okr. Dolný Kubín), poloha Podžiar, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko sa nachádza cca 1 km západne od intravilánu obce pri ústí pravostranného prítoku bezmenného potoka do potoka Pucov. Archeologické objekty boli situované po vrstevnici mierne svahovitého terénu. V profile líniového výkopu sa dokumentovali štyri sídliskové objekty v línii dlhej cca 8 m (obr. 85: 2). Objekty mali lavórovitý profil s priemerom 1–1,4 m a boli zahĺbené 0,35–0,80 m. Steny objektov boli výrazne prepálené. V dvoch prípadoch (objekty 1 a 2) sa na dne jám nachádzali riečne okruhliaky. Výplň jám neobsahovala datovateľný archeologický materiál. Analogické situácie boli preskúmané na sídlisku v Domaňovciach, poloha Dlhé (*Furman/Soják 2008*). Autori výskumu ich dávajú do súvislosti s charakteristickými výrobnými objektami z doby rímskej, ktoré majú zaoblené pravouhlé pôdorysy, výrazne prepálené steny s kameňmi, prípadne uhlíkmi na dne. V našom prípade sa nepodarilo identifikovať ich pôdorysnú dispozíciu, ale ďalšie charakteristiky objektov sú analogické.

2. P u c o v (okr. Dolný Kubín), poloha Luhy, sídlisko, záchranný výskum, doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko sa nachádza severne od intravilánu obce, v blízkosti sútoku bezmenného potoka a potoka Pucov. V polohe Luhy sa podarilo zachytiť pozostatky kultúrnej vrstvy (objektov?), ktoré môžeme na základe nevýrazného keramického materiálu rámcovo zaradiť do obdobia lužickej kultúry. Rozsah sledovaných výkopových prác žiaľ neumožnil presnejšie datovanie a funkčnú charakteristiku archeologických situácií.

Literatúra

Furman/Soják 2008 – M. Furman/M. Soják: Domaňovce vo svetle archeologických výskumov. In: A. Žifčáková a kolektív (ed.): *Z dejín Domaňoviec 1258–2008*. Domaňovce 2008, 15–30.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION ALONG THE ROUTE OF THE OPTICAL LINE DOLNÝ KUBÍN – NÁMESTOVO. The rescue archaeological excavation was initiated by construction of the optical network by Orange Slovakia. It allowed identification of two new archaeological sites.

1. Medzibrodie (Dolný Kubín district), Podžiar site, settlement, rescue excavation, Roman period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the profile of the linear construction pit, four settlement features were documented along an approx. 8 m long line (Fig. 85: 2). Analogous situations had been investigated at the settlement in Domaňovce, Dlhé site (*Furman/Soják 2008*). The authors of the excavation associate them with the typical production features from the Roman period which have rounded rectangular groundplans, distinctly burned walls, stones or charcoals at the bottom.

2. Pucov (Dolný Kubín district), Luhy site, settlement, rescue excavation, Bronze Age. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site is located north of the village area, near the confluence of a no-name stream and the Pucov stream. At the site of Luhy, remains of a cultural layer (features?) were detected, which can be roughly classified in the Lusatian culture period on the basis of indistinct pottery.

⁴⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0124/20.

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY SPOLOČNOSTI PAMARCH V ROKU 2018

Ondrej Ž a á r – Eubica Ž a á r o v á – Róbert Ö l v e c k y

1. B o r o v c e (okr. Piešťany), intravilán, poloha Predné pole, parc. č. 2086/29, sídlisko, záchranný výskum, pravek, neolit/eneolit, doba laténska. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas záchranného archeologického výskumu na stavbe rodinného domu s garážou sa našlo spolu osem zahĺbených objektov, z ktorých šesť objektov obsahovalo praveký materiál a dva boli bez nálezov. Spolu sa našlo 66 archeologických nálezov (60 fragmentov keramiky a šesť fragmentov mazanice), ktoré sú datované do obdobia neolitu/eneolitu, najskôr lengyelskej kultúry (65 artefaktov) a jeden ojedinelý nález datovaný do doby laténskej. Menší počet nálezov pochádza z povrchového zberu na ploche počas zarovnávanía a mierneho znižovania plochy pred hĺbením základov. Ide o nálezy z úplného povrchu, teda z tenkej navážky, ktorá sa nachádzala na ornici a pochádza pravdepodobne z rozplanírovaných hál počas prípravy infraštruktúry a prístupových komunikácií na predmetnej IBV. To signalizuje väčší rozsah pravekej lokality. Objekty datujeme do obdobia lengyelskej kultúry s výnimkou jedného objektu s dvomi malými fragmentmi nevýraznej prepálenej keramiky a veľkým množstvom mazanice v zásype spolu s mierne vyššie sledovateľným horným okrajom v profiloch. Je možné uvažovať o rovnakom časovom horizonte ako ostatné objekty, ale aj o mladšom období praveku (doba laténska?).

2. B r a t i s l a v a, časť R u ž i n o v (okr. Bratislava II), poloha autobusová stanica Mlynské Nivy, mesto, ojedinelé nálezy, záchranný výskum, pravek, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

V rokoch 2017–2018 sa realizoval archeologický výskum pri budovaní novej autobusovej stanice, ktorý prebehol formou archeologického dozoru pri stavebno-zemných prácach. Výskumom sa podarilo zachytiť kamenné základy štyroch stavieb, pôvodne slúžiacich ako cisársko-kráľovské vojenské sklady, ktoré boli postavené na konci 18. stor. Boli to jedny z prvých budov postavených na predmetnom území. Celý komplex budov zanikol do roku 1965 a na mieste skladov sa v roku 1979 začala výstavba autobusovej stanice Mlynské Nivy, ktorá bola otvorená v roku 1983. Prvé vyobrazenie vojenských skladov a v bezprostrednej blízkosti ležiacich menších budov je zachytené na I. vojenskom mapovaní (obr. 86: 1). Vojenské sklady boli dlhé 100 m a podľa fotografie (zdroj: <https://www.facebook.com/BARuzinov/>) vyhotovenej na začiatku 20. stor. mali sedlovú strechu a boli dvojpodlažné (obr. 86: 5). Výskumom sa podarilo identifikovať čelné základové murivá (obr. 87: 1–4). Medzi jednotlivými budovami boli 9 m široké preluky. Náročia boli výrazne zosilnené a krajné múry dosahovali šírku od 80 do 150 cm (obr. 87: 1–6). Medzi západným a východným nárožím sa v čele budovy nachádzali dve oporné základové murivá (zrejme v tvare písmena T). Skúmané základy boli vybudované z lomových kameňov (predovšetkým zo žuly). Miestami boli použité malé fragmenty tehál. Na základoch vojenskému skladu č. 4 (najkrajnejší východný) boli zistené tehly s nápisom CPK, ktoré možno datovať do 17.–18. stor. Podobne možno datovať tehly objavené na základoch vojenského skladu č. 2 s nápisom CCP (Comes Carolus Pálffy). Podľa nálezových situácií možno predpokladať, že nadzemné múry boli vyhotovené z tehál. Všetky múry boli vyhlbené do hlinito-piesčitých fluvialnych vrstiev. Deštruované pozostatky po kamennom základovom múre sa našli aj západne od vojenského skladu č. 1. Pozostatky tejto architektúry s veľkou pravdepodobnosťou patrili menším budovám, ktoré stáli v blízkosti vojenských skladov a boli vybudované približne v rovnakom období (obr. 86: 1). Na začiatku 20. stor. bola východne od vojenských skladov postavená Hubertova kolónia. Hubertove domy tvorilo sedem blokov jednoposchodových domov zostavených do štvorca. Kolónia zanikla do roku 1983. Archeologickým výskumom boli na niekoľkých miestach odhalené aj základy týchto budov (obr. 87: 7, 8). Základy boli vybudované kombináciou lomových kameňov a tehál (šírka 60 cm), pričom kamene prevažovali. Postupné murovanie bolo vyrovnávané radmi tehál (obr. 87: 7). V základových škárach sa nachádzali tehly so značkami Reidner utodai (po roku 1908) a tehly Györgya Heklera a Imreho Rösslera z tehelne v Bratislave-Trnávke, ktoré boli vyrobené v roku 1894.

Počas výskumu boli zistené nasledujúce pedologické a geologické pomery (obr. 86: 2–4). Hornú vrstvu tvorili recentné navážky rôznej hrúbky a na mnohých miestach boli identifikované hlbšie novodobé zásahy. Pod týmito antropogénnymi vrstvami sa nachádzali hlinito-piesčité vrstvy, z ktorých pochádzajú málopočetné archeologické nálezy z praveku, neskorého stredoveku až novoveku (nálezy boli naplavené). Ide predovšetkým o črepový materiál. Pod nimi sa nachádzali nesúdržné a mohutné súvrstvia štrkopieskov, ktoré sú výsledkom aktívnej činnosti Dunaja. Naopak, hlinito piesčité vrstvy sú výsledkom postupného zanášania ramena Dunaja.

3. **D u b o v a n y**, časť **H o r n é D u b o v a n y** (okr. Piešťany), parc. č. 143/1, 143/53, sídlisko, záchranný výskum, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom vykonaným na stavbe „IBV za Karolou“, sa v rámci dohľadu nad výkopmi pre základy rodinného domu a prípojok infraštruktúry našli nálezy z obdobia novoveku datované do 20. stor. Zistilo sa päť zahĺbených objektov, v ktorých sa našlo spolu 24 artefaktov. Objekty sa začistili v rámci výkopov základových rýh a zdokumentovali sa. V objektoch 1 a 2 sa našli fragmenty novovekej keramiky datovanej do 20. stor. V pravdepodobne kvadratickom objekte 3 sa našiel iba jediný fragment zvieracej kosti. Objekt 4 predstavuje recentná jama viditeľná od povrchu stavby. Počas začisťovania objektu sa našlo 14 fragmentov keramiky a zbral sa jeden fragment tehly s časťou kolku, ktorý však nebolo možné identifikovať. Objekt 5 sa črtal ako plytký široký objekt alebo vrstva hlavne na základe bielej stavebnej maltovinovej sutiny pod ornitou, pod ktorou ležala sivá hlina. Nie je isté, či ide o široký veľký a plytký objekt alebo skôr o terénnu vlnu alebo preliačinu, ktorá bola v novoveku nahrubo zarovnaná stavebnou sutinou a prekrytá čistejšou hlinou – dnešnou ornitou, ako to naznačuje situácia v celom priestore stavby. Zo zásypu objektu pochádzajú nálezy jedného fragmentu keramiky a skla. Je datovaný do 20. stor.

4. **K r a k o v a n y**, časť **S t r á ž e** (okr. Piešťany), Strážovská ulica, parc. č. 716/1, 716/5, 6, ojedinelé nálezy, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V roku 2018 sa v obci Krakovany, časť Stráže v rámci dohľadu nad výkopmi pre základy rodinného domu a prípojok infraštruktúry našli ojedinelé nálezy z obdobia novoveku. Nálezy malých fragmentov novovekej keramiky, tehloviny a omietky sa zistili v severozápadnom a juhozápadnom profile výkopu pre vodomernú šachtu vo vrstve s uhlíkmi v hĺbke 150 cm. Vrstva sa rysovala ako tenká tmavá na svetlohnedom okolí, v juhozápadnom profile bola viditeľná v dĺžke cca 80–85 cm, v severozápadnom profile zhruba 60 cm. Za týmito hranicami sa vytrácala do tenkej ostrej čiary v profile, ktorá signalizuje rozhranie dvoch nasýpaných vrstiev. Vzhľadom na celkovú situáciu na stavbe a v jej okolí je zrejmé, že ide o vrstvy navážok (min. 100–120 cm) kvôli zvyšovaniu terénu pravdepodobne počas regulácie potoka Holeška. Samotné nálezy sa nachádzali už v navezenej – presunutej zemine, nie na pôvodnom povrchu, ktorý sa vo výkope nezachytil. Vo výkopoch všetkých ostatných rýh (základy, plot, infraštruktúra) ide teda o profily tvorené novovekými navážkami čistej svetlohnedej hliny, na povrchu ktorej sa časom vytvorila nová ornica/technická vrstva.

5. **K r a k o v a n y**, časť **S t r á ž e** (okr. Piešťany), Strážovská ulica, parc. č. 154/1, 2, 155, 156, sídliskové nálezy, záchranný výskum, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas výskumu sa pri obhliadke výkopov prípojky vody a kanalizácie k už postavenému domu našli nálezy z obdobia novoveku. Ryha mala celkovú dĺžku 850 cm, šírku 40 cm a maximálnu hĺbku 110 cm na severovýchodnom konci. V dvoch vrstvách sa našlo spolu 21 artefaktov z obdobia novoveku. Prvá – vrchnú vrstvu, ktorá tvorila celý profil výkopu, predstavovala žltá ílovitá hlina s tenkými tmavými až čiernymi horizontálnymi vrstvami. Vo vrstve sa našli fragmenty keramiky zhruba z polovice 20. stor. Ide o navážku za účelom zdvihnutia terénu. Druhú vrstvu, ktorá ležala v hĺbke 100 cm a na povrchu ktorej sa výkop zastavil, predstavovala tmavohnedá až čierna hlinito-ílovitá vrstva s hručkami žltej ílovej hliny, v ktorej sa hneď od jej povrchu nachádzalo veľké množstvo fragmentov keramiky z 19.–20. stor., mazanice, uhlíkov, zvieracích kostí a kamenný brúsik. Vrstva bola extrémne tvrdá, pravdepodobne zhutnená alebo uvalcovaná a ľahko sa oddeľovala od nadložnej navážky. Obidve vrstvy súvisia pravdepodobne so zvyšovaním terénu počas regulácie blízkeho potoka Holeška.

6. **L e o p o l d o v** (okr. Hlohovec), intravilán, parc. č. 2645/3, ojedinelé nálezy, záchranný výskum, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2017, 2018 sa na stavbe požiarnej zbrojnice našli dva ojedinelé nálezy fragmentov keramiky z obdobia novoveku datované do 20. stor. Tieto pochádzajú z hnedej vrstvy z hĺbky 70 cm vo výkope pre pätku základov na západnej strane plochy. Okrem nich sa počas výskumu nenašli žiadne archeologické nálezy ani objekty.

7. **L u ž i a n k y** (okr. Nitra), poloha Kapitulskej, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou, parc. č. 1277/3, 1910/41, 1911/1, 2, 5–10, 13, 38–45, 48, 1918/127, 1922/2, 1927, 1931, 1961/28, ojedinelý nález, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, pravek, neolit/eneolit (lengyelská kultúra), včasný stredovek (10. stor.), novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum na stavbe „GOLF RESORT – RED OAK Lužianky, III. etapa – UPC – Obytné zóny A, B, C“ sa konal formou sledovania výkopov stavby od júla 2017 do septembra 2018. Zistili sa tu

doklady pravekého osídlenia a stredovekého pohrebiska. Našlo a preskúmalo sa spolu deväť zahĺbených objektov. Z objektov a ich okolia sa podarilo získať 2622 hnutelných nálezov datovaných do obdobia praveku, lengyelskej kultúry a včasného stredoveku. Z nich bolo 1547 fragmentov keramiky, 16 ks mazanice, 320 ks zvieracích kostí (z toho 186 kostí koňa z hrobu 3), 597 ľudských kostí zo štyroch hrobov, 77 kovových predmetov, ktoré sa našli v troch hroboch, päť železných predmetov, osem kusov štiepanej kamennej industrie, jeden drôtený strieborný náramok, jedna drôtená strieborná náušnica, 31 kusov korálikov, cca 20 drobných fragmentov bližšie neurčeného kovového predmetu a jedna kamenná brúsená sekerka.

V rámci výskumu sa sledovali práce na príprave troch obytných zón Golfového rezortu, v dokumentácii označených ako UPC-A (Hlohovecká cesta – juh), UPC-B (Kapitulské – sever) a UPC-C (Kapitulské – východ; obr. 88: 1). Keďže výkopové práce neboli investorom archeológovi ohlásené od začiatku stavby, ale až po nájdení hrobu na ploche UPC-B, časť výkopových prác sa nesledovala. Išlo o plošné odhumusovanie komunikácií na všetkých plochách a výkopy spoločnej ryhy kanalizácie a vodovodu v priestore UPC-C. Tieto sa po ohlásení skontrolovali v maximálnej miere na UPC-A a UPC-B. V priestore UPC-C boli niektoré ulice v čase prvej ohlásenej obhliadky už vysypané kamením a zhutnené a väčšina kanalizačných rýh zasypaná. Skontrolovali sa dostupné výkopy v západnej polovici stavby a všetky voľné časti odhumusovaných komunikácií a haldy v celom priestore. Následne sa robili pravidelné obhliadky nových výkopov a medzičasom sa skúmali nájdené objekty v priestore obytnej zóny UPC-B. Deväť zahĺbených objektov sa preskúmalo na plochách UPC-A a UPC-B. Ide o štyri hroby, dve oválne až okrúhle jamy a dve terénne vlny na ploche UPC-B a jednu zásobnú jamu v priestore UPC-A. V priestore UPC-C sa v severozápadnej časti pri jamkovisku 7 našiel ojedinelý nález kamennej čepele zo silicitu krakovsko-czentochovskej jury, tzv. krakovského pazúrika. Tento nález možno datovať do praveku, najskôr do obdobia neolitu/eneolitu.

Neolit (lengyelská kultúra)

Do obdobia lengyelskej kultúry možno zaradiť tri preskúmané objekty. Z nich dva sa našli na ploche obytnej zóny UPC-B a jeden na ploche UPC-A. Ide teda o dve rozdielne lokality vzdialené od seba vzdušnou čiarou 1,5 km. Na ploche UPC-A sa preskúmala menšia zásobná jama, v okolí ktorej sa nenašli žiadne ďalšie objekty ani nálezy (obr. 88: 1; 89: 8). Na ploche obytnej zóny UPC-B sa preskúmali dva väčšie a plytké okrúhle objekty s početnými nálezmi keramiky, zvieracích kostí, mazanice a štiepanej kamennej industrie patriacej do lengyelskej kultúry (objekty 1 a 2; obr. 88: 2; 89: 6, 7). Ležali na východnom konci severnej ulice zhruba v 15 m vzdialenosti od seba. Podobné väčšie objekty sa zachytili aj počas geofyzikálneho merania v širšom priestore UPC-B na pozemkoch budúcich rodinných domov. Tieto však ležali mimo skúmanú plochu. Menší počet nálezov pochádzajúci z povrchového zberu a zberu na haldách na ploche UPC-B v blízkosti skúmaných objektov je možné priradiť najskôr k lengyelskej kultúre.

Stredovek

Do stredoveku sú zaradené štyri preskúmané kostrové hroby na ploche UPC-B v severnej časti areálu Golfového rezortu (obr. 88: 2; 90: 1–3). Prvý hrob (obr. 89: 1) sa našiel zhruba v strede severnej ulice a takmer celý sa zničil počas výkopov. Veľkú časť materiálu vyzbierali a odovzdali archeológom pracovníci, ktorí hĺbili ryhu a menšia časť sa dohľadala v najbližšom okolí a na halde z taty, ktorú pracovníci vysypali na cestu vedľa výkopu po zistení, že porušili hrob. Pri dohľadávaní sa použil detektor kovov. Z hrobu pochádzajú výnimočné nálezy dvoch plechových strieborných kotúčov do vlasov, ktoré majú kruhový tvar a sú zdobené rytou výzdobou s motívom rastlinných ornamentov v podobe štyroch zašpicatených palmetových trojlístkov (obr. 91: 1a, 1b). Ďalej sa našli retiazky, tenký strieborný pliešok a kovové nášivky, ktoré sa datujú do prvej polovice 10. stor. a radia sa k tzv. levédskemu štýlu, ktorý je typický pre staromaďarské pohrebiská. Neskôr sa počas skúmania objektu 3 objavil a preskúmal ďalší hrob, ktorý ležal cca 15–16 m smerom na ZJZ od hrobu 1. Ide o detský hrob (obr. 89: 2; 90: 1), ktorý obsahoval okrem skeletu aj tenkú drôtenú striebornú náušnicu a náramok. Okrem toho sa tu pri krku našlo 31 korálikov z modrej sklenej pasty, ktoré pravdepodobne tvorili náhrdelník v celkovej dĺžke cca 25 cm. Hrob 3 (obr. 89: 3, 4; 90: 2) sa zistil na základe overovania signálu z geofyzikálneho merania. Ide o kostrový jazdecký hrob, ktorý na základe nálezov veľkého počtu kovových nášiviek, plieškov, príveskov a gombíkov a zároveň zvyškov koňa so zubadlom a strmeňmi (obr. 91: 2a, 2b) možno zaradiť taktiež k levédskemu štýlu prvej polovice 10. stor. Hrob bol v minulosti vykradnutý, pôvodné uloženie tela teda nie je známe. Hrob 4 (obr. 89: 5; 90: 3) sa našiel po ukončení plošnej časti výskumu počas neplánovaného znižovania východnej časti plochy severnej ulice cestármi. Hrob sa zachoval takmer celý, okrem bagrom zničenej tvárovej časti lebky. Ide o kostrový hrob dospelého jedinca. Kostra ležala vo vystretej polohe na chrbte. Pri hlave

sa našla jedna okrúhla drôtená náušnica. Hroby 2 a 3 boli orientované v smere Z – V a hroby 1 a 4 v smere ZJZ – VSV. Všetky štyri preskúmané hroby možno na základe hrobových prídavkov a spoločnej pozície datovať do prvej polovice 10. stor.

Novovek, recent a nedatované objekty

Na ploche UPC-B sa okrem pravekých a stredovekých objektov preskúmali aj dva objekty, na ktorých sa testoval signál z geofyzikálnych meraní (objekty 3 a 4; obr. 88: 2). V oboch prípadoch ide o terénne vlny, ktoré pretínali plochu komunikácie takmer kolmo, a to v smere SSZ – JJV. Objekt 3 predstavuje terénna vlna vyplnená hnedou až tmavožltou hlinou bez nálezov. V prípade objektu 4 ide o miesto, kde sa okrem overovania signálu z geofyzikálneho zamerania našli pomocou detektora kovov dva menšie kovové predmety a pri začisťovaní dva novoveké črepy.

8. L u ž i a n k y (okr. Nitra), Závodníkova ulica, parc. č. 1251/58, sídlisko, záchranný výskum, neolit (lengyelská kultúra). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum sa konal v rokoch 2017–2018 formou sledovania výkopových prác pre základy rodinného domu a prípojok infraštruktúry. Našli sa tu nálezy z obdobia neolitu. Zistili sa tri zahĺbené objekty a kultúrna vrstva, ktoré je na základe hnutelných nálezov keramiky možné datovať do obdobia neolitu, resp. lengyelskej kultúry. Našlo sa 117 kusov hnutelných nálezov (94 fragmentov keramiky, 19 fragmentov zvieracích kostí a 4 ks mazanice). V prípade keramiky išlo zväčša o drobné fragmenty. K výraznejším nálezom patrí okraj nádoby, ktorý je vytiahnutý von, črep s povrchovou úpravou, veľké uško z hrubej nádoby a črep z misky s vnútornou úpravou – ryhovaním v tvare rybej kosti, resp. listu. Keramika je jemne plavená i s hrubšími prísadami, bez maľby.

9. N e m č i c e (okr. Topoľčany), intravilán, poloha Dolné lány, Školská ulica, parc. č. 1101, 1102, 1103/1, 1104/1, sídlisko, záchranný výskum, neolit (kultúra s mladou lineárnou keramikou), neskorá doba rímska, stredovek (12.–13. stor.), novovek (19.–20. stor.), recent. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického výskumu sa v rámci dohľadu nad stavebnými výkopmi pri prestavbe základnej školy na bytový dom našli nálezy a objekty z obdobia praveku (kultúra s mladou lineárnou keramikou), neskorkej doby rímskej, stredoveku a novoveku až recentného obdobia. Zistilo, preskúmalo a zdokumentovalo sa spolu 16 zahĺbených objektov, ktoré sa našli na ploche parkoviska (obr. 93). Z objektov pochádza spolu 514 kusov hnutelných archeologických nálezov. Najčastejšie boli evidované fragmenty keramiky (308 kusov), mazanice (109 kusov) a zvieracích kostí (78 kusov). Ďalej sa našlo 19 drobných predmetov (z toho štyri kusy štiepanej kamennej industrie, dva železné predmety, dva kamenné brúsiky, sedem kusov tehál, tri kostené hrebene a jeden kameň). Preskúmané objekty možno podľa datovania rozdeliť do piatich skupín:

Pravek (kultúra s mladou lineárnou keramikou)

Do tejto kategórie boli zaradené objekty 1, 1A, 13 a 14. Všetky objekty ležali v koncentrácii v juhovýchodnej časti parkoviska. Objekty 1, 13 a 14 boli zachytené v juhovýchodnom profile zníženej plochy parkoviska a ide o stredne veľké zahĺbené jamy. Objekt 1A predstavovala plytšia jama, ktorá sa našla na ploche parkoviska severozápadne od objektu 1. Objekty 1 a 1A spolu na základe tvaru objektov po ich vybratí pravdepodobne priamo nesúviseli, avšak nálezy, ktoré sa v nich našli, ich datujú do toho istého obdobia. V objektoch sa našlo väčšie množstvo keramiky, mazanice a v prípade objektov 1 a 13 aj kamenená štiepaná industria. Do tejto skupiny možno pravdepodobne zaradiť aj objekt 6, v ktorom sa našiel iba jeden fragment štiepanej kamennej industrie. Vzhľadom na to, že sa našiel na povrchu objektu pri začisťovaní a okrem neho sa v objekte nenašli žiadne iné nálezy je tiež možné, že sa sem dostal sekundárne.

Neskorá doba rímska

Do neskorkej doby rímskej bol zaradený objekt 15. Mal hĺbku 106 cm a v profile mal hruškovitý tvar. Ide o zásobnú jamu, v ktorej sa našlo väčšie množstvo keramiky, zvieracích kostí a mazanice. Zaujímavosťou sú tri zdobené kostené hrebene (obr. 94:), dva kamenné brúsiky, jeden kovový predmet a jeden kameň.

Stredovek (12.–13. stor.)

Do obdobia stredoveku môžeme na základe nálezov zaradiť objekty 2 a 5. Menší zahĺbený objekt 2 sa našiel na severovýchodnom okraji zníženej plochy parkoviska v severovýchodnom profile. Našli sa v ňom fragmenty keramiky, železný predmet, pravdepodobne fragment nožička a jeden fragment tehly.

Objekt 5 predstavuje zásobná jama s väčším počtom nálezov fragmentov stredovekej keramiky, zlomkov tehál a železného noža. Našiel sa tu aj jeden fragment kamennej štiepanej industrie z limnosilicitu, ktorá sa do objektu dostala najskôr sekundárne so zásypom a súvisí s neolitickým osídlením polohy. Objekty ležali neďaleko od seba v severnej polovici plochy parkoviska.

Novovek (19.–20. stor.) a recentné objekty

Štyri novoveké objekty (objekty 7, 10, 11 a 12) predstavujú oválne/okružle jamy, ktoré sa našli v pravidelných rozostupoch v jednej línii, ktorá bola orientovaná v smere SZ – JV na juhovýchodnej časti plochy parkoviska. V objektoch 10–12 sa nenašli žiadne archeologické nálezy, v objekte 7 sa našli dva fragmenty keramiky, z ktorých jeden možno datovať do bližšie neurčeného obdobia praveku a druhý do novoveku. Vzhľadom na charakter objektov, ich tvar, pravidelnosť rozostupov a nálezy ide pravdepodobne o líniu jám pre stĺpiky oplotenia alebo zábradlie, ktoré mohlo viesť k blízkej budove. Objekt 9 predstavuje väčší plytký objekt (alebo dno jamy), ktorý sa nachádzal v južnej časti parkoviska. V severozápadnej polovici objektu sa našiel jeden fragment keramiky a dva fragmenty novovekých tehál. Na základe jeho tvaru, ostrých obrysov a premiešaného zásypu je pravdepodobné, že ide o recentný zásah súvisiaci so znižovaním plochy parkoviska mechanizmom a následným zasypaním plochy hlinou a stavebnou sutinou. Objekt sa zdokumentoval a ďalej sa neskúmal.

Nedatované objekty

Objekty 3, 4 a 8 sa našli na juhovýchodnej časti plochy parkoviska. Ide o plytké jamy (4–8 cm) alebo dná jám, ktoré mohli byť odstránené pri znižovaní plochy parkoviska. Objekty sa začistili, zdokumentovali a čiastočne preskúmali. Keďže sa pri začisťovaní a vyberaní nenašli žiadne nálezy, objekty sa zaevidovali bez datovania.

10. N i t r a, časť S t a r é M e s t o (okr. Nitra), poloha Tabáň, Ulica Piaristická, Štúrova a Palánok, parc. č. 1185/1, 1185/3, 1185/4, 1185/5, sídlisko, opevnenie, hrobové nálezy, záchranný výskum, neolit, stredovek, novovek (18.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V roku 2018 sa konala druhá etapa predstihového výskumu na stavbe „Polyfunkčný komplex“ na polohe Tabáň, v kat. úz. Nitra. Doskúmala sa zvyšná plocha stavby, ktorá bola z väčšej časti preskúmaná v roku 2017. V rámci novej sezóny sa preskúmali objekty a situácie v juhozápadnej a juhovýchodnej časti (kvadrante) stavby. V prvom rade išlo o doskúmanie telesa stredovekého/novovekého valu, mestského opevnenia v juhozápadnom kvadrante a plochy pod Hornotabánskou ulicou v juhovýchodnom kvadrante stavby. Ďalej sa skúmala plocha juhozápadne orientovaného svahu – okraja stavby na Štúrovej ulici a mala sa doskúmať studňa v severozápadnom priestore. Tá bola v predchádzajúcej sezóne preskúmaná do hĺbky cca 4 m, keďže je zapustená do skalného podlažia. Na ploche výskumu sa identifikovalo spolu 42 stratigrafických jednotiek, ktoré tvoria zahĺbené objekty, múry/architektúra, zásypové a kultúrne vrstvy. Priestor valu bol v predchádzajúcej sezóne preskúmaný ôsmimi priečnymi rezmi, ktoré rozdelili zachované teleso valu na sedem kontrolných blokov (KB 1–7; obr. 95: 1, 2; 96: 1). Tie sa doskúmali z veľkej časti ručne, v malej miere sa recentné vrstvy a pôdny horizont A preskúmali mechanizmom. V kontrolných blokoch sa preskúmali zvyšky drevených konštrukcií valu a zásypové vrstvy (obr. 96: 2–7). Identifikovalo sa spolu 15 zásypových vrstiev, ktoré mali súvis s výstavbou a úpravami valu, deväť kolových jám a 32 zvyškov či negatívov drier súvisiacich s konštrukciou valu v rôznych fázach. Zároveň sa zachytilo deväť objektov a vrstiev mladšieho datovania, ktoré v rozličných obdobiach novoveku do rôznej miery poškodili teleso valu, do ktorého boli zahĺbené. V juhovýchodnom kvadrante stavby sa čiastočne preskúmaná plocha po odstránení dlažby cesty v minulej sezóne znížila mechanizmom na skalné podlažie s tým, že sa ponechali štyri kontrolné bloky (KB 8–11; obr. 95: 1), orientované v smere SSV – JJZ, ktoré sa zároveň predĺžili na juhozápadný svah po úroveň chodníka na Štúrovej ulici a zdokumentovali. V tejto časti výskumu išlo hlavne o zistenie možného priebehu valu, ktorý mohol byť na svahu zachovaný aspoň v reliktoch. Tie by stačili na presnejšiu identifikáciu jeho priebehu v dlhšom úseku. Tento predpoklad sa však nepotvrdil, celý juhozápadný svah stavby tvorili recentné vrstvy so stavebným a komunálnym odpadom, ktoré ležali priamo na odrezanom skalnom podlaží. V celom juhovýchodnom kvadrante sa po znížení plochy našli štyri nové objekty, ktoré sa preskúmali. Tri z nich boli jamy (jedna stredoveká a dve novoveké až recentné) zahĺbené viac či menej do skalného podlažia (obr. 96: 8) a jeden tvoril zvyšok základu novovekého kamenno-tehlového múru. Z hnutelných artefaktov sa našli fragmenty keramiky, skla, kachlíc, kovových predmetov, drobných predmetov z rôznych materiálov, zvieracích a ľudských kostí, mazanice,

stavebného materiálu a architektonických článkov v celkovom počte 1704 kusov, ktoré sú datované do obdobia praveku (neolit, pravdepodobne lengyelská kultúra?), stredoveku a novoveku (19.–20. stor.). Z objektov, zvyškov drevených konštrukcií valu a ďalších situácií sa zobralo spolu 56 archeobotanických vzoriek. Všetky objekty a vrstvy sa preskúmali v maximálnej možnej miere po skalné podložie s výnimkou troch vrstiev v kontrolnom bloku KB 5, ktorý sa pre umiestnený a zaplombovaný geologický vrt nemohol preskúmať celý, skončilo sa zhruba 70–80 cm pred vrtom.

Drevá a zachované zvyšky konštrukcií

V priestore valu sa zistili drevené konštrukcie, ktoré boli hlavným cieľom výskumu v tejto sezóne (obr. 95: 2). V kontrolných blokoch KB 1–7 sa našlo spolu 32 drier a línií drier, ktoré boli označené, zdokumentované kresbovo a fotograficky a zamerané pomocou GPS. Všetky drevá sa zachovali v stave negatívov a stôp po drevách v rôznej kvalite. Najčastejšie boli stopy spráchnivených drier (bielej, resp. hnedej farby), menej v spálenej forme (uhlíky) a najmenej kombináciou týchto dvoch foriem. Vo väčšine prípadov išlo o drevá, ktoré majú súvislosť s drevenými konštrukciami komôr valu – horizontálne línie (trámy) alebo vertikálne línie (koly), v troch až štyroch prípadoch išlo o neidentifikované zhluky uhlíkov alebo spráchnivených drier či iných podobných organických materiálov (pre základnú evidenciu v teréne vždy označené ako drevá). Na základe zmapovania situácie bolo možné definovať tri až päť takmer vodorovných línií orientovaných v smere SZ – JV, ktoré ohraničovali pásy dvoch až štyroch komôr valu vo viacerých fázach výstavby, prestavby alebo opráv (obr. 95: 2). Prične na ne boli orientované viaceré fragmenty drier, ktoré signalizovali rozhrania medzi jednotlivými komorami v danom páse a v prípade KB 2 a KB 3 (spolu so zistenými kolovými jamkami) konštrukciu okrajov otvoru vo vale. V smere od juhozápadu tvorili prvú zachovanú líniu v smere SZ – JV a celkovej dĺžke 13 m drevá č. 14, 19, 22, 23 a 27. Táto bola nazvaná vonkajšia línia (v smere von z priestoru stavby). Druhú líniu (prvú vnútornú) tvorili drevá 4, 6–10, 13, 17, 20, 21 a 28. Je to najdlhšia zachovaná línia v rámci valu (19,7 m). Tretiu líniu (druhú vnútornú, 13,4 m s prerušením) tvorili iba drevá 2, 3 a pravdepodobne drevo 11. Línie boli od seba vzdialené 250–260 cm a boli súbežné. Fragmenty štvrtej a piatej línie sa zachovali iba v KB 1 a tvoria pravdepodobne mladšiu fázu stavby. Ide o drevo 31 (štvrtá línia) a rad negatívov po koloch – drevo 24 (piata línia). Tieto dve línie už nedodržia vzdialenosť 250–260 cm ako línie 1–3, ale sú umiestnené bližšie k sebe. Štvrtá línia je od tretej vzdialená 200 cm severovýchodným smerom a piata línia – rad kolov už nie úplne rešpektuje smer predchádzajúcich štyroch. Jej vzdialenosť od štvrtej línie (drevo 31) v KB 1 je 120 cm na západnom konci a 150 cm na východnom konci. Vzhľadom na to, že ide iba o 240–250 cm zachovaný úsek, tak spolu s odlišnou konštrukciou tejto línie je to významný prvok. Môže značiť iné obdobie alebo funkciu tejto časti konštrukcie. Prične línie sa zistili v kontrolných blokoch KB 1–3 a 5. Ide o drevá 1, 18, 25, 26, 29, 30 a 32. Drevá 18, a 32 pravdepodobne značia rozhranie komôr hlavnej línie valu. Ak sa zmeria vzdialenosť medzi nimi (KB 3 a KB 5), dáva nám dvojnásobok šírky línie komory, preto by sa dala očakávať ďalšia priečna línia v priestore KB 4, kde sa nezistila alebo nezachovala. Ak by sa potvrdila, výsledok by dával rozmery komôr valu v rozmedzí cca 250 × 250 cm alebo 260 × 260 cm, teda pôdorysne tvar štvorcov. Línie drier 1, 25, 26 a 29 sú osadené hustejšie, pretože súvisia s otvorom vo vale a je potrebné ich dávať do súvisu s nájdenými kolovými jamkami. Drevo 30 bolo veľmi dlhé a predstavuje pravdepodobne inú fázu fungovania valu. Vertikálne sa drevá zachovali v rôznych rozmeroch. Najlepšie zachované „steny“ boli v strednej časti zachovaného pôvodného valu, ktorá bola najmenej zničená. Ide o hlavnú líniu komôr SJ 7. Maximálna výška zachovaných drier nad sebou tu bola v KB 3 takmer 120 cm (línia drier 23) a na tom istom boku priečna línia drier 32. Z ďalšej strany to boli drevá v línii nad sebou, ale počas výskumu najskôr označené samostatne (drevá 6–8 a 10). Nižšie línie – steny zložené z horizontálne kladených drier – sa zachovali v líniiach drier 21, 22, 27, 4 a 9. Jediné vertikálne ukladané drevá 24 sa zachovali v negatíve v celkovej výške takmer 200 cm. Tie však pravdepodobne patria do inej fázy používania valu ako predchádzajúce. Z absolútnej väčšiny drier a negatívov drier sa odobrali archeobotanické vzorky rôznych veľkostí za účelom analýz. Po doskúmaní celej plochy stavby na skalné podložie zostala nedoskúmaná iba novoveká studňa v severozápadnom rohu plochy stavby, ktorá sa mala doskúmať počas bežiacich prác stavby a ťažby skalného podložia po niekoľkých úsekoch až po dno. Investor však výkopy neohlásil a studňu odťažil mechanizmami bez prítomnosti archeológa.

11. O č k o v (okr. Nové Mesto nad Váhom), kanalizácia obce, parc. č. (C) 205/1, 272, 273, 298 /2, 405, 523 a ďalšie, sídliskové nálezy, záchranný výskum, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom vykonaným v roku 2018 na stavbe kanalizácie obce sa v rámci dohľadu nad výkopmi rýh našli kultúrne vrstvy a nálezy z obdobia novoveku (19.–20. stor.). Jediným miestom, kde sa vyskytli archeologické nálezy bol priestor juhovýchodne od Kaplnky sv. Cyrila a Metoda. Vo výkope pre prípojku k domu č. 101 a zároveň šachtu sa zdokumentovali dve kultúrne vrstvy. Prvá (tmavohnedá vrstva uhlíkov a mazanice) bola v hĺbke cca 70–90 cm od povrchu a našli sa v nej fragmenty mazanice a tehly, a druhá (hrubá tmavohnedá až čierna vrstva s veľkým počtom uhlíkov) bola v hĺbke 140 cm a hlbšie. V tej sa našli fragmenty novovekej keramiky datované do prelomu 19.–20. až prvej polovice 20. stor. V druhom výkope pre prípojku ku kostolu (Kaplnka sv. Cyrila a Metoda) sa z premiešaných vrstiev získali novoveké črepy rovnakého datovania, fragment novovekej kachlice a zvieracie kosti. Ide o planírky a navážky súvisiace pravdepodobne so stavbou kaplnky a ďalšími úpravami terénu v jej okolí.

12. P o d l i e (okr. Nové Mesto nad Váhom), kanalizácia obce, sídliskové nálezy, záchranný výskum, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas sledovania výkopov na stavbe kanalizácie obce sa našli nálezy z obdobia novoveku (19.–20. stor.). Archeologické situácie sa zistili na troch miestach. Prvým je veľký zahĺbený objekt s tmavohnedou výplňou, hlboký do 150–160 cm, ktorý sa našiel na severnom konci Ulice M. R. Štefánika. Jama bola bez nálezov, jej datovanie je teda neznáme. Ďalšie dva prípady tvoria nálezy vrstiev novovekej keramiky, zvieracích kostí a stavebného odpadu. Prvá vrstva s nálezmi sa našla na Korytňanskej ulici v priestore pred požiarnou zbrojnicou. Vrstva ležala v hĺbke 60–70 cm v premiešanej sivohnedej až tmavohnedej vrstve ílu. Našli sa tu fragmenty keramiky a kachlice datované do novoveku, najskôr do konca 19. až prvej polovice 20. stor. Posledné miesto s nálezmi tvorila vrstva na Ulici L. Štúra cca 40–50 m juhozápadne od potravín CBA. V hĺbke 60–110 cm sa tu zistil malý počet artefaktov z novoveku, najskôr z konca 19. až polovice 20. stor. (keramika, zvieracie kosti). V oboch prípadoch ide pravdepodobne o vyvážanie odpadu alebo o súčasť navážok za účelom zdvihnutia terénu. Nálezy ležali v ílovitých podmäčianých vrstvách v nive Váhu a Horného Dudváhu. Poslednou neoverenou informáciou je údajný nález fragmentov ľudskej lebky, ktorý archeológovi oznámili pracovníci stavby až po jej ukončení. Pracovníci tvrdili, že v priestore Hlavnej ulice pri vrtaní prípojky popod cestu vyvrtali fragmenty ľudských kostí, resp. lebky. Ide o neoverenú informáciu, získanú dodatočne a nie je teda isté, či išlo naozaj o ľudské kosti.

13. S e r e ď (okr. Galanta), Pekárska ulica, sídlisko, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum pri rekonštrukcii kanalizácie a vodovodu na Pekárskej ulici bol realizovaný formou odborného archeologického dozoru počas stavebno-zemných prác. Výskumom sa v ryhe pre kanalizačnú prípojku zistil jeden objekt na Pekárskej ulici 11, ktorý pravdepodobne slúžil ako ohradový múrik – objekt 1 (18.–20. stor.). Múr bol široký na dĺžku jednej tehly (28,5 cm) a bol v jednej línii s čelným múrom domu č. 9. Siahal do hĺbky 50 cm od hornej úrovne súčasného terénu. Objekt bol vybudovaný zo sekundárne použitých tehál (značené písmenami CFE datované do 17.–18. stor.; rozmery: 28,5 × 14,5 × 6 cm), na ktorých sa zachovali zvyšky vápenatej malty. Pri stavaní nasucho kladeného múrika však bol použitý žltý íl. Pri začisťovaní profilov kanalizačnej ryhy bol z vrstiev získaný málopočetný stredoveký a novoveký keramický materiál (14 ks). Výhradne stredoveký materiál pochádza zo sivej ílovej vrstvy zistenej cca 50 cm pod objektom 1. V jame pre účely napojenia nového vodovodu v južnej časti Pekárskej ulice bola vo východnom profile v hĺbke 140–180 cm čiastočne odhalená hlinitá vrstva bez prímiesí. Išlo zrejme o zachovaný pôvodný pôdny pokryv, resp. pôvodnú úroveň terénu.

14. S v ä t o p l u k o v o (okr. Nitra), poloha Horné zeme, parc. č. 2360/8, sídlisko, záchranný výskum, doba laténska, stredovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického dohľadu na novostavbe rodinného domu v polohe Horné zeme, v kat. úz. Svätoplukovo, sa našli nálezy z doby laténskej a stredoveku. Zistilo sa osem zahĺbených objektov, z ktorých šesť sa nachádzalo v superpozícii. Hnuteľných nálezov sa našlo iba 15 kusov (keramika, zvieracie kosti a mazanica). Na celej ploche výskumu sa zistili dve vrstvy – tmavohnedá ornica a žlté sprašové podlažie. Objekty sa začisťovali a dokumentovali v rámci vyhlbených rýh v profiloch a na dne výkopov, nie je známy ich pôdorys ani celková veľkosť. Objekt 1A je možné na základe nálezov keramiky datovať do obdobia stredoveku. Na základe stratigrafie je teda objekt 1B (porušený objektom 1A) možné datovať do stredoveku alebo staršieho obdobia. Objekty 2A a 2B ležali v superpozícii a boli zachytené v severo-

západnej stredovej päťke. Vzhľadom na blízkosť objektov, nálezovú situáciu a charakter zásypu je možné, že v prípade objektu 2A ide o východný okraj objektu 1B. Obidva boli bez nálezov. Objekt 3 s menšou prepálenou časťou na dne objektu v dĺžke 40–45 cm môže predstavovať buď dva rozdielne objekty, čo na základe zásypu profilu nebolo badateľné, alebo zachytený okraj pece (prepálená časť) a s ňou súvisiacu predpecnú jamu. Tá by bola zachytená taktiež iba okrajovo, keďže objekt sa nečrtal v protiľahlom profile. Objekt 4A/4B bol zachytený v južnej polovici východnej základovej ryhy. Ide o dva objekty v superpozícii. Objekt 4A sa javil ako zahĺbená jama dlhá cca 370 cm, ktorej zásyp tvorila hnedá kompaktná hlina, ktorá sa pri dne ryhy zmiešavala so žltou hlinou. Počas začisťovania profilov a dna sa v ňom našli fragmenty keramiky a zvieracie kosti datované do doby laténskej. V prípade objektu 4B išlo o polkruhovú jamu s prepálenými stenami – pec, ktorej výplň tvorila tmavohnedá hlina. Objekt bol viditeľný na dne ryhy a čiastočne vo východnom profile, pričom porušoval objekt 4A, je teda mladší. Objekt 5 sa našiel v juhozápadnom rohu juhozápadnej stredovej päťky. Išlo o menšiu jamu s prepálenými okrajmi, ktorú možno interpretovať ako pec.

15. Š p a č i n c e (okr. Trnava), poloha Pri cintoríne, líniový objekt, záchranný výskum, novovek (19. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Pri stavbe „IBV Pažiť II“ sa v rokoch 2017 až 2018 realizoval archeologický výskum formou odborného archeologického dohľadu počas stavebno-zemných prác. Výskumom sa zistil líniový objekt orientovaný v smere SV – JZ, ktorý bol priečne viacnásobne preseknutý výkopmi pre inžinierske siete. Detailnejšie bol preskúmaný v ryhe pre splaškovú kanalizáciu (obr. 92: 1, 2). V profile ryhy bol objekt široký 780–800 cm a hlboký max. 165 cm (od hornej úrovne stiahnutého terénu). Objekt so zvlneným dnom a šikmo sa zvažujúcimi svahmi bol z veľkej časti vyplnený hnedou hlinito-piesčitou zeminou. V spodných častiach sa nachádzala tvrdá žltá hnedá ílovitá vrstva. Z výplne, z hĺbky 40–50 cm (po odhumusovaní), pochádza jeden fragment glazovanej novovekej keramiky a jeden bližšie nedatovaný atypický črep. Preskúmané terénne priehlbiny v roku 2016 na vedľajšej stavbe „IBV Pažiť I“ sú pokračovaním tejto línie (Žaár/Žaárová 2016). Dve línie zobrazené na II. vojenskom mapovaní, ktoré sa následne zlievajú do jednej, korešpondujú s poznatkami zistenými počas archeologických výskumov v rokoch 2016–2018 (obr. 92: 3). Na predošlom I. vojenskom mapovaní nie sú línie ešte zakreslené (zrejme ešte neexistovali). Ide o úvozovú cestu, ktorá sa na juhozápade napájala na dnes už zaniknutý vodný tok. Ďalej bol ich priebeh totožný. Úvozová cesta totiž mohla slúžiť pri nárazových a sezónnych vodách ako odvodňovací kanál.

16. T r n a v a (okr. Trnava), Ulica Halenárska, Ulica Jána Hollého, parc. č. 8822/1, 8823, 8842/1, sídlisko, záchranný výskum, pravek, eneolit (lengyelská kultúra), doba bronzová, stredovek, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom vykonaným pri rekonštrukcii vodovodu boli archeológom skontrolované výkopy ryhy, štartovacích jám a prípojok v intraviláne mesta Trnava na Uliciach Halenárska a Jána Hollého. Ryhy dosahovali hĺbku od 100–120 cm a boli široké 60 cm. Najväčšie hĺbky (do 200–250 cm) výkopov mali štartovacie a koncové jamy na oboch uliciach. Počas výskumu sa našlo spolu 11 archeologických objektov a identifikovali sa štyri vrstvy. Zo zásypu objektov a začisťovania profilov ryhy pochádza spolu 145 hnutelných artefaktov. Ide najmä o nálezy fragmentov keramiky (81 ks), zvieracích kostí (36 ks) a kachlíc (22 ks). V malom množstve sa našli mazanica (3 ks), kovy (2 ks, z toho jedna podkova a jedna minca) a jedna dlaždica. Nálezy pochádzajú vo veľkej miere z novovekej navážky a datujú ju do obdobia novoveku, resp. 18.–20. stor. Objekty sa našli v dvoch koncentráciách, a to na severozápadnom konci výkopu na Ulici Halenárskej pri križovatke s Ulicou Hviezdoslavovou a v severozápadnej časti výkopov na Ulici Jána Hollého. Na Ulici Halenárskej sa zistili dva objekty v koncovej jame v hĺbke 190–200 cm. Objekt 1 je malá okrúhla jama datovaná na základe niekoľkých nevýrazných fragmentov keramiky najskôr do stredoveku, ktorá porušila objekt 2. Ten je možné datovať minimálne do stredoveku alebo včasnjšie. Druhá – väčšia koncentrácia objektov sa nachádzala v severozápadnej časti výkopov na Ulici Jána Hollého v rozmedzí zhruba 46 m. Tvorili ju dve zoskupenia – objekty 3–7 a 8–11. V prvom zoskupení sa okrem novovekej barokovej kanalizácie nachádzala na dne ryhy skupina objektov 3–6, ktoré možno datovať do dvoch období praveku, a to zo záverečného stupňa lengyelskej kultúry (objekt 6) a doby bronzovej, pravdepodobne lužickej kultúry (objekt 4). Objekty 3 a 5 možno, na základe nevýrazných nálezov v prvom prípade a absentujúcich nálezov v druhom prípade, datovať na základe stratigrafie iba všeobecne do praveku. V druhom zoskupení sa na dne ryhy našli tri zahĺbené objekty (objekty 8–10) a jedna vrstva s nálezmi. Objekt 8 napriek jeho preskúmaniu v pôdoryse ryhy nie je možné bez nálezov datovať a objekt 9 predstavuje pravdepodobne okraj stredovekej zásobnice. Objekt 10 a vrstva 3, ktoré

ležali v tesnej blízkosti, možno na základe nálezov keramiky zaradiť do záverečného stupňa lengyelskej kultúry. Posledný objekt 11, ktorý sa našiel tesne pod povrchom zníženej plochy, tvorí miesto spojenia dvoch kanalizácií rôzneho datovania. Pôvodnú barokovú tehlovú kanalizáciu vedúcu v smere JV – SZ porušili v prvej polovici 20. stor. otvorením a napojením novej betónovej kanalizácie, ktorá viedla severozápadnou časťou Ulice Jána Hollého v smere J – S.

17. *V e ľ k é K o s t o ľ a n y* (okr. Piešťany), intravilán, Družstevná ulica, parc. č. 125, sídlisko, záchranný výskum, pravek, novovek (20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2017 a 2018 sa pri novostavbe rodinného domu v katastri obce Veľké Kostofany našli nálezy z obdobia novoveku (keramika, kachlice, mazanica, sklo). Našli sa v objekte – zahĺbenej jame s kuchynským odpadom datovaným najskôr do prvej polovice 20. stor. V priestore stavby pôvodne stála asanovaná budova staršieho rodinného domu, s ktorým pravdepodobne súvisia vrstvy navážok, ktoré obsahovali archeologický materiál z 20. stor. Počas obhliadky plochy stavby sa na severovýchodnom konci stavebného pozemku v priestore záhrady za domom našli okrem novovekých črepov aj štyri fragmenty pravekej keramiky. Vzhľadom na blízkosť polykulturných lokalít v polohách Vysielač a Nad tehelnou je možné, že praveký materiál sa na danú plochu dostal splachom po svahu. Vo výkopoch ani na ploche predmetnej stavby sa praveký materiál nenašiel.

18. *Z l a t é M o r a v c e* (okr. Zlaté Moravce), Ulica Andrej Kmeťa, parc. č. 1704, 1705/1, 2, sídliskové nálezy, záchranný výskum, neskorý stredovek, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom vykonaným na stavbe „DREXLER“ sa v rámci dohľadu nad výkopmi rýh pre podsypanie chodníkov a vodomernej šachty našli nálezy z obdobia neskorého stredoveku a novoveku (19.–20. stor.). V rámci jediného hlbšieho výkopu – jamy pre vodomernú šachtu – sa našla kultúrna vrstva, ktorú možno na základe nálezov fragmentov keramiky datovať najskôr do neskorého stredoveku. Táto bola pochovaná pod zhruba 80–90 cm hrubou navážkou z 20. stor. V navážke, ktorá sa nachádzala na povrchu celého priestoru stavby sa okrem stavebného odpadu z 20. stor. našli aj fragmenty keramiky a kachlíc datované do 19.–20. stor.

Literatúra

Žaár/Žaárová 2016 – O. Žaár/L. Žaárová: *Špačince – IBV 45 RD Špačince*. Výskumná dokumentácia č. 17/2016/Zaar, PAMARCH, s. r. o. KPÚ Trnava 2016.

RESCUE EXCAVATIONS OF THE PAMARCH COMPANY IN 2018.

1. Borovce (Piešťany district), urban area, Predné pole site, plot no. 2086/29, settlement, rescue excavation, prehistory, Neolithic/Eneolithic, La Tène period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In the course of the excavation, eight sunken features were discovered – six of them contained prehistoric material and two contained no finds. In total, 66 archaeological finds (60 pottery fragments and six daub fragments) were discovered. They are dated to the Neolithic/Eneolithic, most probably the Lengyel culture (65 artifacts) and one rare find was dated to the La Tène period. With one exception, the features can be dated to the Lengyel culture period.

2. Bratislava-Ružinov (Bratislava II district), Mlynské Nivy bus station site, town, unique finds, rescue excavation, prehistory, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. In 2017–2018, stone foundations of four buildings, originally used as imperial-royal military warehouses built in the end of the 18th century, were archaeologically investigated. They were among the first buildings constructed in the territory in question. First depiction of the military warehouses and adjacent smaller buildings can be seen on the maps from the First Military Survey (Fig. 86: 1). The military warehouses were 100 m long and – according to a photograph (source: <https://www.facebook.com/BARuzinov/>) from the beginning of the 20th century – they had a gable roof and two floors (Fig. 86: 5). The excavation documented face foundation masonries (Fig. 87: 1–4). There were 9 m wide gaps between individual buildings. Their corners were considerably reinforced and the peripheral walls were 80–150 cm wide (Fig. 87: 1–6). Between the western and southern corners, two supporting foundation masonries (probably T-shaped) were situated in the face of the building. The excavated foundations were built of quarry stones, with rare occurrence of brick fragments. Bricks with inscriptions CPK and CCP were preserved on the stone foundations. They can be dated to the 17th–18th centuries. According to find contexts, we can suppose that the above-ground walls were built of bricks. Remains of other architectures were detected west of the military warehouses and they prob-

ably belonged to smaller buildings constructed in the same period. In several places, the archaeological excavation revealed foundations of the Hubertova kolónia housing estate from the beginning of the 20th century (Fig. 87: 7, 8). The foundations were built of quarry stones and bricks (60 cm wide); stones prevailed. Masonry was levelled by rows of bricks (Fig. 87: 7). Foundation joints contained bricks with marks of Reidner utodai (after 1908) and bricks from György Hekler and Imre Rössler's brickyard in Bratislava-Trnávka, which were made in 1894. The following pedological and geological situations were identified in the course of the excavation (Fig. 86: 2–4). The upper layer consisted of made-up grounds of various thickness and interferences. Below these anthropogenic layers, there were fluvial loam-sandy layers with non-numerous archaeological finds from prehistory, Late Middle Ages-Postmedieval period (they were alluvial finds). There were mostly sherds. Below, massive incompact Danubian gravel-sand groups of strata were situated.

3. Dubovany-Horné Dubovany (Piešťany district), plots nos. 141/1, 143/53, settlement, rescue excavation, Postmedieval period (20th century). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In the course of monitoring of the construction pits for foundations of a residential house and connections to the infrastructure, finds from the Postmedieval period dated to the 20th century were discovered. Five sunken features were found with 24 artifacts in total.

4. Krakovany-Stráže (Piešťany district), Strážovská ulica street, plots nos. 716/1, 716/5, 6, loose finds, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. Construction pits for foundations of a residential house and infrastructure connections were monitored. Stray finds from the Postmedieval period were discovered. They included fragments of postmedieval pottery, bricks and plaster in the layer of charcoals, 150 cm deep. The finds were found in the postmedieval made-up ground.

5. Krakovany-Stráže (Piešťany district), Strážovská ulica street, plots nos. 154/1, 2, 155, 156, settlement finds, rescue excavation, Postmedieval period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. Water and sewerage connections to an already built house were monitored. Postmedieval finds were discovered. The total length of the furrow was 850 cm, its width was 40 cm and its maximum depth reached 110 cm on the northeastern end. 21 postmedieval artifacts were found in two layers. They are numerous fragments of pottery from the 19th–20th centuries, daub, charcoals, animal bones and a whetstone. The layers are probably associated with terrain elevation in the course of regulation of the nearby Holeška stream.

6. Leopoldov (Hlohovec district), urban area, plot no. 2645/3, loose finds, rescue excavation, Postmedieval period (20th century). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In 2017–2018, two fragments of pottery from the 20th century were discovered at the building site of a fire station.

7. Lužianky (Nitra district), Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou sites, plots nos. 1277/3, 1910/41, 1911/1, 2, 5–10, 13, 38–45, 48, 1918/127, 1922/2, 1927, 1931, 1961/28, loose find, settlement, burial ground, rescue excavation, prehistory, Neolithic/Eneolithic (Lengyel culture), Early Middle Ages (10th century), Postmedieval period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The archaeological excavation at the building site of GOLF RESORT – RED OAK Lužianky, stage III – UPC – Residential zones A, B, C was carried out from July 2017 to September 2018. It discovered evidence of prehistoric settlement and a medieval burial ground. Nine sunken features were detected and investigated in total. They contained 2,622 movable finds dated to prehistory, the Lengyel culture and Early Middle Ages. 1,547 of them were pottery fragments. There were also 16 exemplars of daub, 320 animal bones (including 186 horse bones from burial 3), 597 human bones from four burials, 8 exemplars of chipped lithic industry, one silver wire bracelet, one silver wire earring, 31 exemplars of beads, approx. 20 miniature fragments of an unidentified metal artifact and one polished stone axe. The excavation monitored preparation works for three residential zones of the GOLF RESORT indicated as UPC-A (Hlohovecká cesta-south), UPC-B (Kapitulské-north) and UPC-C (Kapitulské-east) (Fig. 88: 1). The nine sunken archaeological features were investigated in areas UPC-A and UPC-B. They are four medieval burials dated to the 10th century, two oval/circular prehistoric pits attributed to the Lengyel culture (features 1 and 2; Fig. 88: 2; 89: 6, 7) and two postmedieval terran waves in area UPC-B (features 3 and 4; Fig. 88: 2) and one storage pit in area UPC-A (Fig. 88: 1; 89: 8). A unique find of a lithic blade made from silicite of the Krakow-Czestochowa Jurassic, the so-called Krakow flint, was discovered in the northwestern part of area UPC-C, near Green 7. This find can be dated to prehistory, the Neolithic/Eneolithic at the earliest. The four investigated medieval burials in area UPC-B include three burials of adult individuals and one child burial. One burial was destroyed by heavy machinery during excavation of a sewerage trench (burial 1) and the remaining three burials were studied on the surface. Finds of two silver plate hair discs with circular shapes and engraved decoration come from burial 1. The motif represents floral ornaments in form of four pointed trefoils (Fig. 91: 1a, 1b), a chain, a thin silver plate and other metal patches dated to the first half of the 10th century and classified in the so-called Levédia style, which is typical of the old Hungarian burial grounds. Burial 2 was a child burial (Fig. 89: 2; 90: 1) and apart from the skeleton, it contained a thin silver wire earring, a bracelet and 31 beads of

blue glass paste which probably belonged to a necklace, approx. 25 cm long. Burial 3 (Fig. 89: 3, 4; 90: 3) is a rider inhumation burial, which can also be classified as a Levédia style burial from the first half of the 10th century, according to the finds on many metal patches, plates, pendants and buttons and also remains of a horse with a snuffle and spurs (Fig. 91: 2a, 2b). Burial 4 (Fig. 89: 5; 90: 2) is an inhumation burial of an adult individual. The skeleton was deposited stretched on the back. A round wire earring was found near the head.

8. Lužianky (Nitra district), Závodníková ulica street, plot no. 1251/58, settlement, rescue excavation, Neolithic (Lengyel culture). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was carried out in 2017–2018 in form of monitoring of excavation works for foundations of a residential house and infrastructure connections. Three sunken features and a cultural layer were discovered. Based on the finds of pottery, they can be dated to the Neolithic or the Lengyel culture. 117 movable finds were discovered – 94 pottery fragments, 19 fragments of animal bones and four exemplars of daub.

9. Nemčice (Topoľčany district), urban area, Školská ulica street, Dolné lány site, plots nos. 1101, 1102, 1103/1, 1104/1, settlement, rescue excavation, Neolithic (Late Linear Pottery culture), Late Roman period, Middle Ages (12th–13th centuries), Postmedieval period (19th–20th centuries), recent. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. Excavations associated with rebuilding of an old primary school into a residential building were monitored. Finds and features from prehistory (Late Linear Pottery culture), Late Roman period, Middle Ages, Postmedieval period – recent were found. There are 16 sunken features with 514 exemplars of movable archaeological finds – 308 fragments of pottery, 109 exemplars of daub and 78 fragments from animal bones. Besides, four exemplars of chipped lithic industry, two iron artifacts, two whetstones, seven fragments of bricks, three bone combs from the Late Roman period (Fig. 94) and a stone were discovered.

10. Nitra-Staré Mesto (Nitra district), Tabáň site, Ulica Piaristická, Štúrova and Palánok streets, plots nos. 1185/1, 1185/3, 1185/4, 1185/5, settlement, fortification, burial finds, rescue excavation, Neolithic, Middle Ages, Postmedieval period (18th–19th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In 2018, the second stage of the development-led excavation at the construction site of the polyfunctional complex at the Tabáň site was executed. In the new season, the area was completely investigated. The main goal was to study the body of a medieval/postmedieval rampart, the town fortification in the southwestern quadrant and areas below Hornotabáňska ulica street in the southeastern quadrant of the construction site. The area of the southwestern oriented slope – the periphery of the construction in Štúrova ulica street was excavated and the investigation of the well in the northwestern area was going to be completed. Altogether, 42 stratigraphic units were identified over the excavation area – three sunken features, walls/architecture, backfill and cultural layers. 15 backfill layers, and nine stakeholes were detected as well as 32 remains of negatives of woods with later dating, which damaged the rampart body in which they were sunken to various extent in different phases of the Postmedieval period. The southwestern slope of the structure was made up by recent layers with construction and municipal solid waste deposited on the cut-off bedrock. Four features were found in the southeastern quadrant of the area after lowering. They are three pits (one medieval and two postmedieval-recent) sunken more or less in the bedrock (Fig. 96: 8) and remains of foundations of a postmedieval stone-brick wall. 1,704 movable artifacts were discovered – pottery fragments, glass, stove tiles, metal artifacts, miniature artifacts of various materials, animal and human bones, daub, construction material and architectonic elements from the Neolithic, probably the Lengyel culture, the Middle Ages and the Postmedieval period (19th–20th centuries). In the rampart area, wooden constructions were found – they were the main object of the excavation in this season (Fig. 95: 2). In control blocks KB 1–7, 32 woods and wood lines preserved in various quality were uncovered. Traces of decomposed wood (white or brown) were most frequent; burned form (charcoals) was less frequent and combination of these two forms occurs rarely. Most of the woods were associated with wooden constructions of rampart boxes – horizontal lines (beams) or vertical lines (stakes). Based on mapping of the situation, 3–5 almost horizontal lines oriented in the NW – SE direction were defined; they demarcated bands of 2–4 rampart boxes in several stages of construction, reconstruction or repair (Fig. 95: 2).

11. Očkov (Nové Mesto nad Váhom district), village sewerage system, plots nos. (C) 205/1, 272, 273, 398/2, 405, 523 and others, settlement finds, rescue excavation, Postmedieval period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In the course of the excavation on the construction site of the sewerage, cultural layers and finds from the Postmedieval period (19th–20th centuries) were found southeast of the Chapel of Sts. Cyril and Methodius, in the construction pit for connections to house no. 101 and the chapel. Fragments of postmedieval pottery (19th–20th centuries), daub, bricks and fragments of a postmedieval stove tile and animal bones were found.

12. Podolie (Nové Mesto nad Váhom district), village sewerage system, settlement finds, rescue excavation, Postmedieval period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During monitoring

of the construction pits for the village sewerage, finds from the Postmedieval period (19th–20th centuries) were discovered. At the northern end of Ulica M. R. Štefánika street, a pit without finds was discovered. In Korytnánská ulica street and Ulica L. Štúra street, layers with fragments of postmedieval pottery, stove tiles, animal bones and construction waste were found. Both cases are probably waste heaps or parts of made-up grounds elevating the terrain.

13. Sereď (Galanta district), Pekárska ulica street, settlement, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. In the course of the rescue excavation at reconstruction of the sewerage and water pipeline in Pekárska ulica street, a torso of a birch – probably enclosing – wall (18th–20th centuries) was found. It was built of secondarily used bricks (bricks marked with CFE dated to the 17th–18th centuries, brick dimensions 28.5 × 14.5 × 6 cm). A small number of medieval and postmedieval pottery (14 exemplars) comes from trimmed profiles of the sewerage trenches. Exclusively medieval pottery comes from the grey clay layer situated approx. 50 cm under the feature. In the southern part of Pekárska ulica street, 140–180 cm deep in the construction pit, a loamy layer without admixtures was found, which can be interpreted as the preserved topsoil or the original terrain level.

14. Svätoplukovo (Nitra district), Horné zeme site, plot no. 2360/8, settlement, rescue excavation, La Tène period, Middle Ages. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In the course of the archaeological supervision at the construction site of a residential house, finds from the La Tène period and the Middle Ages were found. Eight sunken features were detected, six of them were situated in superposition. Only 15 movable finds were discovered (pottery, animal bones and daub).

15. Špačince (Trnava district), Pri cintoríne site, linear feature, rescue excavation, Postmedieval period (19th century). Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. In the course of construction of utility networks at the IBV Pažif II construction site, a linear feature was investigated (Fig. 92: 1, 2). It was 7.8–8 m wide and max. 165 cm deep (from the top level of the terrain). The fill contained one fragment of a glazed postmedieval pottery and one atypical sherd. Terrain depressions found in 2016 are continuations of this line (*Žaár/Žaárová 2016*). The course of the linear feature studied in 2016–2018 corresponds with the information obtained from the map of the Second Military Survey (Fig. 92: 3). It is a hollow way from the 19th century, which was connected to the currently non-existent water stream in the southwest and then their course was identical. The hollow way might have been used as a draining channel during sudden or seasonal floods.

16. Trnava (Trnava district), Ulica Halenárska and Jána Hollého streets, plots nos. 8822/1, 8823, 8842/1, settlement, rescue excavation, prehistory, Eneolithic (Lengyel culture), Bronze Age, Middle Ages, Postmedieval period (20th century). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was initiated by reconstruction of the water pipeline. Furrows, starting pits and connections in Ulica Halenárska and Jána Hollého streets were checked. The furrows were 100–120 cm deep and 60 cm wide. The starting and end pits in both streets were the deepest (up to 200–250 cm). During the excavation, 11 archaeological features and four cultural layers were documented. 145 movable artifacts were discovered – 81 pottery fragments, 36 animal bones and 22 fragments from stove tiles. Daub (three exemplars), metals (two exemplars – one horseshoe and one coin) and one tile were rare. Most finds come from the postmedieval made-up ground, dating it to the Postmedieval period, or the 18th–20th centuries. Two features can be dated to prehistory, two to stage III of the Lengyel culture – the Brodzany-Nitra group, one to the Bronze Age (Lusatian culture?), two to the Middle Ages, one to the Middle Ages or earlier, two features represent postmedieval Baroque sewerage. One feature did not contain any finds.

17. Veľké Kostolány (Piešťany district), urban area, Družstevná ulica street, plot no. 125, settlement, rescue excavation, prehistory, Postmedieval period (20th century). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation at the construction site of a residential building, finds from the Postmedieval period were discovered (pottery, stove tiles, daub, glass). They were found in a feature – a sunken pit with kitchen waste dated to the first half of the 20th century at the earliest. During the survey of the construction site, four fragments of prehistoric pottery were discovered – apart from postmedieval sherds – at the northeastern end of the building site, in the garden behind the house.

18. Zlaté Moravce (Zlaté Moravce district), Ulica Andreja Kmeťa street, plots nos. 1704, 1705/1, 2, settlement finds, rescue excavation, Late Middle Ages, Postmedieval period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation at the DREXLER building site, finds from the Late Middle Ages and Postmedieval period (19th–20th centuries) were discovered. In a single deep excavation – a pit for the water-meter shaft – a cultural layer was found, which can be dated to the Late Middle Ages at the latest, based on the discovered pottery fragments. The layer was buried under the made-up ground from the 20th century and besides construction waste, it contained fragments of pottery and stove tiles dated to the 19th–20th centuries.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA TRASE DIAĽNICE D1 PREŠOV ZÁPAD – PREŠOV JUH

František Žák Matyasowsky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamáškovič – Miroslav Vrablec

Archeologický záchranný výskum bol vyvolaný výstavbou diaľničného úseku D1 Prešov západ – Prešov juh a prebiehal od júna 2017 do septembra 2018. Deštruktívnemu výskumu predchádzal povrchový prieskum spojený so zberom a prieskum detektorom kovov na celej ploche trvalého záberu D1. Na základe výsledkov prieskumu a podľa konfigurácie terénu, rozsahu lesa, infraštruktúry a tiež aj podľa predpokladaného archeologického potenciálu boli vyčlenené plochy (plocha 1–12; obr. 97). Na týchto plochách bol následne realizovaný sondážny výskum formou pásových sond (v celkovej dĺžke 7508,41 m a rozlohe 15 610 m²). Na miestach s potvrdenými archeologickými objektmi bola plocha preskúmaná plošným archeologickým výskumom (celková rozloha 32 116,76 m²). Takýchto pozitívnych plôch sa podarilo objaviť 11 (názvy jednotlivých nálezísk sú pomenované ako plocha 1, 1-garáže, 4, 6, 8, 10, 10-juh, 11, 11-juh, 11-sever a plocha 12), z ktorých osem môžeme označiť za lokality a tri ako menšie náleziská s ojedinelými objektmi. Dovedna bolo preskúmaných 363 archeologických objektov, vrátane časti industriálnej budovy.

1. P r e š o v (okr. Prešov), poloha Pod Sosienkami, plocha 1, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Poloha sa nachádza v západnej časti kat. úz. Prešova, na juhovýchodnom úbočí Sosienok. Na predmetnej polohe sa predpokladal nález industriálnej budovy, ktorá patrila ku komplexu tehelne. Tá bola známa napríklad zo staršej katastrálnej mapy z roku 1869 a upravenej z roku 1934, ktoré boli využité aj pri plánovaní terénnych aktivít. Na základe nálezu múrov z nepálených tehál v areáli dnešných garáží sa pristúpilo k celoplošnému odkryvu. Po odstránení sutín a začistení stojacich štruktúr bolo z nálezovej situácie zrejmé, že sa odkryl jeden celý a časti dvoch ďalších priestorov, prislúchajúcich k jednej industriálnej budove. Odkryté boli tri miestnosti, spoločne označené ako objekt 1 (obr. 98: 1, 2) a vyzdvihnutých bolo osem kusov stavebnej keramiky. Severovýchodne ležiaca, úplne preskúmaná miestnosť, bola označená ako komora 1. Severozápadný priestor bol pomenovaný ako komora 2 a spájali ich spoločný priestor – predpecie, ktorého funkcia bola určená vzhľadom na početný výskyt uhlíkov a popola. Objekt 1 je možné interpretovať ako dve konštrukčne spojené komorové tehliarske pece – preto ich môžeme nazvať aj ako pec 1 a pec 2. Z oboch pecí sa zachovali len časti, ktoré boli zahĺbené pod úroveň vtedajšieho terénu. Vymurované boli do stavebných jám zapustených do spráše, ktoré boli vykopané cielene pre budúce pece. Výsledky výskumu podrobne rozpracoval M. Čurný (2018) v odbornom posudku výskumnej dokumentácie.

Komora/pec 1 mala obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 7,42 × 5,33 m. Čelný múr pece, oddeľujúci vnútorný priestor pece a miestnosť s predpecím, bol prerušený štyrmi otvormi (obr. 98: 2). Tie ústili do spodnej časti komory s vykurovacími kanálmi – zároveň aj popolníkmi. Vykurovacie kanály boli vymedzené tzv. lavičkami – boli štyri, pričom štvrtá sa napájala na juhovýchodný múr a mala tak iba polovičnú šírku. Ukazuje sa, že lavičky boli vymurované z nepálených tehál spájaných hlinou. Svedčia o tom pozostatky svetlohnedej hliny v škárach, zreteľné napriek deformácii v dôsledku pôsobenia ohňa. Pri dvoch krajných vykurovacích kanáloch (so šírkou 100–108 a 90–100 cm) sa zachovala aj časť ich vydĺženia tehľami a tento spôsob úpravy povrchu môžeme predpokladať pri všetkých kanáloch. Po podrobnom preskúmaní čelného múru boli rozpoznané viaceré stavebné úpravy (napr. zmenšenie veľkosti obslužných otvorov v čelnom múre), ktorých opis však presahuje rozsah tohto príspevku.

Komora/pec 2 bola rovnakým konštrukčným typom tehliarskej pece, akým bola aj komora/pec 1. Predpokladáme, že pec mala pravdepodobne štyri obslužné otvory ústiace do štyroch vykurovacích kanálov vo vnútri pece. Pred otvormi sa nachádzal priestor predpecie. Zachovali sa dve lavičky, pričom aj v týchto prípadoch v nich bola zistená vrstva ílu s pieskom a vápnom, ktorá mohla tvoriť lôžko pod tehlovým dláždením. Na severovýchodný obvodový múr prilieha tretia zachovaná, nepravidelne tvarovaná lavička. Aj v komore/peci 2 sledujeme dve stavebné fázy. Taktiež tu prišlo k zúženiu veľkosti obslužných otvorov tehlovými plentami. Okrem výpalu tehliarskych výrobkov sa mohla funkcia pecí v niektorej fáze existencie zmeniť na priestor pre výpal vápna. Po začistení podlahy sa totiž objavili početné zrnká nevyhaseného vápna.

Predpečná jama spájala samotné pece. Jej niveleta sa nachádzala oproti podlahám vykurovacích kanálov pecí o 20–30 cm vyššie. Pri dne sa nachádzala vrstva popola a uhlíkov z minerálneho uhlia.

Význam nálezů žiarových pecí z Prešova spočíva v ich archaickej konštrukcii. Poznatky zhromaždené vďaka výskumu svedčia o menšej tehliarskej prevádzke, fungujúcej sezónne. Odobraté vzorky tehál boli vyrobené ručne v tehliarskej forme a vyhotovené zo sprasovej hliny bez prímiesí. Ďalšie tehly boli vyrobené pomocou tehliarskeho lisu. Škridly s oblúkovitým zakončením v tvare tzv. bobrieho chvosta boli vyhotovené ručne. Spôsob výroby a celkový charakter výrobku datujú nálezy do obdobia prelomu 19.–20. stor.

Datovanie samotnej prešovskej tehelne naznačujú aj dobové mapy. Na mape 1. vojenského mapovania z rokov 1769 a 1782–1784 sa tehelná nenachádza. Druhé vojenské mapovanie z rokov 1819–1858 zobrazuje v miestach skúmanej plochy murovanú stavbu, pri ktorej nie je vylúčené, že môže označovať aj výrobný tehliarsky objekt. Na mape 3. vojenského mapovania z rokov 1857–1883 je už existencia tehelne na polohe Pod Sosienkami označená skratkou Z. O., teda Ziegelofen. Detailný stav komplexu budov tehelne a hliníkov zachytáva v úvode spomenutá katastrálna mapa z roku 1934, ktorá vznikla na podklade mapy z roku 1869. V závere teda môžeme konštatovať, že datovanie objavenej časti budovy na základe architektonicko-konštrukčného prevedenia, dobových mapových podkladov a techniky vyhotovenia nájdených artefaktov kladieme na počiatok 20. stor.

Stavebná podoba objavených pecí je v rámci Slovenska unikátnym nálezom. Aj keď existujú blízke analógie, ako lokalita v Iži datovaná do 18.–19. stor. (Čurný/Hanuliak/Kuzma 2008, 83, 84), doposiaľ nebola preskúmaná situácia zachytávajúca takúto vzájomnú pozíciu oboch pecí a čiastočné stavebné prepojenie vypaľovacích komôr. To pripomína nález tehliarskych pecí z 18./19. stor. z Lovosic v Čechách (Volf/Blažek 2006), ktoré mali taktiež spoločný obslužný priestor. Zároveň to indikuje tzv. prechodný typ komorovej pece s dvomi komorami.

2. P r e š o v (okr. Prešov), poloha Sosienky, plocha 1, pravek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Na ploche boli realizované tri sondy, z čoho v sonde II boli odkryté štyri archeologické objekty. Išlo o zahĺbené sídliskové jamy, ktorých funkciu nie je možné bližšie konkretizovať. Atypický a drobný črepový materiál ani neumožňoval objekty datovať. Pri sťahovaní ornice boli získané črepy glazovanej keramiky, fragment hlinenej fajky a drobný silicitový úštep.

3. P r e š o v (okr. Prešov), poloha Poľnohospodárske družstvo, plocha 4, neolit/eneolit, staršia a stredná doba bronzová. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Skúmaná lokalita sa nachádza severozápadne od intravilánu Prešova, na začiatku doliny stúpajúcej v smere SZ – JV. Archeologické objekty boli situované na miernom svahu v bezprostrednej blízkosti potoka Vydumanec. Spolu bolo odkrytých 40 objektov nachádzajúcich sa prevažne v západnej polovici preskúmaného územia, z ktorých bolo vyzdvihnutých 548 nálezov, predovšetkým keramiky. Kolekciu nálezov dopĺňala mazanica, štiepaná industria, závažie tkáčskeho stavu (obr. 98: 3), alebo brúsne kamene. Preskúmaná lokalita pozostávala zo sídliskových zahĺbených objektov, zväčša okrúhleho a oválneho pôdorysu. Interpretovať objekty bolo vzhľadom na nepriaznivé zachovanie problematické. Sídliskové jamy neniesli znaky vhodné na bližšie funkčné zaradenie a išlo zrejme o rezíduá pôvodných tvarov (17 objektov). Objekty 26–28 a 33 radíme na základe ich formálnych vlastností k zásobným jamám. Na lokalite však môžeme vo väčšine prípadov počítať so zásobnými jamami, ktoré po splnení svojho účelu plnili funkciu odpadovú (14 objektov). Na lokalite bola identifikovaná iba jedna kolová jama (objekt 14), čo súvisí pravdepodobne so slabým zachovaním subtílnejších objektov v pôde, ako aj s hĺbkou skrývky a s tým spojeným problematickým rozoznaním kontúr týchto objektov vo vyšších niveletách.

Napriek veľkému počtu atypických pravekých črepov bolo možné vysledovať, že viaceré fragmenty nesú znaky staršieho neolitického/eneolitického obdobia (vyššia prímies organického materiálu v keramickom ceste). Na lokalite sú však zastúpené aj objekty datované do strednej a mladšej doby bronzovej, teda do materiálnej náplne pilinskej kultúry. Na základe tektoniky fragmentov amfor, mís a ich výzdobných prvkov (obr. 98: 4–6) datujeme objekty 11, 19, 21 a 24 do Reineckeho stupňov BD–HA1 (Šteiner 2018a). V severozápadnom rohu odkrytej časti lokality sa nachádzala koncentrácia objektov, v ktorých bolo možné rozpoznať fragmenty keramiky patriace do tohto obdobia. Sondáž nepotvrdila pokračovanie lokality ďalej západným smerom. Predmetnú dolinu na juhovýchodnej strane uzatvára kopec Kalvária, pričom z polohy Pod Kalváriou sú známe súveké sídliskové objekty pilinskej kultúry zo strednej až mladšej doby bronzovej.

4. P r e š o v (okr. Prešov), poloha Skromný hon, plocha 6, mladšia doba bronzová (pilinská kultúra). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Lokalita sa nachádza medzi svahmi polôh Vydumanec a Polianky (obr. 97). Sondážou boli zistené štyri sídliskové objekty, predstavujúce zahĺbené jamy. Prvé zoskupenie sa nachádzalo v severnej časti sondy, kde boli odkryté dva sídliskové objekty a ďalšie dva boli objavené 250 m južne od tejto dvojice. Všetky objekty sú zahĺbené sídliskové jamy nepravidelného oválneho tvaru. Komplikovanejšia nálezová situácia je len v prípade objektu 4. Jeho steny sa členito zvažovali k rovnému dnu, ktoré v južnej časti podbiehalo pod stenu. Výčnelky na protiláhlej severnej stene mali schodovitý charakter. Či išlo o úmyselnú úpravu, alebo o výsledok tafonomických procesov, nie je možné s istotou určiť. Z objektu 4 pochádza okrem zvieracích kostí, mazanice a uhlíkov najväčšie množstvo keramických fragmentov (217 jedincov). Kvôli fragmentárnemu a atypickému materiálu sa dá osídlenie datovať len rámcovo do staršieho praveku. Na základe niekoľkých dochovaných nálezov – napr. úplne zachovanej profilácie šálky (obr. 98: 8) z objektu 3 či praslena s rytou výzdobou z objektu 4, vzájomne podobného charakteru keramického cesta a vyhotovenia je veľká pravdepodobnosť, že osídlenie polohy Skromný hon spadá do mladšej doby bronzovej, do pilinskej kultúry.

5. P r e š o v, časť S o l i v a r (okr. Prešov), poloha Lominová, plocha 8, neolit (kultúra s východnou lineárnou keramikou, bukovohorská kultúra), stredná a mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Neolitické sídlisko bolo objavené pásovou sondou asi 450 m od rozsiahlej ľavobrežnej terasy rieky Torysa. Strategickú polohu tejto osady podčiarkuje aj potok Delňa nachádzajúci sa 170 m južne od lokality. Na predmetnej polohe bolo odkrytých 28 zahĺbených sídliskových objektov (obr. 99). V prípade objektu 27 išlo o sídliskovú kultúrnu vrstvu pokračujúcu západne a severozápadne za hranicu skúmanej plochy. Vo vrstve bolo možné vysledovať dve chronologické skupiny nálezov dokladajúcich vertikálnu stratigrafiu (*Javorek 2018*). S výnimkou tejto kultúrnej vrstvy a nálezových situácií v rámci vrstvy označenej ako objekt 10 predstavovala väčšina odkrytých objektov sídliskové jamy kruhových a oválnych pôdorysov (9 objektov), kde na základe častého podbiehania stien pod horný okraj objektov môžeme hovoriť o jamách zásobných. V piatich prípadoch tvorili dna týchto jám kamene z riečnych náplav. V priestore objektu 10 bolo okrem ohniska (objekt 11) zistených ďalších osem sídliskových objektov. Ide o dve sídliskové jamy (objekty 21 a 22) a šesť kolových jám (objekty 19, 20, 23–26). Opis tohto významného nálezového celku uvádzame samostatne.

Nálezová situácia v priestore objektu 10 (obr. 99)

Objekt 10 na prvý pohľad predstavoval tafonomickými procesmi roztrhnutú kultúrnu vrstvu výplní jednotlivých objektov, ktoré sa nachádzali v danom priestore. Pri komplexnom vyhodnotení nálezovej situácie vyplynulo, že vrstva síce predstavuje zrejme roztrhnuté horné časti objektov, dokopy však táto situácia predstavovala pozostatok stredoneolitickej stavby/domu. Práve spomínaná vrstva bola výplň čiastočného interiérového zahĺbenia stavby. Nanešťastie časť domu bola zo západnej časti porušená mechanizmom pri výkope sondy. V juhozápadnom rohu domu bol odkrytý pyrotechnologický objekt 11, ktorý sa v teréne črtal ako prepálený estrich hliny oválneho tvaru s rozmermi 80 × 31 cm a zachovanou hrúbkou 7–10 cm. Objekt interpretujeme ako otvorené ohnisko. Kamenné obloženie priamo z nálezovej situácie nevyplýva, avšak nie je možné ho ani vylúčiť. Obloženie, resp. kamenný veniec, mohol byť tvorený koncentráciou stredne veľkých a malých kameňov, ktoré ležali v okolí tohto objektu. Interpretácii objektu pomohol nález radu kolových jám nachádzajúcich sa pozdĺž východnej hranice objektu 10. Tieto kolové jamy (objekty 23–26) predstavovali kolové jamy opornej konštrukcie, čomu napovedá aj ich plytšie zapustenie a ich poloha v rámci nálezovej situácie. Obdobná situácia usporiadania jám opornej konštrukcie bola s najväčšou pravdepodobnosťou i na protiláhlej strane, ktorú však porušila sonda. Vďaka správne zvolenej metóde (technické rezy) sa podarilo vo vrstve (objekt 10) identifikovať aj dva stredové koly (objekty 19 a 20). Hlbšie zapustenie týchto kolových jám v porovnaní s ostatnými okrajovými jamami poukazuje na stĺpy nosnej konštrukcie, slúžiace zrejme ako opora strechy. Túto interpretáciu dopĺňa aj vzájomné postavenie týchto dvoch objektov, keďže sa nachádzajú v jednej línii vzdialené 2,9 m (vzdialenosť od stredov). V interiéri objektu sa podarilo na pôdoryse zdokumentovať aj mazanicovú vrstvu, predstavujúcu pravdepodobne výmaz zrutenej steny. Nie je vylúčené, že mohlo ísť aj o pozostatok deštrukcie stropu, resp. povaly, s ktorou v období neolitu už môžeme počítať (*Šiška 1989, 41*). Z južnej strany sa v bezprostrednej blízkosti nachádza ďalšia sídlisková jama odpadovej/zásobnej funkcie (objekt 9). Do objektu 10 však nezasahuje. V severnej časti tohto celku bola odkrytá sídlisková jama (objekt 22) plniaca účel zrejme zásobnice. Túto funkciu mohol plniť aj objekt 9, kde sa však nevyučuje ani odpadová funkcia.

Preskúmaný nálezový celok datujeme na základe nálezov do skupiny Tiszadob. Celú situáciu porušal mladší objekt 21 situovaný v severozápadnej časti zoskupenia objektov, ktorý na základe vyhodnotenia nálezovej situácie a keramických fragmentov interpretujeme ako odpadovú jamu mladšieho bukovo-horského osídlenia.

Artefaktov bolo z lokality vyzdvihnutých dokopy 1184 ks, z čoho fragmenty keramiky tvorili majoritnú zložku (1021 ks). Ostatná skladba nálezov zodpovedá typickej škále sídliskového odpadu daného obdobia. Ako príklad môžeme spomenúť kamennú štiepanú industriu (45 ks), v ktorej majú spomedzi surovín zastúpenie obsidián, radiolarit a silicit krakovsko-čenstochovskej jury. Vo funkčnej škále prevládajú hlavne úštepy, no v objekte 28 sa zachovala taktiež obsidiánová čepeľ (obr. 100: 1). Artefakty súvisiace s podomáckymi (výrobnými) aktivitami sa koncentrovali vo výplni objektu 10. Okrem štiepanej industrie bol nájdený aj opracovaný kameň a fragment hlineného závažia (obr. 100: 2). Z blízkeho objektu 9 bola vyzdvihnutá kamenná podložka. Tieto skutočnosti (a taktiež prítomnosť výhrevného telesa) umocňujú interpretáciu zoskupenia objektov v priestore objektu 10 ako obytnej kolovej stavby. Iným nálezom je napr. aj kamenná sekerka z objektu 27 (obr. 100: 3). Z kategórie tenkostennej keramiky (obr. 101: 1–12) dominovali polgulovité a trištvrté gulovité nádoby, fľašovité a amforovité nádoby. Z objektu 10 pochádza aj miniatúrna nádobka so zachovanou ojedinelou profiláciou. Do kategórie hrubostennej keramiky (obr. 101: 13, 14) patria fragmenty hrubostenných mís, hrncov a fľašovitých nádob, ktoré mohli plniť funkciu zásobníč. Kolekciu dopĺňa nález fragmentu pekáča a hlbkej misy/kotlíka s radom otvorov pre zavesenie. Zdokumentovaná výzdoba okrem plastických výčnelkov rôznych foriem, presekávaných okrajov a pretláčaných líšt, pozostávala predovšetkým z rytých motívov, prípadne doplnených vhlbenou výzdobou. Početným druhom ornamentu boli vpichy rôznych foriem a často v kombinácii s rytými líniami. V keramickom súbore sa vyskytla aj biela inkrustácia a čierny náter v kombinácii s rytou výzdobou. Z uskutočnenej prvotnej analýzy keramiky (*Javorek 2018*) taktiež vyplýva, že lokalita mala určité kontakty/vzťahy s oblasťou kultúrnych skupín Szilmeg či Szakalhát na území dnešného Maďarska. Interpretačné roviny samotnej konštrukcie neolitického domu, detailnú analýzu keramiky, ako aj analogické súvislosti lokality v širšom kontexte sú popísané vo výskumnej dokumentácii a publikované budú v osobitnej štúdií.

Počas sťahovania ornice boli zberom nájdené aj tri fragmenty pravdepodobne z amforovitých nádob a fragment tenkostennej misky na nízkej nôžke. Nálezy datujeme do strednej až mladšej doby bronzovej.

6. P r e š o v, časť S o l i v a r (okr. Prešov), poloha Široké, plocha 10, stredovek (12.–14. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Objavená stredoveká lokalita sa nachádza priamo na hrane v bezprostrednej blízkosti rieky Torysa, neďaleko potoka Delňa tečúceho severne od lokality. Odkryté sídlisko sa dá rozdeliť na dve zoskupenia objektov, pričom južná skupina je situovaná na stúpajúcom svahu kopca. Odkrytých bolo 75 zahĺbených objektov (obr. 102), ktorých funkčné rozdelenie zachytáva viacero sídliskových aktivít.

Osobitú pozornosť si zasluhuje šesť objektov s obytnou funkciou (napr. obr. 103: 1). O ich účele svedčia nálezy vykurovacích telies v interiéroch, ako aj ich samotné rozmery i dispozícia. Zahĺbenie dno sa od úrovne zachytenia pohybovalo v rozmedzí 10–20 až 30–40 cm. Pravidelnejší kvadratický, resp. lichobežníkový pôdorys so zaoblenými rohmi sa zachoval v prípade objektov 4, 17, 23 a 38. Aj pri objekte 60 však môžeme pripustiť, že jeho zdokumentovaný nepravidelný tvar vznikol pôsobením postdepozíčných procesov. Pri orientáciách chát prevláda smer JZ – SV. Výhrevné telesá sa nachádzali väčšinou v severozápadnom rohu chát a pozostávali z rôznych konštrukčných typov. Spoločným znakom bola ich zachovaná veľkosť – 60–80 × 100 cm (pri kruhových tvaroch s priemerom 60–80 cm). Prvý typ telies, zastúpený v objektoch 4, 23, 34 a 60, sa v nálezových situáciách zachoval vo forme estrichu z prepálenej hliny, ktorý bol aspoň z dvoch strán obložený stredne veľkými kameňmi. Išlo teda o otvorené ohniská s obvodovým kamenným obložením. Najpravdepodobnejší pôvodný tvar ohniska mohol byť kvadratický (napr. teleso v objekte 60). Ohniská mohli byť umiestnené na vyvýšenom mieste (objekty 4 a 23), ako aj na pomerne rovnom dne (objekt 38). Nikde neboli zachytené pod úrovňou podlahy. Táto charakteristika ohnísk sa zhoduje s nálezmi zo súvekých lokalít východného Slovenska v 12.–14. stor. (napr. *Čaplovič 1983, 372*). Klenba je presvedčivo doložená v druhom type prevedenia, ktoré je zastúpené v objekte 17, kde poloha a veľkosti kameňov dokladajú na zvrchu uzatvorenú kvadratickú pec (obr. 103: 2). Kombináciou popísaných typov je teleso v objekte 38 (obr. 103: 3). Lichobežníkový estrich nelemovali kamene a masívne kusy tu tvorili len ústie. Dno pozostávalo z vrstvy črepov, ktorá bola následne vymazaná hlinenou vrstvou.

V okolí chát a ani v ich interiéroch neboli zistené žiadne kolové jamy, žľaby či iné pozostatky konštrukčných prvkov, ktoré by pomohli rekonštruovať architektúru. Až na vyššie spomenutú polohu

výhrevných telies stav väčšiny nálezových situácií nevytvorí o usporiadaní vnútorného priestoru. Výnimkou je objekt 23, v ktorom z rovného dna vystupovala severným smerom mierna vyvýšenina s ohniskom. V juhovýchodnom rohu sa nachádzala kruhová jama (pr. 90 cm) s dnom vymazaným ílovitou hlinou. V juhozápadnom rohu bola situovaná jama obdĺžnikového pôdorysu (150 × 70 cm), o ktorej sa dá uvažovať ako o priestore na uskladnenie potravín, tzv. pracovnej jame (*Habovštiak 1985, 83*). Obdobné úpravy (kvadratická jama, ílovitý výmaz) boli spozorované v objektoch 34 a 38. Objavené boli taktiež stavby podobných tvarov a rozmerov, no bez vykurovacích telies (objekty 5 a 6). Ich funkčná interpretácia je tak viac otvorená. Z výplní oboch objektov pochádza veľké množstvo keramiky (802 a 524 kusov). Z objektu 5 pochádza aj nález kovovej trosky, železný kovový predmet a opracované kamene. Okrem toho tu bolo vyzdvihnutých viacero kusov mazanice s odtlačkami konštrukčných prvkov. V objekte 6 bol nájdený železný nožík, brúsik a mazanica. Na základe prezencie či absencie určitých elementov môžeme predpokladať, že objekty boli spojené s istou hospodárskou funkciou (kôlna, sklad a pod.). Túto funkciu by mohol zastupovať predovšetkým objekt 54. Pôdorysom to bol obdĺžnikový objekt so zaoblenými stenami a rozmermi max. 400 × 300 cm. Uprostred kratších stien sa nachádzali kolové jamy (pr. 25–30 cm) indikujúce prítomnosť prístrešku. Vo výplni bolo objavených až 1619 kusov črepov.

Výrobnú funkciu plnili objekty 11 a 53. Objekt 11 mal elipsovité tvar a v jeho strede sa nachádzalo mierne vyvýšené ohnisko. Objekt sa nenachádzal v blízkosti obytných chát. Podobné objekty boli nájdené aj v rámci výskumu vrcholnostredovekej dediny z 12. až prvej tretiny 14. stor. na lokalite Prešov-Šváby, poloha Mestský cintorín (*Šebesta a i. 2015, 1054nn*). Objekt 53 bol konštrukčne zložitejším. V tomto kruhovom zahĺbenom objekte (pr. 304 cm, hl. 65 cm) sa vo východnej polovici nachádzala rozsiahla deštrukcia väčších kameňov (obr. 103: 4). Na viacerých miestach, vrátane kamennej deštrukcie, boli zdokumentované vrstvy obsahujúce uhlíky, kusy mazaníc a vrstvy popola. Nálezová situácia teda vypovedá o prítomnosti kamennej piecky s klenbou. Vo výplni predmetného objektu sa nachádzali aj kusy železnej trosky a železný predmet. Na lokalite sa trosky celkovo koncentrovali najmä v tejto časti preskúmanej plochy. Tento tzv. výrobný areál sa nachádzal približne 40 m od najbližšieho obytného objektu.

Inou funkčnou kategóriou na lokalite je studňa – objekt 43. Nepravidelné kruhové ústie (pr. 280 cm) sa postupne zvažovalo do hĺbky 170 cm. Tá nebola dnom objektu, ale hranicou, kde sa práce na vyberaní objektu kvôli bezpečnosti zastavili. Od ústia objektu do hĺbky 120 cm sa steny stupňovite zvažovali, pričom od úrovne 120 cm nadobudol objekt pravidelný tvar s priemerom 200–240 cm. Tento lievikovitý tvar mohol byť pozostatok pracovnej šachty/výkopu, ktorý vznikol pri hĺbení studne. O tvare a rozmeroch šachty studne svedčí koncentrácia väčších kameňov a iných nálezov v strede objektu (obr. 103: 6). Zaujímavosťou bol nález dvoch zuhoľnatených odtlačkov drev/brvien (obr. 103: 6). Kamene z deštrukcie mohli byť pozostatkom nadzemnej koruny, ktorá rámovala ústie studne. Okrem kameňov sa v deštrukcii nachádzali typické zložky sídliskového odpadu – zvieracie kosti, niekoľko fragmentov keramiky (18 ks), brúsik, ale aj kovová troska. Objekt 43 sa nachádzal približne uprostred polkruhu, ktorý vytvárajú obytné chaty (obr. 102). Uvedená situácia zodpovedá obvyklej polohe studní uprostred sídlisk (*Habovštiak 1985, 113*).

Najpočetnejšou skupinou na lokalite boli zásobné/odpadové jamy. Pri väčšine prípadov nebolo možné s istotou vybrať iba jednu z uvedených funkcií. Spomedzi 43 jam si bližší popis vyžaduje nálezová situácia na dne objektu 12. Odkrytý bol fragment dreva veľký približne 20 × 20 cm. Drevo bolo pravdepodobne opracované do kruhového tvaru a jeho stredom prechádzal taktiež zachovaný drevený čap. Ide teda o pozostatok súčasti nástroja/stroja, ktorý však nevieme zatiaľ identifikovať. Zaujímavosťou je, že objekt sa nachádza v bezprostrednej blízkosti objektu 11, interpretovaného na základe ohniska/piecky ako výrobný objekt.

Osobitné miesto v príspevku majú aj nálezy nádob, intencionálne deponované samostatne priamo do podlažia (obr. 103: 5). Prvá dvojica takýchto nádob hrncovitých tvarov sa nachádzala pri severnej koncentrácii objektov na lokalite, zatiaľ čo päťica nádob bola uložená v zemi v južnej časti odkrytej dediny. Nádoby boli od seba rozostúpené približne 1 m a uložené dnom nadol. V interpretácii okrem profánnej – zásobnej funkcie či núdzovom uschovaní komodít nemôžeme opomenúť ani rovinu kultového významu.

Z lokality bolo vyzdvihnutých 9214 nálezov. Skladba artefaktov predstavovala skupiny nálezov, ktoré môžeme radiť medzi typický sídliskový odpad (keramika, mazanica, zvieracie kosti, železné klince atď.). Okrem toho bolo získaných viacero kusov železnej trosky (21 ks), prevažne v severovýchodnej časti plochy, dokladajúcej prítomnosť kovospracujúcej aktivity na sídlisku. Doklady podomáckej výroby predstavujú spomenuté dvojkónické a diskovité prasleny, pričom ako závažie slúžilo zrejme aj hlinené koliesko z objektu 60. Zaujímavým nálezom boli fragmenty troch hlinených figúrok zvierat (obr. 104: 1), ktoré boli objavené v dvoch susedných objektoch, a síce v objekte 38 (chata) a 54 (hospodárska stavba). Kolekciu nálezov na lokalite dopĺňa nález bronzového závesného krížiku s podobizňou ukrižovaného Krista na averze a s postavou Panny Márie na reverze (obr. 104: 2). Začiatok výskytu týchto krížikov sa kládie práve

do 13.–14. stor. Napriek tomu, že ide o nestratifikovaný nález (prieskum detektorom kovov), môžeme ho bezpečne prisúdiť k existencii tejto vrcholnostredovekej dediny. Výnimočným kovovým artefaktom je železná ostroha z objektu 48 (obr. 104: 3). Nález pozostával z dvoch fragmentov, pričom pre datovanie bolo dôležité zachovanie bodca a jeho napojenie na oblúk tela ostrohy. Masívny bodec má pyramídovitý tvar s výškou 2,5 cm a s kvadratickou podstavou (1,4 × 1,4 cm). Artefakt bol podrobený formálnej analýze a na základe analogických nálezov a sprievodného keramického materiálu z výplne je ostroha datovaná do 12.–13. stor., s možným presahom v 14. stor. Najbližší takýto nález pochádza napr. z Prešova-Nižnej Šebastovej (Ruttkay 1975, 171). Škálu kovových nálezov dopĺňa železná pracka s trňom o priemere 6,5 cm (obr. 104: 4). Na lokalite sa ojedinele vyskytovala aj štiepaná industria so surovinovým zastúpením obsidiánu, silicitu aj radiolaritu.

Datovanie osídlenia v polohe Široké sa opiera hlavne o vyhodnotenie keramického materiálu (obr. 105: 1–3). Obdobie existencie preskúmaných objektov možno rozdeliť na dva horizonty. V staršej fáze vrcholnostredovekej keramiky (12. až prvá tretina 13. stor.) dominovali v druhej skladbe prevažne hrnce obtáčané na ručnom hrnčiarskom kruhu s častým výskytom značiek na dne. Narozdiel od nej, najviac zastúpený mladší horizont zodpovedá strednej fáze vrcholnostredovekej keramiky z druhej tretiny 13. až prvej tretiny 14. stor. (Uličný 2003, 612–616). Okrem hrncovitých nádob sa našli misovité pokrievky, džbány, prvé poháre kónického tvaru so závitnicovým ornamentom a závesné kotlíky. Z plastických značiek na dne dominujú kríže a kríže vpísané v kruhu. Opis výrobných detailov (napr. keramické cesto, úpravy povrchov nádob), charakteristika výzdobných prvkov a podrobné popisy prevedenia okrajov sú uvedené v odbornom posudku D. Repku (2018).

7. P r e š o v, časť H a n i s k a (okr. Prešov), poloha Záturecká, plocha 10, stredovek (13.–14. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Lokalita je situovaná na rovinatom teréne rozsiahlej terasy. Severným smerom sa terén prudko zvažuje k potoku Delňa, vzdialenom 800 m od lokality. Zo západu je táto terasa omývaná riekou Torysa. Výskumom sa zistilo šesť zahĺbených sídliskových objektov koncentrujúcich sa najmä vo východnej polovici odkrytej plochy. Ako jadro tohto zoskupenia môžeme označiť (obytný) objekt 5. Išlo o najväčší odkrytý objekt nepravidelného kvadratického, resp. lichobežníkového tvaru so zaoblenými rohmi a s rozmermi 4,5 × 4,4 m, pričom najkratšia, severná stena mala dĺžku iba 2,8 m. Zväčša ploché dno sa mierne zvažovalo k juhozápadnému rohu, kde bol zistený estrich hlinenej piecky. Situáciu možno rekonštruovať ako hlinenú, pravdepodobne kupolovitú piecku s priemerom približne 60 cm. Väčšina ďalších objektov plnila účel zásobných/skladovacích jám, sekundárne zrejme využívaných ako odpadové jamy. Z lokality pochádza 880 ks nálezov, z čoho až 846 ks predstavuje keramika. Okrem typického sídliskového odpadu (zvieracie kosti, mazanica, prepálená hlina) sa podarilo vo výplni objektu 4 nájsť aj hlinené koliesko. Nálezy keramiky, vo všetkých prípadoch hrncovitých nádob (napr. 105: 4), môžeme zaradiť do druhej tretiny 13. až prvej tretiny 14. stor. V rámci hodnotenia vzájomných chronologicko-priestorových vzťahov môžeme konštatovať, že nálezová situácia umožňuje vyhodnocovať objekty nielen ako samostatné celky. Terénnym výskumom preskúmaný obytný objekt a objekty v jeho okolí odrážajú sídliskové aktivity prislúchajúce k danému domu, resp. domácnosti, ktoré majú analógie napr. na blízkej preskúmanej ploche 10 (poloha Široké), ale aj v inom vrcholnostredovekom prostredí. Blížšia analýza lokality, ako aj zasadenie náleziska v širšom kontexte, bolo publikované v samostatnej štúdii (Tamaškovič/Javorek 2020).

8. P e t r o v a n y (okr. Prešov), poloha Zadné, plocha 11, stredná a mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Z topografického hľadiska sa odkrytá lokalita nachádza na plató mierne stúpajúceho kopca, ktorý tvorí najvyšší bod rozsiahlej terasy. Svah je z južnej strany ohraničený prudkým svahom a zo západu strmým zrázom. Na polohe bolo odkrytých 10 objektov a všetky môžeme označiť ako štandardné sídliskové jamy, kde môžeme pri väčšine počítať so zásobnou/skladovacou alebo odpadovou funkciou. K funkcii odpadovej bezpečne radíme objekty 1–3, nepravidelných kruhových až elipsových pôdorysov. Vo výplniach sa nachádzali okrem množstva črepov aj veľké kusy mazanice či vrstvy popola a uhlíkov. Osídlenie lokality datujeme do doby bronzovej. Podľa dochovaných morfológických znakov (najmä z objektov 2, 4, 6 a 7), ktorými sú hlavne okraje, sporadicky ušká a plastické výčnelky (obr. 105: 5, 6), môžeme konštatovať, že nájdené objekty najpravdepodobnejšie spadajú do obdobia staršej a strednej fázy pilinskej kultúry, teda do strednej až počiatkov mladšej doby bronzovej. Toto datovanie však prichádza do úvahy najmä na základe porovnania spoločných atribútov materiálu s lokalitou Petrovany – poloha Hora (plocha 11), ktorá sa nachádza v bezprostrednej blízkosti a nadväzuje na polohu Zadné.

9. P e t r o v a n y (okr. Prešov), poloha Hora, plocha 11, stredná a mladšia doba bronzová, stredovek (11.–13. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Poloha sa nachádza v severnej časti kat. úz. Petrovian. Osídlenie sa koncentrovalo na vrchole a svahu kopca, ktorý tvorí najvyšší bod rozľahlej terasy. Na lokalite bolo odkrytých 91 objektov (obr. 106). Vo všetkých prípadoch išlo o zahĺbené objekty rôznej funkcie. Väčšina sa sústredila v okolí pravdepodobne zaniknutého koryta vodného toku.

Zásobných jám bolo zdokumentovaných dovedna 16 a vyznačovali sa podbiehajúcimi stenami za okraj vrchného pôdorysu. Funkciu odpadovej jamy (30 objektov) môže naznačovať vysoké množstvo fragmentov keramiky vo výplniach a šikmejšie, zvažujúce sa steny objektov. Rozlíšiť tieto funkcie, ako aj na iných lokalitách, je však problematické. Neurčiteľných sídliskových objektov bolo objavených 23. Výrobnú činnosť môže dokladať objekt 2. V jeho výplni sa našli pozostatky prepálenej hliny, taktiež prepálených črepov a prepálené väčšie bloky mazanice (obr. 107: 1). Môže ísť o objekt, ktorý zanikol požiarom, no vzhľadom na tvar deštrukcie a zachovaných mazanicových blokov môže ísť taktiež o teleso pece. V jej blízkosti sa nachádzali kolové jamy (objekty 6 a 7), ktoré mohli byť súčasťou prístrešku nad pieckou. Celkovo bolo preskúmaných 10 kolových jám. Ojedinelou funkčnou kategóriou je líniový útvar žlab dlhý 4,2 m (objekt 58), odkrytý v južnej časti plochy. Ako jediný objekt potenciálnej obytnej funkcie možno označiť objekt 15. V etapovite členenom pôdoryse boli rozpoznané dve protiahle kolové jamy situované pri mierne sa zvažujúcich stenách. Objekt bol pôvodne datovaný do doby bronzovej (*Steiner 2018b*), no nedávna revízia materiálu ako aj nálezových okolností nevyučujú aj predatovanie nálezového celku do doby halštatskej. Toto chronologické spresnenie bude predmetom ďalšieho výskumu. Vo výplni sa nachádzala početná kolekcia fragmentov nádob (86 ks), päť hlinených praslenov (obr. 107: 2–6), ako aj klasický sídliskový odpad (zvieracie kosti, mazanica).

Z lokality bolo získaných 2388 nálezov, z čoho najviac boli zastúpené črepy nádob (1835 ks) a mazanica (460 ks). Praveký keramický materiál bol v drvivej väčšine zastúpený úlomkami hrncovitých a misovitých nádob (obr. 107: 9–12). Spomedzi nálezov stredovekej keramiky, akými sú prevažne hrnce, vystupovali kotlíky s otvormi na zavesenie na ploche okrajov (obr. 107: 7). Zo železných predmetov sú to nálezy ostrohy (obr. 107: 8) a kosáku. Z lokality pochádza taktiež 16 ks železnej trosky, brúsiky, zrnotierka a viacero praslenov (z pravekých aj stredovekých objektov). V súbore nálezov sa nachádzala taktiež štiepaná industria (22 ks) z obsidánu, radiolaritu a zo silicitu krakovsko-čenstochovskej jury.

Prevažná časť objektov preskúmaných na polohe Hora je datovaných do doby bronzovej. V kolekcii nálezov bol zdokumentovaný materiálny prejav strednej až mladšej doby bronzovej, kedy túto polohu využívali nositelia otomanskej a pilinskej kultúry. V relatívnej chronológii to predstavujú Reineckeho stupne BB1 až BD. Najmladší horizont na lokalite spadá do vrcholného stredoveku. Bližšie bolo možné rozlíšiť interval 11.–13. stor. Praveké objekty boli rozmiestnené po celej skúmanej ploche, zatiaľ čo vrcholnostredoveké sa zoskupovali v severnej časti, teda na plató vrchnej časti kopca.

10. P e t r o v a n y (okr. Prešov), poloha Hora II, plocha 12, mladšia a neskorá doba bronzová, doba halštatská, stredovek (12.–14. stor.). Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Osídlenie sa koncentrovalo na rozsiahlej ľavobrežnej terase rieky Torysa, v severnej časti kat. úz. Petrovian na plató kopca. Na lokalite bolo odkrytých 101 sídliskových objektov, pričom ich najhustejší výskyt bol zachytený v južnej tretine odkrytej plochy (obr. 108). Z nálezovej situácie je zrejmé, že sídlisko však presahuje rozsah skúmanej plochy a pokračuje za juhovýchodnú hranicu výskumu a s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí s plochou 11 (poloha Hora) a plochou 11 – juh (poloha Zadné; obr. 97; 108). Skúmané plochy však oddeľuje existujúca diaľnica D1 smerujúca do Košíc, ktorá bola zrejme predmetom iného – staršieho záchranného výskumu.

Najpočetnejšou kategóriou objektov boli kolové jamy, ktorých sa podarilo zachytiť 35 a drvivá väčšina sa nachádzala pri juhovýchodnom okraji plochy (bez výrazného datovateľného materiálu). Keďže ide o lokalitu s viacerými horizontmi osídlenia, nevieme určiť chronologické postavenie jednotlivých kolových jám voči sebe, ani voči ďalším objektom. Zásobnú, respektíve primárne zásobnú a sekundárne odpadovú funkciu plnilo 17 objektov. Usudzujeme tak na základe ich rozmerov, tvarov a zachytených hĺbok. Pri niektorých objektoch sa podarilo zachytiť len dná (napr. objekty 14, 49 a 73). Je problematické určiť, v ktorých prípadoch išlo výhradne o funkciu zásobnej jamy. Ako zásobné objekty sme preto vyčlenili tie, v ktorých sa nachádza menej nálezov než v odpadových jamách (napr. objekty 47 a 83). Odpadovú funkciu malo 14 objektov. Obsahovali väčší počet nálezov sídliskového odpadu, najmä fragmentárne zachovanej keramiky a mazanice. Podobne ako pri zásobných jamách, aj tu sa niektoré objekty podarilo zachytiť len ako dná (napr. objekty 8, 11, 23). Pri piatich objektoch nebolo možné s istotou potvrdiť, či išlo o kolové alebo malé odpadové jamy. Medzi odpadové jamy bol zaradený aj objekt 70, kde počas výskumu

boli rozpoznané ďalšie štyri objekty. V tomto prípade môžeme primárnu funkciu týchto menších objektov interpretovať ako exploatačnú, resp. priestor, kde boli situované, slúžil na exploataciu zeminy. K tejto funkcii na základe rozmernejších tvarov a nepravidelných dien radíme aj ďalšie dva – objekty 3 a 28 a pravdepodobne aj objekt 31. Výrobnú funkciu možno priradiť objektom 10 a 81. V oboch prípadoch ide o oválne objekty väčších rozmerov s členitým dnom. V objekte 10 sa okrem početnej keramiky (291 ks) a mazanice (122 ks) nachádzali štyri prasleny, ale aj dva kusy štiepanej industrie, zrnôtierka a železná trosky. Najmä kvôli väčšiemu počtu praslenov (na pomery lokality) by mohlo ísť o objekt, v ktorom prebiehala výroba spojená s textilnou produkciou. Objekt 81 obsahoval okrem iného väčšie množstvo štiepanej industrie (11 ks; zdokumentované aj úštepové jadrá) z limnosilicitu a silicitu glaciogénnych sedimentov (obr. 109: 1–11), spolu s dvomi väčšími kameňmi. V tomto prípade môžeme taktiež uvažovať o mieste spracovania kamennej suroviny. Výrobné objekty nestáli izolovane a v ich okolí sa nachádzali odpadové a zásobné jamy. Objekt 91 interpretujeme ako varnú jamu/objekt na prípravu potravy. Ide o kruhový objekt so zachovanou hĺbkou 22 cm. Na jeho dne boli poukladané väčšie okruhliaky s väčším množstvom mazanice a hrubých nádob – pravdepodobne pražníc, respektíve inej kuchynskej keramiky. Neďaleko sa nachádzal objekt 12, ktorý pozostával zo samostatne položenej (zakopanej) nádoby v zemi. Neobklopovala ju žiadna vrstva, ktorá by svedčila, že nádoba je súčasťou väčšieho objektu. V jej vnútornej výplni sa nenachádzal žiaden popol ani fragmenty kostí, čo vylučuje funkciu žiarového hrobu. Nádoba bola datovaná rámcovo do doby bronzovej. Podobné situácie boli spomenuté vyššie v príspevku, pochádzajúce z plochy 10. Tu však išlo o nádoby z obdobia vrcholného stredoveku. Poslednou osobitou kategóriou objektov na lokalite boli líniové objekty 17 a 90. Od pravekých a stredovekých objektov sa okrem morfológie líšili tiež svetlejšou farbou výplne. Zachytená dĺžka objektu 17 bola 19,52 m a objekt 90 (ktorý lemoval takmer celú dĺžku západnej hrany plochy) meral na dĺžku 133 m. Objekty boli preskúmané technickými rezmi a vyzdvihnutá bola z nich iba minca a štiepaná industria. Na základe týchto skutočností objekty interpretujeme ako pozostatky zákopov. Pri 20 sídliskových objektoch nebolo možné určiť funkciu.

Zo súboru artefaktov prevládali keramické fragmenty (5617 ks) datované do obdobia doby bronzovej až doby halštatskej a vrcholného stredoveku. Početné boli taktiež fragmenty mazanice (1620 ks). Treba spomenúť výrazne nízky počet zvieracích kostí (160 ks), čo korešponduje aj so situáciou na ploche 11 (poloha Hora).

Osídlenie lokality Petrovany – Hora II pozostáva z niekoľkých chronologických horizontov. Do široko vymedzeného rámca praveku patrí 25 objektov. Druhou širšie vymedzenou skupinou je desať objektov patriacich do doby bronzovej. V konkrétnejšom datovateľnom materiáli (obr. 110: 2–6) vystupuje hlavný horizont mladšej a neskorej doby bronzovej a doby halštatskej. Časový úsek od záveru strednej doby bronzovej po koniec mladšej doby bronzovej je zastúpený piatimi objektmi. V horizonte mladšej a neskorej doby bronzovej vyniká najmä objekt 6. Nachádzal sa v ňom veľký počet fragmentov keramiky so žliabkovaným ornamentom, čo môže poukazovať na príslušnosť k lužickej alebo gávskej kultúre. Väčší význam má prítomnosť artefaktov dokladajúcich obdobie mladšej doby halštatskej (sedem objektov). Za reprezentatívne objekty tohto horizontu môžeme pokladať objekty 1, 2 a 3, v ktorých bola objavená tmavá hladená a leštená keramika. Medzi charakteristické prvky tohto obdobia patrí taktiež plastická aplikácia „rohov“ na hornom ohybe úch šálok (obr. 109: 13). V získanej kolekcii sa však tieto výčnelky (pravdepodobne valcovitého tvaru) nezachovali. Doložená je aj výrobná technika vytáčania alebo dokončenia nádoby na pomaly rotujúcom hrnciarskom kruhu (obr. 109: 15). Vzácnym nálezom sú kovové artefakty z objektu 31 – bronzová hadovitá záušnica (obr. 109: 12) a železná sekera s ramienkami (obr. 109: 14). Objekty a nálezy doby halštatskej z polohy Hora II naznačujú prítomnosť východných elementov materiálneho prejavu, s ktorými sa stretávame napr. na lokalitách v potiskej oblasti. Ide o dôležité nálezové celky, ktoré si vyžadujú detailnú analýzu presahujúcu rozsah príspevku.

V rámci vrcholnostredovekého osídlenia, zastúpeného šiestimi objektmi, sú rozlíšiteľné dve fázy. Prvá je analogická so staršou fázou keramiky, ktorú vyčlenil M. Uličný (2003a, 612) a ktorá sa kladie do 12. až prvej tretiny 13. stor. Táto fáza je na polohe Hora II zastúpená otázne v objekte 16 a v objekte 48. Tu bola ale nájdená aj keramika mladšej vrcholnostredovekej fázy. Na základe toho datujeme objekt 48 do obdobia 12. až prvej tretiny 14. stor. Do mladšej fázy, druhej tretiny 13. až prvej tretiny 14. stor., patria štyri objekty (37, 72, 77, 84). Z druhej skladby na lokalite prevládali hrncovité tvary, väčšinou rovnakých tvarov ako pri polohách popísaných vyššie.

Obraz sídliskových aktivít dopĺňajú nálezy fragmentov zrnôtierok, hlinených cievok (napr. obr. 110: 1), fragmenty hlinených závaží, až 31 fragmentov praslenov, skorodované železné fragmenty a železné trosky (39 ks). Výrobnú, metalurgickú činnosť na sídlisku by mohli dokladať 25 fragmentov téglikov. Štiepaná industria bola vyzdvihnutá v počte 51 ks a nachádzala sa takmer vo všetkých objektoch.

Medzi surovinami dominoval limnosilit a rohovec, no zastúpený bol aj radiolarit a taktiež obsidián (avšak v malom množstve). K vzácnejším (avšak nestratifikovaným) nálezom patrí fragment bronzovej náramenice, objavenej pri sondáži nad objektom 1. Predmet datujeme do neskorej doby bronzovej až do doby halštatskej. V závere možno spomenúť nález skleneného koráliku z objektu 11, ktorý je datovaný do mladšej doby bronzovej (resp. jej záveru).

Literatúra

- Čaplovič 1983 – D. Čaplovič: Stredoveké zaniknuté dedinské osídlenie na východnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 31, 1983, 357–413.
- Čurný 2018 – M. Čurný: Odborný posudok nálezovej situácie; kapitola j). In: M. Šútor/B. Šebesta/D. Diačiková/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/J. Tamaškovič/F. Žák Matyasowszky: P097 – „Diaľnica D1 Prešov západ – Prešov juh“, Prešov, poloha Pod Sosienkami (plocha 1, garáže). Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Čurný/Hanuliak/Kuzma 2008 – M. Čurný/V. Hanuliak/I. Kuzma: Tehliarska pec z Iže pri Komárne. In: *Archeologia technica: zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami* 19. Brno 2008, 83–103.
- Habovštiak 1985 – A. Habovštiak: *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava 1985.
- Javorek 2018 – D. Javorek: Odborný posudok nálezov, kapitola j). In: M. Šútor/B. Šebesta/D. Diačiková/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/J. Tamaškovič/F. Žák Matyasowszky: P097 – „Diaľnica D1 Prešov západ – Prešov juh“, Prešov, k. ú. Solivar, poloha Lominová (plocha 8). Nepochikovaná výskumná dokumentácia. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Repka 2018 – D. Repka: Keramické nálezy – odborný posudok nálezov, kapitola j). In: M. Šútor/B. Šebesta/D. Diačiková/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/J. Tamaškovič/F. Žák Matyasowszky: P097 – „Diaľnica D1 Prešov západ – Prešov juh“, Prešov, k. ú. Solivar, poloha Široké (plocha 10). Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Ruttkay 1975 – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (I). *Slovenská archeológia* 23, 1975, 119–216.
- Tamaškovič/Javorek 2020 – J. Tamaškovič/D. Javorek: Príspevok k poznaniu vrcholnostredovekých sídlisk na ľavobreví Torusy. In: P. Jelínek (ed.): *Čriepky. Zborník Martine Kušnírovej in memoriam*. Bratislava 2020, 170–189.
- Šebesta a i. 2015 – B. Šebesta/L. Chmelo/D. Krajčiová/I. Kret/M. Šútor/P. Bobek/F. Žák Matyasowszky: P010 – *Mestský cintorín Prešov – Šváby*. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Šiška 1989 – S. Šiška: *Kultúra s východnou lineárnou keramikou na Slovensku*. Bratislava 1989.
- Šteiner 2018a – P. Šteiner: Vyhodnotenie keramických nálezov z lokality Prešov – Poľnohospodárske družstvo, plocha 4, kapitola j). In: M. Šútor/B. Šebesta/D. Diačiková/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/J. Tamaškovič/F. Žák Matyasowszky: P097 – „Diaľnica D1 Prešov západ – Prešov juh“, Prešov, poloha: Poľnohospodárske družstvo (plocha 4). Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Šteiner 2018b – P. Šteiner: Vyhodnotenie keramických nálezov z lokality Petrovany – Hora, plocha 11, kapitola j). In: M. Šútor/B. Šebesta/D. Diačiková/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/J. Tamaškovič/F. Žák Matyasowszky: P097 – *Diaľnica D1 Prešov západ – Prešov juh, Petrovany, poloha Hora (plocha 11)*. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. KPÚ Prešov.
- Uličný 2003 – M. Uličný: Veľká stredoveká kolonizácia a keramická produkcia na východnom Slovensku. *Archeológia historica* 28, 2003, 611–620.
- Volff/Blažek 2006 – M. Volff/J. Blažek: Archeologický výzkum novověké cihelny u Prosmky. *Tereziánske listy* 34, 2006, 78–88.

THE RESCUE EXCAVATION ON THE LINE OF D1 HIGHWAY PREŠOV ZÁPAD – PREŠOV JUH. 1. Prešov, Pod Sosienkami site, area 1; 2. Prešov, Sosienky site, area 1; 3. Prešov, Poľnohospodárske družstvo site, area 4; 4. Prešov, Skromný hon site, area 6; 5. Prešov-Solivar, Lominová site, area 8; 6. Prešov-Solivar, Široké site, area 10; 7. Prešov-Haniska, Záturecká site, area 10; 8. Petrovany, Zadné site, area 11, south; 9. Petrovany, Hora site, area 11; 10. Petrovany, Hora II site, area 12 (Prešov district), settlement, development-led archaeological excavation, rescue excavation, Neolithic, Bronze Age, Hallstatt period, High Middle Ages. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. The rescue excavation was initiated by the construction of D1 motorway section Prešov západ – Prešov juh and it was executed from June 2017 to September 2018. According to the terrain configuration, size of the forest, infrastructure and also according to the assumed archaeological potential, areas were specified (areas 1–12; Fig. 97). Later, trench excavations were carried out at the areas in form of stripe trenches (with total length of 7,508.41 m and area of 15,610 m²). In the areas with confirmed archaeological features, areal excavations were carried out (total area of 32,116.76 m²). Eleven such areas were discovered (names of individual sites are area 1, 1-garages, 4, 6, 8, 10, 10-south, 11, 11-south, 11-north and area 12). Eight of them can be identified as localities and three as small sites with unique features. 363 archaeological features were investigated in total, including an industrial building – part of a brickyard excavated in area 1-garages (Pod Sosienkami site). At the nearby Sosienky site, area 1 with smaller undatable settlement features was situated. In area 4 (Poľnohospodárske družstvo site), a settlement from the Middle Bronze Age was uncovered, in area 6 (Skromný hon site), features from the Neolithic/Eneolithic as well as the Middle – Late Bronze Age were

located. A settlement from the Middle – Late Neolithic was excavated at the site of Lominová in area 8. A large high medieval village existing in the 12th–14th centuries was discovered in area 10 (Široké site); it was probably associated with the smaller area 10-south (cadastral area Haniska, Záturecká site). Sporadic continuation of medieval settlement in form of a settlement feature was documented also further to the south, at the site of Zadné (area 11-north). In the same area, in the cadastral area of Petrovany, a small settlement or its part (area 11-south) was uncovered and dated to the Middle – Late Bronze Age. A larger part of a Bronze Age settlement was investigated at the site of Hora (area 11), where find contexts from the High Middle Ages were also found. Eastwards, on the opposite site of the existing motorway, area 12 (Hora II site) was located. In its territory, settlement features from the Middle – Late Bronze Age, Hallstatt period and High Middle Ages (12th–14th centuries) were documented.

DVA SÍDLISKOVÉ OBJEKTY V LUŽIANKACH

**František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Michal Ontko –
Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič**

L u ž i a n k y (okr. Nitra), Rastislavova ulica, sídlisko, záchranný výskum, pravek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavbou rodinného domu v katastri obce Lužianky na nízkej pravobrežnej terase rieky Nitra. Počas monitorovania výkopových prác boli odkryté v rámci základových rýh dva zahĺbené objekty. V oboch prípadoch môžeme s najväčšou pravdepodobnosťou hovoriť o zásobných/odpadových jamách. Objekt 1 bol odkrytý v severozápadnej časti predmetnej stavby. Juhozápadným smerom od objektu 1 bol v ryhe vo vzdialenosti približne 4 m odkrytý objekt 2. Táto vzdialenosť ich pozícií je však determinovaná iba objavením ich častí v základovej ryhe. Objekty nebolo možné vzhľadom na charakter výskumu preskúmať v celom rozsahu. Nachádzali sa približne 70 cm pod súčasným povrchom.

Objekt 1 (obr. 111: 1) tvorila čiernohnedá hlinitá výplň so silnou prímiesou uhlíkov a mazanice. Jama oválneho až elipsovitého tvaru dosahovala dĺžku 180 cm. Z objektu bolo vyzdvihnutých 21 nálezov, z čoho dva kusy predstavovali fragmenty praslenu (obr. 111: 3). Z keramického inventáru vykazovali typické znaky iba tri črepy (obr. 111: 4–6). Výplň oválneho objektu 2 (obr. 111: 2) bola tvorená prepálenou oranžovo-čiernou hlinkou vrstvou s častým výskytom uhlíkov. Napriek tomu, že v pôdoryse ryhy bola zachytená iba jeho menšia časť, bolo možné určiť maximálnu dĺžku jamy – 126 cm.

Z objektu 2 pochádzalo šesť fragmentov atypickej keramiky a jedna zvieracia kosť. Keramické nálezy datujeme iba rámcovo do pravekého obdobia (vzhľadom na charakter črepov pôjde pravdepodobne o obdobie eneolitu alebo doby bronzovej). Napriek absencii typických črepov v nálezoch vyzdvihnutých z objektu 2, je možné uvažovať o súvečnosti s objektom 1, a to na základe ich podobného charakteru a rovnakej hĺbky, v ktorej boli zachytené. Je veľmi pravdepodobné, že odkryté sídliskové objekty na predmetnej ploche súvisia s blízkym pravekým osídlením, ktoré v Lužiankach poznáme z viacerých polôh.

TWO SETTLEMENT FEATURES IN LUŽIANKY. Lužianky (Nitra district), Rastislavova ulica street, settlement, rescue excavation, prehistory. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. The archaeological excavation was initiated by construction of a residential house. Two sunken settlement features were uncovered. They were probably storage/refuse pits (Fig. 111: 1, 2). On the basis of the non-numerous archaeological material (Fig. 111: 3–6), the features can be roughly dated to prehistory.

NÁLEZ DVOCH HROBOV ZO 16.–17. STOR. V HISTORICKOM JADRE ŠTÚROVA

**František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Bohuslav Šebesta –
Jakub Tamaškovič**

Š t ú r o v o (okr. Nové Zámky), Kostolná ulica, cintorín, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum nebol na stavbe zabezpečený od začiatku, čím došlo k porušeniu nálezových situácií hrobu 1 a hrobu 2. Hroby boli situované v historickom centre Štúrova na Kostolnej ulici v blízkosti

(približne 40 m) farského Kostola sv. Imricha. V oboch prípadoch išlo o kostrové hroby, ktoré mohli byť z bezpečnostných dôvodov preskúmané iba v rozsahu zemnej ryhy (obr. 112: 1).

Hrob 1

Vrchná časť hrobovej jamy bola porušená výkopom a z miesta boli premiestnené iba kosti väčšieho objemu ako lebka a panva. Jedinec bol uložený vo vystretej polohe na chrbte s ľavou rukou zohnutou v lakti a preloženou cez hrudník. Orientácia kostry bola Z – V, hlavou na západ. Dolné končatiny zachádzali do steny zemnej ryhy. Dno hrobovej jamy sa nachádzalo v hĺbke 129 cm od súčasného terénu, avšak celkové rozmery hrobovej jamy nebolo možné vysledovať. Pri archeologickom výskume sa podarilo zistiť iba šírku, ktorá dosahovala 75 cm a hĺbku, ktorá bola pravdepodobne 35–40 cm. Žiadne stopy po úprave hrobovej jamy alebo po rakve, prípadne pohrebnom rubáši preskúmané neboli. V hrobe bol pochovaný muž vo veku 30–50 rokov (Adultus II – Maturus I) vysoký približne 169 cm. Sprievodný archeologický materiál z hrobu pozostával z fragmentov novovekej keramiky a troch strieborných mincí, nachádzajúcich sa pod hrudným košom skeletu. Na základe rokov razby mincí a antropologického určenia veku jedinca je možné datovať pohreb do rozpätia druhej polovice 16. až prvej polovice 17. stor., prípadne neskôr. Zaujímavosťou je, že mince pochádzajú z rôznych regiónov – Poľsko, Prusko (ako súčasť Poľska), Uhorsko – a rozdiel medzi najstaršou a najmladšou mincou je 100 rokov.

Opis nálezov:

1. Strieborná minca (obr. 111: 2): Uhorsko, Rudolf II. (1576–1608), Kremnica, denár 1601. Averz: štít s erbmi, RVD. II. RO. I. S. AV. G. H. B. R. Reverz: Madona PATR *1601* HVNG. 15 mm, 0,473 g (*Huszár 1979*, 162, č. 1059).
2. Strieborná minca (obr. 112: 3): Poľsko, Alexander Jagelovský (1501–1506), Krakov, polgroš 1501-1506. Averz: koruna, MONETA REGIS POLONIE. Reverz: ALEXANDER DEI G REX. 18 mm, 0,645 g (*Kopicki 1974*, 291, č. I).
3. Strieborná minca (obr. 112: 4): Prusko ako súčasť Poľska, Albrecht Brandenburský (1525–1568), Królewiec, groš 1543. Averz: IVSTVS EX FIDE VIVIT. Reverz: ALBER D G MAR BRAN DVX PRVSS. 22 mm, 1,809 g (*Kopicki 1976*, 34, č. II).

Hrob 2

Miesto nálezu bolo identifikované na základe časti dolnej končatiny nachádzajúcej sa v profile zemnej ryhy približne 108 cm od súčasného povrchu. Hrobovú jamu nebolo možné rozpoznať, výplň v okolí kostí sa od okolitej zeminy líšila iba kyprostou a svojím charakterom bola rovnaká ako v prípade výplne hrobu 1. Miesto pochovaného potvrdil prieskum vykopanej zeminy, kde boli vyzdvihnuté ďalšie časti skeletu ako panva, kosti trupu a dlhé časti končatín. S veľkou pravdepodobnosťou bol však hrob porušený už predtým samotnými urbánnymi zásahmi, a tak môžeme orientáciu určiť iba približne na Z – V. Kostrové zvyšky patrili mužskému jedincovi vo veku 17–18 rokov (Juvenis). Hrob 2 bol bez prídavného inventáru, ale nie je možné vylúčiť, že niektoré fragmenty novovekej keramiky, ktoré boli nájdené na halde pri ryhe, pochádzajú práve z tohto hrobu.

Oba preskúmané hroby boli od seba vzdialené necelých sedem metrov a sú pravdepodobne súveké a súčasťou jedného cintorína. Cintorín v tomto priestore existoval minimálne na prelome 16. a 17. stor., čomu nasvedčuje nález mincí z hrobu 1. Problémom je, že tento cintorín nie je zaznamenaný na žiadnej historickej mape (napr. 1.–3. vojenské mapovanie; porovnaj s *Beljak-Pažinová/Šáľiová 2017*, 42). Hroby pravdepodobne nesúvisia ani s neďalekým farským Kostolom sv. Imricha, pretože ten bol postavený na konci 18. stor. (*Súpis 1969*, 262), aj keď niektorí autori jeho stavbu datujú do roku 1701. V oboch prípadoch sú odkryté hroby staršie ako samotný kostol. Na základe mapových a dobových grafických podkladov (veduta Strigonium, veduta z roku 1683 a veduta od Wolfa Dietricha Klebebanda – Belagerung von Gran z roku 1595) však vyplýva, že jedinca boli pochovaní v historickom jadre mesta. Podrobnejšie vyhodnotenie bude autormi publikované v samostatnom príspevku.

Literatúra

- Beljak-Pažinová/Šáľiová 2017* – N. Beljak-Pažinová/S. Šáľiová: Zabudnutý cintorín Kakathu objavený? In: *Studia Historica Nitriensia (Supplementum) – Sedem decénií Petra Romsauera*. Nitra 2017, 35–47.
- Huszár 1979* – L. Huszár: *Münzkatalog Ungarn: von 1000 bis heute*. München 1979.
- Kopicki 1974* – E. Kopicki: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych I. Monety królów i książąt polskich 960–1501 r.* Warszawa 1974.
- Kopicki 1976* – E. Kopicki: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych II. Monety ostatnich Jagiellonów, Stefana Batorego i Zygmunta III (1506–1632)*. Warszawa 1976.
- Súpis 1969* – *Súpis pamiatok na Slovensku III*. Bratislava 1969.

THE DISCOVERY OF TWO BURIALS FROM THE 16TH–17TH CENTURIES IN THE HISTORICAL CENTRE OF ŠTÚROVO. Štúrovo (Nové Zámky district), cemetery, rescue archaeological excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. Employees of the Archaeological Agency were called to the linear structure after burial complexes had been disturbed by excavation works of the construction company. After trimming of the find contexts, two inhumation burials were documented. For security reasons, they were studied only in the furrow (Fig. 112: 1). Fragments of pottery were taken from the burials and their vicinity and a find of three silver coins comes from burial 1. Individual coins come from three territories – Hungary, Poland and Prussia (Fig. 112: 2–4). The burials are dated to the 16th–17th centuries.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V HISTORICKOM JADRE TRNAVY

**František Žák Matyasowszky – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová –
Michal Ontko – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič – Miroslav Vrablec**

Trnava (okr. Trnava), Ulica Jána Hollého, Halenárska ulica, sídlisko, architektúra, záchranný výskum, mladšia doba bronzová, doba halštatská, stredovek, novovek, recent. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum v intraviláne mesta bol realizovaný v súčinnosti so zemnými prácami súvisiacimi s rekonštrukciou povrchov na uliciach Hollého a Halenárskej. Výskum bol realizovaný manuálnym výkopom piatich sond, archeologickým odborným dohľadom pri výkopových prácach a následným odkryvom jednotlivých architektúr, pričom vzhľadom na miesto a povahu výskumu boli väčšinou odhalené iba koruny architektúr. Sondážnym výskumom bolo vykovaných päť sond (situovaných na Ulici Jána Hollého) a preskúmaných celkovo 44 objektov (obr. 113: 1, 2). Prvé číslo v označení objektov sondážneho výskumu nesie číslo sondy (sonda 1–5). Objekty odkryté počas monitoringu boli očíslované 1–14. Okrem objektov boli počas výskumu zdokumentované aj kultúrne vrstvy, kde sa v nižších polohách objavoval aj praveký keramický materiál.

V sonde I bolo zistených deväť objektov (objekty 101–109), stredoveká kultúrna vrstva a stredoveká pochôdzna vrstva. Objekty 101 a 102 tvorili súčasť tmavej sivočiernej kultúrnej vrstvy. Táto kultúrna vrstva, datovaná na základe keramického materiálu do 12.–13. stor., sa tiahla celou sondou I aj sondou II. V hlbších niveletách bolo nájdené aj väčšie množstvo pravekej keramiky, ktorú sme datovali do mladšej doby bronzovej až staršej doby železnej. Kolekciu dopĺňa aj nález štiepanej kamennej industrie (obr. 114: 8). Zo sídliskových jám odkrytých v sonde I bolo možné identifikovať kolové jamy (objekty 103, 104, 107, 109), kde iba jedna obsahovala keramický materiál, ktorý radíme rámcovo do stredoveku. Ostatné kolové jamy datujeme rovnako, vzhľadom na celkovú stratigrafiu sondy. Pri zahĺbenom objekte 105 kruhového pôdorysu zistenom na úrovni –160 cm nebolo možné určiť funkciu. Objekt 106 z rovnakej nivelety nebolo možné preskúmať v plnom rozsahu, avšak pochádzal z neho početný archeologický materiál (keramika, hlinená doštička, mazanica, zvieracie kosti a mušľa). Objekt 105 bol na základe keramiky datovaný do obdobia praveku (mladšia doba bronzová – staršia doba železná). Objekt 108 predstavuje tehlovú architektúru obdĺžnikového pôdorysu, predstavujúcu zvyšky základov pre kamenný stĺpik, vybudovaného v súvislosti so stavbou šľachtického konviktu nachádzajúceho sa na predmetnej ulici. Architektúra je datovaná do druhej polovice 18. stor.

V sonde II bolo zistených 13 objektov (objekty 201–213) a stredoveká kultúrna vrstva s početným výskytom keramiky (obr. 114: 9–12). Takmer na povrchu sondy bola zdokumentovaná tehlovo-maltová architektúra (objekt 201), ktorá predstavovala taktiež základ pre kamenný stĺpik pred spomínaným šľachtickým konviktom pochádzajúcim z vrcholného baroka. Architektúra pravdepodobne rovnakej funkcie bola odkrytá aj počas monitorovania zemných prác (objekt 6). Ďalej boli odkryté viaceré kolové jamy (objekty 202, 203, 206, 211, 212, 213), pričom datovať na základe keramiky bolo možné iba objekt 206 (12.–14. stor.). Objekt 213 zastupoval obdobie na rozhraní neskorého stredoveku až novoveku. Rozmery väčší objekt bol zdokumentovaný v hĺbke 100 cm (objekt 207). Išlo o mohutnejšiu kolovú jamu alebo iný, bližšie neurčiteľný sídliskový objekt, ktorý na základe stratigrafie radíme do stredovekého obdobia. Sondážou sa podarilo preskúmať aj tmavú hnedosivú ílovito-štrkovú tvrdú vrstvu (objekt 208) s mocnosťou 4–8 cm, ktorá predstavovala s najväčšou pravdepodobnosťou stredovekú pochôdznu vrstvu. Táto vrstva sa tiahla cez sondu I aj II.

V sonde III boli odkryté objekty 301 a 302 (obr. 114: 1). Išlo o tehlovo-maltovú architektúru – tehlovú kupolu nádrže (objekt 301), do severnej časti ktorej ústil prívodný kanál, ktorého súčasťou bol sekundárne

použitý kamenný žlab (objekt 302). Tento bol prerušený budovou konviktu. Išlo zrejme o zbernú nádrž pre odpadovú vodu, nachádzajúcu sa 450–750 cm južne od šľachtického konviktu, z druhej polovice (resp. konca) 17.–začiatku 18. stor.

V sonde IV boli odkryté viaceré vrstvy planírok a zásypov spájané s urbánnymi zásahmi mesta. Objekt 403 zistený pri rozširovaní sondy má súvis s objektom 208, a tak ho môžeme tiež klasifikovať ako súčasť stredovekej pochôdznej vrstvy alebo cesty. Identifikovaná bola taktiež kolová jama (objekt 404) staršia ako táto pochôdzna vrstva. V sonde IV-rozšírenie bol zistený tiež objekt 13. Ten sa rýsoval po stiahnutí vozovky v severnej časti Hollého ulice. Zachytený bol vo všetkých štyroch profiloch sondy od povrchu po stiahnutí vozovky do hĺbky cca 10 cm. Hnedosivú hlinitú udupanú vrstvu s početnou prímiesou úlomkov tehloviny je možné interpretovať ako pozostatok interiérovej dlážky pravdepodobne z prvej štvrtiny 18. stor. Z výkopu sondy IV-rozšírenie však pochádzal aj keramický materiál datovaný do 16.–17. stor. (obr. 114: 3–7).

V sonde V boli odkryté dve bližšie neurčiteľné sídliskové jamy (objekty 501, 502; obr. 114: 2), kde bolo možné na základe nevýrazného archeologického materiálu datovať iba druhú spomenutú, a to rámcovo do obdobia stredoveku.

V rámci monitoringu zemných prác bolo zdokumentovaných viacero objektov (objekty 1–14; obr. 113: 1, 2). Objekty 7–9 predstavovali kolové jamy, ostatné objekty zastupovali mestskú architektúru. Kvôli identifikácii a presnejšiemu datovaniu boli nálezy konzultované s odborníkom na architektonicko-historický výskum. Z dôvodu prehľadnosti ich uvádzame samostatne nižšie:

Objekt 1 – tehlovo-maltová klenbová architektúra, kanál s orientáciou S – J, do ktorého sa pripájala s ním súčasná zaklenutá vetva. Kanál prechádzal prejazdom vstupu do budovy Stephanea. Objekt bol ranobarokový (prvá štvrtina 18. stor.) a súvisel s objektom 2, ktorý bol jeho pokračovaním.

Objekt 2 – tehlovo-maltová architektúra – kanál s pravouhlou šachtou, ktoré boli súčasné. Pod kvadratickou štruktúrou sa v severnej i južnej časti nachádzajú klenby. Západná časť severnej i južnej klenby sa javí čiastočne porušená výkopom pre inžinierske siete. Architektúra slúžila asi ako prístupová alebo odvetrávacia šachta. Datovaná bola rovnako do prvej štvrtiny 18. stor.

Objekt 3 – tehlovo-maltová zaklenutá vetva kanála, súvisiaca zrejme s objektmi 1, 2, 5 a 14. Objekt je datovaný do obdobia raného baroka (prvá štvrtina 18. stor.).

Objekt 4 – tehlovo-maltová architektúra. Zrejme vetva kanalizácie, murovaný žlab s kvadratickým prierezom, pôvodne asi prekrytá klenbou (tá bola zachovaná nad východným okrajom objektu), s úlomkami tehál a kameňov na dne. Architektúra pochádza z 18.–19. stor.

Objekt 5 – tehlovo-maltová architektúra s murivom lícovaným zo západnej strany. Koruna múru mala zachovanú päť tehlovej klenby. Išlo o východnú stenu kanála pravdepodobne z prvej štvrtiny 18. stor.

Objekt 6 – tehlovo-maltová architektúra. Išlo o pozostatok základového muriva pre kamenný stĺpik situovaný pred šľachtickým konviktom, datovaný do druhej polovice 18. stor.

Objekt 10 – tehlovo-maltová architektúra s kamenným článkom v severnej časti, ktorá bola pravdepodobne primurovaná k základom budovy šľachtického konviktu, datovaná je teda rovnako do druhej polovice 18. stor. Funkcia architektúry je nejasná.

Objekt 11 – tehlová architektúra spájaná cementovou maltou bielej farby. Je namurovaná na betónovej kanalizačnej rúre a jej západná časť je primurovaná k základom stojacej budovy. Išlo o pozostatok moderného zaústenia dažďového zvodu (druhá polovica 20. stor.).

Objekt 12 – tehlovo-maltová architektúra. Murovaný kanál kvadratického prierezu s klenbovým prekrytím zachovaným v západnej časti odkrytej architektúry. Na základe použitých tehál bol datovaný do 19. stor.

Objekt 13 – hnedosivá hlinitá udupaná vrstva s početnou prímiesou úlomkov tehloviny, rozprestierajúca sa v severnej časti Hollého ulice. Viditeľná po stiahnutí vozovky. Táto vrstva s mocnosťou 6–10 cm bola zachytená i v sonde IV-rozšírenie. Išlo pravdepodobne o spodnú vrstvu interiérovej dlážky objektu existujúceho v dobe pred postavením budovy Adalbertina (pravdepodobne zo 16.–17. stor.).

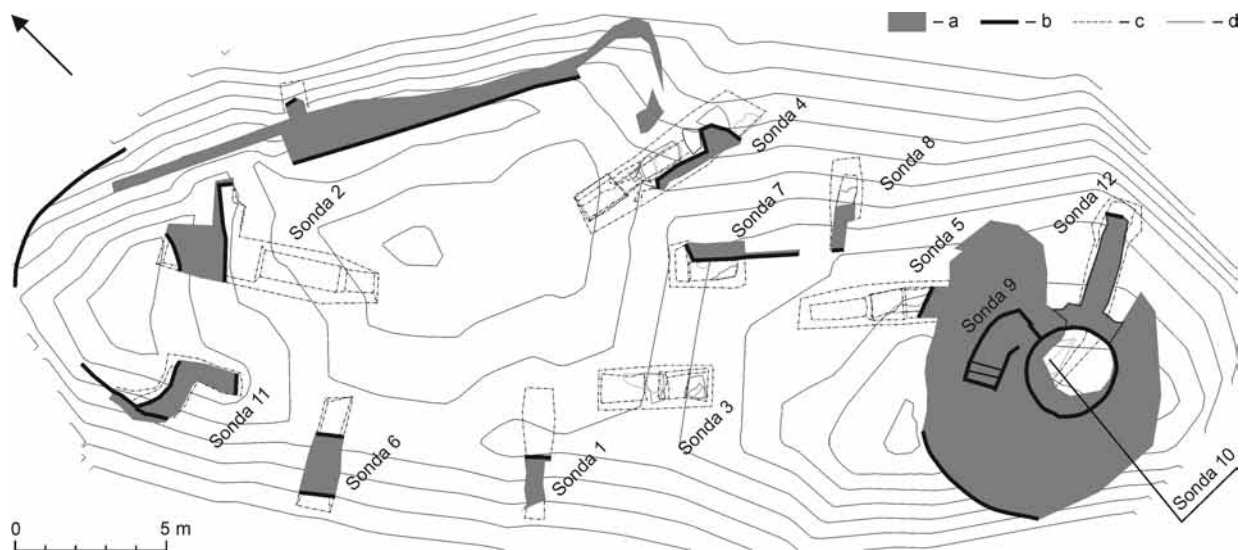
Objekt 14 – tehlovo-maltový kanál s orientáciou S – J, ktorého pokračovaním boli objekty 1–3. Išlo o ranobarokovú architektúru (prvá štvrtina 18. stor.).

Pre kompletnosť výsledkov výskumu uvádzame v príspevku aj architektonicko-historický výskum, ktorý vypracoval M. Matejka (2018). Na základe výskumu je skúmané architektúry možné rozdeliť do šiestich stavebných etáp, pričom prvú etapu reprezentuje objekt 13 – spodná časť interierovej dlažby dnes už neexistujúceho, pravdepodobne renesančného objektu. Druhou etapou (neskororenesančnou až ranobarokovou) bola zberná nádrž (objekt 301) s prívodovým kanálom (objekt 302) tvoriace jeden celok. Prívodový kanál bol prerušený základmi budovy šľachtického konviktu. Objekt teda prestal plniť funkciu približne v polovici 18. stor. S treťou stavebnou etapou (prvá štvrtina 18. stor.) súvisia objekty 1–3, 5 a 14, ktoré boli súčasťou tehlovej kanalizácie. Kanál s orientáciou S – J prechádzal časťou Hollého i Halenárskej ulice, vo vzdialenosti asi 3 m od východnej uličnej čiary. Objekty 108, 201, 6, 10 a pravdepodobne aj objekt 4 patria do štvrtej stavebnej etapy, pričom objekty 108, 201 a 6 súviseli s výstavbou šľachtického konviktu v rokoch 1747–1754. Išlo o murované základy pod sústavu kamenných stĺpikov nachádzajúcu sa pred konviktom. Objekt 10 priamo prepojený so základmi konviktu nemal jasnú funkciu a vznik objektu 4 – zrejme kanála odvádzajúceho dažďovú vodu sa pravdepodobne vzťahoval k úpravám Hollého ulice v druhej polovici 18. stor. Piatu etapu z priebehu 19. stor. reprezentuje prestavba kanálu (objekt 4) a tiež objekt 12. Poslednou šiestou stavebnou etapou je pozostatok dažďovej kanalizácie z druhej polovice 20. stor. (objekt 11), ktorá bola prostredníctvom betónových rúr pravdepodobne napojená na ranobarokovú kanalizáciu.

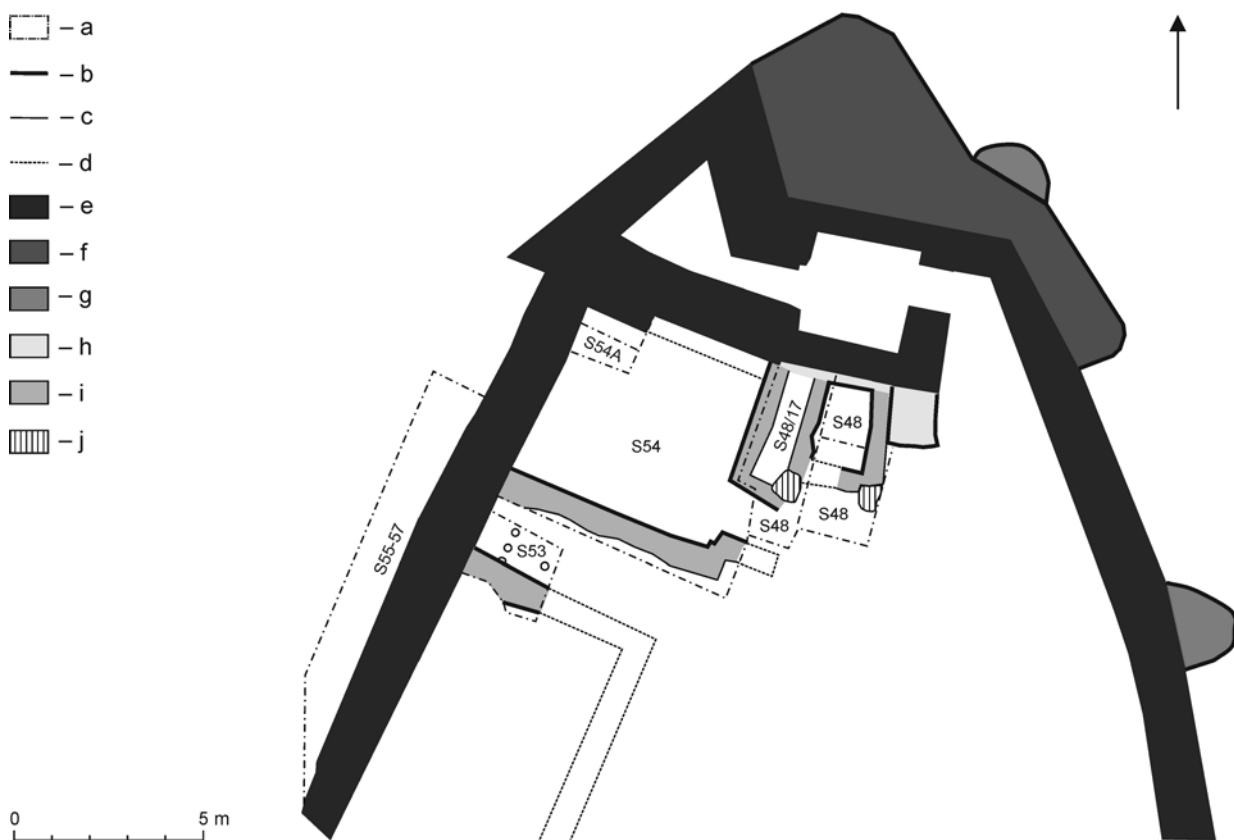
Literatúra

Matejka 2018 – M. Matejka: *Architektonicko-historický posudok murív na ulici Hollého a Halenárskej ul. odkrytých archeologickým výskumom v roku 2018*. Dokumentácia architektonicko-historického výskumu. KPU Trnava.

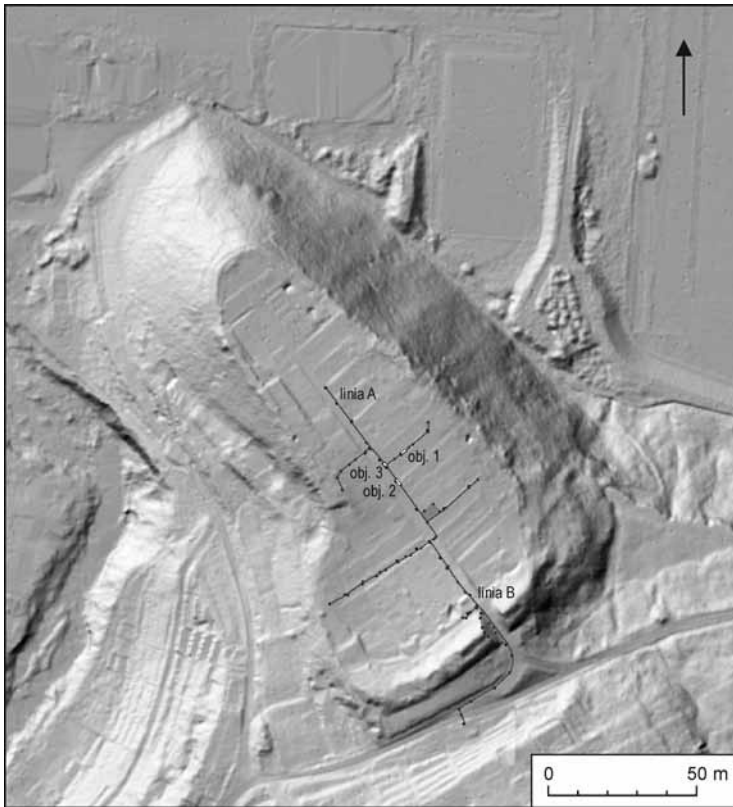
THE RESCUE EXCAVATION IN THE HISTORICAL CENTRE OF TRNAVA. Trnava (Trnava district), Ulica Jána Hollého street, Halenárska street, settlement, architecture, rescue excavation, Late Bronze Age, Hallstatt period, Middle Ages, Postmedieval period, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board of the Slovak Republic. The rescue archaeological excavation was initiated by the construction focused on renovation of the surface and reconstruction of roads in Ulica Jána Hollého street and in part of Halenárska ulica street. The excavation was carried out in form of five manually excavated trenches, archaeological supervision of construction works and later uncovering of individual architectures – with regard to the location and character of the excavation, only copings of structures were mostly revealed. 44 features were uncovered in the course of the excavation. Postholes were the most numerous group, but other sunken settlement pits were uncovered as well. On the basis of pottery material, only a refuse pit was dated, classified in the Late Bronze Age/Early Iron Age. Other typical pottery showed expressions of high medieval pottery. Most of the features did not contain any archaeological material at all. The excavation also uncovered part of the walking level/road, interior floor, sewerage with the end of the spout pipe, the supply duct and collection tank (Fig. 114: 1), and several foundation masonries. The above mentioned architectures were dated to the Renaissance period (16th–17th centuries), second half of the 17th–beginning of the 18th centuries, Early Baroque (first quarter of the 18th century) and also High Baroque period (second half of the 18th century). Part of the finds belonged to the 19th–20th centuries. The obtained collection of archaeological finds presents the typical range of medieval and postmedieval urban architecture. The results allowed explanation of architectonic changes in the immediate surroundings of the aristocratic dormitory located in the street in question.

Obr. 1. Podhorod' (Tibaovský hrad). Pôdorys hradu s vyznačenou polohou sond a dokumentovaných murív hradu. Legenda: a – odkryté alebo na povrchu viditeľné murivo; b – zachované líce muríva; c – okraj sondy; d – vrstevnice. (Bednár/Lušítková/Šimkovic, 18).
 Fig. 1. Podhorod' (Tibaovský hrad castle). Groundplan of the castle with indicated location of trenches and documented castle masonries. Legend: a – uncovered masonry or masonry visible on the surface; b – preserved masonry face; c – trench edge; d – contour lines. (Bednár/Lušítková/Šimkovic, 18).

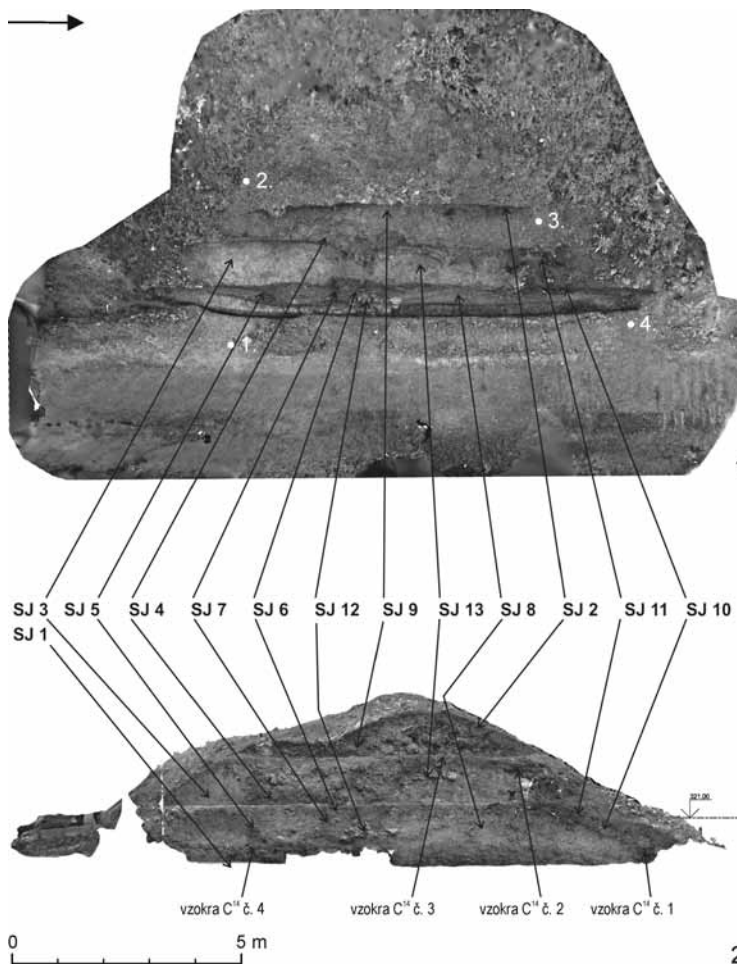

Obr. 2. Vinné (Viniansky hrad). Pôdorys odkrytých architektúr v severnej časti hradu. Legenda: a – hranice sond z roku 2018; b – lícované murivo; c – nelícované murivo; d – predpokladaný priebeh muríva; e – 13. stor.; f – 15. stor.; g – 1. pol. 16. stor.; h – renesančné murivo, 1. fáza (16. stor.); i – renesančné murivo, 2. fáza (16. stor.); j – renesančné murivo, 2. fáza (17. stor.). (Bednár/Šimkovic, 21).
 Fig. 2. Vinné (Viniansky hrad castle). Groundplan of the uncovered architectures in the northern part of the castle. Legend: a – trench limits from 2018; b – aligned masonry; c – unaligned masonry; d – supposed course of masonry; e – 13th century; f – 15th century; g – first half of the 16th century; h – Renaissance masonry, stage 1 (16th century); i – Renaissance masonry, stage 2 (16th century); j – Renaissance masonry, stage 2 (17th century). (Bednár/Šimkovic, 21).

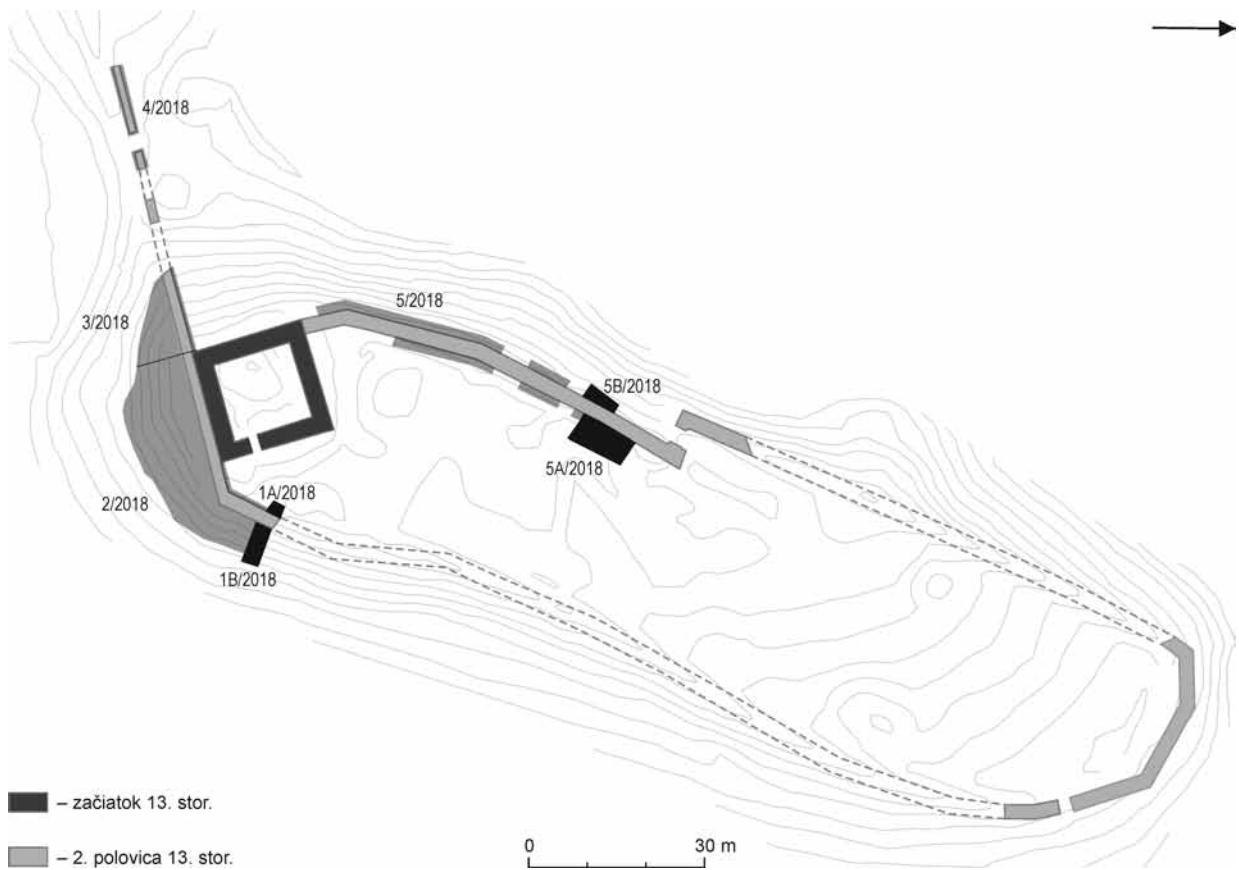
Obr. 3. Zvolen-Môľová (hradisko Priekopa). Pôdorys lokality s vyznačením plochy skúmanej v roku 2018 (línia A). Západný profil južného valu B. Lidarový snímok poskytl Katedra hospodárskej úpravy lesov a geodézie Technickej univerzity vo Zvolene. (Beljak/Ruttkey, 23).

Fig. 3. Zvolen-Môľová (Priekopa hillfort). Ground-plan of the site with indicated area excavated in 2018 (line A). Western profile of the southern rampart B. Lidar photo provided by the Department of Forestry Management and Geodesy of Technical University in Zvolen. (Beljak/Ruttkey, 23).

Obr. 4. Zvolen-Môľová (hradisko Priekopa). 1 – pôdorys sondy na západnom profile južnej línie valu; 2 – západný profil južnej línie valového opevnienia s vyznačením stratigrafických jednotiek a miest odberu vzoriek pre analýzu C^{14} (fotogrametria a 3D sken valu F. Orth. (Beljak/Ruttkey, 23).

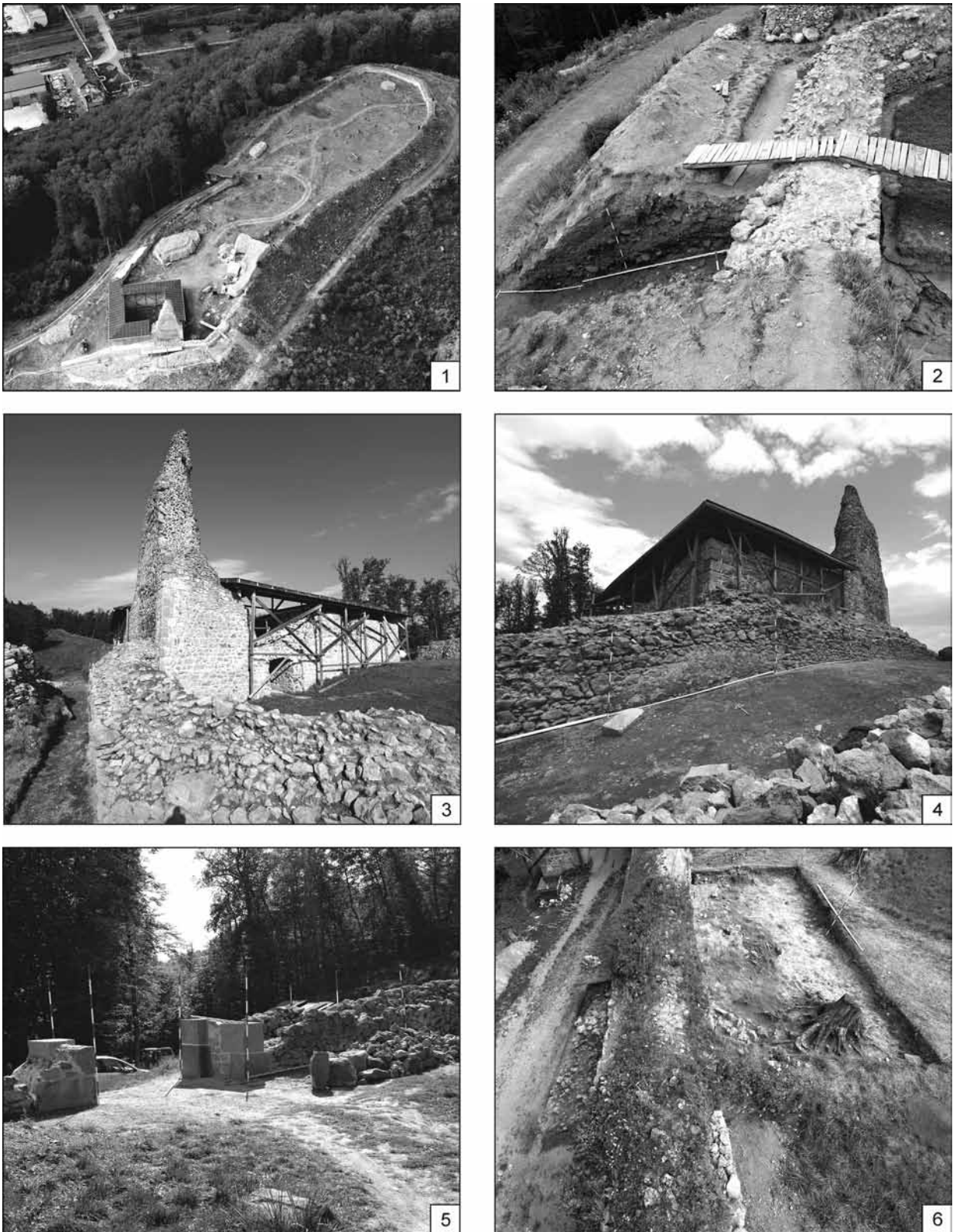
Fig. 4. Zvolen-Môľová (Priekopa hillfort). 1 – groundplan of the trench on the western profile of the rampart's southern line; 2 – western profile of the rapart fortification's southern line with indicated stratigraphic units and spots of samples taken for ^{14}C analysis (photogrammetry and 3D scan of the rampart by F. Orth). (Beljak/Ruttkey, 23).

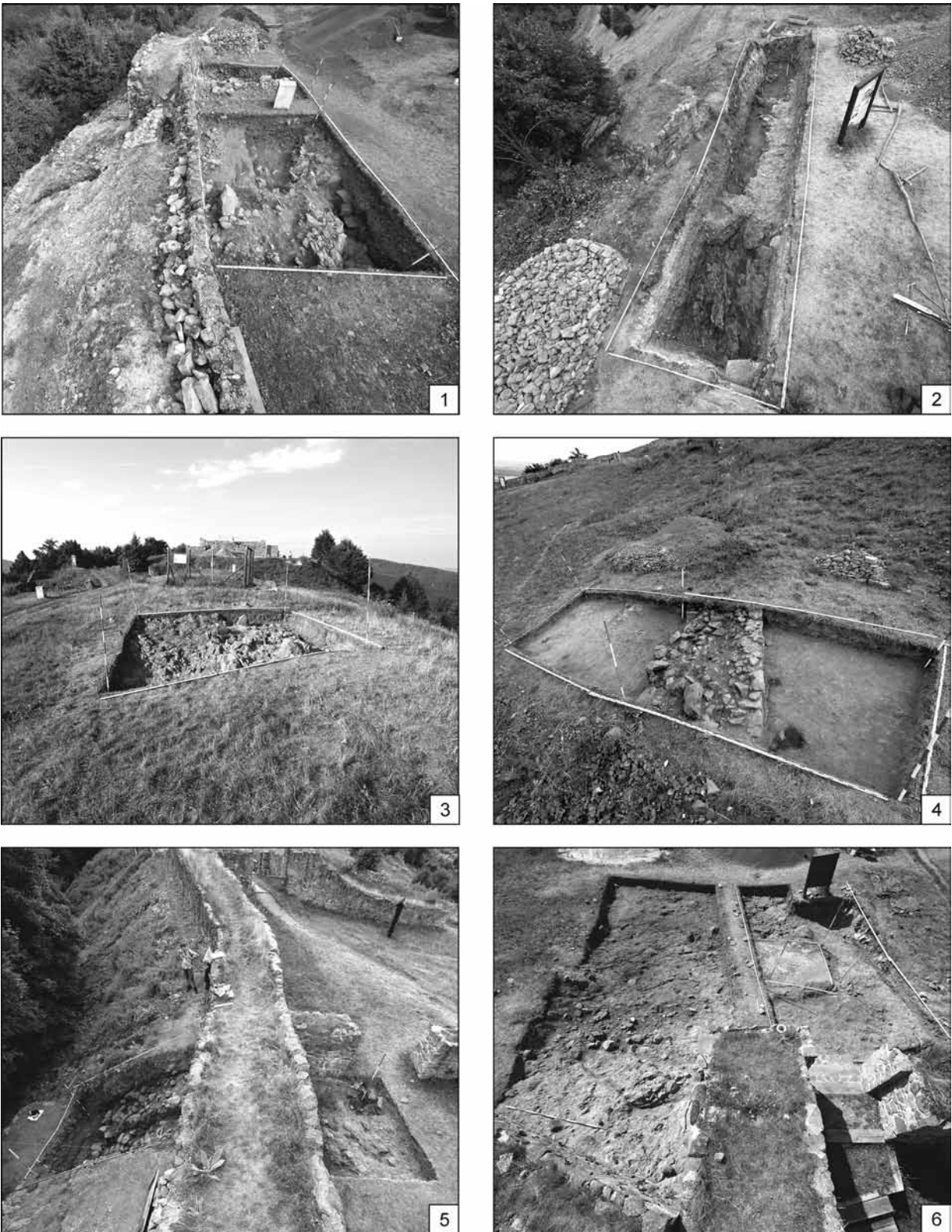
Obr. 5. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond realizovaných v roku 2018 na Dolnom hrade. (Beljak a i., 25).
 Fig. 5. Zvolen (Pustý hrad castle). Localization of archaeological trenches excavated in 2018 at the Lower castle. (Beljak et al., 25).

Obr. 6. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond realizovaných v roku 2018 na Hornom hrade. (Beljak a i., 25).
 Fig. 6. Zvolen (Pustý hrad castle). Localization of archaeological trenches excavated in 2018 at the Upper castle. (Beljak et al., 25).

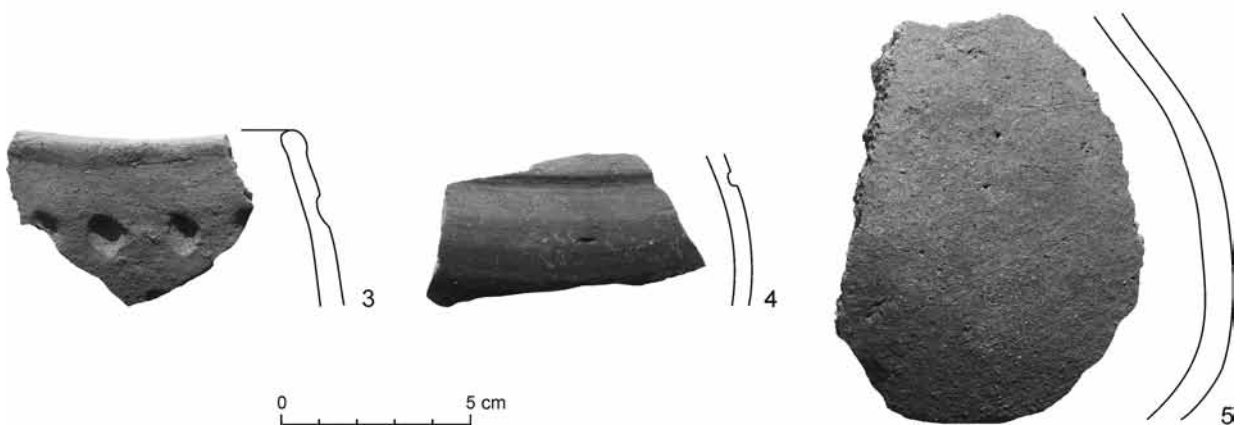
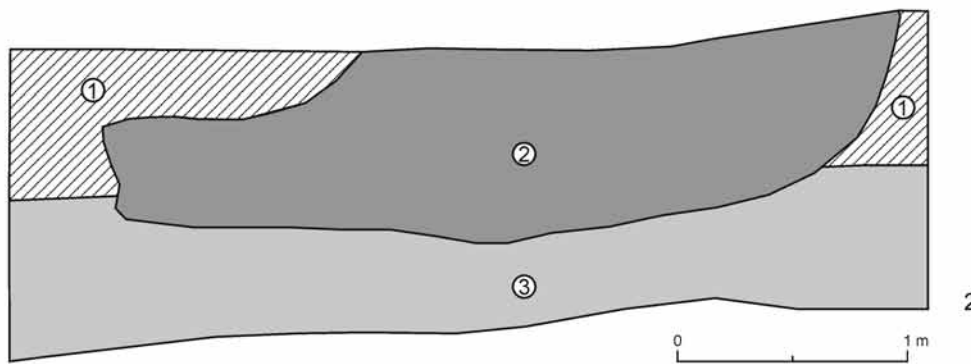
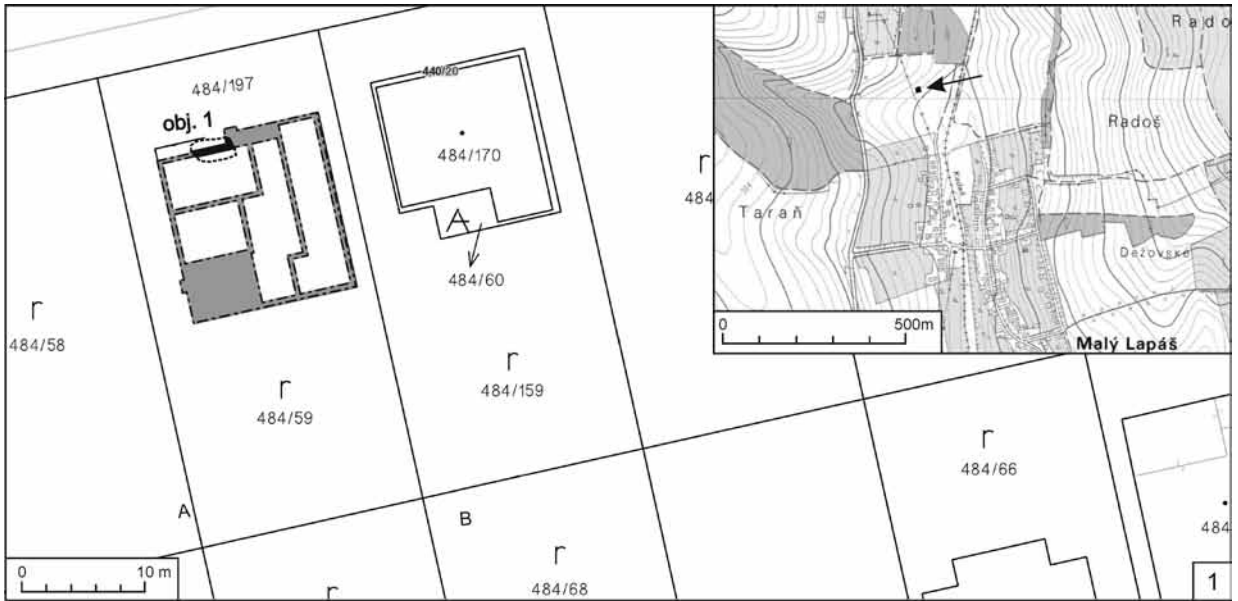

Obr. 7. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – letecký pohľad na hrad z juhu; 2 – celkový pohľad na sondu 1/2018 zo severu; 3 – sonda 2/2018, hradba pri juhovýchodnom nároží veže; 4 – sonda 3/2018, tzv. spojovací múr pri juhozápadnom nároží veže; 5 – sonda 4/2018, vstupná brána v tzv. spojovacom múre; 6 – sonda 5/2018 pri západnej línii opevnenia Dolného hradu (foto J. Beljak). (Beljak a i., 25).
 Fig. 7. Zvolen (Pustý hrad-Lower hrad castle). 1 – aerial view of the castle from the south; 2 – overall view of trench 1/2018 from the north; 3 – trench 2/2018, defensive wall at the southeastern corner of the tower; 4 – trench 3/2018, the so-called connecting wall at the southwestern corner of the tower; 5 – trench 4/2018, entrance gate in the so-called connecting wall; 6 – trench 5/2018 at the western line of fortification of the Lower castle (photo J. Beljak). (Beljak et al., 25).

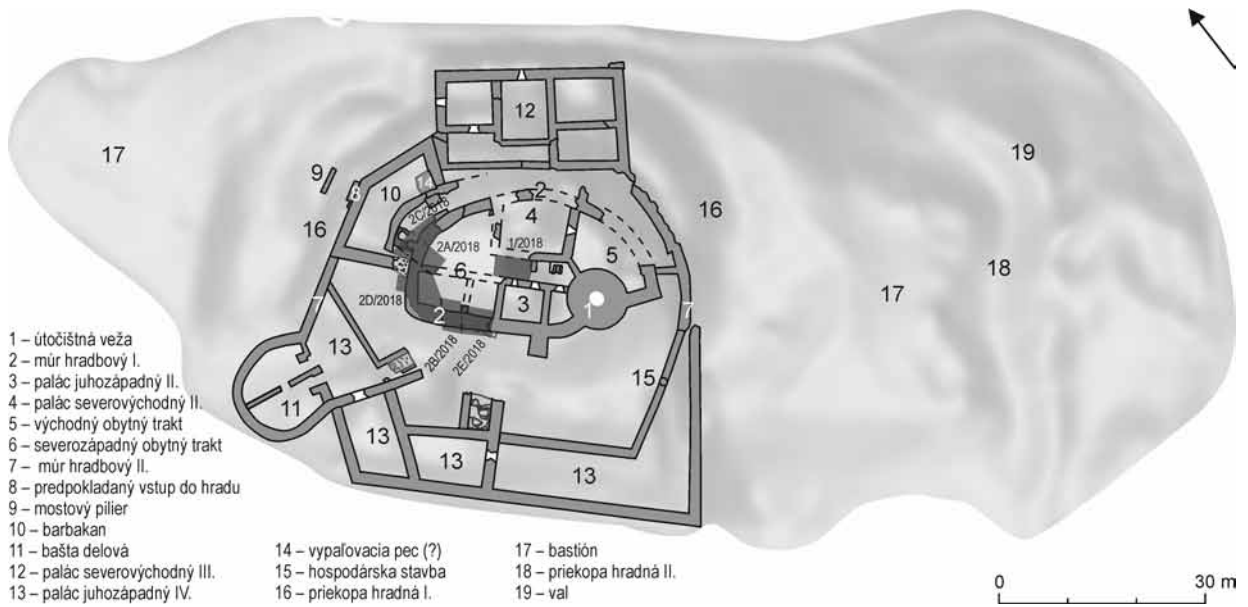
Obr. 8. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – sonda 1/2018 pri južnej hradbe z východu; 2 – sonda 2/2018 z juhu; 3 – sonda 3/2018 zo severu; 4 – priečna hradba odkrytá v sonde 4/2018; 5 – sonda 5/2018, rez východnou hradbou; 6 – sonda 6/2018 pri vstupe do hradného paláca (foto J. Beljak). (Beljak a i., 25).

Fig. 8. Zvolen (Pustý hrad-Upper hrad castle). 1 – trench 1/2018 at the southern defensive wall from the east; 2 – trench 2/2018 from the south; 3 – trench 3/2018 from the north; 4 – transverse defensive wall uncovered in trench 4/2018; 5 – trench 5/2018, cross-section of the eastern defensive wall; 6 – trench 6/2018 at the entrance to the castle palace (photo J. Beljak). (Beljak et al., 25).

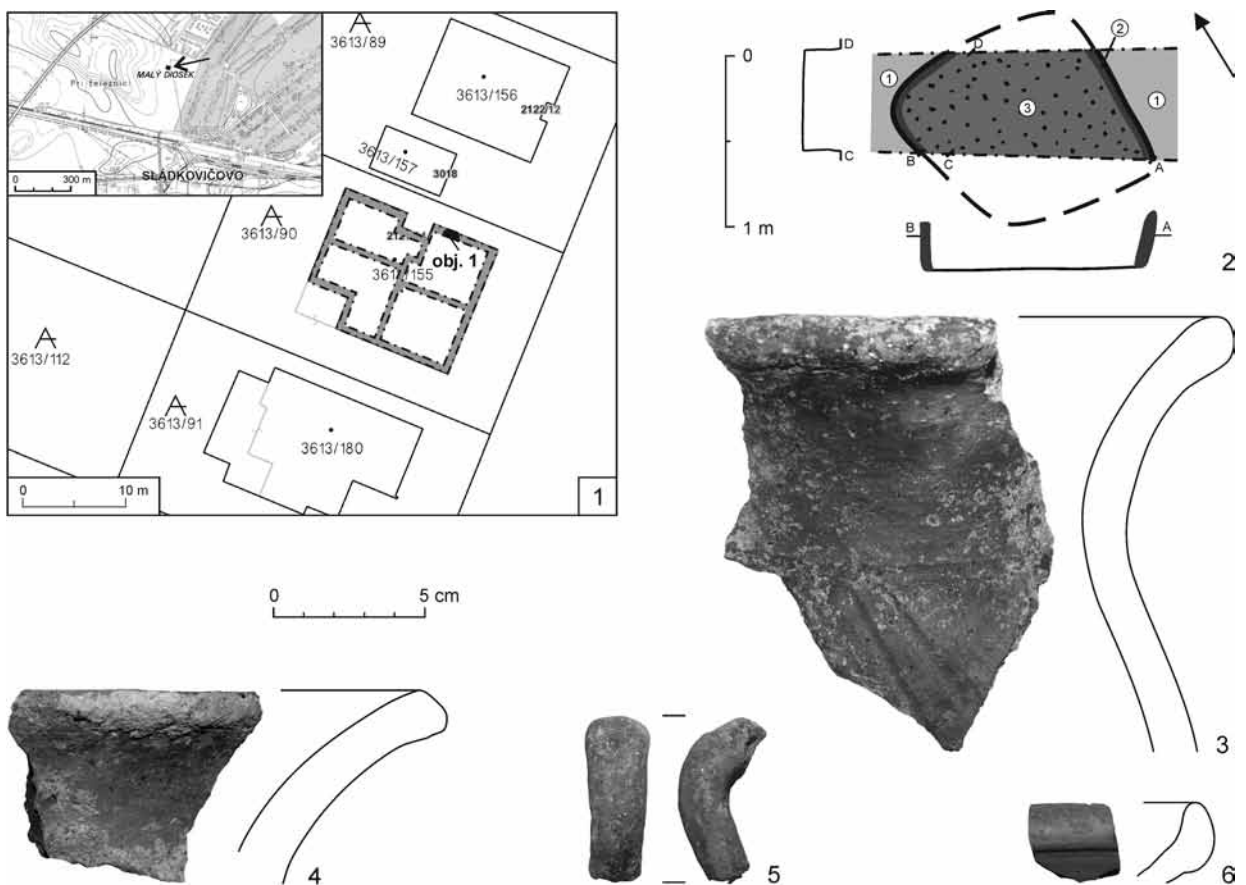

Obr. 9. Malý Lapáš (Jágerská pustatina). 1 – situovanie objektu 1 na sledovanej parcele; 2 – severný profil objektu 1 (① – svetlohnedá premiešaná hlinitá vrstva, ornica/podorničie; ② – hlinitá tmavá hnedočierna vrstva, výplň objekt s nálezmi; ③ – žltomedé sprašové podložie); 3–5 – okraj a telá nádob (mladšia a neskorá doba bronzová?) z objektu 1. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

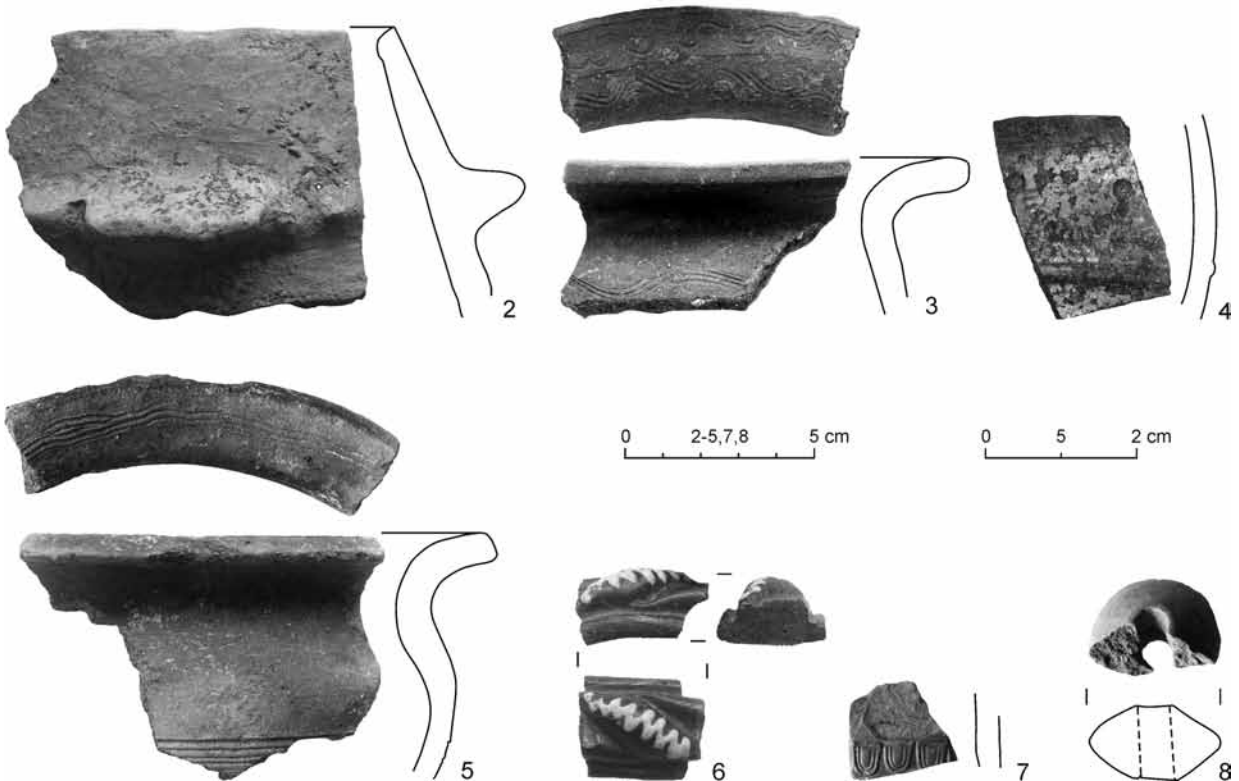
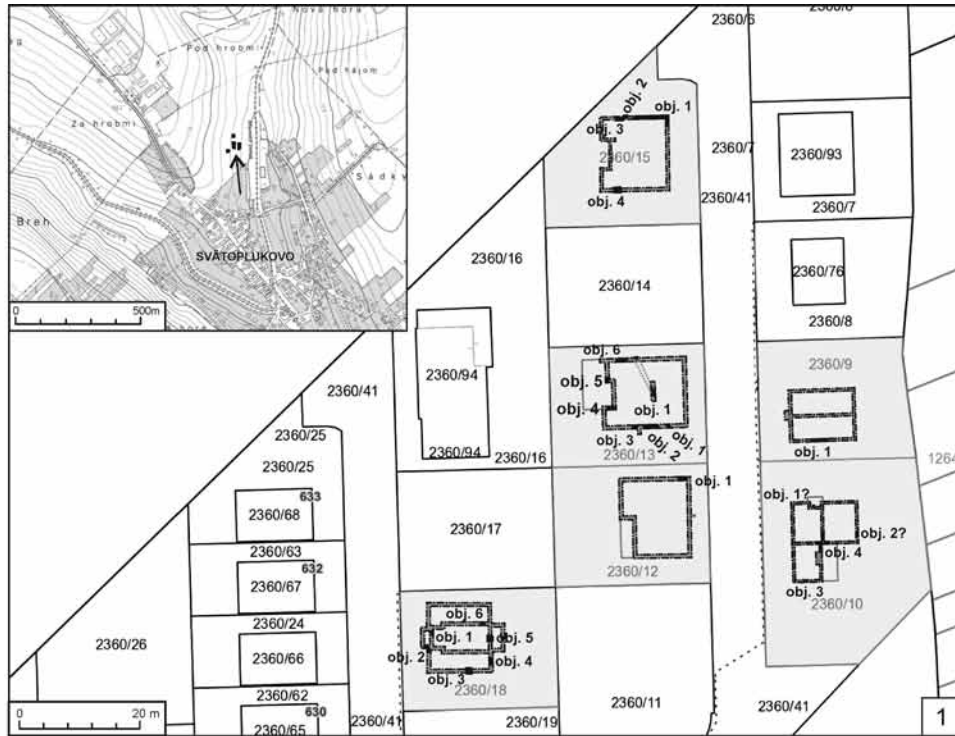
Fig. 9. Malý Lapáš (Jágerská pustatina). 1 – location of feature 1 on the studied plot; 2 – northern profile of feature 1 (① – mixed pale brown loamy layer, topsoil/infertile soil; ② – dark brown-black loamy layer, fill of the feature with finds; ③ – yellow-brown loess subsoil); 3–5 – rim and bodies of vessels (Late and Final Bronze Age?) from feature 1. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

Obr. 10. Oponice (Oponický hrad). Lokalizácia archeologických sond v roku 2018. (Beljak Pažinová/Repka, 29).
Fig. 10. Oponice (Oponice hrad castle). Localization of archaeological trenches in 2018. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

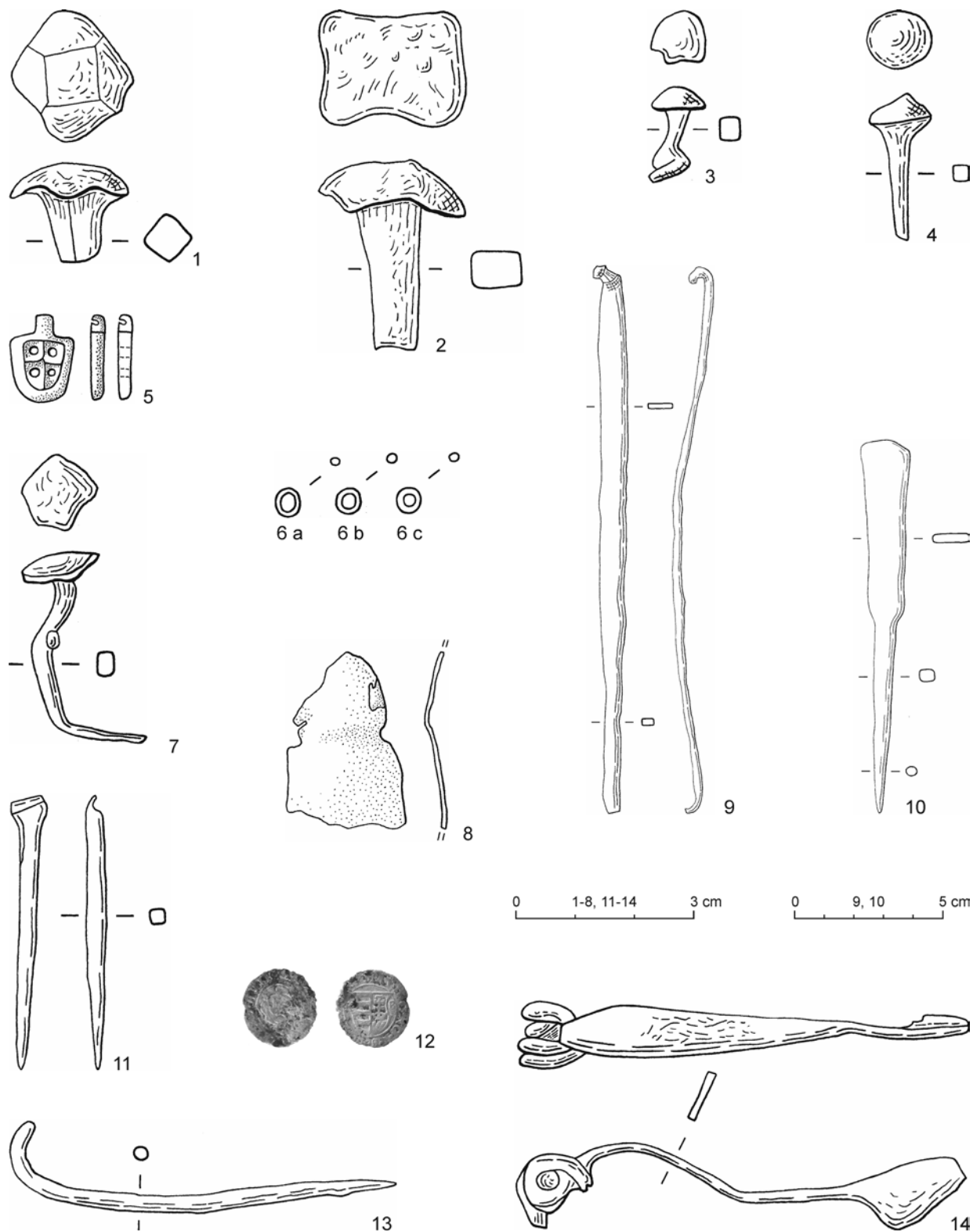

Obr. 11. Sládkovičovo (Malý Diosek). 1 – výsek z katastrálnej mapy s vyznačením skúmaných základových rýh rodinného domu a objekt 1; 2 – objekt 1 (① – tmavohnedá ílovitohlinitá vrstva; ② – prepálené steny objektu; ③ – tmavohnedá hlinitá vrstva s obsahom uhlíkov, výplň objektu); 3–6 – výber nálezov keramiky zo skúmanej plochy. (Beljak Pažinová/Repka, 29).
Fig. 11. Sládkovičovo (Malý Diosek). 1 – section from the cadastral map with indicated excavated foundation furrows of a residential house and feature 1; 2 – feature 1 (① – dark brown clay-loamy layer; ② – burned walls of the feature; ③ – dark brown loamy layer with charcoals, fill of the feature); 3–6 – selected pottery finds from the excavated area. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

Obr. 12. Svätoplukovo (Horné Zemky). 1 – výsek z katastrálnej mapy s vyznačením skúmaných parcel a situovanie zachytených objektov na jednotlivých parcelách; 2–8 – výber archeologických nálezov zo skúmaných parcel (2 – parc. č. 2360/13; 3, 5, 8 – parc. č. 2360/9, objekt 1; 4, 7 – parc. č. 2360/10, zber z haldy; 6 – parc. č. 2360/15, zber z haldy; objekt 1). 2–5, 7 – keramika; 6 – sklenený náramok; 8 – praslen. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

Fig. 12. Svätoplukovo (Horné Zemky). 1 – section of the cadastral map with indicated excavated plots and localization of detected features on individual plots; 2–8 – selected archaeological finds from the excavated plots (2 – plot no. 2360/13; 3, 5, 8 – plot no. 2360/9, feature 1; 4, 7 – plot no. 2360/10, collection from the spoil bank; 6 – plot no. 2360/15, collection from the spoil bank; feature 1). 2–5, 7 – pottery; 6 – glass bracelet; 8 – spindle whorl. (Beljak Pažinová/Repka, 29).

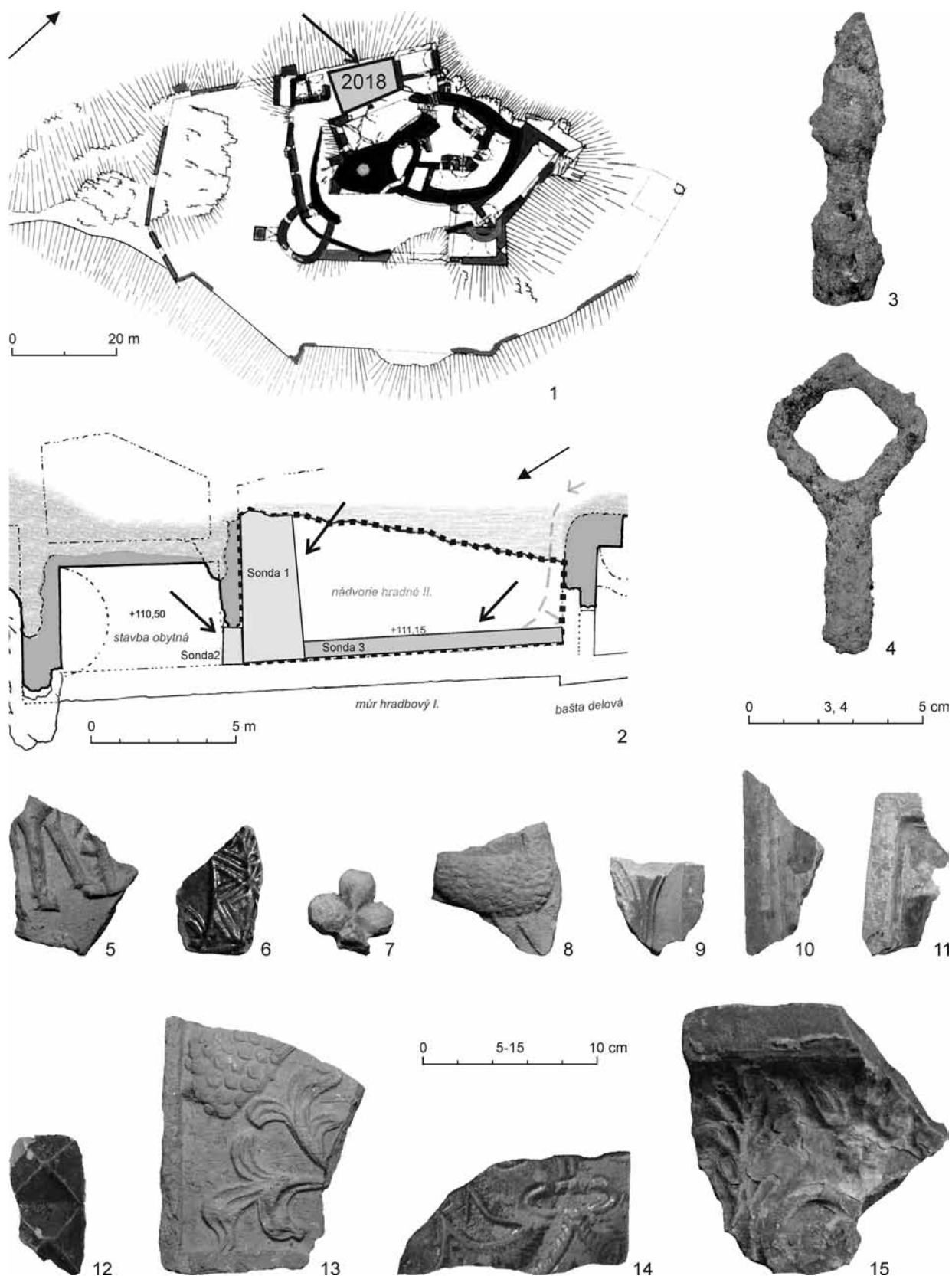

Obr. 13. Podskalie (Veľké skaly). Výber nálezov z prieskumu v roku 2018. 1–4, 7, 9–11, 13, 14 – železo; 5, 6, 8 – bronz; 12 – striebro s prímiesami (kresba J. Gajdošiková; foto P. Červeň). (Benediková, 32).

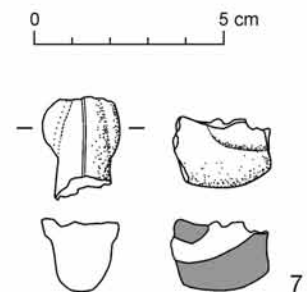
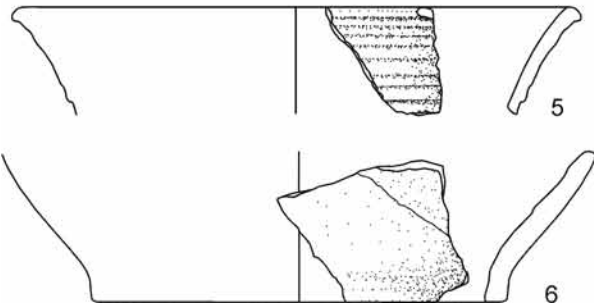
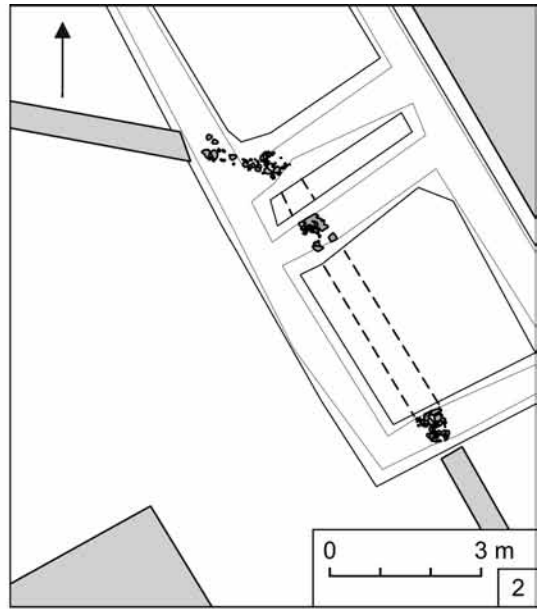
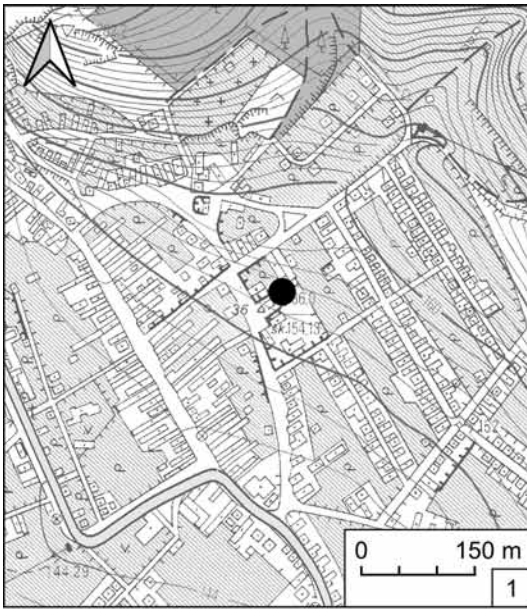
Fig. 13. Podskalie (Veľké skaly). Artefact selection from survey in 2018. 1–4, 7, 9–11, 13, 14 – iron; 5, 6, 8 – bronze; 12 – silver with admixtures (drawing J. Gajdošiková; photo P. Červeň). (Benediková, 32).

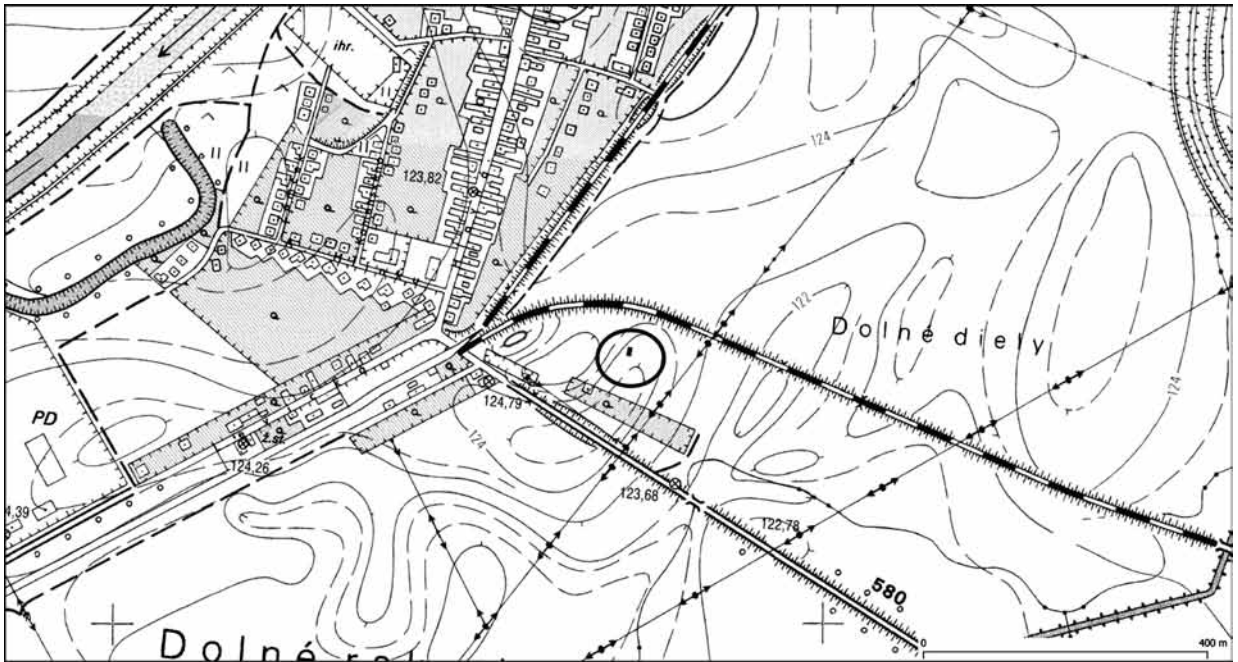
Obr. 14 Kovarce (Kostol sv. Mikuláša). 1 – pôdorys kostola s vyznačenými sondami výskumu v rokoch 2016–2018; 2–5 – výber novovekej keramiky získanej z okolia kostola. (Bielich, 33).
 Fig. 14. Kovarce (Church of St. Nicholas). 1 – groundplan of the church with indicated trenches of the excavation in 2016–2018; 2–5 – selected postmedieval pottery obtained from the church surroundings. (Bielich, 33).

Obr. 15 Hostie (hrad Hrušov). 1 – lokalizácia archeologických sond v roku 2018 na pôdoryse hradu; 2 – detail západného nádvorja s vyznačenými sondami; 3 – železný hrot šípu z kuše; 4 – železný kľúč; 5–15 – výber zlomkov renesančných kachlíc. (Bielich/Blahová, 35).
 Fig. 15. Hostie (Hrušov castle). 1 – location of archaeological trenches in 2018 on the castle plan; 2 – detail of the western courtyard with marked trenches; 3 – iron arrowhead from a crossbow; 4 – iron key; 5–15 – selection of fragments of Renaissance stove tiles. (Bielich/Blahová, 35).

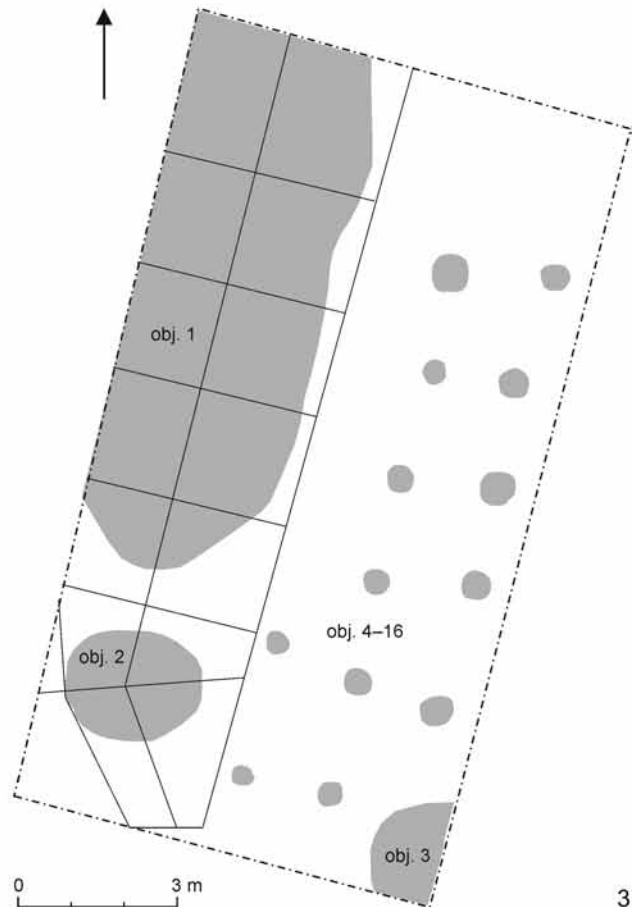
Obr. 16. Nitra-Dražovce (Sčasného ulica). 1 – situovanie kostola v mestskej časti; 2 – preskúmané úseky základov ohradného múru; 3–5 – nálezy z navážky a okolia základového muriva. (Bistáková/Bobek, 36).
 Fig. 16. Nitra-Dražovce (Sčasného ulica street). 1 – localization of the church in the town borough; 2 – excavated sections of foundations of the enclosing wall; 3–5 – finds from the made-up ground and vicinity of the foundation masonry. (Bistáková/Bobek, 36).

1

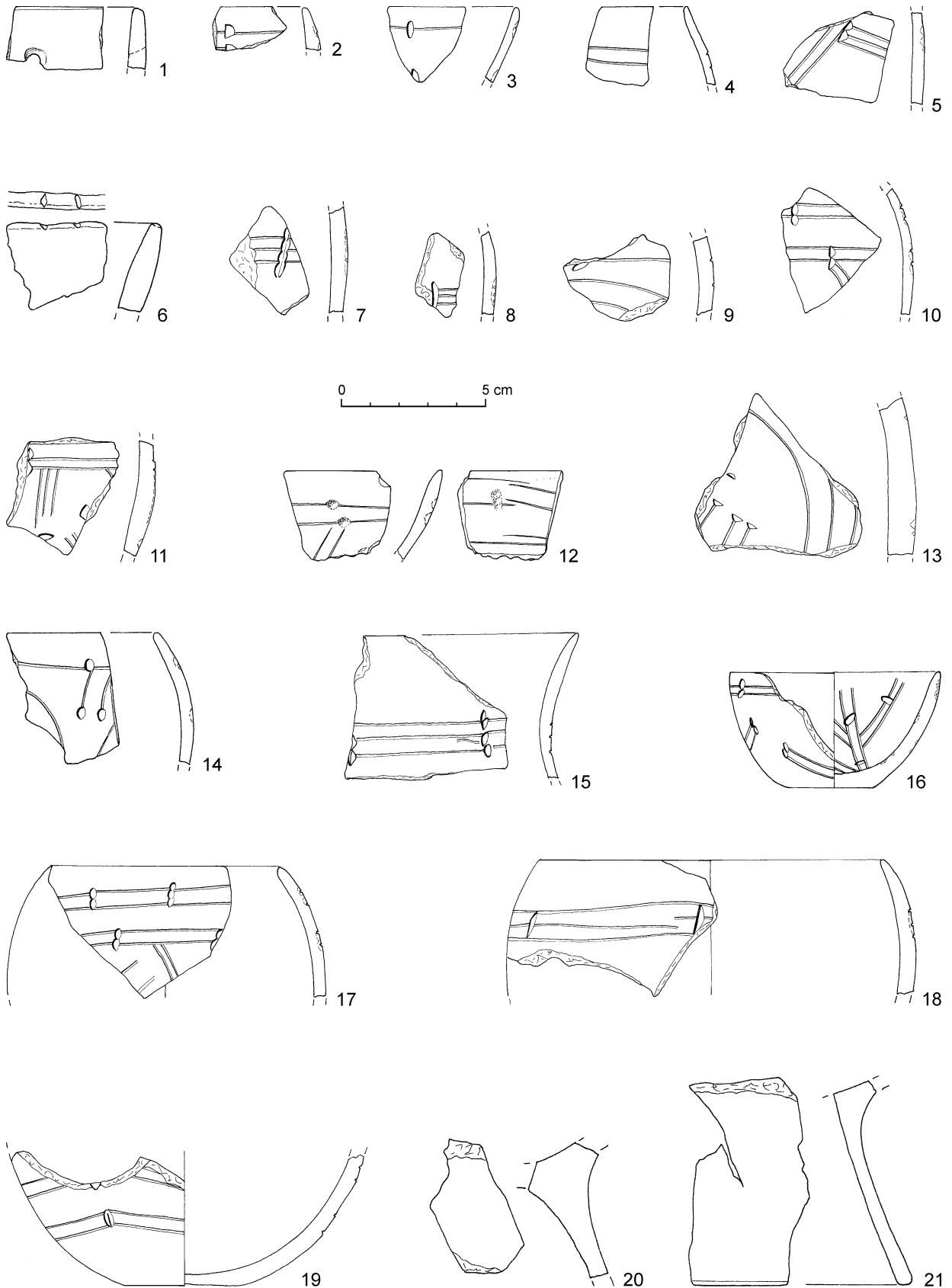

2

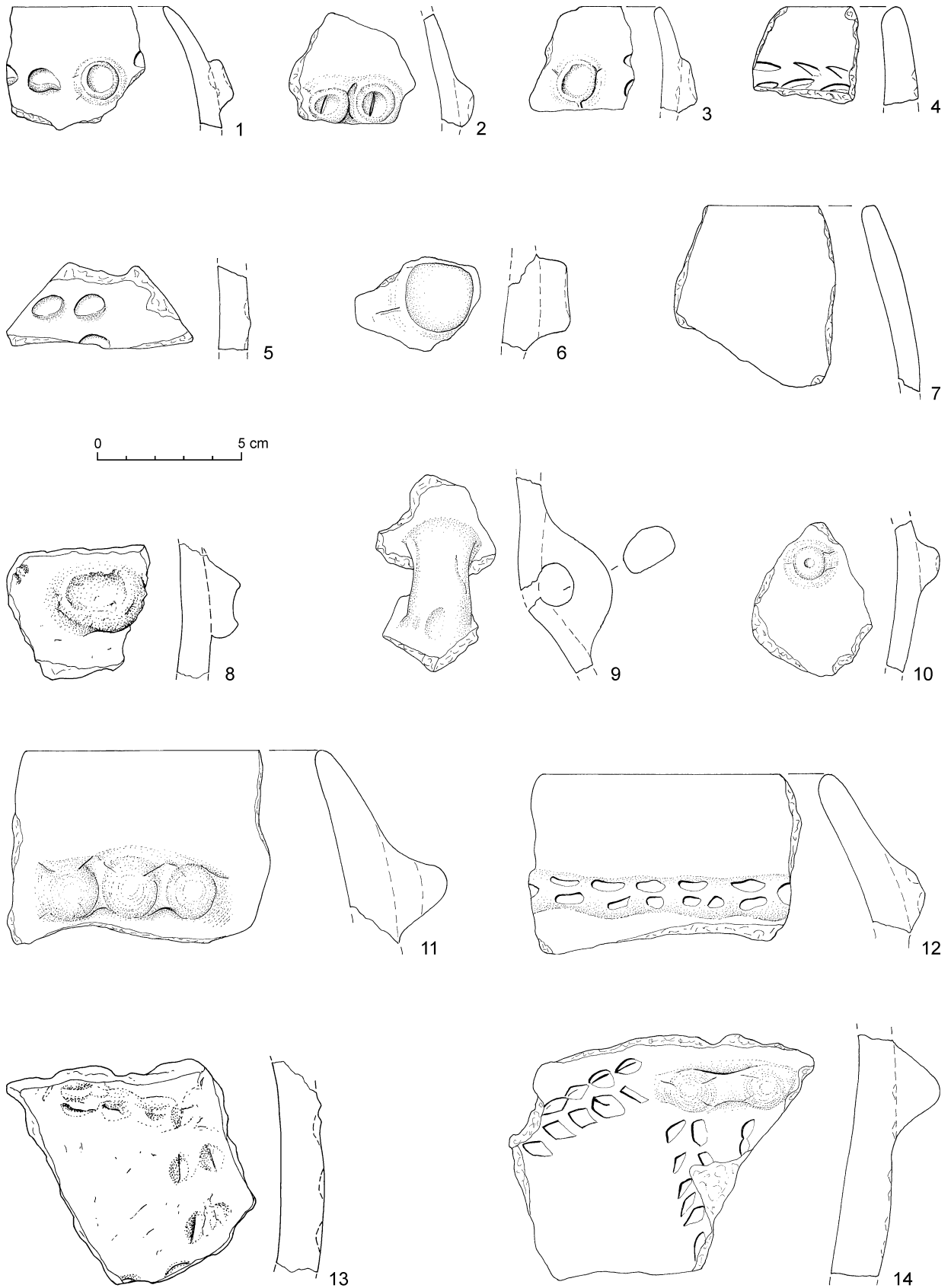
3

Obr. 17. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). 1 – lokalizácia výskumu na mape; 2 – zdokumentovanie nálezovej situácie po skrýjke ornice; 3 – plán výskumu. (Bistáková/Furholt/Cheben, 37).
 Fig. 17. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). 1 – localization of the excavation on the map; 2 – documented find context after topsoil stripping; 3 – plan of the excavation. (Bistáková/Furholt/Cheben, 37).

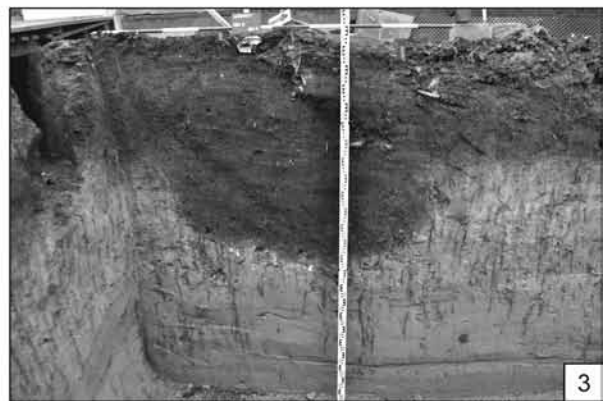
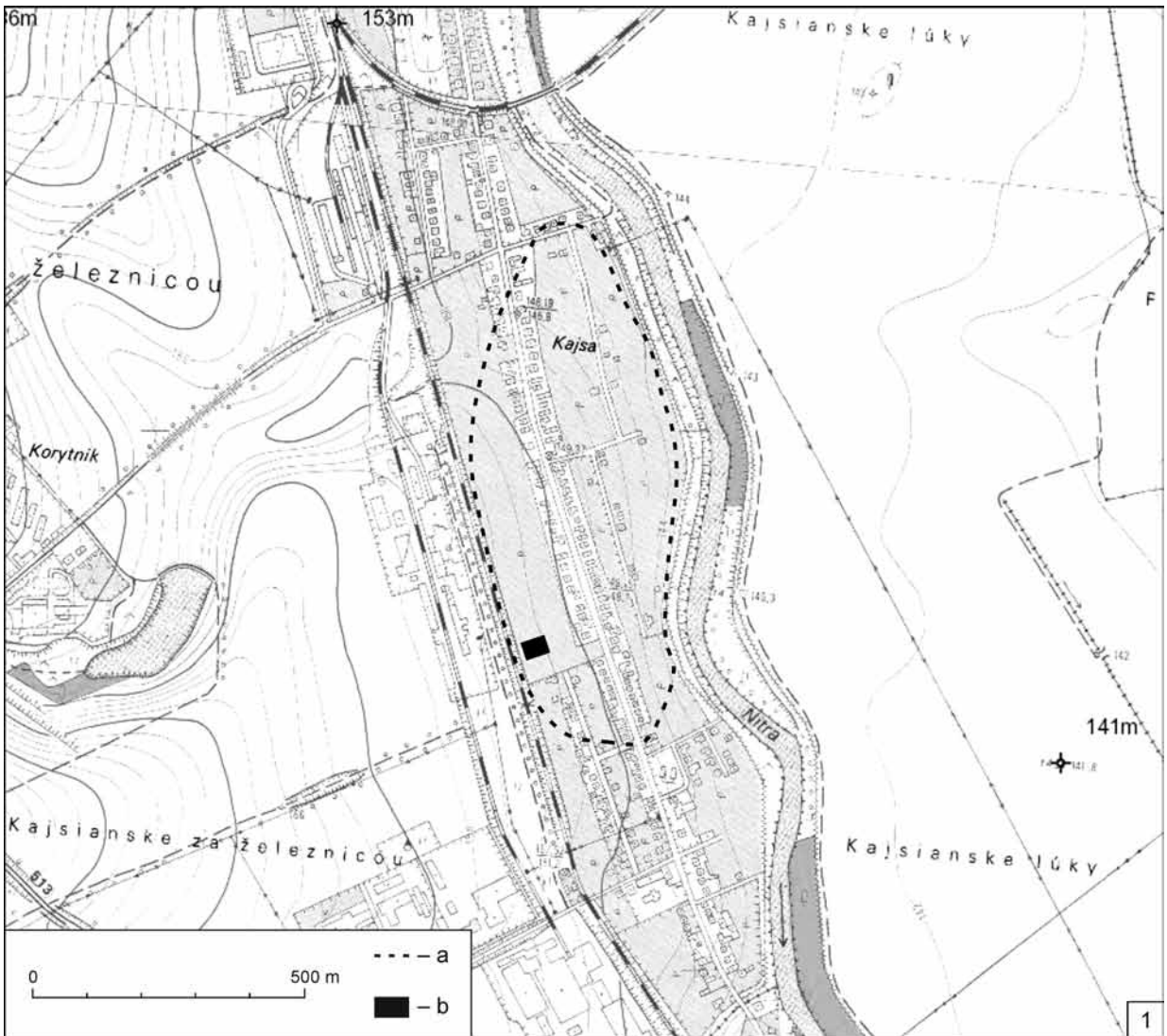

Obr. 18. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). Výber keramiky. 1–9, 11–14, 17, 20, 21 – objekt 1; 10, 15, 16, 18, 19 – objekt 2. (Bistáková/
Furholt/Cheben, 37).

Fig. 18. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). Selected pottery. 1–9, 11–14, 17, 20, 21 – feature 1; 10, 15, 16, 18, 19 – feature 2. (Bistáková/
Furholt/Cheben, 37).

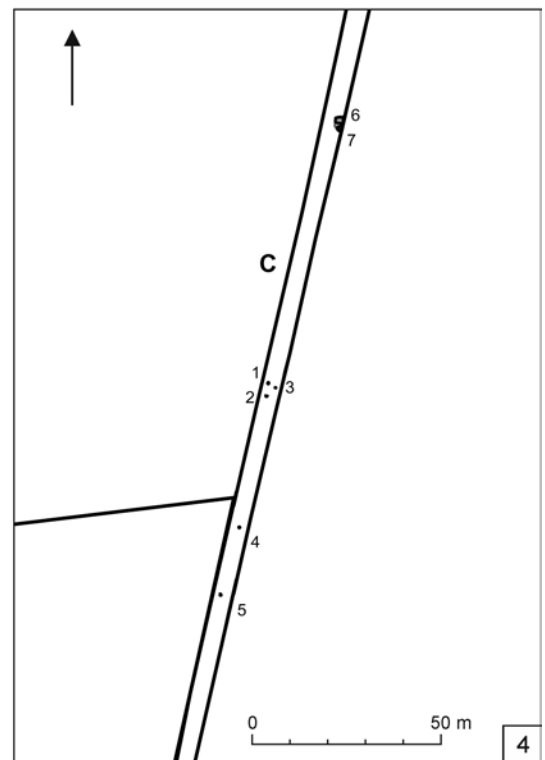
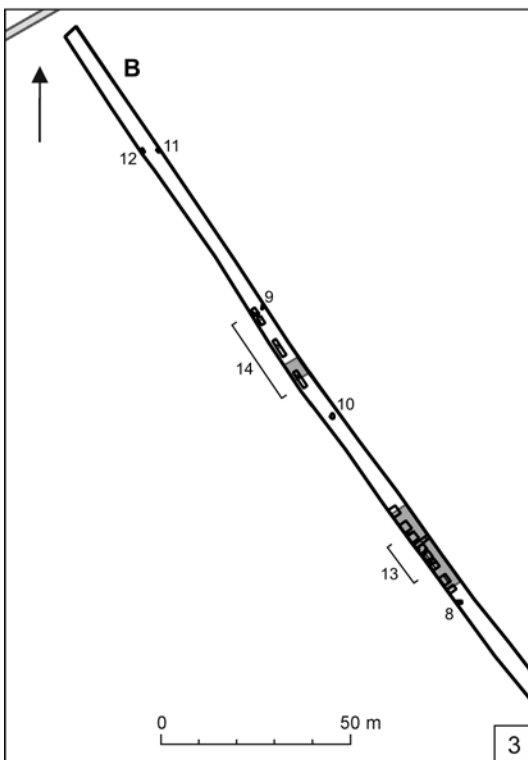
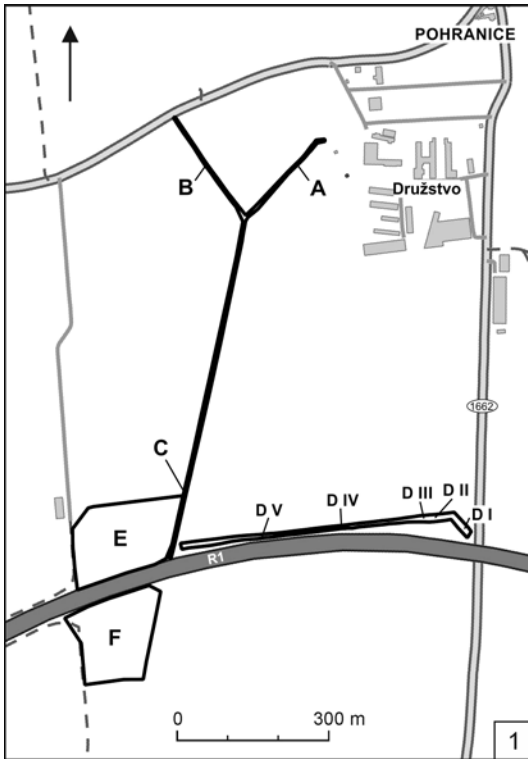

Obr. 19. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). Výber keramiky. 1–5, 7–14 – objekt 1; 6 – objekt 2. (Bistáková/Furholt/Cheben, 37).
 Fig. 19. Úľany nad Žitavou (Dolné diely). Selected pottery. 1–5, 7–14 – feature 1; 6 – feature 2. (Bistáková/Furholt/Cheben, 37).

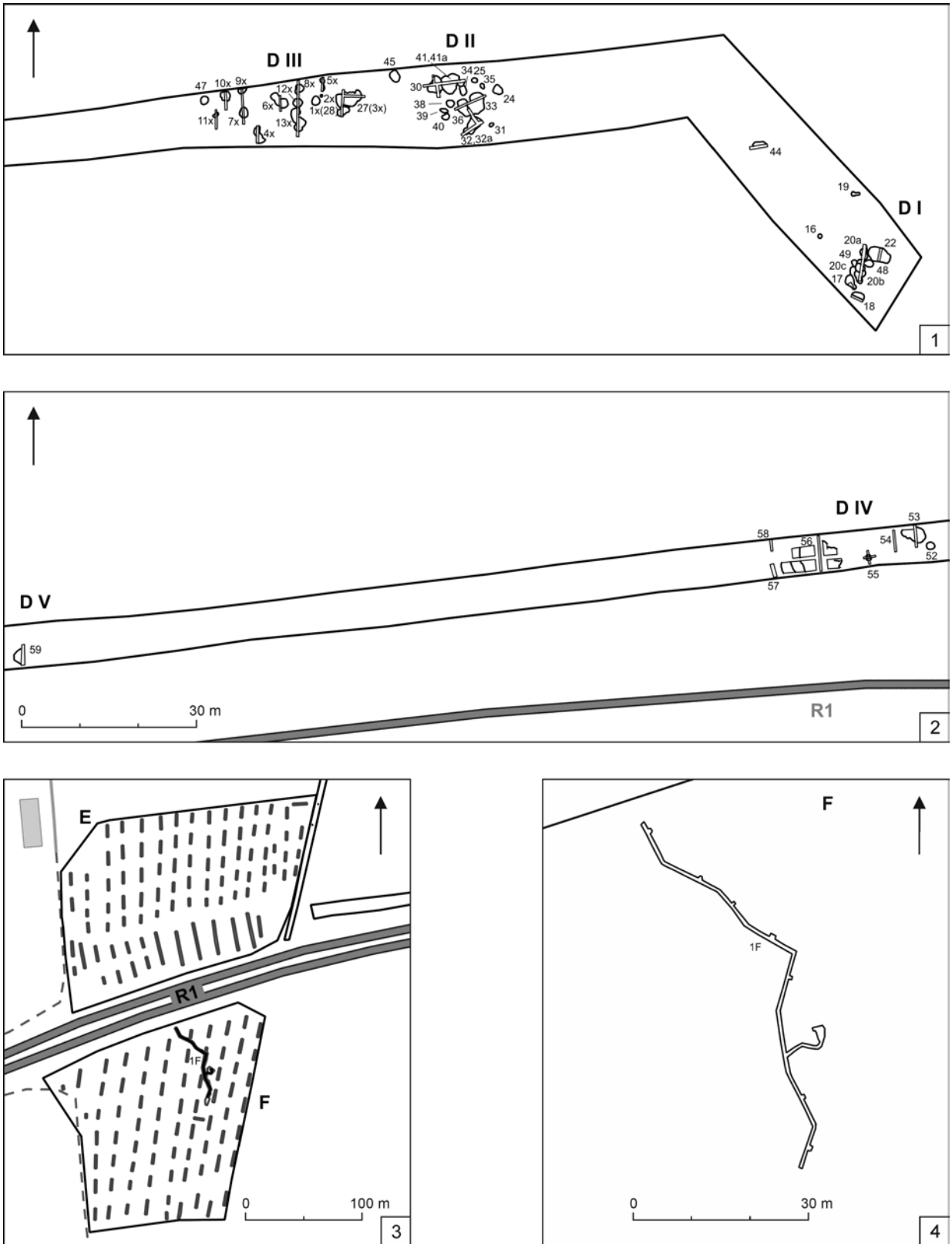
Obr. 20. Lužianky (Závodníková ulica). 1 – mapa s vyznačením skúmanej plochy (a) a lokality Kajsa (b); 2 – objekt 2; 3 – objekt 3 (foto A. Bistáková). (Bistáková/Cheben, 40).

Fig. 20. Lužianky (Závodníková ulica street). 1 – map with indicated excavated area (a) and the site Kajsa (b); 2 – feature 2; 3 – feature 3 (photo A. Bistáková). (Bistáková/Cheben, 40).

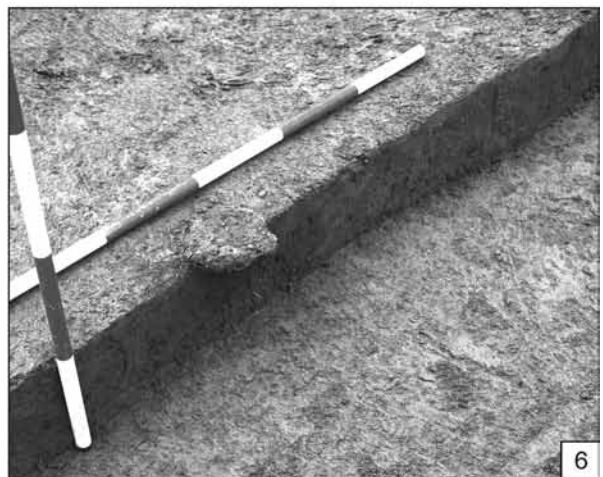
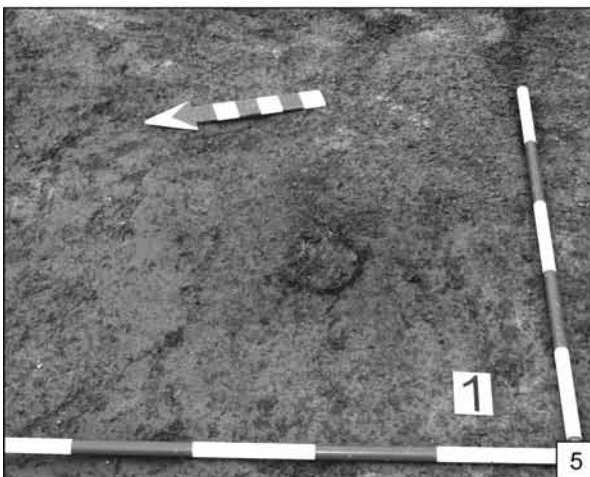
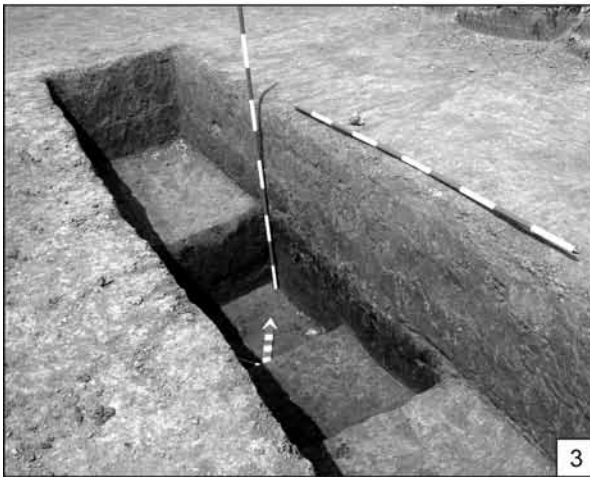
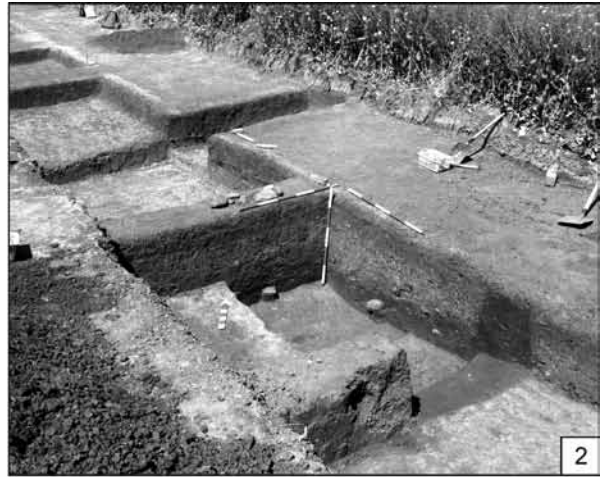
Obr. 21. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – preskúmané plochy; 2 – úsek A; 3 – úsek B; 4 – úsek C (zdroj podkladovej mapy: Geoportál ÚGKK SR). (Bobek/Fottová, 41).

Fig. 21. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – excavated areas; 2 – section A; 3 – section B; 4 – section C (map source: Geoportal of the Geodesy, Cartography and Cadastre Authority of SR). (Bobek/Fottová, 41).

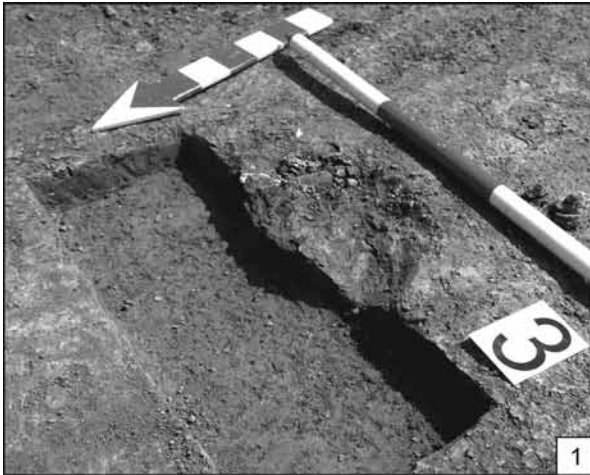
Obr. 22. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – úsek D, plochy D I–D III; 2 – úsek D, plochy D IV a D V; 3 – úseky E a F, rozmiestnenie sond; 4 – úsek F, objekt 1F (zdroj podkladovej mapy: Geoportál ÚGKK SR). (Bobek/Fottová, 41).

Fig. 22. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – section D, areas D I–D III; 2 – section D, areas D IV and D V; 3 – sections E and F, distribution of trenches; 4 – section F, feature 1F (map source: Geoportal of the Geodesy, Cartography and Cadastre Authority of SR). (Bobek/Fottová, 41).

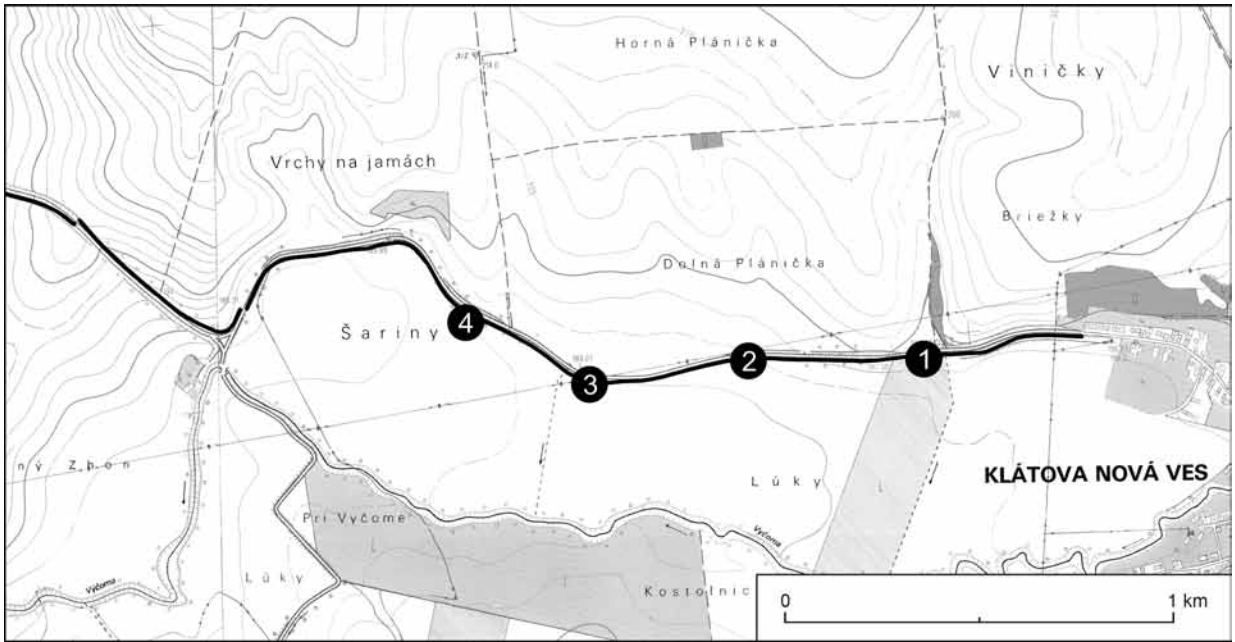

Obr. 23. Pohranice (Pod janikovskou cestou). 1 – plocha A, objekt 15; 2 – plocha B, objekt 13; 3 – plocha B, objekt 14; 4 – skrývka úseku C; 5 – plocha C, objekt 1 (hrob); 6 – plocha C, objekt 2 (hrob). (Bobek/Fottová, 41).

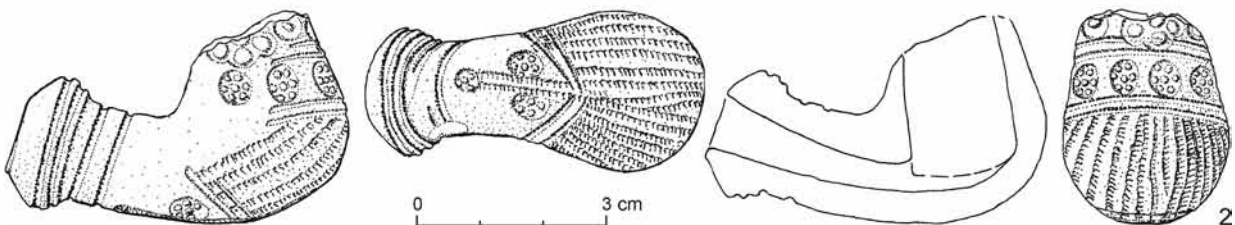
Fig. 23. Pohranice (Pod janikovskou cestou). 1 – section A, feature 15; 2 – section B, feature 13; 3 – section B, feature 14; 4 – stripping of section C; 5 – section C, feature 1 (burial); 6 – section C, feature 2 (burial). (Bobek/Fottová, 41).

Obr. 24. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – úsek C, objekt 3 (hrob); 2 – úsek D, plocha D II; 3 – úsek D, plocha D III po skrývce; 4 – úsek D, plocha D III, objekt 27 (3x); 5 – úsek D, plocha D IV, objekt 56 po začístení; 6 – úsek E, sondáž. (Bobek/Fottová, 41).
 Fig. 24. Pohranice (Pod janíkovskou cestou). 1 – section C, feature 3 (burial); 2 – section D, area D II; 3 – section D, area D III after stripping; 4 – section D, area D III, feature 27 (3x); 5 – section D, area D IV, feature 56 after trimming; 6 – section E, trenching. (Bobek/Fottová 41).

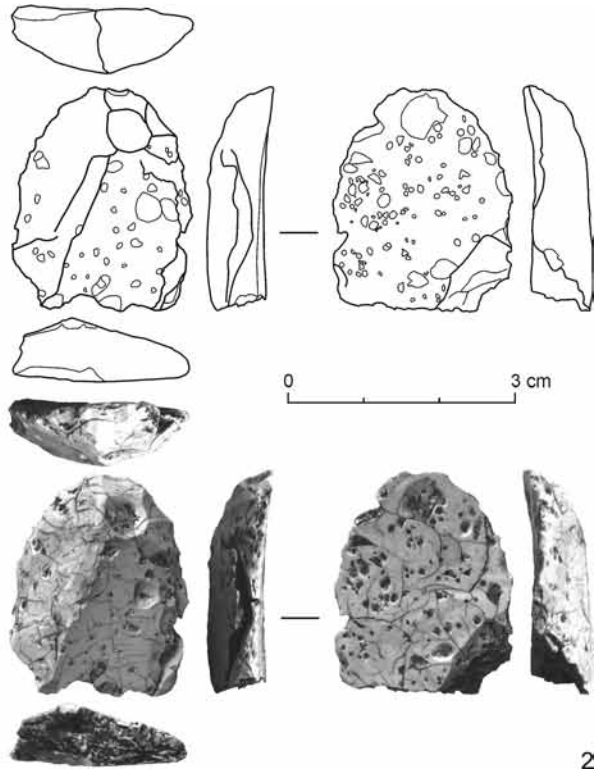
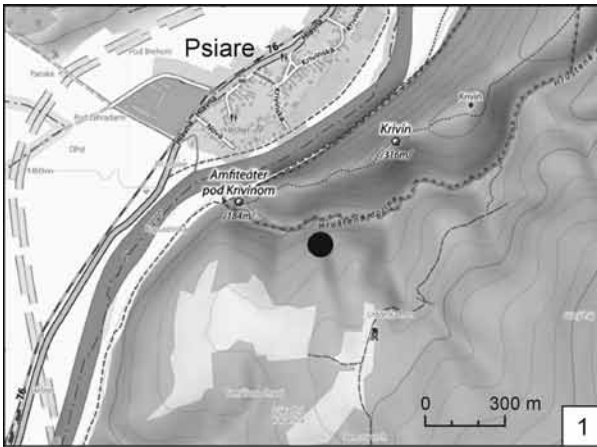
Obr. 25. Klátova Nová Ves (Lúky, Šariny). Miesta archeologických nálezov v trase líniovej stavby. (Bobek/Mitáš, 44).
 Fig. 25. Klátova Nová Ves (Lúky, Šariny). Locations of archaeological finds along the linear structure. (Bobek/Mitáš, 44).

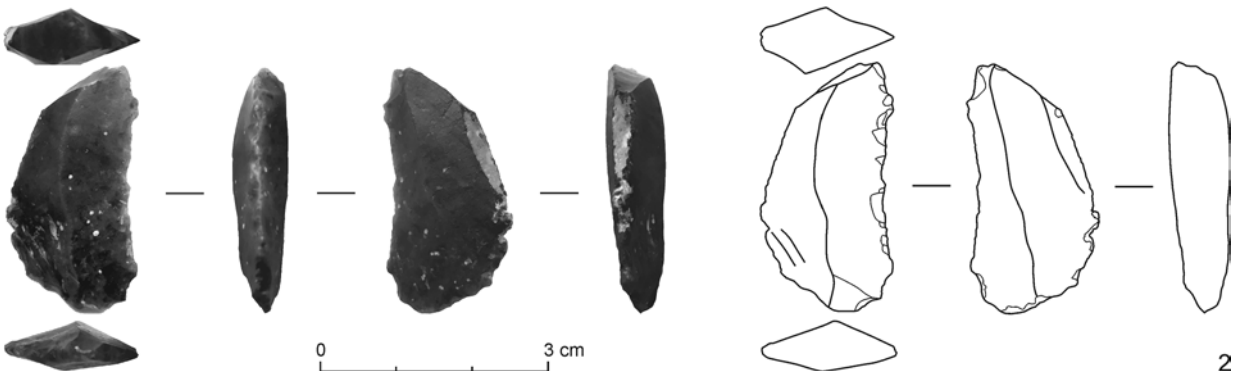
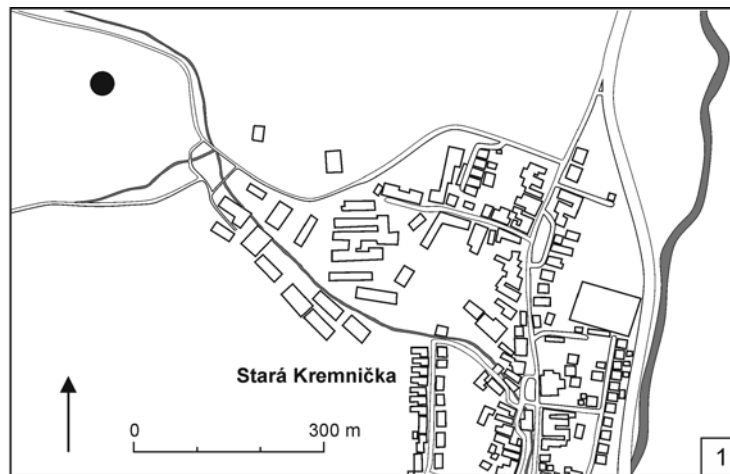
Obr. 26. Lutilla (intravilán). 1 – miesto nálezu dvojdielnej glazovanej keramickej fajky; 2 – dvojdielna glazovaná keramickej fajka (kresba Ž. Nagyová). (Čierny, 46).
 Fig. 26. Lutilla (village area). 1 – location of the discovery of the bipartite glazed ceramic pipe; 2 – bipartite glazed ceramic pipe (drawing Ž. Nagyová). (Čierny, 46).

Obr. 27. Klátova Nová Ves (Lúky, Šariny). Výber pravekých nálezov zo záchranného výskumu. (Bobek/Mitáš, 44).
 Fig. 27 Klátova Nová Ves (Lúky, Šariny). Selected prehistoric finds from the rescue excavation. (Bobek/Mitáš, 44).

Obr. 28. Rybník (Hruštená dolina). 1 – vyznačenie miesta nálezu; 2 – fragment kamennej štiepanej industrie s jemne retušovanými hranami. (Čierny, 47).
 Fig. 28. Rybník (Hruštená dolina valley). 1 – indicated location of discovery; 2 – fragment of chipped lithic industry with slightly retouched edges. (Čierny, 47).

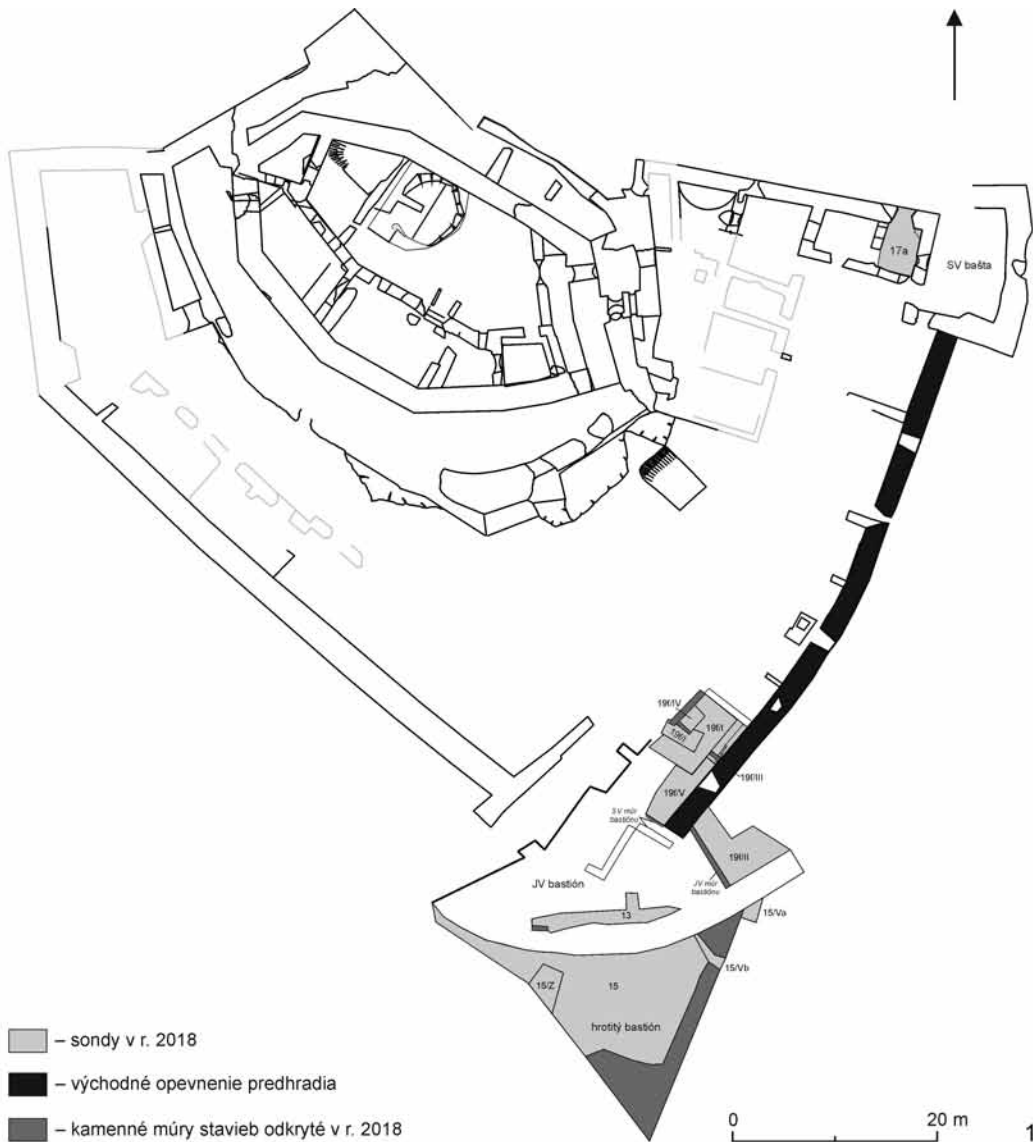

Obr. 29. Stará Kremnička (Kotlište). 1 – vyznačenie miesta nálezu; 2 – retušovaná, kosákovito zahnutá kamenná čepeľka vyrobená z pazúrika. (Čierny, 47).
 Fig. 29. Stará Kremnička (Kotlište). 1 – indicated location of discovery; 2 – retouched sickle-bent lithic bladelet made from flint. (Čierny, 47).

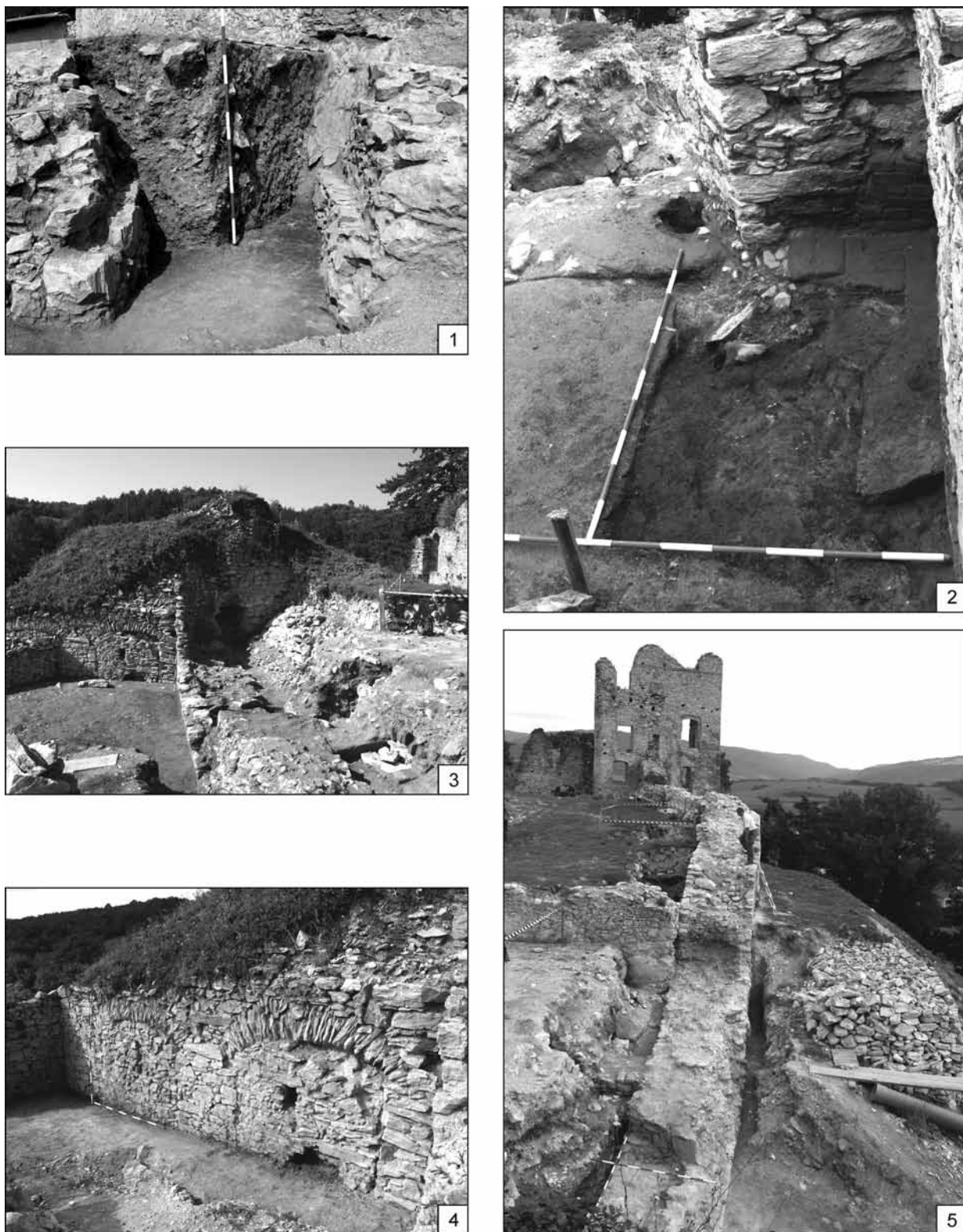
Obr. 30. Bernolákovo (hrad Čeklís). Sonda II. 1 – severná časť hradu na snímke z dronu; 2 – južný profil rezu priekopou kruhového tvaru. (Farkaš/Choma, 50).

Fig. 30. Bernolákovo (Čeklís castle). Trench II. 1 – northern part of the castle on a drone photo; 2 – southern profile of the cross-section of the circular ditch. (Farkaš/Choma, 50).

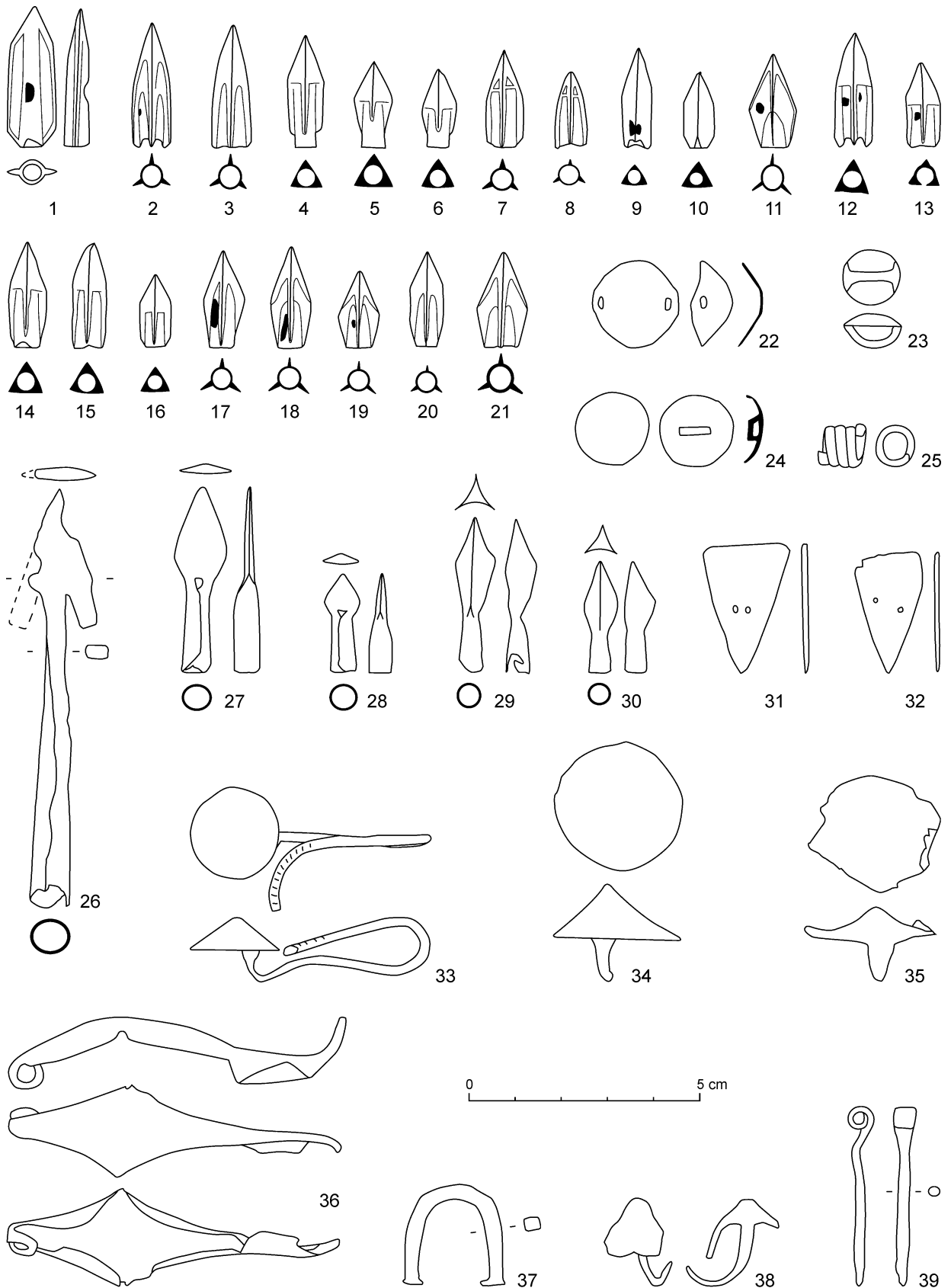
Obr. 31. Divín (hrad Divín). 1 – pôdorys hradu s vyznačenými archeologickými sondami; 2 – sonda 13/2018, pozdĺžny rez okrajom temena JV bastiónu, spevnený povrch staršej fázy a mladší násyp bastiónu; 3 – hrotitý bastión, sonda 15/Z, nedokončené západné rameno bastiónu. (Fottová, 52).

Fig. 31. Divín (Divín castle). 1 – groundplan of the castle with indicated archaeological trenches; 2 – trench 13/2018, longitudinal section through the top of the SE bastion, hardened surface of the older phase and the younger embankment of the bastion; 3 – pointed bastion, trench 15/Z, unfinished western branch of the bastion. (Fottová, 52).

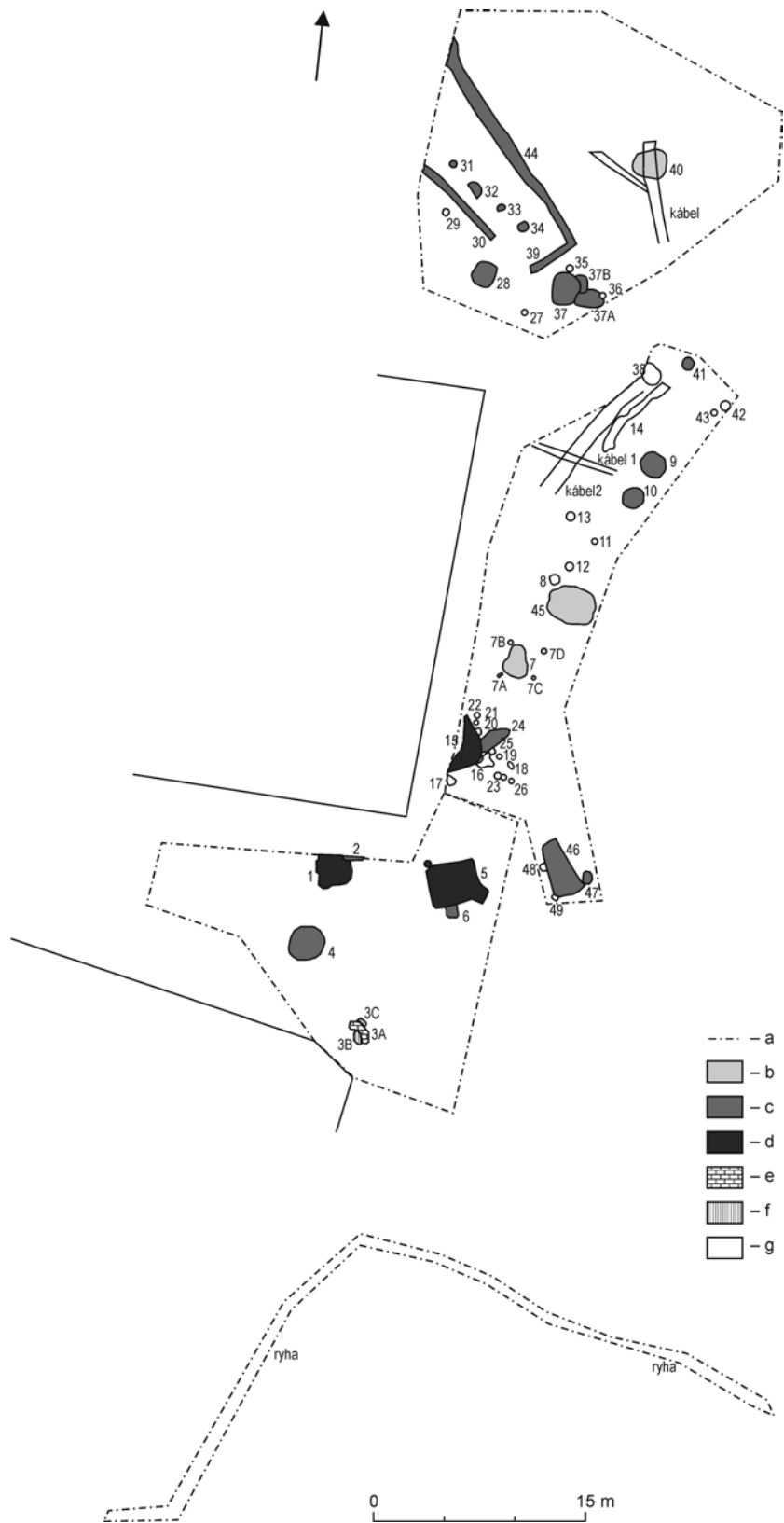

Obr. 32. Divín (hrad Divín). 1 – hrotitý bastión, sonda 15/Vb, otvor vo východnom ramene bastiónu; 2 – sonda 17a, interiér miestnosti, zvyšky vykurovacieho zariadenia a prestavaná strieľňa v hradbe; 3 – torzo východného opevnenia predhradia v sondách 19f/II/2018 a 19f/V/2018; 4 – sonda 19f/II/2018, juhovýchodný múr SV bastiónu so zamurovanými delovými strieľňami; 5 – zničená koruna východného opevnenia predhradia v sondách 19f/I/2018–19f/III/2018–19f/V/2018. (Fottová, 52).

Fig. 32. Divín (Divín castle). 1 – pointed bastion, trench 15/Vb, opening in the eastern branch of the bastion; 2 – trench 17a, room interior, remains of the heating device and rebuilt embrasure in the defensive wall; 3 – torso of the eastern fortification of the bailey in trenches 19f/II/2018 and 19f/V/2018; 4 – trench 19f/II/2018, southeastern wall of the NW bastion with bricked-up cannon embrasures; 5 – damaged coping of the eastern fortification of the bailey in trenches 19f/I/2018–19f/III/2018–19f/V/2018. (Fottová, 52).

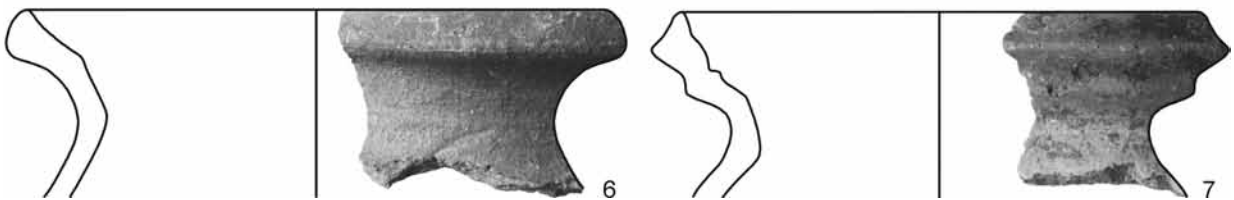
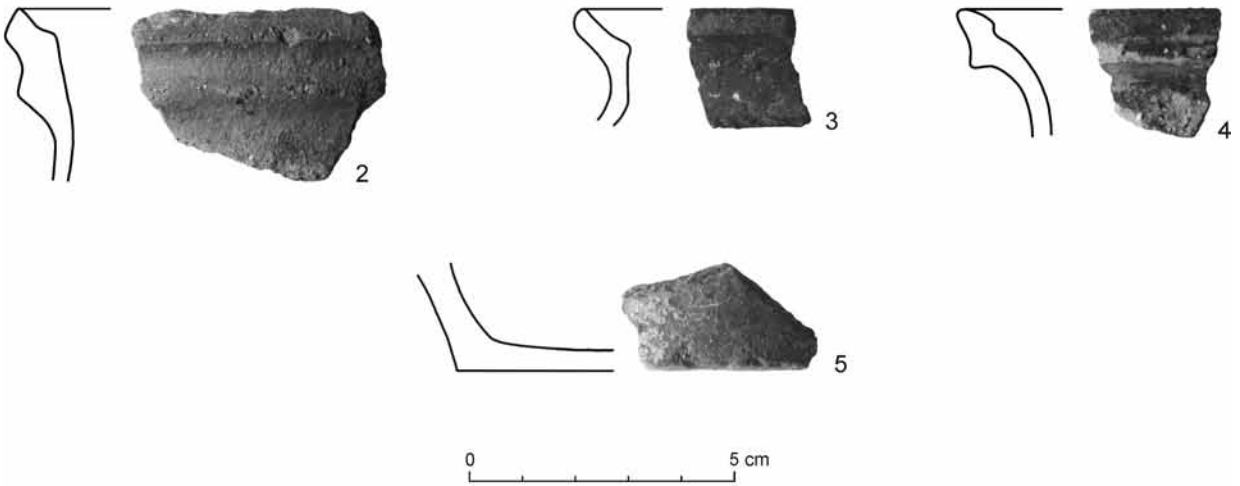

Obr. 33. Demänovská Dolina a Liptovský Mikuláš-Ploštín (Demänovská hora). Výber nálezov získaných archeologickým prieskumom Demänovskej hory v roku 2018. 26–32, 37–39 – železo, ostatné bronz (kresba M. Furman). (Furman/Benediková/Šimková, 54).
 Fig. 33. Demänovská Dolina and Liptovský Mikuláš-Ploštín (Demänovská hora). Selection of finds from survey on Demänovská hora in 2018. 26–32, 37–39 – iron, others bronze (drawing M. Furman). (Furman/Benediková/Šimková, 54).

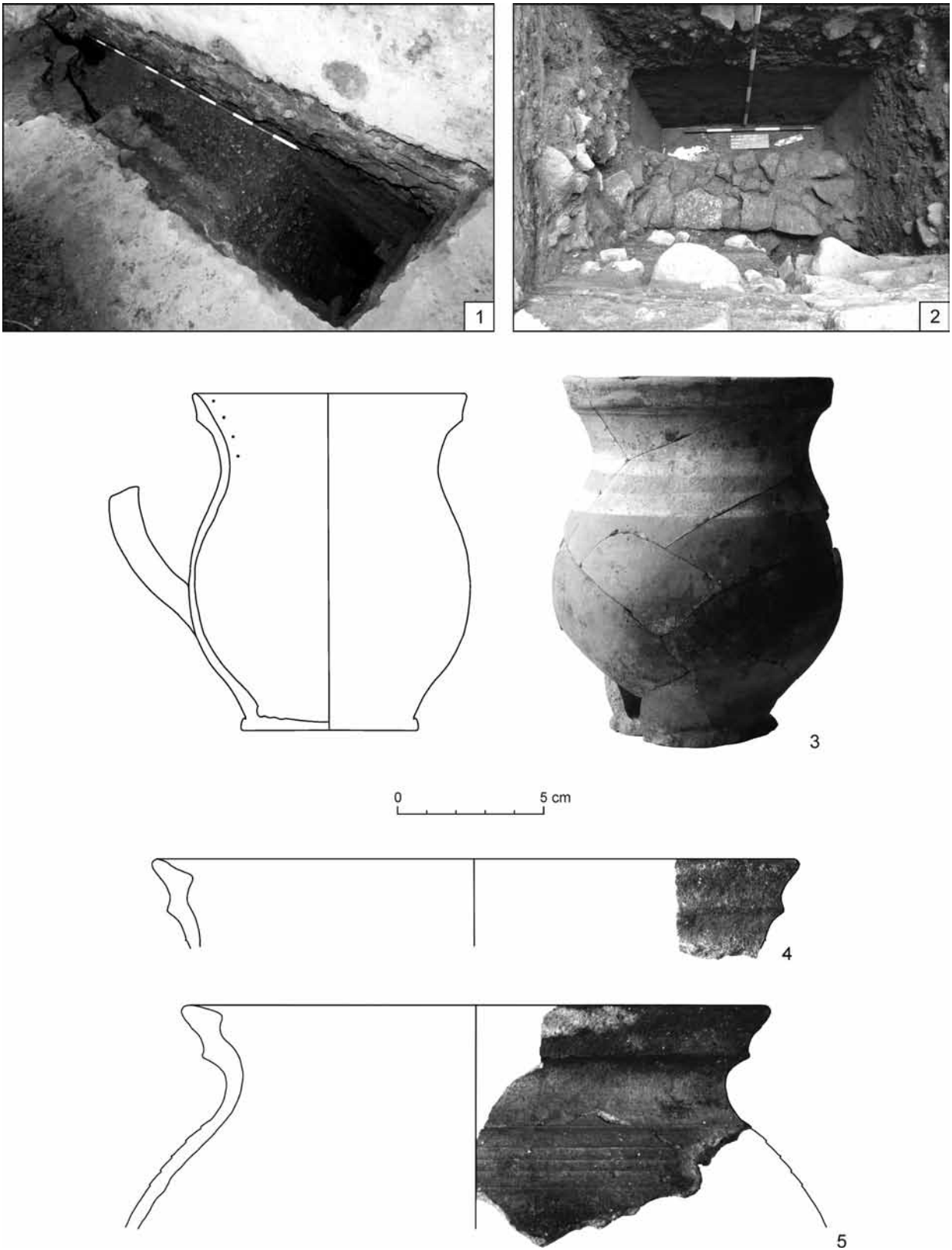

Obr. 34. Poľný Kesov (areál Thermalparku Nitrava). Pôdorys plochy skúmanej v rokoch 2017–2018 s vyznačením objektov. Legenda: a – hranica skúmanej plochy; b – pravek (mladšia doba bronzová); c – stredovek (12.–13. stor.), staršie objekty; d – stredovek (12.–13. stor.), mladšie objekty; e, f – novovek (20. stor.); g – nedatované objekty. (Fusek a i., 56).

Fig. 34. Poľný Kesov (area of the Thermalpark Nitrava). Groundplan of the area excavated in 2017–2018 with indicated features. Legend: a – border of the excavated area; b – prehistory (Late Bronze Age); c – Middle Ages (12th–13th centuries), older features; d – Middle Ages (12th–13th centuries), younger features; e, f – Postmedieval period (20th century); g – non-dated features. (Fusek et al., 56).

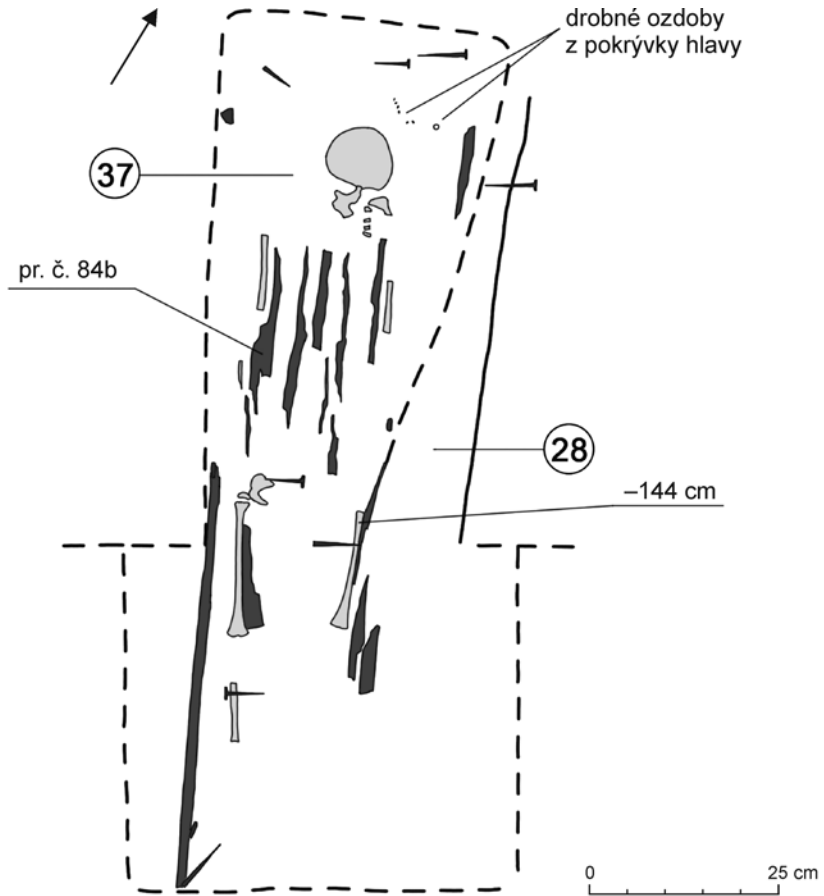

Obr. 35. Spišské Podhradie (Pažica). 1 – pohľad na objekt 1 po začistení; 2–7 – výber keramiky z objektu 1. (Hudák/Hudáková/
Timura, 58).
Fig. 35. Spišské Podhradie (Pažica). 1 – view of feature 1 after cleaning; 2–7 – selected pottery from feature 1. (Hudák/Hudáková/
Timura, 58).

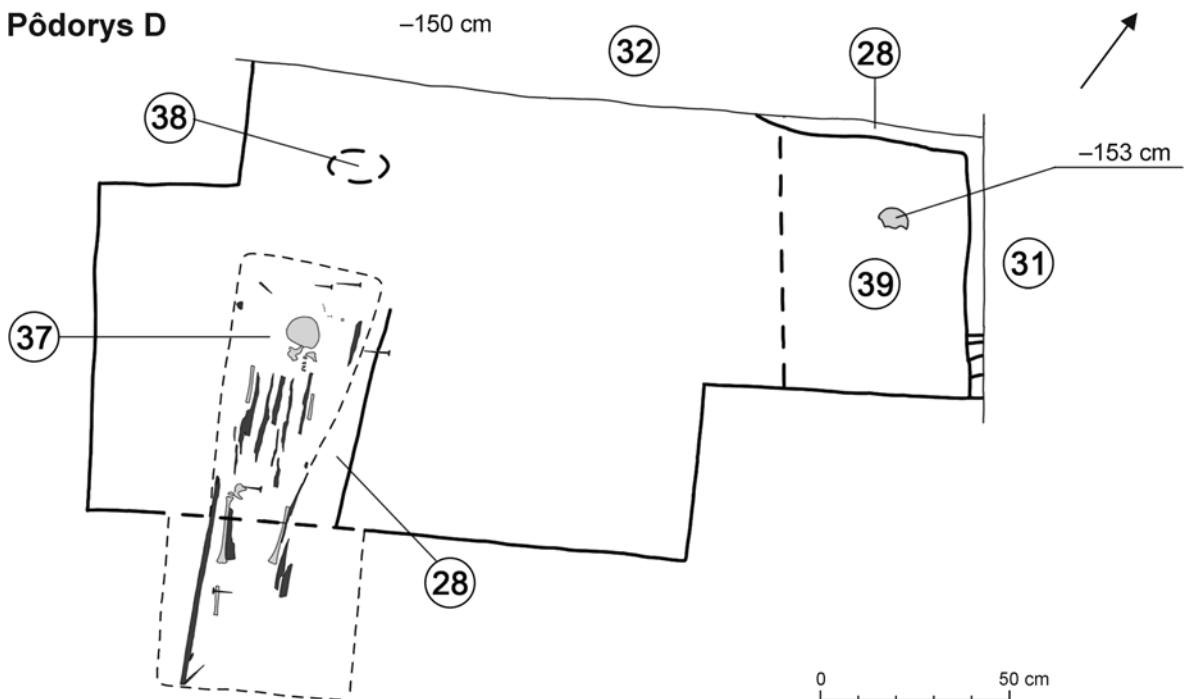

Obr. 36. Spišská Nová Ves (Provinčný dom). 1 – sonda 1, objekt 1, po ukončení sondáže; 2 – sonda 2, po ukončení výskumu; 3 – novoveký hrnček pochádzajúci z vrstvy 7 v sonde 2; 4, 5 – zlomky stredovekých hrncov nájdené v objekte 1, sonda 1. (Hudák a i., 59).
 Fig. 36. Spišská Nová Ves (Provinčný dom house). 1 – trench 1, feature 1, after trenching; 2 – trench 2, after the excavation; 3 – post-medieval mug from layer 7 in trench 2; 4 – fragments of medieval pots found in feature 1, trench 1. (Hudák et al., 59).

Pôdorys C

Pôdorys D

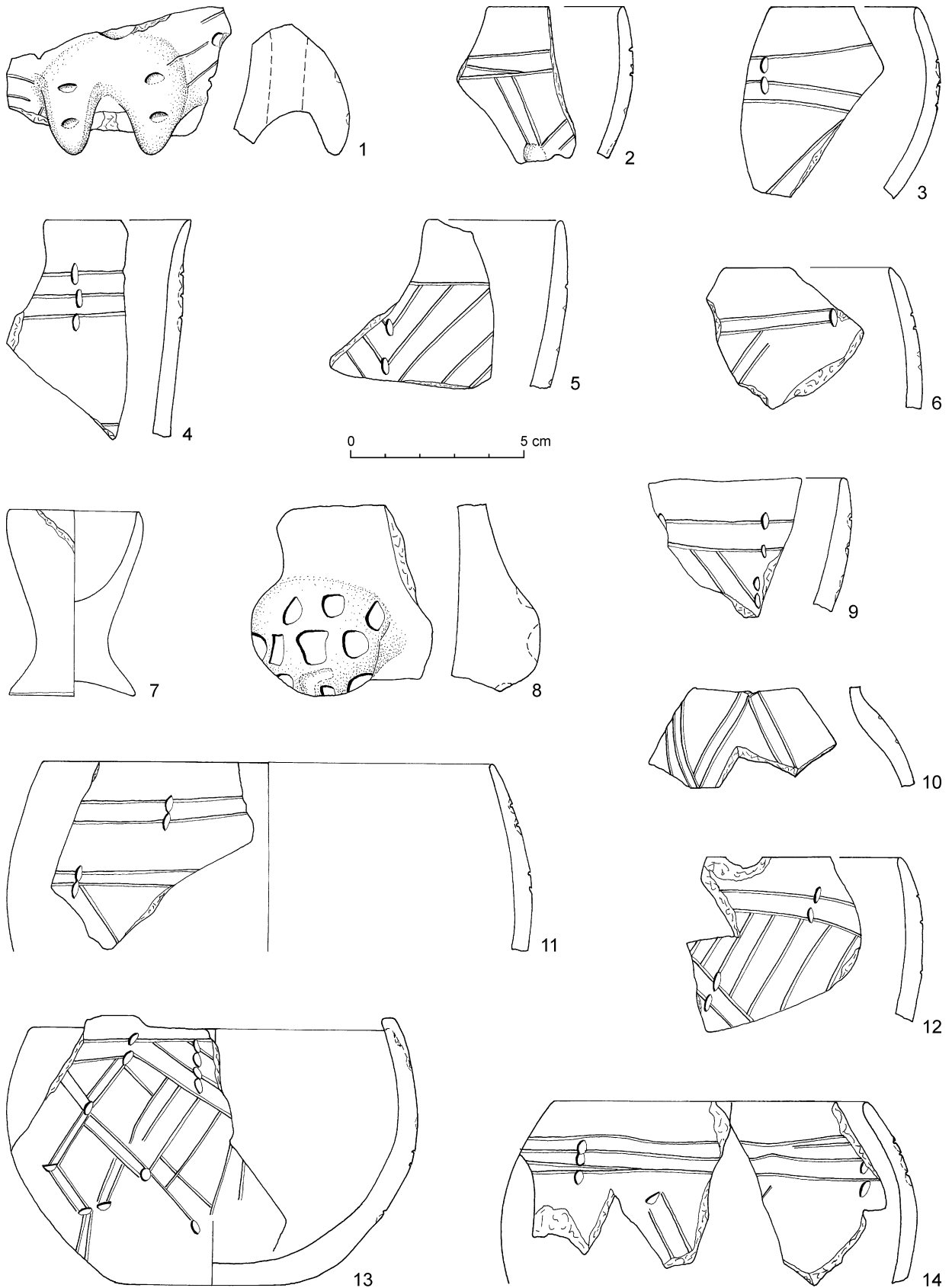
Obr. 37. Hrabušice (Kostol sv. Vavrinca). Sonda 2. Pôdorysy sond (C – pôdorys detského hrobu 2; D – pôdorys dokončenej sondy s ne-skúmaným hrobom 6). (Hudák a i., 62).

Fig. 37. Hrabušice (Church of St. Lawrence). Trench 2. Groundplan of the trench (C – groundplan of child burial 2; D – groundplan of the completed trench with uninvestigated burial 6). (Hudák et al., 62).

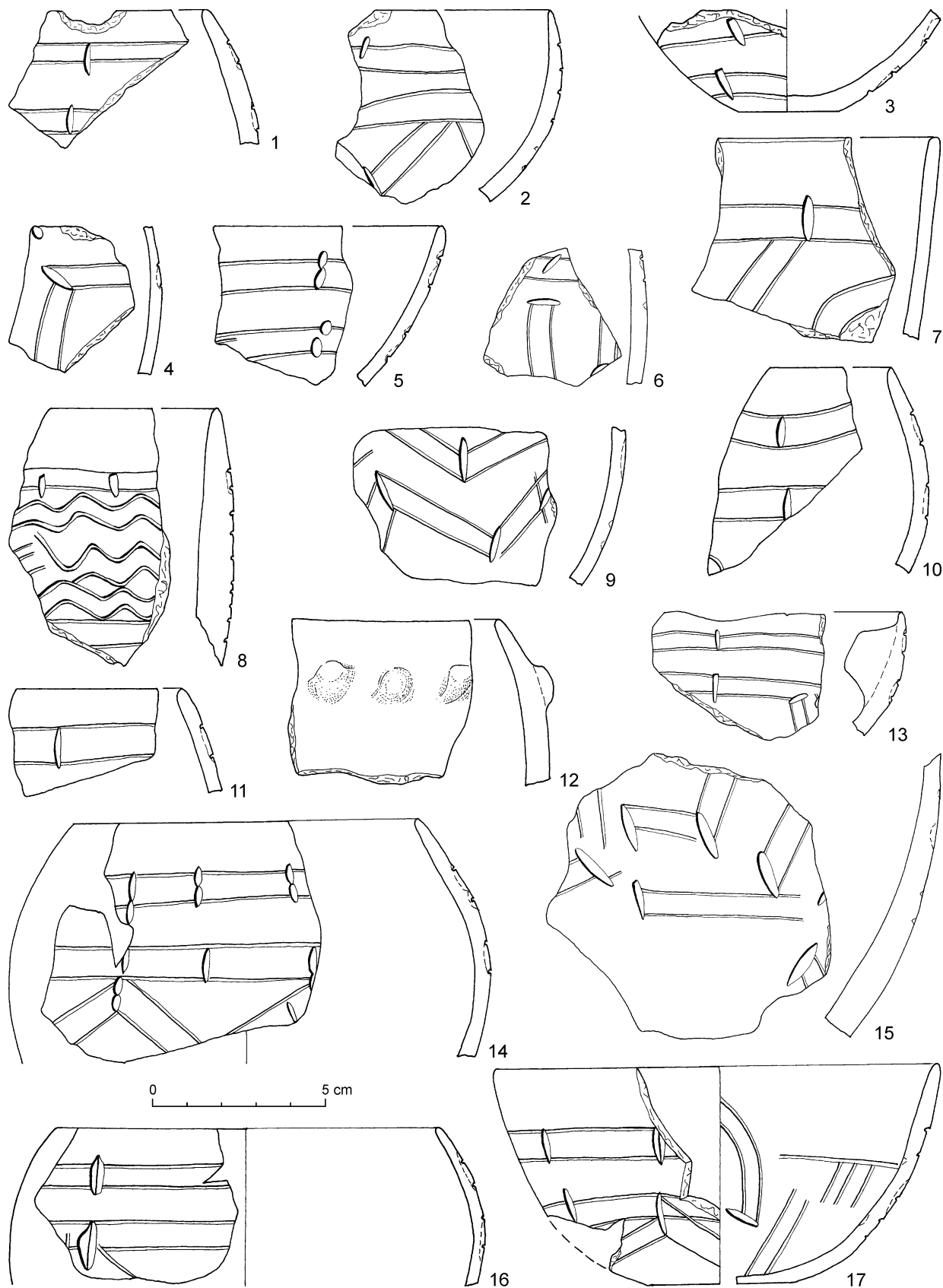

Obr. 38. Hrabušice (Kostol sv. Vavrinca). 1 – sonda 1, hroby 4, 5, 7; 2 – sonda 1, zmiešaný kostrový materiál, zárezy na zvieracej kosti (bez mierky); 3 – sonda 2, detský hrob 2, pokrývka hlavy, vzorka korálikov navlečených na mosadznom drôte; 4 – závesný krížik z ruženca s plastikou Krista (zber z výkopu pre uzemnenie). (Hudák a i., 62).

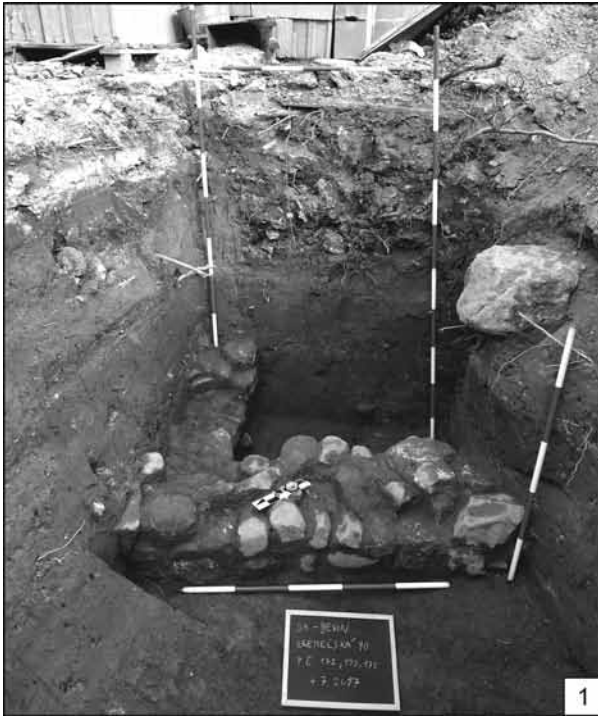
Fig. 38. Hrabušice (Church of St. Lawrence). 1 – trench 1, burials 4, 5, 7; 2 – trench 1, mixed skeletal material, cut marks on animal bone (without scale); 3 – trench 2, child burial 2, head cover, sample of beads on a brass wire; 4 – pendant cross from a rosary with a figurine of Christ (collection for the construction pit for the ground connection). (Hudák et al., 62).

Obr. 39. Vlkaš (Do hulského chotára). Sonda S12, objekt 1. Keramický inventár dlhej jamy domu. (Cheben/Furholt/Bistáková, 73).
 Fig. 39. Vlkaš (Do hulského chotára). Trench S12, feature 1. Ceramic inventory of the long pit. (Cheben/Furholt/Bistáková, 73).

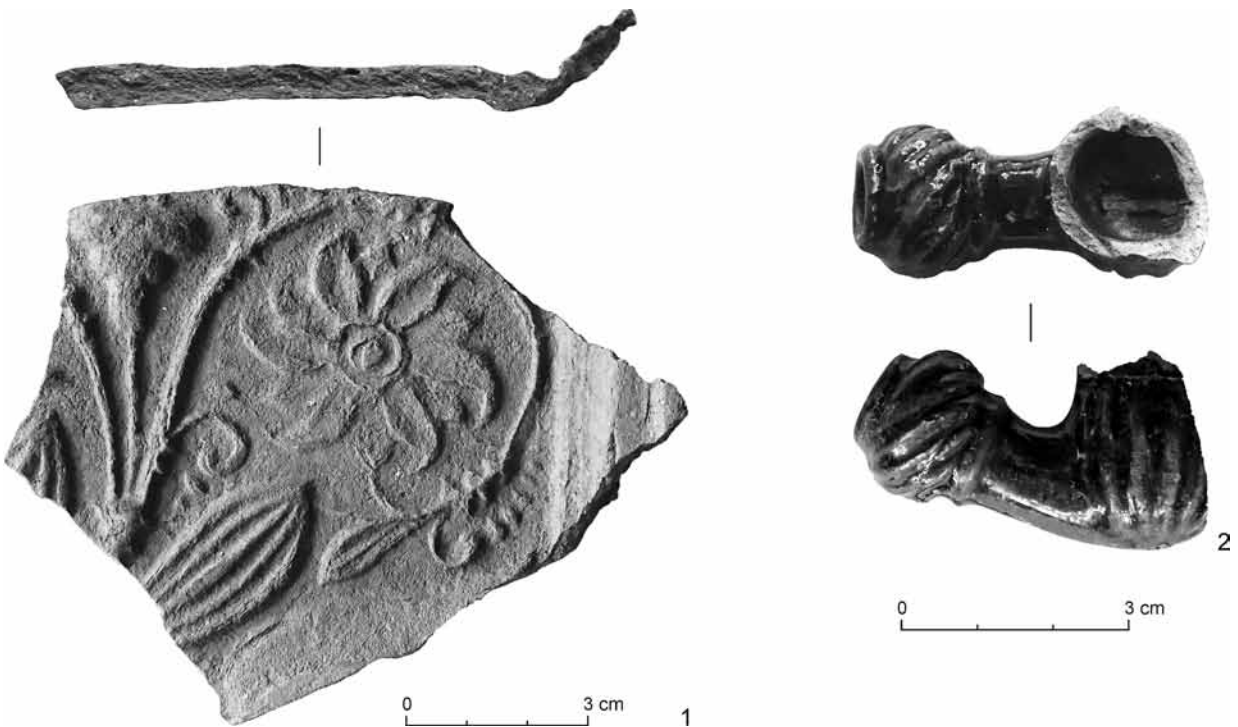

Obr. 40. Vlkaš (Do hulského chotára). Sonda S15, objekt 10. Keramický inventár dlhej jamy domu. (Cheben/Furholt/Bistáková, 73).
 Fig. 40. Vlkaš (Do hulského chotára). Trench S15, feature 10. Ceramic inventory of the long pit. (Cheben/Furholt/Bistáková, 73).

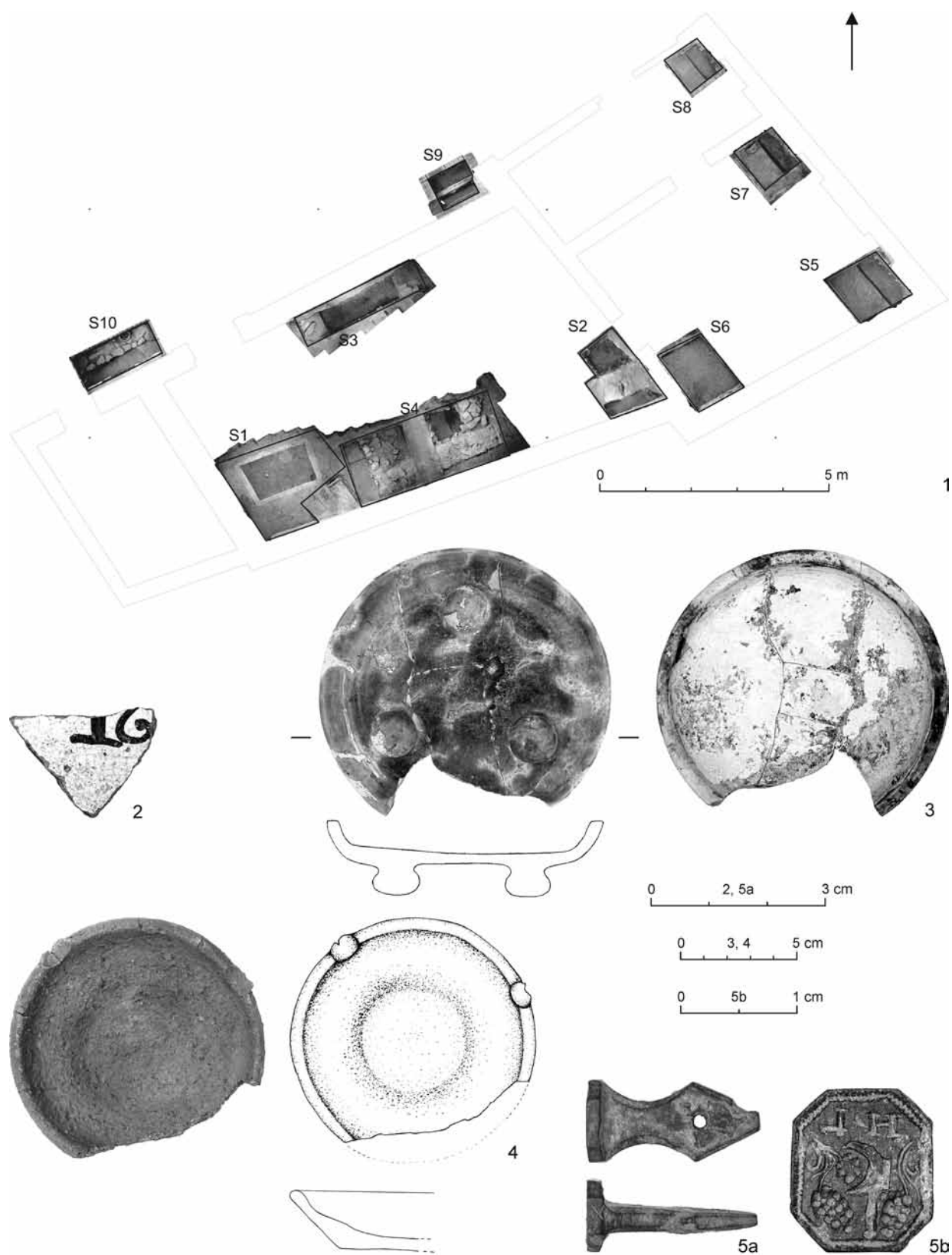
Obr. 41. Bratislava-Devín (Kremelská ulica). 1 – výkop 1, lícované kamenné murivo, podmurovka; 2 – výkop 2, základové murivo z lomových kameňov s kolmou priečkou. (Choma Soročinová, 74).

Fig. 41. Bratislava-Devín (Kremelská ulica street). 1 – excavation 1, aligned stone masonry, base wall; 2 – excavation 2, foundation masonry of quarry stones with a perpendicular partition wall. (Choma Soročinová, 74).

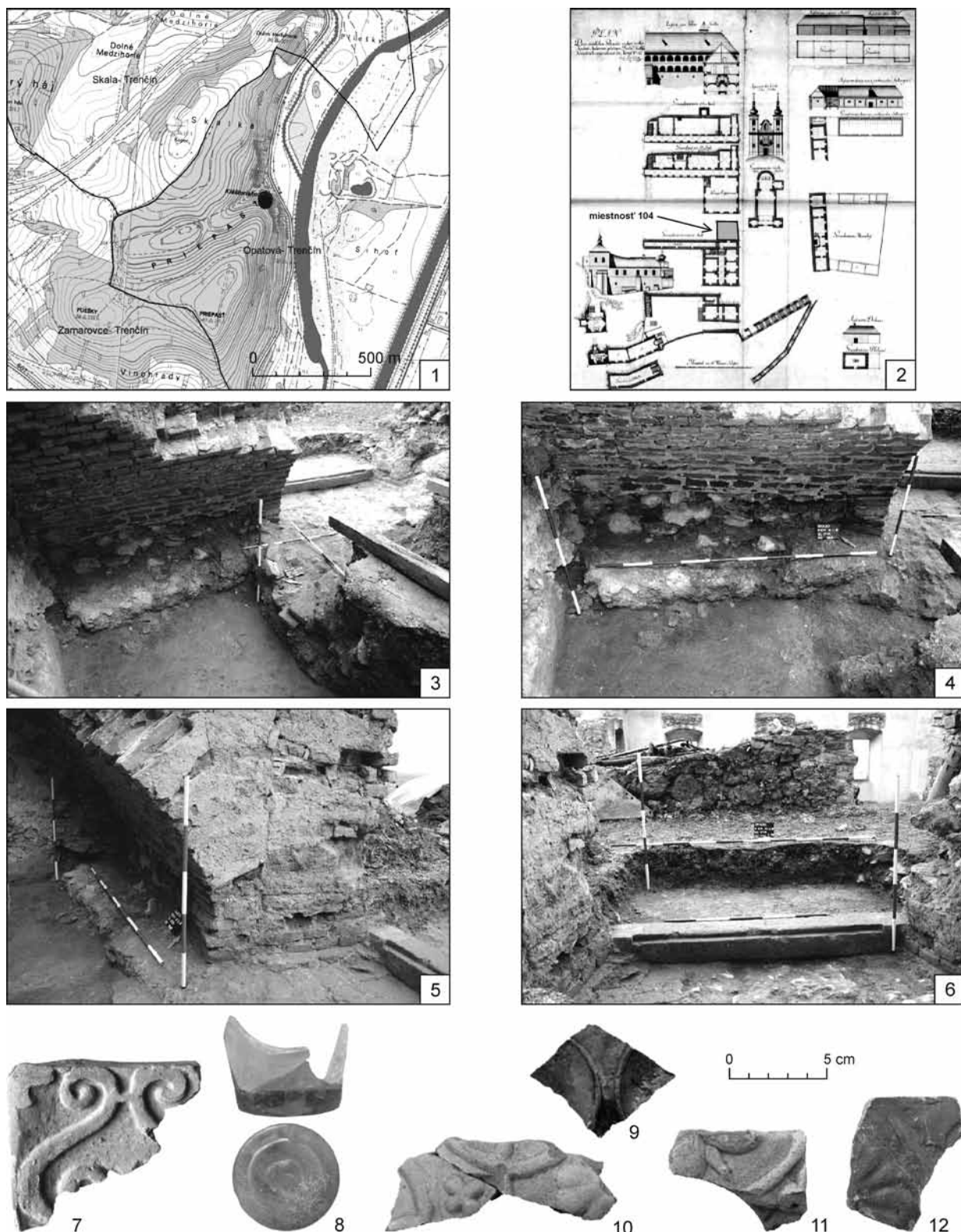
Obr. 42. Pezinok (Pezinský zámok). 1 – zlomok neglazovanej renesančnej kachlice; 2 – keramická časť dvojdielnej fajky, 17. stor. (Choma Soročinová, 76).

Fig. 42. Pezinok (Chateau Pezinok). 1 – fragment of an unglazed Renaissance stove tile; 2 – ceramic part of a bipartite pipe, 17th century. (Choma Soročinová, 76).

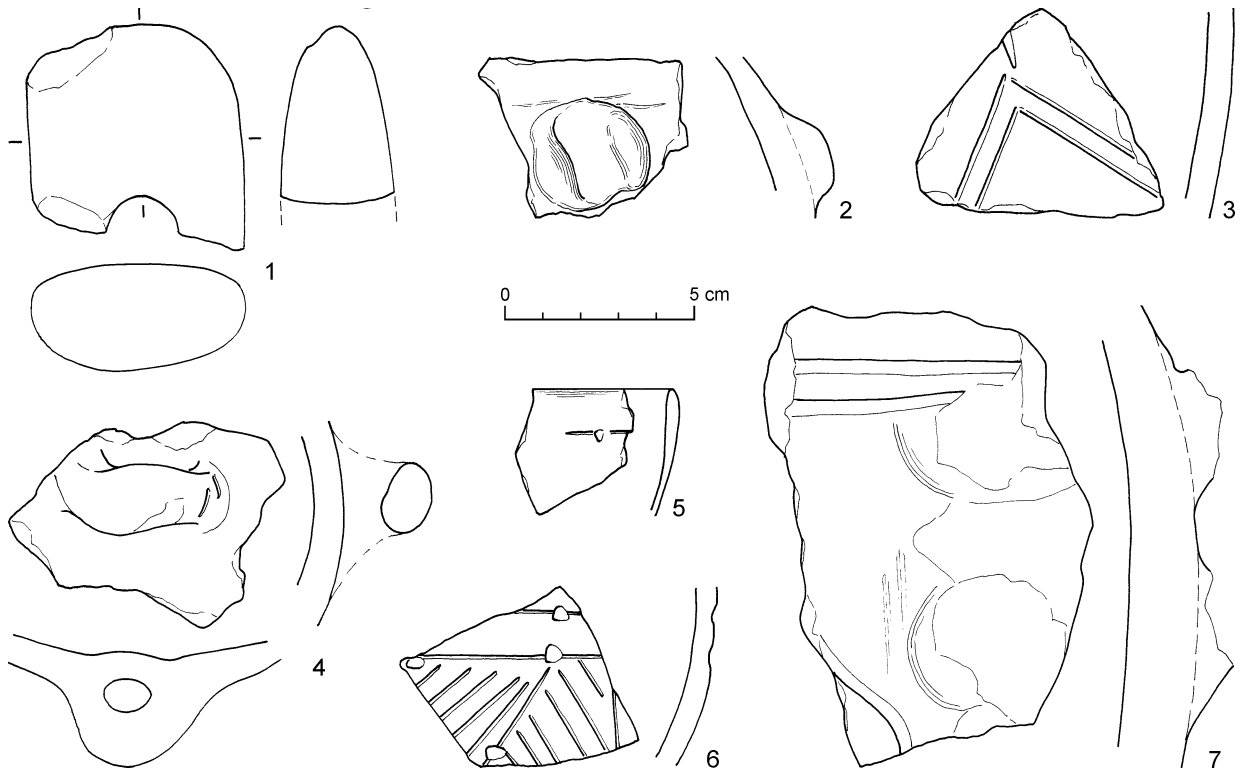
Obr. 43. Pezinok (Pamätný dom). 1 – pôdorys pamätného domu, rozmiestnenie sond s fotogrametrickou dokumentáciou; 2, 3 – habánska a posthabánska keramika; 4 – keramická miskovitá lampička; 5 – kovové pečatidlo s vinohradníckym motívom. (Choma Soročinová/Vavák, 77).

Fig. 43. Pezinok (Pamätný dom house). 1 – groundplan of the memorial house, distribution of trenches with photogrammetric documentation; 2, 3 – Haban and post-Haban pottery; 4 – miniature ceramic bowl-shaped lamp; 5 – metal seal with vineyard motif. (Choma Soročinová/Vavák, 77).

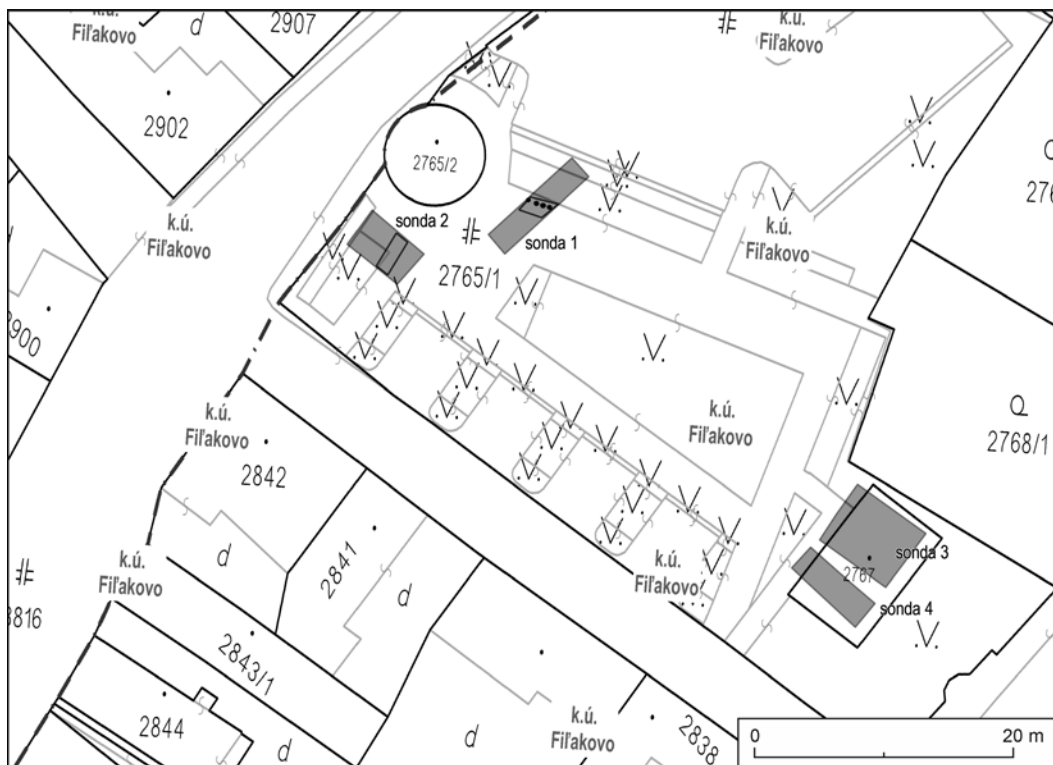
Obr. 44. Trenčín-Opatová (Veľká Skalka). 1 – lokalizácia lokality; 2 – miestnosť 104, výrez z plánu (Várady 1783); 3 – rušenie kontrolného bloku; 4 – staršie murivo zachytené pod čiastočne zachovanou klenbou; 5 – staršie murivo zachytené pod čiastočne zachovanou klenbou (pohľad z boku); 6 – kamenný prah zachytený vo vstupe z chodby do miestnosti 104; 7–12 – výber nálezov (foto M. Jakubčinová). (Jakubčinová, 80).

Fig. 44. Trenčín-Opatová (Veľká Skalka). 1 – localization of the site; 2 – room 104, section from the plan (Várady 1783); 3 – cancellation of the control block; 4 – older masonry detected under the partly preserved vault; 5 – older masonry detected under the partly preserved vault (side view); 6 – stone threshold detected in the entrance to room 104 from the corridor; 7–12 – selected finds (photo M. Jakubčinová). (Jakubčinová, 80).

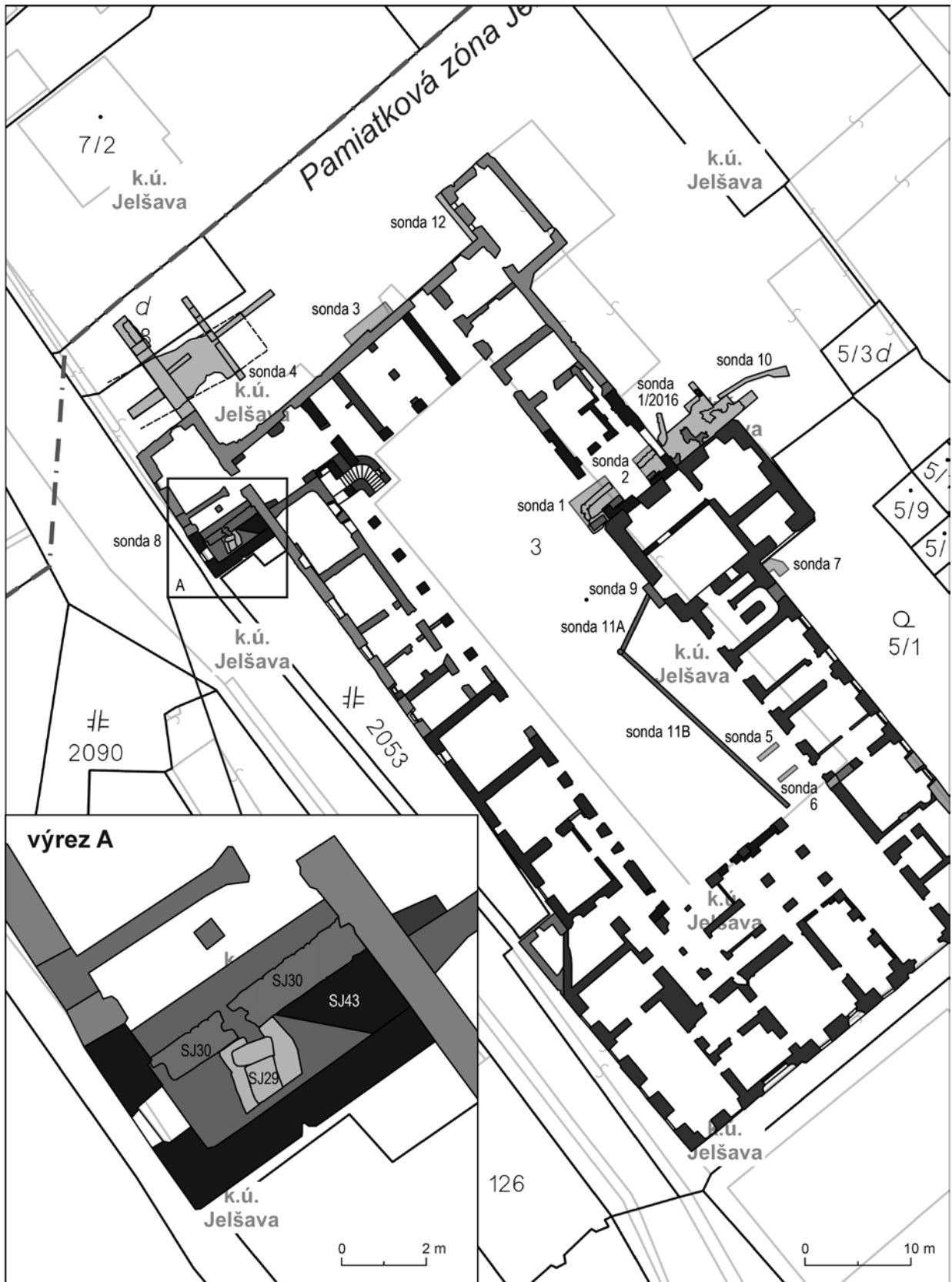
Obr. 45. Velký Cetín (intravilán). Výber nálezov. 1 – začisťovanie povrchu objektu 8; 2, 3 – objekt 5; 4–7 – objekt 16. (Kissová/Holeščák, 82).

Fig. 45. Velký Cetín (village area). Selected finds. 1 – surface cleaning of feature 8; 2, 3 – feature 5; 4–7 – feature 16. (Kissová/Holeščák, 82).

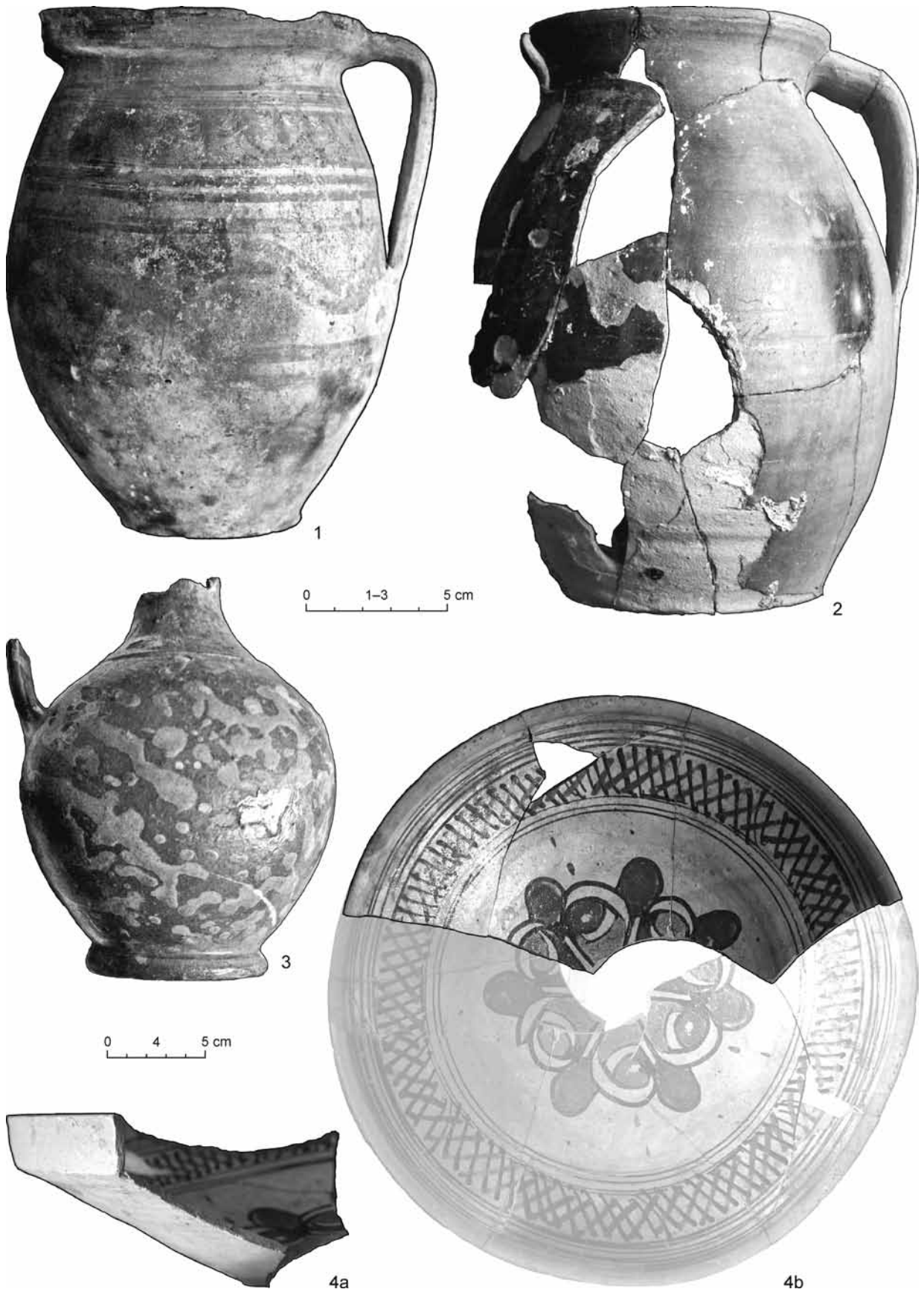

Obr. 46. Filakovo (Podhradská ulica). Situovanie skúmaných plôch na katastrálnej mape. (Malček/Tittonová/Vozárová, 87).

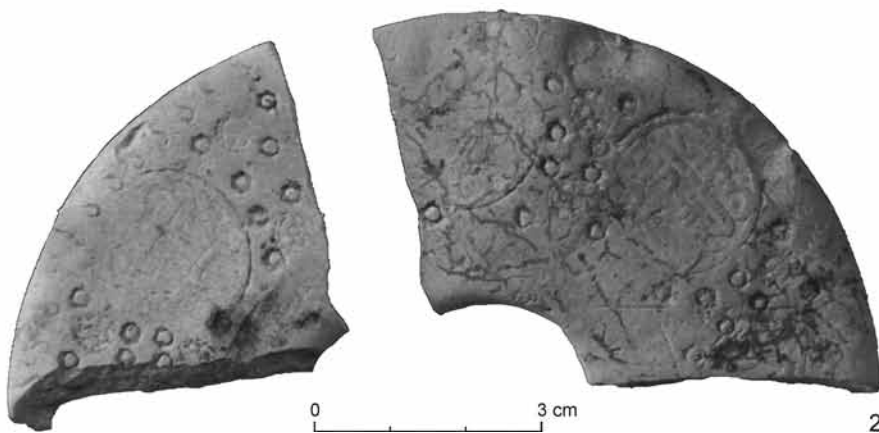
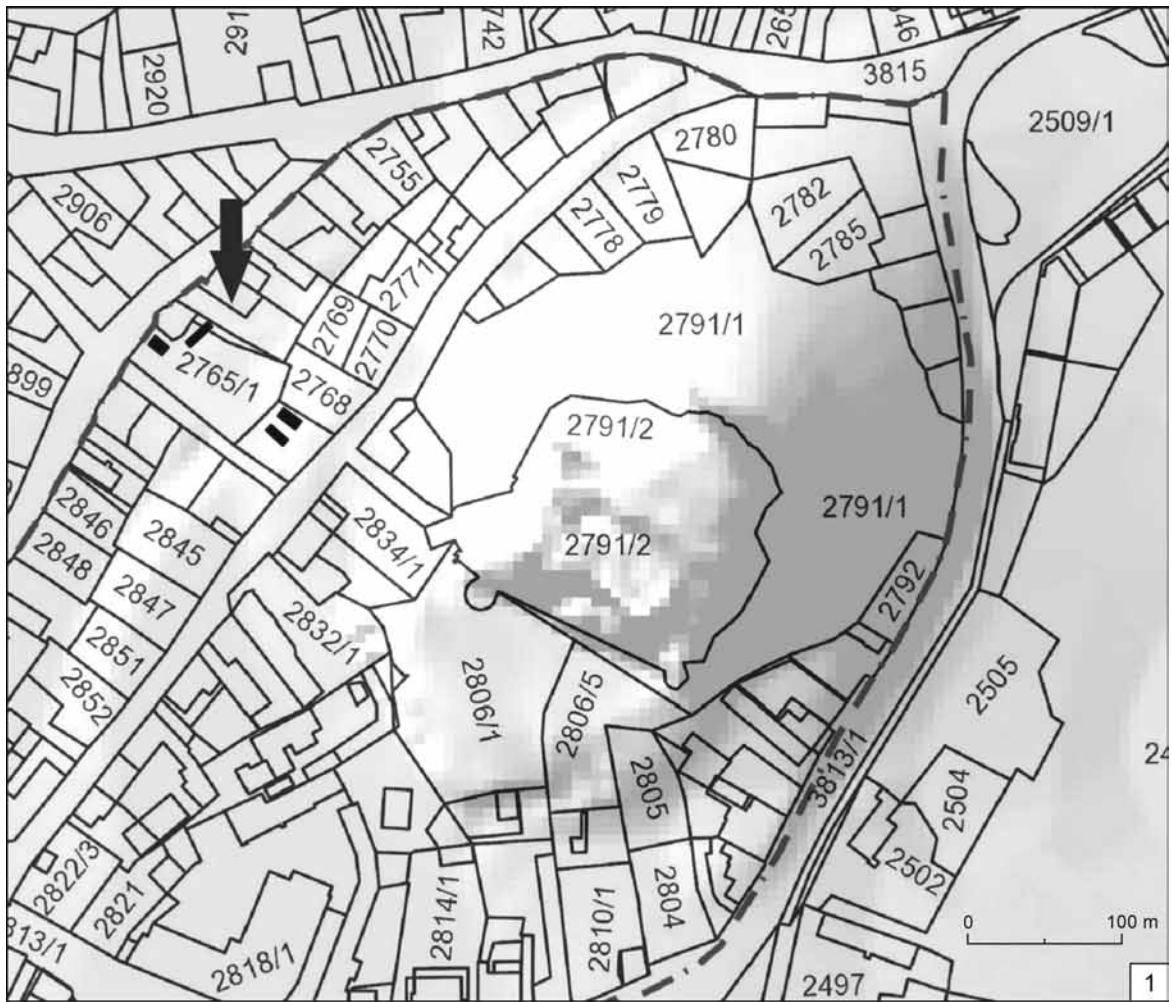
Fig. 46. Filakovo (Podhradská ulica street). Localization of excavated areas on the cadastral map. (Malček/Tittonová/Vozárová, 87).

Obr. 47. Jelšava (Kaštieľ). Situovanie sond v areáli kaštieľa. Výrez A – nálezová situácia v sonde 8. (Malček, 84).
 Fig. 47. Jelšava (Manor). Localization of trenches in the manor area. Section A – find context in trench 8. (Malček, 84).

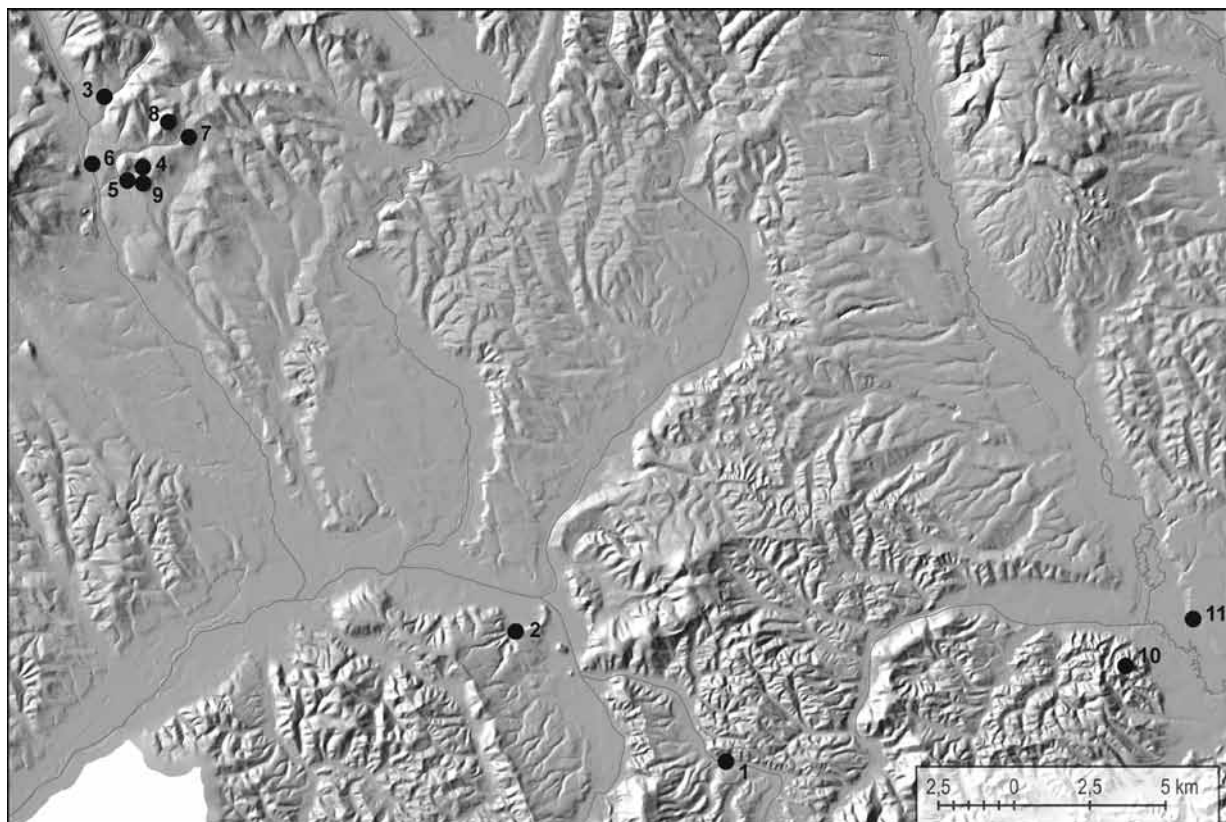

Obr. 48. Jelšava (Kaštieľ). Sonda 8. Výber nálezov. (Malček, 84).
 Fig. 48. Jelšava (Manor). Trench 8. Selected finds. (Malček, 84).

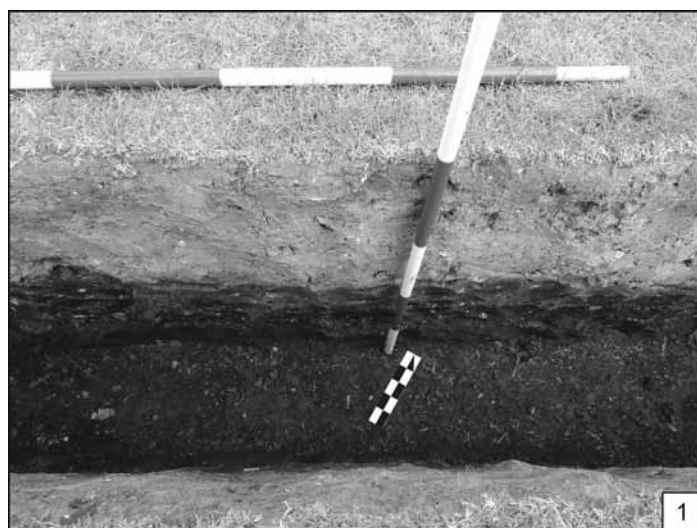
Obr. 49. Filakovo (Podhradie). 1 – situovanie archeologického výskumu a lokalizácia sond; 2 – fragment šiitskeho modlitebného kotúča. (Malček/Tittonová/Vozárová, 91).

Fig. 49. Filakovo (Podhradie). 1 – localization of the archaeological excavations and trenches; 2 – fragment of a Shiite prayer disc. (Malček/Tittonová/Vozárová, 91).

Obr. 50. Prospekcia na juhu stredného Slovenska. 1 – Čamovce (Na mláke); 2 – Fil'akovské Kováče-Kurtáň (Hradište); 3 – Lovinobaňa (Sídliisko); 4 – Lovinobaňa-Uderiná (Dolina); 5 – Lovinobaňa-Uderiná („južne od Dolnej hory“/Dolná hora II); 6 – Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok); 7 – Točnica (Uderinky); 8 – Točnica/Uderiná (Hradište); 9 – Točnica/Uderiná (Svinia hôrka); 10 – Širkovce (Širkovský hrad); 11 – Širkovce (Pri jelšínách). (Mitáš/Malček, 100).

Fig. 50. Prospecting in the south-central Slovakia. 1 – Čamovce (Na mláke); 2 – Fil'akovské Kováče-Kurtáň (Hradište); 3 – Lovinobaňa (Sídliisko); 4 – Lovinobaňa/Uderiná (Dolina); 5 – Lovinobaňa/Uderiná (“južne od Dolnej hory”/Dolná hora II); 6 – Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok); 7 – Točnica (Uderinky); 8 – Točnica/Uderiná (Hradište); 9 – Točnica/Uderiná (Svinia hôrka); 10 – Širkovce (Širkovce castle); 11 – Širkovce (Pri jelšínách). (Mitáš/Malček, 100).

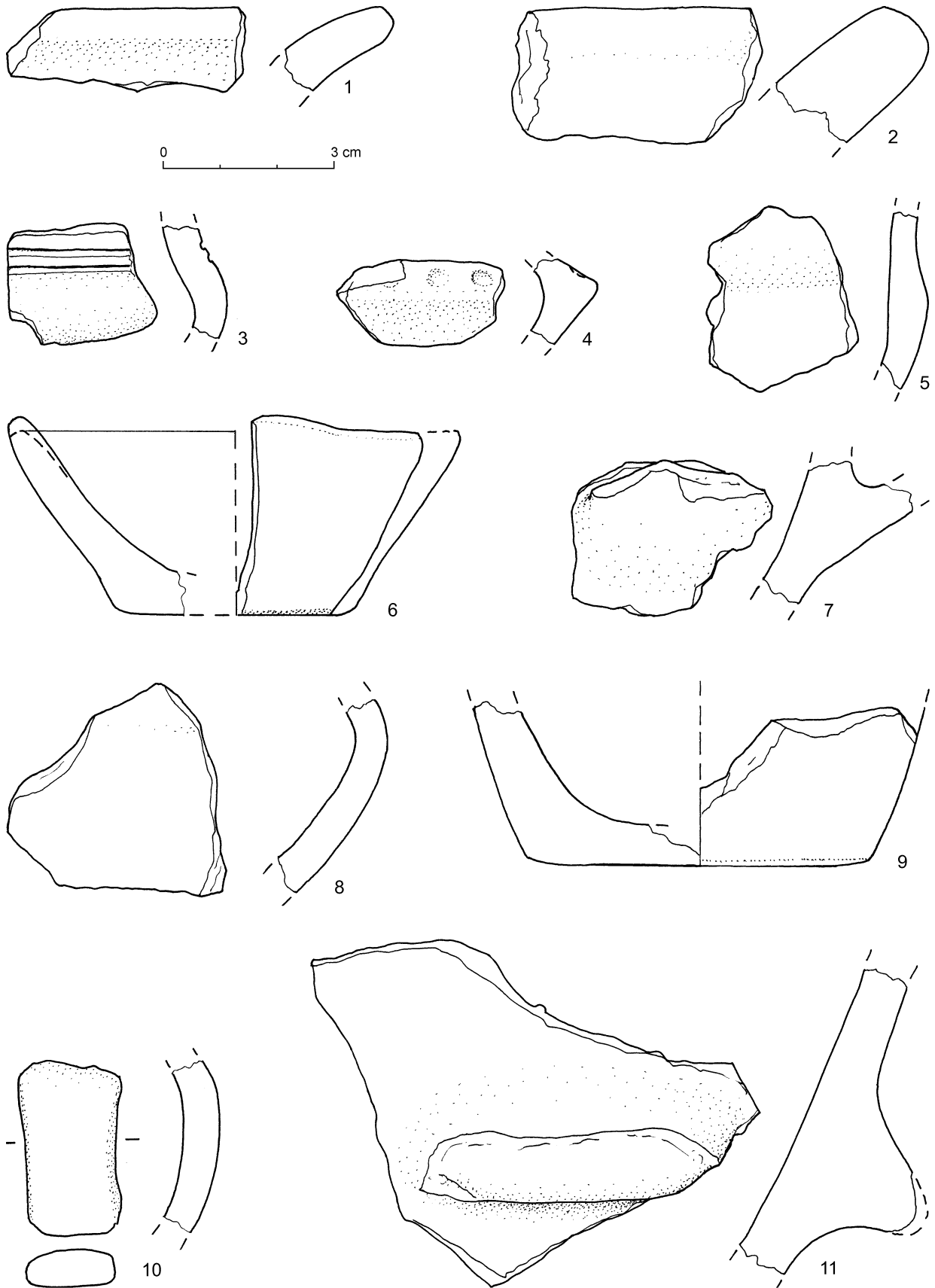

Obr. 51. Branč (itravilán, parc. č. 1935/161). 1 – nálezová situácia; 2 – liaty prsteň so zdobeným štítkom (foto M. Niklová). (Niklová, 107).

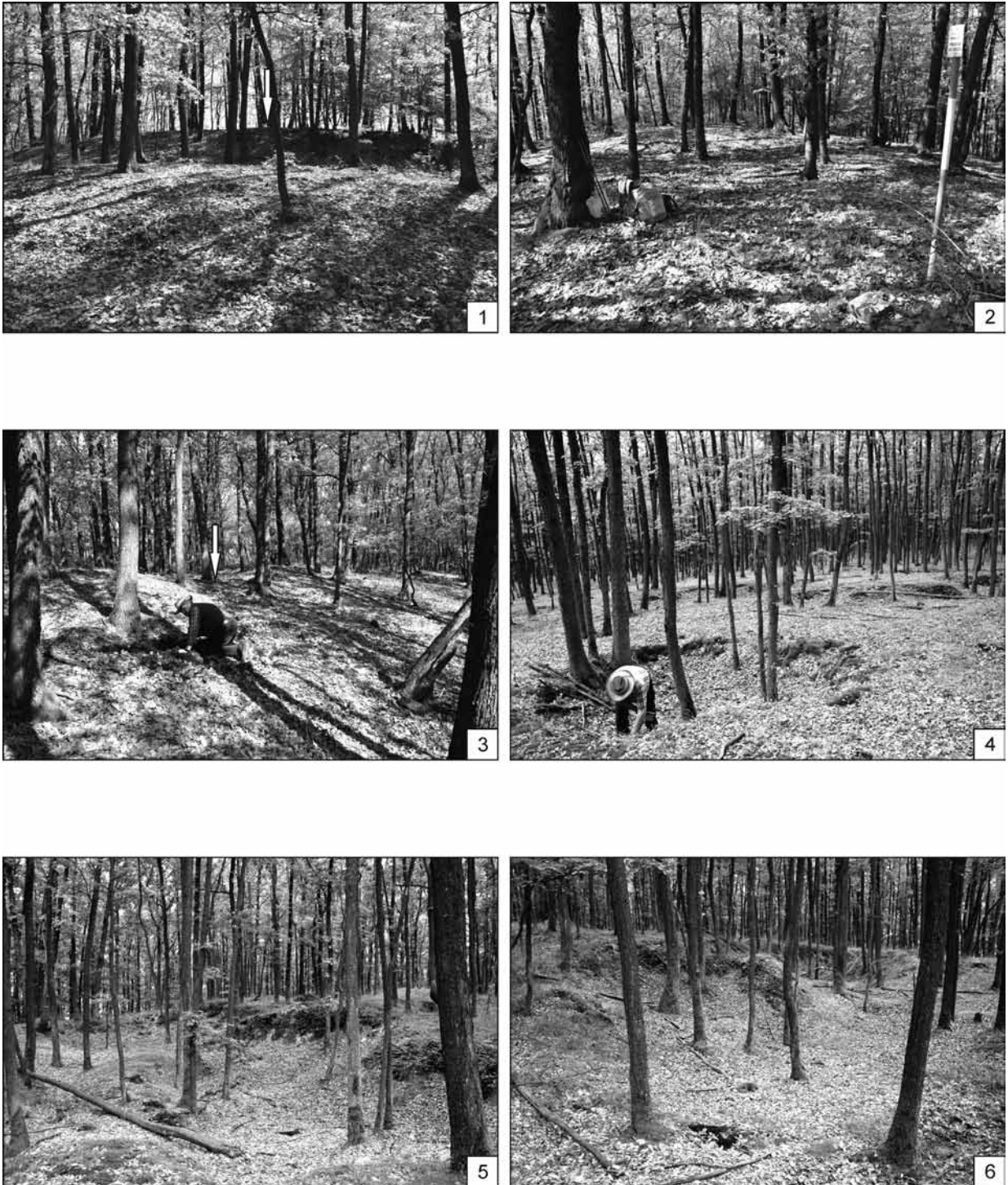
Fig. 51. Branč (urban area, plot no. 1935/161). 1 – find context; 2 – cast ring with a decorated shield (photo M. Niklová). (Niklová, 107).

Obr. 52. Prospekcia na juhu stredného Slovenska. 1, 2 – Lovinobaňa (Sídliisko); 3 – Lovinobaňa-Uderiná (Dolina); 4 – Lovinobaňa-Uderiná (Dolná hora II); 5, 6 – Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok). (Mitáš/Malček, 100).
 Fig. 52. Prospecting in the south-central Slovakia. 1, 2 – Lovinobaňa (Sídliisko); 3 – Lovinobaňa-Uderiná (Dolina); 4 – Lovinobaňa-Uderiná (Dolná hora II); 5, 6 – Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok). (Mitáš/Malček, 100).

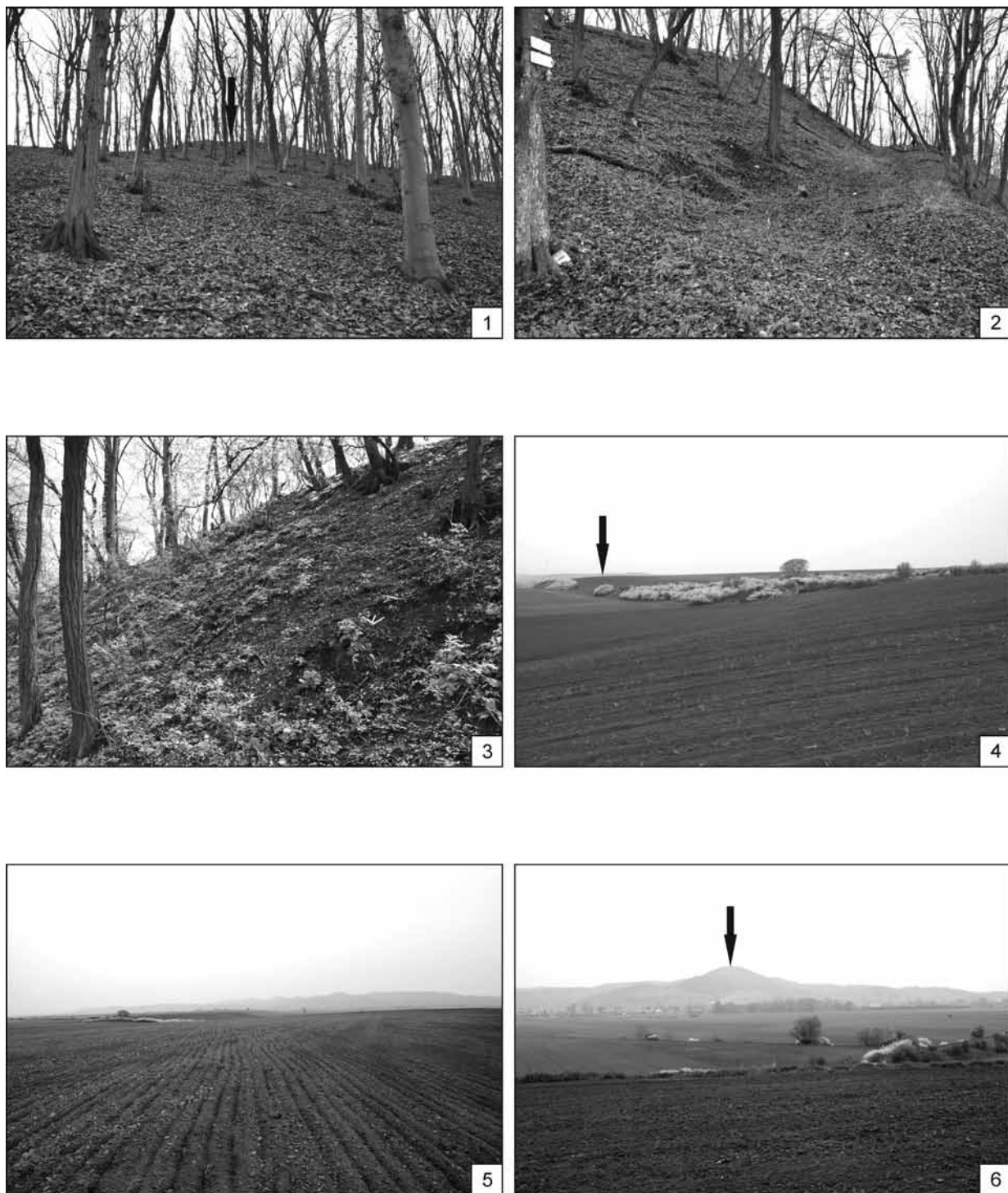

Obr. 53. Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok). Keramické nálezy kyjatickej kultúry. (Mitáš/Malček, 102).
 Fig. 53. Lovinobaňa-Uderiná/Podrečany (Suchý potok). Pottery of the Kyjatice culture. (Mitáš/Malček, 102).

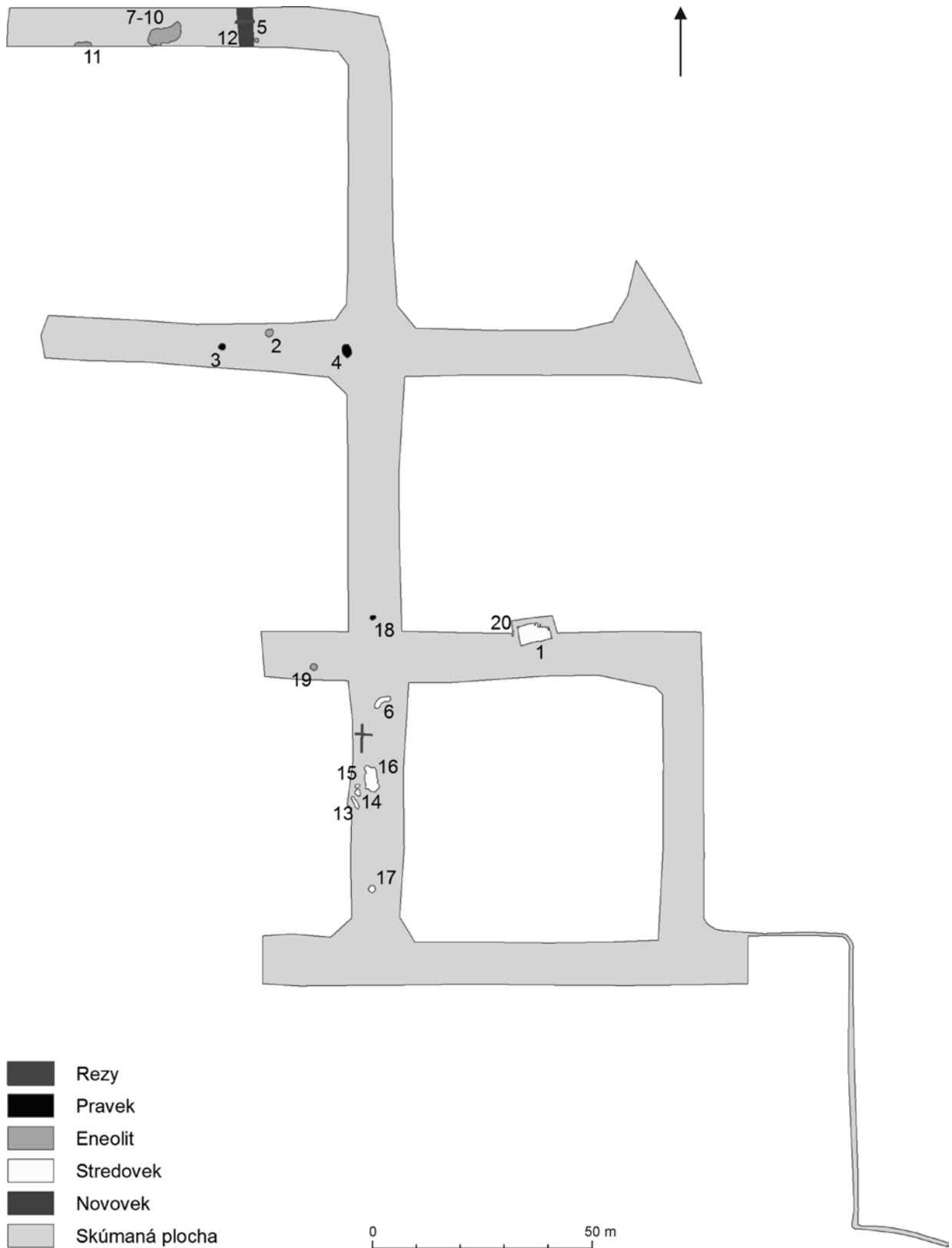

Obr. 54. Prospekcia na juhu stredného Slovenska. 1–3 – Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Hradište); 4–6 – Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Svinia hôrka). (Mitáš/Malček, 100).

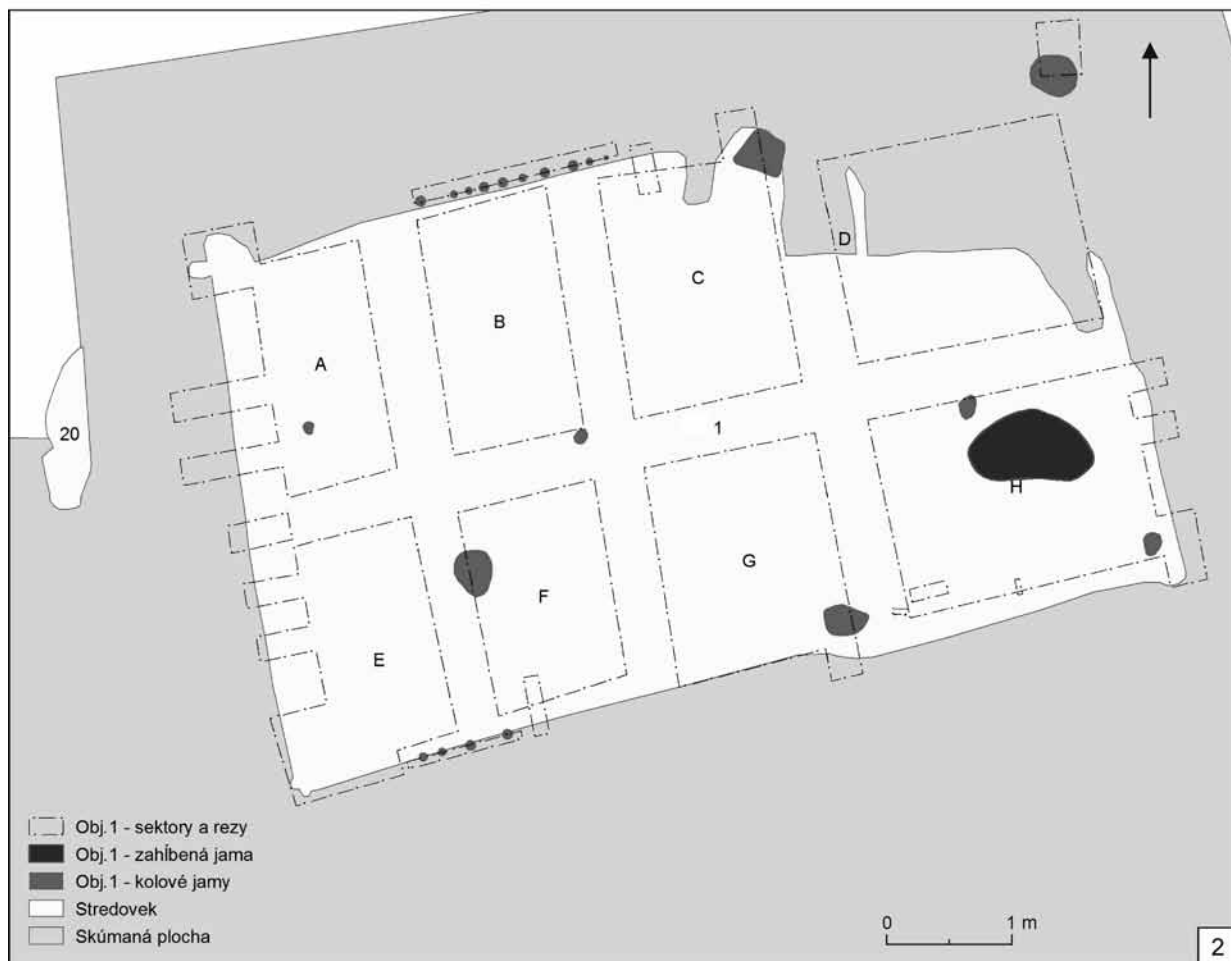
Fig. 54. Prospecting in the south-central Slovakia. 1–3 – Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Hradište); 4–6 – Točnica/Lovinobaňa-Uderiná (Svinia hôrka). (Mitáš/Malček, 100).

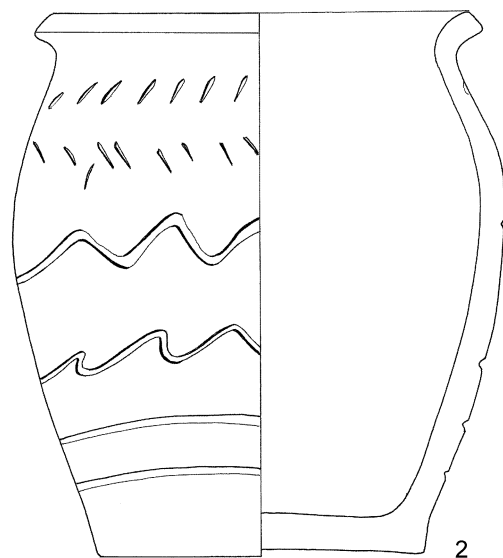
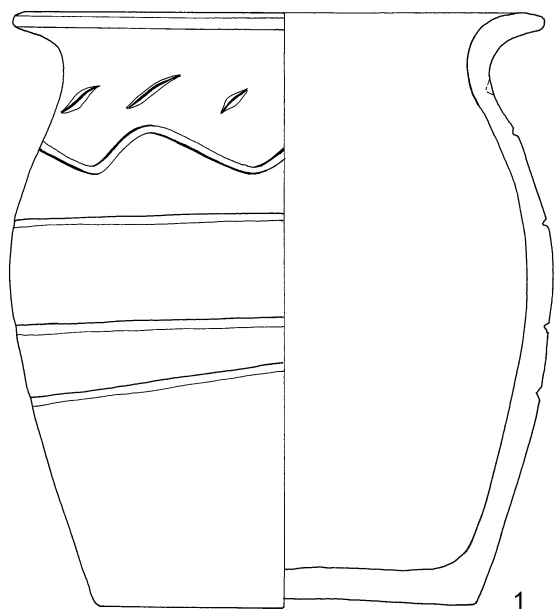
Obr. 55. Prospekcia na juhu stredného Slovenska. 1–3 – Širkovce (Širkovský hrad); 4–6 – Širkovce (Pri jelšínách). (Mitáš/Malček, 100).
 Fig. 55. Prospecting in the south-central Slovakia. 1–3 – Širkovce (Širkovce hrad castle); 4–6 – Širkovce (Pri jelšínách). (Mitáš/Malček, 100).

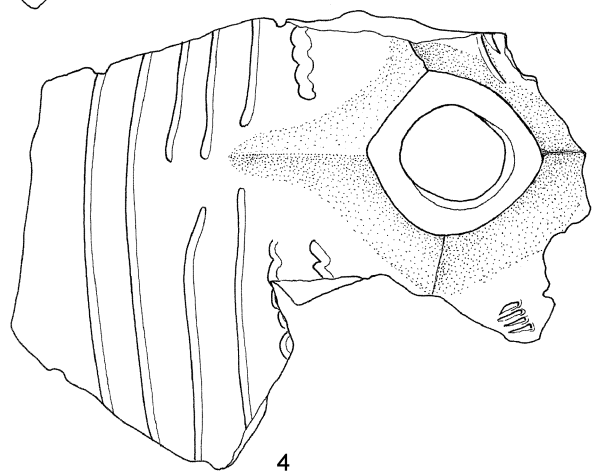
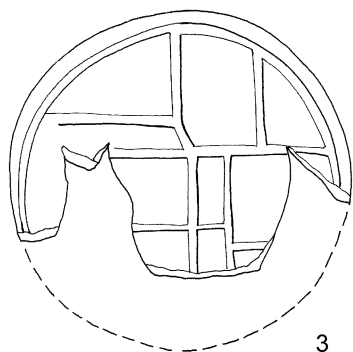
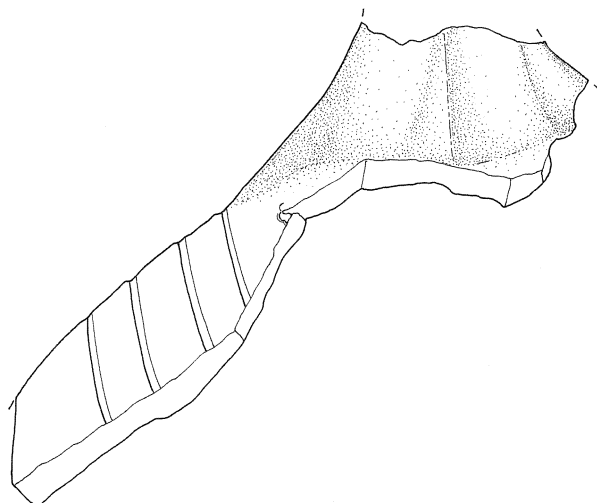
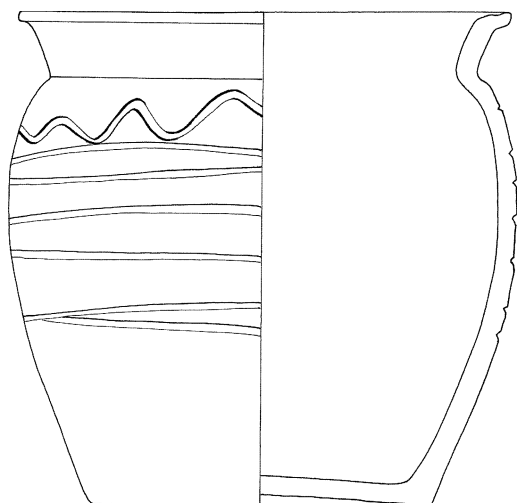
Obr. 56. Martin nad Žitavou (Vinice). Celkový plán výskumu. (Nemergut/Milová, 105).
 Fig. 56. Martin nad Žitavou (Vinice). Overall plan of the excavation. (Nemergut/Milová, 105).

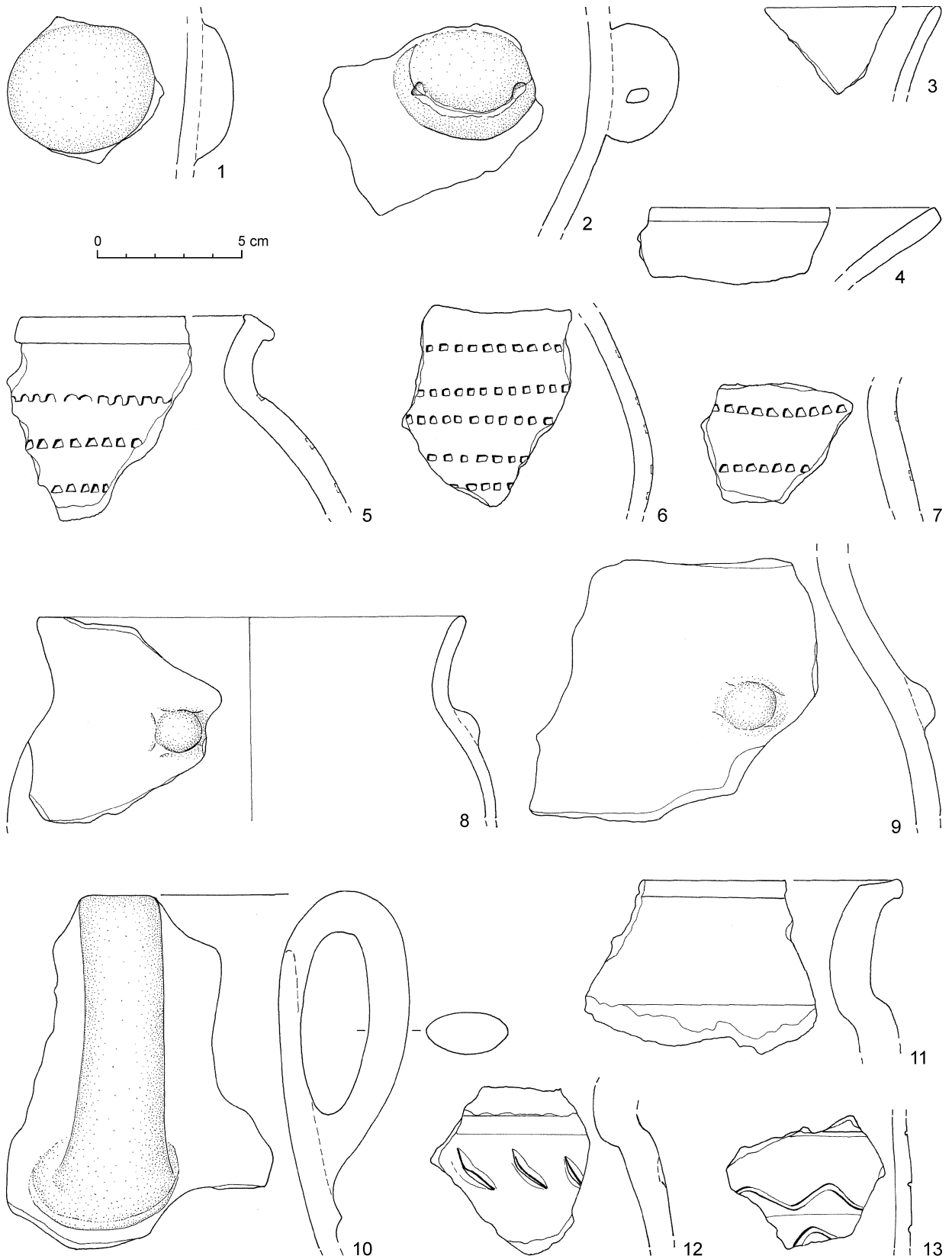
Obr. 57. Martin nad Žitavou (Vinice). Terénna dokumentácia a plán objektu 1. (Nemergut/Milová, 105).
 Fig. 57. Martin nad Žitavou (Vinice). Field documentation and groundplan of feature 1. (Nemergut/Milová, 105).

0 5 cm

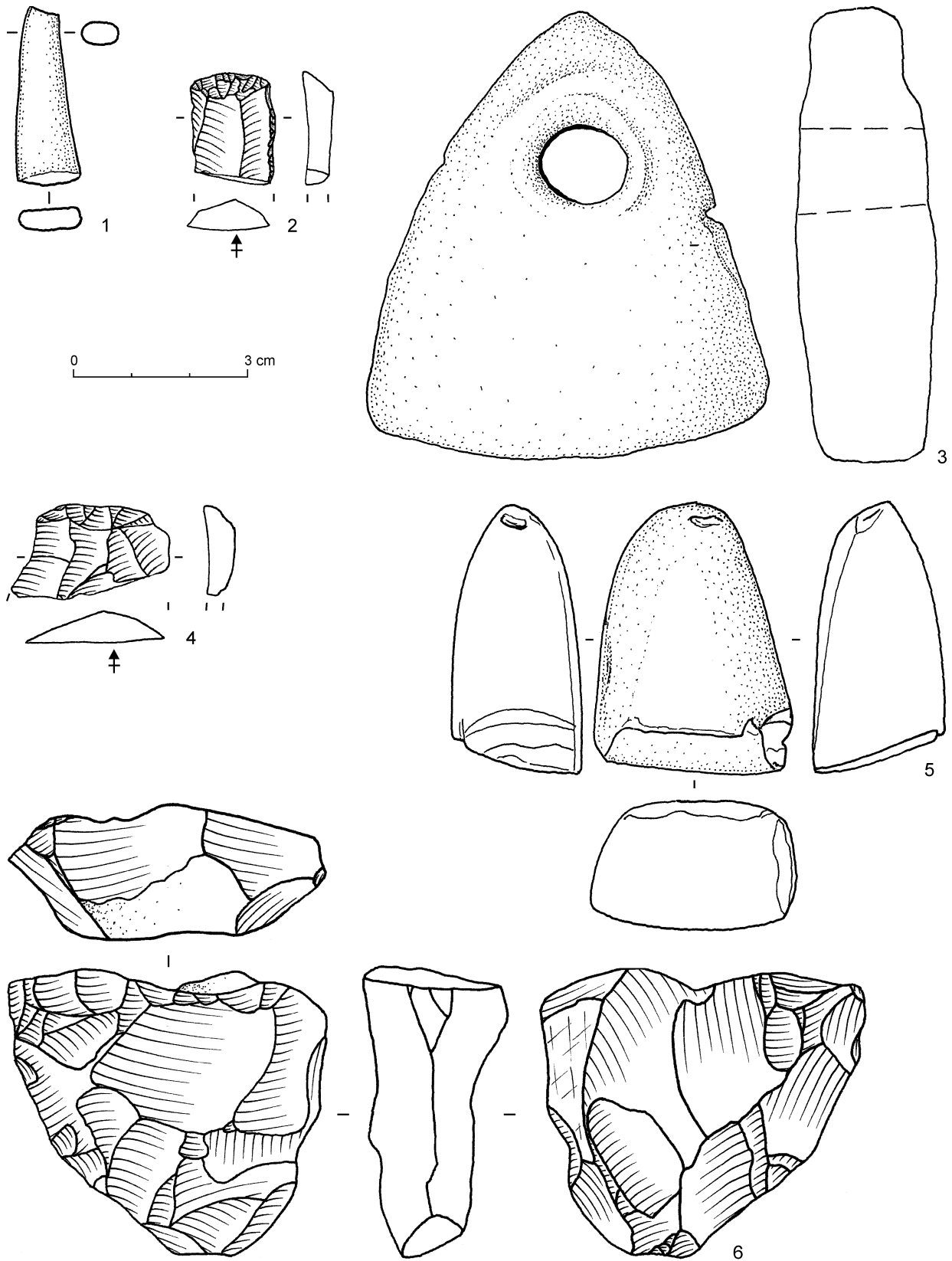

Obr. 58. Martin nad Žitavou (Vinice). Objekt 1. Výber keramických nálezov. (Nemergut/Milová, 105).
 Fig. 58. Martin nad Žitavou (Vinice). Feature 1. Selected pottery finds. (Nemergut/Milová, 105).

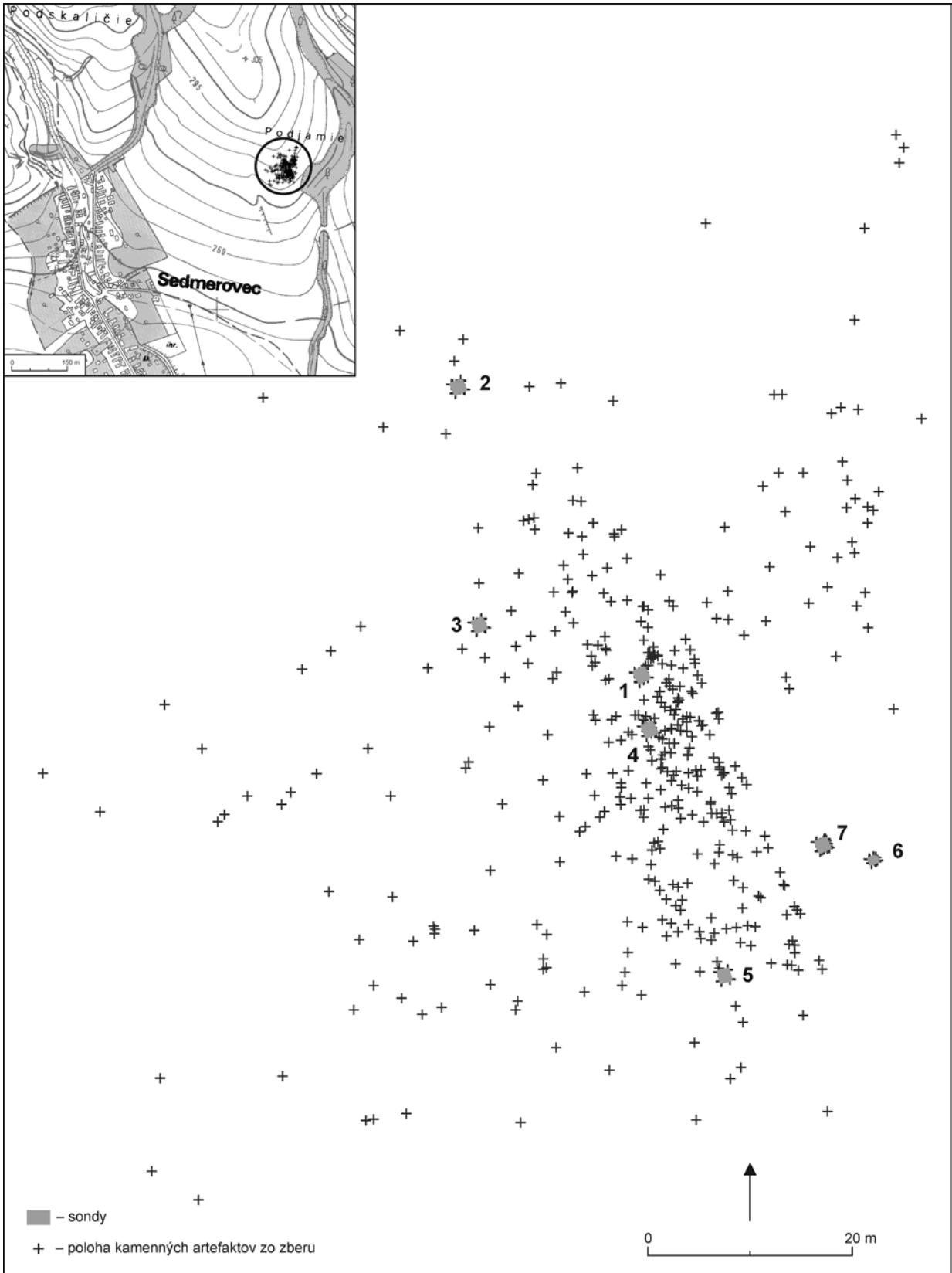

Obr. 59. Martin nad Žitavou (Vinice). Výber keramických nálezov. 1–4 – objekt 5; 5–7 – objekt 6; 8–10 – objekt 19; 11–13 – objekt 20. (Nemergut/Milová, 105).

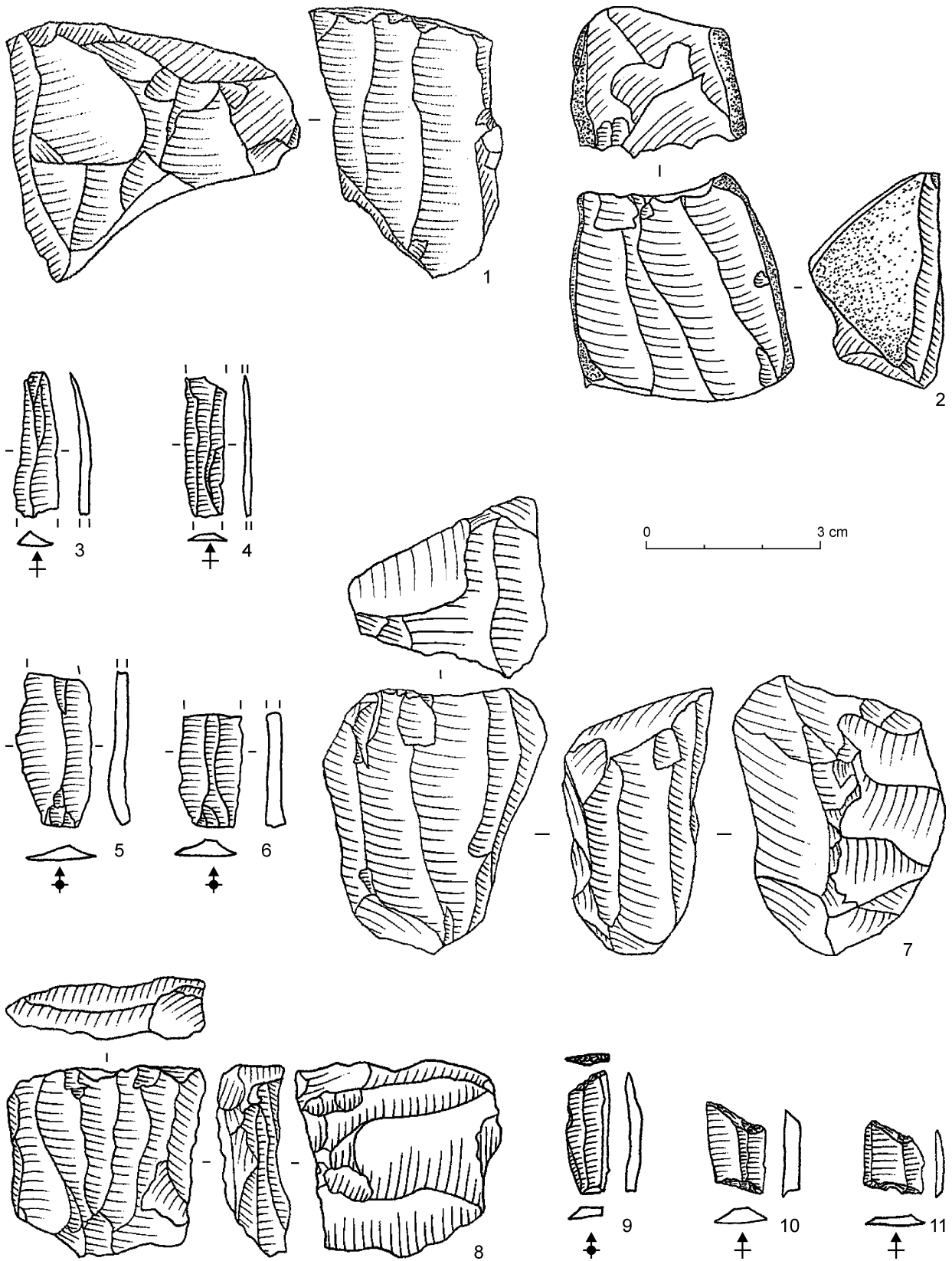
Fig. 59. Martin nad Žitavou (Vinice). Selected pottery finds. 1–4 – feature 5; 5–7 – feature 6; 8–10 – feature 19; 11–13 – feature 20. (Nemergut/Milová, 105).

Obr. 60. Martin nad Žitavou (Vinice). Výber nálezov. 1, 5 – objekt 7; 2, 6 – rozhranie objekt 8, 10; 3 – objekt 9; 4 – povrchový zber. 1 – medený predmet; 2, 4, 6 – štiepaná kamenná industria; 3 – hlinené závažie; 5 – brúsený kamenný predmet. (Nemergut/Milová, 105).
 Fig. 60. Martin nad Žitavou (Vinice). Selected finds. 1, 5 – feature 7; 2, 6 – interface of features 8, 10; 3 – feature 9; 4 – surface collection. 1 – copper artifacts; 2, 4, 6 – chipped lithic industry; 3 – clay weight; 5 – polished lithic artifact. (Nemergut/Milová, 105).

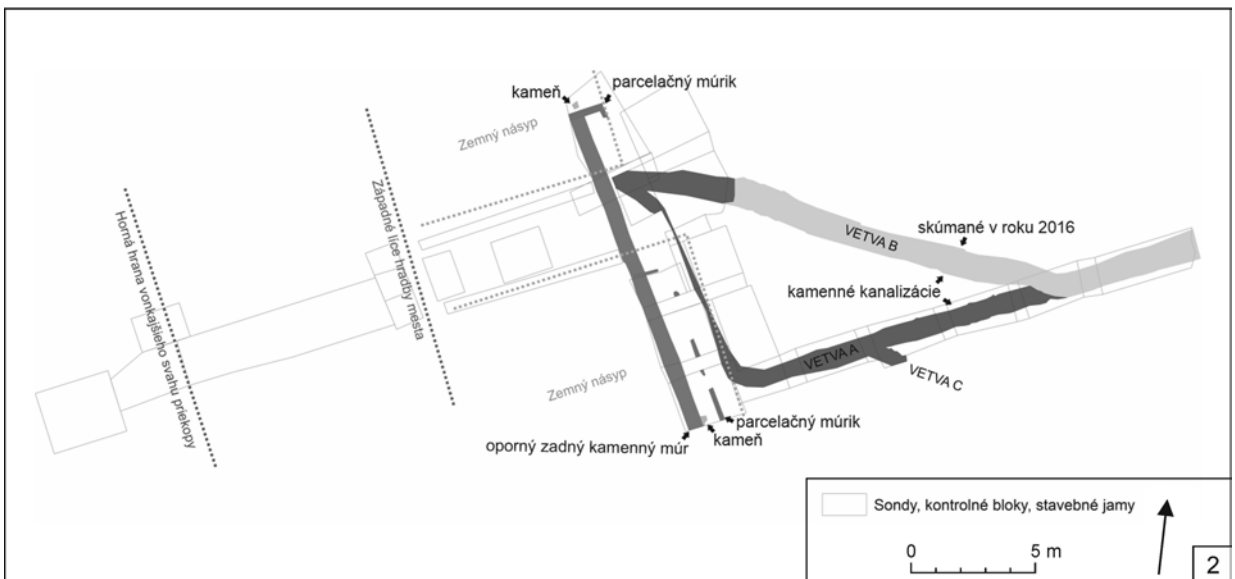
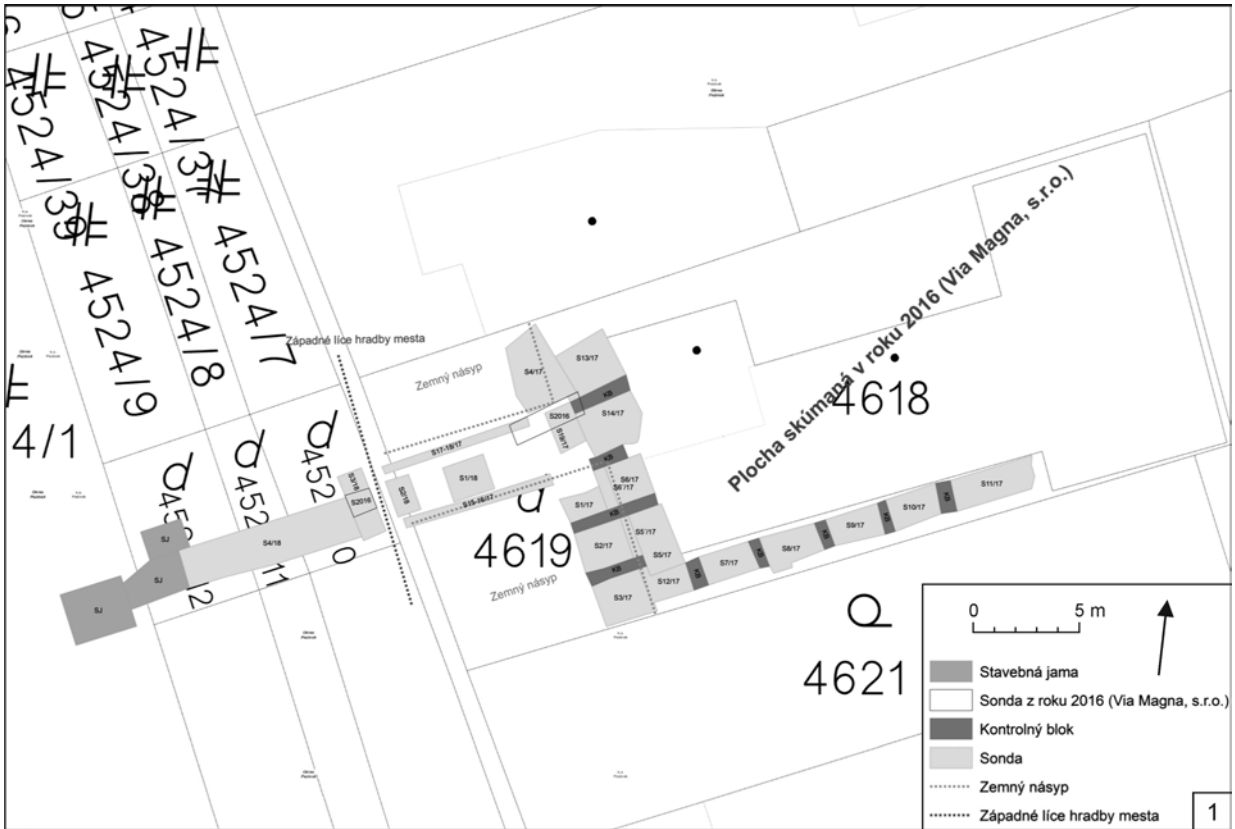

Obr. 61. Sedmerovec (Podjamie). Celkový plán výskumu. (Nemergut/Popovičová, 106).
 Fig. 61. Sedmerovec (Podjamie). Overall plan of the excavation. (Nemergut/Popovičová, 106).

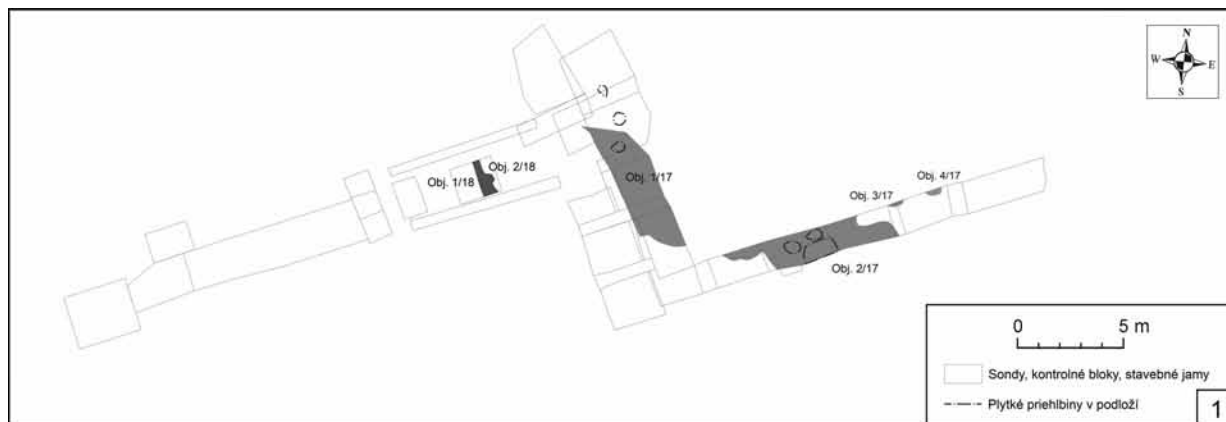
Obr. 62. Sedmerovec (Podjanie). Výber nálezov štiepanej kamennej industrie. 1–8, 10, 11 – rádiolarit; 9 – prepálený rádiolarit. (Nemergut/Popovičová, 106).

Fig. 62. Sedmerovec (Podjanie). Selected finds of chipped lithic industry. 1–8, 10, 11 – radiolarite; 9 – burned radiolarite. (Nemergut/Popovičová, 106).

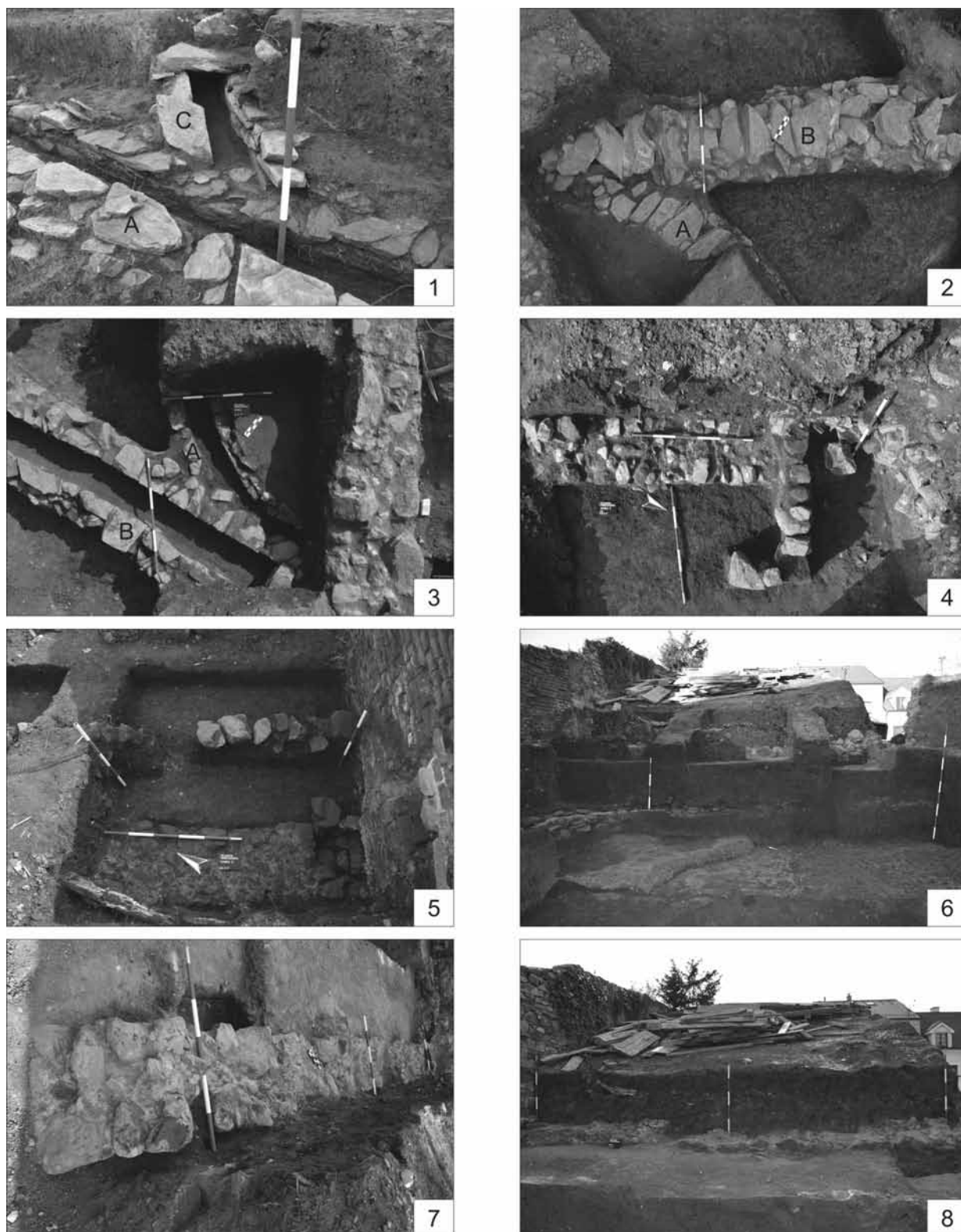
Obr. 63. Pezinok (Hrnčiarska ulica). 1 – výsek katastrálnej mapy s vyznačením skúmaných plôch; 2 – plán s vyznačením novovekých nálezov. (Ölvecký, 108).

Fig. 63. Pezinok (Hrnčiarska ulica street). 1 – section of the cadastral map with indicated excavated areas; 2 – plan with indicated postmedieval finds. (Ölvecký, 108).

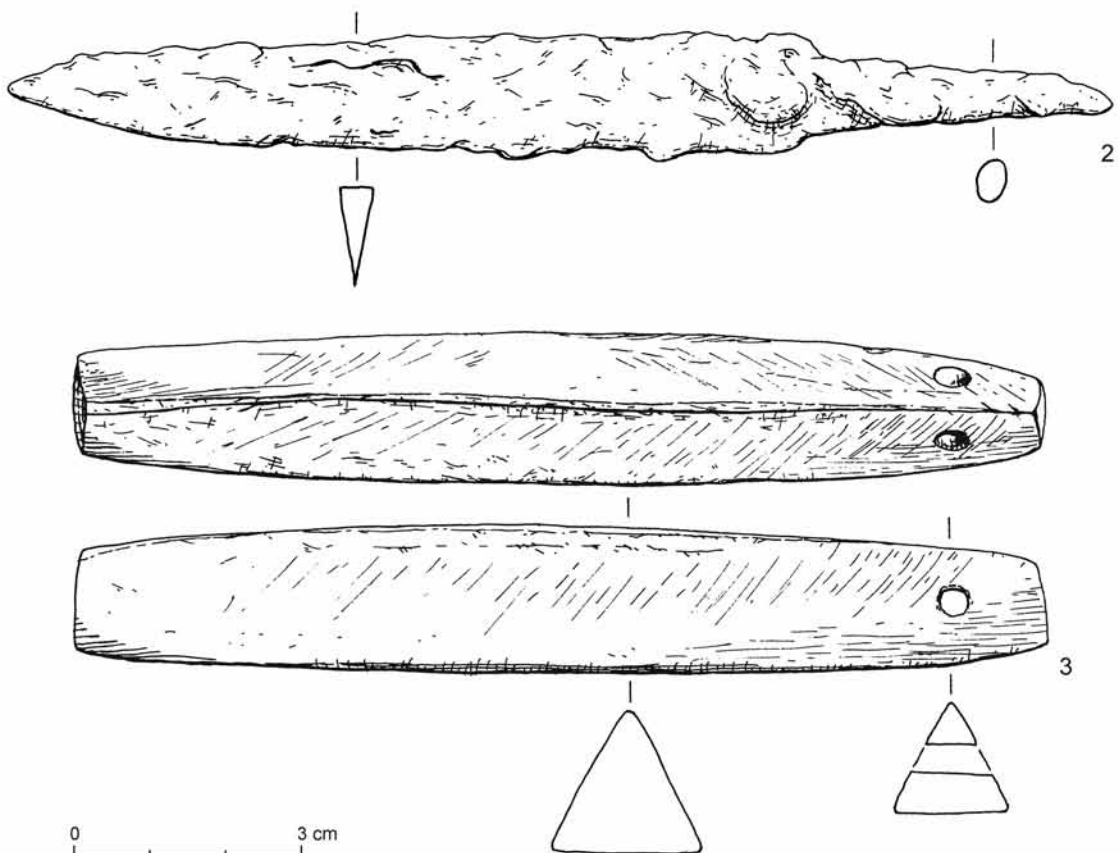
Obr. 64. Pezinok (Hrnčiarska ulica). 1 – plán s vyznačením pravekých objektov; 2 – južný profil s neolitickým objektom 2/17 a novovekou kamennou kanalizáciou (vetva A, C); 3 – južný profil okraja plochy s vybratou výplňou neolitického objektu 2/17 a odstránenou novovekou kamennou kanalizáciou (vetva A, C); 4, 6 – novoveká kamenná kanalizácia (vetva A, časť vetvy B v pozadí, vetva C); 5 – novoveká kamenná kanalizácia pri zemnom násype (vetva A). (Ölvecký, 108).

Fig. 64. Pezinok (Hrnčiarska ulica street). 1 – plan with indicated prehistoric features; 2 – southern profile with Neolithic feature 2/17 and postmedieval stone sewerage (branches A, C); 3 – southern profile of the area periphery with withdrawn fill of Neolithic feature 2/17 and removed postmedieval stone sewerage (branches A, C); 4, 6 – postmedieval stone sewerage (branch A, part of branch B in the background, branch C); 5 – postmedieval stone sewerage at the embankment (branch A). (Ölvecký, 108).

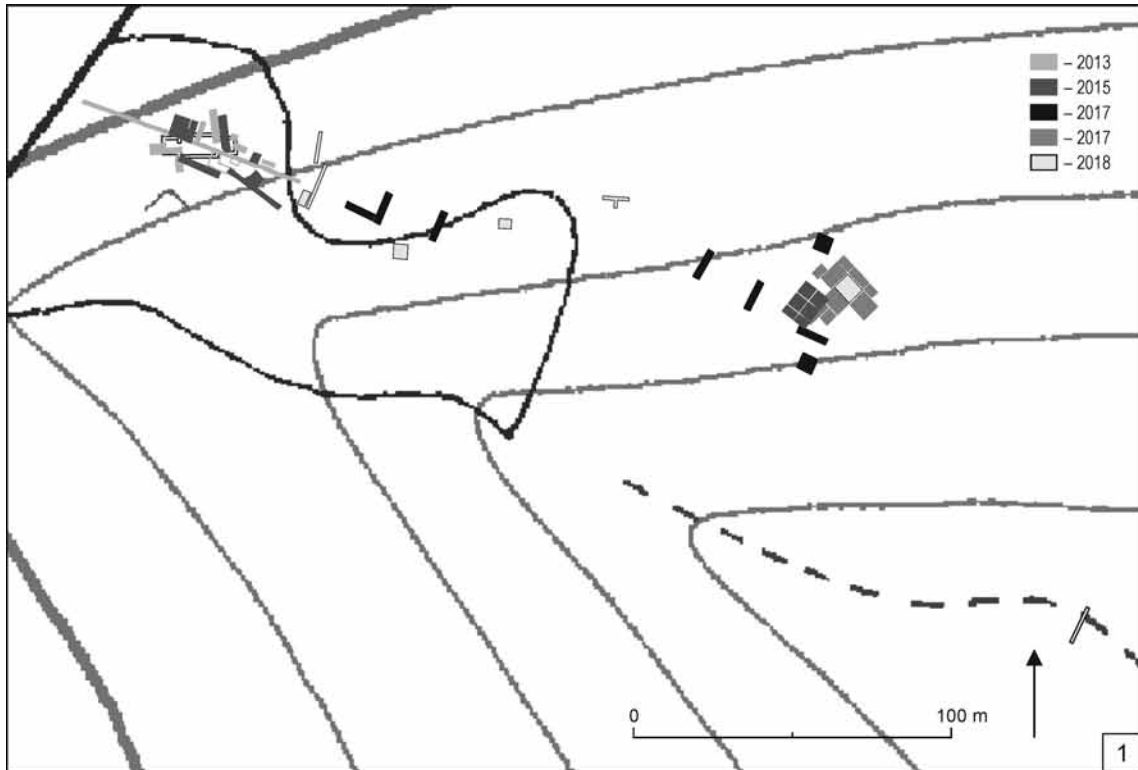

Obr. 65. Pezinok (Hrnčiarska ulica). 1 – miesto napojenia kamenných kanalizácií (vetva C na vetvu A); 2, 3 – miesto stretu kamenných kanalizácií pred a po odstránení platní (vetva A a vetva B; S14/17, S19/17); 4, 5 – zadný oporný múr a parcelačný múrik (S3/17, S4/17); 6 – pohľad na zemný násyp a západný profil s kamennou kanalizáciou a zadným oporným múrom i parcelačným múrikom; 7 – pohľad na zadný oporný múr; 8 – pohľad na západný profil zemného násypu a priebeh zadného oporného múra. (Ölvecký, 108).

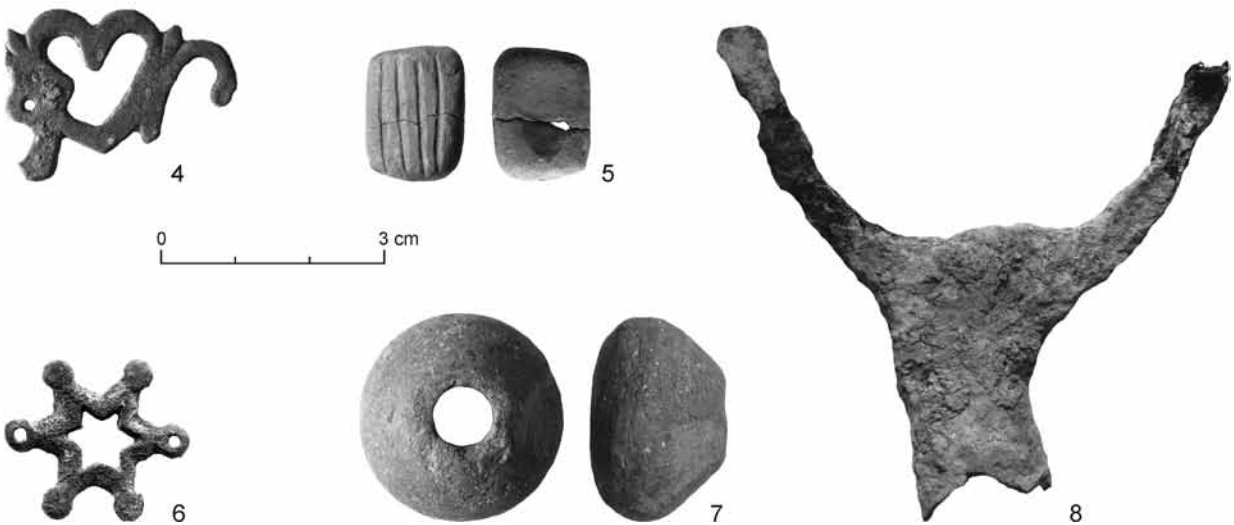
Fig. 65. Pezinok (Hrnčiarska ulica street). 1 – junction of stone sewerages (branch C to branch A); 2, 3 – junction of stone sewerage before and after removal of plates (branch A and branch B; S14/17, S19/17); 4, 5 – western supporting wall and plot-dividing wall (S3/17, S4/17); 6 – view of the earthen embankment and the western profile with the stone sewerage, the rear supporting wall and the plot-dividing wall; 7 – view of the rear supporting wall; 8 – view of the western profile of the embankment and the course of the rear supporting wall. (Ölvecký, 108).

Obr. 66. Bojná I (Valy). 1 – sonda LI, objekt 47. Nálezy z objektu 47: 2 – nožík, železo (17/2018); 3 – brúsik, kameň (18/2018; kresba Ž. Nagyová). (Pieta/Robak, 110).
 Fig. 66. Bojná I (Valy). 1 – trench LI, feature 47. Finds from the feature 47: 2 – knife, iron (17/2018); 3 – whetstone, stone (18/2018; (drawn Ž. Nagyová). (Pieta/Robak, 110).

Obr. 67. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). Miesta archeologických sond z r. 2013–2018. 1 – na výseku mapy; 2 – na výseku z Google Earth. (Ruttkay/Soják, 113).
 Fig. 67. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). Locations of archaeological trenches from 2013–2018. 1 – on the map section; 2 – on the section from Google Earth. (Ruttkay/Soják, 113).

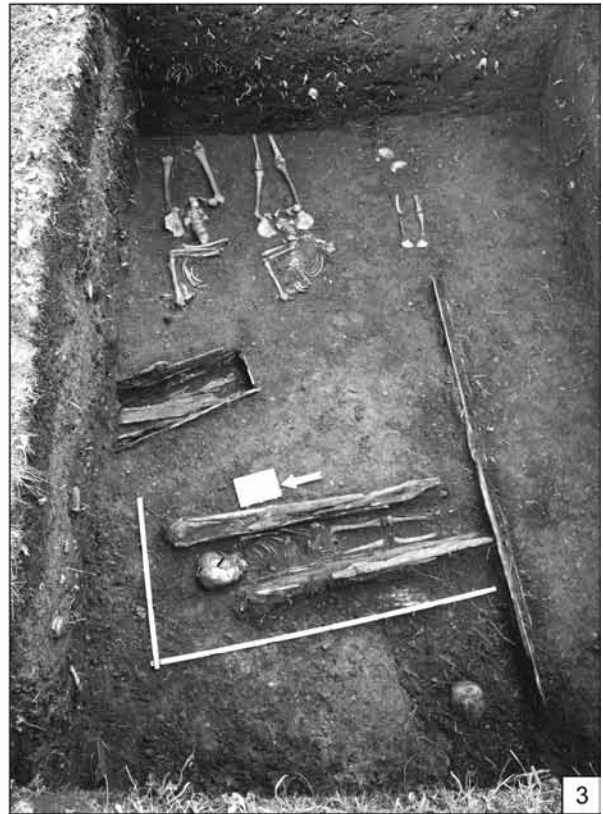
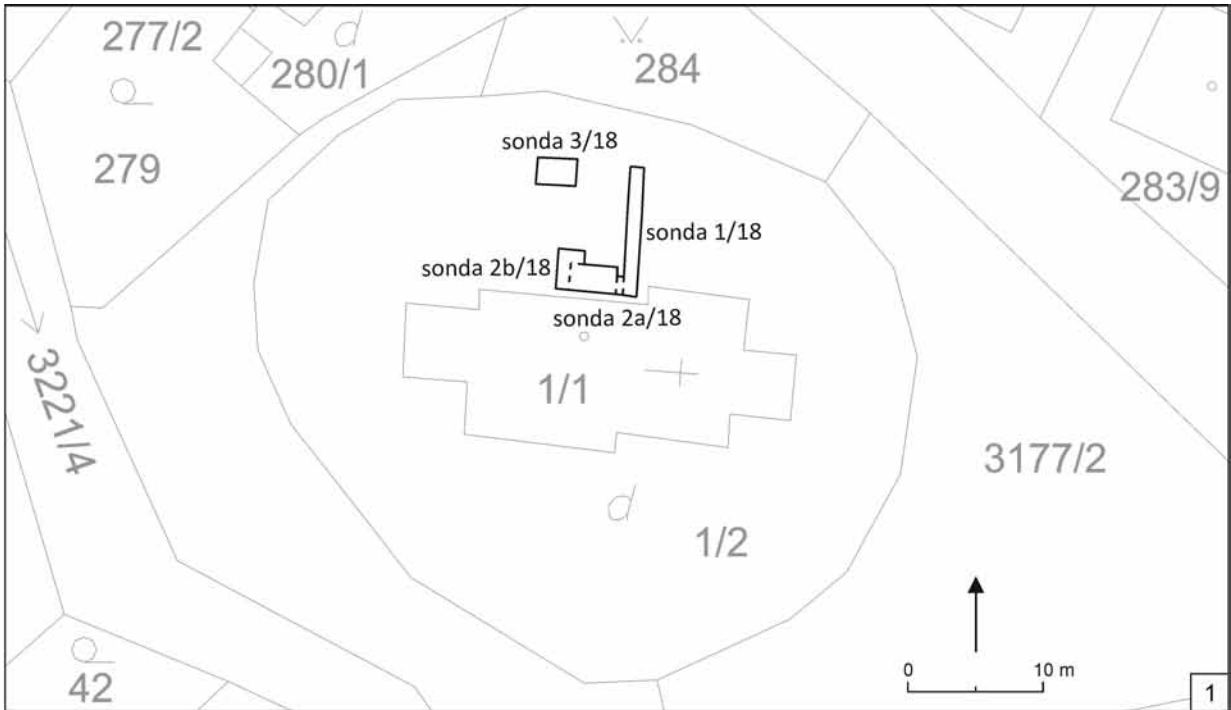
Obr. 68. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). 1–3 – prezentácia premostenia a zrubu; 4–8 – drobné nálezy (ozdoby, hracia kocka?, praslen, furketa?; 4, 6 – bronz, 5, 7 – hlina, 8 – železo). (Ruttkay/Soják, 113).

Fig. 68. Štrba (Vlčia jama-Šoldov). 1–3 – presentation of the bridging and the loghouse; 4–8 – miniature finds (decorations, dice?, spindle whorl, bifurcated stock/furket?; 4, 6 – bronze, 5, 7 – clay; 8 – iron). (Ruttkay/Soják, 113).

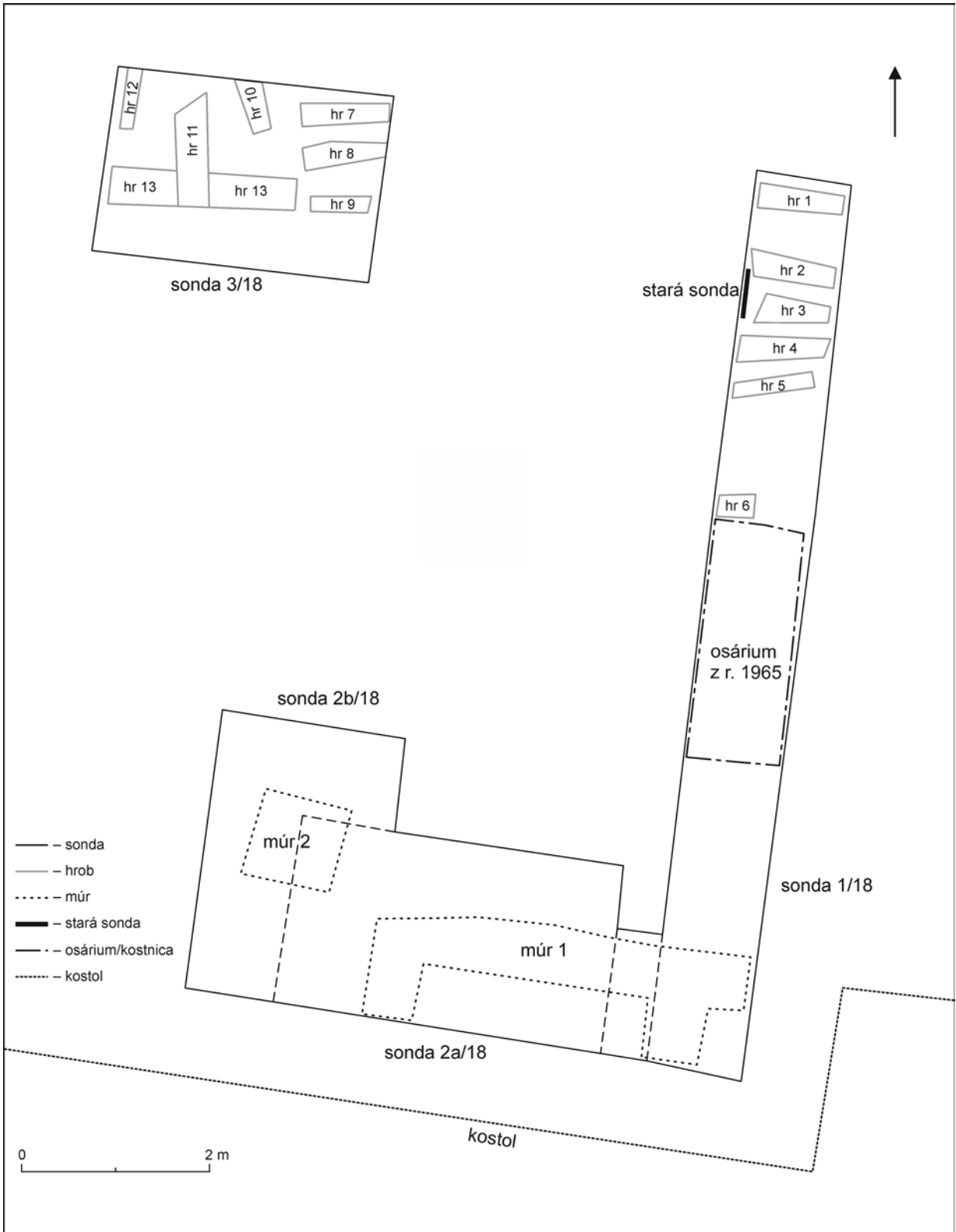
Obr. 69. Banka (Kostol sv. Martina). 1 – pôdorys kostola s vyznačením situovania sond v priestore stavebného jadra objektu; 2 – náhrobný kameň kamenára Bernarda Iuliniho z roku 1682; 3 – západný múr lode románskeho kostola a stredoveké hroby v sonde 2; 4 – odkrytá časť prahu portálu románskeho kostola. (Samuel/Gábor, 116).

Fig. 69. Banka (Church of St. Martin). 1 – groundplan of the church with indicated locations of trenches in the area of the feature's construction core; 2 – tombstone of stonemason Bernard Iulini from 1682; 3 – western wall of the nave of the Romanesque church and medieval burials in trench 2; 4 – uncovered part of the threshold of the Romanesque church's portal. (Samuel/Gábor, 116).

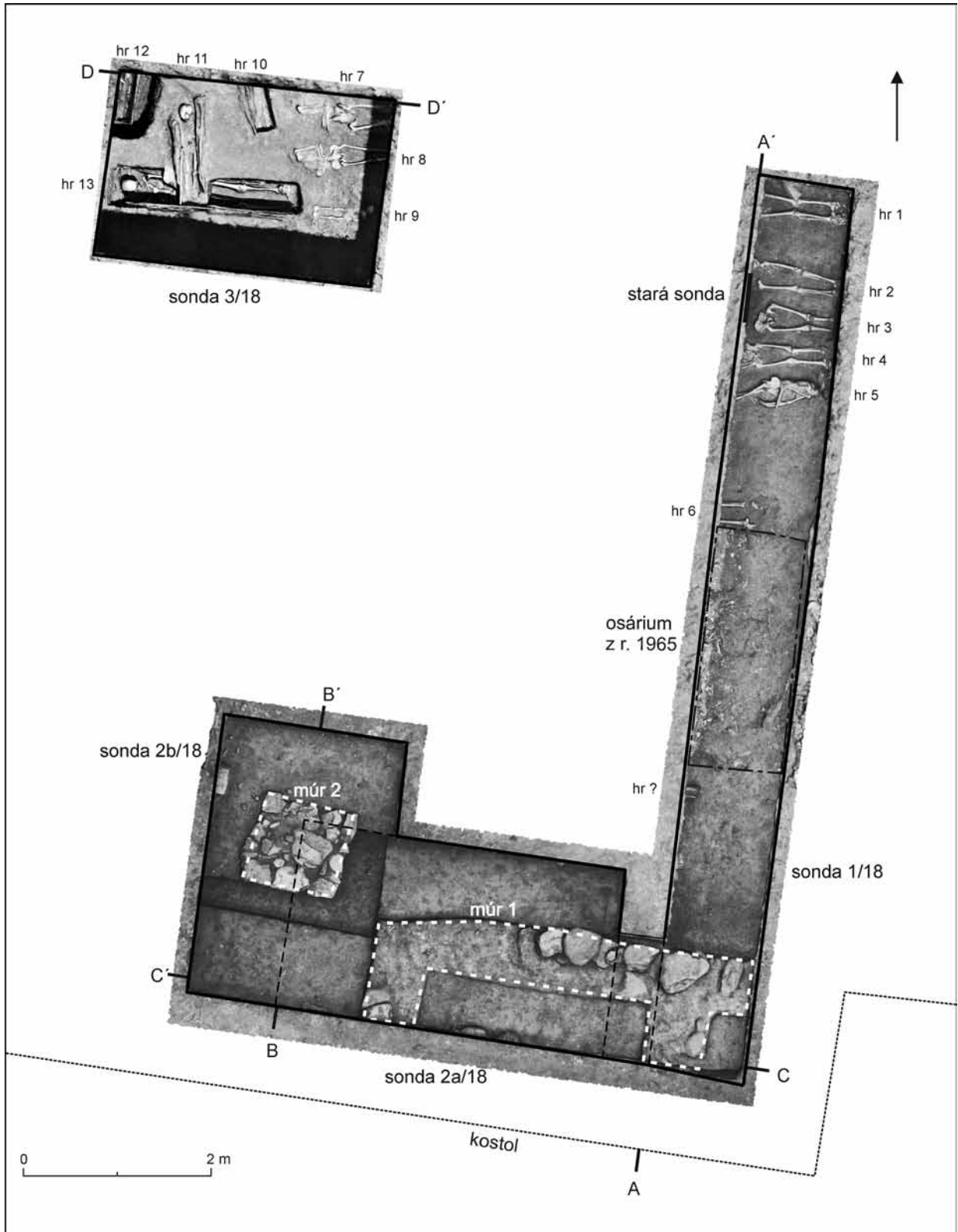
Obr. 70. Batizovce (dvor rímskokatolíckeho Kostola Všetkých svätých). 1 – pôdorys situácie archeologického výskumu na výreze katastrálnej mapy (zdroj: katasterportal.sk); 2 – sonda 2a, 2b s doloženou murovanou prístavbou severne od lode; 3 – sonda 3 s hrobmi 7–13. (Soják, 118).

Fig. 70. Batizovce (yard of the Roman Catholic Church of All Saints). 1 – groundplan of the archaeological excavation on a section from the cadastral map (source: katasterportal.sk); 2 – trench 2a, 2b with documented masoned extension north of the nave; 3 – trench 3 with burials 7–13. (Soják, 118).

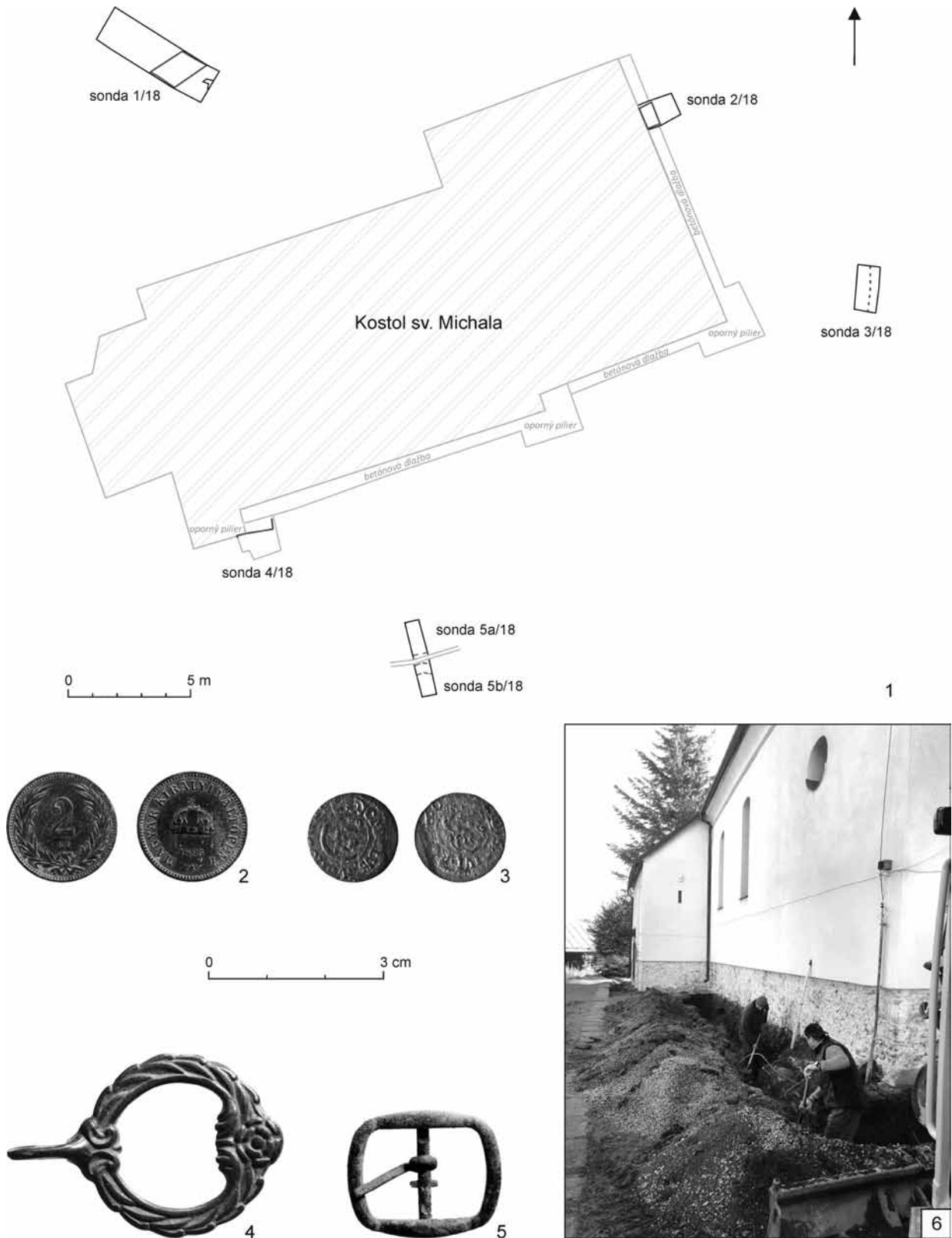
Obr. 71. Batizovce (dvor rímskokatolíckeho Kostola Všetkých svätých). Pôdorys sond 1–3 s doloženými hrobmi a nálezovými situáciami. (Soják, 118).

Fig. 71. Batizovce (yard of the Roman Catholic Church of All Saints). Groundplan of trenches 1–3 with documented burials and find contexts. (Soják, 118).

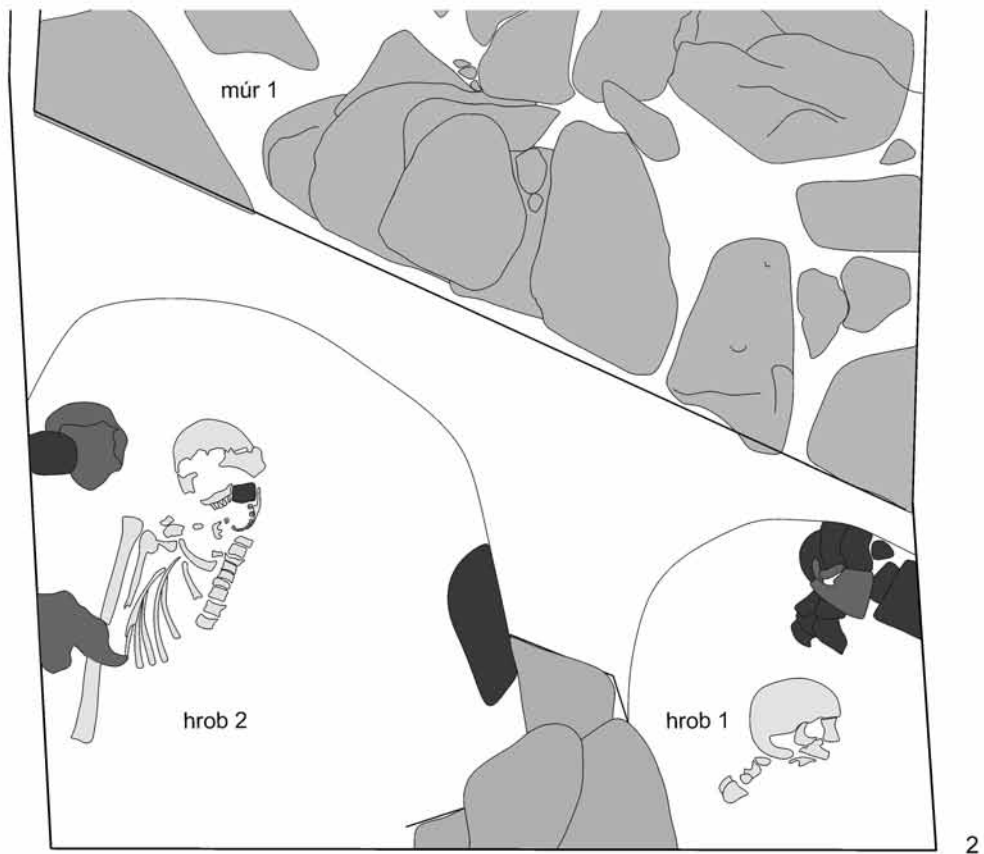
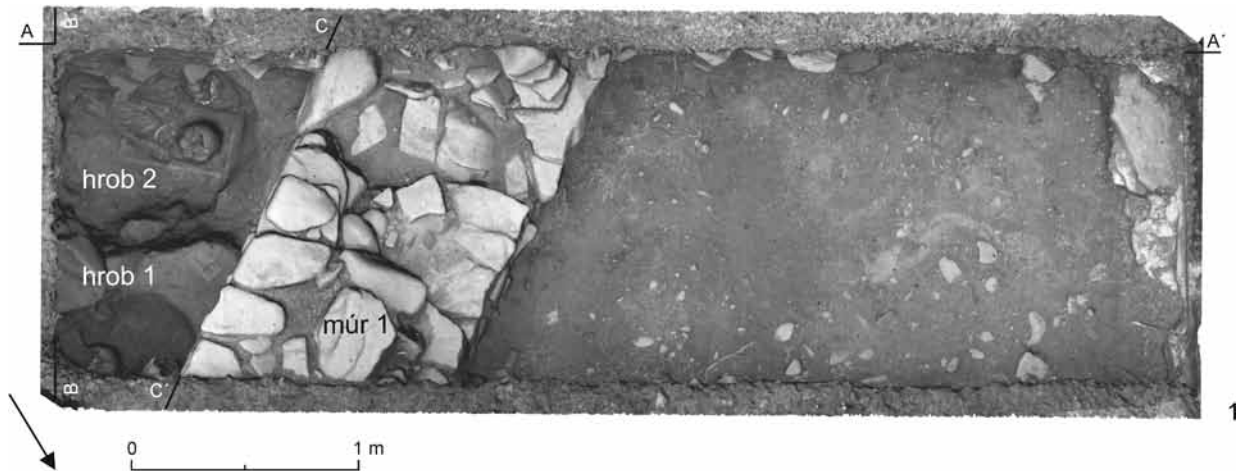
Obr. 72. Batizovce (dvor rímskokatolíckeho Kostola Všetkých svätých). Pôdorysná fotogrametria výskumu 2018 (zhotovil P. Fecko). (Soják, 118).

Fig. 72. Batizovce (yard of the Roman Catholic Church of All Saints). Groundplan photogrammetry of the excavation in 2018 (by P. Fecko). (Soják, 118).

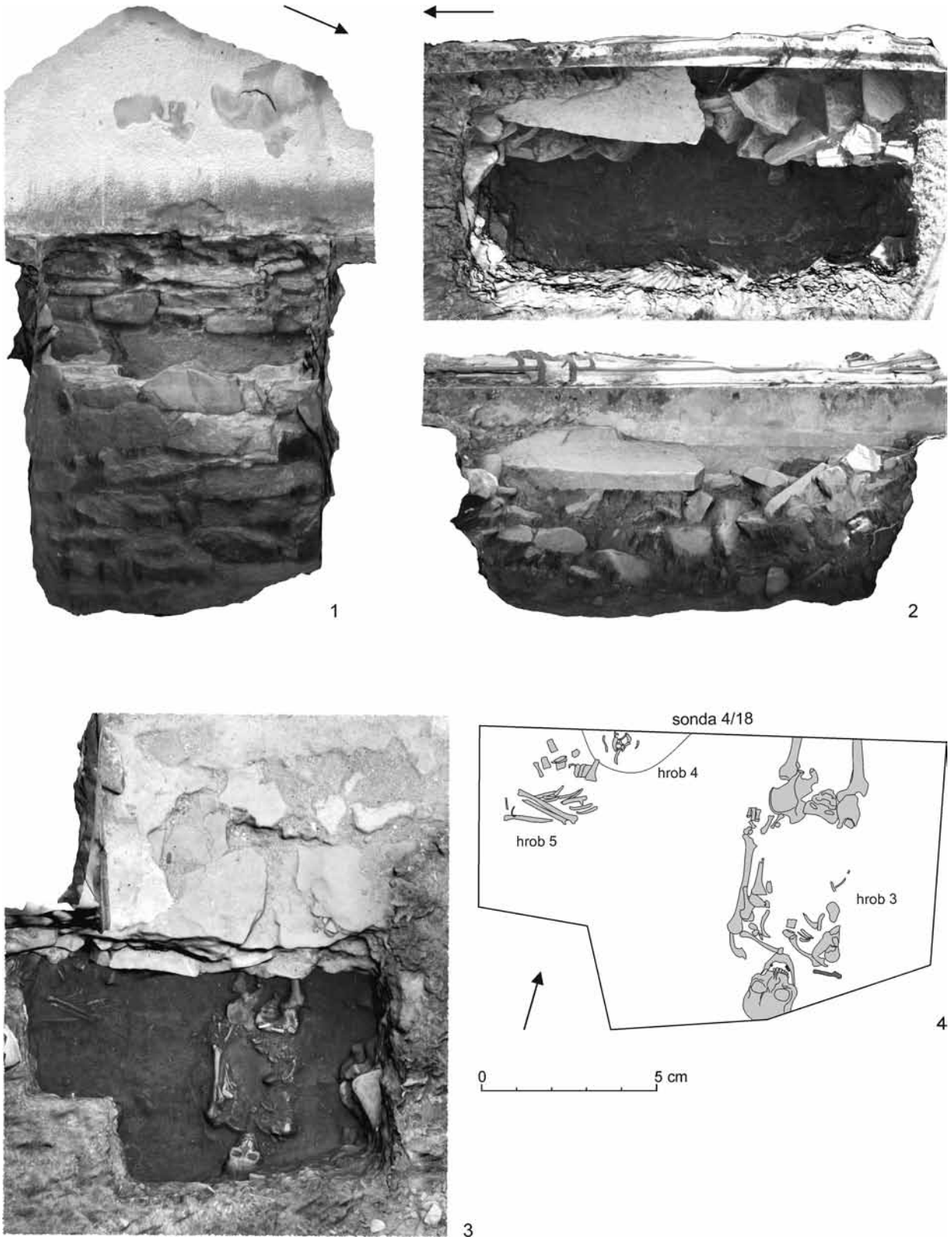
Obr. 73. Kolačkov (dvor Kostola sv. Michala archanjela). 1 – polohopisné zameranie sond 1–5/18; 2 – 2-halier Františka Jozefa I. z roku 1895; 3 – solidus Karola X. Gustáva z r. 1660; 4 – mosadzné kovanie; 5 – mosadzná pracka; 6 – sledovanie odzdušňovacích výkopov pozdĺž základov kostola. (Soják, 122).

Fig. 73. Kolačkov (yard of the Church of St. Michael the Archangel). 1 – planimetric measuring of sondas 1–5/18; 2 – 2 Heller Franz Joseph I from 1895; 3 – Solidus Carl X Gustav from 1660; 4 – brass fitting; 5 – brass buckle; 6 – monitoring of the vent construction pits along the church foundations. (Soják, 122).

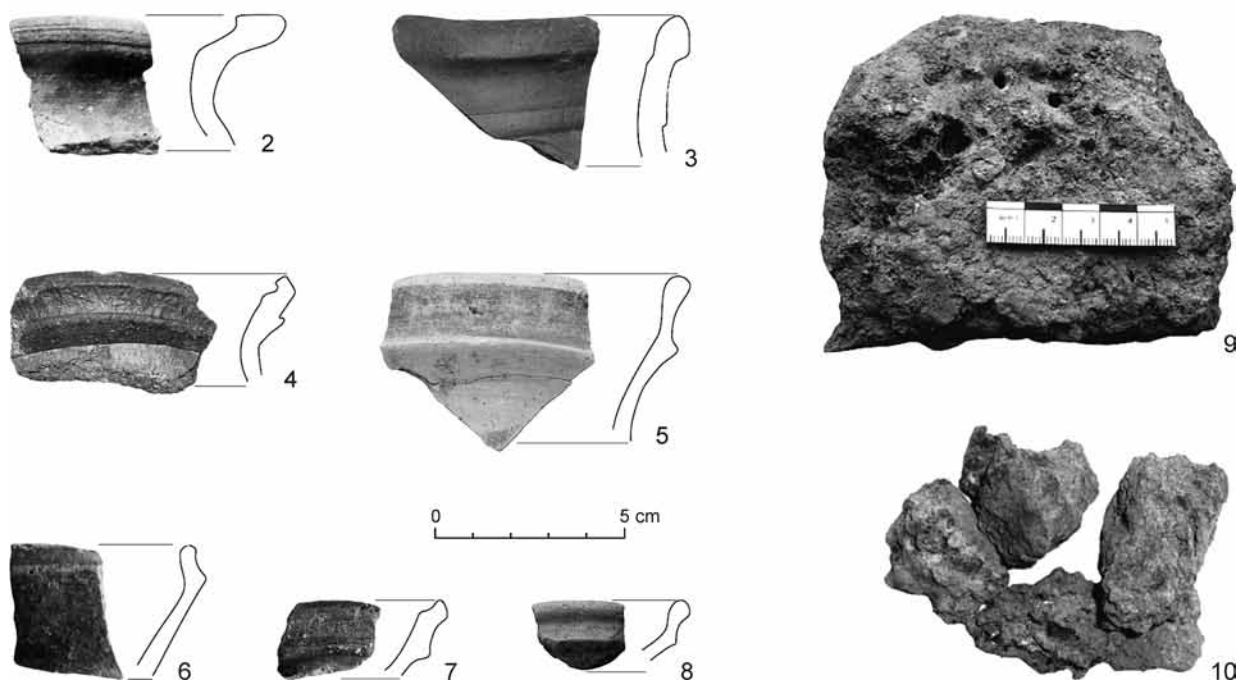
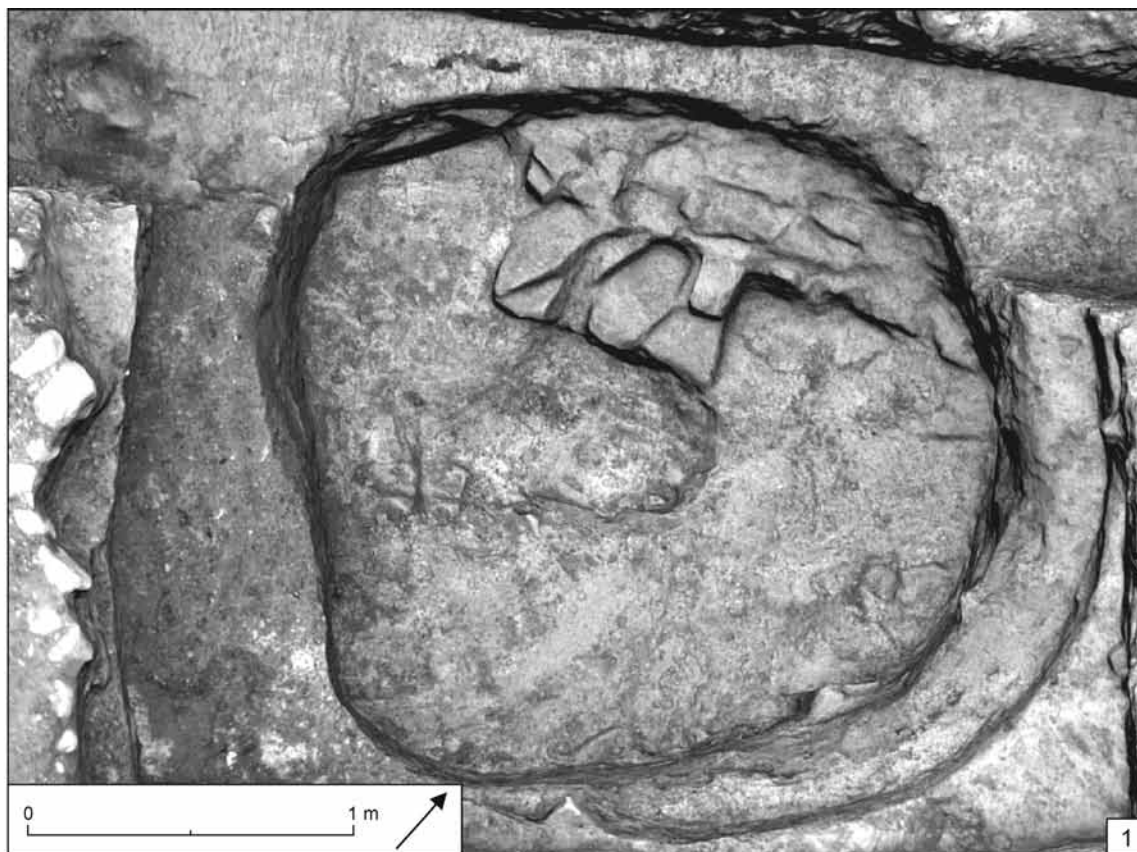
- – kamene z destrukcie
- – kamene zo zásypovej vrstvy
- – ľudská kosť v zachytenom hrobe
- – ľudská kosť v sekundárnej polohe

Obr. 74. Kolačkov (dvor Kostola sv. Michala archanjela). Sonda 1/18. 1 – fotogrametria základového múru oplotenia (múr 1) s hrobmi 1 a 2; 2 – pôdorysy hrobov 1 a 2 južne od múru 1 (autor 3D fotogrametrie P. Fecko). (Soják, 122).
 Fig. 74 Kolačkov (yard of the Church of St. Michael the Archangel). Trench 1/18. 1 – photogrammetry of the foundation wall of fencing (wall 1) with burials 1 and 2; 2 – groundplan of burials 1 and 2 south of wall 1 (3D photogrammetry by P. Fecko). (Soják, 122).

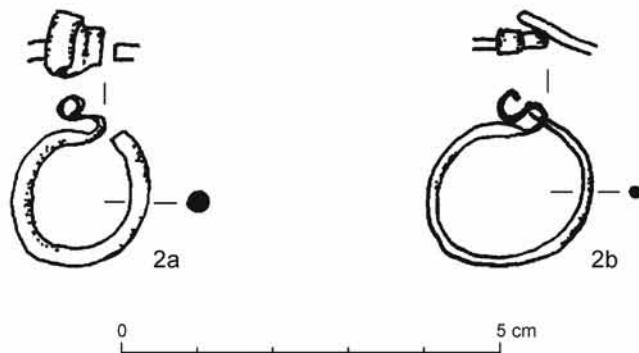
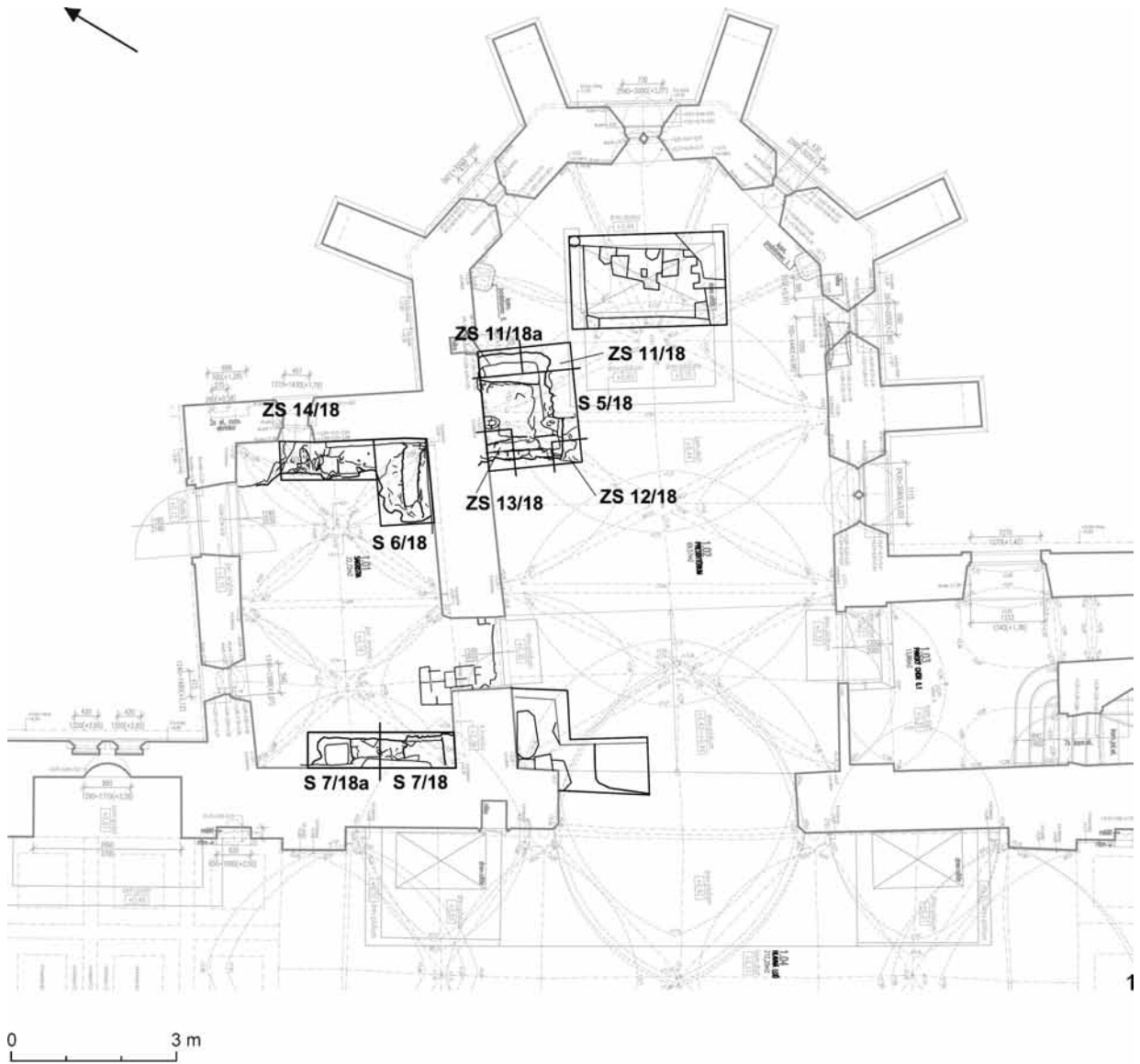
Obr. 75. Kolačkov (dvor Kostola sv. Michala archanjela). Výskum v roku 2018. 1 – 3D fotogrametria sondy 2 so stabilizačným múrom (múr 2); 2 – 3D fotogrametria sondy 3 s kamenným podsypom pôvodného oplotenia; 3 – 3D fotogrametria sondy 4 so stabilizačným múrom (múr 3) a hrobmi 3–5; 4 – pôdorys hrobov 3–5 (autor 3D fotogrametrie P. Fecko). (Soják, 122).

Fig. 75. Kolačkov (yard of the Church of St. Michael the Archangel). Excavation in 2018. 1 – 3D photogrammetry of trench 2 with the stabilization wall (wall 2); 2 – 3D photogrammetry of trench 3 with the stone sub-base of the original fence; 3 – 3D photogrammetry of trench 4 with the stabilization wall (wall 3) and burials 3–5; 4 – groundplan of burials 3–5 (3D photogrammetry by P. Fecko). (Soják, 122).

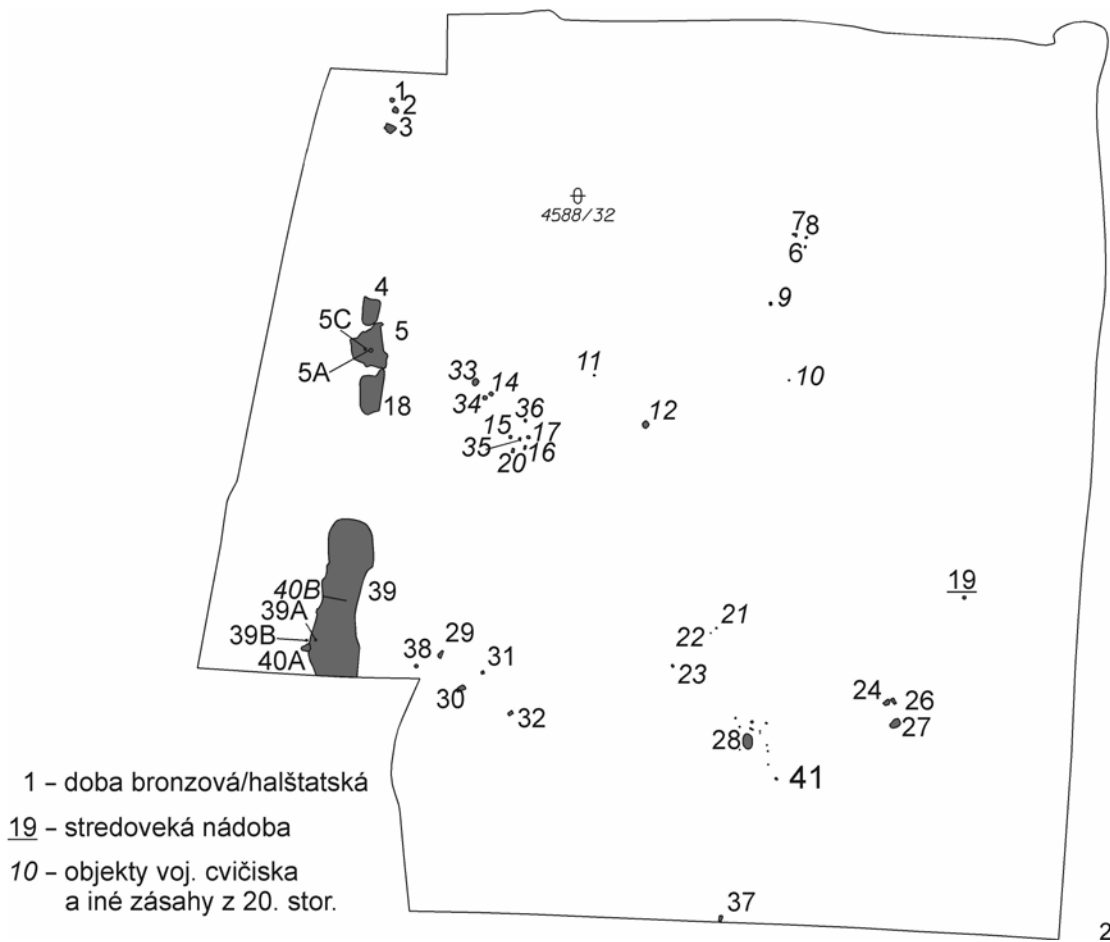
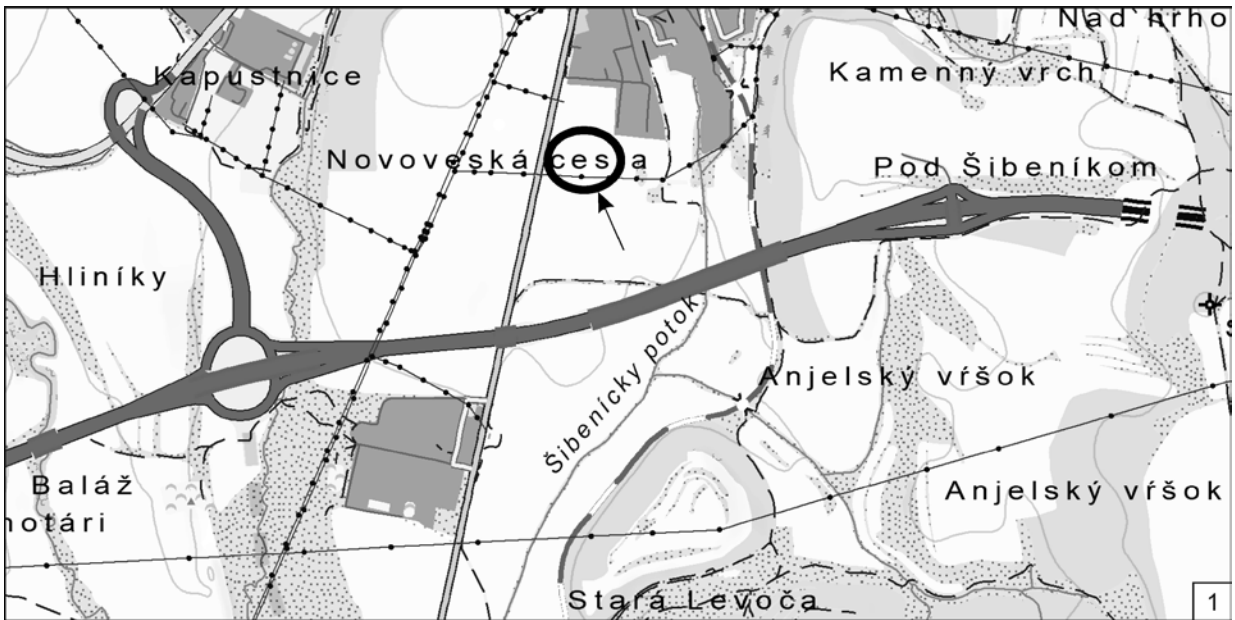

Obr. 76. Lubica (Povstalecká ulica). 1 – fotogrametria neskorostredovekého objektu; 2–8 – ukážka keramiky; 9, 10 – bronzovina/zvonovina.
(Soják/Fecko, 126).

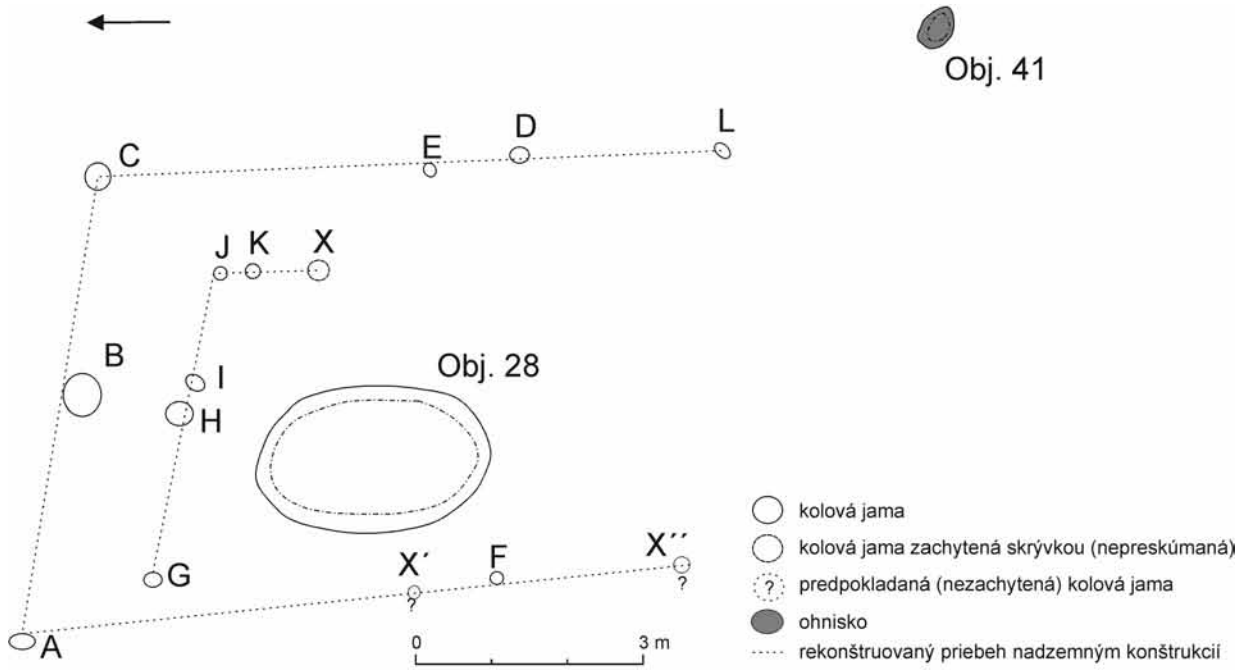
Fig. 76. Lubica (Povstalecká ulica street). 1 – photogrammetry of the Late Medieval feature; 2–8 – pottery sample; 9, 10 – bronze material/bell metal. (Soják/Fecko, 126).

Obr. 77. Bratislava-Podunajské Biskupice (Kostol sv. Mikuláša). 1 – sondy realizované v rámci výskumu v roku 2018; 2 – nálezy eso-
vitých záušnic (a – z roku 2015, b – z roku 2016). (Šimončíčová Koošová, 127).
Fig. 77. Bratislava-Podunajské Biskupice (Church of St. Nicholas). 1 – trenches excavated in 2018; 2 – finds of S-shaped lock rings (a –
from 2015, b – from 2016). (Šimončíčová Koošová, 127).

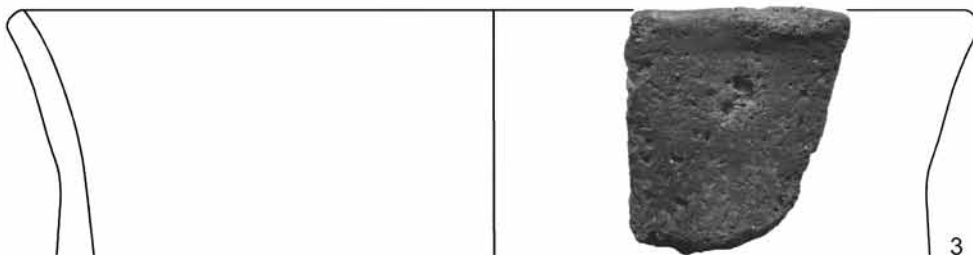
Obr. 78. Levoča (Novoveská cesta). 1 – vyobrazenie lokality na mape; 2 – celkový plán. (Švaňa, 131).
 Fig. 78. Levoča (Novoveská cesta). 1 – indication of the site on the map; 2 – overall plan. (Švaňa, 131).

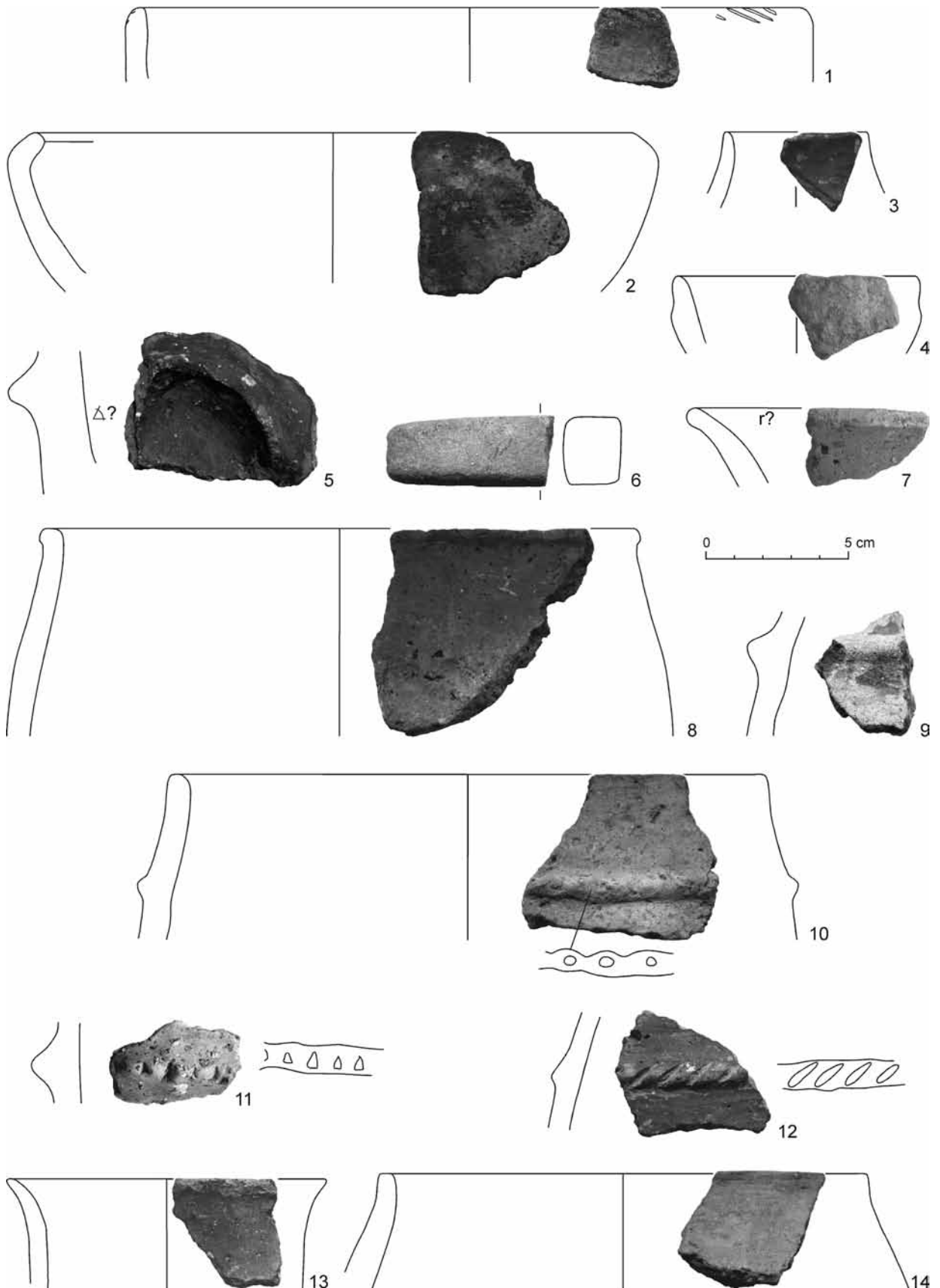
1

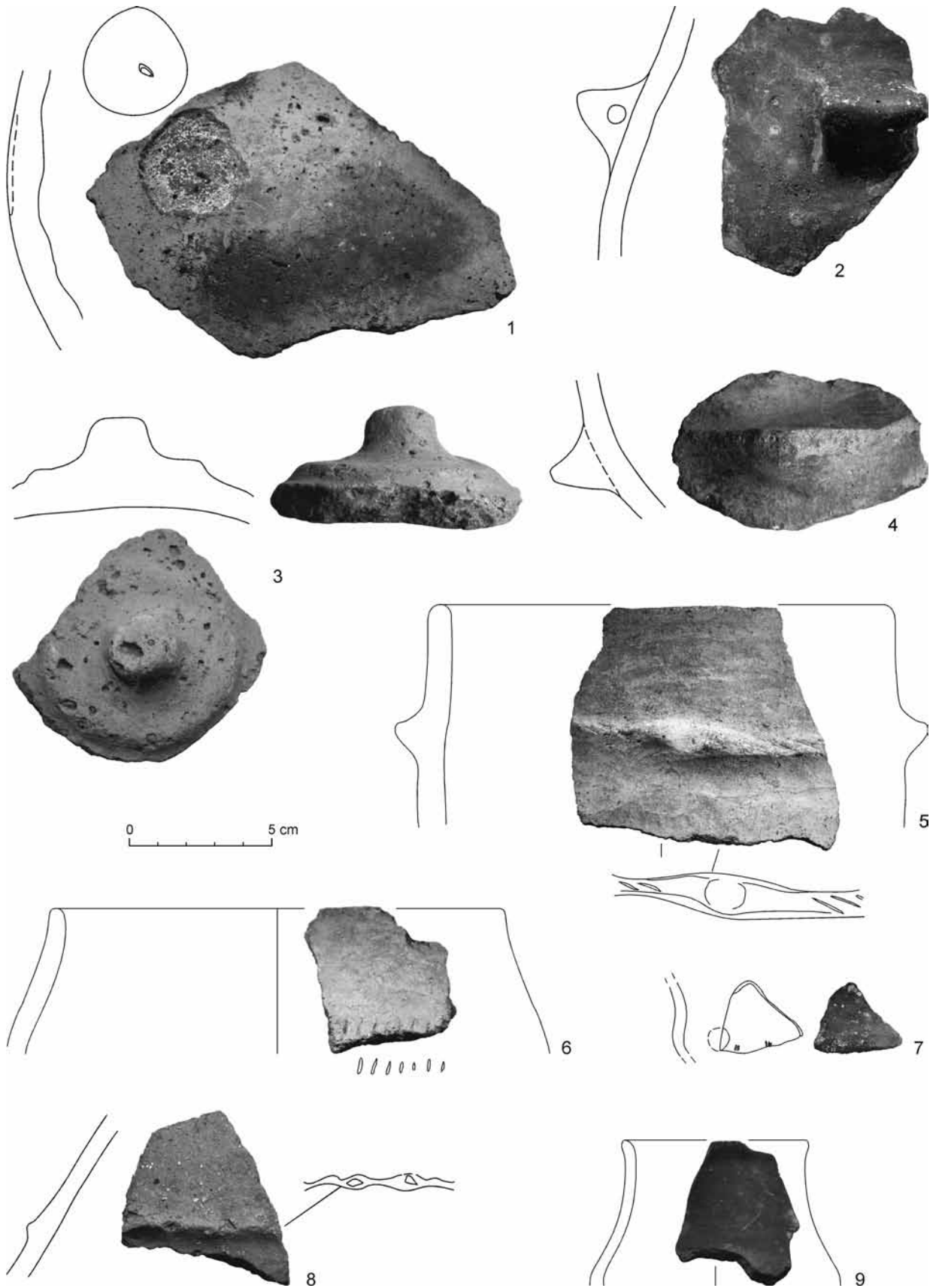
0 5 cm

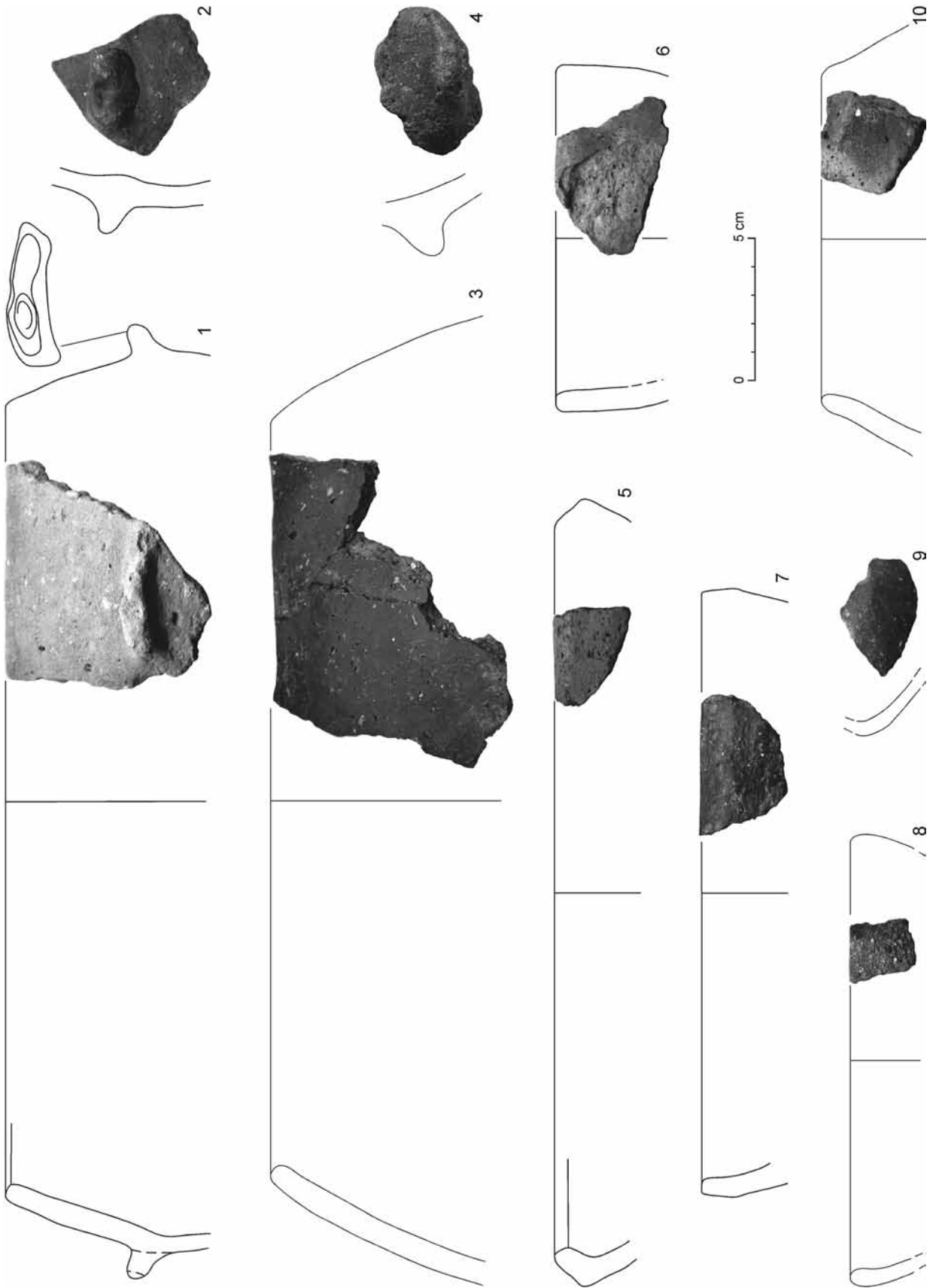
Obr. 79. Levoča (Novoveská cesta). 1 – kolová konštrukcia objektu; 2, 3 – výber z nálezov. (Švaňa, 131).
 Fig. 79. Levoča (Novoveská cesta). 1 – stake construction of the feature; 2, 3 – selected finds. (Švaňa, 131).

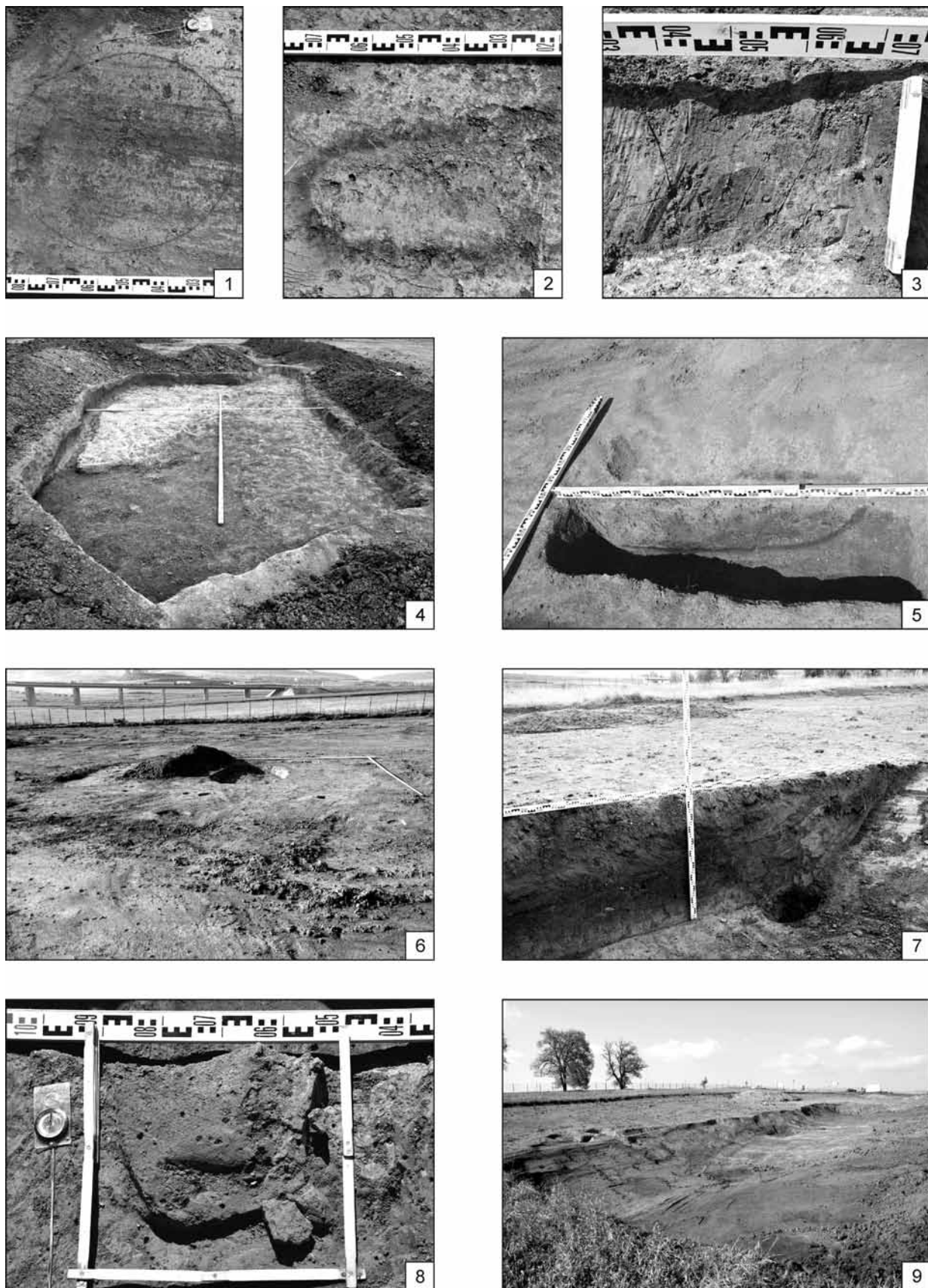
Obr. 80. Levoča (Novoveská cesta). Výber z nálezov. (Švaňa, 131).
 Fig. 80. Levoča (Novoveská cesta). Selected finds. (Švaňa, 131).

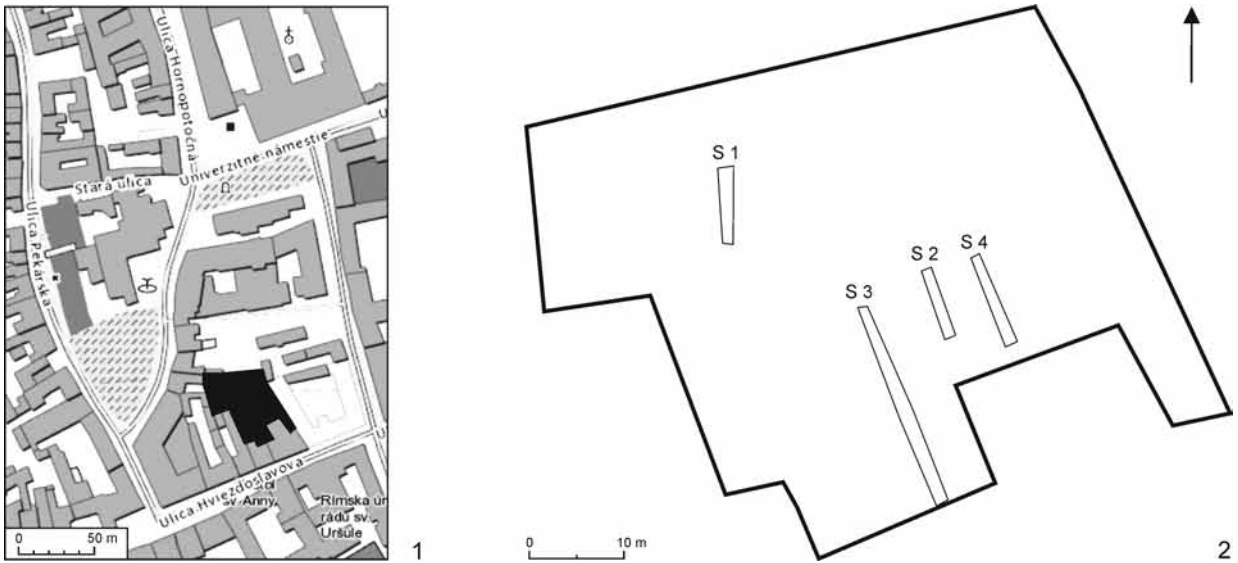
Obr. 81. Levoča (Novoveská cesta). Výber z nálezov. (Švaňa, 131).
 Fig. 81. Levoča (Novoveská cesta). Selected finds. (Švaňa, 131).

Obr. 82. Levoča (Novoveská cesta). Výber z nálezov. (Švaňa, 131).
 Fig. 82. Levoča (Novoveská cesta). Selected finds. (Švaňa, 131).

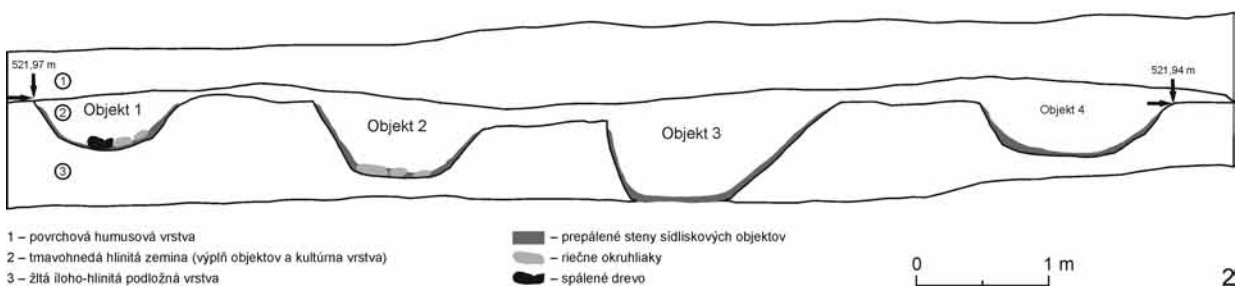
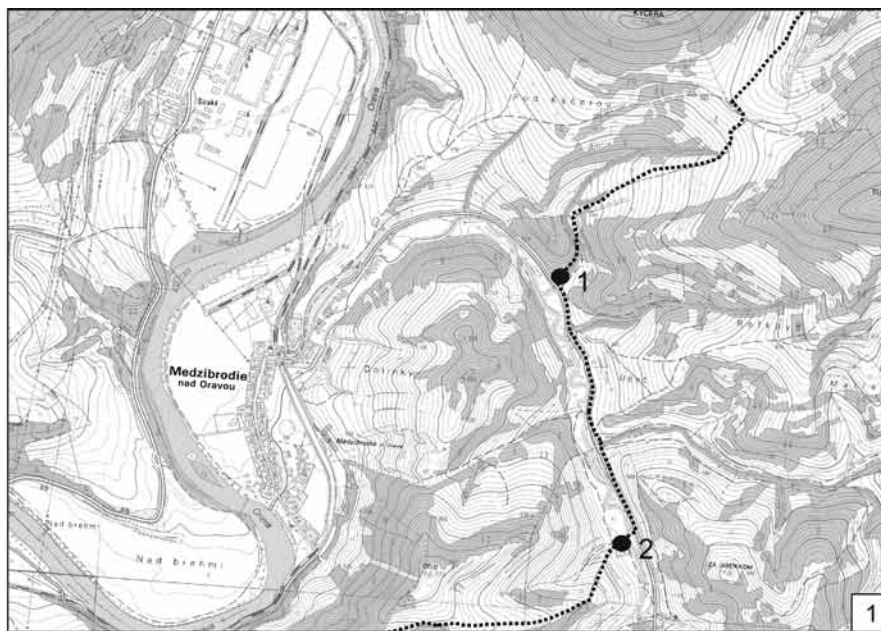

Obr. 83. Levoča (Novoveská cesta). Výber z objektov. (Švaňa, 131).
 Fig. 83. Levoča (Novoveská cesta). Selected features. (Švaňa, 131).

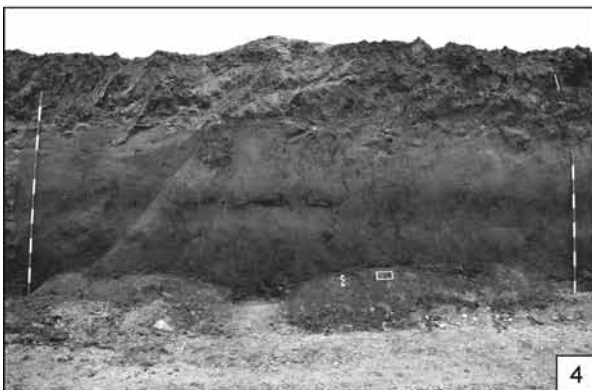
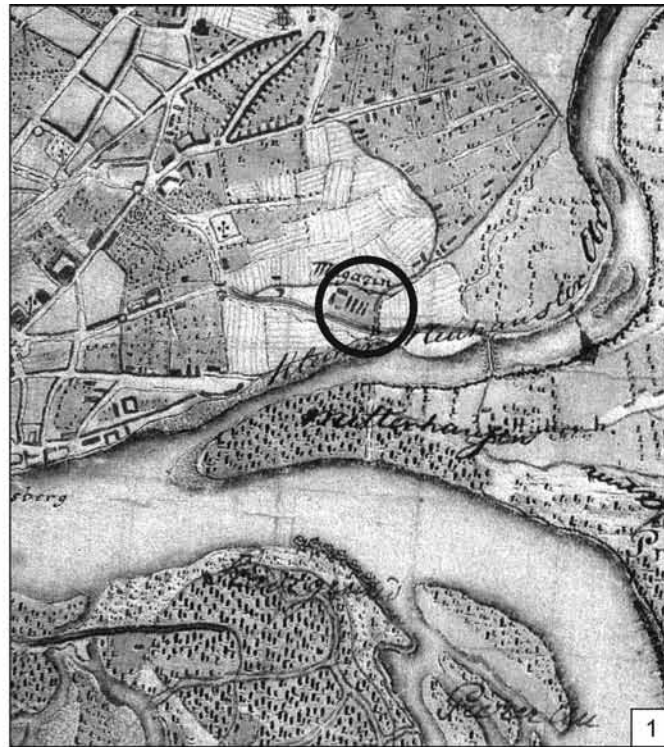
Obr. 84. Trnava (Ulice Hviezdoslavova a Hornopotočná). 1 – lokalizácia záujmovej plochy (zdroj: www.geoportal.sk); 2 – zisťovacie sondy 1–4. (Vangľová, 132).

Fig. 84. Trnava (Ulice Hviezdoslavova and Hornopotočná streets). 1 – localization of the area of interest (source: www.geoportal.sk); 2 – test pits 1–4. (Vangľová, 132).

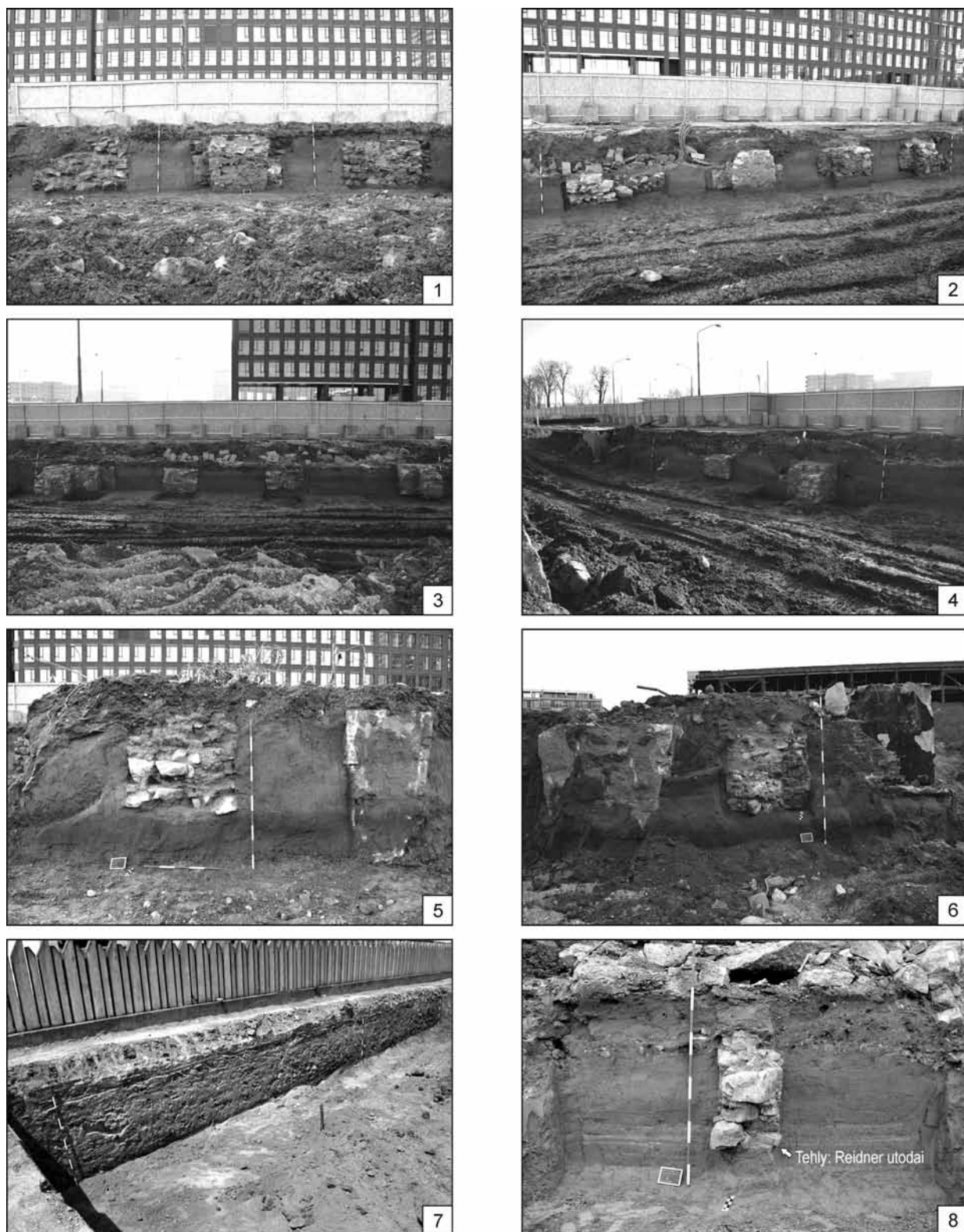
Obr. 85. Medzibrodie (Podžiar), Pucov (Luhy). 1 – mapa lokalít objavených na trase optickej siete (1 – Medzibrodie; 2 – Pucov); 2 – Medzibrodie (Podžiar), sídliskové objekty dokumentované v profile výkopu. (Vojteček/Zajacová, 133).

Fig. 85. Medzibrodie (Podžiar), Pucov (Luhy). 1 – map of the sites discovered along the line of optical network (1 – Medzibrodie; 2 – Pucov); 2 – Medzibrodie (Podžiar), settlement features documented in the profile of the excavation. (Vojteček/Zajacová, 133).

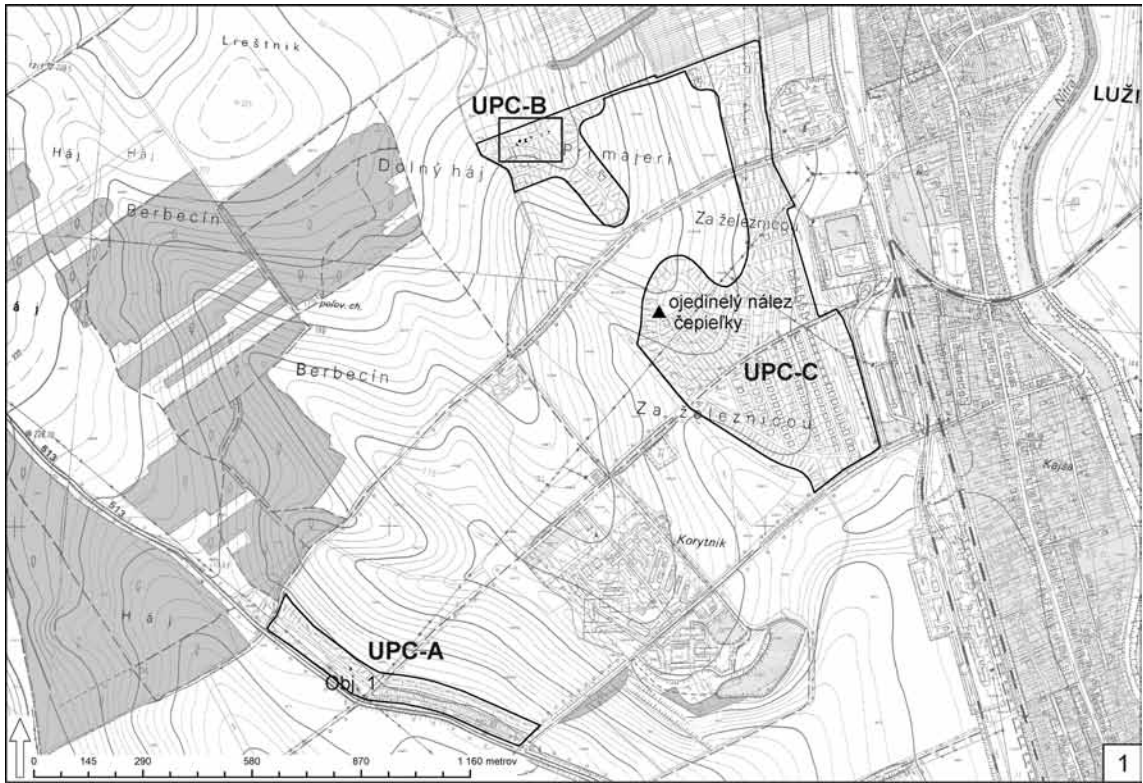
Obr. 86. Bratislava-Ružinov (Mlynské nivy). 1 – vyobrazenie vojenských skladov na I. vojenskom mapovaní; 2, 4 – dočasné južné profily stavebnej jamy s fluviálnymi sedimentmi; 3 – južný profil južnej hrany stavebnej jamy s hlinito piesčitými fluviálnymi sedimentmi pri ulici Mlynské nivy; 5 – fotografická snímka vojenských skladov zo začiatku 20. stor. (Žaár/Žaárová/Ôlvecký, 134).

Fig. 86. Bratislava-Ružinov (Mlynské nivy). 1 – depiction of military warehouses on the maps from First Military Survey; 2, 4 – temporary southern profiles of the construction pit with fluvial sediments; 3 – southern profile of the southern edge of the construction pit with loam-sandy fluvial sediments at the Mlynské nivy street; 5 – photograph of the military warehouses from the beginning of the 20th century. (Žaár/Žaárová/Ôlvecký, 134).

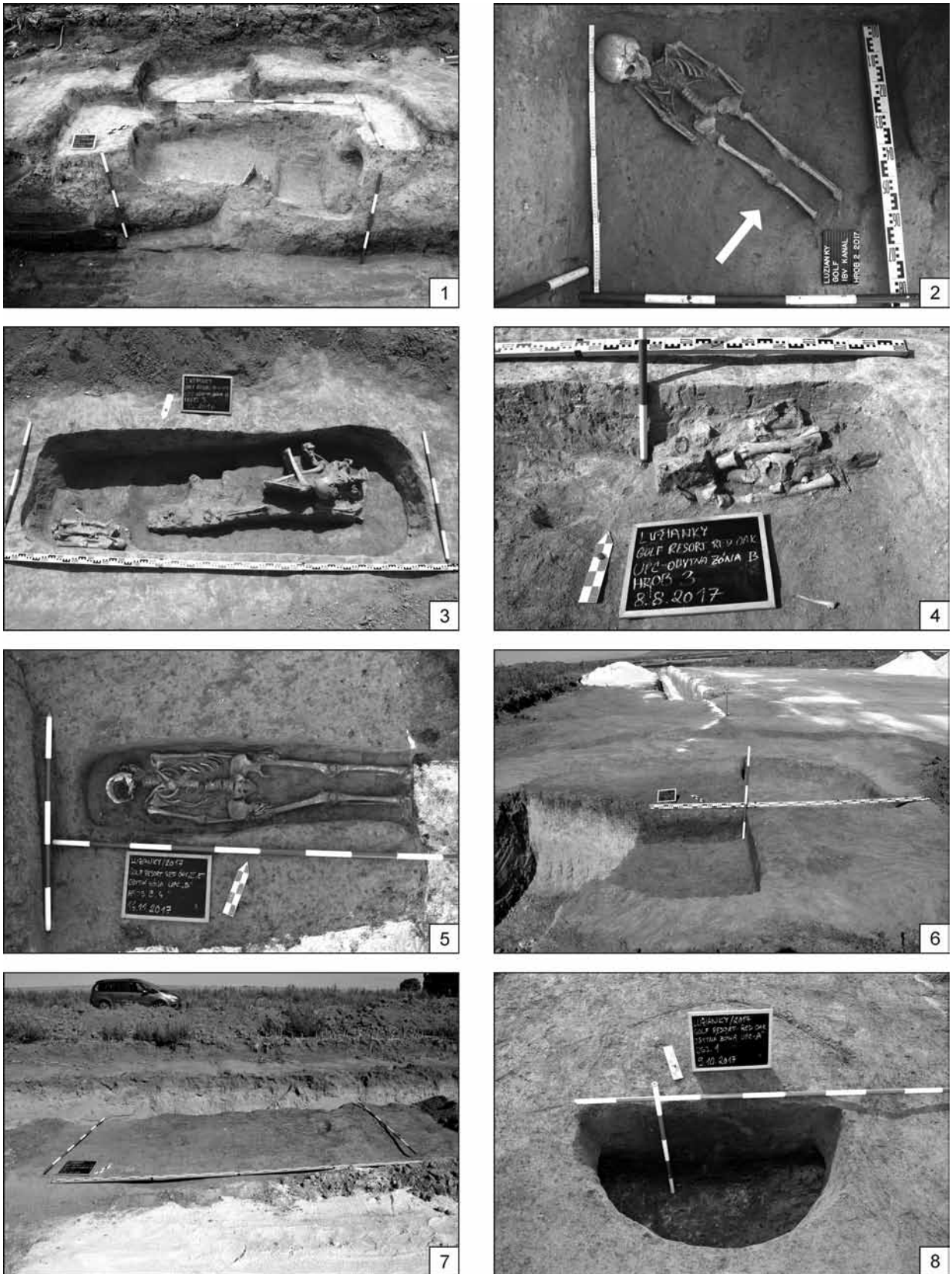

Obr. 87. Bratislava-Ružinov (Mlynské nivy). 1 – tri čelné murivá vojenského skladu č. 1 (najzápadnejší); 2 – čelné murivá vojenského skladu č. 2; 3 – čelné murivá vojenského skladu č. 3; 4 – tri zachované čelné murivá vojenského skladu č. 4 (najvýchodnejší); 5, 6 – preseknutá západná stena vojenského skladu č. 1 (najzápadnejší); 7, 8 – základové murivá budov Hubertovej kolónie. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 134).

Fig. 87. Bratislava-Ružinov (Mlynské nivy). 1 – three face masonries of military warehouse 1 (the westernmost); 2 – face masonries of military warehouse 2; 3 – face masonries of military warehouse 3; 4 – three preserved face masonries of military warehouse 4 (the easternmost); 5, 6 – cut western wall of military warehouse 1 (the westernmost); 7, 8 – foundation masonries of the buildings of the Hubertova kolónia housing estate. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 134).

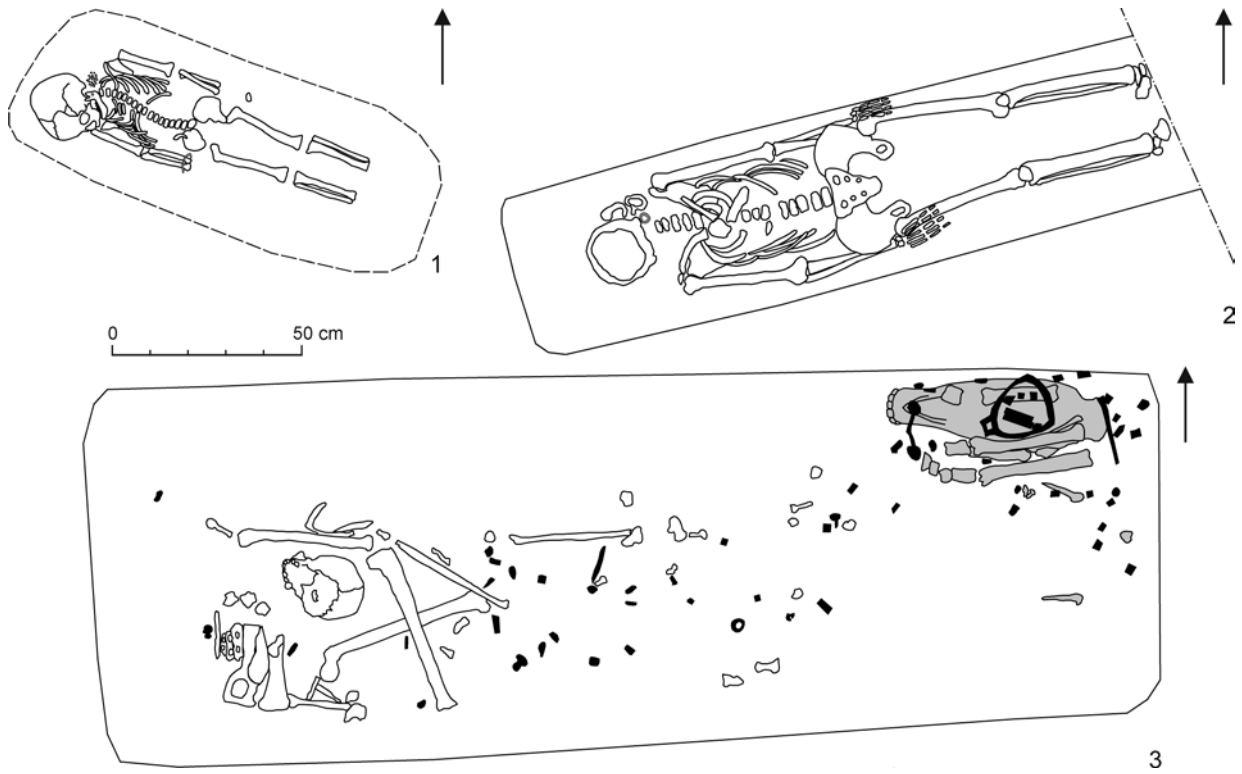

Obr. 88. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – mapa stavby s vyznačením obytných súborov UPC-A, UPC-B a UPC-C; 2 – poloha Pri majeri (UPC-B), plán lokality. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).
 Fig. 88. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – map of the construction with indicated residential complexes UPC-A, UPC-B and UPC-C; 2 – Pri majeri site (UPC-B), plan of the site. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).

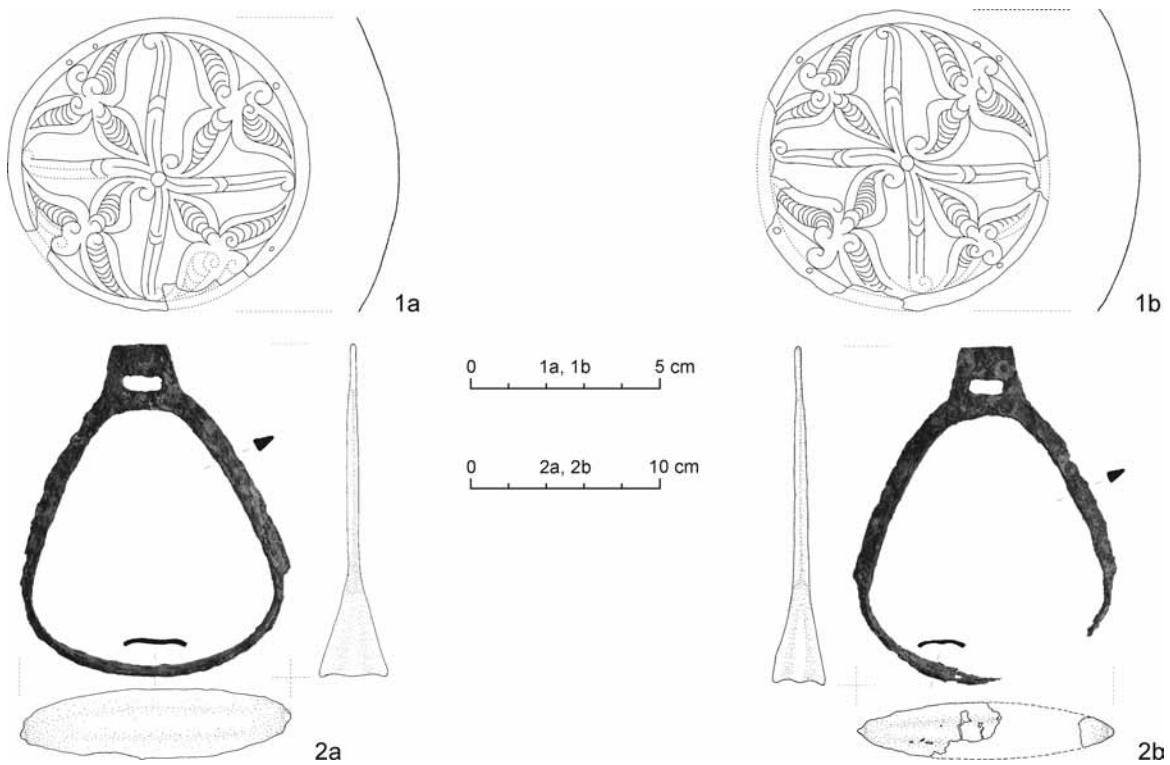
Obr. 89. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – hrob 1; 2 – hrob 2; 3 – hrob 3; 4 – hrob 3, detail hlavy koňa s nálezmi; 5 – hrob 4; 6 – UPC-B, objekt 1; 7 – UPC-B, objekt 2; 8 – UPC-A, objekt 1. (Žaár/Žaárová/Ölvecky, 136).

Fig. 89. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – burial 1; 2 – burial 2; 3 – burial 3; 4 – burial 3, detail of the horse head with finds; 5 – burial 4; 6 – UPC-B, feature 1; 7 – UPC-B, feature 2; 8 – UPC-A, feature 1. (Žaár/Žaárová/Ölvecky, 136).

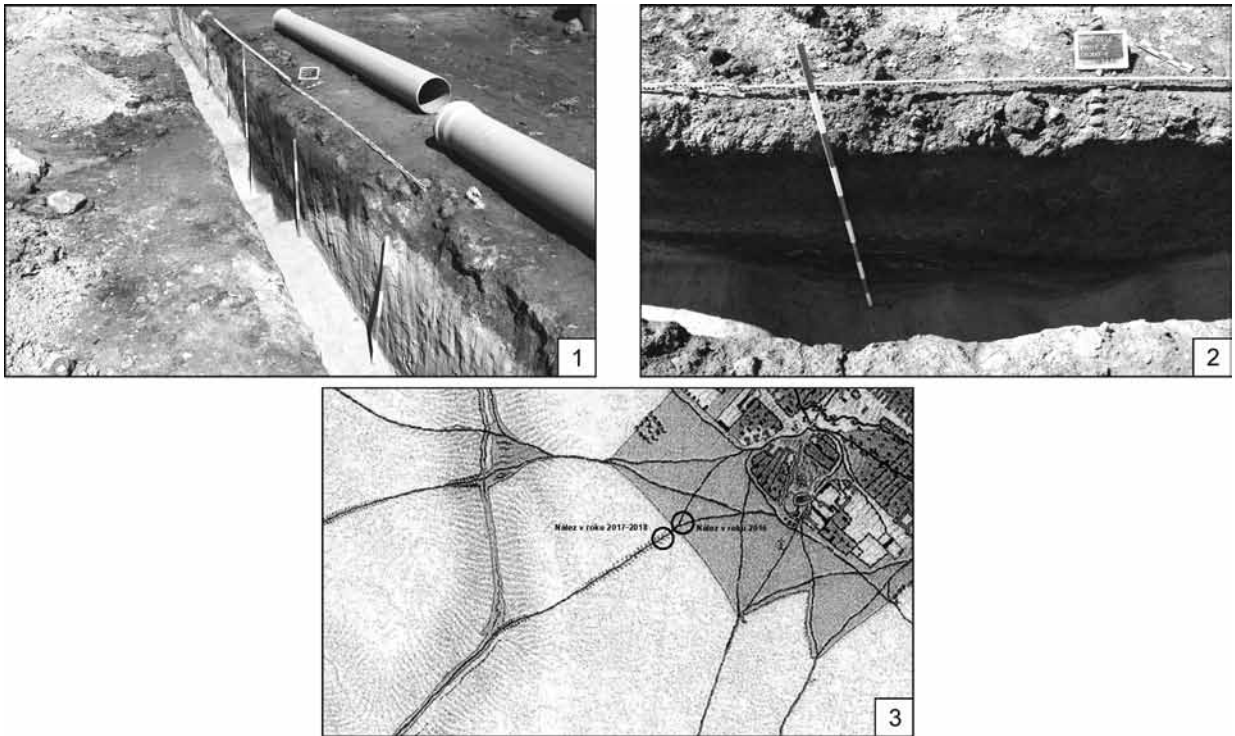
Obr. 90. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – pôdorys hrobu 2; 2 – pôdorys hrobu 4; 3 – pôdorys hrobu 3. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).

Fig. 90. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – groundplan of burial 2; 2 – groundplan of burial 4; 3 – groundplan of burial 3. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).

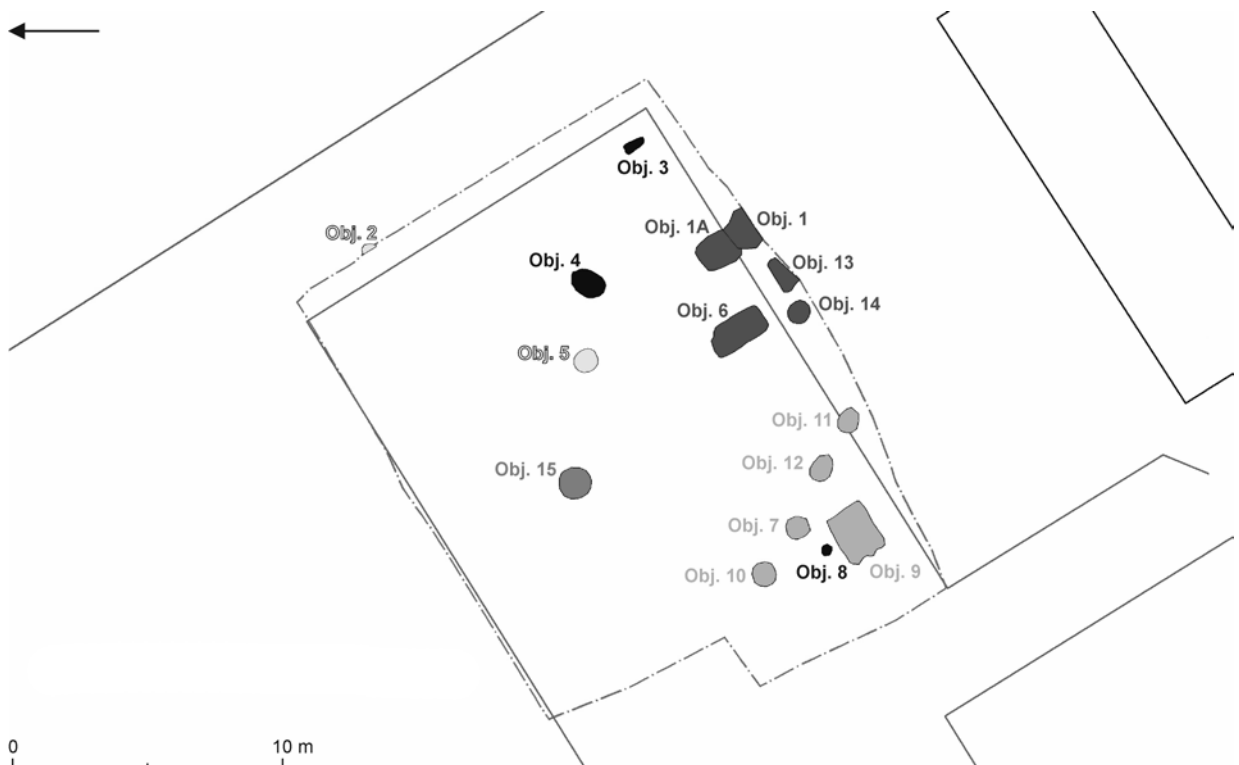
Obr. 91. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – vlasové kotúče z hrobu 3; 2 – strmene z hrobu 3. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).

Fig. 91. Lužianky (Kapitulské, Pri tehelni/Pri majeri, Za železnicou). 1 – hair discs from burial 3; 2 – spurs from burial 3. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 136).

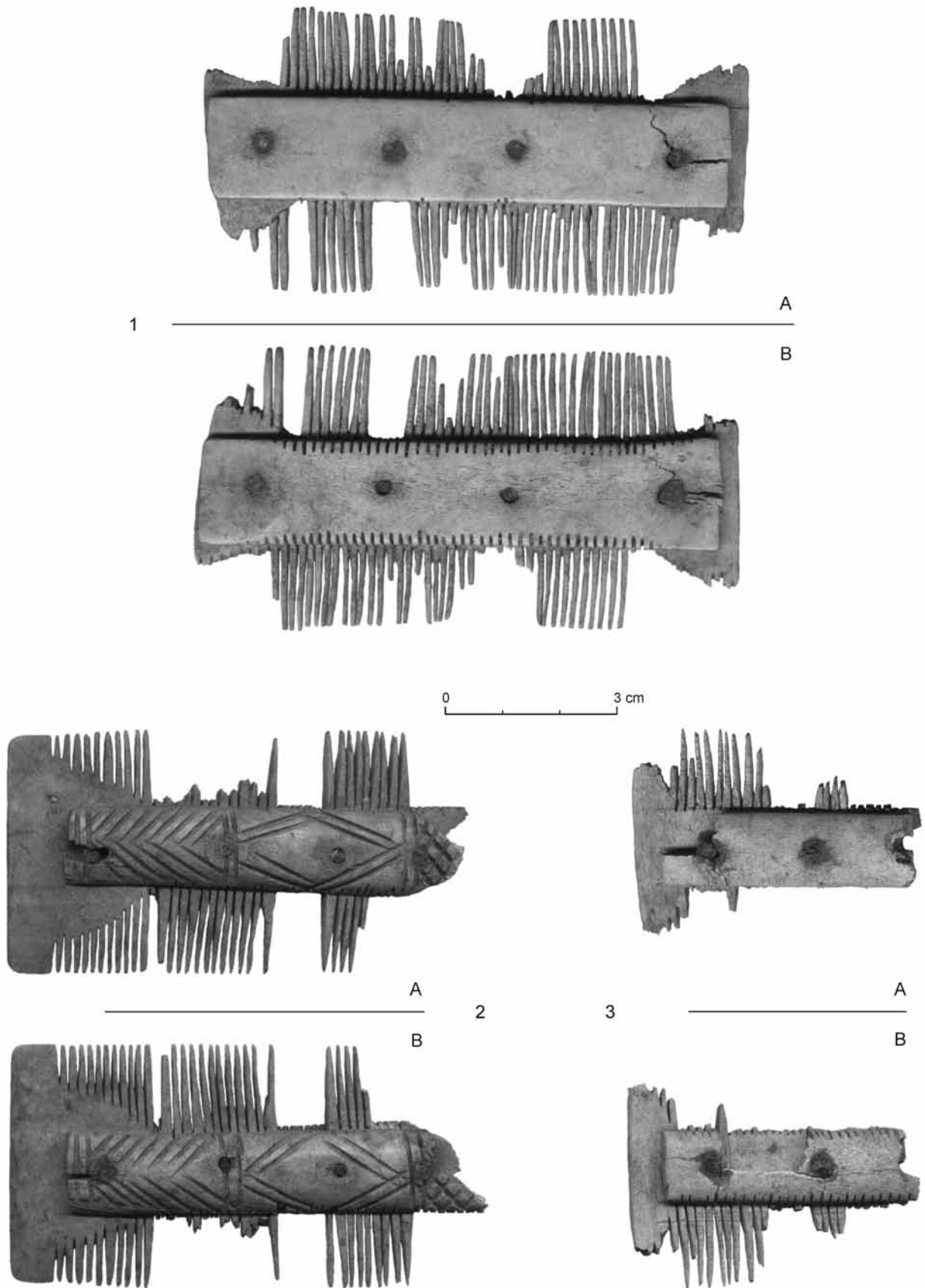
Obr. 92. Špačince (Pri cintoríne). 1 – severovýchodný profil úvozovej cesty v ryhe pre kanalizáciu; 2 – juhozápadný profil úvozovej cesty v ryhe pre kanalizáciu; 3 – výsek mapy z II. vojenského mapovania s vyznačením miest výskumov v rokoch 2016–2018. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 141).

Fig. 92 Špačince (Pri cintoríne). 1 – northwestern profile of the hollow way in the sewerage furrow; 2 – southwestern profile of the hollow way in the sewerage furrow; 3 – section of the map from the Second Military Survey with indicated sites of excavations in 2016–2018. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 141).

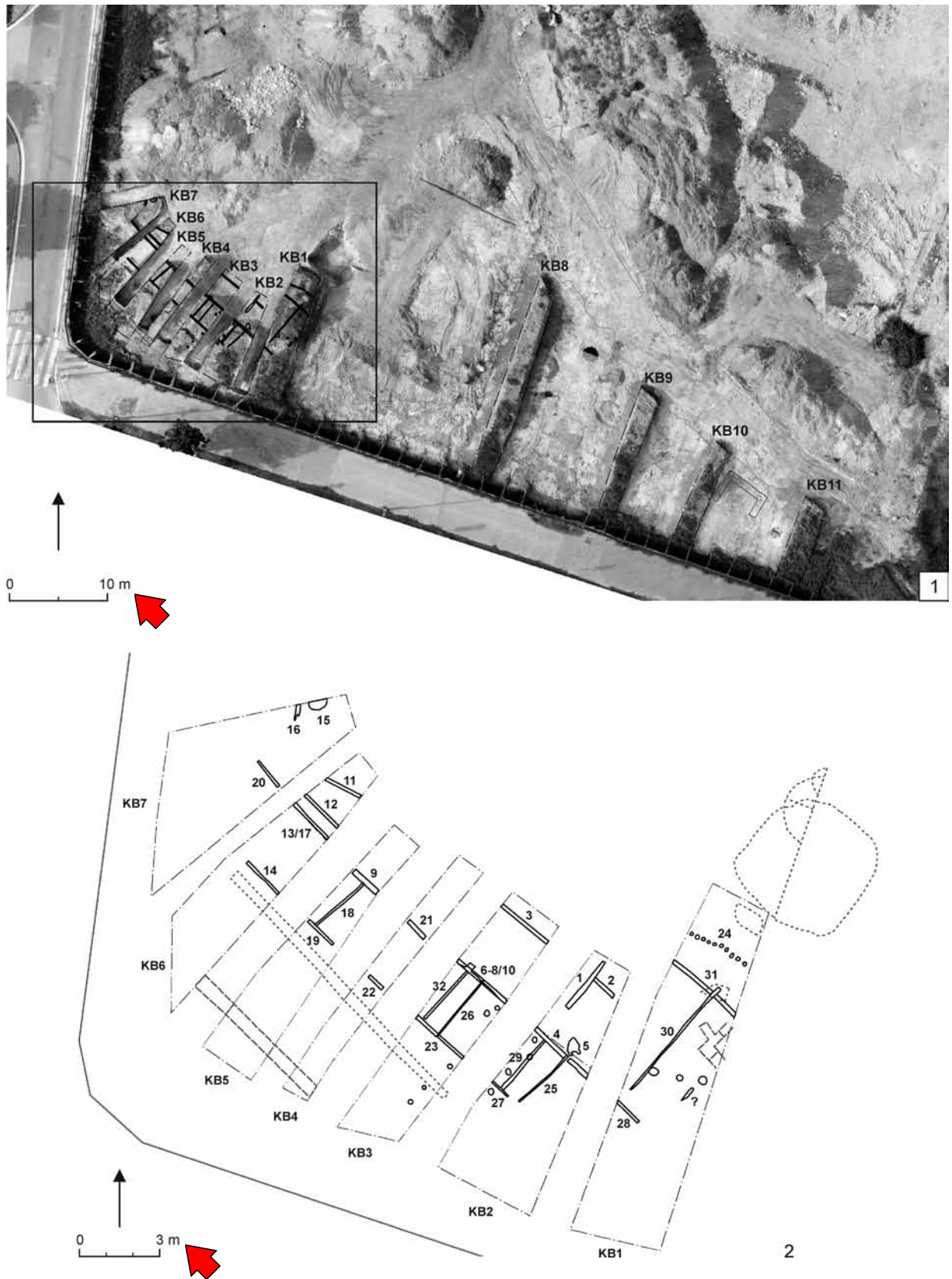

Obr. 93. Nemčice (Dolné lány). Plán výskumu na ploche parkoviska. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 137).

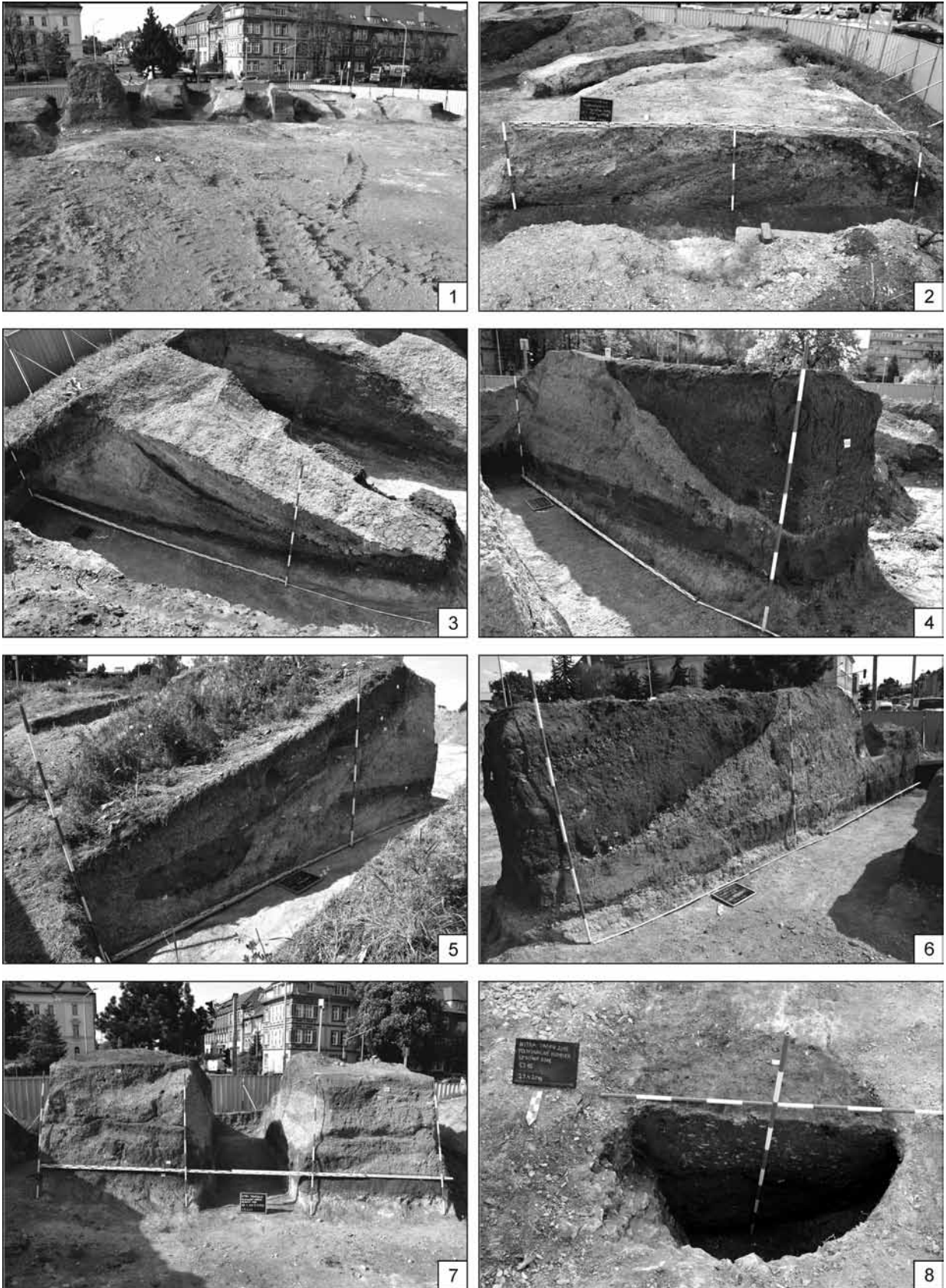
Fig. 93. Nemčice (Dolné lány). Plan of the excavation at the car park area. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 137).

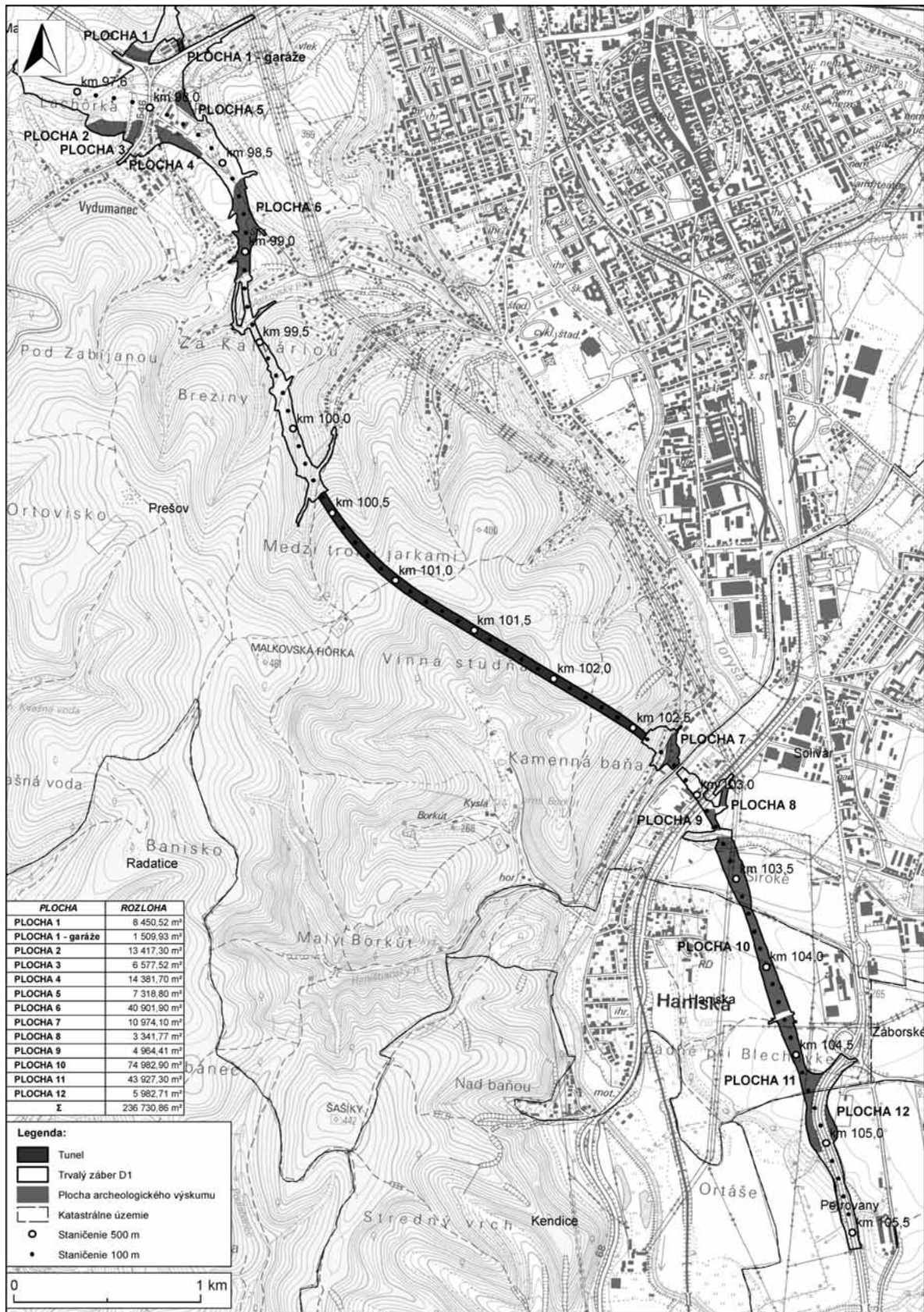
Obr. 94. Nemčice (Dolné lány). Kostené hrebene z objektu 15. (Žaár/Žaárová/Ölvecky, 137).
 Fig. 94. Nemčice (Dolné lány). Bone combs from feature 15. (Žaár/Žaárová/Ölvecky, 137).

Obr. 95. Nitra (Tabáň). 1 – plán výskumu v sezóne 2018; 2 – priestor valu s kontrolnými blokmi KB1–KB7 a číslovanie zdokumentovaných zvyškov drev. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 138).
 Fig. 95. Nitra (Tabáň). 1 – plan of the excavation in 2018; 2 – area of the rampart with control blocks KB1–KB7 and numbers of the documented wood remains. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 138).

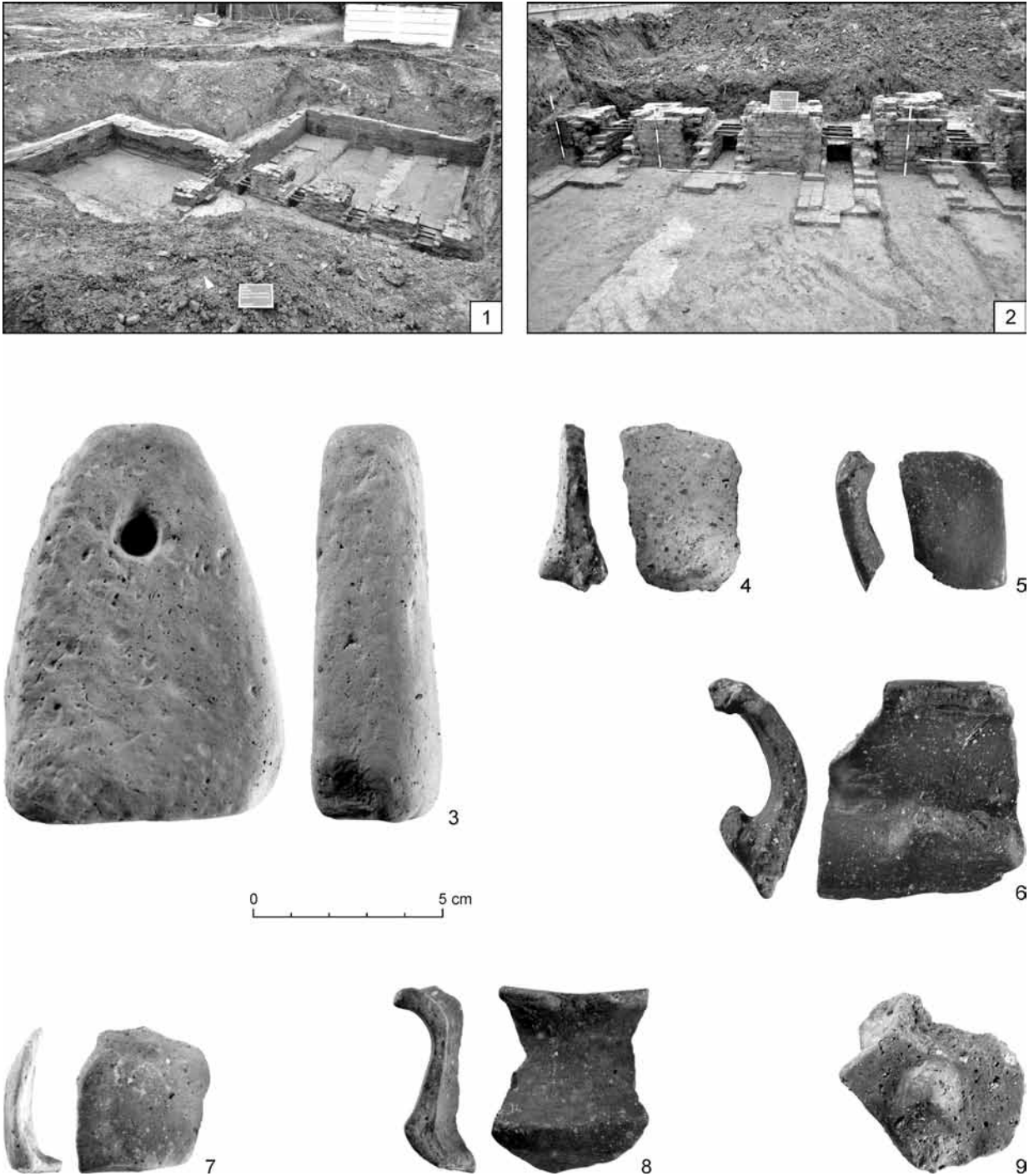

Obr. 96. Nitra (Tabáň). 1 – plocha výskumu pred začatím sezóny; 2–7 – profily kontrolných blokov; 8 – zásobná jama vytesaná do skalného podložia. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 138).
 Fig. 96. Nitra (Tabáň). 1 – excavation area before the start of the season; 2–7 – profiles of control blocks; 8 – storage pit cut in the bedrock. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 138).

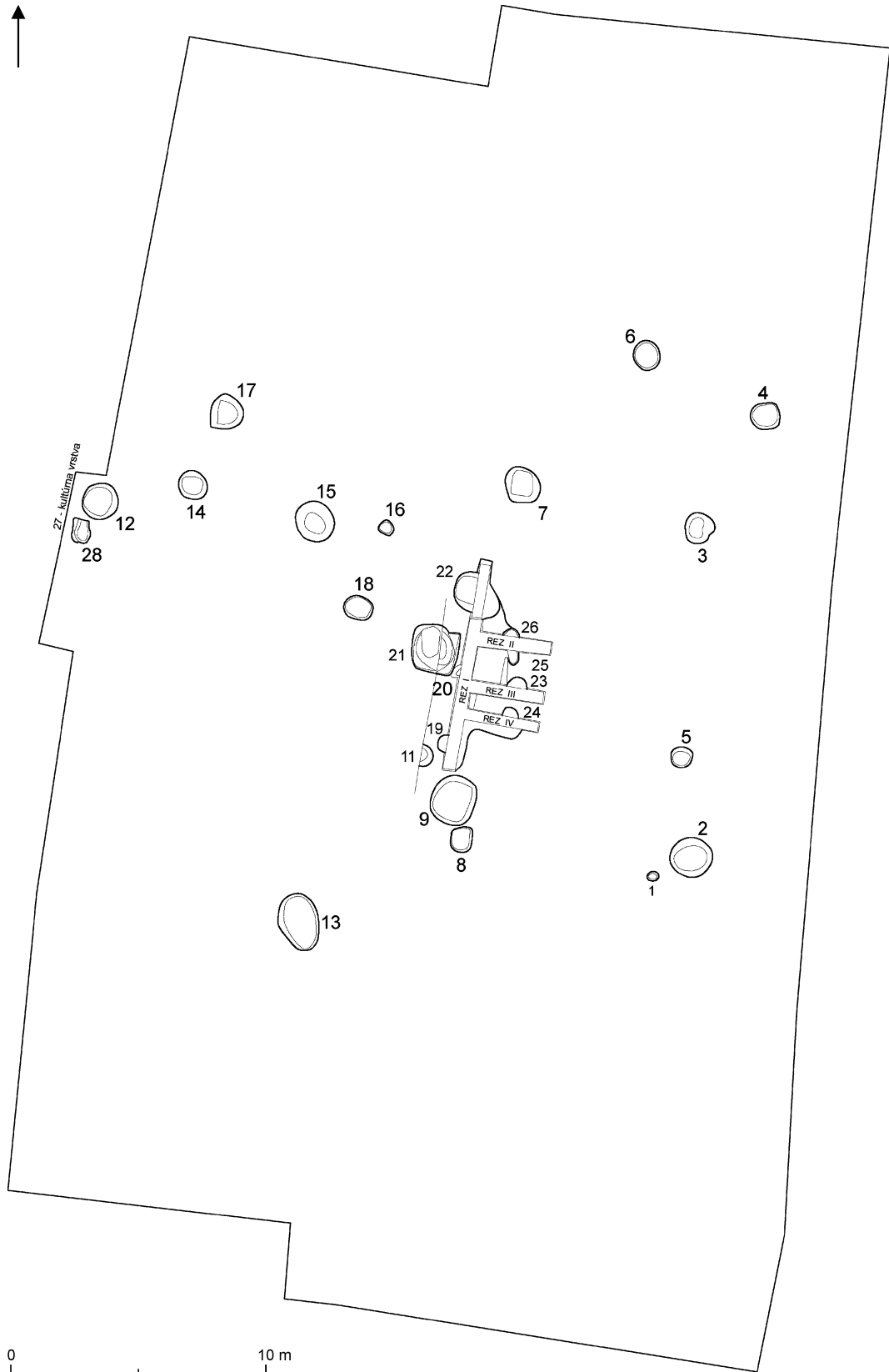
Obr. 97. Prešov (Solivar, Haniska, Petrovany). Plocha 1–12. Lokalizácia a rozdeľenie plochy archeologického výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 146).

Fig. 97. Prešov (Solivar, Haniska, Petrovany). Areas 1–12. Localization and division of the area of the archaeological excavation. (Žák Matyasowszky et al., 146).

Obr. 98. Prešov (Pod Sosienkami, Poľnohospodárske družstvo, Skromný hon). 1, 2 – plocha 1, objekt 1; 3 – plocha 4, závažie tkáčskeho stavu z objektu 30; 4–6 – plocha 4, výber keramiky pilinskej kultúry doby bronzovej z objektu 11; 7–9 – plocha 6, výber pravekej keramiky z objektu 3. (Žák Matyasowszky a i., 146).

Fig. 98. Prešov (Pod Sosienkami, Poľnohospodárske družstvo, Skromný hon). 1, 2 – area 1, feature 1; 3 – area 4, loom weight from feature 30; 4–6 – area 4, selected pottery of the Bronze Age Piliny culture from feature 11; 7–9 – area 6, selected prehistoric pottery from feature 3. (Žák Matyasowszky et al., 146).

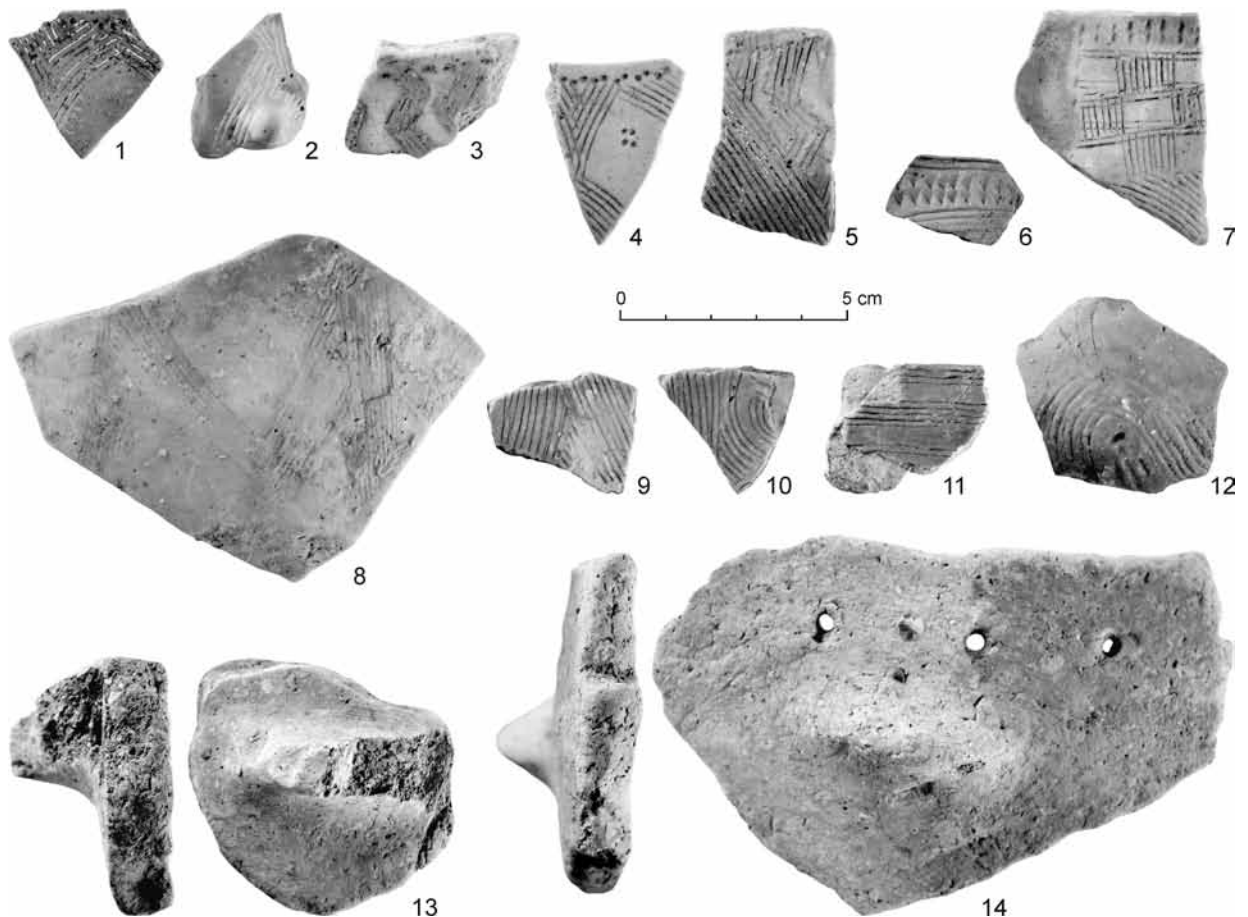

Obr. 99. Prešov-Solivar (Lominová). Plocha 8. Objekty 1–28. Lokalizácia a rozdelenie plochy archeologického výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 148).

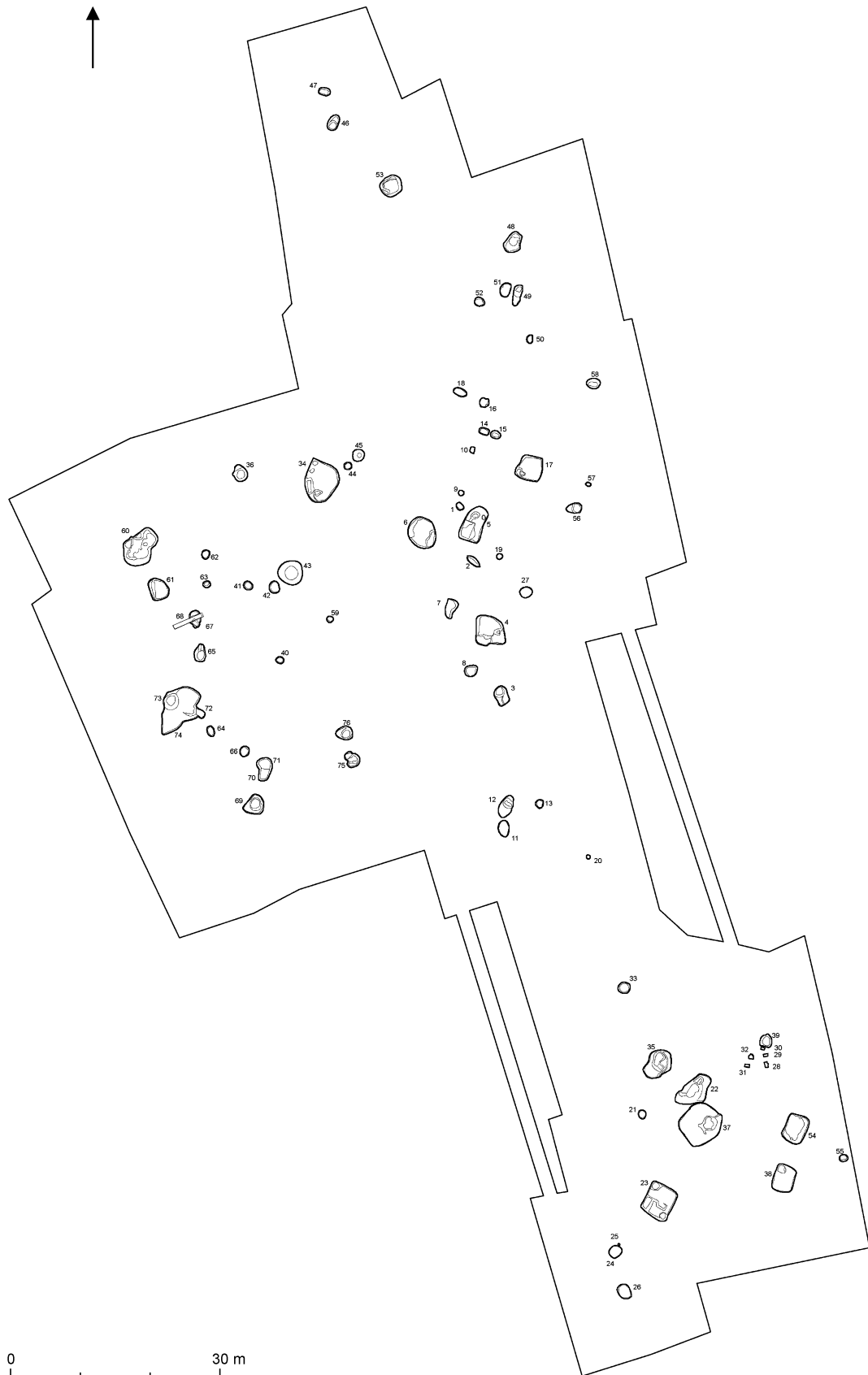
Fig. 99. Prešov-Solivar (Lominová). Area 8. Features 1–28. Localization and division of the area of the archaeological excavation. (Žák Matyasowszky et al., 148).

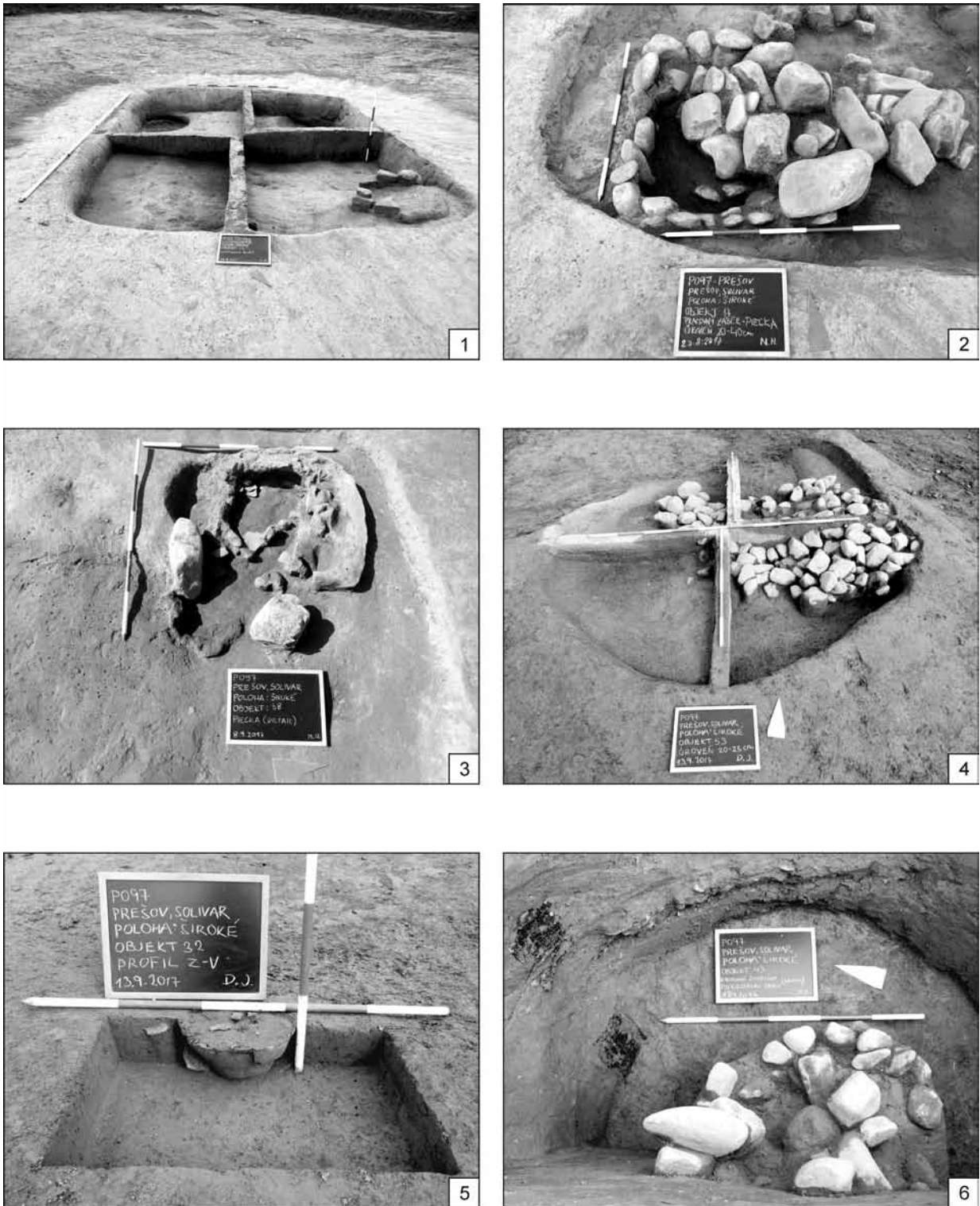
Obr. 100. Prešov-Solivar (Lominová). Plocha 8. 1 – obsidiánová čepeľ z objektu 28; 2 – fragment hlineného závažia z objektu 10; 3 – brúsená kamenná sekerka z objektu 27. (Žák Matyasowszky a i., 148).
 Fig. 100. Prešov-Solivar (Lominová). Area 8. 1 – obsidian blade from feature 28; 2 – fragment of a clay weight from feature 10; 3 – polished stone axe from feature 27. (Žák Matyasowszky et al., 148).

Obr. 101. Prešov-Solivar (Lominová). Plocha 8. 1–12 – výber nálezov tenkostennej keramiky; 13, 14 – výber nálezov hrubostennej keramiky. (Žák Matyasowszky a i., 148).
 Fig. 101. Prešov-Solivar (Lominová). Area 8. 1–12 – selected finds of thin-walled pottery; 13, 14 – selected finds of thick-walled pottery. (Žák Matyasowszky et al., 148).

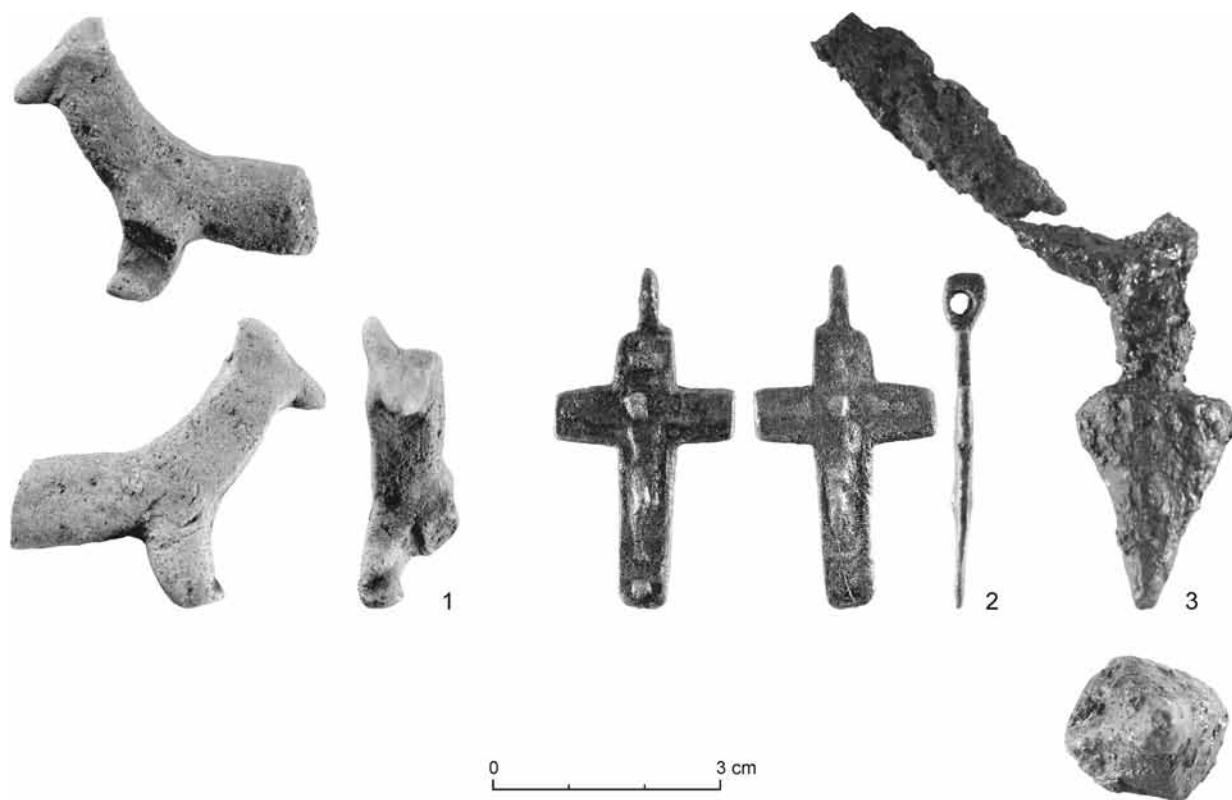

Obr. 102. Prešov-Solivar (Široké). Plocha 10. Objekty 1–75. Celkový plán výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 149).
 Fig. 102. Prešov-Solivar (Široké). Area 10. Features 1–75. Overall plan of the excavation. (Žák Matyasowszky et al., 149).

Obr. 103. Prešov-Solivar (Široké). Plocha 10. 1 – objekt 23; 2 – detail pece z objektu 17; 3 – detail pece z objektu 38; 4 – kamenná deštrukcia z objektu 53; 5 – objekt 32, nádoba deponovaná v podloží; 6 – kamenná štruktúra a zuhoľnatené drevo vo výplni objektu 43. (Žák Matyasowszky a i., 149).

Fig. 103. Prešov-Solivar (Široké). Area 10. 1 – feature 23; 2 – detail of the stove from feature 17; 3 – detail of the stove from feature 38; 4 – destroyed stone remains from feature 53; 5 – feature 32, vessel deposited in the subsoil; 6 – stone structure and carbonized wood in the fill of feature 43. (Žák Matyasowszky et al., 149).

Obr. 104. Prešov-Solivar (Široké). Plocha 10. 1 – keramická zvieracia figurka z objektu 54; 2 – bronzový závesný krížik (zber na ploche výskumu); 3 – železná ostroha z objektu 48; 4 – železná pracka z objektu 46. (Žák Matyasowszky a i., 149).

Fig. 104. Prešov-Solivar (Široké). Area 10. 1 – ceramic animal figurine from feature 54; 2 – bronze pendant cross (collection in the excavated area); 3 – iron spur from feature 48; 4 – iron buckle from feature 46. (Žák Matyasowszky et al., 149).

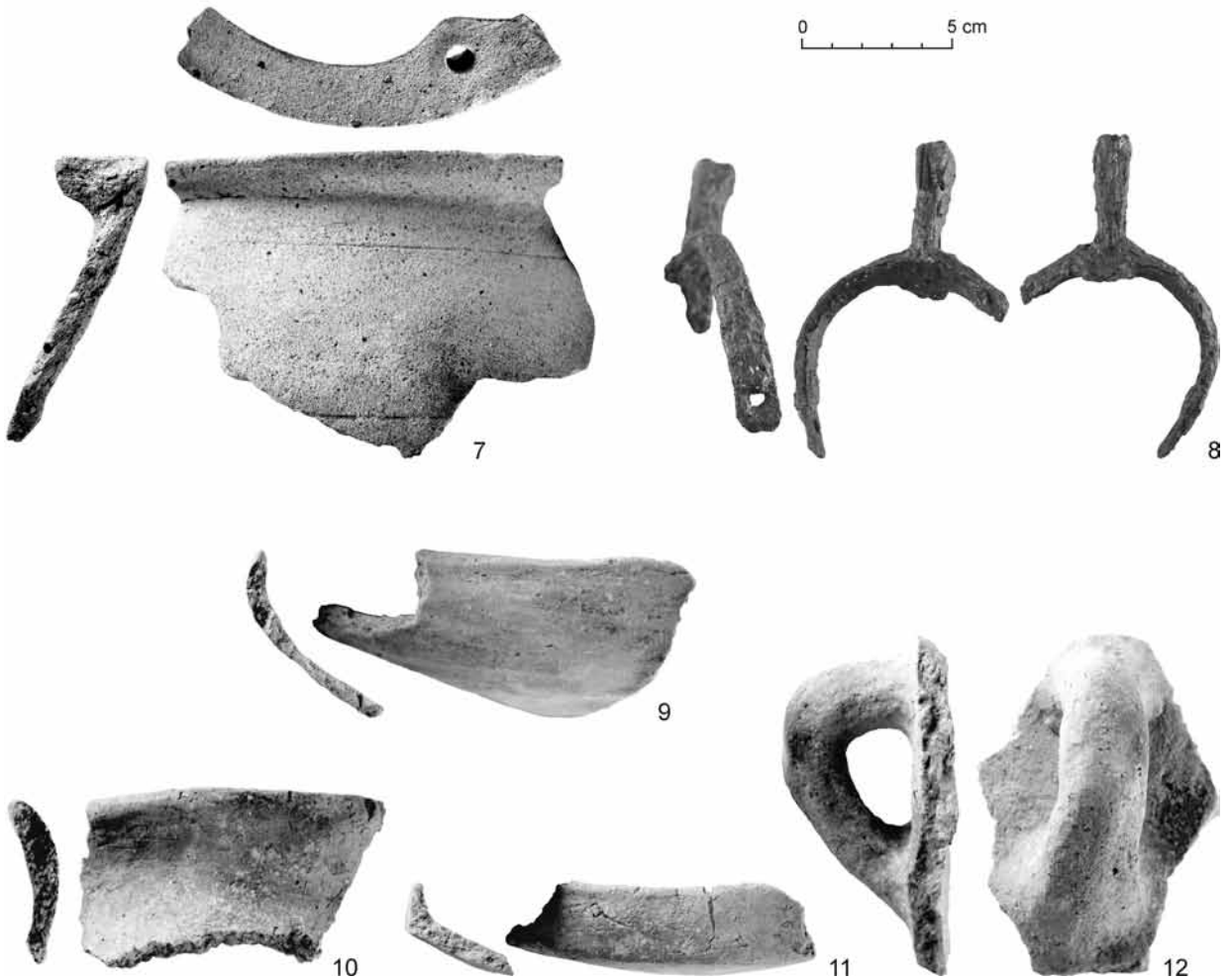
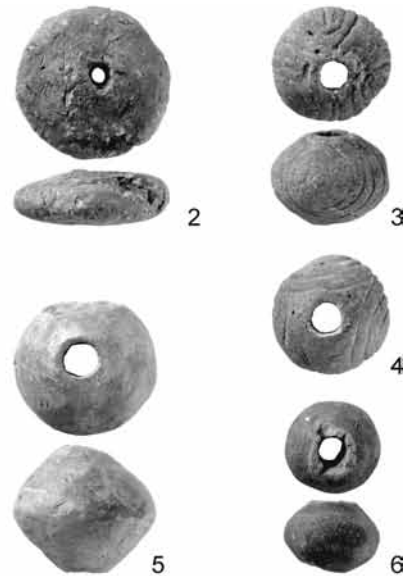

Obr. 105. 1–3 – Prešov-Solivar (Široké, plocha 10), výber nálezov keramiky; 4 – Prešov-Haniska (Záturecká, plocha 10, juh), hrncovitá nádoba z objektu 4; 5, 6 – Petrovany (Zadné, plocha 11, juh), výber keramiky pilinskej kultúry doby bronzovej z objektu 2. (Žák Matyasowszky a i., 149).

Fig. 105. 1–3 – Prešov-Solivar (Široké, area 10), selected pottery finds; 4 – Prešov-Haniska (Záturecká, area 10, south), pot-shaped vessel from feature 4; 5, 6 – Petrovany (Zadné, area 11, south), selected finds of the Bronze Age Piliny culture from feature 2. (Žák Matyasowszky et al., 149).

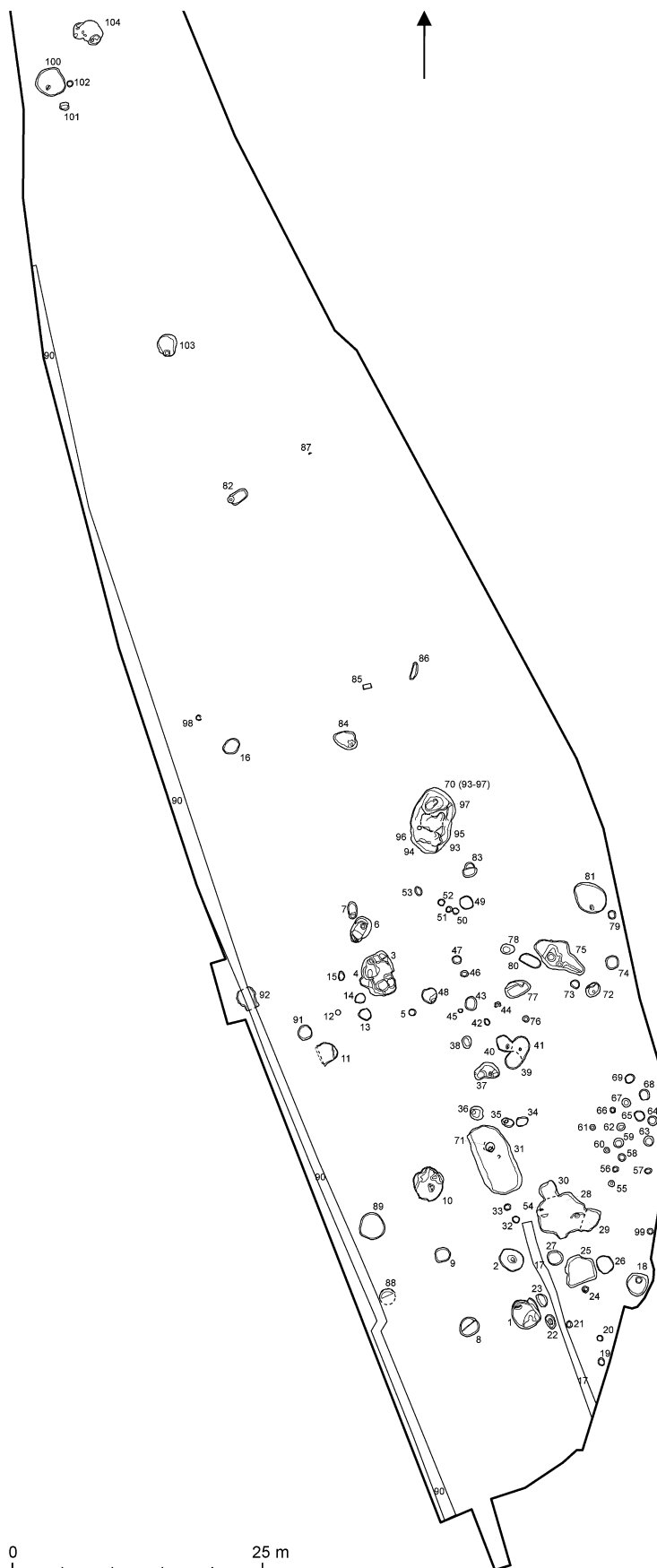

Obr. 106. Petrovany (Hora). Plocha 11. Objekty 1–91. Celkový plán výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 151).
 Fig. 106. Petrovany (Hora). Area 11. Features 1–91. Overall plan of the excavation. (Žák Matyasowszky et al., 151).

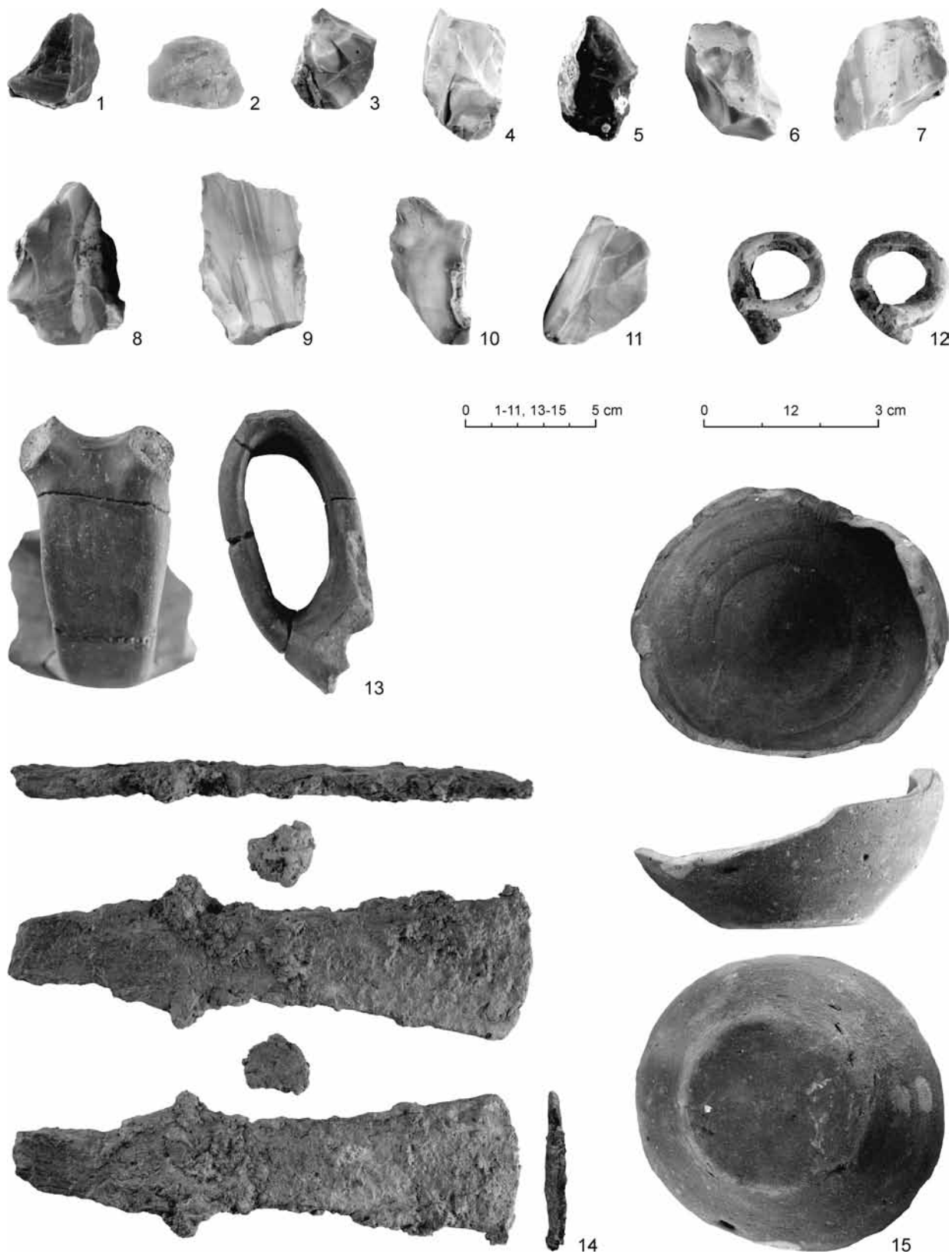

Obr. 107. Petrovany (Hora). Plocha 11. 1 – deštrukcia prepálených blokov mazanice a keramiky z objektu 2; 2–6 – kolekcia hlinených praslenov z objektu 15; 7 – fragment závesnej keramickej nádoby z objektu 10; 8 – železná ostroha (zber na ploche výskumu); 9–12 – výber pravekej keramiky. (Žák Matyasowszky a i., 151).

Fig. 107. Petrovany (Hora). Area 11. 1 – destroyed remains of burned daub blocks and pottery from feature 2; 2–6 – collection of clay spindle whorls from feature 15; 7 – fragment of a hanging pottery vessel from feature 10; 8 – iron spur (collection in the excavated area); 9–12 – selected prehistoric pottery. (Žák Matyasowszky et al., 151).

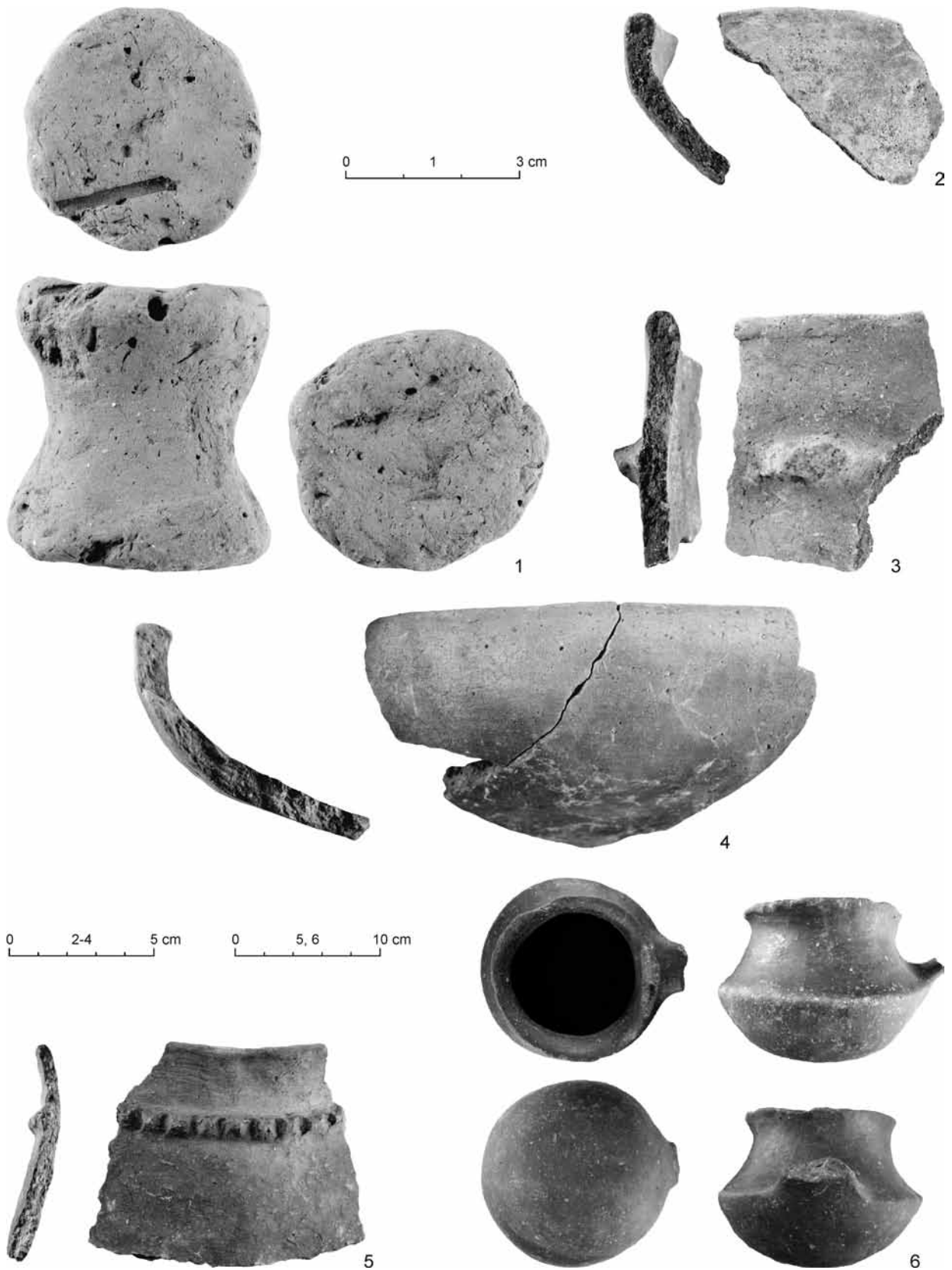

Obr. 108. Petrovany (Hora II). Plocha 12. Celkový plán výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 152).
 Fig. 108. Petrovany (Hora II). Area 12. Overall plan of the excavation. (Žák Matyasowszky et al., 152).

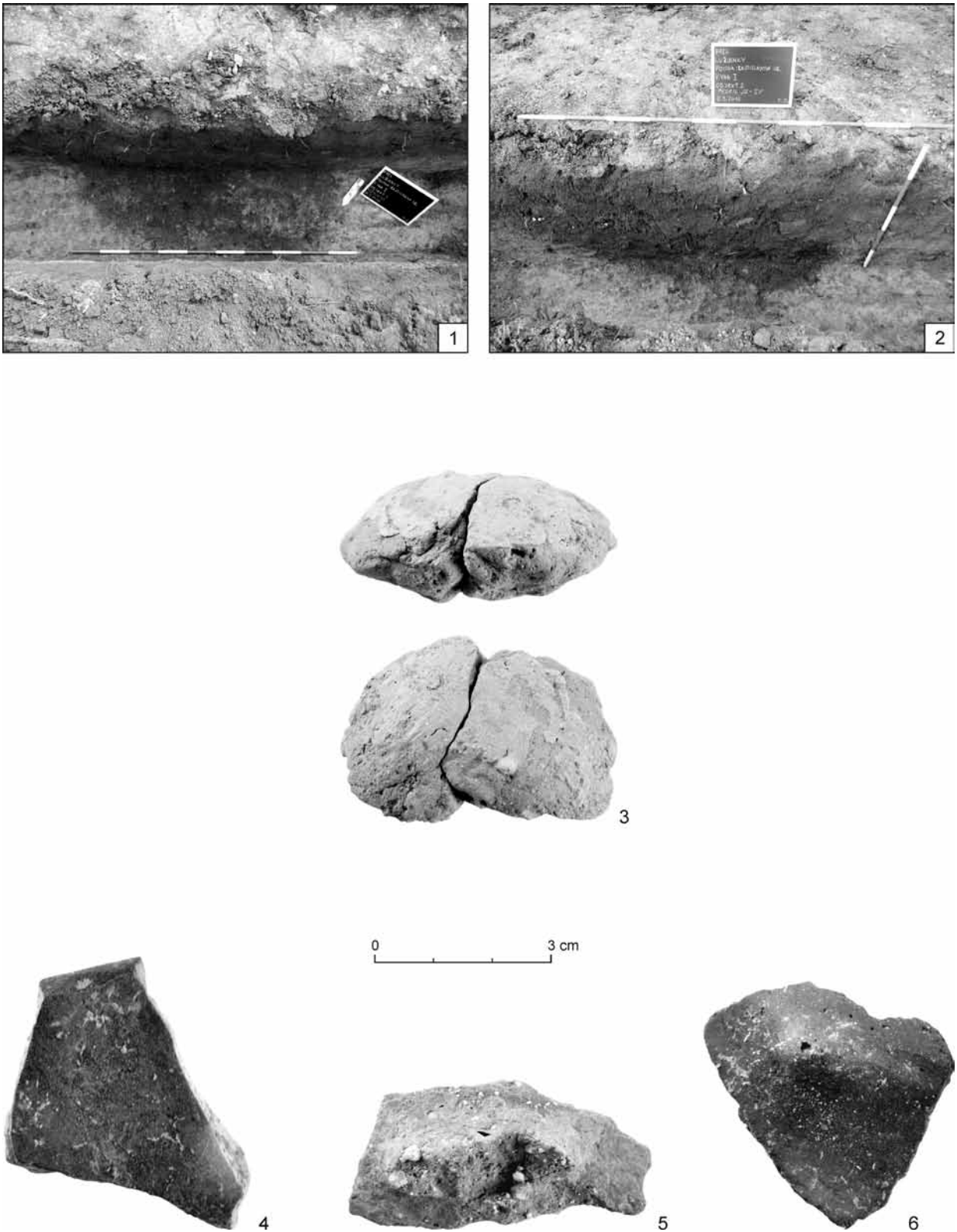
Obr. 109. Petrovany (Hora II). Plocha 12. 1–11 – štiepaná kamenná industria z objektu 81; 12 – bronzová hadovitá záušnica z objektu 31; 13 – fragmentárne zachované ucho s plastickou výzdobou z objektu 1; 14 – železná sekera s ramienkami z objektu 31; 15 – zlomok nádoby z objektu 1. (Žák Matyasowoszky a i., 152).

Fig. 109. Petrovany (Hora II). Area 12. 1–11 – chipped lithic industry from feature 81; 12 – bronze snake-shaped lock ring from feature 31; 13 – fragments of a handle with plastic decoration from feature 1; 14 – iron winged axe from feature 31; 15 – fragment of a vessel from feature 1. (Žák Matyasowoszky et al., 152).

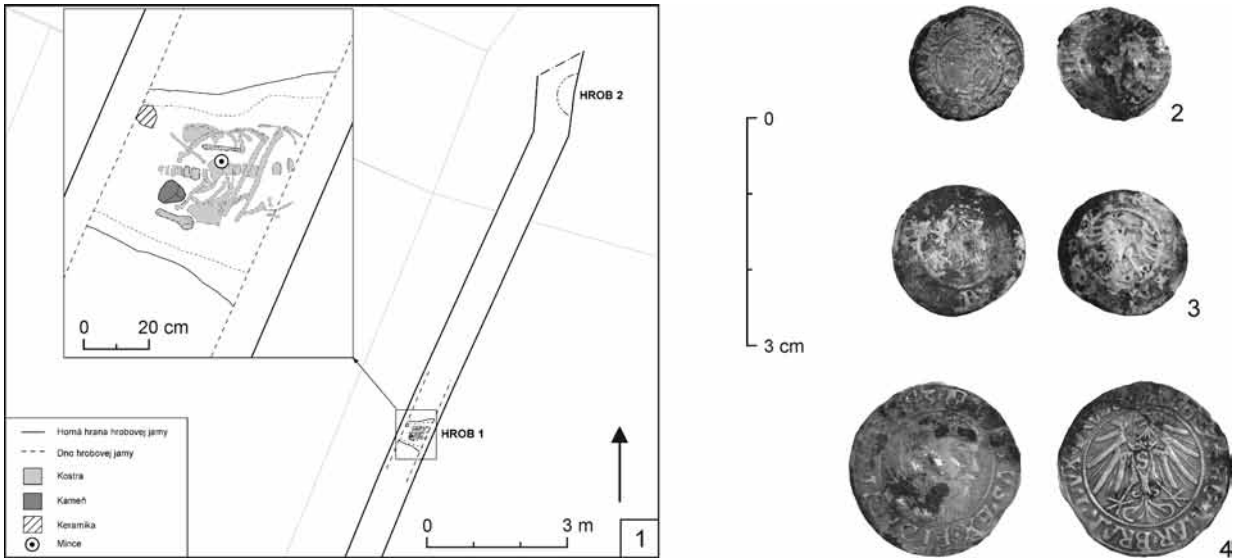
Obr. 110. Petrovany (Hora II). Plocha 12. 1 – keramická cievka z objektu 11; 2–6 – výber pravekej keramiky z plochy 12. (Žák Matyasowszky a i., 152).

Fig. 110. Petrovany (Hora II). Area 12. 1 – pottery spool from feature 11; 2–6 – selected prehistoric pottery from area 12. (Žák Matyasowszky et al., 152).

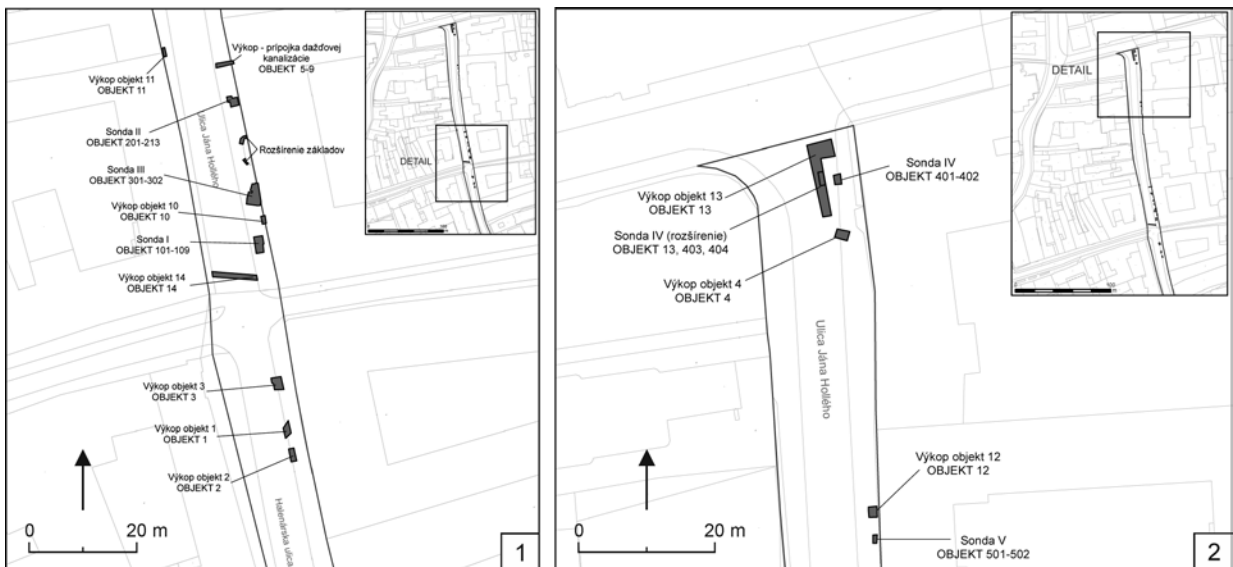
Obr. 111. Lužianky (Rastislavova ulica). 1 – objekt 1; 2 – objekt 2; 3 – nález fragmentov keramického praslenu z výplne objektu 1; 4–6 – výber nálezov typickej keramiky z výplne objektu 1. (Žák Matyasowszky a i., 155).

Fig. 111. Lužianky (Rastislavova ulica street). 1 – feature 1; 2 – feature 2; 3 – find of fragments from a pottery spindle whorl from the fill of feature 1; 4–6 – selected typical pottery from the fill of feature 1. (Žák Matyasowszky et al., 155).

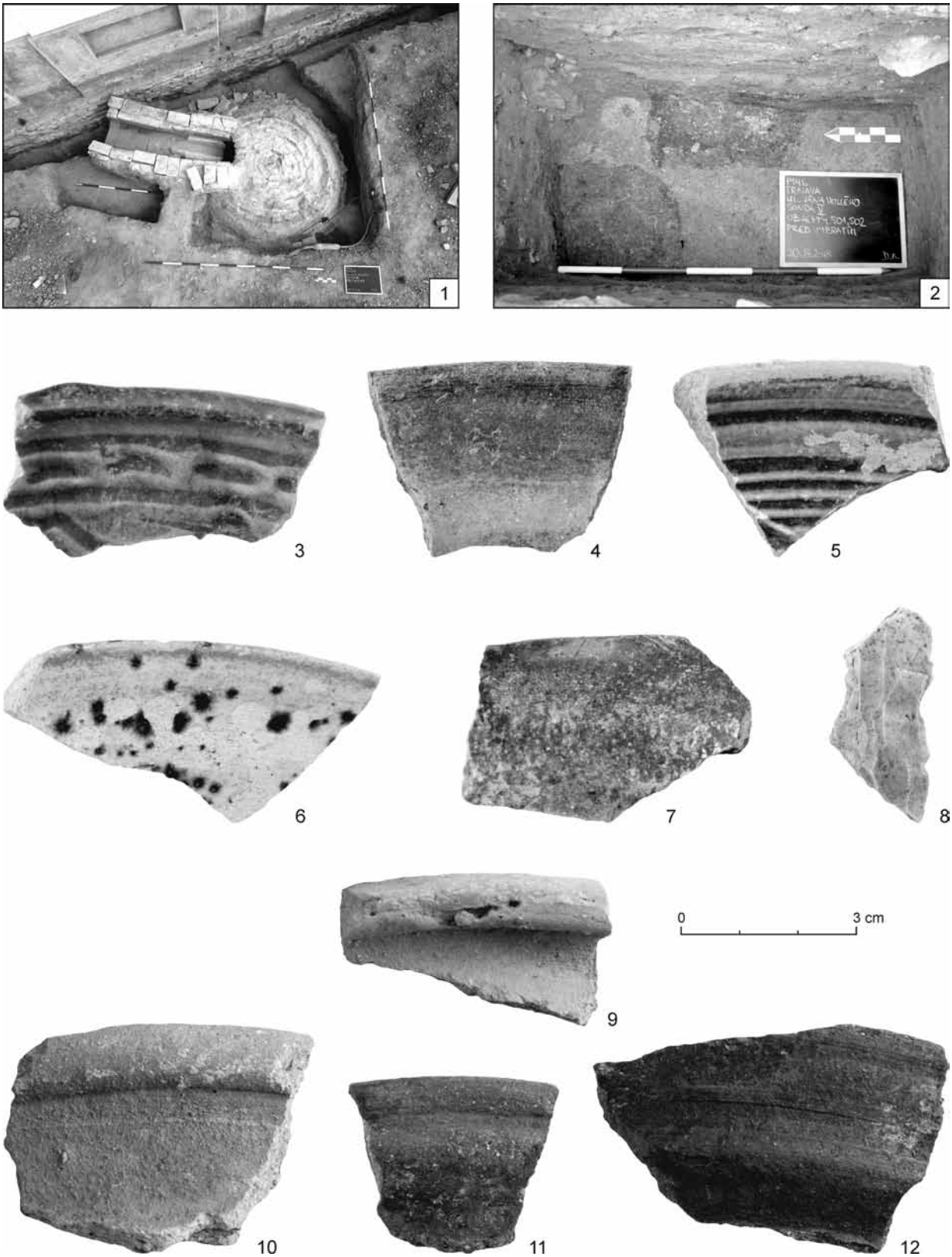
Obr. 112. Štúrovo (Kostolná ulica). 1 – nálezová situácia; 2 – strieborná minca, Uhorsko, Rudolf II., Kremnica, denár 1601; 3 – strieborná minca, Poľsko, Alexander Jagelovský, Krakow, polgroš 1501–1506; 4 – strieborná minca, Prusko, ako súčasť Poľska, Albrecht Brandenburský, Królewiec, groš 1543. (Žák Matyasowszky a i., 155).

Fig. 112. Štúrovo (Kostolná ulica street). 1 – find context; 2 – silver coin, Hungary, Rudolph II., Kremnica, denarius 1601; 3 – silver coin, Poland, Alexander Jagiellon, Krakow, ½ grosh 1501–1506; 4 – silver coin, Prussia as part of Poland, Albrecht Brandenburg, Królewiec, grosh 1543. (Žák Matyasowszky et al., 155).

Obr. 113. Trnava (Ulica Jána Hollého, Halenárska ulica). 1 – lokalizácia a rozdelenie plochy archeologického výskumu; 2 – lokalizácia a rozdelenie plochy archeologického výskumu. (Žák Matyasowszky a i., 157).

Fig. 113. Trnava (Ulica Jána Hollého street, Halenárska ulica street). 1 – localization and division of the excavation area; 2 – localization and division of the excavation area. (Žák Matyasowszky et al., 157).

Obr. 114. Trnava (Ulica Jána Hollého, Halenárska ulica). 1 – sonda III, tehovo-maltová architektúra, objekt 301 a 302; 2 – sonda V, objekt 501 a 502; 3–7 – sonda IV (rozšírenie), výber nálezov keramiky; 8 – sonda I, nález štiepanej kamennej industrie; 9–12 – sonda II, výber nálezov keramiky z kultúrnej vrstvy. (Žák Matyasowszky a i., 157).

Fig. 114. Trnava (Ulica Jána Hollého street, Halenárska ulica street). 1 – trench III, brick-mortar architecture, features 301 and 302; 2 – trench V, features 501 and 502; 3–7 – trench IV (extended), selection of pottery finds; 8 – trench I, find of chipped lithic industry; 9–12 – trench II, selected pottery finds from the cultural layer. (Žák Matyasowszky et al., 157).

ABECEDNÝ ZOZNAM AUTOROV / LIST OF AUTHORS IN ALPHABETICAL ORDER

- Barta Peter (Univerzita Komenského v Bratislave)
 Bazovský Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Bátora Jozef (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bednár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Pažinová Noémi (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
 Benediková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beňuš Radoslav (Univerzita Komenského v Bratislave)
 Bielich Mário (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bistáková Alena (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Blahová Stanislava (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
 Bobek Pavol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bučo Michal (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Čambal Radoslav (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Čerňavová Katarína (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Čierny Miloš (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Daňová Klaudia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Diačiková Denisa (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Drábik Štefan (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Drozd Dominik (Univerzita Komenského v Bratislave)
 Farkaš Zdeněk (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Fecko Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Fottová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Furholt Martin (Christian-Albrechts-Universität, Kiel)
 Furman Martin (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)
 Furugláš Igor (Dwarf digital, s. r. o., Praha)
 Fusek Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Gábor Peter (Tribečské múzeum v Topoľčanoch)
 Hladíková Katarína (Univerzita Komenského v Bratislave)
 Hložek Martin (České vysoké učení technické, Praha)
 Holeščák Michal (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Hudák Matúš (Archeológia Spiš, s. r. o., Hozelec)
 Hudáková Mária (Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi)
 Hukeľová Zuzana (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Hulínek Drahoslav (Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI, Bratislava)
 Hulínková Ťuchová Eva (Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI, Bratislava)
 Cheben Ivan (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Chebenová Petra (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Choma Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Choma Soročinová Lenka (Malokarpatské múzeum v Pezinku)
 Jakubčinová Miriam (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Javorek Daniel (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Kissová Miroslava (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Krajčiová Daniela (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Luštkíková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Malček Róbert (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Malec Juraj (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Milová Beáta (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Mítáš Vladimír (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Nemergut Adrián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Neumann Martin (Univerzita Komenského v Bratislave)
 Niklová Michaela (Krajský pamiatkový úrad, Nitra)
 Ŏlvecký Róbert (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Ontko Michal (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Pálincás Tibor (Hontianske múzeum a galéria Ludovíta Simonyiho, Šahy)
 Pieta Karol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Popovičová Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Putško Mária (Ústav súdneho lekárstva a medicínskych expertíz Jesseniovej lekárskej fakulty UK, Martin)
 Repka Dominik (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
 Robak Zbigniew (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Ruttkay Matej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Samuel Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Soják Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Šebesta Bohuslav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Šimková Zuzana (Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši)
 Šimkovic Michal (Michal Šimkovic, s. r. o., Zvolen)
 Šimončíčová Koošová Petra (Mestský ústav ochrany pamiatok, Bratislava)
 Šútor Marek (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Švaňa Kamil (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
 Tamaškovič Jakub (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Timura Juraj (Support 42, s. r. o., Prešov)
 Tittonová Viktória (Hradné múzeum, Filakovo)
 Trnkus Lukáš (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Urminský Jozef (Vlastivedné múzeum, Hlohovec)
 Vangľová Terézia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Vavák Július (Malokarpatské múzeum v Pezinku)
 Vávra Roman (Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI, Bratislava)
 Vojteček Marek (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Vozárová Bianka (Hradné múzeum vo Filakove)
 Vrablec Miroslav (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Wawrzczak Maciej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Zajacová Barbara (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Žaár Ondrej (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žaárová Lubica (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žák Matyasowszky František (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)